

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

TÜRK SİYASETİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ TARTIŞMALARI

DOKTORA TEZİ

LÜTFİ ARSLAN

ANKARA-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK SİYASETİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ TARTIŞMALARI

DOKTORA TEZİ

Öğrencinin Adı-Soyadı

LÜTFİ ARSLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Necdet Aysal

ANKARA-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK SİYASETİNDE KÖY ENSTİTÜLERİ TARTIŞMALARI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Necdet Aysal
Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
.....(Başkan)
.....(Danışman)
.....
.....
.....
.....
.....
Tez Sınavı Tarihi.....	

Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türkiye’de köy eğitimi ve köye öğretmen götürme çalışmaları XIX. yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Meşrutiyet Döneminde, köylerin eğitim yoluyla kalkınmasını amaçlayan bir eğitim sisteminden ilk kez söz edilmiştir. Millî Mücadele döneminde eğitimle ilgili olarak yapılan ilk çalışma, 15 Temmuz 1921 tarihli ‘*Maarif Kongresi*’dir. 1935’ten sonra eğitim politikaları daha sistemli hale getirilmiştir. Köy eğitimi konusunda 1935 ‘*Eğitmen Kursları*’ ve 1937 ‘*Köy Öğretmen Okulları*’ öncü kuruluşlar olmuştur. 1936’da açılan “Eskişehir Çifteler (Mahmudiye) Eğitim Kursu” Köy Enstitüleri sistemine geçişte ilk hazırlık olmuştur. 11 Haziran 1937 tarihinde kabul edilen ‘*3238 Sayılı Köy Eğitimleri Kanunu*’ sonrasında 1937’de ‘İzmir-Kızılcıllu, Eskişehir-Çifteler’ ile 1938 yılında Edirne-Karaağaç’ta (Kepirtepe) açılan ‘Köy Öğretmen Okulu’ Köy Enstitülerine geçişte ilk adım olmuştur. ‘*3704 Sayılı Köy Öğretmen Kurslarıyla Köy Okullarının İdaresine Dair Kanun*’ ile tarım ve köy projeleri, Türk köy yaşamına uygun hale getirilmek istenmiştir.

Köy eğitimi konusunda en yoğun siyasi tartışmalar TBMM’nin VI. Döneminde olmuştur. Hasan Ali Yücel ve birçok siyasetçi, modern çağın modern toplumuna, çiftçilikte uzmanlaşmış ve okur-yazar iş gücünde eğitilmiş Türk köylüsüyle ulaşılabileceğini savunmuşlardır. 1939 tarihinde kabul edilen *3704 Sayılı Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun* için 7 Temmuz 1939’da TBMM’de yapılan görüşmelerde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Refik Saydam Hükümeti döneminde (3 Nisan 1939 – 8 Temmuz 1942) *3803 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu* için TBMM’de görüşmeler başlamıştır. Milli-manevi değerlerin öğretimi, ödenek, araç -gereç, öğretim elemanlarının temini, teknik konular gibi hususlarda bazı siyasetçiler itirazlarda bulunmuşlardır. Türkiye’de doğu ile batı arasında yerleşme, köy ve köycülük konularında farklılıklar olduğunu, Enstitülerin bu haliyle ayrımcılığa neden olabileceğini ileri sürmüşlerdir.

19 Haziran 1942’de TBMM’de *4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu*’nun görüşülmesi sırasında CHP içerisindeki muhalif milletvekilleri fikir ve düşüncelerini daha açık bir şekilde dile getirmişlerdir. 1942-1946 arasında Köy Enstitüleri gelişme dönemini yaşamıştır. Ancak Türkiye’de artan ABD etkisi ile

birlikte İsmet İnönü'nün politika değişikliğine gitmesi, Köy Enstitülerinde de bir değişime neden olmuştur.

1944'ten sonra 'Türkçü-Turanlı' diye nitelenen muhafazakâr görüşlü bazı siyasetçiler ile sol-liberal görüşlü siyasetçiler arasında başlayan tartışmalar, 'Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası' olarak tanımlanan mahkeme süreci ile daha da tartışmalı bir boyuta ulaşmıştır. 1947'lerden itibaren Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip, Peyami Safa ve Osman Turan gibi milliyetçilerin Köy Enstitüleri eleştirileri ile bu tartışmalar sıkıntılı bir boyuta sürüklenmiştir. Enstitülerin mimarı Haşan Ali Yücel ile Demokrat Parti İstanbul il başkanı Kenan Öner arasında bir hakaret davası olarak bilinen 'Yücel-Öner Davası' (Şubat 1947) tartışmaları Köy Enstitüleri üzerinden gelişerek devam etmiştir.

Recep Peker Hükümeti'nde, Milli Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Siner getirilmiştir. İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır. Hükümet programı'nda, Köy Enstitülerinin 'millileştirileceği' ifadesinin yer alması, Enstitülerin dönüştürüleceğinin ilk işaretleri olmuştur. Hasan Saka Hükümeti Döneminde bazı öğretmenlerin sosyalist fikirleri halka benimsetme çabaları içinde olmaları tartışmalara neden olmuştur. Şemsettin Günaltay Hükümeti Döneminde 'Köy Enstitüleri' ile 'İlköğretim Okulları'nın birleştirilmeleri gerektiği ilk kez gündeme gelmiştir.

14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti, o zamana kadar yapılan icraatları '*Millete mal olanlar ve olmayanlar*' şeklinde ikiye ayırmıştır. Demokrat Parti Hükümeti'nin ilk Milli Eğitim Bakanı olan Hüseyin Avni Başman, Köy Enstitülerinin yeniden ıslah ve yapılandırılacağını açıklamıştır. Daha sonra Milli Eğitim Bakanı olan Tevfik İleri ise Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele edileceğini dile getirerek tartışmalara katılmıştır. Türkiye'de artan ABD etkisi ile birlikte ABD'den ve Avrupalı ülkelerden birçok eğitim uzmanı getirilmiştir. ABD'li eğitim uzmanlarının raporları, Enstitülerin geleceğini olumsuz etkilemiştir. Başbakan Adnan Menderes, Enstitülerle ilgili yalan-yanlış ve ideolojik söylentilere kulak asmadan köy ve ilköğretim meselesinin memleketin en önemli sorunu olduğunu, ihtiyatlı davranılması gerektiğini dile getirmiştir. Ancak tartışmaların giderek artması sonucunda 05.07.1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy

Enstitülerinin asıl amacı olan köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için TBMM'ne kanun teklifi verilmiştir. Köy Enstitüleri, *6234 Sayı ve 27.1.1954 Tarihli Kanun* ile 'İlköğretmen Okulları'na dönüştürülmüştür. 1953-1957 arasında tüm ülkeyi kapsayacak bir ilköğretim kanunu çalışmaları yapıldıysa da sonuçlandırılmamıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. Siyasetçiler içinde '*Köy Kalkınma Enstitüsü*' kurulmasını isteyenler olmuştur. 30.5.1960-4.1.1961 tarihleri arasında görev yapan I. Cemal Gürsel Hükümeti Dönemi'nde "*Eğitim Milli Komisyonu*" kurularak ilköğretimin ana meseleleri ele alınmıştır. Komisyon çalışmalarında, ülkenin bundan sonraki on yıllık eğitim planına ışık tutacak konular üzerinde durulmuştur. *222 Sayılı İlköğretim Okulları Kanunu*'un kabulüyle Türkiye'de Köy Enstitüleri tartışmaları bitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Köy, Politika, Siyasetçi, Yasa, Şura, Kalkınma, Pedagoji, Din.

ABSTRACT

Village and village teacher education in Turkey take studies XIX. started in the first half of the century. I and II. During the Constitutional Monarchy, an education system aiming at the development of villages through education was mentioned for the first time. The first study related to education during the National Struggle period was the "Education Congress" to be held in Ankara on 15 July 1921. After 1935, education policies were made more systematic. In the field of village education, 1935 'Instructor Courses' and 1937 'Village Teacher Schools' were pioneering organizations. The "Eskişehir Çifteler (Mahmudiye) Instructor Course" opened in 1936 was the first preparation for the transition to the Village Institutes system. Following the "Law on Village Instructors No. 3238" adopted on June 11, 1937, "İzmir-Kızılçullu, Eskişehir-Çifteler" in 1937 and the "Village Teacher School" opened in 1938 in Edirne-Karaağaç (Kepirtepe) was the first step in transition to Village Institutes. 'With the Law No. 3704 on the Administration of Village Teacher Courses and Village Schools, agriculture and village projects were intended to be made suitable for Turkish village life

The most intense political discussions on village education are the VI. It has been in the period. Hasan Ali Yücel and many politicians have argued that the modern society of the modern age can be reached with Turkish peasants who are specialized in farming and trained in the literate workforce. Intense discussions were experienced in the meetings held in the Turkish Grand National Assembly on July 7, 1939 for the "Law No. 3704 on the Administration of Village Instructor Courses and Village Teacher Schools". During the period of Refik Saydam Government (April 3, 1939- July 8, 1942), negotiations for "Village Schools and Institutes Law No. 3803" started in the Turkish Grand National Assembly. Some politicians objected to issues such as national-moral values, allowance, equipment, provision of teaching staff, and technical issues. Settlement between East and West in Turkey, the village and the differences in peasantism issues, the Institute argued could lead to discrimination in this state.

On June 19, 1942, during the discussion of the Village Schools and Institutes Organization Law No. 4274 in the Turkish Grand National Assembly, the opposition

deputies within the CHP expressed their opinions and thoughts more clearly. Between 1942-1946, the Village Institutes experienced a rising period. After the Second World War, European-centered approaches in education gave way to American-centered thinking and practices. In this process, İsmet İnönü's policy change resulted in a change in Village Institutes.

After 1944, the discussions between some conservative politicians who are called "Turkist-Turanist" and left-liberal politicians reached dangerous dimensions with the court process defined as the "Sabahattin Ali-Nihal Atsız Case". Since 1947, these discussions have been dragged to a completely different dimension with the criticism of the Village Institutes by nationalists such as Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip, Peyami Safa and Osman Turan. The "Yücel-Öner Case" (February 1947), known as an insult case, between the architect of the Institutes, Haşan Ali Yücel, and the Democrat Party Istanbul provincial chair Kenan Öner, continued by developing through the Village Institutes.

Reşat Şemsettin Sırer was brought to the Ministry of National Education in the Recep Peker Government. İsmail Hakkı Tonguç was taken from the General Directorate of Primary Education. The statement that Village Institutes will be "nationalized" in the government program were the first signs that the Institutes would be transformed. During the Hasan Saka government period, some teachers' efforts to adopt socialist ideas to the public caused controversy. It was the first time that 'Village Institutes' and 'Teacher Schools' should be combined during the period of the Şemsettin Günaltay Government.

The Democrat Party, which came to power on May 14, 1950, divided the actions carried out up to that time into "those who owned the nation and those who did not". Hüseyin Avni Başman, who was the first Minister of National Education of the Democratic Party Government, announced that the Village Institutes would be reformed and restructured. Tevfik İleri has stated that there will be a wide struggle against Communism. Many education experts from the US and European countries were brought together by increasing US influence in Turkey. The reports of the US education experts negatively affected the future of the Institutes. Prime Minister Adnan Menderes, ignoring the false, false and ideological rumors about the

Institutes, stated that the issue of village and primary education is the most important problem of the country and that it should be treated cautiously. However, as a result of the increasing debate, on 05.07.1952, with the signature of Prime Minister Adnan Menderes, a law proposal was made to the Turkish Grand National Assembly on the grounds that the Village Institutes could not fulfill their duties, which are village public education and training village teachers. Village Institutes have been transformed into "Primary Schools for Teachers" with "Law No. 6234 and dated 27.1.1954". Even though studies were carried out between 1953-1957 on a primary education law covering the whole country, it could not be finalized.

With the military intervention on May 27, 1960, the Democrat Party government came to an end. Among the politicians, there were those who wanted to establish a "Village Development Institute". During the period of the I. Cemal Gürsel Government, who served between 30.5.1960-4.1.1961, the main issues of primary education were addressed by establishing the "National Education Commission". Issues that will shed light on the country's next ten-year education plan were emphasized. 'Actually, the discussions on Village Institutes were put to an end with the adoption of the Law on Primary Teacher Schools No. 222.

Keywords: Village, Politics, Politician, Law, Council, Development, Pedagogy, Religion

ÖNSÖZ

Türkiye’de kırsal kesim eğitimi ve köye öğretmen götürme çalışmaları 1824’te Darümualliminlerle başlamıştır. Meşrutiyet Dönemi’nde bu çalışmalar daha ciddi bir şekilde ele alınmıştır. II. Abdülhamid’in her köye bir öğretmen gönderilmesi projesi ile top yekûn bir kalkınma hamlesi gerçekleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Amerika, Doğu Avrupa ülkeleri ve uzak doğu ülkelerinde de Kırsal bölgelerde yaşayan halkın eğitim yoluyla kalkındırılmaları çalışmaları, Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde bu kapsamda ele alınmıştır. Türk halkının sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna özgü bir eğitim sisteminin oluşturulması hedeflenmiştir. Köy halkı eğitimini ve köyün kalkınmasını sağlayacak bir sistemin Köy Enstitüleriyle olabileceği düşünülmüştür. Köy Enstitülerinin kurulması Türk siyasetinin uzun bir dönemine de böylece damgasını vurmuştur.

Köy kalkınmasının temeli olarak Enstitüler, planlama, uygulama ve denetleme konularında görev ve sorumlulukları bakımından döneminin özgün eğitim kurumları olmuştur. Köy Enstitüleri aynı zamanda Türk inkılaplarını ve Cumhuriyet Dönemi yeniliklerini köye götürmede önemli görevler üstlenmiştir. Türk halkının sosyal yaşamı üzerinde getirmiş olduğu hızlı değişimlerle birlikte, TBMM’de yoğun tartışmalara da neden olmuştur.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün katkıları, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un çalışmalarıyla açılan Köy Enstitüleri, TBMM içerisindeki sessiz muhalefete rağmen, 1946 yılına kadar temel ilkelerinden sapmadan görev yapmıştır. Fakat her enstitüde aynı eğitim felsefesi anlayışının uygulanamaması, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ülke içinde ve dışında beliren siyasi gelişmeler ile siyasi ve ideolojik tartışmalar dolayısıyla başlangıçtaki hedeflerden uzaklaşılmasına yol açmıştır. Böylece Köy Enstitülerinin normal köy okullarına dönüşümü kaçınılmaz hale gelmiştir. Öğretmen okullarıyla birleştirilip ilköğretmen okullarına dönüştürülene kadar, Köy Enstitüleri sistemi devamlı surette değişikliğe uğramıştır.

Bu çalışmada, köye öğretmen götürme tartışmaları, Tanzimat Dönemi’nden başlanarak 1962’ye kadarki süreçte ele alınmıştır. Ancak, 1940-1962 arası dönemde Köy Enstitüleri Tartışmaları bu çalışmanın ana temasını oluşturmuştur. 1962 yılında

kabul edilen 222 Sayılı *İlköğretim Kanunu*, Köy Enstitüleri tartışmalarını bitirmiştir. TBMM zabıt cerideleri, TBMM'deki gizli görüşme tutanakları, siyasetçilerin ve devlet adamlarının beyanları, basın yayın organlarındaki haber ve makaleler incelenerek özgün bir çalışma ortaya konulmuştur. Dönemin siyasi parti ve hükümet programları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çalışmada, öğretmen eğitimleri ve köye öğretmen götürme tartışmaları birlikte değerlendirilip derli toplu bir bütün haline getirilmiştir. Böylece, Türk siyasetindeki eğitim tartışmalarına ışık tutması amacıyla Köy Enstitülerini ele alan uzun bir dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır. Türk siyaseti içinde, politikacıların eğitim politikalarını planlama ve yönlendirmede temel aldıkları düşünce ve fikirlerin eğitim literatüründeki yeri ve önemi belirginleştirilmiştir.

Bu çalışmanın gerekliliği, ismi ve sınırlarının belirlenmesinde bana esin kaynağı olan değerli hocam Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Dr. Temuçin Faik Ertan'a; TBMM zabıtlarını kullanma ve dönemin gazetelerinin değerlendirilmesinde yol göstericiliğini esirgemeyen Sayın Prof.Dr. Hakan Uzun ile Prof.Dr. Mesut Çapa'ya; kronolojik dönemlendirme, konu başlıklarının belirlenmesi ve kaynak tahlillerinin yapılmasında emeklerini esirgemeyen Sayın Prof.Dr. Ayten Sezer Arıg, Prof. Dr. Neşe Özden, Prof. Dr. Yılmaz Kurt, Prof. Dr. Cengiz Dönmez, Doç Dr. Ahmet Şamil Gürer ve Dr. Hicran Karataş'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yoğun çalışmaları içinde çalışmamı her defasında inceleyip, yol gösteren ve bu çalışmaya akademik bir değer katan çok kıymetli hocam ve tez danışmanım Sayın Doç.Dr. Necdet Aysal'a da ayrıca teşekkür eder şükranlarımı sunarım.

Lütfi ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	I
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ ve KÖY EĞİTİMİ TARTIŞMALARININ BAŞLANGICI

A- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi Çalışmaları.....	23
a- Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi.....	23
b- Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi.....	25
B- Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları.....	27
a- Erken Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları..	27
b- 1938 Sonrası Dönemde Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları.....	36
c- Millet Mektepleri ve Halkevlerinin Köy Eğitimi ve Öğretmen Yetiştirilmesindeki Rolü.....	39
d- Köy Enstitülerinin Fikri Temelleri.....	43
e- Türkiye'de Köy Enstitüleriyle Ulus-Devlet İdeolojisi Oluşturma Çabaları.....	51

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞ VE GELİŞMESİ

A- Köy Okulları ve Eğitimcileri Tartışmaları.....	56
a- Eğitimciler Kursları, Köy Eğitimcileri Kanunu ve Köy Eğitimcileri Okulları.....	56
b- Tartışmalar.....	59

c-	I. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Eğitimi Tartışmaları	62
B-	Köy Enstitüleri Kuruluş Dönemi Tartışmaları.....	71
a-	Köy Eğitim Kurulları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun	71
b-	Tartışmalar.....	72
c-	Köy Enstitülerine Geçiş Tartışmaları ve Köy Enstitüleri Kuruluş Kanunu...	76
d-	Tartışmalar.....	78
e-	Enstitülerle ilgili Ödenek, Araç Gereç, Öğretim Elemanlarının Temini ve Teknik Konu Tartışmaları.....	98
f-	Enstitülerin Kurulacağı Yer ve Binalar Üzerinde Tartışmaları.....	100
g-	Enstitülere Öğrenci Seçiminde Yaşanan Aksaklıklar.....	101
h-	Kayıt Ücretleri ve Enstitülere Seçilen Öğrencilerin Niteliksel Durumu.....	101
i-	Enstitülerde Eğitim Programları.....	103
C-	Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılması ve Tartışmalar.....	103
a-	Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılması Hazırlıkları.....	103
b-	Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılmasının Gerekçeleri.....	104
c-	Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun İncelenmesi ve Tartışmalar.....	107
d-	Okullara Kabul ve Devam.....	112
e-	Öğrencilerin Ders Araç-Gereçleri.....	114
f-	Okulların Yapımları ve Onarımları.....	115
g-	Köy Okullarına Mahsus Arazi.....	120
h-	Köy Okulları ve Enstitülerine British Council İlgisi.....	133
i-	II. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Okulları ve Enstitüleri Tartışmaları.....	138
D-	Köy Enstitülerinin Gelişim Dönemi.....	140
a-	1942-1946 Arası Dönemde Köy Enstitüleri.....	140
b-	Tartışmalar.....	142
c-	III. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Enstitüleri Tartışmaları.....	147

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1940-1960 ARASINDA KÖY ENSTİTÜLERİNDE DEĞİŞİM

A-	Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler.....	152
-----------	---	-----

a-	Köy Enstitülerinin Duraklama Dönemi: Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilatında Yapılan Değişiklikler.....	152
b-	Tartışmalar.....	154
c-	IV. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Okulları ve Enstitüleri Tartışmaları.....	168
d-	Köy Enstitülerinde Değişim: Köy Enstitüleri Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler.....	173
e-	Tartışmalar.....	173
f-	CHP İktidarı'nın Zayıflaması ve Demokrat Parti'nin İktidar Olması.....	177
g-	Tartışmalar.....	181
h-	Eğitimde Amerikan Etkileri ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Raporları...	184
i-	Tartışmalar.....	194
j-	Köy Enstitülerinin Kapatılma-Dönüştürülme Gerekçeleri.....	203
k-	Demokrat Parti İktidarı'nda V. Millî Eğitim Şûrası.....	206
B-	Köy Enstitülerinin Dönüştürülmesi Sonrası Dönemi.....	208
a-	Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunlarında Yapılan Değişiklikler...	209
b-	Tartışmalar.....	210
c-	Köy Enstitülerinin Dönüştürülmesine Yönelik İç ve Dış Tepkiler.....	223
d-	Demokrat Parti İktidarı'nda VI. Millî Eğitim Şûrası.....	226
e-	V. Menderes Hükümeti Dönemi'nde İlköğretim Okulları Çalışmaları	227
f-	Tartışmalar.....	227

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ SONRASI DÖNEM ve KÖY ENSTİTÜLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

A-	Demokrat Parti İktidarı Sonrası Gelişmeler.....	231
a-	Demokrat Parti İktidarının Sona Ermesi ve Yeni Siyasi Süreç.....	231
b-	Köy Halkı Eğitimi ve Köye Öğretmen Gönderme Çalışmaları.....	232
B-	222 Sayılı İlköğretim Kanun'u ve VII. Milli Eğitim Şurası.....	235
a-	222 Sayılı İlköğretim Kanunu'nun İncelenmesi ve Tartışmalar.....	235
b-	VII. Millî Eğitim Şûrası.....	244

C-Köy Enstitülerine Yönelik Milliyetçi-Muhafazakâr Eleştiriler.....	
..245	
a- Milliyetçi Muhafazakâr Bakış Açıları.....	246
b- Köy Enstitülerine Yönelik Başlıca Eleştiriler.....	278
D- İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un Yol Ayrımına	
Gelmeleri.....	294
a- İsmet İnönü'ye Eleştiriler ve İnönü-Yücel Ayrışması.....	294
b- İsmet İnönü'ye Eleştiriler ve İnönü-Tonguç Ayrışması	300
SONUÇ.....	302
KAYNAKÇA.....	309
EKLER LİSTESİ.....	326
EKLER.....	328

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
A.g.e.	Adı Geçen Eser
A.g.m.	Adı Geçen Makale
BCA	Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Birl.	Birleşim
Bkz.	Bakınız
C	Cilt
Çev.	Çeviren
Dön.	Dönem
Gös. Yer.	Gösterilen Yer
Haz.	Hazırlayan
M.E. B.	Millî Eğitim Bakanlığı
Mv.	Milletvekili
S.	Sayı
s.	Sayfa
T.T.K.	Türk Tarih Kurumu
TBMMZC	Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
TD	Tebliğler Dergisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Yay.	Yayın
y.e. y	Yayınevi yok

GİRİŞ

Kırsal kesimin en önemli geçim kaynağı olan “*Tarımcılık*” XIX yüzyılda ABD’de (Agrarian Movement) önemli bir güç haline gelirken, tarımla uğraşan kırsal kesim insanını yaşam alanından ayırmadan eğitime çalışmaları önem kazanmaya başlamıştır. I. Dünya Savaşı’nın sonunda, Rus İmparatorluğu’ndan ayrılan Polonya ve Baltık ülkelerinde tarım politikalarını öne çıkaran partiler ve politikacılar etkili olmaya başlamıştır. Bu ülkelerde öncelikle Bolşevik nüfuzunu azaltmak için tarım reformları yapılmaya başladı. Bununla birlikte, tarımın uzun vadeli siyasi ve ekonomik amaçları, köylülüğün ekonomik olarak güçlendirilmesine bağlı kılınmıştır. Tarım faaliyetleri böylece iki savaş arası dönemde ekonomik milliyetçiliğin ve etnik çatışmaların yükselmesine de katkıda bulunmuştur. Polonya’daki tarımcılık başlangıçta sosyo-ekonomik kaygılara dayanırken, Baltık ülkelerinde çok daha güçlü bir milliyetçi görünüm almıştır. Kırsal kesimin eğitimi ve modern dünyaya adaptasyonunda tarımı ön plana alan Baltık ülkelerinde tarımsal uygulamalı eğitim anlayışı tüm radikal toprak reformları üzerinde etkili olmuştur. Hükümetler eşitlikçi bir toplum anlayışı kurmada, kırsaldan şehre doğru etki edecek eğitim programlarına yönelmişlerdir.¹ Böylece kırsal kesimin örgütlü bir yapıya sahip olarak endüstrileşen şehirler karşısında dimdik ayakta kalabileceği düşünülmüştür. I. Dünya Savaşı’ndan sonra İngiltere’de endüstrileşmiş şehirlere kırsal kesimden yapılan göçler ile hem şehirlerin sosyo-kültürel yapısı hem de ekonomik yeterlilikleri bozulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. İnsanları kendi mekânlarında tutarak köy halkına ekonomik ve sosyo-kültürel fırsatlar sunulması bir ihtiyaç haline gelmiştir. Şehirlerin kırsal kesim üzerinde tam bir tahakküm kurarak İngiliz köy halkının dejenere olmasının önüne geçilebilmesi gerekli olmuştu. Ancak ülke genelinde uygulanacak böylesine pahalı ve zor bir projenin hayata geçirilebilmesi çok zordu.

İngiltere’de 1925 yılı şubat ayında kasaba, köy ve kır halkına kültürel ve sosyal kolaylıklar sağlamak için Cambridge Kontluğu Belediye Meclisi Eğitim Kâtibi Henry Morris tarafından bir plan hazırlanmıştır. Henry Morris’i böyle bir çalışmaya iten sebep, İngiltere’nin sanayileşmesinden sonra köy ve kır halkının

¹ Klaus Richter, “*Post-War Agrarian Economic Policies (East Central Europe)*”, **International Encyclopedia Of The First World War**, January 2017, s. 1-7.

yoğun bir şekilde şehirlere göç etmesi ve bunun sonucunda köylerin boş kalması idi. Morris'e göre eğer bir medeniyetin sağlıklı ve huzurlu olması isteniyorsa şehir ve köy kültürlerinin ürünlerine dayanması gerekmektedir. Şüphesizki bu öneri tüm toplumlar için gerekli ve değerlidir. Yaklaşık yüz yıldır köyde yaşayan insanların çoğunun şehirlere akın edip endüstri sahalarında çalışması ziraat ürünlerinin üretiminin azalmasına, sosyal hizmetlerin ise sadece şehirlerde verilmesine yol açmıştır. Tüm bunların sonucunda da şehir ve köy halkı hiçbir müşterek bağ olmadan yan yana yaşayan topluluklara dönüşmüştür.²

1927'de İngiltere'de köyler ve şehirler arasında kültürel ve ekonomik bir bağ oluşturmak ve böylece köy hayatının zamanla kaybolmadan, şehrin sosyal yapısı ve kültürüne entegre olmasını sağlamak amacıyla '*İngiliz Köy Kolejleri*' açılmaya başladı. Böylece mevcut kır halkının eski İngiliz geleneğine dayanan mirası tekrar canlandırılmış olacaktı. Böylece köylerle şehirler arasında köy veya kır bölgeleri entegre edilirse köyler ölüme mahkûm olmaktan kurtulacak, şehirler de kendi içindeki düzene tam olarak hâkim olmuş olacaktı.³ İngiltere'de 1939' a kadar dört tane açılan '*Köy Kolejleri*' II. Dünya Savaşı'ndan sonra devam ettirilememiş ancak İngiliz Hükümeti projeyi 1940'tan sonra tekrar ele alarak Dışişleri Bakanlığı nezdinde faaliyet yürüten 'British Council' aracılığı ile daha farklı boyutlarda sürdürmek istemiştir. British Council Türkiye'deki Köy Enstitülerini inceleyerek başarılı bulmuş ve kurumun eksikliklerini tespit ederek dönemin yöneticilerine rapor etmiştir. Köy Enstitülerinin İngiltere'deki '*Köy Kolejleri*'ne en yakın sistem olarak benimsendiği ve İngiltere'nin bu iki okul uygulamasını güncelleyerek Avustralya ve Yeni Zelanda'da uygulamak istemesi dikkat çekmektedir.

Türkiye'de XIX yüzyıl başlarına kadar kırsal bölgelerde yaşayan insanların eğitim sistemi sıbyan mektepleri ve medrese eğitiminden ibaretti. Batılılaşmanın etkisiyle modern çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim sistemine yönelik çalışmalar, XIX yüzyılın ortalarında daha da önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye'de kırsal kesimin uygulamalı tarım alanındaki eğitimi çalışmaları ise yine XIX yüzyılın başlarında başlamıştır. 1824'te Darülmualiminlerle başlayan bu çalışmalar Meşrutiyet döneminde ivme kazanmıştır. II. Abdülhamit döneminde

² H.C. Dent, **Kasaba Köy ve Kır Halkının Koleji**, Longsman Green And Co. LTD, London 1946, s.3.

³ **A.g.e.** s. 4-6.

eğitimin tüm kademelerinde hızlı bir gelişme ve değişim yaşanmıştır. Modern eğitim almış öğretmenlerin köye gönderilerek halkı her anlamda eğitip kalkındıracağı düşünülmüştür. Tek bir öğrencisi de olsa her köye bir öğretmen gönderilmesi kararlaştırılmıştır. II. Meşrutiyet’le birlikte bazı devlet adamları ve eğitim-öğretim işleriyle yakından ilgilenenler tarafından projeler geliştirilmiştir.⁴ II. Meşrutiyet döneminin önemli eğitimci ve siyasetçisi Edhem Nejat Bey bilgiye değil, muhafazakâr hisleri yüksek gençlere ihtiyaç olduğunu belirterek, köylerin kalkınmasını tarım uygulamalı bir yöntemle yapılması gerektiğinden ilk kez bahsetmiştir.⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu İstanbul Darülmualimin’i 1913’te bitirdikten sonra İngiltere, Belçika, Almanya, Fransa ve İsviçre’deki yeni “*Reform Okulları*”nı incelemiştir. Köy Enstitülerinin mimarlarından İsmail Hakkı Tonguç ise Darülmualimin’i bitirdikten sonra Almanya’ya giderek burada “*İş Okulları*”, “*Kır Eğitim Yurtları*”, “*Üretim Okulları*” vb. kurumları incelemiş ve bunlardan etkilenmiştir. Önce öğretmenlik yapmış, daha sonra da Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Genel Müdürü olmuştur.⁶ İsmail Hakkı Baltacıoğlu köy halkı eğitiminde öğretmenin köyde eğitilmesine karşı çıkarken, İsmail Hakkı Tonguç ise buna destek vermiştir.⁷

Millî Mücadele’nin başarıyla sonuçlanmasıyla birlikte, eğitim politikalarında ülkenin tamamında uygulanabilir planlar yapılmaya başlanmıştır. Böylece Türkiye’nin ileriki dönemlerinde eğitim çalışmalarının tarihsel arka planını oluşturacak hamleler yapılmaya başladı. Çünkü eğitim çalışmalarının başarıya ulaşması ile Yeni Türk devletinin temelleri de güçlendirilmiş olacaktı. Yeni neslin sadece aile içinde alacağı klasik eğitimle sağlanamayacağı düşünülerek, doğu geleneklerinden daha uzak, çağdaş yöntemlerle ve devletin açacağı kurumlarda eğitim almaları gerektiği yönünde fikirler ortaya atılmıştır.⁸ Mustafa Kemal Paşa, 1921 II. Yasama Yılı açış konuşmasında Türkiye’nin gerçek sahibi, efendisi ve

⁴ A.g.e. s. 6-26.

⁵ Edhem Nejad, “*Dârü’l-Mualliminler-Ziraat-Askerler*”, **Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim)**, C.5, Sayı 122, 5 Ocak 1911, s. 295.

⁶ Kemal Aytaç, “*Köy Enstitüleri ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Değerlendirmeleri*”, **Sosyoloji Konferansları**, No: 55-I, 2017, s. 352.

⁷ İsmail (İsmayıl) Hakkı Baltacıoğlu; “*Öğretmeni Köyde Yetiştirmek Yanlıştır*”, **Yeni Adam**, 17 İlkteşrin 1935, s. 10,13.

⁸ Falih Rıfki Atay, “*923 Çocuğu*,” **Milliyet**, 23 Nisan 1930, s. 1.; Ayrıca Bkz. Yılmaz Kurt, “*1923 Çocuğu*”, **Son Söz**, s. 4.

üreticisinin köylü olduğuna değinmiştir. O'nun Millî Eğitimle ilgili ilk icraatı, 15 Temmuz 1921 tarihinde '*Maarif Kongresi*' ni toplamasıdır. Kongreyi Mustafa Kemal Paşa, cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. Kongreden Türkiye'nin millî eğitimini kurmasını isteyerek, millî eğitimi şöyle açıklar:

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun içindir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihî özelliğimizle uyumlu bir kültür kastediyorum”⁹

1922 Yılı Meclis açılış konuşmasında, izelenecek eğitim politikalarının o günkü durumda ihtiyaçlara cevap veren ve çevre şartlarına uyumlu olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁰

Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitime giderek artan bir değer ve önem verilmiştir. Bu eğitim politikalarının temelinde, önce laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, üçüncü olarak da var olan tarım ekonomisinin gereği, köylüyü eğitmek, ona iş ve meslek vermek yer alır. Özellikle öğretmen yetiştirme konusunda temel politika olarak belirlenen köye yönelik öğretmen yetiştirme düşüncesi, cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının temelini oluşturur. "*Millî terbiye*" kavramı ise Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında temel kavram ve önemli bir yaklaşımdır. 1 Mart 1923 Yılı TBMM açılış konuşmasında, eğitim işlerinde aza zamanda olumlu sonuçlar alınması için çalışılması gerektiğini, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna göre bir eğitim planlaması yapılması gerektiğini ifade etmiştir.¹¹ O'na göre bilgiyi insan için medeni bir zevkten ziyade, uygulamalı ve hesaplanabilir bir hale getirmek eğitim-öğretimin en temel ilkesi ve amacı olmalıdır.

Erken Cumhuriyet Dönemi eğitim politikalarını oluşturan temel belge 15-21 Temmuz 1921'de Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa tarafından hazırlanan "*Maarif Misakı*" genelgesidir. Türk milli eğitiminin amaçları ilk kez açıklanmıştır. 15

⁹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, C. I, Ankara, 2006, s. 19-20.

¹⁰ Niyazi Altunya, **Köy Enstitüsü Sistemi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s 34; Galip Karagözoğlu, "*Atatürk'ün Eğitim Savaşı*", **Atam Dergisi**, C. II, Sayı 4, T.T.K. Basımevi, Ankara 1985, s. 196,197.

¹¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, s. 315.

Temmuz 1923 ile 15 Ağustos 1923 arasında yapılan ‘I. Heyet-i İlmiye Toplantısı’ ile 1924’te Ankara’da Milli Eğitim Bakanı Vasıf Bey’in başkanlığında yapılan ‘II. Heyet-i İlmiye Toplantıları’nda milli eğitim işleri daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilköğretim zorunlu ve parasız olarak anayasal güvenceye alınırken, 3 Mart 1924’te kabul edilen ‘*Tevhidi-i Tedrisat Kanunu*’ ile eğitim öğretim işleri Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğunda birleştirilmiştir.¹²

18 Mart 1924 Yılında kabul edilen 442 Sayılı Köy Kanun’u ile köy halkının eğitiminde köy insanından faydalanma yoluna gidilerek, eğitim çalışmalarında halkın topyekûn desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Kanun’un ikinci bölümünde ‘*Köy İşleri*’ başlığı altında yer alan bazı sorumluluklar ve yükümlülüklerin ilk kez tanımlanarak köy halkının ve yerel idarecilerin görevleri belirtilmiştir. Köye ait işler, köylünün zorunlu ve isteğine bağlı olarak yapacağı işler olmak üzere iki kısımda toplanmıştır. “*Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak*” görevi köy halkının mecburi hizmeti kapsamına alınmıştır. Köylünün isteğine bağlı olarak yerine getirilmesi istenilen işler, imece sistemi ile köylünün köyüne hizmet etmesi şeklinde yapılmıştır.¹³ Eğitim çalışmalarının sadece eğitim ile ilgili kurumlarla yürütülemeyeceği görülerek Ziraat Nezareti, Maarif Nezareti ve İktisat Nezareti’nin köy ile ilgili çalışmalarda birlikte çalışmaları benimsenmiştir. 1920 yılına kadar ticaret, ziraat, orman, sanayi ve madenlerle ilgili işler İktisat Vekâleti’nce yapılmıştır. 6 Mart 1924’te Ziraat Bakanlığı’na atanan Zekai Apaydın ile tarım alanında ve köy halkının kalkındırılmasında ilk projeler başlatılmıştır. Ziraat ve İktisat Nezaretleri 1931’ de birleştirilmiştir.¹⁴

1925-1930 Arasında öğretmen yetiştirilmesi ve köy eğitimiyle ilgili olarak yapılan çalışmalardan birisi *III. Heyet-i İlmiye Toplantısı*’dır. Toplantı 26 Aralık 1925 ile 8 Ocak 1926 tarihleri arasında Maarif Bakanı Mustafa Necati Bey Başkanlığında yapılmıştır. Talim ve Terbiye Dairesi kurulması kararı, aynı yıl çıkan “*Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun*” ile gerçekleşmiştir.¹⁵ 13 Mart 1924 “*Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu*” ile 22 Mart 1926 tarihli ‘789 Sayılı Maarif Teşkilatına

¹² Cemil Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, TTK, Ankara 1996, s. 60.

¹³ **Resmî Gazete**, 07.04.1924 Tarih ve Sayı 68, Kabul tarihi 18.03.1924 Kanun No: 442, s. 339. Madde 13 fıkra 15.; **Düstur**, III. Tertip, C. V, s. 336.

¹⁴ <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/stratejikplan.pdf>, Erişim Tarihi 15.03.2020

¹⁵ Özalp, Reşat, Ataünal, Aydoğan; **Millî Eğitimde Kongreler ve Şuralar: Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Devlet Kitapları, İstanbul 1983s. 106, 107.

Dair Yasa' ile öğretmenlik meslek haline getirilmiştir.¹⁶ 1924 yılında Amerikalı eğitim uzmanı J. Dewey Türkiye'ye getirilmiştir. Dewey'in raporu dikkate alınarak 1926 yılında “*Talim ve Terbiye Dairesi*” ve “*Gazi Eğitim Enstitüsü*” kurulmuştur.¹⁷ 1925'te Alman eğitim uzmanı Georg Kershensteiner'in yardımcısı Kuchne, 1927'de ise Belçikalı eğitim uzmanı Omer Buyse ve 1933'te Edvin Walter Kemerrer, Türkiye'ye gelerek araştırma yapmışlardır. Bu araştırmalar Mustafa Necati Bey'in Bakanlığı döneminde (1925–1929) daha pozitivist bir yöntemle ele alınmıştır.¹⁸ 22 Mart 1926 tarihli ‘789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Yasa’ ile ‘Öğretmen Okulları’, “*İlk Muallim Mektepleri*” ve “*Köy Muallim Mektepleri*” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. İlk olarak 1926'da Kayseri'de ve 1927'de Denizli'de Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. 22 Nisan 1926'da ‘*Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun Tasarısı*’ TBMM'ne sunulmuştur. 1927'de ‘*Denizli Erkek Muallim Mektebi*’, ‘*Köy Muallim Mektebi*’ ne dönüştürülmüştür.¹⁹

1925-1926 Yıllarında Hıfzıssrahman Raşit Öymen, köy eğitimi hakkında önemli çalışmalar yapmıştır. 1928-1931 yılları arasında ise Fuat Baymur tarafından incelenen *Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü*'nün köy eğitimi çalışmalarında faydalı olacağı kanaatine varılmıştır. 1926'da Maarif Bakanlığı Müsteşarı Nafi Atuf Kansu ile Müfettişler Kurulu Başkanı olan Rıdvan Nafiz Edgüer'in Sovyetler Birliği eğitim sistemini incelemeleri sonucunda üretici eğitim, yoksul çocukların eğitimi ve öğretmen yetiştirme konularında Türk eğitiminde örnek alınabileceği düşünülmüştür. 1927 Maarif Eminleri Kongresi'nde köy muallim mektepleri açılması konusu gündeme gelmiştir.²⁰ 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle tüm yurttan hummalı bir eğitim seferberliğine girilmiştir. Harf inkılabı yapılırken Mustafa Kemal Paşa'ya ‘Başöğretmen’ sıfatı verilmiştir. O, Harf İnkılâbı'na girişmesinin ana amacını; “*Türk milletine az emekle kolay bir okuma yazma anahtarı verip onu bilgisizlikten kurtarmak*” olarak açıklamıştır.²¹ Herkesin okuma ve yazma öğrenmek

¹⁶ Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003, s. 160.

¹⁷ Bahri Ata, “*The Influence of an American Educator (John Dewey) On The Turkish Educational System*”, **The Turkish Year Book**, Sayı 31, 2000, s. 127.

¹⁸ İsmail Hakkı Tonguç, **Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1998, s. 23.

¹⁹ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Kitabevi, İstanbul 2001, s. 353.

²⁰ Öztürk, **a.g.e.** s. 134.

²¹ Cengiz Dönmez, “*Atatürk ve Harf İnkılabı*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 27, Sayı 79, 2011, s. 46, 51.

istememesi üzerine, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın gayretleriyle millet mektepleri açılmıştı. Türk Milletinin, kadın-erkek, zengin fakir ayırt etmeden bir bütün halinde eğitim görmesi hedeflenmiştir.

1932'de açılan Halkodaları ve Halkevleri, Atatürk dönemi eğitim politikalarında yapılan diğer önemli çalışmalardır.²² Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip, 1933'te öğretmen yetiştirmek üzere çalışmalar yaptırmış ve bu doğrultuda "*Mıntika Muallim Mektepleri*" kurulması düşünülmüştür. 1930'da Hıfzısrâhman Reşit Öymen, yüksekokulların kurulması ve burada okuyacak öğrencilerin köylere gönderilmesini tavsiye etmiştir. Nusret Köymen, Meksika'da uygulanan '*Köy Rehberleri Uygulama Okulu*'nu, Kazım Nami Duru, Polonya ve Cezayir'deki '*Köy Öğretmeni Yetiştirme Projeleri*'ni tavsiye ederken, Vedat Nedim Tör de kooperatifçiliği önermiştir. Bedii Ziya Egemen, köy halkını eğitmenin Türkiye için çok önemli olduğunu vurgulamış, Yunus Nadi de köy okulları ve köy öğretmenin nasıl olması gerektiğini incelemiştir. 1933'te Maarif Vekâleti görevine Reşit Galip'in getirilmesi ile '*Köy İşleri Komisyonu*' kurulmuştur. 1935 '*Eğitmen Kursları*' ve 1937 '*Köy Öğretmen Okulları*' Köy Enstitüleri için öncü çalışmalar olmuştur.²³ Atatürk, 1935'te Saffet Arıkan'ı Eğitim Bakanlığına atarken, İsmail Hakkı Tonguç'u da İlköğretim Genel Müdür Vekilliğine görevlendirmiştir.²⁴ Köy Enstitülerine ilk prototip olarak 1936'da Eskişehir Çifteler (Mahmudiye) Eğitmen Kursu açılmıştır. 11 Haziran 1937'de '*3238 Sayılı Köy Eğitmenleri Kanunu*' kabul edilmiştir. Bu Kanun'da ayrıca köyde görevlendirilecek öğretmenlerin nasıl yetiştirilecekleri ve öğretmen-eğitmenlerde bulunması gerekli özellikler anlatılmıştır.²⁵ 1937'de açılan '*İzmir-Kızılcıllu ve Eskişehir-Çifteler*' ile 1938'de Edirne-Karaağaç (Kepirtepe)'ta açılan '*Köy Öğretmen Okulları*' Köy Enstitülerinin ilk basamağı olmuştur.

Atatürk ilkeleri, Türk Millî Eğitimi'nin temel prensiplerinin oluşmasına büyük katkı sağlamıştır. Atatürkçü felsefenin cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri 1936 yılından itibaren okul programlarına

²² Turhan Oğuzkan, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Halk Eğitimi*, Y.e.y, Ankara, 1956, s. 19,20.

²³ Esra Mindivanlı Akdoğan, *Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi*, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2016, s. 19.

²⁴ Necdet Aysal, "*Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü *Atatürk Yolu Dergisi* Sayı 35-36, Mayıs-Kasım 2005, s. 270.

²⁵ **01-06-1937 tarihli ve 1/ 862 numaralı Köy Eğitmenleri Hakkında Kanun Layihası ve Maarif, Ziraat Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri mazbatası**, TBMMZC., Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 258.

da girerek eğitimde yapılan yenilikleri yönlendirmiştir. 1939'a kadar Türkiye'de eğitim politikaları için yapılan çalışmaları sistemli bir hale getirmek için Millî Eğitim Bakan Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç ABD, Avrupa ve özellikle İngiltere'deki çalışmalardan da faydalanarak Türk köylüsünü eğitmek ve eğitirken de kalkındırmak için tarım ve köy projelerini Türk köy yaşamına uygun hale getirmek istemişlerdir.²⁶ Bu doğrultuda 17-29 Temmuz 1939 tarihinde 'I. Millî Eğitim Şûrası' yapılmıştır. Şûra sonrasında öncelikle köylere öğretmen sağlamak için "Eğitmen Yetiştirme ve Köy Enstitüleri Projesi" nin temelleri atılmış oldu. Şuranın ardından hemen 1939 yılında Kastamonu-Gölköy'de bir okul daha açılmıştır. 1940 yılından itibaren köy okullarında üç sınıflı okullarda eğitim süresi ve sınıf sayısı beşe çıkarılmıştır. 07.07.1939 Tarih ve 3704 Sayılı "Köy Öğretmen Kurslarıyla Köy Okullarının İdaresine Dair Kanun" kabul edilmiştir.²⁷ 1940' a kadar eğitim politikalarıyla köye öğretmen götürme meselesinde köy halkını eğitecek ve köyü kalkındıracak hedefler belirlenirken, bazı siyasetçiler bu çalışmaları CHP'nin resmî ideolojisini en ücra yerlere taşıma çabası olarak görmüşlerdir.

Köy eğitimi konusunda en yoğun tartışmalar TBMM'nin VI. Döneminde (03-04-1939/15-01-1943) olmuştur. Bu dönem aynı zamanda Köy Enstitülerinin kurulup teşkilatlandırıldığı dönemdir. Afyonkarahisar ve Kırşehir Milletvekiliği de yapan eğitimci İsmail Hakkı Baltacıoğlu Köy Enstitüleri Sistemine ilk karşı çıkan kişi olmuştur. O'na göre köylüyü eğitecek öğretmenlerin köyde yetişip, yine köyde çalışması yanlış bir uygulamadır. I. Maarif Şurası'nda Hasan Ali Yücel ve Bakanlık üst düzey bürokratlarının 'Yeni Türk Hümanizma Felsefesi' yaratmak istedikleri ve bunu yaparken de komünist Sovyetlerden etkilendikleri yönünde eleştiriler almaları dikkat çekmektedir. Ancak gerek Hasan Ali Yücel ve gerekse Enstitüleri savunan diğer siyasetçiler yaşanan çağın modern toplumuna, çiftçilikte uzmanlaşmış çiftçiyi yetiştirmenin hem okur-yazar, hem de işinde gücünde eğitimli Türk köylüsüyle mümkün olacağı görüşündedirler. Bu siyasi tartışmalar içerisinde Köy Enstitüleri tartışmaları başlamıştır. O dönemde CHP'nin tek parti iktidarı olmasına rağmen, eğitim tartışmalarında parti üyelerinin aynı şeyleri düşünmediği ve bölündüğü dikkat

²⁶ İsmet Türkmen, "Rural Revitalization and the Village Institutes Experience in Turkey (1940-1954)", **European Journal of Multidisciplinary Studies**, September-December Volume 2, Issue 6, 2017, s.22.

²⁷ Cavit Binbaşoğlu, **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**, y.e.y., İzmir 1993, s. 110,111.

çekmektedir. Ayrıca 1940'ların başlarında zengin varlıklı sınıfların gücünü arttırdığı ve iktidarda söz sahibi olmayı hedeflediği görülmektedir. 1942 yılında getirilen 'Varlık Vergisi' ve savaş sonunda 'Toprak Reformu' gibi uygulamalar, yavaş yavaş iktidara karşı bir güvensizlik ortamının doğmasına yol açmıştır.²⁸

7 Temmuz 1939 tarihinde TBMM'de '3704 Sayılı Köy Öğretmen Kursları' ile 'Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun' görüşmelerinde yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Daha başlangıçta, CHP içerisinde sayıları hiç te az olmayan kişilerin eleştirilerde bulunmaları, eskiden beri CHP içerisinde sessiz bir muhalefetin var olduğunu göstermiştir. Refik Saydam Hükümeti döneminde (3 Nisan 1939 – 8 Temmuz 1942) '3803 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Yasası' için TBMM'de görüşmeler başlamıştır. 17 Nisan 1940 günü yapılan genel konuşmalar daha çok bu kurumların kırsal kesimin eğitiminde getireceği faydalar üzerine olmuştur. İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olarak TBMM'deki konuşmaları ve tartışmaları kendisine ayrılan alanda izleyerek takip etmiştir. İnönü, Enstitüleri aydınlanmanın kültür ve eğitim merkezleri olarak görmüştür. Öğretmenli okulları 'yüz mumluk ışık', beş yıllık ilkokulları 'iki yüz mumluk ışık' ve köy bölge okullarını da 'beş yüz mumluk ışık' olarak nitelendirmiştir.²⁹ '3803 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu' için TBMM'de Maarif Vekili ve İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, İzmir Milletvekillerinden Halil Menteşe, Kütahya Milletvekili Ali Süha Delilbaşı, İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa, Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru, Muş Milletvekili Hakkı Kılıoğlu, İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker, Hatay Milletvekili Hamdi Selçuk, Mardin Milletvekili Kazım Sevüktekin, Giresun Milletvekili Fikret Atlı en çok söz alıp konuşan milletvekilleri olmuştur. Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, Kars Milletvekilliği yapmış olan Kahraman Arıklı ve İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir din, ahlak, Türklük, milli-manevi değerler gibi konularda itirazlarda bulunarak kanunun birçok maddesine karşı çıkmışlardır.

²⁸ Hilmi Uran, **Meşrutiyet-Tek Parti-Çok Parti Hatıralarım 1908-1950**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008, s. 359, 360,361,362.

²⁹ Mustafa Gazalcı, **Köy Enstitülerinin Meclis Süreci: (Kuruluş, Gelişme, Karalama, Kapanış ve Sonrası)**, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2019, s. 16.

Enstitülerle ilgili ödenek, araç -gereç, öğretim elemanlarının temini, teknik konular tartışmaların odak noktasını oluştursa da parti içinde Enstitülere bir güvensizlik olduğu görülmektedir. TBMM’de 3803 Sayılı Kanun için 17 Nisan 1940 günü yapılan oylamaya 429 milletvekili içerisinde birçoğunun katılmaması dikkat çekicidir. 148 milletvekili oylamaya katılmamış olup, 278 kabul oyu kullanılmıştır.³⁰ O dönemde CHP’nin tek parti yönetimi içerisinde karşı oy vermek alışılmış bir durum değildi. Oylamaya gelmemek muhalif olmak demektir. Kanun’un başlangıcından itibaren CHP içerisinde sessiz bir muhalefetin ortaya çıktığını göstermektedir. Köy Enstitüleri Kanunu’na itiraz eden milletvekillerinin çoğunun muhafazakâr Anadolu kökenli oldukları, memleketlerinde birçoğunun toprak ağası veya nüfuzlu ailelerden geldikleri görülmektedir. Özellikle Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey ve Kars Milletvekili Kahraman Arıklı gibi Doğu kökenli siyasetçiler Türkiye’de doğu ile batı arasında yerleşme, köy ve köycülük konularında farklılıklar olduğunu, Enstitülerin bu haliyle ayrımcılığa neden olabileceğini dile getirmişlerdir. Enstitülerle ilgili olumsuz düşüncelerin dönemin siyasi ortamında çok açık ve sert bir şekilde dile getirilmediği görülmektedir. Enstitüleri savunanlara göre Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Batıyı ve Batılılaşmayı içselleştirememiş eski aydınların devamı olan bu gibi Cumhuriyet Dönemi aydın ve politikacıları, Atatürk’ü ve İnönü’yü anlayamadıkları için Enstitülere de karşı çıkmışlardır.³¹ Enstitülere daha başlangıçta karşı olan siyasetçiler ise oluşturulmak istenilen yeni ‘ulus-devlet’ anlayışıyla batıcılıktan ziyade milli köklerinden koparılmış yeni bir ideoloji yaratılmaya ve kırsal kesime dayatılmaya çalışıldığını düşünmüşlerdir. Ancak Hasan Ali Yücel köy halkının eğitimi için köye gönderilecek öğretmenlerin yetiştirilmesinde temel pedagojik ilkeleri ön planda tutmaya çalışsa da tüm bunların nasıl bir program ile ve hangi eğitim kaynaklarıyla yapılabileceği konusunda muhalif olan birçok CHP’li vekili ikna edememiştir. Bu kırılma noktasından yola çıkarak Türkiye’de kırsal kesim modernleşmesine karşı farklı bir anlayış ve mantıkla yaklaşıldığı, ileride ortaya çıkacak olan sağ-sol şeklinde isimlendirilecek iki siyasi ideolojinin temellerinin atıldığı görülmektedir.

³⁰“Köy Enstitüleri Kanunu”, Kanun No: 3803, **Düster**, III. Tertip, C. XXI, Ankara Devlet Matbaası, Ankara 1940, s. 692.

³¹ Sabahattin Eyüboğlu, **Köy Enstitüleri Üzerine**, Cem Yayınevi, İstanbul 1979, s. 38, 40,41, 42.

CHP içindeki muhalif fikirler, aynı parti içinde aynı amaç ve düşüncelere sahip olmayan siyasetçilerin bir arada siyaset yapmalarının zor olduğu bir süreç girildiğini göstermektedir. 1970’te CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit, Enstitülerle ilgili olarak yine CHP’yi suçlamıştır. O’na göre Köy Enstitülerini kuranlar da CHP’li kaldıranlar da. Parti içerisinde bir konsensüs kurulamamış ve CHP giderek gücünü ve iktidarını kaybederken yeni siyasi oluşumlar ortaya çıkmıştır.³² Böylece Türkiye’de çok partili siyasal hayat kaçınılmaz olarak otağa çıkmaya başlamıştır. Köy Enstitülerine karşı olan siyasetçilerin öne sürdükleri iddialar sonraki dönemlerde toplumun önemli bir kesiminde bu kurumların neden itibar görmediğinin özeti olmuştur. 19 Haziran 1942’de kabul edilen ‘4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu’ için TBMM’de altı oturum olmuş, 32 milletvekili 61 konuşma yapmıştır. CHP içerisindeki muhalif kesim fikir ve düşüncelerini daha açık ve daha yüksek sesle dile getirmişlerdir. Bu durum CHP iktidarındaki ayrışmaların iyice su yüzüne çıktığını göstermektedir. Kütahya Milletvekili Besim Atalay, Antalya Milletvekili Rasih Kaplan ve Hikmet Turan Dağlıoğlu, Sinop milletvekili Dr. Bahaeldin Kökdemir, İstanbul Milletvekili Galip Bahtiyar Göker, Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, İçel (Mersin) Milletvekili General Şefik Türsan, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Eskişehir Milletvekili İzzet Ulvi Aykurt, Eskişehir Milletvekili İzzet Arukan, İstanbul Milletvekili General Dr. Niyazi Gözcü, Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu, Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer, Yozgat Milletvekili Mahmut Alhoğlu, Bursa Milletvekili Naci Tınaz, Siirt Milletvekili Behçet Türkay, Tunceli Milletvekili Hasan Üçöz, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak, Sivas Milletvekili Abdurrahman Naci Demirağ, Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher ve Çankırı Milletvekili Nevzad Ayaz, en çok karşı çıkan siyasetçiler olmuştur. Kanun’un oylamasına 429 Milletvekilinden 177 tanesi katılmamış, 252 kabul oy ile Kanun yasalaşmıştır. ‘4274 Sayılı Kanun’a kabul oy vermeyen veya toplantıya gelmeyen siyasetçiler içerisinde Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan, Celal Bayar, Kazım Karabekir, Kazım Özalp, Sinan Tekelioğlu gibi isimler bulunmaktadır. Emin Sazak, Cavit Oral, Kasım Gülek gibi toprak sahibi kişilerin bu

³² “Devrimci Parti Kendini Eleştirmeli” **Milliyet**, 19.04.1970, s. 1 ve 4.

sefer oylamaya katıldıkları görülmektedir.³³ Türkiye’de Köy Enstitüleri üzerinden oluşan siyasi ayrışmalar CHP iktidarının sorgulanmaya başlamasını kolaylaştırmıştır. Çok partili siyasi yaşama geçişte bu tartışmalar önemli yapı taşı olmuştur. Yine de 1946 yılına kadar köy eğitimi çalışmaları ve Köy Enstitüleri yükselme dönemini yaşamıştır. 24 Temmuz 1943’te ‘Yüksek Köy Enstitüleri’nin kurulması enstitülerin çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Ankara’da öğrenim süresi üç yıl olacak olan ‘*Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü*’ kurulmuştur. Ancak bu okullarla ilgili siyasi-ideolojik iddialar, öğretmen yetersizlikleri, bina ve derslik sorunları tüm kurumların olumsuz etkilenmesine yol açmıştır.

Köy Enstitülerine yapılan eleştiriler öncelikle her enstitüde aynı eğitim felsefesinin uygulanmamasından kaynaklanmıştır. Kızılçullu Köy Enstitüsünde uygulanacak öğretim yöntemlerinin felsefi alt yapısı, Gazi Eğitim Enstitüsü Padagoji Bölümü Başkanı Dr. Halil Fikret Kanat tarafından oluşturulmuştur. Belirlenen felsefi alt yapıyı ise uzun yıllar okul müdürü Emin Soysal devam ettirmiştir. Çifteler Köy Enstitüsünde ise eğitim pratikleri bizzat İsmail Hakkı Tonguç tarafından belirlenerek, Marksist fikirlere sahip Rauf İnan tarafından uygulanmıştır. Buna göre, farklı ideolojik düşüncelerden kaynaklanan eleştirilerin kaynağı bu iki okuldaki öğretim felsefesinin farklılıklarından kaynaklanmıştır.³⁴

İkinci Dünya Savaşı sonrasında eğitimde Avrupa merkezli yaklaşımlar yerini Amerikan merkezli düşünce ve uygulamalara bırakmıştır. Köy Enstitülerine yönelik yapılan eleştirilerin ikinci önemli kaynağı, Amerika’nın Türkiye üzerinde yarattığı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerdir. Almanya’nın yenilmesiyle Batılı devletlerle iş birliği yapan Sovyetler Birliği, komşu ülkeleri tehdit etmeye başlamıştır. Türkiye bunun karşısında ABD ile askeri iş birliği içerisine girmiştir. Türkiye Truman Doktrini çerçevesinde siyasi ve askeri olarak Amerikan destek ve yardımlarına açık hale gelmiştir. Ayrıca Marshall Planı kapsamında alınan yardımlar da ABD-Türkiye ilişkilerine ivme kazandırmıştır.³⁵ 1945 sonrası dönemde

³³ Fevzi Çakmak, “Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet” **Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. VI/15, (2007/Güz), s. 231.

³⁴ Cezmi Bayram, **Köy Enstitüleri: Bir Masalın Tahlili**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020, s. 39-43.

³⁵ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1918–1980)**, Kronik Kitap Yayınları, Ankara 1988, s. 517, 518.

Bakanlıklarda çoğunluğu ABD’li uzmanların varlığı dikkat çekici bir durumdur.³⁶ Böylece her alanda kendisini hissettiren Amerikan etkisi eğitim tartışmalarının yönünü değiştirerek, çok partili siyasal yaşam ve Demokrat Partinin kurulmasıyla bambaşka bir boyut kazanmıştır. İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler azami düzeye çıkmıştır. Bu süreçte İsmet İnönü, politika değişikliğine giderek iç siyasette ılımlı bir çizgi takip etmeye başlamıştır. İsmet İnönü’nün politika değişikliği Köy Enstitülerinde de bir değişime neden olmuştur. Zira İsmet İnönü, bu dönemde Köy Enstitülerinin ideolojik yapılanmasından rahatsız olmuştur. CHP içerisinde Enstitülere daha milli düşüncelerle yaklaşmıştır. Yaşanan toplumsal hareketlilikte liberal eğilimli ‘Vatan Gazetesi’ ile sosyalist eğilimli ‘*Tan Gazetesi*’nin CHP karşıtı yayımları da etkili olmuştur. Ayrıca muhalif hareketin gelişmesinde ‘3780 Sayılı Milli Korunma Kanunu (1940)’, ‘4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunu (1942)’, ‘4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945)’ gibi ekonomik sıkıntılarla çıkarılan kanunlar etkili olmuştur. Bu gelişmeler ülke içinde yeni politikalara ve sosyal tercihlerde değişikliklere sebep olmuştur.³⁷

Köy Enstitüleri eleştirilerine kaynaklık eden üçüncü etmen, II. Dünya Savaşı’ndan sonra başlayan milliyetçi-muhafazakâr bakış açılarıdır. II. Dünya Savaşı’nın hemen başında bazı muhafazakâr siyasetçiler tarafından Almanya’nın savaşı kazanacağı düşünülerek ilköğretimde eğitim sistemine geçildiği iddia edilmiştir. Ancak savaşın devamında Sovyet Rusya’nın kazanacağı görülünce de Köy Enstitülerine geçildiği savunulmuştur. Almanya ile ilişkilerin durağanlaştığı 1944 yılında Türkçü-Turancı grubun tasfiye edilmeye çalışıldığını öne sürmüşlerdir. Türkçü-Turancı çevrelerle sol-liberal kesim arasında başlayan çekişme süreci, ‘*Sabahattin Ali-Nihal Atsız Davası*’ sonrasında bazı gözaltı ve tutuklamaların olmasıyla tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. ‘*İrkçılık-Turancılık Davası*’ olarak isimlendirilen bu dava, 31 Mart 1947’de tüm sanıkların serbest bırakılmasıyla sonlanmıştır.³⁸ Fakat çekişme süreci 1947’lerden itibaren Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip, Peyami Safa ve Osman Turan gibi milliyetçilerin Köy Enstitüleri

³⁶ Akyüz, a.g.e. s. 411.

³⁷ Armaoğlu, aynı yer.

³⁸ **İrkçılık-Turancılık**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Maarif Matbaası, Ankara 1944. Hülya Öztekin, “1944 İrkçılık-Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi**, C.11 Sayı.1, 2018, s.214,215

üzerinden devam ederek hem siyasette hem de siyaset dışında bambaşka bir boyut kazanmıştır. Hasan Ali Yücel'in, Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı Kenan Öner aleyhinde açtığı ve sonradan siyasal bir özellik kazanan 'Yücel-Öner Davası' (Şubat 1947) ise Köy Enstitülerine büyük suçlama ve eleştirilere sebep olmuştur. Pertev Naili Boratav ile Ankara Üniversitesi akademisyenlerinden Behice Boran ve Niyazi Berkes'in bazı enstitülerdeki siyasi içerikli çalışmaları muhafazakâr kesimin tepkisine yol açmıştır.³⁹

Enstitülere yapılan eleştirilerin çoğu münferit konu ve iddialardan kaynaklanmıştır. Bazı enstitülerde münferit boyutu geçmeyen çeşitli sol sloganların dillendirilmesi, bazı devlet kurumlarında çalışan bürokratların yazdıkları eserlerde kullanılan siyasi ve ideolojik söylemler ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından başlatıldığı iddia edilen "İmama Karşı Öğretmen" ifadeleri bunlara örnek gösterilebilir. Böylece muhafazakâr siyasetçi ve aydınlar Köy Enstitülerini "sol", "komünizm" ve imgesi bağlamında algılayarak en sert şekilde eleştirmişlerdir. Ancak Enstitülerle ilgili resmî belge ve kayıtlarda konuyla ilgili somut ve tutarlı bulgulara rastlanmamıştır. Muhafazakâr kesimin Köy Enstitüleri hakkındaki menfi eleştirilerinin sebeplerinin, Enstitülerin başlangıçta belirtilen hedefler olmadığı çok açık bir şekilde söylenebilir. Ancak bazı münferit faaliyetlerin komünizm söylemlerine zemin oluşturmaya müsait hale gelmesi muhafazakâr çevreleri rahatsız etmiştir. İsmet İnönü'nün muhafazakâr yazarlara karşı tutumu da ayrıca onların rahatsız olmasında etkili olmuştur. Muhafazakâr-milliyetçilere göre, Köy Enstitüleri, Türk çocuklarını kötü emellere alet etmemek düşüncesiyle, memleket sever düşüncelere istinat edilerek kurulmuştur. Ama bu amaç ve heves ile başlamış, kötü düşüncelere terk edilmiştir. Bu gelişmeler Türk siyasetinde kutuplaşmaya sebep olurken Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerin de kaynakları olmuştur. Hem muhafazakâr ve hem de sol-liberal kesimin dönemin eğitim politikaları hakkında ortak eleştirileri de bulunmaktadır. Bu ortak eleştiriler Atatürk sonrasında bağımsız bir milli eğitim politikası uygulanmadığı noktasında birleşmiştir. Örneğin 27 Şubat 1946'da Kahire'de planlanıp, 27 Aralık 1949'da Ankara'da onaylanmış olan 'Fulbright Eğitim Anlaşması' ile Türkiye'de eğitim politikaları ABD'ye teslim

³⁹ Hüseyin Akyol, **Türkiye'de Sol Örgütler**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2010, s. 215.

edilmiştir.⁴⁰ Türkiye'nin 18 Şubat 1952'de Nato'ya üye olması, Türk Amerikan ilişkilerinin uzun bir süre kalıcılığını sağlamıştır.

Tüm bu iç ve dış politik gelişmelerle Türk siyasetinin eğitim politikalarındaki algı ve düşünceler de değişmeye başlamıştır. 24 Aralık 1946'da TBMM görüşmelerinde bazı CHP'li milletvekilleri din eğitiminin tekrar başlaması gerektiğini önermişlerdir. Partide din dersleri için bir komisyon kurulmuştur. Komisyon kararı CHP grubunda görüşüldükten sonra, ilkokullarda isteğe bağlı din dersi konulmasına karar verilmiştir. Böylece ortaya çıkan tartışmalar '4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nda bazı değişikliklerin yapılmasıyla devam etmiştir. 5 Ağustos 1946' da 8. Dönemine giren TBMM' de 7 Ağustos'ta Recep Peker Hükümeti kurulmuştur. Yeni kabinede en önemli değişiklik, Hasan Ali Yücel'in yerine Reşat Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığına getirilmesidir. Yeni Milli Eğitim Bakanı'nın ilk icraatı, Köy Enstitülerinin kurulmasında büyük paya sahip olan ve enstitülerce "Baba" unvanı ile tanınan İsmail Hakkı Tonguç'u, İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden almak olmuştur.⁴¹ Hükümet programında Köy Enstitülerinin 'millileştirileceği' ifadesinin yer alması, Köy Enstitülerinin dönüştürüleceğinin ilk işaretleri olmuştur. 1947 yılında Enstitüler üzerinde köklü değişiklikler yapılmıştır. Bazı yönetici ve öğretmenlerin yerleri değiştirilerek, eğitim kurslarına son verilmiştir. Yüksek Köy Enstitüleri de kapatılmaya başlamıştır.

10 Eylül 1947'de I. Hasan Saka Kabinesi kurulmuştur. 18 Haziran 1948' de ise Hasan Saka yeniden başbakan olmuştur. Bu hükümette 104 milletvekilinin güven oylamasına katılmaması ve kurulan bu kısa süreli hükümetlere verilen kabul oylarının da giderek düşmesi dikkat çekicidir. 1948 Yılında Köy okulları ile Enstitüleri ve köy öğretmenleri giderlerinde ilk yıllara göre yapılan artış dondurulmuştur.⁴² Köy Enstitülerde yaşanan sıkıntılı süreç 1949 yılında da devam etmiştir. 1949'da II. Hasan Saka Hükümetinin istifasıyla hükümeti kurma görevi alan Şemsettin Günaltay'a verilmiştir. Şemsettin Günaltay Hükümetinde (16 Ocak 1949 –

⁴⁰ Fay Kirby, **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, Çeviren Niyazi Berkez, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010. s.475,476,477.

⁴¹ Filiz Meşeci Giorgetti; Betül Batır, "İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları", **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, S. 13-14, yıl 2008, s. 34.

⁴² **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 26, C. 8, s. 578, 591, 624.

22 Mayıs 1950) Millî Eğitim Bakanlığı'na Hasan Tahsin Banguoğlu getirilmiştir. Hükümet programında din eğitimi üzerinde durulmuştur. Programda bir taraftan Türk inkılaplarının, ilkelerinin titizlikle savunulacağı vurgulanmış, diğer yandan din öğretiminin ihtiyarî olması esasına sadık kalarak, vatandaşların çocuklarına din bilgisi verme haklarını kullanmaları için gereken imkânların sağlanması üzerinde durularak, bunun laiklik ilkesinden taviz verme anlamına gelmediği ifade edilmiştir.⁴³ Bu dönemde “3083, 4274, 4459 ve 5129 Sayılı Kanun”lardaki değişikliklerle Köy Okulları ve Enstitülerinde radikal değişikliklere gidilmiştir. Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığında 1949' da ırkçılık, irtica ve komünistlik ile ilgili kanunların değiştirilerek verilecek cezaların arttırılmasına yönelik bir çalışma başlatılmıştır.⁴⁴ 22-31 Ağustos 1949'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde yapılan 'IV. Milli Eğitim Şûrası'nda Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun yaptığı konuşmada eğitimin nimetlerinden bütün Türk vatandaşlarının yararlandırılması konusu ön plana çıkmıştır. Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının öğretmenlerinin ortak eğitimden yararlanması amacıyla birleştirilmesi önerilmiştir.⁴⁵ Bu gelişme, CHP iktidarının Enstitüleri halkın tamamına benimsetmede zorluk yaşadığını ve yönetimdeki eski gücünü korumak için Enstitülerden elini çektiğini göstermektedir.

Eğitim-kültür politikalarındaki tartışma ve değişimlerle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar halkın CHP yönetimine karşı tavır almasına neden olmuştur. İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler azami düzeye çıkmıştır. 14 Mayıs 1950'de seçimlere gidilerek ekonomik sorunlara siyasi çözümler arama yolu tercih edilmiştir. Seçimi Demokrat Parti %55,2 oy ve 415 milletvekili ile kazanmıştır. 22 Mayıs 1950 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Böylece İsmet İnönü'nün 1960'lara kadar ülke yönetimindeki etkisi giderek kaybolmaya başlamıştır. Demokrat Parti, İktidara gelince kendisinden önce yapılanları '*Millete mal olanlar ve olmayanlar*' şeklinde ikiye ayırmıştır.⁴⁶ Demokrat Parti Hükümeti'nin ilk Milli Eğitim Bakanı olan Avni

⁴³ Meşeci; Batır, **a.g.m.**, s. 39.

⁴⁴ “*Türk Vatanında Komünistliğe Yer Yoktur*”, **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1949 Cuma, s. 1 ve 5.

⁴⁵ **Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 1991, s. 215, 246.

⁴⁶ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi yayınları, C. IV/2, Ankara, 1999, s.19.

Başman, Köy Enstitülerinin yeniden yapılandırılacağını açıklamıştır. Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele edileceğini belirten Tevfik İleri ise Demokrat Parti iktidarının ikinci Milli Eğitim Bakanı olarak öğretmen eğitimi meselesiyle işe başlamıştır (Ağustos 1950-Nisan 1953).⁴⁷ Böylece 23 Ekim 1950’de İstanbul’da “*Yüksek Öğretmen Okulu*” ve “*Eğitim Enstitüleri*” öğretmen yetiştirmek için tekrar açılmıştır. Başbakanlığının ilk günlerinde Adnan Menderes’in, ‘*din ve vicdan özgürlüğünün gereği gibi uygulanacağı ve din dersleri ile din adamı yetiştirecek yüksek kurumlar açmak için ivedilikle karar alınacağı*’⁴⁸ sözlerinden cesaret alan birçok siyasetçi laikliği tartışmaya açarak din, ahlak, din eğitimi, Arapça Ezan, İmam-Hatipler gibi konuları daha çok dillendirirken, TBMM içinde Köy Enstitüleri daha az konuşulur olmuştur.

İkinci Menderes Hükümeti’nin (9 Mart 1951-17 Mayıs 1954) eğitim planlamasında köy ve şehir okulları birlikte ele alınarak değerlendirilmiştir. ABD etkisinin artması ile birlikte Amerika’dan ve Avrupa ülkelerinden getirilen eğitim uzmanlarının raporları yapılacak eğitim çalışmalarında referans alınmıştır.⁴⁹ 1952’den itibaren “*İlk Öğretmen Okulları*”nda eğitim süresi altı yıla çıkarılmıştır. 1951 Yılı Kasım Ayında Meclis gündemine gelen Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddelerinin değiştirilmesi için yapılan görüşmelerde, Enstitülerdeki komünistlik suçlamaları gündeme gelmiş ve Meclis gizli oturumunda ele alınmıştır. Başbakan Adnan Menderes, Enstitülerle ilgili yalan-yanlış ve ideolojik söylentilere kulak asmadan köy ve ilköğretim meselelerinin sorunlarının memleketin en önemli sorunu olduğunu, ihtiyatlı davranılması gerektiğini dile getirmiştir. 1952’lerin sonlarına doğru Köy Enstitülerinin geleceği ile ilgili Demokrat Partinin alacağı tavırların neler olacağı ortaya çıkmaya başlamıştır. 05.07.1952 Tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy Enstitülerinin asıl amacı olan köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle

⁴⁷ “*Komünizme Karşı Geniş Ölçüde Mücadele Açılıyor*”, **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1950 Cumartesi, s.1 ve 2.

⁴⁸ Turan, **a.g.e.**, 139.

⁴⁹ Mustafa Şahin, **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1996, s. 74-77.

ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için TBMM'ne kanun teklifi verilmiştir.⁵⁰ Ancak Köy Enstitüleri tartışmaları Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin düşünceleri ve çalışmaları doğrultusunda gelişme göstermiştir. 26.12.1952 Tarihinde Bakan Tevfik İleri, Mecliste köy okulları ve Enstitüler hakkında Elâzığ Milletvekili Ö. Faruk Sanaç'ın soru önergesine cevap verirken Köy Enstitüleriyle ilgili o güne kadar dile getirmediği iddialarda bulunmuştur. Enstitü yayınları arasında bulunan "Köy Enstitüleri Dergisi"nde Rusya'da '*Komünist Parti Manifestosu*'nun yayınlanarak öğrencilere zorla okutulduğunu söyleyerek, bunun da gençleri zehirlediğini ifade etmiştir.⁵¹ Ancak adı geçen dergilerde Rusya Komünist Partisi Manifestosu'nun yayınlandığına dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak Tanrı, din, inaçlar, devlet ve rejim gibi konularda öğrencilerin kafasını karıştırmaya yönelik yazılar bulunmaktadır.⁵² Okuma saatlerinde, öğrencilere, "*Sovyetizm*", "*Demokrasi ve Sosyalizm*", "*sosyal mücadelelerin tarihi*" gibi eserlerin konferans adı altında dinletirildiği ve bunun da bazı gençler tarafından TBMM'ye şikâyet edildiğini dile getirmiştir.⁵³ Tevfik İleri'nin ileri sürdüğü iddialar Köy Enstitülerinin dönüştürülme-kapatılma gerekçelerini oluşturması bakımından çok önemlidir. V. Milli Eğitim Şurası'nda konunun görüşülmesi için hem Enstitüler hem de tüm eğitim sistemiyle ilgili neler yapılabileceği hususlarında çalışmalar yapılmıştır.

1946 Yılında İsmet İnönü'nün politika değişimi, Reşat Şemsettin Sırer gibi daha ılımlı siyasetçilerin hükümette görev almaları, Enstitülere daha milli düşüncelerle yaklaşılmasına neden olmuştur. Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Tonguç gibi kurucu siyasilerin görevden alınması ve 1948 yılında ilköğretim konusunda yapılan Bakanlık çalışmaları ile Köy Enstitüleri eski durumunu kaybetmiştir. Ayrıca 1949 yılından itibaren Türkiye'de köyden şehirlere göç hareketinin başlaması ve 1950'lerden itibaren artan sanayileşme ile köylüyü köyde tutma amacını taşıyan bu projenin toplumsal geçerliliği ortadan kalkmaya başlamıştır. Çünkü Köy Enstitüleri projesi hazırlanırken, köylünün her dönemde statik olacağı var sayımı ile hareket edilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte sanayileşme çabalarında büyük

⁵⁰ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem 1950-1954**, TBMM Vakfı Yayınları No: 23, TBMM Basımevi, C. IV, Ankara 2000, s. 4592.

⁵¹ **TBMMZC.**, Dönem 9, Bir. 22, C.18, s. 440-444.

⁵² **Köy Enstitüleri Dergisi**, Sayı II, 1945, s. 304-313.

⁵³ **TBMMZC.**, Dönem 9, Bir. 22, C.18, s. 441,442,443. Soru Önergesi Hakkında Bkz.Ek-2 s. 341.

artış meydana gelmiş, tarımsal faaliyetlerin bile sanayileşmeye bağlı olduğu kabul edilerek şehirlere yatırım ön plana alınmıştır. Türkiye’de ise hükümetler bu durumu göremeyerek hala köycülük projelerine ağırlık vermişlerdir. Onların böyle düşünmelerinde nüfusun hala büyük kısmının köylerde yaşıyor olmaları önemli olmuştur. Köylere yatırım yapılmakla nüfusun köylerde tutulacağı ve hayvancılığın gelişeceği zannedilmiştir. Hâlbuki gelişmiş ülkeler o dönemde tarım ve hayvancılığı geliştirmek için kır nüfusunu azaltma çalışmaları başlatmıştır. Çünkü birim alanda daha yüksek verim elde etmek için temel şart olarak kırsal nüfusun azaltılarak, tarım arazilerinin bütünleştirilmesini öngörmüşlerdir.⁵⁴

1947’den itibaren giderek başlangıçtaki amacından uzaklaşan Köy Enstitüleri, dünyadaki örneklerinde olduğu gibi radikal değişikliklere maruz kalmıştır. 1950’den itibaren Demokrat Parti iktidarına ise bu süreçte bu kurumları yasal olarak dönüştürmek kalmıştır. Demokrat Parti iktidarında CHP dönemindeki uygulamalardan vaz geçme siyaseti ile birlikte Türkiye’de geçmişe dönük hesaplaşma tartışmaları başlamıştır. Siyaset ve siyaset dışı tüm tartışmalar, Demokrat Parti öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrılmıştır. Demokrat Parti iktidarında Enstitülerin İlköğretmen okullarına dönüştürülmesinde iki önemli husus ön plana çıkmıştır. Birincisi köy halkını eğitim yoluyla kalkındıracak öğretmenlerin yetişmesinde başarısız olunması, ikincisi ise değişik ideolojik düşüncelere sahip devlet adamları, bürokrat ve edebiyatçıların kendi ideolojilerini meşrulaştırmak için enstitüleri kullanmış olmalarıdır.⁵⁵ Köy Enstitülerinin 14 yıl süren eğitim-öğretim süresi içinde 1952-1953 öğretim yılı sonuna kadar 1398’i kadın, 15943’ü erkek olmak üzere toplam 17341 öğretmen mezun olmuştur. 8675 eğitimci ve 1599 da sağlık memuru yetişmiştir.⁵⁶ Köy Enstitüleri ‘6234 Sayı ve 27.1.1954 Tarihli Kanun’ ile İlköğretmen Okullarına dönüştürülmüştür. 1953 yılından itibaren köy ve şehir ayrımı yapmadan herkesi kapsayacak bir ilköğretim kanunu hazırlıklarına başlanmıştır. 1957’de bu çalışmalar biraz daha ivme kazansa da Demokrat Parti iktidarının zayıflamasıyla birlikte çalışmalar yarım kalmıştır. 27 Mayıs 1960 Askeri

⁵⁴ Mehmet Ali Ünal, “Köy Enstitüleri, Köy-Kent ve Tarım Kentleri Projeleri”, **Denizli Gazetesi**, 05.05 2020, s. 1.

⁵⁵ Ali Çağatay Kılınç, “Bir Kitap İncelemesi: Köy Enstitüleri: Bir Masalın Tahlili”, **Türk Yurdu Dergisi**, Sayı 403 Yıl 110, Mart 2021, s. 70-72.

⁵⁶ Ömer, Gürsel, “Cumhuriyetin İlk Yılların Bir Eğitim Modeli Köy Enstitüleri”, **Birinci İnşaat Mühendisliği Eğitimi Sempozyumu**, Antalya, 2009, s.124.

Müdahalesi ile Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. 1961 Yılında “222 Sayılı İlköğretim Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. Ancak Türkiye’de köycülük projeleri, Köy-Kent ve Tarım Kentleri isimleriyle sonraki dönemlerde de gündemde kalmıştır. Çünkü siyasi iktidarlar, iktidarlarının en önemli dayanağını kırsal kesim halkında aramaya devam etmişlerdir.

Türk Siyasetinde “Köye öğretmen Götürme” ve “Köy Enstitüleri Tartışmaları” bir bütün olarak ele alındığında, çok uzun bir süreçte böylesine birbirini tamamlayan konuları bir araya getirerek incelemek, bu araştırmanın sınırlarını zorlaştırmıştır. Konuyla ilgili birçok akademik ve serbest çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birçoğu bazı vakıf ve dernekler vasıtasıyla yayımlanmıştır. Akademik çalışmalara bakıldığında, Türkiye’nin eğitiminde uzunca bir döneme damgasını vurmuş olan Köy Enstitüleri ile ilgili çok fazla tez, makale ve eser mevcuttur. Bu çalışmalarda Köy Enstitüleri siyasi, ideolojik, felsefi, sosyolojik ve pedagojik olarak birçok alanda ele alınmıştır. Ancak kırsal kesim eğitimi ve buna paralel olarak gelişen Köy Enstitüleriyle ilgili siyasi tartışmalar ve bunların sonraki dönemlere etkileri hakkında eksiklikler bulunmaktadır.

Türkiye’de köy eğitimi ve Köy Enstitüleri konusunda akademik çalışmalar 1960 sonrasında başlamıştır. Köy Enstitüleriyle ilgili yapılmış ilk önemli akademik çalışma Fay Kirby’ tarafından yapılan ve 1962’de yayımlanan “*Türkiye’de Köy Enstitüleri*” adlı çalışmadır. Eser Kirby tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır. 1947-1950 arasında Türkiye’de öğretmenlik yapan Kirby, 1954’e kadar Köy Enstitülerini üzerinde incelemeler yapmıştır. Bu incelemelerden yola çıkarak yazdığı bu tezde enstitülerin kuruluş amacını, köyün ekonomik durumunu etkilemek ve çağdaşlaşma yolunda köy ekonomisinin ihtiyacı olan her türlü meslekten insanları eğitmek olarak açıklamıştır. Bu kurumlar ile köy ve şehirliler arasındaki uçurumun kapatılacağını ve köy ve şehir çocuklarının imkânlarındaki farklılıkların en aza indirileceğini ileri sürmüştür.⁵⁷ Reşat Şemsettin Sirer, Reşit Galip, Şevket Raşit Hatipoğlu, Halil Fikret Kanat, Emin Soysal gibi siyasetçi ve fikir insanlarını değişik konularda suçlayarak bir siyasetçi gibi davranmıştır. Kirby’in eseri genel olarak incelendiğinde I. Dünya Savaşı’ndan sonra Türklerin düşünce yapısının değişik

⁵⁷ Fay Kirby, *Türkiye’de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, 1962, s. 95-98.

ideolojilerin istilasına açık hale geldiğini iddia etmiştir.⁵⁸ Hâlbuki Cumhuriyetle birlikte ve Atatürk'ün birçok alanda yaptığı çalışmalarla bağımsız yepyeni bir toplum ve devlet kurulmuştur. Zira yapılan uluslararası anlaşmalar bunun teyidi durumundadır. Dönemin bakan ve bürokratlarını savundukları ideolojiler bakımından kıyaslama yanlışlığına giderek Türk toplumunu Enstitülere karşı adeta bölmüştür.

Siyasetçileri ve siyasi partileri uzunca bir süre dinamik yapıda tutan 'Köye Öğretmen Götürme Çalışmaları' içinde 'Köy Enstitüleri' ayrı bir öneme sahiptir. Bu konuda yazılan eserlere bakıldığında, siyasetçilerin ve siyasi partilerin bakış açılarının, tartışmaların bir bütün halinde sunulmadığı görülmüştür. Bu çalışmalardaki eksikliklerden dolayı Enstitülerle ilgili tartışmaların kapanmadığı ve hatta artarak devam ettiği görülmektedir. CHP ve Demokrat Parti iktidarları döneminde hazırlanan eğitim planlarının, programlarının, çeşitli eğitim uzmanlarınca hazırlanan raporların, Milli Eğitim Komisyonlarının ve ayrıca eğitim şuralarının yeterince incelenmediği görülmüştür.⁵⁹

ABD'li eğitim uzmanlarının hazırladığı raporlara bazı çalışmalarda hiç değinilmemesi, Demokrat Parti İktidarı'nın eğitim politikalarının anlaşılmasını zorlaştırmıştır.⁶⁰ Demokrat Parti zamanında Enstitülerin dönüştürülme gerekçeleri ve tüm yurdu kapsayacak bir ilkokul düzenlemesinin ilk taslağı olan ve 1953'te yayımlanan *İlköğretim Kanun Tasarısı*'nin çalışmalarda hiç kullanılmaması veya buna kısmen değinilmesi büyük bir eksiklik durumundadır. Zira Kanun tasarısında Demokrat Partinin sadece siyasi gerekçelerle veya iktidar olmanın hırsıyla Enstitüleri

⁵⁸ A.g.e. s. 102-104 ve 331.

⁵⁹ **Birinci Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar**, Maarif Vekilliği Yayınları Ankara 1939.; **İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar**, Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara 1943; **Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara 1946; **Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara 1949; **Beşinci Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, Maarif Vekaleti Yayınları, 1953

⁶⁰ Wofford, Kate, **Türkiye'de Köy İlkokulları Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, 1952; Tomkins, Ellsworth **Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş**, MEB Yayınları, 1956; Ruffi, John, **Türkiye'de Orta Öğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler**, MEB Yayınları, 1956; Watson Dickerman, **Türkiye'de Halk Eğitimi Hakkında Rapor 1951**, MEB yayınları, Ankara 1956; Maaske, Roben J., **Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor**, MEB Yayınları 1955; M. Costat, **Türkiye'de Meslek Okulları Hakkında Rapor**, MEB Yayınları Ankara 1956; Elizabeth S. Gorvine, **Kız Teknik Öğretim Programının Değerlendirilmesi Raporu**, Çeviren Cihat Zorlu, MEB Yayınları Ankara 1957.

tartışmaya açmadığının ayrıntılarını görmek mümkündür.⁶¹ “*Millî Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme Komitesi*” tarafından hazırlanan rapor⁶², Millî Eğitim Bakanlığı’nın on yıllık bir eğitim planının hazırlanması için görevlendirdiği Komisyon’un raporu yine birçok çalışmada kullanılmamıştır.⁶³ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü isminin “*Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı*” olarak değişmesi, Cumhuriyet Arşivi içindeki belgelerin kaynak kullanımında eskiden olduğu gibi “*BCA*” şeklinde devam edilmesinin sağlanması, bu çalışmada oluşacak zorlukları ortadan kaldırmıştır. Ancak TBMM zabıt ceridelerinin online olarak hizmete açılması ile birlikte, TBMM Tutanak Dergisi ile online sayfa numaraları arasında farklılık oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye’de köye öğretmen gönderilmesi ve Köy Enstitüleri ile ilgili yapılan çalışmalarda ortaya çıkan bulgulardan gereği gibi yararlanılmadığı için eğitim politikalarındaki tartışmalar siyasi iktidarlar tarafından sürekli olarak tartışmalara malzeme yapılmıştır. Köye öğretmen götürme ve Köy Enstitüleri tartışmaları Türkiye’de hükümetlerin plan ve programlarında daima kendi konumunu koruyarak Türk eğitim sistemini etkilemiştir.

“*Türk Siyasetinde Köy Enstitüleri Tartışmaları*” isimli bu çalışma dört bölümden oluşmuştur. I. Bölümde Türkiye’de köye öğretmen gönderme ve köy eğitiminin başlangıcına, II. Bölümde Köy Enstitülerinin kuruluş ve gelişim dönemi tartışmalarına, III. Bölümde 1946-1960 arası dönemde Köy Enstitülerinde yaşanan değişimlere ve IV. Bölümde ise Demokrat Parti sonrası dönem ile Köy Enstitülerine yönelik yapılan eleştiriler ve bu eleştirilerin milliyetçi-muhafazakâr boyutlarına yer verilmiştir. Enstitüler üzerindeki siyasi tartışmalarla ilgili elde edilen sonuçlara dayanak ve destek olması bakımından, dönemin ulusal gazeteleri de incelenmiştir. Ayrıca Köy Enstitüsünden mezun olan üç kişi ile sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Ancak enstitü mezunu kişilerin sayılarının giderek azalması ve bu çalışmanın sadece üç kişi ile yapılmış olması, sağlıklı sonuçlar alınmasını zorlaştırmıştır.

⁶¹ **İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dökümanları**, No: 16, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953.

⁶² **Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve On Yıllık Plan: Millî Eğitim Bakanlığı VII. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961.

⁶³ **Millî Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ ve KÖY EĞİTİMİ

TARTIŞMALARININ BAŞLANGICI

A- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi Çalışmaları.

Osmanlı Devleti'nde XVII yüzyıldan itibaren başlayan gerileme, eğitim kurumlarında özellikle medreselerde kendisini hissettirmiştir. XVIII ve XIX yüzyılda ise şehirlerden başlayarak taşraya doğru bir eğitim seferbeliği içerisine girilmiştir. Tanzimat Dönemi eğitim politikaları sadece planlamadan ibaret iken, Meşrutiyet döneminde uygulama safhasına geçirilmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet Döneminde ülke genelinde tam bir eğitim seferberliği olduğu görülmektedir.

a- Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi

Osmanlı Devleti'nde Medreseler eğitim kadrosu ve programları bakımından en önemli kurumlardır. Fakat XVII. yüzyıldan sonra yaşanan olumsuzluklar eğitim kurumlarına da yansımış ve XVIII yüzyılda Avrupaî tarz eğitim yöntemleri şehirlerden başlayarak taşraya doğru yayılma göstermiştir. II. Mahmut, 1824'te bir ferman ile ilköğretimi mecburi hale getirmiştir. Ancak ferman İstanbul'da bile 1839 yıllarına kadar yeterince uygulanamamıştır. Askeri, siyasi ve ekonomik sıkıntılar Osmanlı aydınları arasında eğitim sisteminin sorgulanma sürecini hızlandırmıştır. Tanzimat'tan Meşrutiyete öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik devlet eliyle yapılmış ve ülkenin her yerinde, etnik ve kültürel yapının çeşitliliği yüzünden, oluşturulmuş bir eğitim politikası uygulanamamıştır. 1835'te bazı subaylar tarafından ilk 'Maarif Raporu' hazırlanmıştır. ABD, Fransa, İngiltere, Almanya ve İskandinav ülkelerindeki okullar modelinde ilkokullar bundan sonra açılabilmiştir.⁶⁴

İlköğretimin zorunlu olarak tüm ülkeyi kapsar hale gelmesi Tanzimat Dönemine kadar gecikmiştir. İlköğretimde ilk önemli çalışma 1824'te sıbyan mektepleri ile başlamıştır. 1838 *Meclis-i Umur-ı Nafia* ile sıbyan okulları zorunlu hale getirilirken, 1846'da Mekâtib-i Umûmîyye Nezâreti'nin kurulması sonrasında,

⁶⁴ Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, 1961, s. 15, 16.

1847 Talimatnamesiyle ilkokulların eğitim süresinin dörtten yedi yıla yükseltilmesi kararlaştırılmıştır. Tanzimat Dönemi'nde, eğitim-öğretim birliği sağlamak istenmişse de bu konuda bir çift başlılık oluşmasına engel olunamamıştır. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği açısından birçok zararlı sonuçlar doğurmuştur. Nitekim 1839'da *Mekteb-i Umumiye Nezareti*'nin kurulması ve 1869'da eğitimi düzenleyen '*Maarif Nizamnamesi*'nin yayımlanmasıyla köy halkının eğitimini geliştirmeye yönelik girişimlerin artması sağlanmış, erkekler kadar kızların da eğitimine önem verilmiştir.⁶⁵ Bu nizamnamenin genel hükümlerinden biri, her köyde bir '*Sıbyan mektebi*' (Darulmuallimin-i sıbyan) açılmasını içermektedir. Aynı zamanda bir köyde iki okul varsa, birinin erkeklere birinin kızlara tahsisi istenmiştir.

Türkiye'de öğretmen yetiştirme konusunda ilk çalışma, 1848 yılında rüştiyelere öğretmen yetiştirmek için 16 Mart 1848'de açılan '*Darülmüallimin*' (Darulmuallimin-i Rüşdi) okulları olmuştur.⁶⁶ 1850'de kurum müdürlüğüne atanan Ahmet Cevdet Paşa, 1851'de birçok yeniliği uygulamaya koymuştur. Buna göre, '*Darülmüallimin*'e öğrenciler sınavla alınmıştır. Eğitim süresi üç yıl olan bu okula kaydolmak için, öğrencilerin Arapça'dan Türkçeye çeviri yapabilecek bilgiye sahip olmaları ve bunun yanında kötü davranışlarının bulunmaması şartı getirilmiştir. Darülmüalliminlerin eğitim programında "*Ders Verme ve Öğretim Yöntemi*" başlıklı dersin ilk ders olarak okutulması dikkat çekicidir. Mezunlarının göreve atanmalarında ise, mezuniyet başarı dereceleri göz önünde bulundurulmuştur.⁶⁷ 1868'de ilköğretimdeki öğretmen sorununu çözebilmek için ise Dârü'l-mu'allimin-i Sıbyân adlı iki yıllık bir öğretmen okulu kurulmuştur. 1869'da yayımlanan *Ma'ârif-i Umûmiyye Nizâm-nâmesi* ile her köy ve her mahallede ilköğretim okullarının açılması kararlaştırılmıştır. Kızlar için açılan kurumlardaki öğretmen ihtiyacı ise 1870'te hayata geçirilen *Dârü'l-mu'allimât* ile karşılanmıştır. 1873'te ilköğretim okullarının yaygınlaştırılacağı ifade edilmesi ile iptidailer gündeme gelmiş, sıbyan mektepleri iptidailere dönüştürüldükçe de iptidai kelimesi ilköğretimler için kullanılmaya başlamıştır. 1874 Yılında daha nitelikli öğretmen yetiştirmek için '*Darülmüallimin-i*

⁶⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1982'ye**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 105-113.

⁶⁶ Ayhan Aydın; "*Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması ve Öğretmen Yetiştirme Sorunu*", **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Sayı:15, yaz 1998, s.275.

⁶⁷ Yahya Akyüz, **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**, Genişletilmiş sekizinci basım, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti. Yayınları, 2001, s.162,163,165.

Kebir’ açılmıştır. Bu okul ilkokul, ortaokul ve lise kısımlarından oluşmuş olup, bugünkü eğitim fakültelerine benzemektedir.⁶⁸

b- Meşrutiyetten Cumhuriyete Öğretmen Yetiştirme ve Köy Eğitimi

II. Abdülhamid’in tahta çıkması ve Kanun-ı Esasî’nin ilanı ile başlayan eğitim reformları, eğitim tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Tanzimat Dönemi’nde yapılmak istenilen yeniliklerin çoğu planlamadan öteye gidememiştir. Bu dönemde eğitim alanında yenilikler uygulamaya konulmuş, birçok okul açılmış, gerekli görülenler ıslah edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile yapılan yenilikler, bu dönemde uygulama imkânı bulmuştur. 1876 Kanun-ı Esasî, eğitim öğretimi devletin gözetiminde her Osmanlı vatandaşı için bir hak olarak tanımıştır. Eğitim hizmetlerinin halka götürülmesinde öncelik Müslümanların çoğunlukta yaşadığı yerlere verilmiştir. Maarif Nezareti’nin merkez kuruluşu 1879’da beş daireye ayrılarak, her birinin başına Meclis-i Maarif üyelerinden birisi getirilmiştir. Böylece öğretim basamaklarına göre ayrılmış olan merkez örgütünün esası oluşturulmuş oldu.

25 Mart 1879 tarihinde yürürlüğe giren ve ‘*Rumeli-i Şarki Vilayetleri’nin Mebadi-i Tedrisi Hakkında Kanun*’ ismini taşıyan Kanun’da, eğitim, öğretim, program, ders kitapları ve öğretmen yetiştirmekle ilgili düzenlemeler yer almıştır.⁶⁹ Eğitime büyük önem veren Sultan II. Abdülhamid’in başlattığı eğitim seferberliği şehirler kadar köyleri de kapsamıştır. Devletin ilk anayasası olarak kabul edilen 23 Aralık 1876 Kanun-i Esasî’nin 15. Maddesine göre eğitim serbesttir, 16. maddesine göre mektepler devletin taht-ı nezaretindedir. 114. Maddesine göre de ilköğretim mecburidir. 1891-1892 eğitim-öğretim yılında ilköğretim düzeyinde İstanbul ve taşrada aynı müfredat programı uygulanmaya başlanarak, ülke genelinde müfredat birliği sağlanmıştır. Bunun için köy okullarına mahsûs olmak üzere ‘Maârif Nezâret-i Celîlesi’nce yeniden düzenlenen bir müfredat programı yayınlanmıştır.⁷⁰ 1903’te *Encümen-i Teftiş ve Muayene*’den dini kitapları inceleme görevi geri alınmıştır. 1 Eylül 1900 yılında *Darülfünun-ı Şahane* açılarak, Mekteb-i mülkiye, Mekteb-i

⁶⁸ Cemil Öztürk, *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, Marmara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998, s.21.

⁶⁹ Alev Duran, “*Meşrutiyet Dönemi Eğitimdeki Yenileşme Hareketleri ve Cumhuriyet Dönemine Bıraktığı Miras*”, *Cappadocia Journal of History and Social Science*, Volüme 8, April 2017, s. 63.

⁷⁰ Şeyh Nafî, M., *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, Yayına Hazırlayan M. Ergün, T. Duman, S. Arıbaş, H. Dilaver, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2002, s. 246.

tıbbiye ve Mekteb-i hukuk bu okula dâhil edilmiştir. *Darülfünun* Osmanlıda üniversite kavramının ilk basamağı olmuştur. 1909'da tüm Osmanlı ülkesinde, 93 resmi, 11 özel ve 5 de askeri olmak üzere toplam 109 İdadi okulları mevcuttu. Bu okullarda 20000 civarında öğrenci okumaktaydı. 23 Eylül 1913 tarihinde *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvakkatı* kabul edildikten sonra, iptidaiye okulları gerçek kimliğine kavuşmuştur.⁷¹

İkinci Meşrutiyet'e doğru köy eğitimi için ziraat eğitimi daha da önemsenmeye başlamıştır. 1892'de açılan *Halkalı Zirâ'at ve Baytar Mektebi*, özellikle II. Meşrutiyet yıllarına çiftçi eğitimi için önemli bir miras bırakmıştır. Köy eğitimi konusunda, II. Meşrutiyet Döneminde daha ciddi girişimler görülmektedir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde eğitim, köylüyle kurulan iletişimin belirleyici kanallarından birisi olmuştur. Köy ve köylüye ait meselelerin siyasette daha çok tartışıldığı görülmektedir. Aydınların gözünde de köylü daha belirgin hale gelmiştir. Bürokratların, siyasetçilerin ve düşünürlerin gözünde köylü, yönlendirilmesi gereken bir figür olmuştur. Ancak yaşanan sosyal ve siyasal dönüşümler köylü halkın develete yaklaşmasını hala zorlaştırmaktaydı.

1908'de Meşrutiyet'in yeniden ilanı ile bazı taşra kökenli İttihatçılar köy sorunlarını devletin gündemine taşımada emek sarfetmişlerdir.⁷² Millî Eğitim işlerinin günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesi zorunlu görülmüştür. Öğretmen eğitimi ile ilgili olarak ise *Darulmuallimin-i İptidaiye*' adı ile bir öğretmen okulu açılmıştır. Meşrutiyet Dönemi eğitim çalışmaları ile bilinen Satı Bey, 1909'da bu okula yönetici olarak atanmıştır.⁷³ Ancak 1910'dan sonra tekrar *Darulmualliminler*'in bünyesine alınmıştır. Bazı devlet adamları ve aydınlar köylünün kalkınması konusunda fikirlerini dile getirmişlerdir. II. Meşrutiyet

⁷¹ Duran, **a.g.m.**, s. 68, 69. 70.

⁷² Ümit Akagündüz, II. Meşrutiyet Yıllarında Köylü Eğitimi Üzerine Düşünceler, **CTAD**, Sayı 31, Yıl 2020, s. 51, 52.

⁷³ Mustafa Sâti el-Husrî (1880-1968), Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet yıllarında, eğitime hizmetleri, süreli yayınlardaki makaleleri, ilmî tartışmaları ve 'Fenn-i Terbiye' kitabıyla dönemin tanınmış reformist pedagoglarından biridir. Fransız eğitimci H. Spencer'in (1820-1903) beden, zihin, ahlak eğitimi tasnifinden etkilenmiş, eğitimi ferdi ve ruhî bir olay olarak ele alarak, onu psikolojinin verilerine dayandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin geri kalışına karşı önemli bir çözüm aracı olarak gördüğü eğitim alanında gerek teorik gerekse pratik hizmetler icra etmiştir. Bu bağlamda Darülmüalliminde yetiştirdiği öğretmenleri ve kaleme aldığı yazılarıyla eğitimimiz üzerinde ülkeden ayrıldıktan sonra da etkileri olmuştur. Hatice Başar, "*Satı Bey ve Eğitimle İlgili Görüşleri*", **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.I, Sayı 2, 2013, s. 1.

Dönemi'nin önemli eğitimci ve siyasetçisi Edhem Nejat Bey, millî duyguları sağlam gençlere ihtiyaç olduğunu, uygulamalı tarım eğitimi ile köy kalkınmasını amaçlayan bir eğitim sisteminden bahsetmiştir.⁷⁴ Köy halkının eğitimi hakkında 4 Nisan 1909'da kabul edilen “*Tahsil-i İbtidaiye Lâyiha-yı Kânûniyesi*”nin 4-11, 19, 246 26 ve 37. Maddelerinde yerini almıştır. Bu maddelerde iki yüz haneli her köye okul yaptırılması, eğitime başlama yaşı, bu okullarda köylü halkın görev ve sorumlulukları, her ilde öğretmen yetiştiren kurumların açılması, öğretmenlerin zorunlu hizmet süreleri belirtilmiştir. II. Meşrutiyet döneminde eğitim sisteminin köye uygun hale getirilmesi gerektiğini ilk belirten kişi ise Ahmet Tevfik olmuştur. Ahmet Tevfik, tarım yöntemlerini çok iyi bilen çiftçi öğretmenler yetiştirmenin önemini de ifade etmiştir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde köylünün eğitimi ile ilgili önemli bir gelişme de orman okullarından ilki olan “*Orman Ameliyat Mektepleri*” dir. “Orman müessisi ve bekçi başısı” yetiştirmek için kurulması öngörülen bu okullar, yatılı olacaktı. Yatılı eğitim veren bu okula köylülerin ve orman mülkü olanların çocukları kabul edilebilecekti. Okulun eğitim sistemi de kurulacak olan Köy Enstitülerinin teorik ve pratiğe dayanan eğitim sistemine benzemektedir.⁷⁵ 1912 yılında çıkartılan *Tedrisât-ı Zirâiyye Nizâm-nâmesi* ise ziraat uzmanları ve ziraat öğretmenleri eğitebilmeyi amaçlamıştır. 1908-1918 yılları arasında köy eğitiminde nicel bir artış olmakla beraber, niteliğin belirginleşebilmesi için Cumhuriyet Dönemi beklenmeliydi.

B- Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları

a- Erken Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları

Öğretmen yetiştirilmesi konusunda Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinden devralınan kurum ve kuruluşların Cumhuriyetin ilanına kadar varlıklarını korudukları görülmektedir. XX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti genç ve eğitimli nüfusun önemli kısmını I. Dünya Savaşı'nda kaybetmişti. Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla tamamlanmasından sonra yeni Türk Devletinde eğitim için birtakım çalışmalar

⁷⁴ Edhem Nejad, **a.g.m.**, s. 160,161.

⁷⁵ Erkek, Mehmet Salih, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009. s.186.

yapıldığı görülmektedir. Eğitimin ilerlemesinin paraya, onun da ziraate bağlı olmasından hareketle, yürürlükte olan ‘*Darümualliminler*’in köylerde veya köylerin civarında kurulan ‘Çiftlik Mektepleri’nde açılmasını savunan görüşler öne sürülmüştür.⁷⁶

Cumhuriyet’in ilanından 1925’e kadar Türkiye’de 20 tane öğretmen okulu bulunmaktaydı. Bu hususta ilk göze çarpan kurum yine ‘*Darümualliminler*’ olmaktadır. ‘*Darümualliminler*’, 1924’te ‘*Muallim Mektebi*’, 1935’te de ‘*İlkÖğretmen Okulları*’ olarak eğitim vermeye devam etmiştir. Köy okullarının ihtiyaca cevap vermemeleri, çağın gereklerine uygun olarak eğitim yapılamaması ve ayrıca öğretmenlerin köye gitmek istememeleri, kırsal kesimin eğitiminde en önemli sorunlar oluşturmaktaydı. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde köy halkının eğitimi için dönemin siyasetçileri ve aydınları köy ve köylüye münhasır eğitim politikaları geliştirmek için birçok alternatif yöntemleri tartışmışlardır. Özellikle Atatürk’ün eğitime çok önem verdiği bilinmektedir. 1923–1938 yılları arasında Türkiye nüfusu 16.916.000’e yükselerek %38’lik bir artış göstermiştir. İlköğretimdeki öğretmen sayısında ise %28’lik artış olmuştur. Eğitim alanlarında yapılan yatırımlarla daha önce eğitimden yararlanamayan geniş kitlelere hizmet götürmek hedeflenmiştir. İlköğretimde en büyük yükseliş %352 ile kadın öğretmenlerde ve %323 ile kız öğrencilerde olmuştur. Bu durum kadın erkek eşitliğine önem verilerek, Türk kadınının iş hayatına atılmasına teşvik edildiğinin de bir göstergesidir.⁷⁷

“*Benim asıl kişiliğim öğretmenliğimdir*” diyen Mustafa Kemal Paşa’nın Eğitimle ilgili ilk çalışması, 15 Temmuz 1921’tarihinde ‘*Maarif Kongresi*’ ni toplamasıdır. İlkokul programlarının geliştirilmesi, öğretim süreleri ve ortaöğretim kurumlarının program ve derslerinin ele alındığı kongre, Millî Mücadele Döneminde yapıldığı için eğitimdeki eksiklikler derinlemesine ele alınamamıştır. Kongreyi Mustafa Kemal Paşa, cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. Kongreden Türkiye’nin millî eğitimini kurmasını isteyerek, millî eğitimi şöyle açıklar:

“*Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun içindir*

⁷⁶ Ahmet Tevfik, “*Darümualliminler-Çiftlik Mektepleri*”, **Yeni Mektep Dergisi**, 1328 Kanun-ı Sani, S. 9, s. 4.

⁷⁷ Galip Karagözoğlu, “*Atatürk’ün Eğitim Savaşı*”, **Atam Dergisi**, C. II, Sayı 4, T.T.K. Basımevi, Ankara 1985, s. 196,197.

millî terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür kastediyorum. ...Çocuklara ve gençlere özellikle varlığı ile hakkı ile birliği ile çatışan tüm yabancı unsurlarla mücadele lüzumu ve millî fikirlerin kendinden geçerek her zıt fikre karşı şiddetle ve fedakârca koruma gereği telkin edilmelidir”⁷⁸

TBMM içerisinde gerek kongreye ve gerekse gerçekleştirilmesi düşünülen eğitim planlamasına karşı eleştiriler de olmuştur. Bunlardan Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, kongre için harcanan parayı eleştirmiş, millete yazık edildiğini söylemiştir. Karahisar-i Sahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey ise kadın ve erkek öğretmenlerin beraberce katıldıkları bu kongrenin “kadınlığı tahrik” anlamına geldiğini öne sürmüştür.⁷⁹

Heyet-i İlmiye Toplantıları” ile 21 Temmuz 1921’de Milli Eğitim Bakanı İsmail Safa tarafından hazırlanan “Maarif Misakı” genelgesinde Okula gidemeyecek durumda olanlar için yatılı bölge okullarının açılmak istenmesi, öğretmen ihtiyaçlarının bir an önce karşılanmak istenmesi eğitim planlamalarında önemli girişimler olmuştur.⁸⁰ Mustafa Kemal Paşa, 1922 Yılı Meclis açılış konuşmasında, öyle bir program izlemeye mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü durumuyla sosyal hayatın ihtiyaçlarıyla, çevre şartlarıyla ve çağın gerekleriyle tamamen orantılı ve uyumlu olsun. Diyerek, toplumsal ve ekonomik alanlarda öğrencileri etkin kılmak için ihtiyaç olan bilgileri yaparak-yaşayarak onlara öğretme yaklaşımının ulusal eğitimin temel ilkesini oluşturduğunu vurgulamıştır.⁸¹

Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitime giderek artan bir değer ve önem verilmiştir. Bu eğitim politikalarının temelinde, önce laikleşme, ikinci olarak yurttaşlık, üçüncü olarak da var olan tarım ekonomisinin gereği, köylüyü eğitmek, ona iş ve meslek vermek yer alır. Özellikle öğretmen yetiştirme konusunda temel politika olarak belirlenen köye yönelik öğretmen yetiştirme düşüncesi, cumhuriyet dönemi eğitim politikalarının temelini oluşturur. “*Millî terbiye*” kavramı ise

⁷⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 19-20. Reşat Özalp ve Aydoğan Ataüinal, **Millî Eğitimde Kongreler ve Şurular: Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Devlet Kitapları, İstanbul 1983, s. 106,107.

⁷⁹ Yahya Akyüz, **Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi: Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Devlet Kitapları, İstanbul 1983, s. 99,100.

⁸⁰ Öztürk, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, s. 60

⁸¹ Altunya, **a.g.e.**, s 34; Karagözoğlu, *a.g.m.*, s. 196,197.

Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarında temel kavram ve önemli bir yaklaşımdır. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923 Yılı TBMM açılış konuşmasında;

“İşleyen ve kapsamlı bir maarif için vatanın hudutları içersinde önemli merkezlerde çağdaş kütüphaneler, bitki ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, çalışma alanları, müzeler ve güzel sanatlar sergileri kurulması gerektiği gibi özellikle şimdiki idari teşkilata oranla ilçe merkezlerine kadar bütün memleketin matbaalarla donatılması gerekmektedir. Bütün bu güzel şeylerin bir an içinde meydana getirilmesi mümkün olmamakla birlikte mümkün olduğu kadar az zamanda bu sonuçların alınması önemle arzu edilen bir istektir”

diyerek, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik durumuna göre bir eğitim planlaması yapılması gerektiğini ifade etmiştir.⁸² O'na göre bilgiyi insan için medeni bir zevkten ziyade, uygulamalı ve hesaplanabilir bir hale getirmek eğitim-öğretimin en temel ilkesi ve amacı olmalıdır.

Eğitim politikaları ile ilgili yapılan bir diğer düzenleme, 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen '*Tevhidi-i Tedrisat Kanunu*' olmuştur. Tevhidi-i Tedrisat Kanunu'nun "*Türkiye'deki bütün bilim ve öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır*" şeklindeki ilk maddesiyle çeşitli kurumlara bağlı devlet okulları, medreseler, azınlık okulları ve yabancı okulların tamamı Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. Böylece tüm eğitim kurumları Türk milletinin bağımsızlığını, ilerleme ve gelişimini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. '*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun kabulü ileride kabul edilecek olan Latin harflerine zemin oluşturması bakımından önemlidir.

Öğretmen eğitimi ve okulların durumuyla ilgili olarak yapılan çalışmalardan bir diğeri '*III. Heyeti İlmiye Toplantısı*' dir. Cumhuriyetin ilk yıllarında öğretmenlik bir meslek haline getirilmeye çalışılmıştır. 13 Mart 1924 "Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu'nun" 1. maddesinde "Muallimlik devletin umumi hizmetlerinden talim ve terbiye vazifesini üzerine alan müstakil sınıf ve derecelere ayrılan bir meslektir" denilmiştir. 26 Aralık 1925- 8 Ocak 1926 tarihleri arasında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey başkanlığında yapılmıştır. Toplantıda okul öğrenci okul kapasitelerini arttırıcı tedbirler alınması, belirli yerlerde liseler açarak giderek çoğaltılması, öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının belirli merkezlerde toplanarak güçlendirilmesi, yatılı olmayan ortaokullarda karma öğretim uygulaması, stajyer öğretmenlere verilecek eğitim formasyonunun esaslarının tespit edilmesi,

⁸² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 315.

“*Talim ve Terbiye Dairesi*” kurulması gibi önemli kararlar alınmıştır. ‘*Talim ve Terbiye Dairesi*’ kurulması kararı, ‘22 Mart 1926 Tarih ve 789 Sayılı Maarif Teşkilatına Dair Kanun’a göre de Maarif hizmetlerinde asıl olan muallimlikdir” denilerek öğretmenlik ilk kez bir meslek haline getirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa’nın eğitim alanında ikinci icraatı dünya çapında tanınmış eğitimcileri Türkiye’ye davet etmesidir. Burada amaç, genelde eğitim sorunları özelde ise köy halkının eğitimi üzerine çeşitli fikir alışverişinde bulunmaktır. 1924 yılında Amerikalı eğitimci J. Dewey, “Türkiye Maarifi Hakkında Rapor” adlı eserinde program, Bakanlık teşkilatı, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve terfileri, okul sistemi, sağlık, okul güvenliği ve diğer konular ele alınmıştır. Raporunda Türk eğitim sistemi tarım-ziraat, ilköğretim Programları, okuma yazma ve okuma alışkanlığı şeklinde dört başlık altında ele alınmıştır. Genel eğitim konusunda topluma önderlik edecek uzmanların yetiştirilmesinin yetmeyeceğini, herkesin buna hazırlanması gerektiğini belirtmiştir.

Dewey’in raporu dikkate alınarak 1926 yılında “*Talim ve Terbiye Dairesi*” ve “*Gazi Eğitim Enstitüsü*” kurulmuştur.⁸³ Köy halkı eğitimi üzerine görüşlerini de açıklayan Dewey, Ülkenin eğitime ilişkin sorunlarını kendi insan kaynaklarıyla çözebilmesi için öğretmenlerin yurt dışına gönderilmesinin de büyük bir önem arz ettiğini belirtmiştir.⁸⁴ Dewey’in köy halkının eğitimi ile ilgili görüşleri gelenekselci yaklaşıma göre olmuştur. Türk köylerini Amerikan çiftlikleri gibi düşünmüştür. 1925’te Alman eğitim uzmanı Georg Kershensteiner’in asistanı Alfred Kuchne, 1927’de Belçikalı eğitim uzmanı Omer Buyse ve 1933 yılında Kemerrer, Türkiye’ye gelerek eğitim faaliyetleri hakkında inceleme yapmışlardır. Kuchne, Köylerde görev yapacak öğretmenlerin köylülere daha verimli, daha modern ziraat yapmayı öğretmeleri gerektiğini, bu, öğretmenlerin birer ziraat uzmanı olarak yetiştirilmeleri anlamına gelmediğini dile getirmiştir. Öğretmenlerin eğitimleri sürecinde özel bir deneme bahçesinde bahçe ve tarla işlerini uygulamalı olarak öğrenmelerini önermektedir. Kuchne, her bölgeye uygun sanat okullarının açılması önerisinde de

⁸³ Bahri Ata, “*The Influence of an American Educator (John Dewey) On The Turkish Educational System*”, **The Turkish Year Book**, Sayı 31, Ocak 2000, s. 120.

⁸⁴ Akın Efendioğlu, Hasan Güner Berkant, Ömer Arslantaş, “*John Dewey’in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi*”, **I. Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Bildirisi**, Balıkesir Üniversitesi Necati Bey Eğitim Fakültesi 13-15 Mayıs 2010, s. 56-59.

bulunmuştur. Latin harflerine geçilmesinin gerekliliğini ifade etmiştir.⁸⁵ Kuchne ve Heinrich Pestalozzi'nin fikirleri, İsmail Hakkı Tonguç'u etkileyerek 'Köy Enstitüleri'nin yeni Türk köylüsüne özgü bir model-sistem olarak yapılanmasında ilham kaynağı olmuştur. Dönemin İlköğretim Genel Müdür Vekili İsmail Hakkı Tonguç, köyün memleket demek olduğunu, Köyün kalkınmadıkça memleketin kalkınamayacağını, köy gerçeğini olduğu gibi kabul edip onun gereklerini yerine getirmenin elzem olduğunu dile getirmiştir. Köylünün şuurlandırılmasıyla, köylülerin arasına yeni değerlerin yayılmasıyla yeniliklerin de şehrin dışına çıkamayacağını iddia etmiştir.⁸⁶

Öğretmen yetiştirme ve köye öğretmen götürülmesi konusu Mustafa Necati Bey'in bakanlığı döneminde (1925–1929) daha pozitivist bir yaklaşımla ele alınmıştır. Mustafa Necati Bey, en kısa zamanda çok sayıda öğretmen yetiştirme gereğine dikkat çekerek, öğretmen okullarını ihtiyaca göre arttırmak gerektiğini belirtmiştir. Okullara mali kaynak sağlamak için İl Özel İdareleri'nin gelirlerinden %10 hisse ayrılmasını öngören, '*Muallim Mekteplerine Muavenet Hakkında Kanun Tasarısı*' TBMM'ne sunulmuştur.⁸⁷ 4133 olan bu okullardaki öğrenci sayısı, 1928–1929 öğretim yılında 5749'a ulaşarak %39'luk bir artış göstermiştir. Ayrıca 1925-1926'da 403 olan '*İlk Öğretmen okulları*'nın yıllık mezun sayısı da 1928–1929 öğretim yılı sonunda 856'ya yükselerek %100'ün üzerinde bir artış olmuştur.⁸⁸

1927 '*Maarif Eminleri Kongresi*'nde de köy muallim mektepleri açılması konusu gündeme gelmiş ve bu konuda bazı önemli kararlar alınmıştır. Buna göre kız ortaokulları kapatılarak öğrencileri erkek ortaokullarına nakledilecek, üç köy öğretmen okulu açılacaktı. Ayrıca, öğretim kadrosu ve araç bakımından bir türlü gelişme göstermediğinden dolayı, şehir öğretmen okullarından birisinin köy öğretmen okuluna dönüştürülmesi kararı alınmıştır.⁸⁹

Köy Öğretmen Okulları'nın Köy Enstitülerinin temelini oluşturması bakımından oldukça önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. 1930'lu yıllarda

⁸⁵ Kirby, a.g.e. s. 60, Esen, a.g.e. s. 14.

⁸⁶ İsmail Hakkı Tonguç, *Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1998, s. 23.

⁸⁷ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 353.

⁸⁸ Öztürk, a.g.e., s.73-77.

⁸⁹ Öztürk, a.g.e. s. 134,135.

ülke nüfusunun %80'inin yaşadığı köylerde okul sayısı çok azdı. Şehirlerden gönderilen az sayıda öğretmen de köylerde kalamamakta ve başarılı olamamaktaydı. Köylünün eğitim ihtiyacı sadece okuryazar olmakla sınırlı değildi. Bulaşıcı hastalıklarla savaşmak, üretimi ilkel yöntemlerle yapmak köy halkının diğer önemli sorunlarıydı. Köylere hizmet götürmek de çok zordur. Cumhuriyetle birlikte girilen köye hizmet çabaları ya köylünün beklentilerine uymadığı ya da yeterli mali kaynak olmadığı için yarım kalmıştı.⁹⁰ Köye bu kadar önem verilmesinin nedeni ekonomik sebepler yüzündendi. Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması ve ülke nüfusunun yaklaşık %75'inin köylerde yaşaması, üretim ve kalkınma açısından köylünün önemini artırmıştır. Ancak bu dönemde köylü geleneksel usul ve tarım aletleri ile üretim yapmakta olup, bu üretim bir kalkınma hamlesi yapılmasını sağlayacak yeterlilikte değildir. Zira kuruluş yıllarında ülkenin sosyal yapısı ve ekonomik etkinlikleri, Osmanlı dönemindeki hem üretimde kullanılan tarımsal aletler hem de üretilen mahsuller açısından geleneksel üretim karakterini korumuş, saban ile temel ihtiyaç maddesi olan buğday ve arpa üretimi yapılmıştır. Oysa kalkınmada ihtiyaç duyulan tütün, pamuk, pirinç, ayçiçeği, mısır, incir, üzüm gibi pazar ürünleri ve sınaî bitkilerdir. Bu durumda sanayi veya endüstriyel ürünleri üretecek, verimi artıracak bilginin verilmesi ve geleneksel üretim tarzının yeni yöntemlerle yeni bir mekanizmaya dönüştürülmesi sıkıntısı ortaya çıkmıştır. Kayseri-Zincirli'de ve Denizli'de açılan Köy öğretmen okullarında verilen derslere bakıldığında tarım, hayvancılık, doğa, sağlık vb. alanlarda uygulama eğitiminin verilmesinin boşuna olmadığı görülmektedir. İşte bu zorunluluklar köylünün eğitilmesi gerekliliği fikrini ortaya çıkarmıştır.⁹¹

1928'de açılan 'Millet Mektepleri' ile 1932'de açılan '*Halkodaları*' ve '*Halkevleri*' Atatürk Dönemi eğitim politikalarında yapılan önemli çalışmalardandır. 'Millet Mektepleri' 20,000 dersliği ile şehirlerde süratle yayılmış ve köylere kadar etkisini göstermiştir.⁹² Millet Mektepleri, sabit ve seyyar olmak üzere iki çeşit ve A, B ve C dershaneleri olmak üzere üç kademedен oluşmuştur. Şehir, kasaba ve köylerde okul binalarında açılan 'Millet Mektepleri'ne "sabit" okul bulunmayan yerlerde açılanlara "*seyyar*" adı verilmiştir. A dershaneleri yeni harflerle okuma-

⁹⁰ Aysal, a.g.m., 267.

⁹¹ Yalçın Kaya, **Köy Enstitüleri**, Tıglat Matbaası, c.I, İstanbul, 2001, s.136.

⁹² Turhan Oğuzkan, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Halk Eğitimi**, Ankara, 1956, s. 19,20.

yazma öğretmiş, B dershaneleri kıraat, tahrir, hesap, sağlık bilgileri ve vatandaşlık bilgilerinden oluşan bir program sunmuştur. C dershanelerinde ise B'yi bitirenler için daha üst düzey bilgiler verilmesi hedeflenmiştir. Yaşları 15-45 aralığında olan her kadın-erkeğin okula gitmemiş sayılıp, herkes 'Millet Mektebi'nin öğrencisi olarak değerlendirilmiştir.⁹³ Halkodaları, Halkevlerinin küçük yerleşim birimlerindeki yapılanma şekli olup okuma-yazma seferberliği çalışmalarında rol alan kurumlardan birisi olmuştur.⁹⁴ Millet mektepleri, halkevleri ile yalnızca şehirlerde verilen eğitim-öğretim programını uygulamak, problemin çözülmesi için yeterli değildir. Köye uygun hazırlanacak bir eğitim programıyla etkili bir vatandaş yetiştirme programının yanında, etkin üretici bir nesil yetiştirerek toplumun kalkınmasına katkı sağlanabilirdi. Millet Mektepleri ve Halkevlerinin eğitim-öğretim yoluyla kırsal bölgelerde yaşayan halka yönelmeleri hedeflense de etkili çözümler getirememiştir.

Mustafa Necati Bey'in ölümü ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi nedeniyle Türkiye' de de eğitim politikalarında aksamalar olmuş, eğitim harcamalarında kısıntıya gidilmesine neden olmuştur. Bu dönemde ilk öğretmen okullarının sayısı azalmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı, Türkiye'de eğitimle üreten bir nesil yetiştirmenin ekonomik sıkıntılar nedeniyle az parayla gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır. İsmet İnönü'nün "*Eğitimde amaçlarımızı gerçekleştirmek için az masrafla çok okutabilmek yöntemlerinin uygulanmasına özellikle çaba gösterme kararındayız*" yaklaşımı bu düşünceleri desteklemektedir. CHP'nin hükümet programında köy halkının eğitimle ülke ekonomisine sunacağı katkıların ne kadar önemsendiği açıkça görülmektedir.⁹⁵

1933 Yılından itibaren yeniden köye göre öğretmen yetiştirme çalışmaları başlatılsa da 1930'lu yıllarda şehir ve kasaba okulları için öğretmen yetiştirme politikası, yeni ilk öğretmen okulları açmak yerine mevcut okullardan azami

⁹³Hayrünnisa Alp; **Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2009, s. 110.

⁹⁴Oğuzkan, **a.g.e.** s. 27.

⁹⁵"Normal ilköğrenim devri, beş yıldır. Şehirlerde, köylerde yahut köyler bölgesinde durum ve ihtiyaca göre, ilkokullar, bir program altında arttırılacaktır. Köylerdeki okullarda sağlık, yaşayış ve içinde bulunduğu çevre şartları ile ilgili olan tarım ve zanaat fikirleri verilecektir. Köy çocuklarımıza kısa zamanda pratik hayat için lüzumlu bilgiyi verebilecek üç veya dört sömestrili köy okulları açılacaktır" **CHF.-Cumhuriyet Halk Fırkası 4. Büyük Kurultayı Parti Programı 1935, s.30.** https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yavin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI_PARTIYAYINLARI&pdemirbas=197000602. 20.06.2015' den alınmıştır.

derecede istifade etmek şeklinde olmuştur. 1933 yılında Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Reşit Galip, öğretmen yetiştirmek için çalışmalar yaptırıp “*Mıntika Muallim Mektepleri*” kurulmasını düşündüyse de uygulamaya koyamamıştır.⁹⁶ Ancak Atatürk Devri'nin son yıllarında izlenen bu politika beklenen sonucu vermemiş, ilk öğretmen okullarından mezun olanların sayısında kayda değer bir artış olmamıştır.⁹⁷ İsmail Hakkı Tonguç 1933–1934 öğretim yılında 40.000 köyde 4999 okul ve 6786 öğretmen olduğunu, sayıları 2 milyon olan mecburi öğrenim çağındaki köylü çocuklarının 313.000 tanesinin 3 yıllık ilkokullarda okumakta olduğunu, bu durumun ilköğretim tarihimiz bakımından bir sorun olduğunu söylemiştir.⁹⁸

1930'lu yıllarda fikirlerine başvuru Hıfzırahman Raşit Öymen, yüksekokulların kurulması ve burada okuyacak öğrencilerin köylere gönderilmesini tavsiye etmiştir.⁹⁹ Nusret Köymen yine bu konuda Meksika' da uygulanan ‘*Köy Rehberleri Uygulama Okulu*’ nu örnek gösterirken, Kazım Nami Duru, Polonya ve Cezayir'deki köy öğretmeni yetiştirme projelerine benzer çalışmalar yapılmasını tavsiye etmiştir. Vedat Nedim Tör ise kooperatifçilikten yararlanılmasını önermiştir. Bedii Ziya Egemen, köylü halkı eğitmenin Türkiye için önemini belirtmiş, Yunus Nadi de köy ilköğretiminin ilkelerini ve köy öğretmenin özelliklerini incelemiştir. Bu eğitimcilerin raporlarına bakıldığında ise Köy Enstitülerine doğru bir sürecin daha o dönemlerde başladığı söylenebilir. 1933'te Maarif Vekâleti görevine Reşit Galip'in getirilmesi ile eğitim çalışmaları güncellenmiş, ‘Köy İşleri Komisyonu’ kurulmuştur. Komisyon çalışmalarında köye gidecek öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmesi üzerinde durulmuştur.

⁹⁶ Akyüz, **a.g.e.**, s.353.

⁹⁷ Öztürk, **a.g.e.** s. 80,81,82.

⁹⁸ İsmail Hakkı Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1947, s. 492.

⁹⁹ Hıfzırahman Raşit Öymen (D. 1899- Ö. 1979); Yükseköğrenimini, Almanya'da pedagoji alanında yaptı. Trabzon, Kastamonu ve İstanbul öğretmen okullarında çalıştı. 1934'te Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji Bölümünde Maarif Teşkilatı ve Resim- İş Bölümünde iş pedagojisi derslerini okuttu. 1943'te Bolu Milletvekili seçildi. 1946'da Okullar Müzesi Müdürü iken emekliye ayrıldı. 1955'te Eğitim Hareketleri adlı bir meslek dergisi çıkarmaya başladı. 1960'tan sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ile İlahiyat Fakültesinde pedagoji dersleri verdi. Cavit Binbaşoğlu, “*Hıfzırahman Raşit Öymen için*”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, C, XXIII, No:286, Ankara,1980, s.64.

1935 Tarihli “Eğitmen Kursları” ve 1937 tarihli “Köy Öğretmen Okulları” eğitim çalışmalarının üçüncü aşaması olmuştur.¹⁰⁰ Atatürk, 10 Haziran 1935’te Saffet Arıkan’ı Maarif Bakanlığı’na getirirken, Arıkan da aynı yıl içerisinde İsmail Hakkı Tonguç’u İlköğretim Genel Müdür Vekilliğine atamıştır. Atatürk, Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan’dan, Türk çocuğunun kişiliğinin doğuşundaki yaratılışından gelen niteliklerine göre özen gösterilerek eğitilmesini istemiştir. Eğitim kursları Köy Enstitüsü Sisteminin ilk adımı olmuş ve bizzat Atatürk tarafından önerilmiştir.¹⁰¹ 1936’da Eskişehir’in Çifteler (Mahmudiye) Kazasında deneme amaçlı ilk eğitim kursu eğitim faaliyetine başlamıştır. Kurs, Millî Eğitim Bakanlığı ve Ziraat Bakanlığı’nın iş birliği ile devam ettirilmiştir. Kurs, askerliklerini başarı ile tamamlamış (çavuş ya da onbaşılığa yükselebilmiş), köy gençleri kabul edilmiştir.¹⁰² Eğitim kurslarının başarılı olmasından sonra Maarif, Dâhiliye ve Ziraat Bakanlıkları Encümenlerinin hazırlayıp Meclise sundukları rapor üzerine, 11 Haziran 1937’de ‘3238 Sayılı Köy Eğitimleri Kanunu’ kabul edilmiştir. 8 maddeden oluşan kanunda, kanunun çıkarılma sebepleri Türkiye’nin siyasi içtimai, kültürel ve ekonomik gerekçeleriyle birlikte anlatılmıştır. Bu kanunda ayrıca köyde görevlendirilecek öğretmenlerin nasıl yetiştirilecekleri ve öğretmen-eğitmenlerde bulunması gerekli özellikler pozitivist bir şekilde gerekçeleriyle birlikte anlatılmıştır.¹⁰³ Öğrenim çağında bulunan çocuk sayısı öğretmen sayılarıyla kıyaslanarak, o dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarında ülkenin eğitim-öğretim profili üzerinde çalışılarak ilk kez realist bir eğitim vizyonu belirlenmesi bakımından bu kanun önemli olmuştur. Bu kanunla ilgili ayrıntılı inceleme II. Bölümde bulunmaktadır.

b- 1938 Sonrası Dönemde Öğretmen Eğitimi ve Köy Eğitimi Çalışmaları

Türkiye’de köy halkı eğitimi ve öğretmen yetiştirilmesi çalışmaları, Atatürk sonrası dönemde örgün eğitimin değişik kademelerinde, değişik tip ve düzeydeki

¹⁰⁰ Esra Mindivanlı Akdoğan, **Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi**, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2016, s. 19.

¹⁰¹ Aysal, **a.g.m.** s. 270.

¹⁰² Yahya Özsoy, **Köy Enstitüleri Programları**, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der. Yayınları, Ankara 1990, s. 51.

¹⁰³ **01-06-1937 tarihli ve 1/ 862 numaralı Köy Eğitimleri Hakkında Kanun Layihası ve Maarif, Ziraat Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri mazbatası**, TBMMZC., Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 258. Ayrıca Bkz. **BCA**, 030.01/76.51.2

öğretim kurumları tarafından devam ettirilmiştir. Eğitim sorunlarını gelinen noktada değerlendirmek için ilk önce 17-29 Temmuz 1939 tarihinde I. Maarif Şûrası yapılmıştır. İlköğretim, ortaöğretim, tekniköğretim ve yükseköğretim konuları etraflıca ele alınarak tartışılmıştır. Burada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü özellikle ilköğretim ve öğretmen eğitiminin önemi üzerinde durmuştur.¹⁰⁴ 17 Nisan 1940'ta *3803 Sayılı Kanun* ile başlayan Köy Enstitüleri 1954 yılında Öğretmen Okullarıyla birleştirilip 'İlköğretim Okulları' adını almıştır. Öğretmenin statüsü, eğitim alma sistemi ve çalışma koşulları bu süre içinde birçok kez değişikliğe uğramıştır. 1943 yılında II. Maarif Şûrası yapılarak eğitim-öğretim sorunları tartışılmıştır. İsmet İnönü'nün uzun bir konuşmasından sonra Milli Eğitimin teşkilat yapısı, ana dil eğitimi, ahlak eğitimi ve tarih eğitimi gibi konularda konuşmaları olmuştur.¹⁰⁵ İnönü, Köy Enstitülerini zaman zaman ziyaret ederek işleyişleri ve sorunları hakkında bilgi almıştır.¹⁰⁶ 1953 yılında şehir-kasaba ve köy ayırımı yapmaksızın ülkenin tamamını ilgilendiren bir ilköğretim kanunu hazırlıkları başlatılmıştır.¹⁰⁷

V. Milli Eğitim Şûrası'nda görüşülen ilköğretim kanunu tasarısında 1939'dan 1953 yılına kadar eğitim-öğretim alanında neler yapıldığı, hangi konularda başarı sağlandığı ve hangi konularda da başarısız olduğu tartışılmıştır. Bu tasarıda aynı zamanda Köy Enstitülerinden ve öğretmenlerin mesleki yetersizliklerinden bahsedilerek alınacak önlemler üzerinde durulmuştur.¹⁰⁸ Demokrat Parti iktidarı döneminde ülkenin bundan sonraki yıllarının eğitim politikalarını belirlemek için yerli yabancı birçok eğitim uzmanının görüşüne başvurulmuştur. 1953'lerde başlayan ilköğretimi yeniden düzenleme çalışmaları ancak 1960'lı yıllara doğru bitirilebilmiştir. 1956 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Teknik Öğretim Çalışmaları yapılarak raporlaştırılmıştır.¹⁰⁹ 1957 yılında Ankara'da XIX. Milletlerarası Eğitim Konferansı yapılarak müfettiş raporlarına göre ortaya çıkan

¹⁰⁴ **Birinci Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar**, s. 3,4.

¹⁰⁵ **İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar**, s. XI, 39, 104, 199.

¹⁰⁶ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Konya Ereğlisi "İvriz Köy Enstitüsü"nü ziyareti için Bkz. Ek-17, s. 373. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 51, Gömlek: 106, Belge No: 106001.

¹⁰⁷ **İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dökümanları**, No: 16, s. 29-43.

¹⁰⁸ **a.g.e.** s. 9-24.

¹⁰⁹ **Tekniköğretim Çalışmaları: 1946-1956**, Maarif Basımevi, Ankara 1956.

eğitim sorunları ve öğretmen profili tartişılmıştır.¹¹⁰1960' ta Milli Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel dđneminde, o zamana kadar ki yapılan tđm çalışmalar gđrevli bir komisyon tarafından raporlaştırılmıştır.¹¹¹ 1960 yılında VII. Milli Eğitim şurasında da gđrüşölmek üzere Öğretmen Yetiştirme Komitesi tarafından bir rapor yayınlanarak raporun öğretmen eğitimi için on yıllık plan oluşturması hedeflenmiştir. Burada İlköğretmen Okulları Kanun'un gerekçeleri ayrıntılı bir şekilde dile getirilmiştir.¹¹²

27 Mayıs Askeri Müdahalesi ile 1960 sonrasında özellikle eğitimde yoğunlaşan sorunlara çözüm bulmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. 1960 yılının başında köy kasaba ve şehirlerdeki eğitim ve öğretim durumuna baktığımızda hala istenilen seviyelere gelineemediği görölmektedir. 1961 yılında ıkarılan 222 Sayılı Kanun ile Türkiye'nin on yıllık eğitim politikalarına yön verecek hususlar kanunlaştırılmıştır. 5-15 şubat 1962'deki VII. Milli Eğitim şurasında eğitimle ilgili dđnemin sıkıntılılarından bahsedilmiştir. Buna göre 2.185 şehir-kasaba ilkokulu ile 66 198 köy okulu bulunmaktadır. 15.477 köyümüz de okul ve öğretmenden yoksundu. 2.388 şehir ve kasabada ve 17.702 köyde okul binası bulunan 4.137.144 çocuktan 956.174'ü şehir ve kasabalarda, 1.583.753'ü de köylerde olmak üzere toplam 2.548.927 adet öğrenci okumakta idi. Bir buçuk milyondan fazla ocuk, öğretimden yoksundu.¹¹³ 5-15 şubat 1962'de yapılan VII. Milli Eğitim şûrasında, tđm ölkede eğitim ve öğretimin belli bir sistem içinde yaygınlaştırılması öngörölmüştür. 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun belirlediği biçimde ilköğretimin ve ortaöğretimin dđzenlenmesi, yaş ve beceri düzeylerinin her eğitim- öğretim kademesinde dikkate alınması, öğretimde, çevrenin ekonomik özelliklerinin de göz önünde bulundurulması tavsiye edilmiştir. Ortaokullarda, zorunlu derslerin yanına seçmeli derslerin de konulması, ortaokul sonrası için okul yönetimlerinin velilere yönlendirme konusunda tavsiyelerde bulunmaları ifade edilmiştir. Bir amaçlı lise yerine çok amaçlı lise eğitim programlarının hazırlanması, lise ve meslek okullarını

¹¹⁰ XIX. Milletlerarası Eğitim Konferansı, eviren: Mehmet Arslantürk, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957, s. 15,16,17.

¹¹¹ Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Gđrevli Komisyonun Raporu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.

¹¹² Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve On Yıllık Plan: Millî Eğitim Bakanlığı VII. Millî Eğitim şûrası Dokümanları, s. 43,44,45.

¹¹³ VII. Milli Eğitim şûrası (5-15 şubat 1962), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 160-170.

bitirenlerin, tek elden yönetilecek, çeşitli olgunluk sınavlarından geçirilmeleri öngörülmüştür. Teknik eğitimin, çevrenin hayat koşullarını geliştirici yönde belirlenmesi, erkek teknik öğretiminin hedefinin, ülkenin teknik alandaki insan gücü ihtiyacını karşılayacak biçimde düzenlenmesi; Eğitim Enstitüleri'nin süresinin üç yıla çıkartılması öngörülmüştür.¹¹⁴

c- Millet Mektepleri ve Halkevlerinin Köy Eğitimi ve Öğretmen Yetiştirilmesindeki rolü

Köy eğitimi hakkında '*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*' ile birlikte eğitim-öğretimde ikililiğin kaldırılması girişimi olumlu sonuçlar vermiştir. Ancak Latin harflerinin kabul edilmesi ile okuma-yazma oranları hızlı bir düşüş yaşamıştır. Bu sıkıntıyı azami derecede gidermek için okulların yanında ordudan da faydalanılması amaçlanmış ve bu düşünce kısa sürede olumlu sonuçlar doğurmuştur. '*Millet Mektepleri*' hareketine de bunun için girişilmiştir. 20,000 dersane açılmış, bunlara bir milyondan fazla kişi devam etmiştir.¹¹⁵ 'Millet Mektepleri' şehirlerden köylere kadar hızlıca etkisini göstermiştir. Kadınların büyük bir kısmının iş hayatında olmadığı dikkate alınarak, kadınlar için öğleden sonra açılan kurslar, erkekler için akşam saatlerinde yapılmıştır. Yaşları 15-45 yaş arasındaki kadın-erkek herkes Millet Mektebi'nin öğrencisi sayılmışlardır. Askerde olanların okuma-yazma eğitimini orada alması kararlaştırılmıştır. İlköğretim çağındakilerin zorunlu olarak okula alınarak eğitimlerini bitirmesi hedeflenmiştir.¹¹⁶ Halkodaları, Halkevlerinin küçük yerleşim birimlerindeki yapılanma şekli olup okuma-yazma seferberliği çalışmalarında rol alan kurumlardan birisi olmuştur.¹¹⁷

Millet Mektepleri ve *Halkevleri* ile yalnızca şehirlerde verilen eğitim-öğretim programını uygulamanın yeterli olmayacağı görüldüğü için, kırsal kesimi de kapsayıcı bir eğitim plan ve program ihtiyacı doğmuştur. Köye uygun hazırlanacak bir eğitim programıyla etkili bir vatandaş yetiştirme programının yanında, etkin üretici bir nesil yetiştirerek toplumun kalkınmasına katkı sağlanabilirdi. En büyük ekonomik kaynak tarım olduğu için tarımda uygulanacak olan yöntemlerle üretimi arttırmak ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlanabilirdi. Tüm bunları yapmak Batı

¹¹⁴ Sakaoğlu, a.g.e., s. 274.

¹¹⁵ Oğuzkan, a.g.e., s. 19,20.

¹¹⁶ Alp, a.g.e., s. 110.

¹¹⁷ Oğuzkan, a.g.e. s. 27.

lkelerinden alınan, bilgi aktarımı, ezbercilik ve öğüt verme gibi ğretim nitelikleri taşıyan klasik bir eğitimle yapılamazdı. Halkın temel ihtiyaçlarına, sosyo-ekonomik yapısına ve eğitim ilkelerine uygun bir eğitim olması gerekirdi. Köy okulu kalkınmanın aracı olarak kullanılabilirdi. Ekonomik ve toplumsal niteliğine öncelik verilmeli, köylerde yaşımanın ekonomik, toplumsal ve siyasal yönlerden daha ağdaş hale getirilebilmesine katkı sağlamalıydı. Köy okulu ğretim programına köylünün tek işi olan tarımın gelişmesi için tarımsal konular girmeliydi. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın getirdiği ağır şartların, II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle doruk noktasına ulaşması, eğitim politikalarının da farklılaşmasına sebep olmuştur. Eğitimle üreten bir nesil yetiştirmenin yanı sıra verilecek olan bu eğitimin de ekonomik sıkıntılar nedeniyle az parayla gerçekleştirilmesini gerekli kılmıştır.¹¹⁸ CHP Hükümet Programı'nda, köy okullarında verilecek eğitime ayrı bir önem verilmiş ve köy halkının bu eğitimle ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı değerlendirilmiştir. Hükümet Programında bununla ilgili, *“Normal ilköğrenim devri, beş yıldır. Şehirlerde, köylerde yahut köyler bölgesinde durum ve ihtiyaca göre, ilkokullar, bir program altında arttırılacaktır”* denilerek bir planlamaya gidileceği öngörülmüştür.¹¹⁹

Millet Mektepleri ve Halkevleri ile kırsal bölgelerde yaşıyan insanlara ulaşmak amaçlanmış, ancak köy problemlerine yönelik yeterince faydalı çözümler retilenmemiştir. Bu nedenle köy şartlarına uygun ve ağdaş bir eğitim görmek, tarım, küçük sanayi ve çevrenin sağlık şartlarını geliştirmek gerekmektedir. Ulaşım ve iletişim sorunlarını çözmek, toprak ve tarım reformlarını gerçekleştirmek gibi köyün fiziki sıkıntılarına çözüm olabilecek atılımlar yapma lüzumu ortaya çıkmıştır. Yeni Türk Devleti'nde Cumhuriyet ideolojisini benimsetmek için kaynağını köyden alan kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Köy Enstitüleri ile o günün şartlarında ortaya çıkan ihtiyaçlar giderilmeye çalışılarak belirlenen hedefler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak tüm bu hedeflerin gerçekleşmesi CHP iktidarının uzun bir süre iktidarda kalmasına bağlıydı.

¹¹⁸ M. Rahmi Dirican, *Köy Enstitüleri Kanalıyla Toplum Kalkınması ve Köyde Sağlık*, Köy Enstitüleri ve ağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s. 102-107.

¹¹⁹ **CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası 4. Büyük Kurultayı Parti Programı**, s.30.

1946'dan itibaren dünya siyasetinde konjonktürel değişiklikler Türkiye'de de her alanda politika değişikliğine gidilmesi sonucunu doğurmuştur. İsmet İnönü, CHP'nin bundan sonra güç kaybedeceğini düşündüğünden, partide ve hükümette daha liberal ve sağ eğilimli kişilere yer vermesi ve Demokrat Partinin kurulması ile gerek 'Halkevleri' gerek 'Millet Mektepleri' ve gerekse 'Köy Enstitüleri' işleyiş ve icraatlarında değişimlere gidilmiştir. Ancak yine CHP iktidarı bu kurumlar üzerinden yapılacak eleştiri ve suçlama siyasetinden kendisini kurtaramamıştır. Demokrat Parti kuruluşunun ve iktidarının daha ilk günlerinde CHP'ye halkevlerine devlet bütçesinden para ve tahsisat ayırması eleştirileri yapılmaya başlandı. Demokrat Parti, bu kurumları sadece CHP'nin parti siyasetine ve ideolojisine hizmet eden bir kurum olarak gördüğünü söyleyerek gerekli değişikliklerle bunun önüne geçmeye çalışmıştır. Halkevleri eleştirilere rağmen CHP toplantılarının yapıldığı yerler haline gelmiştir. Halkevlerinin CHP'nin karargâhı gibi kullanıldığı eleştirileri CHP'lilerle Demokrat Partilileri giderek ayırtmıştır. 1948'de Halkevleri Cumhuriyet Bayramı için kutlama törenlerinin yapıldığı yerler olmuştur. Ayrıca CHP içinde görevli olup da kendisine belli bir oda ve mekân verilemeyen idare heyeti görevlileri için, halkevlerinde görevlerini yapmaları sağlandığı gazetelerdeki haberlerden görülmektedir. Demokrat Parti temsilcileri, Cumhuriyet Bayramlarının yıl dönümlerinde Eminönü Halkevinde yapılan törenlere katılmamış, bunu da doğru bulmamıştır.¹²⁰ Halkevlerinin milletin kesesinden gıdalanıp sadece CHP'ye hizmet ettiği eleştirileriyle ilgili olarak 25 Kasım 1948'de Hükümete gensoru bile verilmiştir. Afyonkarahisar Milletvekili Hasan Hamdi Dinçer, köy bütçelerinden yıllarca halkevlerine büyük ödenekler tahsis edildiğini bunun ise CHP'nin siyasi ideolojileri için kullanıldığını dile getirmiştir. Başbakan Hasan Saka bu iddiaları yalanlamıştır.¹²¹ Halkevleri bazı CHP milletvekillerince münferit boyutta toplantı vb. yerler olarak kullanılması, bu kurumların tümüyle CHP'nin parti ideolojisine hizmet ettiği anlamı taşımamalıdır.

Ancak *Halkevleri*'nin halkın tamamına hizmet eden halkçı bir kurum olduğunu göstermek için komünizm propagandalarına tavrı alması dikkat çekmektedir. O yıllarda komünizme karşı ülkenin her yerinde protestolar, toplantılar, bilgilendirmeler yapılyorken birçok halkevinden destek geldiği görülmektedir. Örneğin 4 Aralık 1948

¹²⁰ "Halk Partisi Halkevlerine yerleşiyor", **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1948, s. 1 ve 2.

¹²¹ "Halkevlerinin milletin kesesinden gıdalanır fakat vazife olarak sadece Halk Partisine hizmet eder", **Cumhuriyet** 24 Kasım Perşembe 1948, s. 1 ve 4.

Cumartesi Günü Milli Türk Talebe Birliği üyesi bir grup genç, İstanbul'da Eminönü Halkevi önünde bir miting yaparak komünizm aleyhinde konuşmalar yapıp slogan atmıştır. O sırada halkevi penceresinden Hüseyin Cahit Yalçın gençlere, Atatürk'ün çizdiği yoldan azimle yürüdüklerini, inkılapların emanetçileri olduklarını söylemiştir: *“Bugün gösterdiğiniz şu heyecan ve hassasiyet Atatürk'ün vasiyetini harfiyen yerine getirdiğimize bir delildir. Bu vatan ve milletin ebediyen mesut yaşayacağına inanıyorum.”*

Daha sonra pencereye gelen Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş ise *“Şu anda on beş yıl önceki hayatımı gözlerimin önünde canlandırdığınız için size teşekkür ederim”* diyerek Türk gençliğinin, adaleti, hakkı ve kanunu nasıl tatbik edileceğini anlattığını ifade etmiştir: *“Bizim milliyetçiliğimiz bu vatani müstemleke haline getirmek istemeyen bir milliyetçiliktir. Kızıl emperyalizm daima ayaklar altında kalacaktır. Biz fikir mücadelesinin iyisine, güzeline taraftarız...”* Daha sonra Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, gençlere halkevi penceresinden bir şiir okuyarak duygularını paylaştığını göstermiştir. Milli Türk Talebe Birliği o gün akşam Eminönü Halkevinde bir toplantı yapmıştır. Burada Haluk Nihat Pepeyi¹²² ve Behçet Kemal Çağlar da bulunmuştur. Türküler söyleyip, Erzincan-Kars yöresinden halkoyunları oynamışlardır.¹²³

Ancak her şeye rağmen, Demokrat Parti halkevleri üzerinden eleştirilerini yükseltmeye devam etmiştir. 16 Mart 1949 günü ‘Halkevleri’ hakkındaki eleştirilere açıklamalarıyla Hamdullah Suphi Tanrıöver de katılmıştır. İstanbul Bağımsız Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocaklarının yeniden ihyası ve Halkevleriyle Türk Ocakları arasındaki sıkıntılar hakkında bir toplantıda gazetecilere önemli bilgiler vermiştir. Türk Ocaklarının amacının ırkçılık yapmadan aynı kökten gelen toplulukları bir araya getirmek olduğunu belirten Tanrıöver, Türk Ocaklarının kuruluşundan kapatılışına kadar hiçbir siyasi partinin peşinden gitmediğini, siyasi

¹²² Haluk Nihat Pepe, 1901'de Selanik'e bağlı Katerin Köyünde doğdu. 27 Mayıs 1972'de İstanbul'da vefat etti. Demokrat Parti'den 1954'te Kütahya, 1957'de İstanbul vekili seçilerek TBMM'ne girdi. Milletvekilliği görevini 1960'taki askeri müdahale ile son buldu. Destansı şiirleri ile dikkat çekti. "tabutluk" olarak bilinen dar işkence odalarını geliştirenlerden biri olmuştur. Nazi Almanya'sına yaptığı bir geziden etkilenerek gözaltındaki kişilere işkence etmek için bu tabutluklarda çok parlak helezonik ampullerin kullanılması fikrini orta atmıştır.

¹²³ “Gençliğin Dün Yaptığı Miting”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1948 Pazar, s. 1 ve 3.

emeller peşinde olmadığını dile getirerek halkevlerini eleştirmiştir.¹²⁴ Buradan yola çıkarak, CHP'nin kırsalda köy enstitülerinin zayıflamasıyla ortaya çıkan prestij kaybını, şehirlerde halkevleriyle vasıtasıyla düzeltmeye çalıştığı sonucu çıkmaktadır. Ancak, CHP'nin Türk Ocakları üzerinden Demokrat Parti'yi suçlaması, iki partinin de benzer siyasi tutum içerisinde olduklarını göstermektedir.

Demokrat Parti iktidarının ilk Milli Eğitim Bakanları Tahsin Banguoğlu ve Tevfik İleri¹²⁵, *Halkevleri*'ne devlet bütçesinden para tahsis edilmesi uygulamasını durdurarak işe başladılar. Böylece *Halkevleri*'nin halkın tamamına hizmet eden kurumlar haline geleceğini savunmuşlardır. *Halkevleri*'nin herhangi bir siyasi partinin malı gibi çalışmasının önüne geçilerek statülerinin yeniden düzenlenmesi için Demokrat Parti Antalya Milletvekilleri Ahmet Tokuş, Akif Savoğlu, Ahmet Tekelioğlu, İbrahim Subaşı ve Fatin Dalaman, Meclise halkevleriyle ilgili 3 maddelik kanun teklifi vermişlerdir. Buna göre Halkevlerinin tek bir siyasi partinin değil milletin malı sayılması, idarelerinin o günün şartlarına göre yeni bir tüzüğe bağlanması ve halkevlerinin parti binası olarak kullanılmaması teklif edilmiştir. Bu teklif Cumhuriyet gazetesine göre CHP'liler arasında bir infiale sebep olmuştur. Birçok halkevinin CHP'nin kendi parasıyla, bazılarının ise halktan gelen yardımlarla inşa edildiğini ileri sürerek bu kanun teklifini şiddetle reddetmişlerdir. Kanunu bir "gasp kanunu" olarak nitelendirmişlerdir.¹²⁶ 24 Haziran 1950 günü CHP Meclisi İsmet İnönü başkanlığında 'Halkevleri'nin gelinen noktada durumunun görüşülmesi için toplantı yapmıştır. Bu toplantıda halkevlerine artık her yıl bütçeden 6 milyon lira tahsisatın ödenmeyeceği sebebiyle 'Halkevleri'nin mahalli yardımlarla yaşatılmasına

¹²⁴ "Hamdullah Suphi'nin Türk Ocaklarına Dair İzahatı", **Cumhuriyet**, 16 Mart 1949, s. 6.

¹²⁵ Tevfik İleri: 1912 (1328)'de Rize'nin Pazar ilçesinde doğmuştur. İlk ve orta eğitimini İstanbul'da tamamladı. 1927'de sınavla yüksek Mühendis Okuluna (Teknik Üniversite) girerek 1933'te İnşaat Yüksek Mühendisi olarak mezun oldu. Üniversite öğrenciliği sırasında Milli Türk Talebe Birliği Başkanlığı yapmıştır. 1950 seçimlerine katılarak Samsun Milletvekili seçildi. I. Menderes hükümetinde, 11.8.1950 tarihine kadar Ulaştırma Bakanı olarak, 11.8.1950 tarihinden sonra da Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptı. II. Menderes Kabinesinde de Milli Eğitim Bakanı olarak görev yaptı. Bu görevi 8 Nisan 1953'e kadar sürdürdü. 1 Kasım 1953'te TBMM Başkanvekilliğine seçildi. X. dönemde de Samsun Milletvekilliği sürdü. 12 Nisan 1957'de Milli Eğitim Bakanı olarak görev aldı. 1957 seçimlerinde aldığı 102235 oyla yeniden Samsun Milletvekili seçildi. Kabinede Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak yer aldı. 19.1.1958'de Nafia (Bayındırlık) Bakanlığına getirildi. Bir süre Milli Eğitim Bakanlığına vekâlet etti. Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından Anayasayı ihlal suçundan müebbet hapis cezasına çarptırıldı. Yassıada'dan Kayseri Bölge Cezaevine gönderildi. Cezaevinden hastalığı nedeniyle Ankara Hastanesine alınan Tevfik İleri hastanede 31 Aralık 1961'de vefat etti. Arslan, **a.g.e.**, s. 830,831.

¹²⁶ "Halkevleri Meselesi Meclise İtikal Etti", **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1950 Perşembe, s. 1 ve 3.

karar verilmiştir. Bundan sonra bazı çevrelerce CHP'nin artık bir köylü partisi olmaya doğru gittiği eleştirileri de yapılmıştır.¹²⁷

d- Köy Enstitülerinin Fikri Temelleri

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir takım siyasî sebepler köye ve köylüye önem verilmesini ve hatta köy okullarının modernize edilerek değişen şartlara uygun hale getirilmesini gerektirmiştir. 1920'li ve 1930'lu yıllarda nüfusun %80'lere varan önemli bir kısmının okuma-yazma bilmemesi ve köylerdeki öğrenci sayısına nazaran okullaşma oranında önemli sıkıntıların olması gibi köylünün eğitimini zorlaştıran faktörler vardı. Örneğin ülke genelinde yaklaşık 40 bin köyün yaklaşık 5 bininde okul vardır. Bu okullarda okuyan öğrenci sayısı 313.169'dur. Köylerdeki öğrenci sayısı, şehirlerin 254.517 olan toplam öğrenci sayısından daha fazla olmasına rağmen köylerde görev yapan öğretmen sayısı 6.786 kişi, şehirlerde ise 6851 kişidir. Köy sayısı, nüfus ve öğrenci sayıları dikkate alındığında köylerin öğretmen, bina gibi eğitimin temel öğelerine ne derece ihtiyaçları olduğu görülmektedir.¹²⁸ Köylünün eğitimine yönelik ilk icraat 1920 Temmuz'unda yapılmıştır. Dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 'Maarif Kongresi'nde "Öğretmen Okullarını İslah Komisyonu'na daha başka türde öğretmen okullarının açılmasını teklif etmiştir. Hamdullah Suphi Bey'in bu teklifi Köy Enstitülerinin fikri anlamda öncülüğünü yapmıştır.¹²⁹ Maddi sıkıntılar nedeniyle köylere bir anda okul yapılamayacağı için köylünün eğitimi yavaş yavaş yapılacaktır. Konu İzmir İktisat Kongresi'nde ele alınmıştır. 1923'te İzmir'de toplanan 'Türkiye İktisat Kongresi'nde köy halkının eğitimi ile ilgili konular ele alınmıştır. Kongrede köylerdeki okulların geniş bahçelerinin, ahır ve kümeslerinin bulunması gerektiği, bunların öğretmenlerin denetiminde öğrenciler tarafından çalıştırılması ve böylece çiftçiliğin uygulamalı olarak öğretilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. Ayrıca ortaokul ve yüksekokulları bitirenler ile medrese mezunlarının köylere giderek en az 1 yıl öğretmenlik yapmaları gerektiği üzerinde durulmuştur.¹³⁰ Köy Enstitülerinin fikri temellerinin oluşmasında

¹²⁷ "CHP Bir Köylü Partisi Haline Getiriliyor", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1950 Pazar, s. 1 ve 3.

¹²⁸ Talip Apaydın, Mehmet Aydoğan, Niyazi Altunya, **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, Tües yayınları, İstanbul, 2000, s. 19.

¹²⁹ Cavit Binbaşoğlu, **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan Günümüze**, Anı Yayıncılık, Ankara 2009, 417.

¹³⁰ Betül Batır, **Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)**, Elif Kitapevi, İstanbul 2010, s.144.

ülkenin siyasi, ekonomik, toplumsal ve içtimai durumunun yetersiz olması gibi etmenler etkili olmuştur.

Temel eğitimden, yani ilköğretimden başlayarak köylüyü eğitime planları yapılması kapsamında İlk olarak, 1924 ‘*Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*’ ile ilköğretim zorunlu ve parasız yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Türk Milletini olgun bir ulusa dönüştürmenin yolunun eğitimden dolayısı ile köylüyü eğitmekten geçtiğini belirtmiştir:

“Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin sınırı ne olursa olsun onlara esaslı olarak; Milletine, Türkiye devletine, Türkiye Büyük Millet Meclisine düşman olanlarla mücadele etmeyi öğretmek esastır. Çünkü bu mücadelenin yöntem ve araçlarıyla donatılmış olmayan milletler için yaşama hakkı yoktur”¹³¹

Cumhuriyet’in ilk yıllarında eğitime yönelik bahsedilen sorunların tespiti ile bunların çözümüne yönelik eğitim politikalarının oluşturulmasında toplumun ekonomik ve kültürel durumu belirleyici olmuştur. Tarım ekonomisinin ülkeye hâkim olması, köylünün eğitilmesi ve köylüye bir meslek kazandırma ihtiyacı, siyasetçileri ve eğitimcileri bu konuda çalışmalar yapmaya zorlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 1922’de çocukların toplumsal ve ekonomik alanda üretken olmaları için yaparak yaşayarak öğrenme yaklaşımı ile onlara eğitim vermenin, ulusal eğitimin temel ilkesi olması gerektiğini ifade etmiştir. Böylece Köy Enstitülerindeki eğitim sistemine benzer bir eğitime ilişkin temel fikirlerin Cumhuriyetin kurulduğu dönemde akıllarda yer ettiği görülmektedir.¹³² Bu kurumların dayandığı temel ilkeler çoklu kuram-uygulama, karma eğitim, planlık, yönlendirme, yapıcı ve yaratıcılık, teknoloji kullanımı, özgüven, köylü ile öğretmenin amaç birliği yapmaları şeklinde özetlenebilir. İlk olarak problemi tam olarak tespit etmek ve bu problemlere en uygun çözümleri bulmak amacıyla bazı eğitimciler yurt dışına gönderilmiş ve yurt dışından da yabancı eğitimciler ülkemize davet edilmişlerdir.

1925-1926’da Hıfzısrâhman Raşit Öymen ile 1928-1931 tarihleri arasında Fuat Baymur tarafından incelenen *Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü* ve buradaki temel uygulamalar, Türkiye’deki ilkokul programları ile öğretmen yetiştirme programları için örnek oluşturmuştur. 1926’da Maarif Vekâleti Müsteşarı Nafi Atuf

¹³¹ Mehmet Kaplan, *Atatürk Devri Fikir Hayatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C. I., Ankara 1981, s. 140.

¹³² Niyazi Altunya, *Köy Enstitüsü Sistemi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010, s. 37,38.

Kansu ile birlikte aynı vekâletin Teftiş Kurulu Başkanı Rıdvan Nafiz Edgür'in, 1936'da ise bir başka grubun Sovyet-Rusya eğitim sistemi ile ilgili yaptığı incelemeler, üretici eğitim ve öğretmen yetiştirme konuları için kaynak olmuştur. 1930'da Hasan Ali Yücel'in Fransa'da, 1931'de Ali Haydar Taner'in Bulgaristan'da, 1934'te İsmail Hakkı Tonguç ve Reşat Şemsettin Sirer'in Almanya'da, 1937'de de yine İsmail Hakkı Tonguç'un Balkan ülkelerindeki araştırmaları, öğretmen eğitimi ve eğitim yapısını geliştirmede önemli çalışmalar olmuştur.¹³³

Eğitimcilerin yurtdışı gezilerinin yanında ülke içinde de çalışmaları olmuştur. Cumhuriyetin ilânından birkaç gün sonra “Milli Eğitim Andı” (Maarif Misakı) genelgesinde insanları ekonomik hayatlarında etkin kılacak bilgilerle donatmanın Türk milletini daha ileri seviyeye götürceği üzerinde durulmuştur. Erken Cumhuriyet Döneminde eğitim çalışmalarında İkinci adım olarak 3 Mart 1924'te TBMM'de kabul edilen '*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*', üçüncü adım ise 1 Kasım 1928'de yeni Türk Harflerinin kabulü sayılabilir. Eğitim sorunlarının çözümüne yönelik yapılan toplantılardan bir diğeri 17-29 Temmuz 1939'da Ankara'da yapılan '*I. Maarif Şûrası*'dır. Burada ilköğretim, öğretmen yetiştirme, kentlerde ve köylerdeki eğitim kurumlarının eksikliği gibi konularda çeşitli eğitimciler tarafından çözüm önerileri sunulmuştur.¹³⁴ Türkiye'de köy ve tarım eğitimi konusunda ilk ve en önemli çalışmalar Edhem Nejat ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'ndan gelmiştir. “Yeni Fikir Dergisi”nde yayınlanan yazıları ve “Terbiye-i İptidaiye Islahatı” adlı eseriyle Köy ve tarım eğitimi konusunu en çok gündeme getiren ilk kişi Ethem Nejad Bey olmuştur.¹³⁵ İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise üretim, araştırma yaparak öğrenmeye bağlı ve klasik okullardan farklı olan “içtimai mektep” ile ilgili düşüncelerini 1919'da Maarif Bakanlığı tarafından oluşturulmuş olan ve kendisinin de üyesi olduğu Islahat Komisyonu'nun '*Maarif-i Umumiye Projesi*' için hazırladığı raporda, '*Dârü'l-Eytamlar*' kısmında sunmuştur. Baltacıoğlu, “Rüyamdaki Okullar” isimli eserinde, araştırma, deney, gözlem, iş bölümüne dayanan, üretken, kendi kendini yönetebilen dolayısıyla demokratik, faydacı ve en önemlisi gerçek hayatla ilgili okulları

¹³³ Altunya, a.g.e. s. 34.

¹³⁴ Bekir Özgen, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, Final Matbaacılık, İzmir, 2002, s. 36.

¹³⁵ Gülin Karabağ, “Köy Enstitülerinde Tarih Eğitimi”, *Gazi Eğitim Dergisi*, Sayı 5, yıl 2009, s. 1510.

anlatmaktadır. Böylece Köy Enstitülerine giden yolda, uygulamalı tarım eğitimi okulları fikri ortaya çıkmaya başlamıştır.

Hıfzısrâhman Raşit Öymen, Nusret Köymen, Kazım Nami Duru, Vedat Nedim Tör, Bedii Ziya Egemen, Reşit Galip gibi eğitimcilerin hazırladıkları raporlara bakıldığında Köy Enstitüleri sürecinin çok eski dönemlerde başladığı söylenebilir.¹³⁶ Halil Fikret Kanat ise, 1935 yılında “*Kurun*” Gazetesindeki “*Yarının Muallimleri Nasıl Yetiştirilmeli?*” isimli yazısında köy öğretmenin sahip olması gereken nitelikleri sıralamıştır.¹³⁷ Köy Enstitüsü düşüncesi Mustafa Necati (Uğural)’nin Milli Eğitim Bakanı (Kültür Bakanlığı) olduğu 1925 yılından itibaren ortaya çıkmaya başlamıştır. ‘2 Mart 1926 Tarih ve 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Kanunu’ ile şehirlerdeki öğretmen okullarından ayrı olarak “Köy Muallim Mektepleri”nin kurulması düşünülmüştür. Bununla köy okulları için köy öğretmeni yetiştirmeye yönelik bir program hazırlanmıştır.¹³⁸ Bu okula, ilkokulu bitirmiş çocuklar alınarak üç yıl okuduktan, mesleki ve genel bilgiler verildikten sonra, köy okullarına öğretmen olarak atanmaları planlanmıştır. 1932 yılında Halkevlerinin açılması ile köycülük çalışmalarına başlanmıştır. Türk Ocaklarında "köycü doktor" olarak çalışan Reşit Galip'in Maarif Bakanı olması, Türkiye'de yeniden köye yönelik bir hareket doğurmuştur.¹³⁹

1924'te John Dewey, 1925'te Alman eğitim uzmanı Georg Kerschensteiner'in yardımcısı Alfred Kuchne, 1927'de Belçikalı eğitim uzmanı Omer Buyse ve 1933 yılında Edvin Walter Kemerrer, Türkiye'ye gelerek eğitim işleri hakkında araştırma yapmışlardır. Bu eğitimcilerin raporlarına bakıldığında ise Köy Enstitülerine doğru bir sürecin daha o dönemlerde başladığı söylenebilir.¹⁴⁰ Köy Enstitülerinin kurulmasına öncülük eden ve Johann Heinrich Pestalozzi'nin fikirlerinden etkilenen İsmail Hakkı Tonguç'un Kerschensteiner'den ve diğerlerinden büyük ölçüde etkilendiği düşünüldüğünde, Köy Enstitülerinin sistem olarak yapılanmasında tüm bu uzmanlardan etkilendiği göz ardı edilemez. İsmail Hakkı Tonguç, özellikle

¹³⁶ Binbaşoğlu, a.g.e., s 520-527.

¹³⁷ Nurgün Koç, **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 212.

¹³⁸ Binbaşoğlu, a.g.e., s 456,457,458.

¹³⁹ Karabağ, a.g.m. s. 508.

¹⁴⁰ Serkan Esen, **Köy Enstitüleri**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2013, s. 14.

kendisinin de belirttiği gibi sosyalist bir eğitimci değildi. Ancak, uygulamaya çalıştığı “öğretim modelinin özü, sosyalist eğitim anlayışından esinleniyordu” denebilir.¹⁴¹ Tonguç, 1925’te Avrupa’da meslek ve köy eğitimi ile ilgili araştırmalarının sonunda sunduğu “Birinci İnceleme Raporu”nda, meslek eğitiminde Kerschensteiner’i kaynak gördüğünü söylemektedir. Kerschensteiner’e göre eğitimin amacı; bireyin işinde kendi kendini gerçekleştirmesini sağlamaktır.¹⁴² Yine Tonguç, öğrencileri çok amaçlı, çok yönlü ve kuramsal olarak yetiştirmeyi önermiştir. Fakat uygulamada bu eğitimin kırsal yerleşim birimlerinin insanlarını, başka bir tarımsal uzmanlaşmaya yöneltme riskinin çok etkili bir biçimde üzerinde taşımıştır. Tonguç’un eğitim anlayışı, P. Dumont’a göre köylüleri okur-yazar yapmak ve köyün az gelişmişliğini ortadan kaldırmak için çaba göstermek, eğitimdeki seçenekleri, onun gereksinmelerine göre biçimlemek, Anadolu köylülerinin içine batmasına göz yummaktansa, onlara ‘hafifletilmiş’ bir öğretim sunmanın kuşkusuz daha iyi olacaktır.¹⁴³ İsmail Hakkı Tonguç, memleketin kalkınmasının köyün kalkınmasına bağlı olduğunu, cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin halka mal edilerek köyün canlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. O’na göre, köylerin sosyo-ekonomik, sağlık vb sorunları iyi yetişmiş öğretmenlerle sağlanabilirdi:

*“Meseleyi sadece basit bir köy okulu işi olarak ele almayarak, köyü canlandırma davası şeklinde teşkilatlandırmayı ve bunu belli yıllarda gerçekleştirmeyi sağlayacak planları kanunlaştırmak gerekir. Köy meselesi bazılarının zannettikleri gibi mihaniki bir surette ‘köy kalkınması’ değil, manalı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır”.*¹⁴⁴

Tonguç’a göre, köylerin sosyal, sağlık, ekonomik sorunları iyi yetişmiş öğretmenlerle sağlanabilir. Klasik öğretmen okullarında yetişen öğretmenlerle köylerin canlanmasına, kalkınmasına hizmet edecek eğitim öğretim yapılamaz. Öyleyse kalkınmaya hizmet edecek yeni tip öğretmenler yetiştirilmelidir. Tonguç’un köylüyü kalkındırmaya ve köy eğitimini çözmeye yönelik olarak ileri sürdüğü fikirler arasında eğitim-öğretim faktörü dikkat çekmektedir. Bunun için öğretmen adayı ve diğer elemanları köyden seçilerek alınmalı, çoğu üç yıllık olan köy okulları beş yıllık hale getirilmeli, beş yıllık ilkokulu bitirmiş ve askerliğini yapmış olan köy

¹⁴¹ Ali Arayıcı, **Kemalist Dönem Türkiye’inde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 267.

¹⁴² Kirby, **a.g.e.** s. 137,138,139.

¹⁴³ Arayıcı, **a.g.e.** s. 267.

¹⁴⁴ Tonguç, **Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**, s.23.

gençlerinin öğretmen ya da köyün ihtiyaçlarına uygun meslek erbabı olarak yetiştirilmeli ve köy çocuklarına da lise ve yükseköğrenim fırsatının verilmesi gerekmektedir.¹⁴⁵

Köy eğitimine verilen önemi 1929 yılında yayımlanan '*İlkokul Yönetmeliği*' (İlk Mektepler Talimatnamesi)'nde de görmekteyiz. Burada, Gençlerin okula ilk başladığı günden itibaren kudret ve kabiliyetlerine göre yetişerek, milli cemiyet ve Türkiye Cumhuriyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir şekilde uyum sağlamada azami derecede donanım kazanması önemsenmiştir.¹⁴⁶ 1930 yılında hazırlanmış olan '*Köy Mektepleri Müfredat Programı*'nda da bu durum tekrar dile getirilmiştir. Köy okullarında okutulmasına karar verilen 'Hayat Bilgisi' dersi programının en önemli dersi olduğu kabul edildiğinden farklı köy okullarında okutulacak bu dersin içeriğinin de farklı olması gerektiği öngörülmüştür. Ülkenin her yerinde doğal çevrenin şartları birbirinden farklı olduğu için okulun köyde, kasabada, dağlık bir yerde veya ovada, sahilde veya içeride bulunması durumunda '*Hayat Bilgisi Dersi*'nin konularında birtakım değişiklikler yapılması önerilmiştir.¹⁴⁷ Ülkenin doğal ve fiziki koşullarına göre her bölge ve yerleşim yerlerine uygun olarak eğitim programları yapılması dönemin kısıtlı ekonomik koşullarında yeni Türkiye Cumhuriyetinde eğitime ne kadar önem verildiğini, insan unsurunun ne kadar değerli olduğunun bilinmesi açısından dikkat çekicidir.

Modern eğitim-öğretimin çiftçilikte uzmanlaşmış, okur-yazar, eğitimli Türk köylüsüyle mümkün olacağına inanılmış olması Köy Enstitülerinin fikri temellerinin oluşmasında önemli bir aşama olmuştur. 1936'da Çankaya Köşkü'nde yapılan bir toplantıda 32 bin küçük köyün eğitim sorununu çözümenin zorluğundan söz eden Kültür Bakanı-Millî Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a Atatürk, bu konuda askerliklerini çavuş olarak yapmış köylülerden yararlanmasını tavsiye etmiştir. Bunun altyapısı çalışmalarına 1934'te başlanmıştır. Cumhurbaşkanlığına bağlı Muhafız Alayında görevli İsmail Hakkı Tekçe Paşa, köyden gelenlere okuma-yazma öğretme çalışması başlatmıştır. Terhis olanlardan köylerde okuma yazma öğretmede yararlanılması istenmiştir. Alman ordusundaki aynı uygulama en önemli dayanak

¹⁴⁵ Koç, a.g.e., s. 195.

¹⁴⁶ **Resmî Gazete**, 30 Kanunısani 1931 tarih 1713 sayılı Kanun s. 209-222.

¹⁴⁷ Seçil Akgün, Murat Uluğtekin, "*Misak-ı Maarif*" Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl II, Sayı 3, Ankara 1989, s.295.

olmuştur.¹⁴⁸ Bu tespit daha önceden gelişigüzel yapılan bu işin Kültür Bakanlığı'nın iş birliği ile uygulanabilir duruma getirilmesinin mümkün olduğu düşüncesine yol açmıştır. Kültür Bakanı Saffet Arıkan ve İsmail Hakkı Tonguç, bir gezi esnasında Atatürk'ün bu önerisini destekleyen bir olayla karşılaşılır. Ankara'da bir köy ziyaretine giderlerken yolda bir ağaç altında bir şeyler yaparak oynayan çocuklardan ilham alarak bir eğitim kursu açma fikri akıllarına gelmiştir. Bunun üzerine Atatürk 'ün direktifiyle Eğitim Kursları açılacak, köylülere okuma yazma öğretilmiş olacak, köylüyü pratik yollardan yürüyerek yetiştirilmeleri sağlanacaktı.¹⁴⁹ Bu durum 24.06.1937 Tarih ve 3238 Sayılı Köy Eğitimleri Kanunu'nun gerekçeli açıklamasında çok açık bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁵⁰

Köy Enstitülerinin fikri olarak temel bulmasında ve gelişiminde büyük çabası olan Maarif Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel, Mustafa Kemal Paşa ile 2 Şubat 1923 günü İzmir'de tanışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Yeni Türkiye'de nelerin yapılacağı, nelerin değişeceğine ilişkin halkla yaptığı bir sohbetinde Yücel O'na: '*Bugün fosil mevkiinde bulunan medreselerin irfan hayatı bundan sonra nasıl olacaktır? Zatı âlileri bu hususta ne düşünüyor? Bunu öğrenmek istiyorum.*' diye sormuştur. Mustafa Kemal Paşa, O'nun bu fikrine katıldığını ve medreselerin görev ve sorumluluklarından çok uzaklaştığını ifade ederek yüksek düzeyde eğitim verecek okullara ihtiyaç olduğunu söylemiştir. Hasan Ali Yücel'e, bir gün Atatürk 'Türk milleti, ne zaman kendini kurtulmuş sayabilir?' diye sorduğunda O da '*Paşam, Türk milleti ne zaman kurtarıcı arama ihtiyacını duymayacak hale gelirse, o zaman kurtulmuş olur*' diye cevap vermiştir. İlköğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç, köy halkı eğitimi ve köyde görev yapacak öğretmenlere bu kurtarıcı rolünün verilmesi gerektiği ve öğretmenlerin köyde güvenilir biri olarak devlet teşkilatının rehberi ve temsilcisi olacaklarını iddia etmiştir.¹⁵¹ Hasan Ali Yücel, Dil ve edebiyat

¹⁴⁸ Mustafa Ergün, "Atatürk Döneminde Öğretmen Yetiştirme", **Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2006, s. 72.

¹⁴⁹ Nebahat Arslan, "*Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cilavuz Köy Enstitüsü*", **History Studies International Journal Of History** 4-1, 2012 s.3. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423902431.pdf> den alınmıştır. Erişim tarihi 31.10.2018.

¹⁵⁰ **TBMMZC**, Dönem. 5, Bir. 71, C. 19, s. 258. Ziyet Bahadır; "*Köy Enstitüleri*", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. XXVI, Ankara 2002, s. 285.

¹⁵¹ Alev Coşkun, **Hasan Âli Yücel Aydınlanma Devrimcisi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2013, s.27-30.

çalışmalarını yaparken bunun sonuçlarının halka yansımada öğretmenlerin en önemli görevi üstleneceklerine inanmıştır. Zaman zaman öğretmenlerle bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmaya çalışmıştır.¹⁵²

e- Türkiye’de Köy Enstitüleriyle Ulus-Devlet İdeolojisi Oluşturma Çabaları

Türkiye’de cumhuriyetle beraber yeni bir ‘ulus-devlet’ modelinin temellerinin atıldığı göz önüne alındığında Köy Enstitülerinin burada çok önemli bir işlev görmeye çalıştığı söylenebilir. Bu düşünceyi savunanlara göre, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde bazı devlet adamları tarafından ‘Batıcılığın’ da etkisiyle okuma-yazma ve kendini ifade etme çalışmaları başlatılmış ama yine de köylü köylü olmaktan çıkamamıştır. Devlet veya idarecilerin kontrolünden çıkamayan yüksek eğitim almış okumuş kişiler bürokrasinin dışına çıkamadıkları için devletli olmaya devam etmişlerdir. Onlara göre Cumhuriyet Döneminin okur-yazar kesimi, eski okur-yazarlık davranışlarından kendilerini kurtaramamışlardır. Köylü halk ise bu yüzden onları anlayamamıştır. Cumhuriyetin yeniliklerini benimsemiş görünüp eski okur-yazar geleneğine hala bağlı kalan bu kişiler, Cumhuriyetin temsilcileri olan çevrelerle ahbaplık, akrabalık gibi ilişkilere girerek bunlar arasına yerleşmişlerdir. Fakat Atatürk ve İnönü gibi düşünemeyip sadece tarihi varlığımızı kurtarma durumunda kalmışlardır. Cumhuriyetin getirdiği düşünüş ve davranış tarzını kösteklemişlerdir. Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Batıyı ve Batılılaşmayı içselleştirememiş bu eski aydınların devamı olan bazı Cumhuriyet Dönemi aydınları ise aynı çizgiyi takip edip Atatürk’ü İnönü’yü ve Enstitüleri anlayamamış, anlatamamışlardır.¹⁵³ Bundan dolayı da Köy Enstitüleriyle ulaşılmak istenilen ‘ulus-devlet’ ideolojisi istenilen seviyede gerçekleşememiştir. Ancak dönemin iç ve dış şartları içerisinde dünyanın ileri devlet ve toplumlarındaki sistemler araştırılmadan sınırlı finans kaynakları ve olanaklarıyla gerçekleştirilen eğitim çalışmalarından yeni

¹⁵² Bkz. Ek-19, s. 373. Hasan Ali Yücel ve Abdülhak Hamid Dolmabahçe Sarayı’ndaki Dil kurultayına gelirken. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 1, Gömlek: 37, Belge No: 3701; Bkz. Ek-20, s. 374 Maarif Vekili Hasan Ali Yücel emekliye ayrılan öğretmenlerin çayında. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 23, Gömlek: 43, Belge No: 43001.

¹⁵³ Sabahattin Eyüboğlu, **Köy Enstitüleri Üzerine**, Cem Yayınevi, İstanbul 1979, s. 38, 40,41, 42.

bir ‘ulus-devlet’ ideolojisi ortaya çıkarmanın ne kadar zor olduğu düşünüldüğünde Köy Enstitüleriyle bunu gerçekleştirmenin ne kadar zor olduğu anlaşılmaktadır. Aksi halde yapılması düşünülen çalışmalar birer ütopya olmaktan öteye gidemeyecektir. Kırk bin köyün hepsine birden bir ideolojiyi götürmenin en kestirme ve en kolay yolu olarak görünse de Köy Enstitüleri kurucularının eğitim ve öğretim faaliyetine çevrenin en kötü şartları içinde başlamış olmaları en büyük kırılma noktası olmuştur.

1930’lu yıllarda Cumhuriyet Yönetimi’nin eğitim-kültür anlayışını kırsal kesime yayma ve Cumhuriyet İdeolojisi’nin ‘ulus-devlet’ anlayışını kırsal kesime benimsetmede, köye öğretmen götürme etkili bir yöntem olarak benimsemiştir. Bunun için 1930’lu yıllarda eğitim seferberliğine daha da hız verilmiştir. Köy halkının eğitimi için köye gönderilecek öğretmenlerin yetiştirilmesinde çok yönlülük, kuram-uygulama, karma eğitim, planlık, yönlendirme, yerelden genele, üretkenlik, yapıcı ve yaratıcılık, teknoloji kullanımı, özyönetim gibi temel ilkeler ön plana çıkarılmıştır. Köy Enstitüleriyle birlikte bu ilkeler köylü ile öğretmenin yazgı birliği şeklinde tezahür etmiştir. Nitekim bu durum ‘Köy Enstitüleri Kanunu’nun çıkarılması sırasında TBMM’deki görüşmelerde söz alarak konuşan Muş Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu’nun sözlerinde de görülmektedir. Kılıçoğlu öğretmenlerin gittikleri yerlerde cumhuriyet ve inkılapların da temsilcileri olacaklarını ifade etmiştir.¹⁵⁴

Cumhuriyet’in oluşturmayı düşündüğü ortak ‘ulusal-kültür’ ideolojisi hedeflerinde Cumhurbaşkanı İnönü’nün *“ilköğretim meselesinin bir demagojiye kurban edilmemesi için bütün kuvvetimizi kullanacağız”* ifadesiyle, Enstitülere en üst düzeyde ne kadar önem verildiği anlaşılmaktadır. Ancak Enstitüler siyaset içinde ve dışında olmak üzere birçok platformda eleştirilere maruz kalmıştır. Atatürk’ün ölümünün hemen ardından bazı kesimlerce Hristiyan batı kültürünü Türk milletine dayatan bir anlayışın temsilcileri olarak değerlendirilen Köy Enstitüleri, bu dayatmanın eğitimdeki ayağı olarak değerlendirilmiştir. Enstitülere İngiliz sömürge geleneğinin devamı olarak bakılarak, halkından kopuk batıcı siyasilerin eliyle elit yaratma çabası şeklinde eleştirilmiştir.¹⁵⁵

¹⁵⁴ TBMMZC, Dönem 6, Bir. 41, C. 19, s. 77.

¹⁵⁵ Altunya, a.g.e. s. 54.

Türkiye’de Köy Enstitüleri Türk köylüsüne özgü bir kurum olarak eğitim ve kültürel anlamda milli birlik tesis edilmesinde çok önemli görevler üstlenmiştir. Öğrencilere, kendi kendine çalışma, araştırma yapma ve öğrenme yolları öğretilenlerin yollarını aramıştır. Sorumluluk duyguları kazandıran “kişilik eğitimi” vermesi önemli hedeflerden sayılmıştır. Demokrasi bağlamında, enstitülerde “özyönetim” mekanizmasının iyi işletilmesi, köy çocukları için fırsat eşitliği sağlamıştır. Eğitimin yüksek maliyetini düşürmesi, köyün kalkınması için gerekli yerel önderliğin köylü gençlere geçmesini sağlamıştır. Milli kültürün yaratılmasında, folklorun ortaya çıkarılmasına, köy gerçeklerini bilen, köyü seven köyden yetişmiş olan yeni bir aydın tipinin yetişmesine yardımcı olmuştur. Çevreye örnek olacak ekonomik girişimleri desteklemiştir. Üretim içinde eğitim-öğretim yolunun seçilmiş olmasında, “Çerçeve Program” ve “Esnek Program” anlayışlarını ilk kez Türk eğitimine getirmesi bakımından önemli katkıları olmuştur. Tarımsal alanda devletçi politikanın uygulanmaması Köy Enstitülerinin başka kuruluşlar tarafından etkin ya da edilgen bir direnişle karşılaşması gibi olaylar düşünülürse, Enstitülerin en önemli başarılarını kültür alanında gösterdikleri söylenebilir.¹⁵⁶ Böylece Köy Enstitüleri Cumhuriyetin zorunlu ve mantıklı bir sonucu olarak girilen bir eğitim seferberliğine dönüşmüştür.¹⁵⁷

Köy Enstitüleri, Devletin dil ve kültür politikalarıyla vatandaşı doğallaştırması, doğayı vatan haline getirmesi, romantik milliyetçiliğin folklorik özgünlüğüne bağlamıştır. Maddecî ve modernleşmeci bir uluslaşma projesine alternatif olarak, romantik milliyetçilik ulus-devlet inşasını kent ve kentsoylu odaklı olmaktansa, köy ve doğa yaşamı odaklı olmaya teşvik etmede önemli roller üstlenmiştir. Türk toplumunun eğitildikçe “ulus” halini alması, toprağın ise işlendikçe “yurt” halini almasının fikri, Köy Enstitüleri ile sağlandığı birçok siyasetçi tarafından ileri sürülmüştür.¹⁵⁸ Enstitüleriyle yeni bir ‘ulus-kültür’ oluşturulmaya çalışıldığı konusunda Türk siyasetinde birçok eleştiriler yapılmıştır. ‘3803 Sayılı Yasa’nın TBMM’de görüşülmesinde İstanbul Milletvekili olan Kâzım Karabekir Paşa,

¹⁵⁶ Kirby, a.g.e. s. 345.

¹⁵⁷ Eyüboğlu, a.g.e., s. 51.

¹⁵⁸ Ahmet Emre Ateş, **1940-1946 Yılları Arasında Türkiye’de Köylü Eğitimi: Ulus-Devlet İnşasında Köy Enstitülerinin Yeri** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 182.

Enstitülere yalnızca köy çocuklarının alınmasının ülkede şehirli-köylü ayrımını yaratacağını ileri sürerek Kanun'u bu yönüyle eleştirmiştir:

*'Parti programında sınıf ayırımı yok diyoruz fakat onu elimizle yaratıyoruz. Biz şehir ve köy çocuklarını birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikriye ile ayırırsak sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirlilerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız'*¹⁵⁹

Köy Enstitüleri, kurulup sayıları arttıkça eleştiriler de artmıştır. Özellikle Enstitü binalarının yapımında öğrenciler ve öğretmenlerin yanı sıra köy halkından da faydalanılması, köylü için külfet olarak görülmüştür. Enstitülere karşı bu olumsuz tavırlar ulusal-kültür oluşturma hedeflerine darbe vurmuştur. Bunun yanında Enstitülerin diğer yapı işlerinin (Enstitüye su getirilmesi, elektrik santrallerinin kurulması vb.) de öğrenciler tarafından yerine getirilmesi, kültür derslerinin aksatıldığı eleştirisine sebep olmuştur. Enstitü öğrencilerinin tarım ve atölye derslerindeki uygulamalı çalışmalarından kurtarılmasını, bu tip etkinlikleri azaltmalarını ve yalnızca derslerde kullanılan basit araçlar yapmalarını öneren Amerikalı eğitimci K.W. Wofford'un hazırlamış olduğu raporda da görülmektedir.¹⁶⁰

Enstitülerin eğitim programlarının tekrar hazırlanması için 1947'de yapılan bir toplantıda 'bir metrekairelik sıva ile sıvacılığın öğrenilebileceği ve bundan fazlasının gereksiz olacağı' eleştirileri yapılmıştır. Tarımın da kazma, çapa, tarla sürme işlerinin de bir işçi işi olduğu, bunun için bu gibi çalışmalara daha fazla yer verilmesinin lüzumsuz olduğu hakkında tartışmalar olmuştur. Bu eleştiriler doğrultusunda hazırlanan '5129 Sayılı Yasa' ile Köy Enstitülerinde mesleki ve teknik tarım eğitiminin gerekli olmadığı sonucuna varılmıştır.¹⁶¹ Bu düzenlemeler ile Enstitüler ortak bir 'ulus-kültür' ideolojisi yaratma hedeflerinden uzaklaşmıştır.

1946 Seçimlerinden sonra Hasan Ali Yücel'e Bakanlık görevi verilmeyişi, hükümet programında Köy Enstitülerinin 'milli kurumlar' haline getirileceği ifadesinin yer alması, Köy Enstitülerinin 'fena amaçlarla kurulmuş' olduğu fikrinde olan Reşat Şemsettin Sirer'in Milli Eğitim Bakanı olması gibi gelişmeler,

¹⁵⁹ Aysal, **a.g.m.** s. 274.

¹⁶⁰ Wofford, **a.g.e.**, s. 50.

¹⁶¹ Kirby, **a.g.e.** s. 482.

Enstitülerin kapatılacağıının ilk işaretleri olarak görülmüştür.¹⁶² Enstitülerin komünist yuvası olduklarına ilişkin eleştiriler daha da artmaya başlamıştır. Birçok kitap yakılmış, yasaklanmış, öğrenciler Enstitü yönetiminden dışlanmışlardır. Öğrenci sayılarında da önemli derecede azaltmaya gidilmiştir.¹⁶³ 1947’den beri yedi enstitüde açılan “Sağlık Kolu” önce Hasanoğlu ve Kızılçullu’ Enstitülerinde toplanıp, 1951’de de kapatılmıştır. 1950’den sonra Enstitülerin tasfiyesi daha da hızlanmış, tüm Enstitülerdeki kız öğrenciler erkeklerden ayrılarak “Kız Köy Enstitüsü”ne dönüştürülen Kızılçullu Kız Köy Enstitüsü’nde bir araya getirilmiştir. Daha sonra Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsü Kız Köy Enstitüsü haline getirilmiştir.¹⁶⁴ Böylece karma eğitim anlayışından da vaz geçilmiştir. Enstitülerde 1946 sonrası bu değişikliklerle aynı zamanda ortak ‘ulusal kültür’ oluşturma politikaları da zarar görmüştür. Ayrıca sol kesim tarafından Köy Enstitülerinin bu değiştirilmiş halinin sosyalizme geçişte ayak bağı haline getirilmeye çalışıldığı iddiaları bile yapılmıştır. Ulusal kültür hedefleriyle yola çıkılarak, Köy Enstitülerinin palazlanan burjuvaziye bir ölçüde işgücü yetiştiren kurumlar haline dönüştüğüne yönelik eleştiriler ise milliyetçi aydın zümresi tarafından dile getirilen en dikkat çekici eleştiri olmuştur.¹⁶⁵

Böylece Köy Enstitüleri, 27 Ocak 1954’te ‘6234 Sayılı Kanun’la “İlköğretmen Okulları” ile birleştirilerek dönüştürülmüştür. Enstitülerde eğitim süresi beş yıl iken, İlköğretmen Okullarında süre altı yıla çıkarılmıştır. ‘5117 ve 5129 Sayılı Kanun’larla köylerdeki öğretmenlerin Enstitülerle ilgileri kesilmiş, başlangıçta belirlenen amaçlardan uzaklaşarak ortak ‘ulus-kültür’ yaratma çabaları başarısız olmuştur.¹⁶⁶ Cumhuriyeti halka anlatma ve benimsetme çabaları içerisinde en önemli faaliyet olan Enstitülerin, 14 yıllık hayatında sadece eğitim yolu ile köyün-köylü halkın eğitimi ve kalkındırılmasında istenilen olumlu sonucu vermediği anlaşılmaktadır. Enstitülerin Cumhuriyet’i ve kurumlarını tanıtmaya eğiliminde ve çabasında başarısız olması, Cumhuriyet’in henüz tam olarak oturmadığı 1940 yılların ekonomik ve sosyo-kültürel alt yapı eksikliği ile açıklanabilir.

¹⁶² Aydoğan, a.g.e. s. 233.

¹⁶³ Özgen, a.g.e., s. 231.

¹⁶⁴ Baha Mutlu Aydın, **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 112,113.

¹⁶⁵ Özgen, a.g.e. s. 229,230,231.

¹⁶⁶ Mehmet Başaran, **Köy Enstitüleri: Özgürleşme Eylemi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s. 127

İKİNCİ BÖLÜM

KÖY ENSTİTÜLERİNİN KURULUŞ VE GELİŞMESİ

A- TBMM'nin 5. Döneminde (01-03-1935/27-01-1939) Köy Okulları ve Eğitimcileri Tartışmaları

1935'te kabul edilen 'Eğitmen Kursları' ve 11 Haziran 1937 tarihli '3238 Sayılı Köy Eğitimcileri Kanunu' ile başlatılan çalışmalar sonucunda, 'Köy Eğitimcileri Okulları' açılmıştır. Köy Enstitülerine giden yolda deneme mahiyetinde olan bu faaliyetler ile Enstitülerin amaca hizmet etmede ne kadar uygun olup olmayacakları değerlendirilmiştir. Türkiye'nin eğitim yoluyla kalkınmasında, köy ve köylüye götürülecek hizmetlerin belirlenmesinde Enstitülerin ne kadar etkili olacağı öngörülmüştür.

a- Eğitimcileri Kursları, Köy Eğitimcileri Kanunu ve Köy Eğitimcileri Okulları

Birinci Meşrutiyet'ten itibaren köye uygun öğretmen yetiştirme ve kırsal kesimin eğitiminde meslek kurslarının açılması önemli bir konu olmuştur. Kastamonu Milletvekili İsmail Mahir Efendi, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde 1 Temmuz 1914 yılında yaptığı konuşmasında, çiftliği olan bir yerde erkeklere ve kızlara mahsus yatılı ilkokullar yapılabileceğini dile getirmiştir. Köylerden kız ve erkek çocukların alınıp bu okullara yerleştirilerek, kız okullarının dokumacılık, aşçılık, dikişçilik konularında eğitim alabileceklerini ifade etmiştir. Erkek okullarında ise tamamıyla ziraat işleri uygulaması ile ilgili derslerin olabileceğini savunmuştur. Burada görev yapacak öğretmenin barınma ve geçimini temin etme noktasında sıkıntılar yaşayacağı, öğretmen temininin de çok zor olduğu tartışılmıştır.¹⁶⁷

Cumhuriyet'le birlikte kırsal kesimin eğitimi ve buralara gönderilecek öğretmenlerin yetişmesi ve ihtiyaçlarının karşılanması sorunları yine ülke yönetiminin önemli ihtiyaçları arasındadır. 1930'a kadar yerli-yabancı birçok eğitimcinin çalışma ve raporlarından faydalanılarak çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Fakat 1929 Ekonomik Buhranının getirdiği sıkıntılar, 1935'ten itibaren kendisini daha belirgin bir şekilde hissettirmeye başlamıştır. Eğitim politikalarının da

¹⁶⁷ TBMMZC, Dönem 3, Bir. I, C. 2, (1330- 1 Temmuz 1914), s. 231.

farklılaşmasına sebep olmuştur. Üreten, üretirken kendisini de eğiten bir nesil yetiştirmenin ekonomik sıkıntılar nedeniyle az parayla gerçekleştirilmesi gerekli görülmekteydi. İsmet İnönü, CHP'nin eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için az masrafla iyi eğitim yöntemlerinin uygulanmasına özellikle çaba gösterilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶⁸ CHP hükümet programında da köy halkının eğitimle ülke ekonomisine sunacağı katkıların ne kadar önemli olduğu belirtilmiştir.¹⁶⁹ Bunun için eğitim çalışmalarında ilk basamağı 1935 tarihli Eğitim Kurşları ve 1937-38 tarihli Köy Öğretmen Okulları olmuştur.¹⁷⁰ Okuma-yazma bilenlerin arttırılması ve eğitim-öğretimde kıır-şehir dengesinin sağlanabilmesi için bu kurşlar, Türkiye'nin kalkınmasında köy ve köylü üzerinde etkili olan bir yapı oluşturmuştur. Atatürk 1935'te Saffet Arıkan'ı Millî Eğitim Bakanlığı'na atamıştır. İsmail Hakkı Tonguç İlköğretim Genel Müdürlüğüne vekâleten görevlendirilmiştir. O'nun zamanında 'Eğitmen Kurşları' 'Köy Enstitüsü' modelinin ilk basamağını oluşturmuştur.¹⁷¹ 'Eğitmen' ismi bizzat Atatürk tarafından önerilmiştir. 1936'da Eskişehir'de Çifteler (Mahmudiye) Kazasında deneme şeklinde ilk eğitim kurşu açılmıştır. Kurş, Maarif Bakanlığı ve Ziraat Bakanlığı'nın iş birliği ile çalışmıştır. Kurşta, askerliklerini başarıyla bitirmiş köy gençleri alınmıştır.¹⁷² 1930'lu yıllarda nüfusun %80'ini oluşturan köylünün kalkınmasına katkı sağlayacak bu çalışmaların sonuçları üzerinde bir süre değerlendirmeler yapılmıştır.

Eğitmen kurşlarının başarılı olmasından sonra Maarif, Dâhiliye ve Ziraat Bakanlıkları Encümenlerinin hazırlayıp Meclise sundukları layiha üzerine, 11 Haziran 1937'de '3238 Sayılı Köy Eğitimcileri Kanunu' kabul edilmiştir. Cumhuriyetin eğitim çalışmalarında ikinci aşama olan bu Kanun, sekiz maddeden oluşmuş olup çıkarılma sebepleri Kanun'un layihasında şu şekilde belirtilmiştir;

a-Nüfus, öğrenci ve mecburi öğrenim çağındaki çocukların durumu ile ilgili olarak, Mecburi öğrenim çağında bulunan çocuklarımızın sayısı, (Nüfusun % 12 si) 1.800 000'dir. Bunlardan şehir ve kasabalarda toplam 308 000'i yaşamaktadır.

¹⁶⁸ Kaplan, a.g.e. s. 163.

¹⁶⁹ CHF.-Cumhuriyet Halk Fırkası 4. Büyük Kurultayı Parti Programı,1935, s.30 https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin_eser_bilgi_q?ptip=SIYASIPARTIYAYINLARI&pde_mirbas=197000602. 20.06.2015' den alınmıştır. Erişim tar. 29.10.2018.

¹⁷⁰ Akdoğan, a.g.e., s. 19.

¹⁷¹ Aysal, a.g.m. s. 270.

¹⁷² Özsoy, a.g.e., s. 51.

b-İlk okul öğretmenlerinin durumu: Bugün mevcut ilkokul öğretmenlerinin 6 800 ü, toplam 3. 799.000'i şehir ve kasabalarda; 6 950 si de nüfusumuzun takriben % 75'i köylerde çalışmaktadır. Mecburi ilköğrenimi vermek için lazım olacak öğretmenlerin %90 nı köylerde çalışmak üzere yetiştirilmeleri bir zorunluluk haline geldiğini yukarıdaki hesaplar açıkça göstermektedirler.

c-Öğretmen ihtiyacı için: Şehir ve kasabalarımızın 2 570 Öğretmene ihtiyacı vardır. Köylere gelince bu nüfusları 800'den fazla köyler için 6 600, nüfusları 400 ile 800 arasındaki köyler için 3 700'dür.

d-Köy Eğitimi hakkında ise köylünün eğitimini yükseltme, köyde sağlık ve huzuru tehdit eden etkenleri ortadan kaldırma, köylüyü her bakımdan daha yüksek bir hayat seviyesine çıkarma gibi meseleler oluşturmuştur. Okuma, yazma, hesap, yurt ve hukuk bilgisi gibi klasik bilgiler taşıyan amaçlara ulaşmak için birer araç kabul edilmeleri gerekmektedir. Bu amaçları güden bir eğitim siyaseti takip edilmeden hareket edildiği takdirde, okul, köyün ananeleşmiş durağan hayatına hâkim olamayacaktır. Bundan dolayı köy öğretmeni olacakların, eğitim, öğretim ve tarım işlerini başarabilecek kudrette bir Eğitimci olması gerekmektedir.¹⁷³

Köy öğretmenlerinde bulunması gereken özellikler ise şöyle sıralanmıştır;

1- Eğitimci olacak kişi, köy hayatını bütünüyle yaşayarak bilmiş olmalı ve köye bağlanmış olmalıdır.

2- Yaş, bilgi, görüş, anlayış bakımlarından köyde yapacağı işlerde karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek durumda olmalıdır. Gücü her bakımdan köy işlerini başarabilmeye yetmelidir.

3- Köye sade, ileri ve değerli bir hayatı kazandırmak için çalışabilmelidir.

4- Köyün mecburi eğitim yaşındaki çocukları ile yetişkin gençlerine okuma yazma, hesap ve yurt, yasama bilgilerini, geçerli pedagojik bilgilere göre öğretebilecek seviyede olmalıdır.

¹⁷³ 01-06-1937 tarihli ve 1/ 862 numaralı Köy Eğitimci Hakkında Kanun Layihası ve Maarif, Ziraat Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri mazbatası, TBMMZC, Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 258. Ayrıca Bkz. BCA, 030.01/75.46.9 ve BCA, 030.01/87.43.12.

5- Köylerde eğitim ve tarım işleri olarak genel hayat seviyesini yükseltici işler bakımından Devleti temsil edebilecek kudrette olup, köylüye rehberlik edebilmelidir.

6- Köyün geleceği ile kendi geleceğini ve bunlarla Devletin geleceğinin birbirine bağlı olduğunu bilerek çalışmalıdır.

e-Gezici Başöğretmenler, Köy eğitimlerini yetiştirme kurslarına gönderilmiş olan ilköğretim öğretmenlerinin kurstan sonra köylerde çalıştırılan öğretmenlerin başlarına 'Gezici Başöğretmen' olarak görevlendirilmeleri ve öğretmenlerin bu öğretmenler aracılığı ile işlerinin başlarında yetiştirilmiş olmalıdır. Köy öğretmenleri teşkilatında 8, 10 köyden bir bölge oluşturulmasına ve her bölgede kursa katılmış bir ilköğretim öğretmenin 'gezici başöğretmen' olarak istihdam edilmesi, öğretmenlerin işlerini sık sık kontrol ettirmek ve onları işleri başında iken de daimî surette yetiştirmek bakımından gereklidir. Öğretmenlere nazaran daha yüksek seviyeli ve tecrübeli bir otorite sayılan gezici başöğretmenlerin, ziraat görevlilerinin ve ilköğretim müfettişlerinin köyleri daimî bir kontrol altında bulundurmaları, işlerin vaktinde ve düzgün yapılmalarını sağlamalıdır. Bir ziraat mevsiminde yedi, sekiz ay kurs ve ondan sonra da köylerde dört ay staj gören eğitimci adayları işlerinin başında yetiştirilmeleri ancak gezici Başöğretmenlik ve ziraat görevlileri teşkilatı ile mümkün olabilmektedir.¹⁷⁴

Köyde görevlendirilecek eğitimci-öğretmenlerin nasıl yetiştirileceği ve bulunması gerekli özellikleri pozitivist bir şekilde gerekçeleriyle birlikte Kanun'da anlatılmıştır.¹⁷⁵ Öğrenim çağında bulunan çocuk sayısı, öğretmen sayılarıyla kıyaslanarak o dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarında ülkenin eğitim-öğretim profili üzerinde çalışılarak, ilk kez realist bir eğitim vizyonu belirlenmesi bakımından bu kanun dönemin Türkiye'sinde önemli bir açığı kapatmıştır.

b- Tartışmalar

11 Haziran 1937 Tarih ve '3238 Sayılı Köy Eğitimci Kanunu' na göre, köylerde eğitim-öğretim ve tarım işlerinde köylüye her türlü destek verecek öğretmenlerin seçimi, öğrenimleri ve mezun olduktan sonra görevlendirilmeleri

¹⁷⁴ TBMMZC., Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 258.

¹⁷⁵ 01-06-1937 tarihli ve 1/ 862 numaralı Köy Eğitimci Hakkında Kanun Layihası ve Maarif, Ziraat Dâhiliye ve Bütçe Encümenleri mazbatası, aynı yer.

hususları düzenlenmiştir. TBMM’de Kanun’un görüşülmesinde her maddede tartışmalar olmuştur. Milletvekilleri, özellikle köye gönderilecek öğretmenlerin barınma ve uyum sorunları üzerinde konuşmuşlardır. Kanun’un maddeleri incelendiğinde;

Madde-1: Nüfusları öğretmen gönderilmesine uygun olmayan köylerin eğitim işleri ile tarım işlerinin yapılması için köylülere rehberlik etmek üzere köy öğretmenleri istihdam edileceği belirtilmiştir. Burada öğretmenlerin görevlerinin ziraat işlerinde köylüyü eğitmek ve bilinçlendirmek olduğuna dikkat çekilmektedir.

Madde-2: Kurslara katılan öğretmenlerin ne şekilde yetiştirileceklerini ihtiva etmektedir. Eğitim yetiştirme kurslarının masraflarının Eğitim ve Ziraat Bakanlıkları bütçelerinden ödeneceğinin kabul edilmesi, devletin ve hükümetin köylünün ekonomik, zirai, kültürel, beceri vb. alanlardaki eğitimini ne kadar önemseydiği görülmektedir.¹⁷⁶

Madde-3: Bu madde ile Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenip gönderilen ilköğretim müfettişleri ile ilkokul öğretmenlerinin kurslarda buldukları müddetçe maaşlarını ve makam ücretlerini tam olarak alacakları ifade edilmiştir.¹⁷⁷

Madde-4: Eğitmeni olan köylerden ihtiyaç kadarının birleştirilerek bir bölgede toplanması, her bölge için gezici bir başöğretmen veya öğretmen tayin olunacağı ve bunların köy öğretmenleri kurslarına ilkokul öğretmenleri arasından seçilecekleri belirtilmiştir. Gezici öğretmen veya başöğretmenlerin ücretlerinin bağlı oldukları özel idare bütçelerinden ödeneceği hükme bağlanmıştır. Bunlara harcırah olarak bölge merkezi haricinde görevde geçirecekleri her gün için 100 kuruşu geçmemek üzere Millî Eğitim Bakanlığı’nca tayin edilecek miktarda ödeme yapılacağı kararlaştırılmıştır. 3. ve 4. Maddelerde öğretmenlerin ücretleri belirtilmiştir.¹⁷⁸

Madde-5: Köy öğretmenlerine Bakanlar Kurulunca belirlenen kadrolarda tespit edilecek miktar üzerinden ve Eğitim Bakanlığı bütçesinde illere yardım ödeneği için

¹⁷⁶ “Köy öğretmenleri, Maarif ve Ziraat Vekillikleri tarafından; ziraat işleri yaptırmaya elverişli okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetişir”.

¹⁷⁷ **Köy Enstitüleri ile İlgili Yönetmelik ve Resmi Yazılar**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s. 13.

¹⁷⁸ **TBMMZC.**, Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 233.

aylık ücret ile Ziraat Bakanlığı bütçesinden de karşılıksız olarak tohum, fidan, damızlık ve ziraat aletleri gibi araçların verileceği konusu düzenlenmiştir.

Madde-6: Köy öğretmenlerinin kurslara kabulleri, yetiştirilme şekilleri, köylerdeki görevleri, 5. maddede yazılı araçların lüzumunda köylü lehine nasıl kullanılacakları, işlerinin takip ve teftişinin Eğitim ve Ziraat Bakanlıklarınca ortaklaşa kararlaştırılacağı belirtilmiştir.

Madde-7: Bu kanunun yayımlanmasından itibaren geçerli olduğu belirtilmiştir.

Madde-8: Bu kanunun hükümlerinin yürütülmesinde İçişleri, Eğitim, Maliye ve Ziraat Bakanlıklarının memur oldukları karara bağlanmıştır.¹⁷⁹

İsmail Hakkı Tonguç, 'Eğitmen Kanunu'nun Köy Enstitülerinin kurulması ve gerekli öğretmen kadrolarının temininde çok büyük rolünün olduğunu ve böylece Enstitülerin öğretmen teşkilatlarının üzerine kurulduğunu ifade etmiştir:

“Köy Öğretmenleri Kanunu'nun çıkartılmasından sonra öğretmen kurslarının sayıları yıldan yıla çoğaldı ve öğretmenler memleketin her tarafına yayılmaya başladılar. ‘...1946–1967 ders yılı başına kadar bu kurslarda 8675 köy öğretmeni yetiştirildi. Bunlar köylerde 7090 okul açtılar, bu okullara 210.863 öğrenci devam etmektedir. Devlet kadrosunda en az ücretle yaşama ve geçinme şartları en sert olan yerlerde vazife gören bu meslektaşlarımız işlerini başarı ile yürüten köy kahramanlarıdır.”¹⁸⁰

“Köye, şehirlerde kurulmuş olan öğretmen okullarından yetişmiş şehirli gençler yollanıyordu. Bu okullar şehir ve kasabaların ihtiyaçları göz önünde tutularak tesis edilmiş müesseselerdir. Bu müesseselerden yetişen öğretmenlerin köy şartlarına yeterince uyum sağlayamadıkları görülmüştür. Bu sebepten dolayı köy öğretmenlerini görecekları hizmetin icaplarına daha uygun şekil ve şartlar altında yetiştirmek zorunlu bir hale gelmiştir. Köy öğretmenleri de öğretmenler gibi zirai bilgilere ve iktidara sahip olmalarına genel bilgileri ile mesleki seviyelerinin üstün olmasına ve her bakımdan köye faydalı olabilecek insanlar halinde yetiştirilmelerine uğraşılacaktır.”¹⁸¹

Köy Enstitülerine temel oluşturacak olan 'Köy Öğretmen Okulları'nın ilk örnekleri 1937'de İzmir Kızılcıllu, Eskişehir- Mahmudiye, 1938'de Edirne-Karaağaç (Kepirtepe), ta ve 1939 yılında da Kastamonu-Gölköy'de olmak üzere açılmıştır.

¹⁷⁹ TBMMZC., Dönem 5, Bir. 71, C. 19, s. 48, 145, 233 ve 258. Ayrıca Bkz. **Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, C.I, Ankara 2000, s.7,8.

¹⁸⁰ Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, s. 494,495.

¹⁸¹ İsmail Hakkı Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1946, s. 318,319.

c- I. Milli Eğitim Şurasında Köy Eğitimi Tartışmaları

10 Haziran 1933'de kabul edilen '2287 sayılı 'Maarif Bakanlığı Merkez Teşkilatı ve Vazifeleri Hakkındaki Kanun' da üç yılda bir Maarif Şurası'nın toplanacağı koşulu getirilmişti. Şuraya kanunla belirlenen 56 üyeden başka 86 kişi daha katılmıştır. Toplantı öncesinde Maarif Vekâletince ilk, orta, yüksek ve teknik öğretiminin durumu ve gelecekte alması düşünülen durum hakkında çalışmalar yapılmıştır. 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında yapılan 'I. Millî Eğitim Şûrası'nda, Cumhuriyet eğitiminin plan ve esasları ile her derece ve türdeki eğitim kurumlarının yönetmelik ve programlarının incelenmesi konuları gündeme gelmiştir. Cumhuriyetin eğitim planının bir taslağı böylece ortaya konulmuştur. Şurada, Plan, İlköğretim, Orta, teknik ve yükseköğretim, yaygın, beden terbiyesi ve dilekler komisyonları kurulmuştur. Plan Komisyonu eğitim sisteminin gelişmesini ele almış, diğer komisyonlarda da özellikle her düzeydeki kurumun işletilmesi için hazırlanmış talimatnameler ve müfredatlar ele alınmıştır. Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, konuşmasında, eğitimin her seviyesinin birbirleriyle bağlantılı olduğuna dikkat çekmiştir:

"Muhterem arkadaşlar, kanaatimce bütün Maarif Teşkilatı tam ve mükemmel bir uzviyet alabilmek için her uzvunun birbiriyle alakalı, birbiriyle münasebetli bir surette işlemesi lazımdır. Ortaokul öğretmenleri, ilkokuldan gelen çocukların zayıf olduklarını söylüyorlar. Lise muallimleri aynı şikâyetleri, ortaokula yükletiyorlar. Üniversite ve yüksek mektepler ise liseden gelen çocuklarımız şu ve bu noktalardaki kuvvetsizliğinde ısrar ediyorlar. İlkokula giren çocuğun içinde yaşadığı dar muhitte başlayan bu şikâyet dairesi, burada kapanmış gibi görünür. Fakat aldanmamalıdır. Çünkü üniversitenin ve yüksek mektebin verdiği mezundan da hayat şikâyet ediyor ve devre, bu şikâyetin ancak umumi hayat ve geniş muhite dayanmasıyla kapanıyor. Mevcut öğretim bünyesini nasıl kurmalıyız ki her parçası birbirinden haberli olarak işleyebilsin."¹⁸²

Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, önceliği köylerdeki ilköğretim işine vermiştir. O'na göre mevcut 40 bin köyden 32 bininde nüfusun dört yüzden az olması ve köylerin birbirinden uzak yerlerde bulunması, köyde hayat şartlarının şehirdekilerle kıyas edilemeyecek bir manzara göstermesi, köylerde ilköğretim meselesinin klasik yöntemlerle çözülmesine imkân vermeyecek amillerdir." Hasan Ali Yücel üç sınıflı köy okullarını yetersiz bulmakta yeni yapılacak köy okullarının beş yıllık olmasını öngörmektedir. Halen 40.000 köyden ancak 4.638'ine öğretmen

¹⁸² Birinci Maarif Şûrası (Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar), s. 4,5.

gönderilmiştir. Bu sorunu çözmek için, Köyden yetişmiş, çalışkan girişimci gençleri, köy çocuklarını ve köy halkını eğitmek için gerekli olan bilgi, yetenek, teknik araç ve amaçlarla donatmak gerekmektedir.¹⁸³

Birinci Milli Eğitim Şurası'nda Köy Enstitülerine hazırlık olması bakımından kırsal kesim eğitiminin alt yapı eksikliklerinin yoğun olarak dile getirildiği görülmektedir. Milli Eğitim Bakanı H. Ali Yücel uzun konuşmasında 1938 yılı itibariyle Trakya'da, Eskişehir, Erzincan ve Kars'taki Eğitim Kurslarında 600 eğitmen yetiştirildiğini, büyükler hariç bu eğitmenlerin 18-19 bin çocuğa eğitim verdiğini söylemiştir. 400 köy okulu için 12000 öğretmene ihtiyaç olduğunu, köylerden zeki olan insanların alınıp İzmir Kızıllı ve Eskişehir Çiftelerde kurs eğitimine tabii tutulduklarını, bununla önce şehirlerdeki öğretmen ihtiyaçlarının karşılanacağını anlatmıştır. Köy okulları ve köylünün eğitimiyle ilgili olarak ise bu konunun büsbütün başka bir durum arz ettiğini, köylerin nüfusunun az ve birbirinden uzak olmalarının köy eğitimi klasik yöntemlerle halletmeyi zorlaştırdığını dile getirmiştir. *'Kesin olarak inanıyoruz ki, köylümüzün eğitim ve maişetini daha yüksek bir seviyeye vardırduğumuz gün, milletimizin her alanda kudreti, bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır.'* diyerek konuşmasında eğitim hedefini belirtmiştir. Köy hayatının kendine has şartlarını göz önünde bulundurmadan köyde eğitimi şehir hayatına kıyasla düzenlemenin sıkıntılara neden olacağını söylemiştir. Köy öğretmenini, köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetişmeyi prensip edindiklerini ve köy öğretmen okulları ile epey bir yol kat ettiklerini dile getirmiştir. Köy okullarında sadece üç yıllık eğitimle meselenin halledilemeyeceğini, o yüzden açılacak olan tüm köy okullarında eğitim süresinin beş yıl olacağını sözlerine ekleyen Yücel, öğretmenleri de buna göre yetiştireceklerini ifade etmiştir. Nüfusu az olan köylere şimdilik sadece eğitim kurslarından mezun olan öğretmenlerin gönderileceğine dikkat çeken Yücel, Türk köylüsünün kendi içinden çıkıp yetişmiş kişilerle daha iyi eğitileceğini tarım ve sağlık alanlarında yapılması gerekli işleri köy halkına yaptırarak az masrafla okul binalarını yapmak gibi hizmetlerle köye ilerleme ruhu verdiklerini söylemiştir. Dünyada ilköğretim masraflarının nerelerden karşılandığına karşılaştırmalı olarak değinen Bakan Yücel, hala birçok ülkede bu meselenin yerel köy ve şehir

¹⁸³ A.g.e., s. 6.

bütçelerinde karşılanarak halledilmekte olduğunu, kendilerinin il özel idare bütçelerine ödenek koyarak ve ayrıca bazı hizmetleri köylüye yaptırarak daha az masrafla köy eğitimini halledeceklerini dile getirmiştir. Eğitimde ezberciliği engellemek için okullarda öğleden önce teorik öğleden sonra da okul uygulama arazisinde uygulamalı dersler verileceğini böylece hem öğrencinin hem de öğretmenin dinamik tutulacağına da konuşmasında dikkat çekmiştir. *‘Teknik zihniyeti ve makine dostluğunu köylerimize sokmak zorundayız’* diyerek konuşmasını bitirmiştir.¹⁸⁴

Hasan Ali Yücel’in dikkat çektiği bir başka konu da ilköğretimin finansmanının nasıl olacağı konusudur. Bu finansmanın İl Özel İdarelerine bağlı olacağını, orta öğretim kurumları sayısının ve öğrenci miktarının ülke ihtiyaçlarına göre yetersiz kaldığını dile getirmiştir. Liselerin *“müsbet bilim zihniyetinin, milli kültürün ve milli kültür tekevvünü içinde hümanizm ruhunun hal ve istikbalini”* tayin edecek bir müessese haline getirileceğini, orta öğretimde haftada 29 olan eğitim saatinin azaltılacağını ve buna karşılık yıl içinde eğitim yapılan gün sayısının artırılacağını, yükseköğretim kurumlarının *“ihtisas adamları yetiştirmekle beraber milli kültürü kurmak ve yaymak, ilmi araştırmalar yapmak için birer canlı kaynak, ilmi metodu öğretmek ve ilim zihniyetini aşulamak için birer çalışma ocağı”* haline getirileceğini söylemiştir. Ayrıca, bu kurumlarda okuyan gençlerin en az bir yabancı dili *“tetkik ve tetebbü”* imkân verecek donanıma sahip hale getirilmesi gerektiğini, Türkçe’nin ilim dili olarak yeterliliğinin sağlanmasının, kütüphanelerdeki yazmaların kataloglarının hazırlanmasının, milli müzelerin sayılarının artırılmasının zorunlu olduğunu sözlerine eklemiştir.¹⁸⁵

Birinci Milli Eğitim Şurası’nda konuşanlardan biri de İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç idi. Ülkenin eğitim meselesinde önceliğin köy çocukları ve köy okulları olduğuna dikkat çekmiştir. Ülke nüfusunun %75-80 ‘inin köylerde yaşadığını, buralarda okuyamayan insanların bir üst basamağa zaten çıkamadığını, bununda üzerinde acilen durulması gereken bir sorun olduğunu vurgulamıştır. İsmail Hakkı Tonguç, salahiyyetli fikir adamlarından memleketin eğitim sorunlarına çözümler üretmelerini istemiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ A.g.e., s. 6,7.

¹⁸⁵ A.g.e. s. 13-17.

¹⁸⁶ A.g.e., s. 45-47.

Kırsal kesimin eğitimi ve köye öğretmen götürülmesi meselelerinde çok çaba sarf eden ve fikirlerini değişik platformlarda açıkça anlatan CHP Maraş Milletvekili Emin Soysal, Yükseköğretim mensuplarının çalışmaları ve şuraya sundukları rapordan hoşnut olmadığını dile getirmiştir. Üniversitelerin eğitim meselesinde tek sorunun para olduğunu savunmalarına kızan Soysal, memleketin umumi hayat şartlarının bizi birçok sorun ile karşı karşıya bıraktığını ancak üniversite hocalarının ilmi çalışmalarla sorunlara çözüm arama yerine başka işlerle meşgul olduklarına dikkat çekmiştir. Üniversitelere verilen önem ve fedakârlığın Türk cemiyetine ne dereceye kadar hizmet ettiğini sorgulayan Soysal, kırsal kesime ve köy eğitimine daha ziyade önem verilmesiyle meselenin daha yerinde ve doğru mütalaa edilebileceğini iddia etmiştir. Emin Soysal, 'Köy Enstitülerinin Tarihçesi' adlı kitabında eğitim meseleleri ve Köy Enstitülerine neden ihtiyaç duyulduğunu Türkiye'de ilk açıklayanlardandır. Ancak burada yapılan yanlışları ve eksiklikleri de hakkıyla dile getirmesi dikkat çekmektedir.¹⁸⁷

İstanbul Valiliği ve İstanbul milletvekilliği ile Yeşilay Cemiyeti Genel Sekreterliği ve Başkanlığı görevlerinde bulunan Fahrettin Kerim Gökay, İsmail Hakkı Tonguç'un konuşmasına destek vererek, memlekete köylüden de ilim adamı yetiştirmenin pek haklı bir konu olduğunu, ilim adamı ve öğretmen olmak isteyenlerin illaki şehirlerde çalışmaları gerekmediğini, her yerde görevlerini icra edebileceklerini ifade etmiştir. Şurada söz alan Esat Altan, köy öğretmenlerinin ve köy muallim mektebinden yetişecek köy öğretmenlerinin salahiyyetle ve ehliyyetle teftiş ve kontrol edilmesi için 'Gazi Terbiye Enstitüsü Pedagoji Şubesi'ne teorik ve uygulamalı birtakım derslerin eklenmesi gerektiğini gündeme getirmiştir. Öğretmenlerin en az bir yıl uygulama için köylere gönderilmesini istemiştir.¹⁸⁸ Ankara Milli Eğitim Müdürü Rahmi Vidinel halen 254 öğretmenin köylerde uygulama yaptığını söyleyip Esat Altan'a destek olmuştur.¹⁸⁹

Şura üyeleri arasında olup değişik zamanlarda İlkokul öğretmenliği yapan Ferit Oğuz Bayır, halen bir eğitim müfettişi olarak söz alıp yaptığı konuşmasında Fransa, İngiltere ve Amerika gibi ülkelere bakarak değil, Türkiye ve bu topraklarda

¹⁸⁷ Mehmet Emin Soysal, *Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü*, Bursa Yeni Basımevi, 1943, s. 2-6.

¹⁸⁸ *Birinci Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar)*, s. 97,100.

¹⁸⁹ *A.g.e.*, s. 36-41.

yaşayan insanlar olarak düşüncelerimizi değerlendirmemiz gerektiği üzerinde durmuştur.¹⁹⁰ Bir öğretmenli okullarda üç sınıfın beş sınıfa çıkarılması hakkında Tevfik Yıldız, Tevfik Ararat, Sadrettin Celal Antel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Halit Ziya Kalkancı, Saim Ali Dilemre, Şahap Nazmi Coşkunlar, Hasan Ali Yücel, Ferit Oğuz Bayır, İ. Hakkı Tonguç, Mehmet Emin Erişirgil, Emin Ali Çavlı, Reşat Şemsettin Sirer, Şevket Süreyya Aytaç, Reşat Tardu, Hıfzırrahman Raşit Öymen, Rahmi Vidinel gibi bürokrat, siyasetçi, eğitimci kişiler yoğun ve uzun tartışmalar yapmışlardır. Bir Öğretmeni bulunan okullarda sınıf sayısının üçten beşe çıkarılması hakkında hazırlanan rapor Şura üyelerinden büyük ilgi görmüştür. Şuranın başkanlığını yapan Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel, üç sınıftan beş sınıflı eğitime geçilmesinden dolayı ilköğretime ait bu önemli projeyi desteklemiştir.¹⁹¹

Hasan Ali Yücel'den sonra (05. 08. 1948 – 09. 06. 1948) iki dönem Millî Eğitim Bakanlığı yapan ve ayrıca 1947'de CHP Parti Programının eğitimle ilgili bölümlerini hazırlayan 'Talim ve Terbiye Dairesi' üyesi Reşat Şemsettin Sirer, Maarif Müdürlerinin yetenekli, uzman ve iyi eğitimci olması gerektiğini, eğitim işlerinin başarılı olmanın temel şartlarından en önemlisinin maarif müdürlerinin iyi seçilmesi olduğunu söylemiştir.¹⁹² İsmail Hakkı Baltacıoğlu ise eğitim sisteminde öğretmenin öneminin büyük olduğuna işaret etmiştir.¹⁹³

İzmir Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu Müdürü olan Emin Soysal ise orta okulların köylerde yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.:

“Ortaokullar İzmir, İstanbul, Ankara gibi Büyükşehir ve kazalara indirilmemiştir... Bunları dar bölgelerle sınırlandırmak doğru değildir. Ortaokulları köylere kadar götürmek lazımdır... Bütün vatandaşlar Maarif Vergisi ödüyorlar, hâlbuki maarifin nimetlerinden istifade edemiyorlar. Bütün vatandaşların istifadesini temin etmek için bu iş esaslı şekilde planlaştırmak lazımdır”¹⁹⁴

Şura'da Türkiye'nin eğitim faaliyetlerinin ana meseleleri hakkındaki raporun incelenmesi için çalışan komisyonun raporuna göre ilkokulların sayısının artırılması, öğretmenlerin eğitimi için yeni okulların açılması ve mevcut öğretmen okullarının kapasitelerinin yükseltilmesi tavsiye edilmiştir. İlkokulların ihtiyaçlarının giderilmesi

¹⁹⁰ A.g.e., s. 208,209, 210.

¹⁹¹ A.g.e., s. 198,208,209, 210.

¹⁹² A.g.e., s. 200, 201.

¹⁹³ A.g.e., s. 216,217,232-233.

¹⁹⁴ A.g.e., s. 304,305.

için köy gelirlerinden bir kısmının Bakanlıkça harcanması, öğretmenlerin maaş ve kanuni haklarının yükseltilmesi tavsiye edilmiştir.¹⁹⁵

Birinci Milli Eğitim Şurası'nda, üç sınıflı köy okullarının beş sınıflı olması, okullarda derslerin öğleden önce yapılması ve öğleden sonraları ortaokullarda isteğe bağlı, liselerde mecburi olarak öğretmenlerin yönetiminde serbest ve ortak işlere ayrılması konusunda tavsiyelerde bulunulmuştur. Ortaöğretim kurumlarının il ihtiyacına göre bir plan hazırlanması, erkek teknik, kız teknik ve ticaret öğretim kurumlarının yönetmelikleri ve öğretim programlarının incelenmesi, tek tip kitap sistemine gidilmesi teklif edilmiştir. Yüksekokul ve fakültelerin Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması konusu gündeme gelmiştir. I. Maarif Şûrasında hazırlanan yeni ilkokul eğitim programı, milli eğitim müdürleri, memurlar ve İlköğretim Müfettişleri Yönetmelikleri de kabul edilmiştir. Ortaöğretim sınav yönetmelikleri, disiplin ve öğretim yönetmeliklerinin yenilenmesi öngörülmüştür. Ayrıca ilköğretim ve ortaöğretimde beşer yıllık periyotlar halinde planlamalar yapılması önerilmiştir.¹⁹⁶

İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Dönemi'nde yapılan I. Millî Eğitim Şûrası, aslında CHP'nin parti programları ve hedeflerini de yansıtmaktadır. Şura eğitimin her basamağı için birtakım yenilikler yapılmasını öngörmüştür. Ders kitaplarının basılması, teknik öğretim programları ve yönetmelikleri, mesleki öğretimin geliştirilmesi, en az 200 ilkokul mezun veren yerlerde mesleğe yönelik değişik programlar uygulayan okulların açılması, ticaret ortaokul ve liselerin çoğaltılması, öğretmen yetiştirme, okullaşma, öğretmenin refahı ve çalışma şartları, aynı düzeydeki okullar arasındaki eşitlik sağlanması gibi eğitim öğretime ilişkin konular karara bağlanarak Bakanlığa tavsiye olarak sunulmuştur. I. Şura Milli Eğitim Şuraları içinde uygulama düzeyinin en fazla olduğu bir şura olmuştur. I. Milli Eğitim Şûrasının en önemli uygulama alanı ilköğretim okulları olmuştur. İlköğretimdeki ilk uygulama 1940 yılından itibaren köy okullarında üç sınıfın beş sınıfa çıkarılmasıdır. Bununla ilgili olarak '3704 Sayılı Köy Öğretmen Kurslarıyla Köy Okullarının İdaresine Dair Kanun' yürürlüğe konulmuştur. I. Millî Eğitim Şûrası 'Köy İlkokul Projesi' isimli uygulaması ile Köy Enstitülerine önemli bir aşama olmuştur.¹⁹⁷

¹⁹⁵ A.g.e., 670-672.

¹⁹⁶ A.g.e., aynı yer.

¹⁹⁷ Binbaşıoğlu, a.g.e., s. 110,111.

Birinci Millî Eğitim Şûrası sonrasında öncelikle köylere öğretmen sağlamak için “*Eğitmen Yetiştirme ve Köy Enstitüleri*” projesi uygulamaya konulmuştur. Bu projenin fikri temellerinin gelişmesinde İsmail Hakkı Tonguç’un büyük katkısı olmuştur. Tonguç, Kerschensteiner’den ve doğa içinde eğitimin öncüsü Pestalozzi’den esinlenmişti. Tonguç, bir öğretim programı değil bir oluş öngörüyordu. Enstitüler’in kurulmaya başlandığı dönemde, 1939 yılında ise İsmail Hakkı Tonguç ‘*Canlandırılacak Köy*’ kitabını yayınlamıştır. Bu kitapta önce ayrıntılı bir biçimde Türkiye’de köy gerçeği tanıtılmakta, daha sonra İmparatorluk döneminde ve Cumhuriyet döneminde öğretmen yetiştirme meselesinin ayrıntıları verilmekte, ayrıca tarımsal eğitim ve köye sağlık personeli yetiştirme sorunu ele alınmaktadır. Kitabın son bölümünde de köy enstitülerindeki eğitim üzerinde durulmaktadır. Bu kitap tek başına Tonguç’un ne tür bir birikim sonrasında bu yenilikçi eğitim deneyimine giriştiğini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁹⁸ İnönü’nün Başvekilliği ve Saffet Arıkan’ın Maarif Vekilliği döneminde Tonguç’un ilköğretim konusunda hazırladığı rapor bu projenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. O’nun saptamasına göre nüfusu 400’den aşağı olan köylerde nüfusun yarısından fazlası yaşamaktadır. Bu yerleşmeler toplumun en kapalı kalmış yerleridir. Esas ulaşılması gereken yerler bu küçük köylerdir. Bu köylere yaptığı ziyaretlerde askerde okuma yazma öğrenmiş olan gençlerin köy çocuklarına okuma yazma öğrettiğini görmüştür. Buradan hareketle Eğitim Projesini geliştirmiştir. Askerde onbaşı ya da çavuş olanlardan eğitmen olmak isteyenler kurstan geçirilerek teknik bilgi ve bazı üretim araçlarıyla donatıldıktan sonra köye gönderilmesi öneriliyordu¹⁹⁹. 1937’de köy eğitimlerinin Eğitim ve Ziraat Bakanlıklarınca tarım işlerinde uygun okul veya çiftliklerde açılan kurslarda yetiştirilmeleri, kurs masraflarının bu bakanlıklarca karşılanması, köylerin eğitim ve öğretim işlerini yapıp, tarım işlerinin teknik bir şekilde yapılmasında onlara danışmanlık yapmak üzere, öğretmen verilmesine elverişli bulunmayan köylere eğitimli okulların açılması kanunlaşmıştır. Bu tür öğretmenler ilk olarak 1937’de köye gönderilmişlerdir. 1940-1941 eğitim yılında sayıları 5000’lere ulaşmıştır. Köy öğretmenlerinin yüzde 50 sini oluşturuyorlardı. Ziraat Vekâleti’nin bunlara yeterli desteği vermekte isteksiz davranışı projenin başarısının istenilen düzeye gelmesini engellemiştir. İsmail Hakkı Tonguç’un berirlmesine göre 1946-

¹⁹⁸ Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 495.

¹⁹⁹ Kirby, *a.g.e.*, s.107-136.

47 ders yılı başına kadar açılan kurslarda 8675 eğitimci yetiştirildi. Bunlar 7090 köyde üç sınıflı okul açtılar. Bu okulların 1. sınıflarında 59.129, 2. sınıflarında 89.260, 3.sınıflarında ise 62.123 olmak üzere toplam 212.512 öğrenci bulunmaktaydı.²⁰⁰

1937 Yılında Köy Enstitülerine başlangıç olarak görülebilecek olan “Köy Öğretmen Okulları”ndan İzmir-Kızılcıllu ve Eskişehir-Çifteler okullarının gelişimi iki farklı çizgide gelişmiştir. İzmir- Kızılcıllu’da bulunan eski Amerikan Kollege binaları örnek alınarak burada köy öğretmen okulu açıldığında, müdürlüğüne Tonguç’un karşı çıkmasına rağmen Emin Soysal’ın atanması, bu okuldaki uygulamalar sosyalizmin pedagojik eğitim çizgisinde gelişmesine neden olmuştur.²⁰¹ Eskiden Osmanlı Sarayına atların yetiştirildiği topraklarda kurulan Eskişehir-Çifteler Köy Öğretmen Okulu özellikle M. Rauf İnan’ın yönetimine geçtikten sonra Tonguç’un düşündüğü çizgide bir gelişme göstermiştir. Öğrenciyi ideolojik olarak şekillendirmeye yönelik bir eğitim anlayışıyla, öğrencinin işle bütünleşmiş bir biçimde oluşumunu ön gören yaklaşımın uzlaştırılması olanağı yoktu. İşte 17 Nisan 1940’da kabul edilen ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’ ‘Çifteler Okulu’ örneği doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu yasanın yapısı dolayısıyla Emin Soysal, Kızılcıllu’da kendi yaklaşımını bir süre daha uygulama olanağı bulmuştur. Temmuz 1942’de Soysal’ın görevine son verilmesine kadar Kızılcıllu bir köy öğretmen okulu olma karakterini korumuştur.²⁰²

3803 Sayılı Yasa’nının uygulanmasıyla birlikte Köy Enstitüleri konusunda bir gelişme yaşanmıştır. Bu gelişme 7 Temmuz 1939 Tarih ve ‘3704 Sayılı Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine dair Kanun’ uyarınca sağlanan arazi ve verilen döner sermayelerle sağlanmıştı. Savaş içinde bulunulması dolayısıyla kamu hizmet binalarına yatırım yapılmamasına rağmen bu alanda hızlı bir gelişme sağlanmış, 1944 yılına kadar enstitü sayısı 20’ye çıkmıştır.

Birinci Millî Eğitim Şûrası, Türkiye’de bir “Anadolu Hümanizması ve Eğitim Anlayışı” felsefesinin temellerinin atılmaya çalışıldığı bir şura olmuştur. Şurâda

²⁰⁰ Tonguç, a.g.e., s.33.

²⁰¹Soysal, a.g.e., s. 40,41.

²⁰² Tonguç, a.g.e., aynı yer.

Hamit Ongunsu açıkça liselere Grekçe ve Latince konulmasını önermişti.²⁰³ Yunan ve İtalyan hümanizmasını araştırarak fikirler üreten eğitimcilerden Suat Sinanoğlu toplantıya katılarak buna açıklık getirmiştir. Bu arayışın Anadolu’da bir ‘Türk Hümanizmi’ oluşturmayı hedeflediğini söylemiştir.²⁰⁴ Ama ‘*Türk hümanizmi*’ Avrupa’nın hümanizm felsefesini örnek alma amacını taşımamıştır. Türk hümanizmi toplumun içinden gelen bir hareketle ortaya çıkmamıştır. Türk toplumunu kendini yenileme çabasına götüren güç insancıl bir içgüdüdür. Bu güç kişi ve toplum olarak varlığını sürdürme içgüdüdür.²⁰⁵ “*Anadolu Hümanizması Felsefesi*” nin ortaya çıkışı ve dönemin siyasetçilerini etkilemesi, Hasan Ali Yücel ve kadrosu dışında da kendisine taraftar bulmuştur. 1938 yılında Himi Ziya Ülkenin sorumluluğunda Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Muzaffer Şerif’in katılımıyla “*İnsan*” dergisi” çıkarılmıştır.²⁰⁶ Burada bir Türk Rönesans’ının yapılması gerektiği savunulmuştur. Bu konuda Orhan Burian ve ‘*Yücel Dergisi*’nin de önemli bir payı olmuştur.1935 yılından beri çıkmakta olan Yücel dergisinin altıncı cildinde Orhan Burian ve Vedat Günyol’un yazmaya başlamasıyla birlikte ‘*Yücel dergisi*’, ‘Hümanizma’ konusundaki tartışmaların merkezi haline gelmiştir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu düşünceyi benimsemeye başlamıştır. ‘*Yücel dergisi*’ yazarları 25 Şubat 1940’de Şişli Halkevinde, memleketin doğasını, bu milletin kültürünü işlemek ve bu suretle Türk varlığında yeni değerler belirlemek için bir toplantı düzenlemiştir.

28 Şubat 1940’de Behçet Kemal Çağlar’ın başkanlığında, Şişli Halkevinde, yapılan toplantıda geliştirilmiş olan “*Müşterek Yazı*”da Türkiye’de Hümanizma’nın öncülüğünü yapmaya soyunan “*Yücel Dergisi*”nin çizgisi de belirlenmiş olmaktadır. Bu yazıda hümanizmanın bir örnek “taklit” olarak değil, bir arayış sistemi olarak anlaşılması gerektiği belirtilmiştir. ‘Yücelciler’ de kendilerinin bu arayışta “hümanizma aracılığıyla kendimizi bulmak “davasının bir gönüllü neferi olacaklarını ilan etmişlerdir. Böylece “*hümanizma eskiye öykünmekten çok, bütün doğmalardan silkinerek insana gitme arayışı*” olarak Anadolu hümanizmi formüle edilmiştir.²⁰⁷ Bu görüş Hasan Ali Yücel’in “*Türkleşmeyeceğiz, yaşayarak Türk olacağız*” görüşüyle

²⁰³ **Birinci Maarif Şûrası (Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar)**, s.462.

²⁰⁴ Suat Sinanoğlu, **Türk Hümanizmi**, TTK Ankara 1988, s.84.

²⁰⁵ **A.g.e.**, s.106.

²⁰⁶ *İnsan Dergisi* Hilmi Ziya Ülgen sorumluluğunda 1938-1943 arasında 25 Sayı olarak yayınlanmıştır.

²⁰⁷ Işıl Çakan Hacııbrahimioğlu, **Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s.166.

bir paralellik oluşturmuştur. Nitekim Hasan Ali Yücel'in bakanlığı döneminde ulus-devletin milliyetçi yurttaşını yetiştirmenin ötesine geçilerek, çağdaş kültürün temelini inme arayışı içinde hümanizme de yer verilme arayışına girilmiştir. Bu yolla geciken bir "Rönesans" arayışına girilmek istenmiştir. Ancak Hasan Ali Yücel'in hümanizm anlayışını oluşturmasında başlangıç noktasını bireyin ana diliyle düşünmesi, düşüncesini ana diliyle biçimlendirmesi oluşturmaktaydı. Türk Hümanizmasına giden yol anadilden geçmekteydi. Onun Türk Dil Kurumu Kurucu Heyeti içindeki çalışmaları, Neşriyat Kongresi çalışmaları, dünya klasiklerini çevirme seferberliği, 24 Kasım 1945 yılında hazırladığı on yıllık eğitim programı gibi faaliyetleri hep Türk Hümanizması yaratma düşüncesinin birer aşaması olmuştur. 1943'te ise Yavuz Abadan tarafından bir milli hümanizma anlayışı geliştirilmiştir. Ona göre Milli Hümanizma anlayışı Türk Devriminin düşünce temelini oluşturmalıydı. Bu rasyonel bir hümanizma olmaktan çok romantik bir hümanizma olacaktı. I. Milli Eğitim Şurasında en aktif rol oynayan Hasan Ali Yücel ve O'nun Ortaöğretim Genel Müdürü olan İsmail Hakkı Tonguç, 1946 yılından itibaren Demokrat parti tarafından yöneltilen eleştirilerin odak noktası haline gelmişlerdir.²⁰⁸

B- Köy Enstitüleri Kuruluş Dönemi Tartışmaları

TBMM'nin VI. Dönemi'nde (03-04-1939/15-01-1943) siyasetçilerin Meclis'teki tartışmalarının çoğunun Köy Eğitim Kursları ile Köy Okullarının işleyiş ve durumu hakkında olduğu görülmektedir. Bu tartışmalarda CHP içerisinde de sessiz bir muhalafetin ortaya çıktığı dikkat çekmektedir.

a- Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun

Atatürk'ün ölümünden sonra kırsal kesimin eğitimi meselesinde çalışmalara devam edilmiştir. Bu çerçevede köy eğitimi ve köy okullarında görevlendirilecek öğretmenlerin eğitimleri, ücretleri, tayinleri ile bu okulların açılmaları, bakım, onarım ve diğer ihtiyaçları hakkında Türk siyasetinde en yoğun tartışmalar TBMM'nin 6. döneminde olmuştur. İsmet İnönü, Cumhurbaşkanı olarak kırsal

²⁰⁸ İlhan Tekeli, "Milli Eğitimden Bir Hasan Ali Yücel Geçti," s.60

https://www.academia.edu/30353435/M%C4%B0LL%C4%B0_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0MD_EN_B%C4%B0R_HASAN_AL%C4%B0_Y%C3%9CCEL_GE%C3%87T%C4%B0

kesimin eğitimine önem verdiğini “*Türk köylüsü okuduğu zaman bu milletin kudreti tasavvur edemediğimiz kadar muazzam olacaktır*” diyerek ifade etmiştir.²⁰⁹ CHP iktidarında eğitim konusunda üçüncü aşama “*7 Temmuz 1939 Tarih ve 3704 Sayılı Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun*” olmuştur. Bu Kanun ile “Köy Öğretmen Okulları”nın ve kırsal kesimin eğitiminin daha sağlam yasal bir zemine oturtularak teşkilatlandırılmaya çalışılması amaçlanmıştır.²¹⁰ Kanun layihası Dâhiliye, Ziraat ve Maarif Vekâletleri tarafından oluşturulan bir Encümen tarafından hazırlanarak, TBMM’nde görüşülmek üzere gönderilmiştir. Kanun 5 maddeden oluşmuş olup yoğun siyasi tartışmalarla kabul edilmiştir.

b- Tartışmalar

TBMM’de ‘*Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Yasa*’nın görüşülmesinde dikkat çekici tartışmalar olmuştur. Her bir maddede milletvekilleri görüşlerini söz alarak açık bir şekilde belirtmişlerdir.

Madde-1: Öğretmen yetiştirmek üzere Millî Eğitim Bakanlığı’nca köylerde açılmış ve açılacak öğretmen okullarıyla Eğitim ve Ziraat Bakanlıklarınca köy öğretmeni yetiştirmek amacıyla 3238 sayılı kanuna göre açılan eğitim kurslarının ihtiyaçlarına yetecek oranda ve Milli Eğitim Bakanı’nın istemesi ile verilecek tarla, çiftlik, bağ ve bahçe gibi arazilerin Bakanlar Kurulu’nca kararlaştırılacak esaslar üzerine belirleneceği açıklanmıştır. Bu maddenin görüşülmesinde Erzurum Milletvekili Aziz Akyürek söz alarak ‘*Maddede, köylerde açılacak kurslar, diyor bu kurslar şehirlerde de açılabilir mi?*’ diye sorunca, Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel cevaben ‘*Şehirlerde de açılabilir*’ demiştir. Ancak Aziz Akyürek, ‘*O halde köylerde kelimesinin kalkması lâzımdır*’ deyince Trabzon Milletvekili Sırrı Day, ‘*Burada mevzubahs olan, bu mekteblere, arazi, bağ ve bahçe vermektir. Bu mekteblerin de köylerde olması lâzımdır. Bu itibarla köylerde tâbiri kullanılmıştır.*’ Bu tartışmalar konu hakkındaki ibarelere açıklık getirmiştir.²¹¹

²⁰⁹ TBMMZC., Dönem 8; Bir. 78; C.6, s 543.

²¹⁰ TBMMZC., Dönem 6; Bir. 37; C.26, s. 173,174. Kanun Metni **Resmî Gazete** Tarih 14.07.1939, Sayı 4258, s. 945.

²¹¹ TBMMZC., Dönem 6; Bir. 37, C. 26, s. 173.

Madde-2: Köy öğretmen okulları ve eğitim kurslarının tümü için Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden 20.000 liraya kadar ödenek verilebileceği, bu işler için gerekli araçların da bu paradan temin edileceği kararlaştırılmıştır. Burada en büyük destekleyici kurum Millî Eğitim Bakanlığı olmuştur.

Madde-3: Öğretmen okulları ile eğitim kurslarının sermayelerinden yapacakları alım ve satımları için '2490 Sayılı Arttırma, Eksiltme ve İhale Kanunu' hükümlerine bağlı olmadığı gibi Divan-ı Muhasebat'ın (Sayıştay) izninden de muaf oldukları, ancak sermaye muhasebecisinin Divan-ı Muhasebat'a (Sayıştay) hesap vermekle görevli olacağı belirtilmiştir. Gerekli sermayenin işletilmesinden elde edilecek gelir fazlası malların kendi sandıklarına yatırılarak, kullanılmak üzere sonraya biriktirilmeleri de temin edilmiştir.

Madde 4-5: Bu maddelerde kanunun çıktığı tarihten itibaren yürürlüğe gireceği ve kanunun icrasında Bakanlar kurulunun sorumlu olduğu belirtilmektedir.

7 Temmuz 1939 Tarih ve 3704 Sayılı Kanun'a göre Köy Öğretmen Okulları ile eğitim kurslarının Ziraat Vekâletine ait işe ve barınmaya ilişkin her türlü eşya ve malzeme ile ziraat işlerinde kullanılan hayvan, alet ve her türlü ziraat araçları Maarif Vekâletine devir edileceği belirtilmiştir. Mevcut kıymetler ile sermayeye ilave edileceği, İkinci madde gereğince 1939 senesinde sermaye hesabına verilecek paraların Maarif Vekâleti bütçesinin 667. kısmının 1. maddesinden verileceğine ilişkin ayrıca geçici bir madde eklenmiştir.²¹²

1938-1939 Eğitim-Öğretim Yılı'ndan itibaren eğitim kurslarının bütün illere yayılması planlanmıştır.²¹³ İsmail Hakkı Tonguç'a göre, 'Köy Eğitim Kursları ile Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun' un çıkarılmasından sonra eğitimler tarafından köylerde 7.090 okul açılmıştır. Bu okulların 1. sınıflarında 59.129, 2. sınıflarında 89.260, 3. sınıflarında 62.123 öğrenci eğitim görmüştür. Dönemin Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel '3704 Sayılı Kanun'un sonuçlarını 1942 yılında değerlendirirken ilkokul mezunlarının yetmiş bine ulaştığını söylemiştir:

“...elde ettiğimiz netice son iki sene içerisinde 5 sınıflı ilkokul mezunlarını şehirde ve köyde 70 bine kadar yükseltti. Evvelce bu rakam, nitekim bu kürsüden o zaman Başvekil olan Millî Şefimizin de şikâyetini mucip olacak

²¹² Kanun Metni **Resmî Gazete** Tarih 14.07.1939, sayı 258, sayfa 945.

²¹³ Koç, **a.g.e.** s. 112.

*kadar az bir durumda idi. Bu tedbirin fiili faydalarını görmüş bulunuyoruz. Bunun başlıcası eskiden beş sınıflı ilkokuldan çıkmış köylü gocuğu 1922-23 de üç bin iken şimdi bu 29 bine varmaktadır.*²¹⁴

Eğitmen Kursları, Köy Enstitüleri kurulduktan sonra da ilgili enstitü bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir. Eğitimlerini bu kurslarda tamamlayan ilk öğretmenler 1936 yılında göreve başlamış olup, öğretmen yetiştirme sürecinde 1948 yılına kadar 8.675 öğretmen yetiştirilmiş, 7.090 köyde öğretmenli okul açılmıştır²¹⁵ Ülkenin çeşitli yerlerinde açılan bu Eğitim kurslarında “kültür dersleri ve ziraat faaliyetleri” bir arada yapılmıştır. Her çalışma grubunun başında köylerde başarıyla çalışmış öğretmen okulu mezunu bir öğretmen ile işlerin çeşidine göre ziraat dersi öğretmenlerince eğitim verilmiştir. Eğitim Kursları başarılı sonuçlar verdiği için Köy Enstitüleri kurulduktan sonra Köy Enstitülerinde açılarak devam etmiştir. Bu durumda enstitü faaliyeti ile kurs faaliyeti birbirine bağlı ve birbirini destekleyecek şekilde devam ettirilmiştir. Öğretmenler üç yıllık köy okullarında görev yapmışlardır. Öğretmenlerin çalıştıkları köy ilkokullarına çocuklar üçüncü yılı tamamlayıncaya kadar yeniden öğrenci alınmamıştır. Üçüncü yılı bitiren çocuklar ilkokulun birinci sınıfını bitirmiş olarak kabul edilmiş ve bunlar gece derslerine ayrıca tâbi tutulmamışlardır.²¹⁶ 1941’de ‘Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları Kültür Dersleri ve Müfredat Programı Taslağı;²¹⁷

Dersler	Yedi Ay İçin Ders Saatleri
Türkçe (Yazı, Okuma, İmla, Tahrir)	210-285
Aritmetik ve Geometri	175-240
Yurt ve Yaşam Bilgisi	210-285
Atölye Dersleri	50-60
Eğitim Bilgisi (Köy Eğitimi, Çocuk Bilgisi, öğretim Metodu, Ders Tatbikatı ve münakaşası)	85-90
Toplam:	730-960

Ders saatleri öğrencinin ihtiyacına göre yukarıdaki tablodaki sınırlar dâhilinde azaltılıp çoğaltılabilmektedir. Dersler için planlanan zaman, öğretmen adaylarının durumlarına göre eğitim şeflerince tespit edilmiştir. Atölye derslerine bir kurs saati içinde 15 gün ayrılmıştır. Ziraat dersleri tarla ziraatı, bahçe ziraatı, hayvan yetiştiriciliği, ziraat sanatları şeklindedir. Öğretmenlere dağıtılan kitaplar arasında

²¹⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 63, C. 25, s. 313.

²¹⁵ Tonguç, a.g.e. s. 528.

²¹⁶ Maarif Vekâleti: Köy Enstitüleri, Cilt 1-2, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı yayınları, Ankara, 2003, s. 35,36,37.

²¹⁷ Altunya, a.g.e. s. 27.

Köyde Eğitim, halk okuma kitabı, I. yıl okuma kitabı, II. yıl okuma kitabı, Köy Kanunu, kursların müfredat plan taslağı, Eğitimler Kanunu ve Talimatnamesi, 1. yıl öğretim klavuzu, 2. yıl öğretim klavuzu, tarla ziraatı, köy okul binası, köy alfabesi, yurt bağıcılığı, yurt konservediliğı, tavuk, arı, süt, sebze, ipekböceğı yetiştiriciliğı, demiryolları, fidancılık, hayvanlar için sağılık öğütleri örnek olarak verilebilecektir. Bu kitaplardan ikinci yıl öğretim klavuzu, aritmetik, yurt ve yaşama bilgisi ve okuma-yazma derslerinin ders saatlerine göre nasıl düzenleneceğı hakkında bilgi vermektedir. Bu klavuzda yer alan ve çalışmamızla alakalı olan “*Yurt ve Yaşama Bilgisi*” dersine ilişkin ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Klavuzda öncelikle bu dersin amaçları ve bu ders verilirken dikkat edilecek hususlar açıklandıktan sonra ders konuları şu şekilde sıralanmıştır:

1. Köyün kuruluşuna ait rivayet ve hikâyeler,
2. Köyün ortak malları,
3. Köyden İstiklal Savaşına gidenlerin harp hatıraları,
4. Cumhuriyet Bayramı,
5. Atatürk ve Türk büyükleri hakkında bilgiler,
6. Köy ürünleri,
7. Yağımur ve kar,
8. Köyde sağılık işleri,
9. Köyün bağılı olduğı merkezler,
10. Askerlik,
11. Vergi,
12. Köyümüzün yer arızaları,
13. Yollar ve nakil vasıtaları,
14. Oğuz, Ergenekon ve Göç destanları,
15. Basit plan ve kroki yapma,

16. Köyde yetişmiş ve köye hizmet etmiş olan büyüklerin hatıraları.²¹⁸

Köy öğretmenleri gittikleri köy okullarında öğrencilerini aynı yöntemle eğitmeye çalışmışlardır. Gerek ziraat çalışmaları gerekse kültür derslerinin öğretimi uygulamalı olarak verilmiştir. Eğitim kursları, açılacak olan Köy Enstitülerinin provasu şeklinde değerlendirilebilir. Bu çalışmalardan elde edilen veriler enstitülere önemli deneyimler sağlamıştır. Ayrıca Eğitim Kursları, Köy Enstitülerinde çalıştırılacak yönetici öğretmenlerin de iş içinde denenmelerini sağlamıştır.²¹⁹

c- Köy Enstitülerine Geçiş Tartışmaları ve Köy Enstitüleri Kuruluş Kanun'u

1820'den 1940 yılına kadar kırsal kesimin okuma-yazma eğitimi sorunları ve buralara gönderilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi ile köy okullarının ihtiyaçlarının giderilmesine büyük önem verilmiştir. Ancak çağdaş anlamda bir eğitim pratiğine ulaşmak tüm bu yapılan çalışmalara rağmen yetersiz kalmıştır. Köy Enstitülerinin kurulup teşkilatlandırıldığı 1940-1943 arasında ülkedeki eğitim- öğretim durumuna bakıldığında bir eğitim seferberliğinin yeniden ve eskisinden daha modern bir şekilde başlatılmasının ne kadar zorunlu ve acil olduğu siyasetteki tartışmalardan görülmektedir. Türkiye nüfusunun %75'ini oluşturan köy nüfusu, eğitimde ciddi sıkıntılar çekmekteydi. 1935'te 40 bin köy bulunmaktaydı. Bu köylerin 32000'inin nüfusu 400'den, bunların da 16 bininin nüfusu 150'den azdı. Sadece 5400 köyde okul vardı. Köylere gerekli olan en az 40 bin ilkokul öğretmenin dörtte biri bile verilememişti. Mevcut okulların büyük çoğunluğu harap durumdaydı. Bunun yanı sıra 1935 nüfus sayımı sonucuna Türkiye'de erkek nüfusun %76,7'si, kadınların da %91,8'i okuma-yazma biliyordu. Aynı yıl 10.000'den az nüfuslu yerlerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %89,3; 10.000'den çok nüfuslu yerlerde %59,7 idi.

İstatistik Genel Müdürlüğü'nün 1940 yılı başlangıcında tespit ettiği nüfus verilerine göre ise şehir ve kasabalarda bulunan okul çağındaki çocukların okuma-yazma bilmeyenlerinin oranı %39,4; köydekilerin ise %78'di. Yine Türkiye'de 7-16 yaş arasında 3.749.909 çocuk vardı. Bunlardan okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %70,6'idi. Kanunen ilköğrenim almak mecburiyetinde olan çocukların şehir ve

²¹⁸ Köy Öğretmenleri İçin Öğretim Kılavuzu: İkinci Yıl, Ziraat ve Maarif Vekilliği Yayınları Devlet Basımevi, İstanbul 1939, s. 35-84.

²¹⁹ Hürrem Arman, **Piramidin Tabanı**, C. 1, İş Matbaacılık, Ankara, 1969, s.264,265.

kasabalarda %60'ı, köylerde ise ancak %20'si okuyabilmiştir. Zorunlu eğitim çağındaki çocuklarda okuma-yazma bilenlerin oranı erkeklerde %31,3 kızlarda %18,6 olup toplamda %25,3'tü.²²⁰ Buna göre okuma-yazma oranının en düşük olduğu yer aktif nüfusun %81'ini oluşturan çiftçi halkın yoğun olarak yaşadığı yerlerdi. Maarif Vekilliğinin hazırladığı 1939 tarihli eğitim raporuna göre, köylüyü eğitmenin ve onu daha tahsilli, aynı zamanda milli sanayimiz için bilinçli bir çalışanı haline getirmenin önceliği bu işi başaracak şekilde rehberler hazırlamayı ve bunları uzun yıllar köylerde çalıştırılmasını gerektirmektedir. Rapora göre Türkiye'de eğitimin köylere yayılması, yayılırken de yalnızca bilgi aktarımı şeklinde olmayıp köylümüze yenilikleri anlatıp kabullendirmek ve köyün ihtiyaç duyduğu teknik eğitimin araçlarını kullanmak yeteneğini kazandırması gerektiği vurgulanmıştır.²²¹ Nitekim Maarif Bakanı Necati Bey 20 Nisan 1926'da yaptığı konuşmasında mevcut öğretmen okulu ve yetişmiş öğretmen sayılarının yetersiz olduğunu ve bir an önce onların sayılarının artırılması gerektiğini ifade etmiştir:

*“Türkiye maarifini kurtarmak için on senede otuz bin muallim yetiştirmeye mecburuz. Tabii bunu yetiştirmek için muallim mektebi yapmak lüzum ve ehemmiyeti hâsıl olmuştur. Şimdiki muallim mektepleri 100-150 mevcuttur. Bu mektepler için elimizdeki muallimler kâfi değildir. Bütün muallimleri bir araya toplayarak 500-600 mevcutlu mektepler yaparak muallim mekteplerimizi takviyeye ve esaslı bir şekle sokmaya mecburuz”.*²²²

Burada belirtilen sürelerde gerekli sayıda öğretmen yetiştirilememesi yanında ihtiyaç duyulan okulların da yapılamadığından sorunun çözümü 1940'lara kadar ötelenmiş görünmektedir.

Köy öğretmen okulları ve eğitmenlerin deneyimlerinde başarılı sonuçların alınması üzerine Köy Enstitülerinin kuruluşu hızlandırılmıştır. Eğitmen ve öğretmen sayısını arttırmak ve çalışmalarını bir plan ve program dâhilinde yürütmek için öğretmen yetiştirme işini belli zaman zarfında çözmek düşüncesi güçlenmeye başlamıştır. İsmet İnönü'nün, direktifleriyle Maarif Vekâleti tarafından Köy Enstitüleri Kanunu taslağı hazırlanmıştır.²²³ Başbakanlık (Başvekâlet) tarafından TBMM' ne Köy Enstitülerinin kuruluşu için 05.03.1940 tarihinde başvurulmuştur.²²⁴

²²⁰ Altunya, a.g.e. s. 18.

²²¹ Maarif Vekâleti: Köy Enstitüleri, s. 76.

²²² Tonguç, a.g.e. s. 366,367,368.

²²³ Koç, a.g.e. s. 135.

²²⁴ BCA, 030.01/ 90.23.3

Köy Enstitüleri'nin ilkeleri 1936'da Bakan Saffet Arıkan ile İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un birlikte hazırladıkları ilkelere göre saptanmıştır.

Böylece gerek ülke içinde ve gerekse gelişmiş ülkelerdeki eğitim sistemleri ve eğitimcilerin raporlarının araştırılıp incelenmesiyle Türkiye'ye ve Türk köylüsüne özgü bir model olarak düşünülen Köy Enstitülerinin kuruluş hazırlıkları tamamlanmış oldu. Köy Enstitüleri Refik Saydam Hükümeti döneminde (3 Nisan 1939-8 Temmuz 1942) 17 Nisan 1940 tarihinde '3803 Sayılı Yasa' ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 28 Aralık 1938'de Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilen Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un çabaları ile kurulmuştur.

d- Tartışmalar

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, köyde ilköğretim sorununu çözme yollarının esaslarını, topladığı ilk Maarif Şurası'nda dile getirmiştir. Köylerin durumu ve öğretmenlerin buralarda nasıl istihdam edilecekleri hususunu açıklamıştır:

“Köy öğretmenini; köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeyi prensip olarak ele almış bulunuyoruz. Köyden yetişmiş, köy kalkınmasının hayati ehemmiyetini içinden duymuş, çalışkan ve müteşebbis gençlerin köy çocuklarını ve köy halkını yetiştirmek için lazım olan bilgiler, maharetler, teknik vasıtalar ve bilhassa ideallerle” donatıldıklarını dile getirmiştir.”²²⁵

İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, köyde çalışacak öğretmenlerin yetiştirilme politikasının esaslarını açıklarken aynı zamanda üretim yapılarının önemine değinmiştir:

“Kurumlarda öğrenciye köy genel hayatını geliştirmeye yarayacak eğitimlik-öğretmenlik, inşaatçılık, demircilik, dülgercilik, ziraat aletleri tamiri gibi birkaç meslek birden öğretilmeli, buradaki yöntem; öğrenci gerçek iş yaşamı içinde çalıştırılarak eğitilmeli, ziraat işleri bunların hepsinin temelini oluşturmalıdır. Kurulacak okul üretime dayalı olmalı, bütün ihtiyaçlarını kendisi karşılayacak üretim araçlarını geliştirmeli ancak kuruluş aşamasında devletten yardım almalıdır. Öğrenci okurken köylerde staj gördürülerek köy yaşamından uzak tutulmamalıdır.”²²⁶

İsmail Hakkı Tonguç'un bu ifadelerinden Köy Enstitülerinin kuruluş amaçlarının neler olduğu ortaya çıkmaktadır. İlköğretimi bütün ülkeye yaymak,

²²⁵ Birinci Maarif Şurası (Çalışma Programı, Konuşmalar, Lahikalar), s.4,5,6.

²²⁶ Koç, a.g.e. s. 196.

üretimi artırmak, nüfusu meslek sahibi yapmak ve üretim yaşamını örgütleyerek dönüşümlerini gerçekleştirmek, Okul ve köyün dayanışmasını sağlayarak köy halkını sosyal hayat bakımından dönemin şartlarına göre yetiştirmek. Enstitülerin özellikle verimsiz topraklar üzerinde kurulmasını sağlayarak bu toprakların verimli hale getirilmesi konusunda köylüye örnek olmak, Öğrencileri köyden alarak hem eğitim-öğretimin hem de üretimin devamlılığını sağlamak, Köyde yaşayan halkı siyasal, toplumsal vb. hakları konusunda bilinçlendirmek gibi uzun vadeli hedefler de benimsenmiştir.²²⁷

3803 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu' için 17 Nisan 1940 günü TBMM'de yapılan konuşmalar daha çok bu kurumların kırsal kesimin eğitiminde getireceği faydalar ve köy ile şehri yakınlaştıracığı üzerine olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarında her türlü ekonomik sıkıntılara rağmen köylünün yine köyde yetişen gayretli öğretmenlerce eğitilecek olmasının, ayrıca köylünün kendi okulunu kendisinin yapacak olmasının iyi bir yöntem olduğunu belirten siyasetçilerden Eskişehir Milletvekili Emin Sazak Enstitüleri bu yönüyle desteklemiştir. Enstitülerin kısa zamanda meyve vermeye başladığını, taşrada elbirliği ile eğitim seferberliği başlatıldığını ifade etmiştir:

“Bu mesele hakikaten bugün bayram yapacak kadar memleketimizde çabuk meyvesini veren bir hâdise olmuştur. Eskişehir’de şahidi olduğum için hakikaten minnet ve şükranla söylerim. Galiba adına eğitmen diyorlar, Eğitmenleri o kadar enerjik buldum ki muallimlerde bunu görmedim. Geçen sene kendi kazamda kaplıcaya gitmiştim. Eğitmen orada muhtar almış, köylüyü toplamış, mektebin taşını kerestesini getiriyorlar, valiye, kaymakama bâr olmaksızın kendi mekteplerini kendileri yapıyorlar. Ahalinin ruhuna bu kadar nüfuz etmiş, mektebini kendi yaptırıyor. Onların yetiştirdiği çocuklara baktım, hakikaten onlarda da benim aradığım hayat enerjisini ve faydalı bilgi itibarıyla büyük bir terakkiye namzed olduklarını gördüm.” demiştir.²²⁸

Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, açılacak Enstitülerin köy halkı üzerinde yaratacağı etki ve faydaları anlatmıştır:

“Cumhuriyetin en güzel bir eseri karşısındayız. Hakikaten köye doğru gitmek, köylü ile yakından alâkadar olmak, onun her türlü ihtiyacını temin edecek, onun hars itibarıyla ve içtimaî terakki itibarıyla her türlü ahvalini yakından göz önünde tutacak böyle esaslı bir uzva köylünün bilhassa ihtiyacı vardı. Bu hususun şimdi böyle bir kanunla tekevvün etmiş olması ve yüksek huzurunuzda gelmesi son derece mucibi şükrandır. Kanunun başlıca temin edeceği faide, köylü ile meşgul olmak davasıdır ki inşallah az zamanda köylünün kalkınma, bu

²²⁷ Tonguç, **İlköğretim Kavramı**, s.319.

²²⁸ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.71.

*davayı karşılamak hayırlı semereler verecek ümidi ile kanunu çıkarmak vazifemizdir.*²²⁹

İzmir Milletvekillerinden Halil Menteşe, ise kısa sürede eğitim işinde u kadar hızlı sonuç alan başka bir ülkenin olmadığını söylemiştir:

“Arkadaşlar; bu kadar kısa mesafeler içinde bu kadar muhtelif iklimleri sinesinde toplayan memleket dünyada hemen emsalsiz gibidir. Bu iklim tahavvülleri nisbetinde de çeşitli verimi itibariyle gene emsalsiz bir memlekete sahip bulunuyoruz. Toprakları nisbeten bereketli, çiftçi ve çiftçi içinde yaşayan ve çiftçilikle meşgul olan bir arkadaşınız sıfatıyla şunu söylüyorum ki; Türk çiftçisi dünyanın en çalışkan insanıdır. O güneş doğarken karısı ile çocuğu ile beraber işinin başına gider ve güneş batıncaya kadar işinin başındadır.” demiştir.²³⁰

Başka bir konuşmasında da ülkenin en esaslı bir problemine bir çare olmak üzere bu kanunun hazırlandığını ancak uygulamada dikkatli olunmasını istemiştir.²³¹ Kütahya Milletvekili Ali Süha Delilbaşı, o zamana kadar şehirlerde yetişmiş öğretmenlerle köylü halkın eğitiminde mesafe kat edilemediğini ve köylünün yine de okuma yazma konusunda cahil kaldığına bu sıkıntının Enstitülerle giderileceğini söylemiştir:

*“Köylünün kalkınması demek daha ziyade onun hayat şartlarının medenî memleketlerde onun mümasili vaziyette bulunanların hayat şartına binnisbe yaklaşması demektir. Hâlbuki bugün köylerimizle, hattâ mektep bulunan köylerimizde verdiğimiz tahsil, eğitmen usulile verdiğimiz tahsil bu gayeyi teğminden çok uzaktır. Hepimizin bildiğimiz gibi açık bir hakikattir ki, köy mekteplerinde verilen tahsil klâsik tahsil çok defa hayatî kıymeti haiz olmadığından az bir zaman sonra, unutulur. Görüyoruz ki, köy mektebinde okumuş bir çocuk genç yaşına geldiği ve askerlik çağını idrâk ederek orduya çağırıldığı zaman maatteessüf okuma ve yazmağı da bilmeyen bir vasıfta gelmektedir.”*²³²

Milli Eğitim Bakanı ve İzmir Milletvekili Hasan Ali Yücel ise enstitülere neden ihtiyaç duyulduğunu ve nerelerde kurulması gerektiği hakkında bilgi vermiştir:

“Biz köy enstitüsünü sadece içerisinde nazarî tedrisat yapılan bir müessesese olarak almadık. İçerisinde ziraat sanatları, demircilik, basit marangozluk gibi amelî birtakım faaliyetlerde bulunduğu için okul adile anmadık, enstitü diye isimlendirmeyi, muvafık gördük. Enstitüde yetişecek öğretmenlere umumî ve meslekî kültür bakımından lüzumlu olan bilgiyi vereceğimiz gibi, bunlara köye gittikleri vakit köy hayatında âmil, prestij sahibi, kendisine fikir sorulabilecek, rey alınabilecek insan olabilmesi için amelî bilgiler de verilecektir. Bunun bel kemiğini, amelî bilgi ve melekelerin esasını, gidecekleri, çalışacakları muhit köy olduğuna göre, ziraatin teşkil edeceği şüphesizdir. Onun için enstitüleri

²²⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 74.

²³⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 74.

²³¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 80.

²³² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 76.

kurarken bunları nerelerde açmak lâzım olduğunu iklim bakımından, ziraat şartları bakımından tedkik etmek ve o suretle bunları tesis etmek muvafık olacağı kanaatinde bulunarak Ziraat vekâletinden sormağı muvafık bulduk..”²³³

Hasan Ali Yücel, Türkiye’de o yıllarda köy ile şehir nüfuslarını karşılaştırmış ve nüfusun daha çok köylerde yaşaması ve köy halkı arasında okuma-yazma oranının daha düşük olduğundan dolayı Enstitülerin açılmasının bir gereklilik olduğu üzerinde durmuştur.²³⁴ Ayrıca yaptığı konuşmada o da diğerleri gibi bu okulların merkezi olabilecek verimli yerlerde kurulması gerektiğinden yanadır.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri’nde Osmanlı yöneticilerinin köylere ilkokul açma konusundaki yetersizliklerinin ve başarısızlıklarının Köy Enstitüleri ile hallolduğuna vurgu yapan İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa, yüz yıldır böyle bir çalışmanın yapılmak istendiğini ifade etmiştir:

“İmparatorluk zamanında 100 seneye yakın bir zamandan beri memleket ilk tahsili bütün halk sınıflarına yaymağı istihdaf etti. Fakat o zamandan beri yapılan bütün gayretlere rağmen hiçbir Hükümet muvaffak olmadı. Bütün imparatorluk devrinde, meşrutiyet devrinde acaba köylerde hiç ilk tahsil yok mu idi? Namaz surelerini, dinî telâkkileri öğreten köy hocaları vardı. Bunlar haddi zatinde fena insanlar değildi. Çünkü köylünün içinden çıkmıştı. Demek ki, asırlardan beri memleketin köylü halkı bunların terbiyesi altında bulunuyordu. Şimdi huzurunuzda gelen kanun köylere yalnız ilk tahsil ve terbiyesinin muktezası değil, aynı zamanda meydana gelmiş olan büyük inkılapların içtimaî, siyasi değişikliklerin esasını da telkin etmekle vazifedardır.”²³⁵

Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru, İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa’nın eğitimde köy-şehirli tartışmasına cevaben şehir okullarıyla köy okullarında aynı derslerin okutulacağından dolayı bir şehir-köy ayrımı olmayacağını savunmuştur:

“Kültürü irfan, ilim, teknik manasında alırsanız o zaman değişir, fakat millî kültür hiçbir zaman ayrı değildir, şehir mektebinde de köy mektebinde de aynıdır, öylece gidecektir. Millî vicdana taallük eden şeyler köy müesseselerinde dahi aynı süratle ilerleyecektir. Çünkü kültüre taallük eden dersler ilk mektepte ne ise coğrafya, tarih, yurt bilgisi gibi dersler ki bunlar kültür dersleridir- köy mekteplerinde de aynı olacaktır. Yalnız teknik değişecektir. Onun için bunlar memlekette ayrı bir vicdan yaratacaktır, iki türlü millî vicdan olacaktır endişesi varid değildir.”

²³³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.78; “Millî Müdafaa İçin Fevkalade Tahsisat Kabul Edildi: Köy Enstitüleri Kanunu Etrafında Maarif Vekili İzahat Verdi”, **Yeni Sabah**, 18 Nisan 1940, s. 1 ve 4. “Memlekette Büyük Maarif Hamlesi”, **Ulus**, 19 Nisan 1940, s 1.

²³⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 77.

²³⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 83.

Duru, ilkokullardaki derslerin kişilerin kültür hayatlarına daha fazla etki ettiğini bunun şehirde de köyde de aynı tesiri yarattığını belirtmiştir.²³⁶ Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru, başka bir konuşmasında;

“Arkadaşlar, köy enstitüleri şöyle kafadan düşünülmüş, memleketin hayat ve faaliyeti umumiyesiyle uğraşılmamış olarak vücuda getirilmiş bir eser değildir. Köy enstitüleri kanunu bilhassa köy öğretmenlerinin işe başlamasından sonra vücutuna şiddetle ihtiyaç olduğu görülerek tesisine çalışılmış bir müessesedir. Çocukların beden terbiyesinden, ahlâk terbiyesinden bahsedildi. Beden terbiyesi biyoloji, pedagoji denilen ilimlere istinad eder. Bu ilimler olmayınca beden terbiyesinin vereceği neticeler hiçbir vakit mantıkî yani ilmî neticeler olamaz. Ahlâk terbiyesi yalnız telkini değildir, ahlâk terbiyesi muhitin kendisinden çıkar. Muhitte ahlâk varsa o muhitte yetişen çocuk ta ahlâklı olur. Fena muhitte bulunursa onu istediğiniz telkinatla yola getiremezsiniz. Köy enstitüleri, memlekette ilmî bir surette köylüyü kaldırmak ve köylüyü terbiye etmek ve köylüye cihanı anlatmak için büyük: bir teşebbüstü”

diyerek, Enstitüleri savunmuştur.²³⁷ Enstitülerde görev yapacak öğretmenlerin halkı sadece okuma-yazma konusunda değil, aydınlanma ve her türlü dünya medeniyetinin gidişatından halkı haberdar edecekleri görevlerinin de bulunması gerektiğinden yana fikir beyan eden siyasetçilerden Muş Milletvekili Hakkı Kılıçoğlu, muallim mekteplerinin neden başarısız olduğunu uzunca anlatmıştır:

“Muallim mektepleri niçin muvaffak olamadı, oradan yetişenler neden köylere gitmediler, gittilerse niçin kaçtılar? Bence bu, tek bir kelime ile iman meselesidir. Biz bunlara vazifeleri hakkında bir iman vermedik, bir misyoner vazifesi takip etmedik. Eğer bunları yapmış olsaydık, pek ala muvaffak olurlardı. Ben bunun misalini gördüm. Bir örneği düşmandan almak dahi faydalıdır. Bir tarihte köyleri gezerken Bulgarların çok bulunduğu bu köyde genç ve güzel bir muallime gördüm. Hayretimi mucib oldu. Genç ve bu kadar güzel bir kadının ücra ve 15-20 hanelik bir köyde işi ne idi? Kendisiyle konuştum, neden burada bulunuyorsunuz, siz Sofya’da veya büyük bir şehirde daha müreffeh bir hayat temin edebilirdiniz dedim. O kadın bana; beni iman buraya şevketti, benim imanım, milletime olan bağlılığım beni burada çalışmağa mecbur ediyor dedi.”

3803 Sayılı Kanun’u daha ilk gününde menfi yönde eleştiren siyasetçiler olmuştur. Millî Mücadele’de Doğu Cephesi muharebelerinde önemli başarıları bulunan ve İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, 3803 sayılı Köy Enstitüsü kanununa çeşitli nedenlerle en çok karşı çıkan siyasilerden biri olmuştur. Bu okulların kanunda belirtilen ve tartışılan görevlerine dikkat çekerek eleştirilerini sıralayan Karabekir, yasa ile ilgili TBMM’deki bir konuşmasında enstitülerin faydalı olacağını söylemiştir. Karabekir;

²³⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 84.

²³⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 75.

“Mesele yalnız ziraat yapmak hayatını teğmin etmek değildir. Bugün bir milletin fikrinin ve vicdanının aynı suretle çarpması lâzımdır. 40- 50 sene sonrayı tasavvur buyurun. Şehir ve kasabalardaki medeniyet âlemi ile ailelerinin görgüleri ile hiç teması olmayan bir heyeti talimiyenin yetiştirdiği köylü sınıfının taşıdığı ruh ile kasabalılar ve şehirliyer arasındaki derin uçurumu tasavvur buyurun. Aynı şartları haiz, şehirlerde ve kasabalarda ilk mekteplerden çıkan ve köylere gitmeyi arzu eden vatandaşları da bu haktan mahrum etmemeliyiz. Onun için köylülerimizi böyle kültür sahasında az görgülü yarı münevverlerin nüfuzuna hatta maddî manevî tahakkümüne bırakmağa bendeniz istikbal için çok tehlikeli görüyorum.”

diyerek, burada okuyacak öğrencilerin köylerde milli bir vicdan uyandıracaklarına ve köylü ile şehirli insan arasındaki medeniyet farkını azaltacağına dikkat çekmiştir.²³⁸ Ancak başka bir konuşmasında da 3803 sayılı Yasa tasarısını şehir-köy ayrımı yapacağı gerekçesiyle eleştirmiştir.

"...Parti programında sınıf ayırımı yok diyoruz ama onu elimizle yaratıyoruz... Biz şehir ve köy çocuklarını birbirleriyle kaynaştıracak yerde bir safiyeti fikrîye ile ayırırsak sonra acaba bu köylere başka taraflardan yapılacak telkinlerle günün birinde biz bu şehirliyerin karşısında başka fikirlerle onları mücehhez bulmaz mıyız?"²³⁹

İstanbul Milletvekili olan Kâzım Karabekir, Enstitülere sadece köy çocuklarının alınmasının ülkede şehirli-köylü ayrımını doğuracağı yönünde çekincelerinin olduğunu da belirtmiştir. Karabekir Enstitüler kurulurken dikkat edilmesi gereken hususları ise şöyle sıralamıştır;

‘Bir kerre bu müesseseler kurulurken harb halinde dahi bir istihsal merkezi olarak faaliyette bulunması düşünölmeli ve harbde istihsal kudretlerini arttıracak tedbirler almalıdır... 2-tasarıruflu hareket etmelidir.; 3-Büyük bir titizlikle hedefe yörimeli, yani bilgili iş adamları yetiştirmek üzere işi tutmak lâzımdır.; 4-sağlam vücüd ve sağlam seciye hususlarına çok dikkat edilmek lazımdır.’²⁴⁰

Kazım Karabekir’in eleştirilerine karşı çıkan Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel ise öğretmenlerin hep köylerde durarak şehirlerde hiçbir şekilde yaşamayacakları fikrinin yanlış ve yersiz olduğunu savunmuştur:

‘Şehirde otursun, köyde otursun, ölkümüz birdir. Bu ölkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değıştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değışmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz. Onlara şehri hiç göstermiyeceğiz, zannını nereden çıkardılar? Sonra, demin konuşurlarken köy öğretmeni için (yarım münevver) demişlerdi. İlk tahsilini bitirmiş, beş sene de enstitüde okutmuşuz, demek bu insan, yarım münevverdir? O halde Türkiye de yarım münevver olmayan, tam

²³⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 83 ve 86.

²³⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C.10, s. 85.

²⁴⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 72.

*münevver kaç kişidir? Bunun dozu nedir? İlk tahsilini bitirmiş, beş sene de ayrıca tahsil görmüş insan yarım münevver değildir, münevverdir.*²⁴¹

Köylerde eğitim öğretimin Kanun-ı Esaside de zaten teminat altına alındığı için ayrı bir kurum oluşturmanın gereksiz olduğunu söyleyen Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ da Karabekir Paşa gibi, 3803 sayılı Köy Enstitüleri kanununu faydalı olmayacağı yönünde eleştirenlerden bir diğeridir. Uludağ, Meclis'te yaptığı bir konuşmada enstitüleri teşkilat yapısı, yetiştireceği öğretmenler ve yaratacağı fikir hareketleri bakımından eleştirmiştir:

*“Efendim, teşkilâtı esasiye kanunumuzla vatandaşlara ilk tahsil mecburiyeti vermişizdir ve orada Devlet tarafından meccanen ifa edileceğine dair sarahat vardır. B. M. M. ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti şimdiye kadar vatandaşlara bu ilk tahsilden istifade etmeleri için pek çok tedbirler almıştır. Bununla beraber elimizde bulunan ve gayet umumî gayeleri istihdaf eden kanun lâyihasından anladığımız veçhile görüyoruz ki henüz daha köylere hoca temin edecek vaziyette değiliz. Muallim mektebinden çıkanları köylere kadar yaymak kabil olmamıştır. Üç sene evvel eğitmen usulüne başlanmış, fakat ancak maksadın ufak bir kısmı tahakkuk etmiştir. Bugün, meslekinde cidden sayılı bir üstat olarak tanılan Maarif vekilimiz umumî bir derdimize deva olarak bu köy enstitüleri kanununu getirdiklerinden dolayı kendilerini minnet ve şükranla karşılarım. Bunların gayesi şimdiye kadar yapılan hareketlerden başka bir hususiyeti ifade etmesidir. Şimdiye kadar biz daima şehirlerde yetiştirdiğimiz muallimleri veya diğer mutahassısları köylere kadar yaymak tasavvurunda bulunuyorduk. Fakat şehir hayatına, lüks hayata alışmış bir insanı köyün mahrumiyet muhitine atmak mümkün olmuyordu. Köy ustalarının kendi muhitlerinden yetiştirilmesinde esbabı zaruriye ve ciddiye vardır. Bu köy çocuklarının kendi muhitlerinde yetişerek, kendi muhitlerinde hocalık etmelerinde bazı mahzurlar olabilir.”*²⁴²

Osman Şevki Uludağ'ın menfi eleştirisine rağmen başka bir konuşmasında Konya'da da bir enstitünün açılmasını istemesi, Köy Enstitülerini başlangıçta anlayamadığını da göstermektedir.²⁴³

TBMM'deki bu ilk tartışmalara bakıldığında, Köy Enstitüleri, CHP'li siyasetçilere göre Cumhuriyet aydınlanmasını gerçekleştirerek, aydınlanmayı köylere kadar taşıyacak önderleri, öğretmenleri yetiştirecek olması bakımından önemsenmektedir. Köy Enstitüleri, kuruldukları yerler, eğitim ve öğretim etkinlikleri ve kuruluş amaçları bakımından önceki çalışmalardan farklılıklar göstermektedir. Bu durum, bu kurumların kendine has olma özelliğini ortaya koymaktadır. Çünkü öğretmen eğitiminin yanında köyün kalkınmasında öncülük edecek diğer meslek

²⁴¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 86.

²⁴² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 70.

²⁴³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 81.

erbablarının da eğitilmelerini sağlayacağı düşünülmektedir.²⁴⁴ 1942 yılında ilk mezunlarını veren Enstitüler, eğitim sürelerinin altı yıla çıkarıldığı 1952-1953 öğretim yılına kadar 1398'i kadın, 15943'ü erkek olmak üzere toplam 17341 öğretmen yetiştirme hedefini gerçekleştirmiştir.²⁴⁵

TBMM'de '3803 Sayılı Kanun'un maddelerinin görüşülmesinde milletvekilleri anlayamadıkları konuları dile getirip görüşlerini çok açık bir şekilde belirtmişlerdir. '17 Nisan 1940 Tarihli ve 3803 Sayılı Yasa'nın 1. Maddesinde; 'öğretmeni ve köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirmek üzere ziraat işlerine elverişli arazisi bulunan yerlerde, Maarif vekilliğince köy enstitüleri açılır'²⁴⁶ denilmiştir. Buna göre Köy Enstitüleri genellikle şehir ve kasabaların dışında tarım için uygun arazilerin olduğu devlete ait yerlerde kurulmuştur. 2-3 ilin içinde olduğu bölgenin merkezi olmasına elverişli olması ile hava ve su bakımlarından sağlık koşullarına uygun yerler olduğu görülmektedir.²⁴⁷ Böylece Köy Enstitüsü öğrencileri en olumsuz şartlar karşısında doğaya uygun yaşamasını öğrenecek, gittikleri yerlerde karşılaşacakları sorunları rahatlıkla çözebilme yeteneğine ulaşabileceklerdir.²⁴⁸ Köy Enstitülerinin öncelikle kendi çevresini kalkındırması esas alınmıştır.

Köy Enstitülerinin bazıları çadırda veya eski bir binada kurulmuş, daha sonra düzenli binalara sahip olmuşlardır. Örneğin Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü çadırda, İzmir Kızılcıllu Köy Enstitüsü ise eski Amerikan Koleji binasında öğretime başlamıştır. İnşaat sürecinde öğrenciler, eğitimciler ve öğretmenler hep birlikte okul binasını ve müstemilatını yapmışlardır. Daha sonra yörenin özelliğine ve imkânlarına uygun, yolları, ahırları, kümesleri, kanalizasyonu, elektriği olan modern köy eğitimine örnek oluşturabilecek okullar açılmıştır. Bu işler yapılırken, öğrenci ile öğretmen bütün faaliyetlerde birliktedirler.²⁴⁹ Enstitüler genellikle 1000-6000

²⁴⁴ Mehmet Şeren, "Köye Öğretmen Yetiştirme Yöntüyle Köy Enstitüleri", **Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c. 28, Sayı 1, 2008, s. 212.

²⁴⁵ Selçuk Uygun, "Türkiye'de Öğretmen Adaylarının Seçimi ile İlgili Bazı Uygulamaların Tarihsel Analizi", **Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.30, Sayı 3, 2010, s.719.

²⁴⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s..82.

²⁴⁷ Şeren, **a.g.m.** s.219.

²⁴⁸ Şevket Gedikoğlu, **Evreleri, Getirdikleri ve Yankularıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1971, s. 41.

²⁴⁹ Arman, **a.g.e.** s. 249.

dekarlık arazi üzerinde kurulmuştur. Köy Enstitülerinin, kuruluş yöntemi bir kampüs modeli şeklinde olmuştur.²⁵⁰

Köy Enstitüleri, adını köy ‘Öğretmen Okulları’ndan almıştır. Enstitülere alınan çocuklar buldukları yerin iktisadî şartlarına göre, köylünün geleneklerini dikkate alan uygulamalı dersler görmüşlerdir. Enstitülere alınacak öğrencilerin köyde uygulanabilecek (marangozluk, çiftçilik) bir mesleği öğrenmeleri gerekmektedir. Köy Enstitülerine öğrenci seçiminde ise;1. Köylü çocuğu olma, 2. Sağlıklı ve sağlam olma, 3. Zeki ve çalışkan olma, 4. Kendi yaşlarına göre başarı düzeyi daha iyi olma gibi kriterler vardır. Köy Enstitülerine, 3803 Sayılı Yasanın 3. Maddesi gereğince; “tam devreli (beş yıllık) köy okullarını bitirmiş, sağlıklı ve uygun, 18 yaşını bitirmemiş köy çocukları seçilerek alınmıştır. Beş yıllık köy ilkokullarında okumuş olanların alınacağı bizzat Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından ifade edilmiştir. Başka yerlerden buralara öğrenci gelmesinin mümkün olmadığını, İnsanların ister şehirde ister köyde otursunlar bunun vicdan bakımından ayrı bir sınıflama olmayacağını ifade etmiştir:

“Beş sınıflı köy ilkokullarını bitirmiş köylü çocukları alınır» denilmesinin sebebi bu çocukların esasen başka yerden gelmesine imkân olmamasıdır. Esasen kanunun adı, köy enstitüsüdür. Burada yetişecekleri, köye göndermek istiyoruz. Köyü, kanun tarif etmiştir. Belki bir kısım köy çocukları, enstitüye senede 3 000 çocuk alacağımıza göre bundan mahrum kalacaktır, bu mahrum kalacak birkaç çocuğu biz başka şekilde okutalım, fakat davanın esasını bozmayalım ve bozmamak için maddeyi olduğu gibi bırakalım. Derhal arz edeyim ki, bir vatandaş şehirde hayat geçiriyor ve köyü tanımıyorsa o, millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mahiyet arz eder, köyde oturmuş şehri tanımıyorsa o millî şuur ve vicdan bakımından ayrı bir mevcudiyet arz eder, şeklinde bir dava mevzubahis olamaz. Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir.”²⁵¹

Enstitülere seçilecek öğrencilerin seçimi ve Enstitülerin köy halkına getirecekleri her alandaki katkılara istinaden Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yine enstitüleri savunmuştur:

“Enstitülere alınacak talebenin seçiminde düşündüğümüz şu olmuştur; şimdiye kadar ilk öğretmen yetiştirmekte uğradığımız hataya şu veya bu mülâhaza ile yeniden düşmemek için köyde yaşamış ve köy ilkokullarının her iki devresini bitirmiş çocukları almayı doğru bulduk. Oradan gelecek çocukları, şu veya bu şekilde tereddüde mahal vermeksizin, imtihan ederek, karakterlerini yoklayarak ve bedenî kabiliyetlerine bakarak, seçip enstitülere alacağız. İçtimaî bir sınıf

²⁵⁰ Arayıcı, a.g.e. s, 215.

²⁵¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 85.

doğurma meselesi mevzubahs değildir. Partimizin programında da yazıldığı veçhile esasen rejimimiz sınıf ve imtiyaz kabul etmez. Yalnız hayat tarzı bakımından meslekî zümreler, biz ister kabul edelim ister kabul etmiyelim, mevcuttur, Çiftçi vardır, demirci vardır, tüccar vardır, memur vardır. Bunlar bir takım çalışma ve iş zümreleridir. Başka bir siyasi ayrılık ifade eden kümeler değildirler.”²⁵²

Kanun’un 2. Maddesi, ücretli öğretmenler ve memurların 3656 Kanun’un 2.maddesine bağlı cetvelin Maarif vekilliği kısmına eklenmesiyle ilgilidir. Köy Enstitüleri Yasasının 3. Maddesi öğretim süresinin en az beş yıl olması hakkındadır. Öğretmen olamayacağına karar verilen öğrencilerin ayrılacağı mesleklerin tahsil sürelerinin Milli Eğitim Bakanlığınca tespit edileceği de aynı maddede ifade edilmiştir.²⁵³ Bakanlıkça göreve atanan öğretmenler burada 20 yıl mecburi çalışma yükümlülüğündedirler. 3. maddenin ikinci fıkrasının “Şehir ve kasabalarda ilk tahsillerini ikmal eden ve kanuni şartları haiz köylü çocuklar da bu enstitülere alınabilir.” Şeklindeki tavriri TBMM’ de okunmuş ve reye sunulmuş ancak kabul edilmemiştir. Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey madde ile ilgili tartışmalarda iki konu üzerinde durmuştur. Birincisi, bazı vilayet ve kaza merkezlerinin köy mahiyetinde olduğu ve buralardaki çocukların bu nimetten mahrum bırakılmalarının caiz olamayacağı, ikincisi ise şehir ve kasabalarda ilkokulu bitirmiş ve kanuni şartları haiz olan köy çocuklarının Enstitülere alınması konusudur.²⁵⁴ İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir’de aynı konu üzerinde durmuştur.²⁵⁵ Böylece köyden gelen insan, amaca göre eğitilerek yine köye gönderilmiştir. Öğrenci seçimi illere ayrılmış olan kadro sayısına göre ilköğretim müfettişleri, ilköğretim müdürleri, gezici başöğretmenler, Ulusal Eğitim Müdürleri tarafından bölgelerindeki köyler taranarak saptanmış, çocuklar görülmek suretiyle seçimler yapılmış ve bir köyden ikiden çok öğrenci alınmamıştır.²⁵⁶ Ancak Köy Enstitülerine seçilecek öğrencilerin kuralları belirlenmiş olmasına karşın, uygulamada eksiklikler olmuştur.

4. Maddede okuldan sağlık sorunları dışında okuldan ayrılan veya çıkartılan talebinin velilerinden veya kefillerinden tazminat alınacağı kararlaştırılmıştır. Enstitülere alınanlar sağlık haricindeki sebeplerle okuldan ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde okudukları süre dikkate alınarak masraflar kendilerinden veya

²⁵² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 85.

²⁵³ Şeren, a.g.m. s. 220.

²⁵⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 82.

²⁵⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.83.

²⁵⁶ Koç, a.g.e. s, 221.

kefillerinden alınır. 5. Maddede burada çalışan öğretmenlerin zorunlu çalışma süreleri belirtilerek, Öğretmen olarak gönderilenlerin Millî Eğitim Bakanlığının göstereceği yerlerde yirmi sene çalışma mecburiyetinde oldukları, mecburi hizmetlerini tamamlamadan ayrılanların devlet memuriyetlerine ve kurumlara tayin edilemeyecekleri kesin bir dille açıklanmıştır. Bu şarta uymayanlardan masrafların iki mislinin alınacağı belirtilmiştir.’

Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker Bey, bu maddeyle ilgili TBMM’de söz alarak okuldan ayrılan veya atılan kişilerin diğer memuriyetlere nasıl atanacaklarını sormuştur:

“Mecburi hizmetlerini tamamlamadan mektepten ayrılanlar devlet memuriyetlerine ve müesseselerine tayin edilemezler” hükmü üzerine izahat istemiştir. Bu noktanın Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 92. maddesinde yazan “Hukuku siyasiyeyi haiz her türlü ehliyet ve istihkakına göre devlet memuriyetlerinde istihdam olunmak hakkını haizdir...” hükmüne aykırı olup olmadığını, bunları hizmette tutmak, elden kaçırmamak için, cinayet işlemiş gibi devlet memuriyet ve hizmetinden mahrum etmek doğru mudur”²⁵⁷

Bütçe Encümeni M. Salih Yargı Bey, “böyle bir müeyyide Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’ndaki esas hukuka müessir olamaz” cevabını vermiş, madde reye sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁵⁸

5. Maddede, Köy Enstitüleri’nden mezun olacak öğretmenlerin tayin edildikleri köylerin her türlü eğitim işlerini yapacakları ifade edilmiştir. Ziraat işlerinin teknik bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere danışmanlık yapıp köy halkının bunlardan faydalandırılmalarının sağlamaları istenmiştir. Bu öğretmenlerin disiplinli bir şekilde işlerini yapacakları bir nizamname ile kararlaştırılmıştır. 6. Madde ile Enstitülerden mezun olan öğretmenler hakkında “*tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler*’ ifadesindeki cezai müeyyideler uygulanacaktır. Öğretmenler Ziraat işlerinin teknik bir şekilde yapılması için örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi alanlarda köylülere danışmanlık yapıp köylülerin bunlardan faydalanmalarını sağlarlar. Bu öğretmenlerin disiplin işlemlerinin nasıl yapılacağı bir yönetmelik ile belirlenecektir. Öğretmenler, aylık 20 lira maaşla Maarif Bakanlığınca

²⁵⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 88.

²⁵⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 88.

atanırlar. Başarıyla hizmet görenlerin ücretleri altıncı ders yılı başında 30, on beşinci ders yılı başında da 40 liraya yükseltilecektir. Bu öğretmenlerin maaşları üç ayda bir peşin olarak ödenecektir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve görev yerine gitmeleri, yollukları MEB ödeneğinden ödenecektir. Köy Enstitülerinden mezun öğretmenlere çeşitli aletler, tohum, çift ve hayvanlar, cins fidan gibi araçlar, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle Devletçe parasız olarak verilecektir.

Köy öğretmenlerinin atandıkları okullara, köy sınırı içindeki tarım işlerine elverişli araziden Köy Kanunu'na göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencilerinin ders uygulamalarına yetecek miktarda arazi verilecektir. Köyde Devlete ait arazi olmadığı takdirde okula verilecek arazi bunlardan ayrılacaktı. Köyde çalışacak öğretmenlerinin okul için yaptıkları her türlü işlerdeki ürün, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilumum olaylar gibi sebeplerle zarara uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden kurmak amacıyla ve Bakanlık bütçesinden zamanında okul adına zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılacaktır. Köy okuluna ait her çeşit demirbaş eşya, hayvan vs. okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek gelir öğretmene aittir. Ancak öğretmenin başka yere gönderilişinde bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine teslim edilecektir. İşletmeyi köy ihtiyar heyeti teslim alınca işler imece ile yapılacaktır. Bu suretle elde edilen ürünlerden satılması zorunlu olanlar, köy ihtiyar heyetlerince satılarak peşin olarak yeni öğretmene teslim olunacaktır. İşletmeye ait eşya ve tesisat ile hayvanlar devlet malı işlemine tâbi tutulacaktır. Öğretmenlerin tayin oldukları yere gidinceye kadar hem görev yaptıkları hem de görev yapacakları yerlerden ayrı ayrı mükerrer ücret almamalarına ilişkin mecliste konuşma yapan Hatay Milletvekili Hamdi Selçuk konuya açıklık getirmeye çalışmıştır.

7. Maddede öğretmenlerin aylık 20 lira ücret alacakları, altı seneden sonra bunun 30 liraya on beşinci seneden sonra da 40 liraya yükseltileceği belirtilip, yılda

dört kez istihkak adı altında yardım alacakları kararlaştırılmıştır. Ayrıca görev yerine gitme bedellerinin de ine Bakanlıkça karşılanacağı kararlaştırılmıştır.²⁵⁹

Öğretmenlerin hasta olduklarında ne yapılacağı konusu 8. maddede şu şekilde yer almıştır; '*Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenler hasta olursa, 788 sayılı Kanununun 84. maddesinin A, B ve C fıkralarındaki hükümlere göre ücretlerini alırlar*'. Köy Enstitüleri mezunu öğretmenin fiili askerlik hizmetleri esnasında kayıtları silinmeyeceği gibi kendilerine asteğmenlik veya askeri memurluk tevcihine kadar almakta oldukları ücretin üçte ikisinin aylık tazminat olarak verileceği belirtilmiştir. Aynı öğretmenler, seferberlik, talim ve manevra gibi sebeplerle silâh altına alındıkları takdirde, 3041 Sayılı Kanun'a tabi tutulacaklardır.²⁶⁰ Mardin Milletvekili Kazım Sevüktekin'in, '*1076 numaralı kanun mucibince*' ibaresinin konması teklifi encümenler tarafından da uygun görülmüş ve 9. madde tamamlanmıştır. 10. Maddede Köy Enstitüleri'nden mezun olanların, Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinden ve bir seferliğine göreve başladıkları ay içinde kendi teçhizat giderleri için 60 lira verileceği hükmü getirilmiştir. 11. Madde ile Köy Enstitüleri mezunu öğretmenlere üretim için verilecek aletler, tohum, çift ve gelir getiren hayvanlar, cins fidan gibi üretim araçlarının, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demir başına geçirilmek suretiyle parasız olarak verileceği belirtilmiştir. 12.Maddede Köy öğretmenlerinin atandıkları okullara, köy sınırı içindeki tarım işlerine uygun araziden Köy Kanunu'na göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine öğrencilerin ders uygulamalarına yetecek miktarda arazi verileceği belirtilmiştir.

Madde 13 ile kuraklık, sel yangın, hastalık gibi durumlarda ne yapılacağı konusu düzenlenmiştir. Köylerde çalışan öğretmenlerin okul adına üretilen her türlü ürün, hayvan ve binalar kuraklık, sel, yangın, çok hasar yapan nebat ve hayvan hastalıkları ve bilumum cevvi hadiseler gibi sebeplerle zarara uğradıkları takdirde işletmeyi yeniden kurmak amacıyla Bakanlık ödeneğinden zamanında okul adına

²⁵⁹ 'Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenler, ayda 20 Lira ücretle Maarif Vekilliği'nce tayin edilirler. Muvaffakiyetle hizmet görenlerin ücretleri altıncı ders yılı başında 30, on beşinci ders yılı başında da 40 Liraya çıkarılır. Bu öğretmenlerin istihkakları üç ayda bir peşin olarak dört defa ödenir. Öğretmenlerin aylık ücretleri ve vazife mahalline gitme zaruri yol masrafları Maarif Vekilliği bütçesinden ödenir' zaruri yol masrafları Maarif Vekilliği bütçesinden ödenir' **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.85,87.

²⁶⁰ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 87,88.

zarar ve ziyanı karşılayacak bir yardım yapılacağı belirtilmiştir.²⁶¹ 14. Maddede Köy okuluna ait her türlü demirbaş eşya, hayvan vs okulun malı olup bu işletmeden elde edilecek gelirin, öğretmene ait olacağının belirtilmesi öğretmenlere yan gelir olması bakımından dikkat çekicidir. Fakat öğretmenin oradan ayrılışında bu demirbaşlar yeni gelen öğretmene, bu mümkün olmadığı hallerde yeni öğretmen gelinceye kadar köy ihtiyar heyetine aynen teslim edileceği belirtilmiştir. İşletmeyi köy ihtiyar heyetinin imece usulü ile yaptıracağı, bu şekilde elde edilecek ürünlerden satılması zorunlu olanların ihtiyar heyetlerince satılarak peşinen ve diğerleri aynen korunarak yeni gelen öğretmene teslim olunacağına değinilmiştir. İşletmeye ait mallar ile hayvanların devlet malı uygulamasına tabi tutulacağı kararlaştırılmıştır. Bu madde ile okula ait demirbaş ve hayvanların işletme hakkı açıklığa kavuşturulmuştur. TBMM’de bu maddenin görüşülmesi esnasında birtakım haksızlıkların olduğu Hatay Milletvekili Hamdi Selçuk tarafından dile getirilmiştir:

‘Mahsul muallime ait olacaktır, muallim başka yere nakledilecek olursa mahsulü gelen muallim alacaktır. İdrak edilinceye kadar işe ihtiyar heyeti bakacaktır. Harmanı kaldıracak, ambara koyacak. Memleketimizin muhtelif iklimler arz etmektedir. Hatay’da bir köyde bulunan bir muallim Kars köylerinden birine nakledilirse, Hatay’da mahsul temmuzda idrak edilir. Kars’ta ise ancak teşrinievvelde idrak edilir. Bu muallim hem Hatay’da mahsul alacak, çünkü idrak edilmiştir. Gittikten sonra da teşrinievvelde Kars’ta mahsulü alacak. Fakat Kars’tan gelen muallim Kars’ta henüz idrak edilmediği için ve Hatay’a da gelirken mahsul Hatay’dan ayrılan muallim tarafından alındığı için ondan da mahrum olacaktır. Ortada adaletsizliği mucip bir vaziyet vardır.’

Hamdi Selçuk ‘yetişen mahsul onu eken ve yetiştiren öğretmene aittir’ diyerek bu fikrini Meclis Reisliği’ne sunmuş ancak kabul edilmemiştir. Bütçe Komisyon üyesi M. Salih Yargı Bey, ‘O okulun arazisindeki, fidanlığındaki hâsılat bahş ve terk edilmiş bir şeydir. Yoksa muallimin onun üzerinde bir hakkı yoktur’ şeklinde Hamdi Selçuk Beye itiraz edince madde o haliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁶²

Öğretmenlerin teftiş ve denetimlerinin nasıl olacağı ise 15. Maddede açıklanmıştır. Köy öğretmenlerinin ihtiyaçları gezici başöğretmenler ve ilkokul müfettişlerince takip edilecektir. Köy öğretmenlerinin işlerinin normal bir şekilde yapılmasına devlet çalışanlarının yardım edecekleri belirtilmiştir.²⁶³ Madde 16’da Köy Öğretmenlerinin tayin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evlerinin

²⁶¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 88,89.

²⁶² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 89.

²⁶³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.89,90.

Maarif Vekilliğince verilecek plânlara göre Köy Kanunu'na uygun olarak, bölge ilkokul müfettişi ile gezici başöğretmenin denetiminde, köy ihtiyar heyetleri tarafından yaptırılacaktır. Öğretmenler atanacak köylere bu durumun üç yıl önceden bildirileceği kanun kapsamındadır. Öğretmenin işe başlamasından önce okul binası ile öğretmen evinin tamamen bitirilmiş olması gerektiği ifade edilmiştir. Köy okulları binalarının tamiri köy ihtiyar heyetlerince getirilecektir. Bunun için “*Köy Öğretmenleri Tekaid Sandığı ile Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimaî Yardım Sandığı*” oluşturulacağı belirtilmiştir. Köy Enstitüsü Kanununa göre, bir öğretmenin ölümü halinde okula ait olup öğretime bırakılmış bulunan malların ölüm yılı içinde elde edilecek gelirinin yarısı yardım sandığına ve yarısı da gelecek öğretime verilecektir. Ölen öğretmenin mirasçıları, okul mallarının hasılatı üzerinde hiçbir hak iddia edemezler. Köylerde çalışan öğretmenlerin ve ailelerinin, öğrencilerin sağlık işleri için Bakanlıkça sağlık müfettişi hekimler tayin edilecektir. Köy öğretmenleri, eşleri ve çocukları Bakanlık hastanelerinde parasız tedavi edileceklerdir.²⁶⁴ Enstitülere diğer okullardan mezun olanların tayini konusu 17. Maddede düzenlenmiştir. Buna göre Köy Enstitüleri'ne aşağıda adları yazılı kurumlardan mezun olanlar öğretmenler tayin edilecektir.

- 1-Yüksekokul- fakülte mezunları,
- 2-Gazi Terbiye Enstitüsü mezunları,
- 3-Öğretmen Okulları mezunları,
- 4-Ticaret liseleri ve orta ziraat okulları mezunları,
- 5-Erkek sanat okulları ve kız enstitüleri mezunları
- 6-Köy Enstitüleri mezunları,
- 7-İnşaat usta okulları mezunları,
- 8-Bunlardan başka her türlü teknik ve mesleki okullar mezunları.

Enstitülerde çalışacak işçilerin günlük veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabilecekleri, atama ve terfileri ile bu enstitülerin idari işlerinin nasıl yürütüleceği de bir yönetmelik ile belirlenmiştir.

²⁶⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.92.

Giresun Milletvekili Fikret Atlı Bey, ziraata ait hayvanlara ait bilgiler dolayısıyla, Ziraat Vekâleti' nin burada büyük rolünün olacağını belirtmiştir. Tartışılan taslağa Atlı, Köy Enstitüleri ders programlarının Ziraat Vekâleti ile beraber hazırlanacağına dair bir maddenin eklenmesini Meclis Başkanlığına sunmuştur. Ancak Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, Ziraat Vekâleti ile program yapılmasının doğru olmayacağını belirtmiştir. Fikret Atlı'nın teklifi böylece kabul edilmeden oylamaya sunularak madde kabul edilmiştir.²⁶⁵ Madde 18'de yardım sandıkları görüşülmüştür. Bu kanuna tabi olacak köy öğretmenleri için Milli Eğitim Bakanlığı'nca gerekli şartları taşıyanlar ve yetkilendirilmiş kişilerce "Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı" ve "Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı" oluşturulacağına değinilerek;

a-'Tekaüd Sandığı'nın ödeneği ve gelirlerinin nelerden oluşacağı tespiti yapılmıştır. Buna göre

1-Bakanlık bütçesine Köy Enstitüleri masrafı olarak her yıl konulacak tahsisat toplamının binde biri.

2-Aylıkları arttırılan, sandığa dâhil köy öğretmenlerinin maaşlarından kesilecek ilk aylık zamları.

3-Sandık ödeneğinin bütün gelirleri ile diğer gelirler.

Tekaüt Sandığının alacakları devlet mallarına ait hak ve üstünlüğe göre yapılacaktır. Bu paraların ve tüm aidat ile faiz ve temettülden harç ve vergi alınmayacağı, haciz ve mülk edilemeyecekleri hususuna dikkat edilmesi belirtilmiştir. Hizmet süreleri 30 yılı dolduran ve sandığa ait köy öğretmenlerinin emekliliklerini isteyebilecekleri dikkat çekmektedir. Bu gibilere emekli maaşları, ücretleri ise aylık 20 lira üzerinden üç ayda bir peşin olarak ödenecektir.

b-Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı'nın sermayesi ve gelirleri ise şunlardır;

1-Eğitim Bakanlığı bütçesine Köy Enstitüleri masrafları adıyla her yıl konulacak ödenek toplamının binde biri.

2-Sandığa dâhil öğretmenlerin aylıklarından kesilecek yüzde birler.

²⁶⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 90,91.

3-Teberrular.

4-Sandık sermayesinin gelirleriyle sair bilumum gelirler.

Her iki sandığın ödemelerinin Divan-ı Muhasebat (Sayıştay) vizesine tabi olmaması da dikkat çekmektedir.

Madde 19: öğretmenin ölümü halinde okul gelirlerinin ne olacağı ile ilgili düzenlemeyi kapsamaktadır. Buna göre, öğretmenin ölümü durumunda geliri okula ait olan ancak öğretmene ayrılan malların ölüm yılı içinde elde edilecek gelirinin yarısı yardım sandığına ve yarısı da gelecek öğretmene verilecektir. Vefat eden öğretmenin mirasçıları, okul malları üzerinde hakları yoktur. 20. Madde 'Köy Öğretmenleri Tekaüt Sandığı' ile köy öğretmenleri sağlık ve içtimai yardım sandığının idaresi, işleyişi, öğretmenlerin emeklilikleri, yapılacak yardımların şekilleri, bu sandıkların bütün işlerine ayrılan tüm konuların yönetmelikle ile tespit olunacağı belirtilmiştir. Bu yönetmeliklerde şartları taşıyan devlet okullarında benzeri sandıkların üyelerine temin ettiği faydalara benzeyen faydaları gösteren hükümlerin bulunması şart koşulmuştur.²⁶⁶ Köy okulunda çalışan öğretmenlerin aile bireylerinin, öğrencilerin hastalık durumlarında tedavi edilmeleri ve bunun için doktor görevlendirilmesi ile ilgili olarak 21. Maddede açıklamalar bulunmaktadır. Köylerde çalışan öğretmenlerin ailelerinin, köy okullarındaki çocukların sağlık işlerine bakmak üzere Bakanlıkça sağlık müfettişi atanacaktır. Köy öğretmenleri, eşleri ve çocukları Millî Eğitim Bakanlığı hastanesinde parasız tedavi edilecektir. 22. madde Enstitülerin tesisat, inşaat ve tamirinin '2490 Sayılı Arttırma ve Eksiltme İhale Kanunu'na tabi olmadığına ilişkin yapılmıştır. 23 ve 24. Maddeler Kanun'un yürürlüğünün Bakanlar Kurulunca yürütüleceği ve yürürlüğe giriş tarihiyle ilgilidir. Köy Enstitülerinin ismi, çeşitli masraflar ve bunlara bağlı cetveller, ödenekler vs. konularda bazı geçici maddeler de bulunmaktadır.

3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu 17 Nisan günü yapılan tartışmalar sonunda 426 milletvekilinin 278'inin kabul oyu vermesi ile kabul edilerek yasalaşmıştır.²⁶⁷ 3803 sayılı Kanuna hiçbir milletvekilinin ret oyu vermemesi dikkat çekicidir. Ancak 148 milletvekilinin oylamaya katılmamış olması da bir o kadar

²⁶⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 91,92.

²⁶⁷ Aysal, a.g.m. s. 275.

dikkat çekicidir. 3 milletvekili de çekimser oy kullanmıştır. Oylamaya katılmayanlar arasında daha sonra Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer alacak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü gibi isimler de vardır. Bu isimlerin CHP içerisinde bulunup muhalif tavırlar içinde olmaları, bu kanunun kabulünde kendini daha açık bir şekilde göstermektedir.²⁶⁸ Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, yoğun alkışlar içerisinde yaptığı teşekkür konuşmasında Kanunun memleketin geleceğinde çok önemli görevler icra edeceğini ifade etmiştir. Enstitülerin köy halkının eğitiminde değil ekonomik kalkınmasında da büyük görevler yapacağına vurgu yapmıştır.²⁶⁹

'Sayın arkadaşlarım, encümenlerin üstünde çalıştığı bu kanun layihasını şu anda kabul etmiş bulunuyorsunuz. Bu kanun memleketimizin istikbali, halkımızın maarif ihtiyacı ve köylümüzün kalkınması bakımından haiz olduğu ehemmiyet, tasvibinizle bir kere daha ve en esaslı surette tahakkuk etmiştir. Bunu görmekle büyük bir bahtiyarlık duyuyorum ve şahsen uzun yıllar kalbimde sakladığım bir idealin tahakkukuna şahit oluyorum'.

3803 sayılı Yasa'yla aynı zamanda 07.07.1939 Tarih ve 3704 Numaralı Kanun'da adı geçen "Köy Öğretmen Okulları" tabiri değiştirilerek Köy Enstitülerine dönüştürülmüştür.²⁷⁰ Bu kanunun çıkmasından sonra hemen harekete geçilmiş 1937'den itibaren köye öğretmen yetiştiren okullardan biri, Eskişehir'e yakın Çiftelerde, öteki de İzmir yakınında Kızılcıllu'da ve Kastamonu Gököy'de yer alan Köy Öğretmen Okulları ile eğitim kursları Köy Enstitülerine çevrilmiştir. Aynı yıl 14 yeni Köy Enstitüsü'nün açılmasına karar verilmiştir. 1941'de 2, 1942'de 2 ve 1944 yılında da 3 tane olmak üzere 7 köy enstitüsü daha kurulacaktır. 1942-1943 Eğitim senesinde Köy Enstitüleri'ne öğretmen, bölge okullarına idareci, gezici başöğretmen, ilköğretim müfettişi eğitimi için Hasanoğlan Köy Enstitüsü içerisinde "Yüksek Köy Enstitüsü" kurulacaktır.

Enstitüler hakkında ilk tepkiyi verenlerden ve hatta o dönemde ilk öğretmen adaylarından biri olan Talip Apaydın, bize Enstitülerin taşrada nasıl algılandığı izlenimini de vermektedir.²⁷¹ Apaydın, enstitülere hiç düşünmeden çok erken bir zamanda karşı çıktığını eleştirmiştir:

²⁶⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 99-102.

²⁶⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 92.

²⁷⁰ 3803 Sayılı Kanun, T.C. **Resmî Gazete**, 22.04.1940, sayı 4491, Kabul Tarihi 17 Nisan 1940.

²⁷¹ Talip Apaydın, **Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983, s. 44,45.

Böylece tüm aksaklıklara rağmen Enstitüler sayesinde Türkiye’de eğitim ilk kez ülke nüfusunun %80’inin ihtiyacına göre düzenlenmesi hedeflenmiştir. Böyle bir düzenleme fırsat eşitliği ve demokratikleşme yönünden büyük bir atılımdı. ‘Köy Enstitüleri Kanunu’ maddeleri incelendiğinde 1940’lı yıllarda ülkede eğitim alanında önemli gelişmelerin yaşanacağı görülmektedir. Bu gelişme gerek okullaşma gerekse öğrenci sayısındaki artışta meydana gelmiştir. 1927-1950 arasındaki öğrenci sayılarının kırsal kesimde daha büyük bir hızla arttığı görülecektir. Kırsal kesimde, okullardaki öğrenci sayısı on yıl içinde iki kat arttığı halde, kent okullarındaki öğrenci sayısının artış oranı yalnızca dörtte bir oranında gerçekleşmiştir.²⁷²

*Köy Enstitülerinin Açıldıkları yerler ile buralara öğrenci toplanan alanlar Tablosu.*²⁷³

Enstitü Adı	Öğrenci Toplama Alanı	Alınacak Öğrenci Sayısı
Kars Cılavuz (Susuz) Köy Enstitüsü	Çoruh, Kars, Bayazıt, Erzurum	200
Trabzon Beşikdüzü Köy Enstitüsü	Rize, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu	50
Malatya Akçadağ Köy Enstitüsü	Malatya, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Elazığ, Tunceli, Muş ve Bingöl, Erzincan, Sivas, Divrik, Gürün, Kangal, Koyulhisar	250
Kayseri Pazarören (Pınarbaşı) Köy Enstitüsü	Sivas (Merkez, Hafik, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli), Kayseri, Niğde, Kırşehir, Yozgat	250
Samsun Akpınar (Lâdik) Köy Enstitüsü	Tokat, Amasya, Samsun	50
Kastamonu Göl Köy Enstitüsü	Kastamonu, Çorum, Çankırı, Sinop, Zonguldak	150
Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü	Konya, Ankara, Afyon, Eskişehir, Kütahya	200
Sakarya Arifiye Köy Enstitüsü	Bolu, Bilecik, Bursa, Kocaeli, İstanbul (Anadolu)	200
Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü	Balıkesir	40
İzmir Kızılcıllı (Buca) Köy Enstitüsü	Muğla, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa	210
Kepirtepe (Lüleburgaz) Köy Enstitüsü	İstanbul (Trakya), Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale	100
Seyhan Düziçi Köy Enstitüsü	Gaziantep, Maraş, Seyhan, İçel	160

²⁷² Arayıcı, a.g.e. s. 282.

²⁷³ *Tebliğler Dergisi*, MEB Yayınları, 1940, s. 242.

Enstitüsü		
Isparta Gönen Köy Enstitüsü	Isparta, Burdur	80
Antalya Aksu Köy Enstitüsü	Antalya	60
Ankara Hasanoğlan (Elmadağ) Köy Enstitüsü (1941'de)	Çankırı, Ankara	-
Konya İvriz (Ereğli) Köy Enstitüsü (1941'de)	Konya, Nevşehir, Niğde	-
Sivas Pamukpınar (Yıldızeli) Köy Enstitüsü (1942'de)	Sivas, Erzincan	-
Erzurum Pulur (Aziziye) Köy Enstitüsü (1942)	Erzurum, Bingöl	-
Aydın Ortaklar (Germencik) Köy Enstitüsü (1944'te)	Aydın, Denizli	-
Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsü (1944'te)	Diyarbakır, Urfa, Mardin, Bitlis,	-
Van Ernis (Erçiş) Köy Enstitüsü (1944'te)	Van, Hakkâri	-

Köy Enstitüleri Kanunu'nun çıkarılmasına basın yayın organlarında olumlu yaklaşıldığı görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet, Ulus, Yeni Sabah ve Milliyet gazetelerinde konuyla ilgili makaleler yayınlanmıştır. Gazetelerde özellikle Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel'in TBMM'deki konuşmalarının yayınlandığı görülmektedir. Köy Enstitüleri Yasası ile Türk eğitiminde büyük bir hamle yapıldığı yorumları yapılmıştır. Ayrıca Enstitülerin nerelerde açılacağı ve hangi derslerin okutulacağı hususlarında bilgiler verilmiştir. Kazım Karabekir, Emin Sazak, Osman Şevki Uludağ gibi milletvekillerinin Enstitülerle ilgili eleştirilerine de yer verilmiştir.²⁷⁴

Köy Enstitülerinin yansıra Köy Enstitüleri ailesi içinden çıkan bir başka proje de "Bölge Köy Okulları"nın kurulması olmuştur. 8-15 köyün ortasında kurulan birer küçük enstitü olan bu okullar, ilkokulları bitirmiş yetenekli çocuklar için tarımsal ve teknik eğitim vererek orta dereceli eğitimin, bir biçimde köylere ulaşmasını

²⁷⁴ "Milli Müdafaa İçin Fevkalade Tahsisat Kabul Edildi: Köy Enstitüleri Kanunu Etrafında Maarif Vekili İzahat Verdi", **Yeni Sabah**, 18 Nisan 1940, s. 1-4. "Memlekette Büyük Maarif Hamlesi", **Ulus**, 19 Nisan 1940, s 1. "Köy Enstitüleri Teşkilatı", **Cumhuriyet**, 19.04.1940, s 4. "Türk Köyünün Büyük Zaferi: Köy Enstitüleri Nerelerde Açılacak ve Neler Okutulacak", **Ulus**, 20.04.1940, s. 4.

sağlamışlardır. Türkiye’de 1945’e kadar 380 Bölge Okulu hizmete açılmıştır.²⁷⁵ Enstitüler dönüştürülünce ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomik durumu dikkate alınarak 1960’lı yıllarda bölge okullarının sayılarının arttırılarak daha teşkilatlı bir şekilde devam etmeleri tartışılmıştır. 1961 yılında ‘222 Sayılı İlköğretim Okulları Kanunu’nda ‘Yatılı Bölge Okulları Yönetmeliği’nin hazırlanarak bu okulların etki alanlarının genişletilmesine karar verilmiştir. Bölge okulları konusu bu araştırmanın dışında kaldığı için burada ayrıntılı olarak yer verilmemiştir.

e- Enstitülerle ilgili Ödenek, Araç Gereç, Öğretim Elemanlarının Temini, Teknik Konu Tartışmaları

TBMM içerisindeki açık ve gizli görüşmelerden sonra bazı aksaklıklar ve muhalefete rağmen enstitülerin nerede hangi şartlarda kurulmaları gerektiği ile enstitülerde kimlerin ne şekilde görevlendirileceklerine karar verilmiştir. Öğretmenlerin seçimi, klasik bilimsel görüşlerle değil köy için lazım olan bilgilerle eğitilmesi, Teknik Konular, okutulacak derslerin içeriği vs. konularda TBMM’de tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalara bakıldığında, söz alıp konuşan milletvekillerinin çoğunluğunun bulunduğu yerin özellikleri ve karakterine göre derslerin düzenlenmesi ve o dersleri verecek öğretmenlerin o derslere özel basılmış kitaplarla ders yapmaları gerektiği konularında hem fikir belirttikleri görülmektedir. Örneğin bu hususta Giresun Milletvekili Fikret Atlı Meclisteki konuşmasında sistemin sadece köy çocuğunu okuryazar yapmaktan ibaret olduğunu savunmuştur:

*“Bugüne kadar köy mekteplerinde takip edilen sistem, yalnız köy çocuğunu okuryazar yapmaktan ibaretti. Yani köy çocuğu okuryazar olsun, bu kâfi idi. Fakat yeni girdiğimiz sistem, köy çocuğunun okuryazar olması değil, kendine ait bilgilerle mücehhez olarak okuryazar yapmaktır. Adana’da çocukların hiç şüphesiz daha ziyade pamukçuluk öğrenmesi lâzım gelir. Diğer bir yerde de meyvecilik. Memleketin kendi hususî karakterine uygun bir ziraat dersi vermek lâzım gelir. Demek ki halk için kendi bulunduğu yerin hususiyet ve karakterine göre dersleri tanzim etmek ve o dersleri mahsus muallimler ve o derslere mahsus kitaplar yazmak ve o derslere mahsus tedrisat sistemi takip etmek lâzım gelir”.*²⁷⁶

Ayrıca uygulamalı eğitime de çok önem verildiği, hazırlanan programa göre Enstitü öğrencilerine ilk üç yılda ziraat, sanat dersleriyle uygulamalı bilgiler öğretilceğinin, Ziraat dersleri arasında tarla ziraatı, bağcılık, bahçecilik, sebzeçilik, arıcılık,

²⁷⁵ Deniz Ilgaz, **Köy Enstitüleri ve Kemalizm İdeolojisi**, Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ABD Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1995, s.356.

²⁷⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 90.

tavukçuluk gibi dersler okutulacağı tasarlandığı görülmektedir. Sanat dersleri olarak yapıcılık, dülgerlik, demircilik, halıcılık, nakış dersleri, fotoğrafçılık, öğretilmiştir. Ayrıca matematik, tabiat bilgisi, Türkçe, İngilizce, müzik, kooperatifçilik, çocuk bakımı, tarih, coğrafya ve kızlar için ev idaresi dersleri verilememiştir. Ziraat dersleri tarlada ve uygulamalı olarak yapılmıştır. Enstitülerin dördüncü ve beşinci sınıflarında ise yukarıdaki derslere ek olarak öğretmenlik mesleğini ilgilendiren eğitim dersleri ve psikoloji dersleri verilmiştir.²⁷⁷

Ortaokul düzeyine göre teşkilatların Enstitüler giderek daha yüksek mesleki hazırlığı bulunan personele ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bunun için istenilen sayıda ve nitelikte eleman bulmakta sorunlar yaşanmıştır. Hatta Cumhurbaşkanı İnönü'nün Köy Enstitülerinin sayısının hızla artırılması şeklinde yaptığı önerisi, yeterli sayı ve nitelikte öğretmen bulunamadığından yerine getirilememiştir.²⁷⁸ '3803 Sayılı Kanun'un 17. Maddesine göre Köy Enstitülerine Yüksekokul ve fakülte mezunları, 'Gazi Terbiye Enstitüsü' mezunları, Öğretmen Okulları mezunları, Ticaret liseleri ve Orta Ziraat Okulları mezunları, Erkek Sanat Okulları ve Kız Enstitüleri mezunları, Köy Enstitüleri mezunları, inşaat usta okulları mezunları ve her türlü meslek okullardan mezun olanların öğretmen olarak atanmaları uygun bulunmuştur. Enstitülerde uzman işçiler günlük veya aylık ücretle usta öğretici olarak çalıştırılabileceklerdir. Böylece eğitim sistemine ilk kez "usta öğretici" kavramı da girmiş oldu.²⁷⁹ Aynı Kanunda Köy Enstitülerinde görevlendirileceklerin tayin-terfi şekilleri ve bu enstitülerin idarî işlerinin nasıl yapılacağı konularının bir yönetmelikle tespit edileceği de hükme bağlanmıştır.²⁸⁰ Dönemin siyasi ve sosyo-kültürel durumuna binaen 3803 Sayılı Yasa, Enstitülerde öğretmen olmak için yükseköğrenim görme zorunluluğunu şart koşmamıştır. Enstitülere atanan

²⁷⁷ İlhan Tekeli, "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. III, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 666.

²⁷⁸ Aydoğan, a.g.e., s. 79.

²⁷⁹ Köy Enstitülerinde çalışan usta öğreticilerin en ünlülerinden birisi Âşık Veysel Şatıroğlu'dur. Âşık Veysel Şatıroğlu, 25.01.1942'de Arifiye Köy Enstitüsü'nde türkü usta öğreticisi olarak göreve başlamıştır. "Enstitü" ve "benim sadık yârim kara topraktır" şiirlerini Çifteler, "mektup, gidiyorum gündüz gece, hayran oldum o dallara" şiirlerini ise Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde kaleme almıştır. Bkz. Mildivanlı, a.g.e. s. 51.

²⁸⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 90.

müdürlerin çoğu savaş yıllarında gönüllü olarak Köy Enstitülerinde görev almışlardır.²⁸¹

Köy Enstitülerine öğretmen temini konusunda yaşanan sıkıntıları gidermek için atılan en büyük adımlardan biri “Yüksek Köy Enstitüleri” nin kurulması olmuştur. Özellikle tarım, fen ve güzel sanat alanlarına, bölge okullarına öğretmen yetiştirmek, gezici başöğretmen, bölge müfettişi gibi köy eğitimini denetleyecek, öğretmenlere yardımcı olabilecek, denetleyicileri eğitmek konularında çok ciddi sıkıntılar olmuştur. Köy inceleme merkezleri kurup işletmek, köy okullarını ve Köy Enstitülerini ilgilendiren konularda araştırma, deney yapmak ve yaymak amacıyla çalışmalar yapma zorunluluğu doğmuştur. Bu sorunların çözümü için altı aylık bir kurs programı açmak düşünülmüştür. Talim Terbiye Kurulu’nun 24.07.1943 günlü kararıyla en az üç yıllık eğitim veren okullar yüksekokullara çevrilmiştir. Yüksek Köy Enstitüleri kurulduktan sonra İzmir-Kızıllı ve Eskişehir-Çifteler Köy Enstitülerinin ilk mezunları sınavsız olarak Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsü’ne alınmışlardır. 15.10.1946’ya kadar Yüksek Köy Enstitüsünden mezun olanların sayısı “104”ü bulmuştur. 1945-1947 tarihleri arasında ise Yüksek Köy Enstitüsü toplam 213 mezun vermiştir.²⁸²

f- Enstitülerin Kurulacağı Yer ve Binalar Üzerinde Tartışmaları

Enstitülerin çoğunun çadırda veya eski binalarda kurulmuş olmaları ilk etapta büyük sıkıntılar doğurmuştur. Ancak aradan geçen zaman içinde düzenli binalara sahip olmuşlardır. Mesela Savaştepe ve Aksu Enstitüleri’nin arazileri kuruluş aşamasında zor günler yaşamıştır. Malatya’da Akçadağ Köy Enstitüsü çadırda, İzmir Kızıllı Köy Enstitüsü ise Amerikan Koleji binasında eğitim-öğretime başlamıştır. Yatakhane ve sınıflar ile başlayan inşaat sürecinde öğrenciler ve öğretmenler birlikte okul binasını yapmışlardır. Daha sonra yörenin özelliğine ve imkânlarına uygun şekilde, yolları, ahırları, kümesleri, elektriği olan, yeni üretim araçlarıyla işlenen modern köy eğitimine örnek olabilecek okullar açılmıştır. Fay Kirbay, Enstitü yerleri ve burada karşılaşılan sıkıntıları dile getirirken, en uygun durumlarda bile büyük sıkıntıların ortaya çıktığını ifade etmiştir:

²⁸¹ Gedikoğlu, a.g.e., s. 17,18,19.

²⁸² Tonguç, a.g.e. s. 540.

*'Her enstitünün, aşağı yukarı aynı ziraat özellikleri olan bir bölgenin az çok merkezi bir yerinde bulunması, her birinin bu özelliklere göre ziraat faaliyetlerini merkezileştirmesi istenecek bir şeydi. Fakat öyle basit ve tabii bir fikir bile birçok meselelerle karşılaşılıyordu. Cıvaz'un bölgesinde astropikal ılıca vardı. Beşikdüzü'nün kırk millik yarım kutru içinde balıktan mısıra, mısırdan fındığa, tütüne, ormandan kuru tarıma geçiyordu. Seçilecek yerlerde su bulunması, işe yarayacak bina ve tarla bulunması, az çok taşıt vasıtaları bulunması; hastane, Pazar ve hükümet dairelerine ulaşma imkânları bulunması lazımdı. İdeal olarak arazinin istimlâke başvurmada sağlanması, yerin halkı tarafından enstitü istenmesi ve yeni binalar plana göre yapılırken kalınacak bina bulunması gerekliydi. Bu ideal şartlardan ne dereceye kadar ayrılmak zarureti olduğunu misallerle görmek mümkündür.'*²⁸³

Yine de her Enstitü, kurulacak yerlerin iklim bakımından benzer karakter göstermelerine, çalışmalarının daha üstün şekilde yapılabileceği bir yerde kurulmalarına özen gösterilmiştir. Öğrencilerin, tabiatla, bedenle ve fikirle her zaman iç içe bulunabilmeleri köylüyle birlikte yaşayabilmeleri için Enstitülerin köylerde veya köy yakınlarında kurulmalarına, kenarlarında, bol suyu bulunan geniş toprak ve merası olan yerlerde kurulmalarına dikkat edilmiştir.

g- Enstitülere Öğrenci Seçiminde Yaşanan Aksaklıklar

Köy Enstitülerine alınacak öğrenciler için şartlar belirli olmasına rağmen, uygulamada aksaklıklar olmuştur. Bunların başında öğrenci bulma gelmektedir. Öğrenci bulmada zorlanmanın nedenlerinden birincisi her köyde okul olmamasıdır. 1935 nüfus verilerine göre 40.000 köyün 35.000'inde okul bulunmuyordu. Okulu olanların ise sınıf sayısı üç idi.²⁸⁴ Bundan dolayı üç yıllık ilkokulu bitiren öğrenciler de Enstitülere kabul edilmiştir. Özellikle kız çocukların alımında bu yola başvurulmuştur.

h- Kayıt Ücretleri ve Enstitülere Seçilen Öğrencilerin Niteliksel Durumu

Enstitülere kayıt yaptıran öğrencilerin velilerinden ücret istenmesi ise başka bir sorun yaratmıştır. 1937-1938 eğitim yılında Köy Öğretmen Okullarına kayıt esnasında öğrenci velilerinden bir sefere mahsus olarak 30 lira değerinde ders araç-gereçleri almaları istenmiştir. 1939 yılında bu miktar 20 liraya düşürülmüş olup daha sonra kaldırılmıştır. 1942 yılında Köy Enstitülerinin yapısının iyileştirilmesi için 4274 Sayılı Teşkilat Kanunu çıkarılmıştır.²⁸⁵

²⁸³ Kirby, a.g.e. s. 202.

²⁸⁴ Aydoğan, a.g.e. s. 50.

²⁸⁵ Aydoğan, aynı yer.

Enstitülere alınan öğrenciler bilgi ve görgü açısından donanımlı bir şekilde gelmemiştir. Birçoğu enstitüde kullandıkları alet, araç vb. isimlerini dahi bilmemektedirler. Yeni alınan çocuklar üzerinde yapılan bir denemede bilmedikleri kelimelerden bazılarını ve ilk zamanlardaki davranışlarını Akçadağ Köy Enstitüsü Müdürü Şerif Tekben (1947) şu şekilde ifade etmiştir;

“Sürahi, not, iskarpin, matbaa, balkon, çerçeve, hela, kavanoz, kupa, çakı, çatal yatak çarşafı, mangal, karikatür, eczacı, söylev (nutuk), mecmua (dergi), kitaplık (kütüphane), aspirin, keman kelimeleri bilmedikleri kelimeler arasındaydı. Bunun yanı sıra çocuklar enstitü öğrenimlerine başladıkları ilk zamanlarda zeytin ve zeytinyağlı yemeklere el sürülmüyor, bu yemeklerin bulunduğu günlerde öğrencilerin yansından fazlası ekmeğini alıp yemekhaneden çıkıyordu. Bazı öğrenciler hela ve su kullanmıyordu. Öğrencilerin mühim bir kısmı trahomlu□ idi. Ayrıca köylerinden uyuz, kabakulak hastalıkları getirenler bulunuyordu. Tespit edilen bu kötü alışkanlıkların yanında köyün temiz, bozulmamış çevresi içinde kazanılmış öyle iyi huylara maliktiler ki bunları temel yaparak yeni adamı yaratmakta güçlük çekilmeyecekti. Zorluklara karşı dayanıklılık, içten saygı, alçak gönüllülük, fedakârlık, çabuk kavrama ve hepsinin üstünde tam realist bir ruh sahibi olma gibi iyi tarafları kendilerine gönül bağlatıyordu”²⁸⁶

Enstitülerde uygulamalı derslerde her öğrenci ister istemez aktif bir şekilde derse katılmaktaydı. Fakat kültür derslerinin işlenişlerinde nelere dikkat edileceği, derslere öğrencinin aktif bir şekilde katılımının nasıl sağlanacağı her kesimde tartışılmaktaydı. Bu hususta İsmail Hakkı Tonguç’un görüş ve direktifleri belirleyici olmuştur. Tonguç, öğretmenlerin yeni metodlara alışamadıklarını ve ders kitabı konusunda sıkıntılar olduğunu ifade etmiştir:

“Bir gruba verilen konuya, diğer gruplar da çalışmaya mecburdu. Bize: “Dersleri artık öğretmen değil, kendiniz anlatacaksınız”, dediler. Biz hayret etmiştik: “Hiç, diyorduk, öğretmen dururken talebe ders anlatır mı? Eğer öğretmen ders vermeyecekse ne diye hükümetin parasını boş yere alacak? Hem böyle öğretmenliği herkes yapar, gibi lâflar ediyorduk. Derslere hazırlanırken yalnız bir kitaba bağlı kalmıyor, birçok yardımcı, eserlerden de faydalanıyorduk. İlk günlerde buna alışmak zor oldu. Vazifeyi alan arkadaşlar hazırlanmaya yarayacak kitapları bulamadılar. Fakat sonradan böyle dersler hoşumuza gitmeye başladı. Derse hazırlanan grup anlatmasını bitirdikten sonra, diğer grupların sordukları suallere cevap vermek zorunda idi. Böylelikle dersler heyecanlı işlenmeye başlanmıştı. Aramızda tartışmalar oluyordu. Öğretmenin burada ödevi, yanlış istikamet almış olan tartışmayı aydınlatmaktı”

Burada Tonguç’un ifadelerine baktığımızda eğitimde günümüzde daha yeni yeni önemi görülen yapılandırmacı ve öğrenci merkezli eğitim anlayışının tespit edilmesi ve daha o zamanlarda verilmeye çalışılmasıdır. Ayrıca, Köy Enstitüleri

²⁸⁶ Akdoğan, a.g.e., s. 46.

sistemi ile o güne kadar klasik okullarda uygulanmayan tartışma, öğrenirken üretme, üretirken öğrenme, öğretimde bütünlüğü sağlama, öğretimde gözlem, deney ve inceleme, dayanışma içerisinde öğrenme yöntem ve şekillerinin uygulanmaya başladığı Tonguç'un ifadelerinden anlaşılmaktadır.²⁸⁷

i- Enstitülerde Eğitim Programları

Köy Öğretmen Okulları' 1940'ta Köy Enstitülerine dönüştürülünce bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu kurumların yeni kurumlar olmaları, kurumların yapısına uygun eğitim programlarının henüz gelişmemiş olması ve bu programları geliştirecek deneyime sahip eğitimcilerin o tarihte henüz mevcut olmaması bu sıkıntıların yaşanmasında etkili olmuştur.²⁸⁸ Belli bir eğitim programının olmaması, her okulun kendi programını kendisinin belirlemesine neden olmuştur. Bu durum 1943 yılına kadar böyle devam etmiştir. Enstitülerde görev yapacak gerekli mesleki ve kültürel birikime sahip öğretmenler ve bu Öğretmenleri denetleyecek müfettişlerin yetiştirilmesi sorunları ilk etapta hemen giderilememiştir.

C- Köy Okulları ve Enstitülerinin 19.6.1942 Tarih ve 4274 Sayılı Kanun ile Teşkilatlandırılması ve Tartışmalar

Köy Öğretmen Okulları'nın 1940 yılında *3803 Sayılı Kanun* ile Köy Enstitülerine dönüştürülmesi ile birlikte kurumların uzman personel ve ihtiyaçları konusunda bazı sıkıntılar ortaya çıkmıştır. 1942 yılına kadar okullardaki aksaklıklar tespit edilerek bunların giderilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. '*4274 Sayılı Yasa*' bu aksaklıklara çözüm bulma isteğinin bir sonucu olarak hazırlanmıştır.

a- Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılması hazırlıkları

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarında Türkiye'de ekonomik ve sosyo-kültürel konularda çeşitli sorunlarla mücadele edilmiştir. Özellikle Köy Enstitüleri gibi henüz alt yapı çalışmaları bitirilememiş çalışmalar türlü zorluklar altında sürdürülmeye çalışılmıştır. 1940'lı yıllarda nüfusun %80'ini kapsayan kırsal kesimin öğretmen ihtiyacı için 'Köy Enstitüleri'nden mezun olan öğretmenler önemli bir boşluğu doldurmuştur. İlköğretimin yaygınlaşması amacıyla Millî Eğitim Bakanlığı bir "İlköğretim Çalışma Planı" hazırlamıştır. 24.11.1945'te bir genelge ile

²⁸⁷ Tonguç, a.g.e. s. 625.

²⁸⁸ Gedikoğlu, a.g.e. s. 84.

valiliklere gönderilen bu plan ayrıntılı bir çalışma sonunda on yıllık ihtiyaç ve istihdamı hedeflemiştir. 1946-1956 arasında geçerli olacak olan bu on yıllık plana göre, Enstitülere alınacak öğrenci sayıları belirlenmiştir. On yıl içinde bütün köylerin okul ve öğretmene kavuşması amaçlanmış oldu. Fakat 1946'dan itibaren siyasi değişimler, bu planın uygulanmasını sekteye uğratmıştır. Bu durum planlamanın yeterli olmadığı, bunun için siyasi kararlılık ve istikrarın da gerekli olduğunu göstermiştir. Siyasi kararsızlık ve istikrarsızlık Türk eğitiminin öteden beri önemli sorunlarından birisi olmuştur.²⁸⁹

Refik Saydam Hükümeti'nden sonra kurulan I. Şükrü Saraçoğlu Hükümetinde (9 Temmuz 1942 – 9 Mart 1943), '*Köy Enstitüleri Kanunu*'nun kırsal kesimde uygulanabilmesi için daha geniş teşkilat düzenlemesine ihtiyaç duyulmuştur. Hükümet programında Köy Enstitülerinin köylünün eğitim seviyesini yükseltmeye başladığı belirtilmiştir.²⁹⁰ Bunun üzerine 1942 yılında Enstitüleri teşkilatlandırma çalışmalarına hız verildi. Köy Okulları ve Enstitülerinin teşkilatlandırılması ile ilgili çalışmalar TBMM'de Dâhiliye, Adliye, Bütçe ve Maarif Encümenlerince hazırlanarak 07.04.1942 tarihinde 14 milletvekilinin imzasıyla Meclise sunulmuştur.²⁹¹ Teşkilatlandırma Kanunu hususunda hazırlanan layihalar 10.04.1942 tarihinde TBMM'de ki görüşmelerden sonra kabul edilmiştir. '*4274 Sayılı Kanun*' ile ayrıca, köylerde çalışacak sağlık memurları ve ebelerin de bu okullarda eğitilmelerine karar verilmiştir.

b- Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılmasının Gerekçeleri

I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde Köy Enstitülerinin daha teşkilatlı bir yapıya kavuşturulması çalışmaları başlamıştır. TBMM'de '*Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilatlandırma Kanunu*'nun tartışılması sırasında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel Kanun'un gerekçesini ve önemini vurgulamış, hemen görüşmelere geçilmesini rica etmiştir. Çünkü Enstitüler o sene ilk kez mezun verebilecek duruma gelmiştir. Dâhiliye, Adliye, Bütçe, Maarif, Ziraat, Maliye ve Sıhhiye Encümenlerinden oluşan bir muvakkat encümenin teşkili kabul edilmiştir. Antalya

²⁸⁹ Uygun, **a.g.m.** s. 13.

²⁹⁰ Filiz Meşeci Giorgetti; Betül Batır, "*İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları*", **İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, sayı 13-14, 2008, s. 32.

²⁹¹ **BCA**, 030.01/98.28.13.

Milletvekili Rasih Kaplan'ın bu encümenlerden kaçır kişi olacak sorusu üzerine, üçer aza seçilmesi kabul edilmiştir. Rasih Kaplan yasayla ilgili TBMM'de 5 Haziran 1942 günü yapılan görüşmelerde 'Köy Kanunu, Köy Enstitüleri Kanunu' ve köylerde ihtiyar heyetlere verilen görevlerle köyde işlerin düzeleceğini zannettiklerini hâlbuki asıl meselenin yine köyün içinden yetişmiş öğretmenlerle halledilebileceğine olan inancını dile getirmiştir. Öğretmenlerle ilgili ise zaten kendilerini köyden aldıklarını ve köyün derdi içinde yetişmiş olan bu çocukların köyün derdi üzerinde duracaklarını ifade etmiştir.²⁹² Teşkilat Yasasını ve Köy Enstitülerini en içten destekleyenlerden biri olan Rasih Kaplan, kendisini en çok sevindiren şeyin ilköğretim sorununun halledilmesinin mukaddes meslek erbabları olan öğretmenlerle gerçekleşeceği ve bu sayede de köy davasının çözüleceğidir. İzmir Milletvekili Halil Menteşe 25.5.1942 tarihli Meclis'teki konuşmasında Köy Enstitülerinin teşkilatlandırılmasına kimin öncülük etmesi gerektiği hakkında düşüncelerini paylaşmıştır. Ziraat Vekâletini bu konuda sorumluluk almaya davet ve teşvik etmiştir:

*'Maarif Vekili arkadaşımız Köy Enstitüleri yaratmak suretiyle köylüye bir rehber, bir hoca göndermek meselesini tahtı temine almış bulunuyor. Onun hususi raporunda da okuduğuma göre gelecek sene binlerce çocuk köylere gidecektir. Bunu desteklemek lazımdır. Bu iş de Ziraat Vekili'ne düşüyor. Ben muhtelif memleketlerden, Fransa'dan, Almanya'dan, Amerika'dan ve Bulgaristan'dan yaptığım mukayeseli tetkikte, bizim şeraitimize en uygun olanı, gerek teknik gerek kredi ve gerekse çiftçiyi ziraata hazırlamak bakımından ve gerekse ihtiyaçlarını karşılamak bakımından bizim şeraitimize en muvafığını Bulgaristan'da buldum. Bulgaristan bizim şeraitimiz üzerinde tekevvün etmiş hakikati söylemek lazım gelirse, zirai teşkilat bakımından, zirai teknik ve kredi satış kooperatifleri bakımından numune olacak derecede terakki etmiştir. Bunu aleni olarak söylemeden geçemedim. Onun için bu mühim mesele hakkında Başvekilin ve Ziraat Vekili'nin ehemmiyetle nazarı dikkatini celp ederim.'*²⁹³

Ertesi gün Maarif Vekâleti bütçesinin görüşülmesinde bu husus gündeme gelince Maarif Vekili Hasan Ali Yücel İzmir Milletvekili Halil Menteşe'nin konuşmasındaki hususa destek verdiğini söyleyerek, ilköğretim konusunun Köy Enstitüleriyle doğrudan ilgili olduğunu dile getirmiştir:

'Takdim ettiğimiz bu yıl bütçesinde maaşlar, maaş zamları, ücret açıkları dışında maarif işlerinin iki esaslı noktada temerküz ettiği derhal tebarüz eder. Biri ilköğretim davamızın ruhunu teşkil eden Köy Enstitüleri diğeri teknik öğretimdir. İlköğretim davamız Köy Enstitülerinin hali ve istikbali ile şiddetle alakalı bulunmaktadır. Bugün 9000 talebesi bulunan ve önümüzdeki yılın başında 12000 ve bu yıldan sonra 15000'ne çıkacak olan Köy Enstitüleri demek ki, iki sene

²⁹² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 74.

²⁹³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 62, C. 24, s. 268.

sonra tam mevcutla mezun vermeye başlayacaktır. Yine bu sene evvelce köy muallim mektebi olarak yapılmış bulunan müesseselerin Köy Enstitülerine ilavesi suretiyle elimize geçen talebeler mezun olacaklardır. Demek ki, bu yıldan itibaren mezun vereceğiz demektir.

1942 Yılı bütçe görüşmelerinde eğitimcileri ve gezici başöğretmen ve öğretmenleri ve Köy Enstitüsü mezunlarına '3803 Sayılı Kanunu'na göre masraflarıyla birlikte 4.573.142 Lira ücret ödenmesine karar verilmiştir.

Köy Enstitülerini Teşkilatlandırma Kanunu' ile ilgili 3.6.1942 tarihinde Meclis'te görüşmelere devam edilmiştir. Hazırlanan mazbatada teşkilatlandırma kanununa neden ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Buna göre;

a-Mecburi ve parasız ilköğretim çağında ve 7-16 yaşlarında olan şehir ve kasabalarda oturanların %61'i ilk ve ortaokullara, köylerdekinin ise ancak %19'u üç ve beş sınıflı ilkokullara gidebilmesi.

b-Bilimsizliğin toplandığı yerlerin köyler olması.

c-3238 sayılı kanuna göre kurslarda yetiştirilen 7000 eğitimci ve öğretmenin köylere gönderilmesi ile öğretmen okullarımızı bitirenlerle ilkokul kadrolarının açıklarının tamamen kapatılmış olması.

d- 3803 Sayılı Yasaya göre Köy Enstitülerine 9000 öğrenci alınmıştır. Zorunlu ilköğretimi yaymak için 1942'den itibaren okullara her yıl 1000 eğitimci adayını ile 3000 öğrenci alınması ve hızlıca sekiz yılda 8000 eğitimci ile 24000 köy öğretmeni eğitilmesi konusunun bir ana plana bağlanmış olması.

e- Köy şartlarına uygun eğitim alan köy öğretmenlerinin işe başlamalarıyla köy okullarının ve öğrencilerinin sayısında artış olacak olması.

f- Üç yılın ardından bu kurumlar yılda 3000 mezun vereceklerdir. Bununla 1950 yılına kadar ilköğretim ihtiyacının karşılanmasının hedeflenmesi.²⁹⁴

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun önemini belirten Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Alsan, köylü çocukların yine köyden ayrılmadan eğitimlerini alıp kendi köylerini kalkındırarak olmalarına vurgu yapmıştır:

'Muhterem arkadaşlarım; Yüksek Heyetinizin şimdi müzakere mevzuunu teşkil eden bu kanun lâyihası Köy okulları ve köy enstitüleri kanununu tamamlamak ve bu suretle içtimai bünyemizin ve dolayısıyla Devlet hayatımızın müstakbel gelişmesini sağlamak bakımından çok ehemmiyetli hükümleri ihtiva etmektedir. Kanun lâyihası gerek Hükümetin gerek Muvakkat encümenin esbabı mucibe mazbatasında izah edildiği veçhile başlıca şu hedefleri gütmektedir. 1. Köylerde ilköğretimi süratle yaymak; 2. Köylü çocuklarına, onları köylerinden ayırmıyarak ilk tahsili vermekle beraber kendi hayat şartlarına uygun meslekî malûmat vermek; 3. Bu terbiye ve tahsil şekliyle köylerimizin maddi ve manevi seviyelerini

²⁹⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 63, C. 25, s. 313-320.

yükselterek köy kalkınmasına hizmet etmek; 4. Bu yüksek hedeflere biran evvel varmak için lüzumlu görülen en müessir ve pratik tedbirleri tesbit etmek. ²⁹⁵

c- Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun İncelenmesi ve Tartışmalar

19.6.1942 Tarihinde kabul edilen '4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu' iki kısımdan oluşmuştur. Birinci kısım taşradaki her bakanlık müdürlüklerinin iş birliği yapmaları, idari yapılanma ve disiplin kurulları ile ilgilidir. İkinci kısım ise köy eğitmen ve öğretmenlerinin görev ve yetenekleri ile ilgilidir. ²⁹⁶

Madde-1: Eğitmenli köy okulları, Öğretmenli ve eğitmenli köy okulları, Pansiyonlu ve pansiyonsuz bölge köy okulları, Akşam okulları, köy ve bölge meslek kursları köylerde resmi, mecburi ve parasız ilköğretim okulları ve kursları tanımlanmıştır. Bu okullar idari, eğitim, tarım, sanat, sağlık, çocuk bakımı ve köy halkını yetiştirme yönünden sırasıyla bölge gezici öğretmenliklerine ve gezici başöğretmenliklerine, bölge ilköğretim müfettişliklerine, bölge Köy Enstitüsü müdürlüklerine, kaza maarif memurluklarına, Vilayet maarif müdürlüklerine bağlıdırlar. ²⁹⁷

Madde-2: Bu maddeye göre, Eğitmenler ve Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler, Maarif Vekilliği'nce tespit edilecek olan gezici öğretmenlik veya gezici başöğretmenlik bölgelerindeki köylerde kurulan okullara tayin edilirler. Bu bölgelerdeki eğitmen ve öğretmenlerin görevleri ile ilgili her türlü işlerini görmek üzere, her bölgeye Köy Enstitülerinden mezun ve köylerde başarı göstermiş öğretmenlerden 3238 Sayılı Kanun'a göre bir gezici öğretmen veya gezici başöğretmen tayin edilir. Gezici öğretmen ve gezici başöğretmenler kaza merkezlerinde görülecek işler bakımından kaza Maarif memurluklarına; eğitmeni, öğretmeni ve köy halkını yetiştirmekle ilgili işler yönünden bölge ilköğretim müfettişliklerine bağlıdırlar. Bunlar, ziraat işlerinin gelişmesi için Ziraat Vekâleti uzmanlarıyla valilik ziraat müdürleri ve ziraat öğretmenleriyle iş birliği yaparlar.

²⁹⁵ **Düster**, 3. Tertip, C. XXIII, Devlet Matbaası, Ankara 1942, s.580-599. Layiha için **TBMMZC**, Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 52.

²⁹⁶ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 75, C. 26, s. 237-252.

²⁹⁷ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 75, C. 26, s. 237.

Ancak Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Alsan, maddenin sonunda ‘iş birliği meselesinin öngörüldüğü’ yerine ‘yaparlar’ olarak yazılmış olduğunu, ama ne şekilde yapacaklarının belirtilmediğini ifade ederek, bu durumun vekâletler arasında iş birliği ve koordinasyon bakımından eksiklikler ve zafiyetler doğurduğunu belirtmiş ve maddenin sonuna şu fıkranın eklenmesini teklif etmiştir. Bursa Milletvekili Nevzat Ayas ta Alsan’ ı bu konuda desteklediğini belirtmesi üzerine ‘*Bu iş birliğinin mahiyet ve şekli Maarif ve Ziraat vekillikleri arasına kararlaştırılır*’ cümlesi Maddeye eklenerek fıkraya son şekli verilmiştir. Üçüncü madde ile okul veya Enstitülerde idari yapılanma belirlenmiştir²⁹⁸

Madde-3: öğretim bölgelerinin gerektiğinde birleştirilebilmeleri hakkındadır:

‘İkinci madde hükümlerine göre teşkil edilecek gezici öğretmenlik veya gezici başöğretmenlik bölgelerinden lüzumu kadarı birleştirilerek bir teftiş bölgesi kurulur. Bu bölgeye giren okul, eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin her türlü işleri bir ilköğretim müfettişi tarafından teftiş, murakabe ve idare edilir. Bölge ilköğretim müfettişleri, bölgelerindeki okulları ilgilendiren idare işleri bakımından Maarif müdürlüklerine bağlıdır. Bölgelerinde çalışan eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin Köy Enstitülerini ilgilendiren işleri yönünden o kesimdeki Köy Enstitüsü müdürlükleri ile iş birliği yaparlar.’

Madde-4: Enstitü müdürlerinin o ildeki diğer okullara gerekli işlerde yardım yapmalarını düzenlemiştir:

‘Köy Enstitüsü müdürlükleri, kendi kesimlerine giren valiliklerin köylerinde çalışan eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişlerine bu kanunda yazılı esaslara göre her türlü yardımlarda bulunurlar. Köy okullarının gelişme ve yükselmesi ile ilgili işleri planlaştırurlar.’

Madde-5: Kaza eğitim memurlarının köy okullarındaki bütün idari işlerde sorumluluklarının olacağına dairdir:

‘Kaza Maarif memurları; kazalarında bulunan diğer ilkokullar ve maarif vekilliğinin idarelerine vereceği maarif kurumları gibi birinci maddede yazılı bütün köy okullarını ilgilendiren idari işlerini de görürler’

Kaza Maarif memurlarının görevleri de tespit edilmiştir:

‘Maarif müdürleri, vilayetleri içinde bulunan bütün diğer okullar ve maarif kurumları gibi birinci maddede yazılı köy okullarını da idare, teftiş ve murakabe ederler. Valilik ziraat müdürleri birinci maddede yazılı okulların ziraat işlerini teftiş edebilirler. Teftiş neticelerini valilik yolu ile Maarif Vekilliği’ne bildirirler. Vekillilik sıhhat müfettişleri, valilik sıhhat müdürleri ve hükümet tabipleri birinci

²⁹⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 59.

maddede yazılı köy okullarının sağlık durumlarını teftiş edebilirler. Teftiş sonunda yazacakları raporları, müfettişler doğrudan doğruya, sıhhat müdürleri ile hükümet tabipleri valilik yoluyla Maarif Vekilliği'ne gönderirler' ²⁹⁹

Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Alsan, “edebilirler” yerine “ederler” denirse ‘Ziraat müdürleri ile Sıhhat müdürleri bu okulları teftiş edebilirler’ tabirinin kendilerine bir görev olarak verilmiyor şeklinde yorumlanabileceği hatasından dönüleceğini belirtmiştir. Bu itirazın Encümen tarafından haklı olduğu kabul edilerek madde kabul edilmiştir.

Madde-7: Kazalardaki öğretmen ve eğitimcilerin disiplin kurulu üyeleri ve bunların görevleri ifade edilmiştir.

‘Valilik merkez kazasıyla diğer kazalara bağlı köylerin eğitimcileriyle köy enstitülerinden mezun öğretmenlerin disiplin işlerine bakmak üzere, teftiş bölgesi müfettişinin –bulunmadığı takdirde- Maarif memurunun başkanlığında bir kaza merkezinde beşer üyeli birer (Kaza, köy öğretmenleri ve eğitimcileri disiplin kurulu) teşkil edilir. Bu kurulun üyeleri şunlardır:

- 1-Merkez kazası başöğretmenlerinden bölge ilköğretim müfettişinin göstereceği üç namzet arasından Maarif müdürünün seçeceği bir başöğretmen;*
- 2-Kaza içindeki bölgelerde çalışan gezici öğretmenlerle gezici başöğretmenler arasından Maarif müdürlüklerince seçilecek bir gezici öğretmen veya gezici başöğretmen;*
- 3-Kaza köylerinde çalışan eğitimci ve öğretmenlerin aralarından seçecekleri bir eğitimci ve bir öğretmen’* ³⁰⁰

Kocaeli Milletvekili Salah Yargı, bu maddede belirtilen disiplin ve müeyyidelerin bir taahhüdün cezası olduğunu ileri sürerek şu yorumda bulunmuştur;

‘Bu bir taahhüdün müeyyidesidir. Şu kadar sene hizmet edeceğim, etmezsem şu cezaya razıyım diyor, bir taahhüdün müeyyidesidir. Böyle bir müeyyide Teşkilâtı esasîye kanunundaki esas hukuka müessir olamaz. Bu şekli kabul etmiş, bu şekilde iş görüyor demektir.’ ³⁰¹

Madde-8: Yedinci maddede belirtilen disiplin kurulunun düzenlenmesi de yapılmıştır. Disiplin kurulunun ne zaman ve kim tarafından seçileceği düzenlenmiştir: ³⁰²

‘Her valilik merkezinde Maarif müdürünün veya muavininin başkanlığında gezici öğretmenlerle gezici başöğretmenlerin disiplin işlerine bakmak ve yedinci maddedeki kurulun kararları için ikinci derecede tetkik mercii olmak üzere beşer üyeli bir kurul teşkil edilir. Bu kurulun üyeleri şunlardır:

- 1-Merkez kazası bölge ilköğretim müfettişi;*

²⁹⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 59,60.

³⁰⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 60,61.

³⁰¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s. 88.

³⁰² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 61.

2-Valiliğin bütün kazalarında vazife gören gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin kendi aralarından seçecekleri iki namzetten vekillikçe seçilecek bir gezici öğretmen veya gezici başöğretmen;

3-Merkez kazası köy eğitim ve öğretmenlerinin kendi aralarından seçecekleri ikişer namzetten Maarif müdürünün seçeceği bir eğitimci bir öğretmen.'

Madde-9: Disiplin Kurulları ve üyelerinin seçimi hakkındadır:

'Yedinci ve sekizinci maddelerde yazılı disiplin kurulları üyeleri iki yıl için seçilir. Bu kurullara seçim yoluyla girecek üyelerin ne suretle seçilecekleri Maarif Vekilliği'nce tespit edilir. (Kaza ve valilik köy öğretmen ve eğitimcileri disiplin kurulları) kararlarını mürettep azanın çokluk reyiyile verirler. Bu kurullar rey nisabı mahfuz kalmak üzere azanın çokluk sayısı ile de toplanabilirler'

10. madde ile ikinci bölüm başlamakta olup, bu bölüm daha çok öğretmen ve eğitimcilerin görevleri hakkında olmuştur. Köy eğitimci ve öğretmenlerinin görevleri bu maddeyle 2 kısma ayrılarak tarif edilmiştir:

a-Okul ve kurslarla ilgili işler;

1-Köy Okulu binasının, işliğinin yapılışında ve bahçesinin kuruluşunda çalışmak; 3803 sayılı kanunun on birinci, 3238 sayılı kanunun beşinci maddelerine göre bu okullara verilen eşyayı iyi bir şekilde muhafaza etmek; 2-Okula mahsus araziye örnek olabilecek şekilde işlemek, boz bırakmamak; 3-Köy okulu işliğini, köylülere de faydalı olabilecek şekilde işletmek; 4-Köyde okul talebesinin eğitim ve öğretimiyle ilgili her türlü tedbirleri almak ve aldirtmak; 5-Talebenin sağlık durumlarını tehdit edici vakaları önlemeye ve gidermeye çalışmak ve bunun icap ettirdiği tedbirleri almak; 6-Teftiş bölgesine giren köylerin okul binalarını yapmak, fidanlıklarını³⁰³

b-Köy halkını yetiştirmekle ilgili İşler;

1-Köy halkının milli kültürünü arttırmak, onları sosyal hayat bakımından devrin şartlarına ve icaplarına göre yetiştirmek, köy kültürünün müspet kıymetlerini yaymak ve kuvvetlendirmek için gereken tedbirleri almak;

2-Köyün ekonomik hayatını geliştirmek için ziraat, sanat, teknik alanlardaki köylülere örnek olabilecek işler yapmak;

3-Köyde ve yakın yerlerde bulunan tarih eserleriyle memleket güzelliklerini teşkil eden tabii ve teknik kıymeti haiz eser ve anıtların onarılması;

4- Köy halkının mutluluğu ile ilgili bütün işlerde elden gelen her türlü yardımı yapmak, gerekli koruyucu tedbirleri almak ve bu gibi hallerde hükümet teşkilatını ilgilendiren işleri zamanında ilgililere yazıyla bildirmek veya gidip haber vermek;

5-Devletin ve köy halkının genel menfaatleri ve mukadderatı ile ilgili milli müdafaa, imece, asker ailelerine yardım, orman ve köy yangınlarını söndürme;

6-yere ve temin edilecek araçlara göre köy gençlerinin yüzücü, kayakçı, güreşçi, binici, atıcı, avcı, bisiklet, motosiklet ve traktör kullanıcı gibi hareketli ve canlı vasıflarda yetiştirilmeleri için gereken her türlü teşebbüslerde bulunmak, olan tedbirleri almak ve bu hususların gerçekleşmesi için çalışmak.³⁰⁴

³⁰³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 67.

³⁰⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 67-94.

10. madde hakkında Milletvekilleri arasında çok sert eleştiriler yapılmıştır. Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesut Alsan öğretmenlerin bu maddede belirtilen görevleri yapıp yapamayacakları hakkındaki endişesini dile getirmiştir:

‘Endişem asıl köy eğitmen ve öğretmenleri tarafından bu vazifelerin hüsnü ifa edilip edilmeyeceği noktasına inhisar ediyordu. Çünkü hakikaten Köy öğretmen ve eğitmenlerine bu madde ile iki nevi vazife verilmektedir. Birisi, okul ve kurslarla ilgili işler, diğeri de köy halkını yetiştirmek ile ilgili işlerdir. Yani köy öğretmen ve eğitmenleri yalnız çocuklar için öğretmen ve eğitmen olarak kalmayacak, köyün de aynı zamanda büyük bir mürebbisi vaziyetine girecektir. Ona köy hayatının maddi ve mânevi ve burada izah edildiği veçhile hemen her cebhesine şamil işlerde büyük vazifeler tahmil edilmiştir.’³⁰⁵

Eskişehir Milletvekili Emin Sazak öğretmenlere verilen hak ve sorumlulukların önemine değinerek bundan memnun kaldığını ifade etmiştir:

‘Bu madde öğretmenlere o kadar haklar veriyor ki, hekim, hâkim, ne biliyim mürşit, Peygamber hepsi. Yani bunlar köyün ziraatini temin edecek, askeri işlerde akıl verecek, hulâsa her şey yapacak. Ben, hakikaten bu yeni köy muallimlerinin yetişme tarzı itibariyle çok emniyet duydum. Bu çocuklar bu sahada çok iyi çalışacaklardır. Hoşuma giden cihet, bu çocukların her şeyi öğrenerek köye gitmeleridir...’³⁰⁶

Sivas Milletvekili Abdurrahman Naci Demirdağ, ‘Bunlar öyle mühim ve mudil vazifelerdir ki bir eğitmen ve öğretmenin bu işlerin hepsini başarmasına asla imkân yoktur’ diyerek Emin Sazak Bey’ e destek vermiştir. Bursa Milletvekili Nevzad Ayas ise öğretmenlerin bu kadar işi bir veya birkaç öğretmenin bir eğitim döneminde yapmalarının zor olduğunu söylemiştir:

‘Evvelâ karşımızda 12 aylık bir devre yani bir senelik zaman var. Bu zaman asgari yedi ayı okul içinde köy çocukların öğretim ve eğitim işleri için ayrılıyor. Bu yedi aylık devre 210 gün edeceğine göre tatil günleri de çıkarıldıktan sonra elde 172 gün kalacaktır. Bu 172 günde Eğitimciler (2580) ve öğretmenler (4300) saat ders okutacaklar. Şimdi yedi aydan geriye! Kalan üç ay var. Bu da maddenin (B) fıkrasında sayılan hizmetlerin iflasına tahsis olunacak. Yani 3 ayda köy halkını yetiştirmek ve buna mümasil vazifelere taallük eden işlere tahsis edilecek. Geriye kalan iki aylık bir tatil zamanında da eğitmen ve öğretmenler tabii boş durmayacaklar. Köyün amelî hayatıyla ilgili işlerde çalışanlara rehberlik edeceklerdir. \ Bu iki aylık devreyi de bir iş devresi diye kjabul etmek kabildir’ demiştir.³⁰⁷

³⁰⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 70.

³⁰⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 62.

³⁰⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 75.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel; ‘bu madde bu kanunun ruhudur, esastır, olduğu gibi kabul edilmesini istirham ederim’ diyerek bir an önce maddenin kabul edilmesini istemiştir. Madde aynen kabul edilmiştir.³⁰⁸

Madde-11: bu madde ile onuncu maddede belirtilen işlerin nasıl yapılacağı açıklığa kavuşturulmuştur:

‘Onuncu maddede yazılı işlerin gerçekleştirilmesi için ilgili köylüler, bu kanunda yazılı esaslara göre ve diğer kanunlarda tespit edilen hükümlere uygun olmak şartıyla öğretmen ve öğretmenlere yardım etmek ve onlarla iş birliği yapmak vazifesiyle mükelleftirler. Bu mükellefiyetlerden kaçanlarla işleri aksatanlar ve bu işlere fesat karıştıranlar hakkında öğretmen ve öğretmenlerin ihbarı üzerine ilköğretim müfettişi tarafından yapılacak tahkikat evrakı tetkik olunarak takibe lüzum görüldüğü takdirde köyün bağlılığına göre kaymakam veya valinin yazacağı bir müzekkere ile Cumhuriyet Müdde-i Umumiğine gönderilir. Müddei Umumilik tahkikat evrakını sulh mahkemesine tevdi eder ve mahkemece de bu hareketleri sabit görülenler üç günden on beş güne kadar hafif hapis veya beş liradan yirmi beş liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılır. Bu cezalar tecil edilmez’³⁰⁹

d- Okullara Kabul ve Devam

Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu’nun 12, 13, 14, 15,16 ve 17. Maddeleri okulların yıl içindeki açık kalma süreleri ile kabul edilecek öğrencilerle ilgilidir. TBMM içinde bu konuyla ilgili olarak yoğun tartışmalar olmamıştır. 12. Madde okulların çalışma zamanı hakkındadır. Buna göre köy okullarında eğitim süresi bir yılda yedi aydan az olmamaktadır;

Madde-12: Köylerdeki okullarının çalışma aralığı, öğretmenlerle bölge gezici öğretmen veya gezici başöğretmenleri ve ilköğretim müfettişleri tarafından, köylülerin iş durumlarına, mevsimlerin ve köylerin şartlarına göre birlikte tespit edilmesi hakkındaki konular düzenlenmiştir:

‘Köy okullarının çalışma zamanları, öğretmen ve öğretmenlerle bölge gezici öğretmen veya gezici başöğretmenleri ve ilköğretim müfettişleri tarafından, köylülerin iş durumlarına, mevsimlerin ve köylerin hususiyetlerine göre birlikte tespit edilir ve Maarif müdürlüğüne tetkik olunarak valiliğe tasdik ettirildikten sonra ilgililere bildirilir. Köy okullarının çalışma müddetleri bir yıl içinde yedi aydan az olmaz. Bu okullarda açılacak meslek kurslarının devam müddetleri ve çalışma usulleri Maarif Vekilliği’nce tespit edilir.’

Okullara alınacak öğrencilerin yaş sınırları ile okulu bitirdikten sonra meslek kurslarına devamlarının zorunlulukları 13. Madde ile düzenlenmiştir. On dördüncü

³⁰⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 67,68,79.

³⁰⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 79-87.

maddede bölgesinde pansiyonlu okul bulunan yerlerde yaşça en müsait çocukların oluşturulacak bir kurul tarafından nasıl alınacağı belirtilerek, Köy Kanunu hükümlerinin de burada uygulamada zorunlu olduğu karara bağlanmıştır:

Madde-13: 'Köylerde her yıl eylül ayının sonuna kadar altı yaşını bitirmiş olanlar, ilkokula ve ilkokulu bitirdikten sonra, daha yüksekokullara devam etmeyenlerden on altı yaşını tamamlamamış bulunanlar varsa bunlar da birinci maddede yazılı meslek kurslarına devama mecburdurlar. Eğitimci veya öğretmeni bulunan her köyün muhtarı, her yıl okul açılmadan on beş gün evvel; eğitimci, öğretmen, gezici öğretmen veya gezici başöğretmenle birlikte bu esasa göre köyün mecburi öğrenim yaşında olan çocuklarının bir cetvelini tanzim ederek mühürler. Bu cetvelde adları yazılı çocuklardan okula devama mecbur olanlar, bu müddet içinde velilerine bildirilir. Henüz hüviyet cüzdanı alınmamış çocuklar varsa bunların yaşları bu kurullarca çocukları görmek suretiyle tayin ve tespit edilerek içlerinden mecburi öğrenim çağında olanların adları cetvele yazılır.'

Okulların pansiyonlarında kalacak öğrencilerin ne şekilde yurtlara kabul edilecekleri 14. Madde ile karara bağlanmıştır;

Madde-14: 'Bölge pansiyonlu köy okullarına; bölgeye giren köylerden bu köylerin nüfus durumlarına göre en müsait çocuklar alınır. Bunlar bölge ilköğretim müfettişinin veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenin başkanlığında; bölge okulu başöğretmeniyle çocuk alınacak köyün eğitimci veya öğretmeni ve muhtarının gireceği bir (Bölge okulu kurulu) tarafından seçilir. Seçimde gözetilecek şartlar ve esaslar Maarif Vekilliği'nce tespit olunur. Bu çocuklar bölge okulunda pansiyonlu olarak köyü hesabına okutulur. Yiyecekleriyle yatak takımları kendi köylerinin ihtiyar meclislerince temin edilir. Bu hususta köylüye tahmin olunacak mükellefiyetlerin nevi ve miktarının tayin ve tahsilinde Köy Kanunu hükümleri tatbik olunur. Bu mükellefiyetlere karşı yapılacak itirazlarda ve bunların tetkik edilmesinde ve karara bağlanmasında 3664 sayılı kanun hükümlerine uyulur. Pansiyonlu bölge köy okullarına bu okulların buldukları köylerle yakınlarındaki köylerin çocukları gündüzlü olarak da devam edebilirler.'

Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Alsan yine burada söz alarak bu maddede 'köylerin nüfus durumlarına göre en müsait çocuklar alınır' cümlesinde geçen "müsait" kelimesinin "müstait" olarak değiştirilmesini istemiş ve bu doğrultuda madde kabul edilmiştir.³¹⁰

15 ve 16. Maddelerle hastalanan ve okula devam edemeyecek durumda olan öğrencilere nasıl bir işlem yapılacağı detaylandırılmıştır. Bu konu 16. Maddede daha detaylı işlenmiştir;

Madde-15:

³¹⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 87.

‘Okula devam edemeyecek derecede hasta olan öğrencinin velisi hemen durumu gününde eğitmen ve öğretmene bildirir. Hastalığına kanaat getirilen çocuk, hasta olduğu günler için devamsız sayılmaz ve hakkında takibat yapılmaz. Çocuğa zaruri sebeplerle eğitmen, eğitmen veya başöğretmen tarafından bir ders yılı içinde on günü geçmemek üzere verilen izinlere müstenit okula gelmeyişler de takibat bakımından devamsızlık sayılmaz. Henüz on altı yaşını bitirmedikleri halde ilkokula devamları Maarif Vekilliği’nce medeni kanun bakımından şahsi halleri itibariyle mahzurlu görülenler akşam okullarına veya meslek kurslarına devama mecbur tutulurlar’

Madde-16:

‘13. ve 14. maddelerde yazılı olan sebeplerden gayri bir sebeple çocuğunu mecburi öğrenim kurumlarına hiç göndermeyen veya gönderdikten sonra devamını temin etmeyen veliler hakkında aşağıda yazılı hükümler tatbik olunur.’

Bu maddede çocuğunu zorunlu eğitim kurumlarına hiç göndermeyen veya çocuğunun okula devamını sağlamayan velilere uygulanacak hükümler dokuz maddede açıklanmıştır. Burada köy Kanun’un 27. Maddesine göre değişik para cezalarının uygulanacağı, dokuzuncu maddeye itiraza rağmen hükme bağlanmıştır.³¹¹

Madde-17: On altıncı maddede belirtilen para cezalarının uygulanma şekli ise bu maddede belirlenmiştir:

‘On altıncı madde hükmüne göre karar verilen para cezalarının tahsili imkânı olmadığı anlaşılırsa kesinleşen kararın bir örneği vali veya kaymakamlık yoluyla Cumhuriyet Müddei Umumiliğine gönderilir. İhtiyar meclisince verilen karar Müdde-i Umumilikçe bir lira için bir gün olmak üzere hapse çevrilerek infaz olunur. İnfaz sırasında karar altına alınan para cezası ödendiği takdirde umumi hükümlere göre hapsedildiği müddetin para cezasıyla mahsubu yapılarak mahkûm salıverilir.’³¹²

e- Öğrencilerin Ders Araç-Gereçleri

18-21. maddeler üzerindeki tartışmalar ders araç gereçleri hakkında olmuştur. On sekizinci madde ile araç gereçlerin velilerce temin edilmesi düzenlenmiştir:

Madde- 18:

‘Mecburi öğrenim okullarına devam eden öğrencilerin Maarif Vekilliği’nce tespit olunacak ders ve iş araçlarıyla sanat ve ziraat aletlerini çocukların velileri temin etmeye mecburdurlar. Bunu yapamayan çocuk velilerinden, eğitmen ve öğretmenlerle başöğretmenlerin gezici öğretmenler veya gezici başöğretmenlerin, yazılı teklifi üzerine bu araçları ve aletleri temine yetecek para üç gün içinde Köy Kanunu’nun 66. maddesine göre ihtiyar meclisi kararı

³¹¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 88,89.

³¹² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.89.

ile velilerden tahsil olunur. Tahsil olunan paralarla ihtiyar meclisleri çocuğun ihtiyaçlarını temin ederler.'

Bursa Milletvekili Nevzat Ayas, bu maddede araç gereçlerin velilerce teminine karşı çıkararak *“araç listeleri tertip edilir edilmez hemen veliler tarafından temin edilecektir diye bir şey yoktur, öyle sıkı bir mecburiyet vazedildiği yoktur”* demiş, Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesut Alsan da aynı hususu dile getirmiştir.³¹³ Milletvekilleri arasında araç gereçlerin zamanında temin edilemeyeceği konusu yoğun itiraz ve tartışmalara neden olduktan sonra madde kabul edilmiştir.³¹⁴

Madde-19: Ders araç-gereçlerinin velilerce temininde veya fakir öğrencilerin bu araç gereçleri alamamaları durumuyla ilgili olarak bu maddede bir formül bulunmuştur. Buna göre Köy Kanununda bir değişiklik köy bütçelerine bunun için bir tahsisat konulması kararlaştırılmıştır:

“Ders ve iş araçlarıyla sanat ve ziraat aletlerini tedarik edemeyecek kadar fakir olan ailelerin çocuklarının bu ihtiyaçlarını temin etmek maksadıyla köy bütçelerine tahsisat konulur. Fakir ailelerin çocuk sayısı ve çocukların ihtiyaçlarına karşılık olmak üzere köy bütçelerine konulacak tahsisat miktarı öğretmen, öğretmen, gezici öğretmen veya gezici başöğretmenin teklifi üzerine köy ihtiyar meclislerince kararlaştırılır.’³¹⁵

Okulların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ve cezaların tahakkukundan oluşan meblağların nasıl ve nerede saklanıp korunacağı 20. Madde ile düzenlenmiştir:

Madde-20: İhtiyaçlarını zamanında bütçelerine koymayan köylerin bu işlerinin bağlı oldukları idari amirlerince yapılacağı belirtilmiştir.³¹⁶

‘3803 sayılı kanunun 16. maddesine göre okulun sıra, masa, lamba, petrol, süpürge gibi daimi ihtiyaçlarını temin etmek üzere köy bütçelerine köyün gelir kaynaklarıyla uygun olarak tahsisat konur. Okulun bu ihtiyaçlarını bütçenin tanziminden bir ay evvel köy muhtar ve ihtiyar meclisine öğretmen ve öğretmenler yazısı ile bildirirler. Köyün geliri müsait olduğu halde bu tahsisatı bütçelerine koymayan muhtar ve ihtiyar meclisi azaları hakkında köyün bağlı bulunduğu vilayet veya kaza idare heyetleri kararıyla Köy Kanunu'nun 27. maddesinde yazılı ceza tatbik olunur. Hükmolunan para cezasını vermeyenlerden bu para tahsili emval kanununa göre tahsil edilir. İdare heyetlerinin bu husustaki kararları kesin olup bunlar aleyhine hiçbir mercie başvurulamaz. Bu maddeye göre tahsil olunan paralarla ve ihtiyar meclisi kararıyla okulun birinci fıkrada yazılı ihtiyaçları temin olunur.’

³¹³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 89.

³¹⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.89,90.

³¹⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.91.

³¹⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.91.

Madde-21:

'On dokuz, yirmi, yirmi iki ve yirmi üçüncü maddelerde yazılı işlerin karşılığı olan tahsisatı zamanına bütçelerine koymayan köyler için bu tahsisat, bütçeleri tasdike salahi yetli idare amirleri tarafından doğrudan doğruya konulur.'

f- Okulların Yapımları ve Onarımları

Bütçelerine onarım-bakım tahsisatı koymayan köylerin ihtiyar heyeti için 20. Maddenin 3. Fıkrasının uygulanacağı belirtilmiştir. Eskişehir milletvekili İzzet Arukan burada söz alarak köylerin zaten maddi olanaklarının buna elverişli olmadığını söyleyerek maddeye itiraz etmiştir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel u itiraz karşısında söz alarak şimdilik böyle bir sıkıntının olmadığını ilkokullara artık daha fazla ödenek ayrıldığını bunun bir sorun yaratmayacağını söylemiştir.

22. maddede okul tamir ve onarımları için bütçelerinde zamanında işlem yapmayan köy ihtiyar heyeti ve diğer sorumluların hangi hükümlere tabii olacakları belirtilmiştir:

Madde-22: '3803 sayılı kanununun 16. maddesine göre yapılacak köy okul binalarının yapılması ve onarılması için gereken tahsisatı gelirleri elverişli iken bütçelerine koymayan veya koyup da karşılığı bulunduğu halde sebepsiz sarf etmeyen ve bu iş için lüzumlu arsa ile araç ve gereci zamanında sağlayamayan muhtar ve ihtiyar meclisi azaları hakkında yirminci maddenin üçüncü fıkrası hükmü tatbik olunur.'

23. maddede köylülere üretim için verilen tohumlar, fidanlar ve damızlık hayvanlar için hiçbir para alınmaması ve imece usulüyle bunların yapılması hükme bağlanmıştır:

Madde-23: 'Bölge köy okulları binalarının veya bu binalara eklenecek dersane, yatakhane, yemekhane, hamam, çamaşırılık, ahır, depo ve işlik gibi yapıların ve bunlarla ilgili yolların, suyollarının yapılması ve onarılmasıyla bölge köylerinin ortak malları olarak tespit edilecek fidanlık, dutluk, kavaklık, çayırılık gibi kuruluşlar bölgeye giren köylerde oturan köylülerin birlikte çalışmalarıyla ve gelir kaynaklarına uygun olarak bu köylerin bütçelerine her yıl için bu maksatla konulacak tahsisatla meydana getirilir. Yirmi ikinci madde ile bu madde de yazılı işler için para ve imece olarak gerekli karşılık miktarı on dördüncü madde de adı geçen bölge okulu kurulunca tespit edilir ve bölgeye giren köylerin bağlı oldukları valiliğe veya kaymakamlığa veya nahiye müdürlüğüne bildirilir. Vali, kaymakam ve nahiye müdürleri, bu mükellefiyetlerden bedence ve malca yeterlik göz önünde bulundurularak her köye düşen miktarı programa göre tespit ederler ve her sene bütçelerin tanzimi sırasında ilgili köy muhtar ve ihtiyar meclislerine yazıyla bildirirler. Vali, kaymakam ve nahiye müdürleri tarafından bildirilen imece ve paraya ait tahsisatı bütçeye koymayan veya koyup da karşılığı bulunduğu halde bu işlere

sebepsiz sarf etmeyen muhtar ve ihtiyar meclisi azaları hakkında yirmi birinci maddenin üçüncü fıkrası tatbik olunur. Bölge okulundaki kurumlardan bölge içindeki köyler halkı beraberce faydalanırlar. Bu okullarda köylülere üretilmek üzere verilen tohumlar, fidan ve damızlıklar için hiçbir para alınmaz.'

Onarım ve yapım işlerinde kullanılacak orman ürünlerinden para alınmaması 24. Madde ile öngörülmüştür.³¹⁷ Uzunca bir madde olan yirmi beşinci madde kadınların çalıştırılması konusu tartışmalara neden olmuştur:

Madde-24: '3116 sayılı orman kanununun on dokuzuncu maddesinde yazılı mektebe ait hüküm, öğretmenli veya eğitmenli, yatılı veya yatısız pansiyonlu veya pansiyonsuz her tip köy ve bölge okullarıyla köy enstitüleri içinde tatbik olunur. Bu okullar için devlet orman işletmesi bulunmayan yerlerde verilecek dikili ağaçlarda devlet orman tarife bedeli alınmaz. İşletme açılan yerlerde verilecek kerestelik tomruklardan tarife bedeli hariç olmak üzere diğer bütün masraflar alınır.'

Köyde ikamet edip 18-60 yaş aralığındaki kadın ve erkeklerin okul bina yapım ve onarım işlerinde yılda en az 20 gün çalışmalarını zorunlu kılan 25. Madde üzerinde yoğun tartışmalar olmuştur;

Madde-25: 'Köy halkından olan veyahut altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunan ve geçimini köyde oturmak suretiyle temin eden on sekiz yaşını bitirmiş ve altmış yaşını geçmemiş olanlardan iş görmeye elverişli kadın ve erkeklerin hepsi köy ve bölge okulu binalarının yapılması, onarılması ve bunlara su getirilmesi veya kuyu açılması, yol yapılması ve okul bahçesinin kurulması işlerinde yılda yirmi günü geçmemek üzere çalışmaya mecbur tutulurlar. Köy bütçelerinin tanzimi sırasında eğitmen veya öğretmen veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenin de iştirakiyle köy muhtar ve ihtiyar meclisi tarafından bu mükellefiyete tabii tutulacakların bir defteri yapılır ve köyde mahalli âdete göre ilan olunur. Köy bütçesini tasdik edecek makam tarafından bu defter de birlikte tetkik ve tasdik edilir. Yerlerine başkalarını çalıştırmak isteyenler çalışmaya mecbur oldukları her gün için iki kişi çalıştırırlar. Arabası ile beraber iş görmeye ayrılacak olanların bir günlük hizmetleri üç gün sayılır. Bu işler eğitmen, öğretmen veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin nezaretleri altında mahalli iklim ve halkın iş mevsimi göz önünde bulundurularak yukarıda yazılı mükellefiyet defterine bir çalışma planı dâhilinde yapılır. Mükelleflerin bu maddeye göre iş gördükleri günleri ve müteaddit yıllardaki çalışmalarıyla ilgili mahsuplarını gösteren defterler de bunlar tarafından tutulur. Köylerde arazi ve bahçeleri olan ve bunlardan yarıcılık veya işçi çalıştırmak şeklinde faydalanarak köy dışında oturanlar, bu maddede yazılı yirmi günlük mükellefiyeti, mahalli rayice göre işçi ücretini köy sandığına yatırmak sureti ile ifa ederler.'

Konuyla ilgili söz alan milletvekillerinden Muğla Milletvekili İzzettin Çalışlar;

'köy kadınları zaten bu gibi işlerle meşguldürler, kendi tarlalarına ait işleri, hayvana bakma ve araba işlerini hep görmektedirler, bunlar bilmedikleri şey değildir, bu işi seve seve yaparlar. Evet, bu işi seve seve yaparlar, ancak köy

³¹⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.90,91.

kadınlarının da birçok mühim hususi işleri vardır. Evleri vardır, ev işleri, çocukları vardır. Biz bunlara bir mükellefiyet tahmil ederken tabii onları düşünmeliyiz. Müdafaa işlerinde çok yüksek işler gören, hattâ karlar altında canlarını feda edercesine çalışan bu köylü kadınlara fazla külfet tahmil etmemeliyiz. Bilâkis onların gördüğü o bütün işleri düşünerek bunların işlerini kolaylaştırmalıyız'

diyerek maddeye itiraz etmiştir.³¹⁸ Kars Milletvekili Kahraman Arıklı; kadınlara böyle bir sorumluluğu yüklemenin doğru olmayacağını belirtiyor ve bizzat çalışmayıp da yerine adam gönderenlerin iki günlüğü bir gün sayılıyor fıkrasına tepki göstermiştir. Eskişehir Milletvekili İzzet Arukan'da Kahraman Arıklı'nın görüşlerine katıldığını belirtmiştir. 20 gün çalışma konusu tepki çeken bir ifadedir. Nevzat Ayas Bey; kadınlara ağır işlerin yaptırılmayacağı, yirmi günlük sürenin de her yıl tekerrür etmeyeceğini belirtmiştir.³¹⁹ Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu ise çalıştırma meselesini angarya ile eş tutulduğu ve angaryanın kaldırıldığı' için bunun da Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na aykırı olduğunu söylemiştir.³²⁰ Konuya en makul açıklama Ankara Milletvekili Ekrem Ergun'dan gelmiştir. Ergun;

'...bunun angarya olmadığını arz etmek istiyorum. 74. üncü maddenin son fıkrası diyor ki «Fevkalâde hallerde kanuna göre tahmil olunacak para ve mal ve çalışmaya dair mükellefiyetler müstesna olmak üzere hiçbir kimse hiçbir fedakârlık yapmağa zorlanamaz.'

diyerek köy halkının % 80 ini cahil olduğunu, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ilk öğretimin zaten zorunlu hale getirildiğini ifade etmiştir. Köydeki çocukların eğitimi için enstitülerin açıldığını, köye öğretmen göndermek ve bu öğretmenleri yine köyde okutarak yetiştirmek için köylünün kendi okulunu kendisinin yapmasının neden angarya olacağını söyleyerek Sinan Tekelioğlu'na karşı çıkmıştır.³²¹ Tokat Milletvekili Nazım Poray ise yine angarya meselesi hakkında konuşmuştur. Poray, halkın bir kısmının yaptığı işin diğer kısmı tarafından angarya olarak görülmesinin haksızlık olduğunu söylemiştir:

'..Angarye işkence; muzlim ve korkunç devirlerin silâhıdır ve onlardan kalmış mütebaki eserlerdir. Yoksa bir memlekette en mühim bir terakki adımının atılması için halkın bir kısmına verilecek vazifeye karşı angariye kelimesini kullanmak bence günahtır...'³²² 'yazılı yirmi günüm mükellefiyeti, mahalli rayice göre işçi ücretini köy sandığına yatırmak sureti ile ifa ederler'

³¹⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.92.

³¹⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 93, ayrıca TBMMZC., Dönem 6, Bir. 70, C. 26, s. 111.

³²⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 70, C. 26, s. 106.

³²¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 71, C. 26, s. 145.

³²² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 71, C. 26, s. 145.

İtirazlar üzerine bazı ibareler maddeden alınmıştır. Maddeye destek veren tek milletvekili olan Erzurum Milletvekili Nakiye Elgün, Türk kadınının zayıf bünyeli olmadığını belirterek kadınlara övgüler yapmıştır. Bu madde iki gün sonra tekrar gündeme alınarak gerekli değişiklikten sonra kabul edilmiştir. Muvakkat Encümen Reisi Salah Yargı, eleştirilerden sonra maddede ‘kadın-erkek’ tabiri yerine ‘vatandaş’ tabirinin kullanıldığını ve 26. Maddede de yine bu hususlar dikkate alınarak düzenleme yapıldığını açıklamıştır.³²³ Bundan sonra maddeye yapılan eleştiriler kabul edilmeyerek maddenin son şekli verilmiştir:

‘Köyde yerleşmiş bulunanlardan on sekiz yaşını bitirmiş ve elli yaşını geçmeyen her vatandaş, köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yolları ile bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına münhasır işler tamamlanuncaya kadar yılda en çok yirmi gün çalışmaya mecbur tutulurlar. Bu işlerde çalışma mükellefiyetine tabii tutulacak köylülerin defteri eğitimci ve öğretmen veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin de iştiraki ile ihtiyar meclisleri tarafından tanzim olunur. Bu defter tanzim edilirken mükelleflerin bedeni kudretleri ve bu işlerde çalışmaya mani halleri göz önünde tutulur. Tanzim edilen defter köyde mahalli âdete göre ilan olunur. İlandan on gün sonra bu defter köy bütçelerini tasdik edecek makama gönderilir. Bu makam, on gün içinde defterin bu kanun hükümlerine uygun bir surette tanzim edilip edilmediğine bakar ve alakalılar tarafından itiraz vakii olmuş ise bu itirazları tetkik ve icabına göre tadil veya tasdik eder. Çalışmaya mecbur olanlar yerlerine başkalarını çalıştırabilecekleri gibi çalışacakları günler için mahalli rayice göre amele ücretini vermek suretiyle de bu mükellefiyeti ifa edebilirler. İşin nevine göre hayvanlı arabasıyla veya saban ve pulluk gibi ziraat aletleriyle birlikte çalışanların bir günlük hizmetleri üç gün sayılır. Bu işler eğitimci, öğretmen veya gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerin teknik köy muhtar ve ihtiyar meclisinin idari nezaretleri altında mahalli iklim ve halkın iş mevsimi göz önünde bulundurularak yukarıda yazılı mükellefiyet defterine göre bir çalışma planı dâhilinde yapılır.’

Madde-26: Bu madde köy okullarında onarım, bakım vb. işlerde, arazi çalışmalarında mükellef olan kişilerin görevlerini yapmamaları vb. durumlarda onlara neler yapılacağı ve onların bu durumda hangi mercilere itiraz edecekleri ile ilgilidir. Maddede beş başlık altında yapılacak müeyyideler bulunmaktadır. Madde üzerinde tartışma olmamış ve kabul edilmiştir.³²⁴ Enstitülerin her türlü ihtiyaçları için tedarik edilen malzemeler, araç ve gereçler için vergi ve harç alınmayacağı ise yirmi yedinci madde ile düzenlenmiştir:

³²³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 71, C. 26, s. 55.

³²⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 208,209.

Madde-27: köy okulları ve Enstitülerinin yapımında ihtiyaç duyulan malzemelerin yine o yerden tedarik edilmesi ve bunun her türlü harç ve vergiden muaf tutulması kararlaştırılmıştır:

*'Köy okullarıyla enstitülerinin her türlü ihtiyaçları için köy sınırları içindeki araziden şahsi haklar mahfuz kalmak şartıyla tedarik edilen taş, kireç ve kum gibi yapı gereçlerinden hiçbir vergi, resim ve harç almaz. Okul ve enstitülerin yapılarında ve onarma işlerinde gerekli tuğla ve kerpiçleri kesmek, kireci yakmak ve söndürmek için girişilen işler serbestçe hiçbir vergi, resim ve haraca tabii olmaksızın yapılır. Bu maksatla açılan çukurlar iş bitince kapatılır. Ormanlardan çıkarılacak bu gibi mallar hakkında 3116 sayılı orman kanununun 23. maddesi gereğince orman idaresinden izin alınır.'*³²⁵

g- Köy Okullarına Mahsus Arazi

Köylerde tarımsal işlere uygun olan araziden öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul öğrencilerinin ders uygulamalarına yetecek miktardaki arazinin okula verilmesi, satın alınması ve istimlâki bazı esaslara göre düzenlenmiştir. 28. Maddenin değişik fıkralarıyla bu durum hükme bağlanmıştır:

A-Bu arazinin yeri, miktarı; bölge ilköğretim müfettişinin –bulunmadığı takdirde gezici başöğretmen veya öğretmenin- başkanlığında beş üyeli bir kurul tarafından tespit ve mazbatası tanzim olunur. Bu kurul: 1. bölge ilköğretim müfettişi, 2. köy muhtarı, 3. köy ihtiyar meclisi üyelerinin aralarından seçecekleri bir üye, 4. gezici başöğretmen veya gezici öğretmenin seçeceği bir öğretmen veya eğitmen, 5. gezici başöğretmen veya gezici öğretmenden teşkil edilir. 1- 3803 sayılı kanununun 12. Maddesine göre; ...mazbata valilik yolu ile maliye vekilliğine gönderilir ve maliye vekilliğinin tasvibi ile o yer parasız olarak köy okulu adına tahsis olunur. 2- alınan arazinin bedeli köy sandığına ödenerek arazi köy okulu adına alınır. 3- sahibinin rızası ile köy okulu adına devir ve ferağ olunmadığı takdirde o yer istimlâk yolu ile alınır. 4-... Alakalılar rızaları ile takdir edilen bedeli kabul ile devir ve ferağ etmedikleri veya bu bedele karşı mahkemeye müracaatla itirazda buldukları takdirde istimlâk bedeli ziraat bankasına ve bulunmayan yerlerde kaza mal sandıklarına yatırılır ve istimlâk olunacak yere okul adına el konur. 5-... Dördüncü fıkrada yazılı ilanın yapıldığı yerde bulunmayan alakalılar için itiraz müddeti ilanın icrasından itibaren üç aydır.

B-Okul için istimlâkine karar verilen yerin bedeli köy bütçesinden ödenir.

C-İstimlâk edilen veya satın alınan yerin ürünleri yalnız o yıla mahsus olmak üzere eken tarafından toplanır.

D) Satın alınan veya istimlâk edilen yer, köy hükmi şahsiyeti adına tapuya tescil olunur.

E-İstimlâk edilen yerin mutasarrıfının veya zilyedinin malum olmaması veya oturdukları yerin bilinmemesi A fıkrasının dört numaralı bendi hükmi yerine getirilmiş bulunmak şartı ile durdurmaz.

F-Köy okulları için satın alınacak, tahsis veya istimlak edilecek yerlerin tespiti işlerinde mümkün olduğu takdirde valilik ziraat mütehasısı veya valilik ziraat

³²⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. I, s. 209.

*müdür ve muallimleriyle sıhhat müdürlerinin veya hükümet tabiplerinin mütalaası alınır*³²⁶

Ankara Milletvekili Arif Baytın'ın 28. maddenin 5. numarasının (F) fıkrasında “ziraat ve sıhhat idareleri gibi nafta müdürlüğünün” sözlerinin ilavesini teklif ederim şeklindeki takriri üzerine bu fıkra da değişiklik yapılmasını encümen oya sunmuş ve madde bu değişiklikten sonra kabul edilmiştir. Isparta Milletvekili Kemal Turan, bu istimlak işinin köylüler için pekiyi olmayacağını dile getirmesi üzerine Nevzat Ayas buna karşı çıkmıştır. ‘Köy okullarının bütün gayesi köylünün kalkmasıdır. Bu gaye hiç şüphe yoktur İd, okul binasının ve müstemilâtının tesisinde gözden kaçırılmıyacaktır’ diyerek, Köy okullarının amacının köyü her türlü kalkındırmak olduğunu söylemiştir. 28. Maddede belirtilen bu konularla ilgili 30. Maddede de bir açıklama daha getirilmiştir.³²⁷

Madde-29: maddeyle belirtilen arazilerle ilgili doğru bilgi vermeyenlere verilecek cezalar belirtilmiştir.

‘Köy okullarına tahsis edilecek gayrimenkullerin tesbiti için yapılacak tetkiklere esas olmak üzere yirmi sekizinci haddede yazılı kurul ve salahi yetli memurlarca ilgili köylülerden istenecek malûmat geciktirmeden verilir. Bu malûmatı vermeyenler veya doğru olarak bildirmiyenler sulh mahkemelerince üç günden bir aya kadar hafif hapis veya beş liradan yirmi beş liraya kadar hafif para cezasına çarptırılırlar’

Madde-30: ‘Okula tahsis edilen arazi üzerinde meydana getirilen gayrimenkuller ve tesisler okulun bulunduğu köyün malıdır. Bunlar vazifeli eğitimci veya öğretmen tarafından kullanılır.’ şeklinde olup, okula tahsis edilen arazide öğretmenlerin tasarruf yapabileceğini açıklamıştır.

g-Köy Eğitimci, Öğretmen, Gezici Başöğretmen ve Gezici Öğretmenlerin disiplin Durumları (Ödül ve Cezalar).

Madde-31: Öğretmenlerin başarı durumları 2. Ve 3. Fıkra da dört başlık altında derecelendirilmiştir.³²⁸

‘Eğitimci, öğretmen, gezici başöğretmen ve gezici öğretmenler 3238 sayılı kanunun birinci, 3803 sayılı kanunun altıncı maddelerinde ve bu kanunda yazılı işleri yaparlarken vazifelerinde gösterdikleri başarıların dercesine göre aşağıda yazılı şekillerde mükâfatlandırılırlar: 1-Üstün başarılı sayılmak; 2-Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmak; 3-Köydeki bir tesise adı verilmek; 4-Ülkü eri sayılmak;’

³²⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 89. Kanun Mazbatasında 150. Sayfada bu maddenin hazırlanmasının gerekçeleri de bulunmaktadır.

³²⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 211.

³²⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 211, 212.

Madde-32: Ödüllendirmelerin nasıl olacağı düzenlenmiştir. Buna göre, başarılı olan öğretmenler, gezici öğretmen veya gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişinin, gezici başöğretmenler ve gezici öğretmenler de ilköğretim müfettişinin teklifi üzerine valiliklerce tasdikleri ifade edilmiştir.³²⁹

Madde-33: Köylerde görevli öğretmen, eğitmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlere uygulanacak disiplin cezaları içermektedir. ‘1-İşinde kusurlu sayılmak; 2-Ücreti kesilmek; 3-Meslekten çıkarılmak’ şeklindeki ifadelere göre derecelendirilmiştir. 1. Maddedeki cezalar Eğitmen, öğretmenler, gezici başöğretmen ve gezici öğretmenler tarafından, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlere de ilköğretim müfettişi veya maarif müdürü tarafından cezaların verileceği buna da itiraz yolunun kapalı olduğu dikkat çekmektedir. 2. ve 3. Maddedeki cezaların kimin tarafından verileceği ise 7. maddede belirtilmiştir. Cezaların Maarif Bakanlığı Teftiş Komisyonunun incelemesinden sonra kesinleşeceği belirtilmiştir.³³⁰

Madde-34: Bu madde disiplin cezalarının tahkikatının kimler tarafından yapılacağını içermektedir. Öğretmenlerle ilgili soruşturmayı gezici öğretmen veya gezici başöğretmen veya bölge ilköğretim müfettişi yapacaktır. Gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlerle ilgili soruşturma bölge ilköğretim müfettişince yapılacaktır.³³¹

Madde-35: Sebepsiz yere görev yerini terk edenlerin aylık ücretlerinden her devamsızlık günü için bir günlük ücretinin iki katının kesileceği ifade edilmiştir. Devamsızlığın 20 günü geçmesinde cezanın bir misli arttırılması, kırk günü geçmesi durumunda terfi işleminin ertesi yıla bırakılması, devamsızlığı aynı yılda ikinci kez yapılmasında meslekten çıkarma cezasının uygulanacağı gibi detaylara yer verilmiştir.

Madde-36: “Meslekten çıkarılmak” cezasına uğrayanlar 3803 sayılı kanunun beşinci maddesi hükmüne tabii tutulmuşlardır.

Öğretmenlere verilecek cezalara yapılacak olan itirazların şekil ve usulleri ise 37. Maddede belirtilmiştir;

³²⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 211, 212.

³³⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 212.

³³¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.212.

‘Gezici öğretmenlere ve gezici başöğretmenlere, sekizinci maddede yazılı kurul tarafından verilen cezalara karşı Maarif Vekilliği inzibat komisyonuna on beş gün içinde itiraz edilebilir. Bu komisyonca kesin karar verilir’ şeklindedir.³³²

I- Köy Enstitülerinin Köy Okulları ile İlgili İşleri.

Madde-38: Enstitü müdürlerinin görevleri bu maddede belirtilmiştir. Buna göre köy halkına ve teftiş için gelen kişilere müdürler gerekli kolaylıkları göstereceklerdir.

“Köy Enstitüleri müdürleri, bu konuda yazılı işlerin düzgün bir şekilde yapılması için kesimlerine giren köylerde çalışan eğitimci, öğretmen, gezici öğretmen, gezici başöğretmen ve bölge ilköğretim müfettişlerine ellerindeki bütün vasıtalarla gereken yardımları zamanında yaparlar ve onların işlerini takip ederler’ şeklindedir.

Madde-39: Mezun olunan her okulun mezun olan öğretmen adayları için bir tatbikat bölgesine sahip olacağı planlanmıştır. Alınan bilgilerin uygulama sahasının da hemen okulların yanı başında olması hedeflenmiştir:

‘Köy enstitüsü idareleri, enstitünün kesimine giren bütün köyleri tespit ve tetkik ederek bu köylerin her biri hakkında gereken bilgileri toplarlar. Köylerin durumlarına ve ihtiyaçlarına göre enstitüden mezun olacak eğitimci ve öğretmenlerin gönderilecekleri köylerle bu köylerden ikinci maddede göre teşkil edilecek bölgeler hakkındaki tekliflerini maarif müdürlüklerine bildirirler. Bu teklifler valiliğin mütalaasıyla beraber tasdik edilmek üzere Maarif Vekilliği’ne gönderilir. Enstitü idareleri, enstitüde çalışan öğretmenler vasıtasıyla bu köylerde mezunlarının yapacakları işleri planlaştırarak eğitimci ve öğretmenlere enstitüden mezun olamadan evvel bildirirler. 3803 sayılı kanunun on birinci maddesine göre mezunlara alet, tohum gibi şeyleri ve hayvanları verirler. Köy Enstitüleri’nde bulunan öğretmenlerle talebe ve eğitimci namzetlerinin her türlü köy işlerinde çalışmalarını temin maksadıyla her enstitüye dolayında bulunan lüzumu kadar köy okulundan bir tatbikat bölgesi ayrılır. Bu bölgeye girecek köylerin birinci maddede yazılı köy okul tiplerinin tamamı içine alması ve en az üç gezici öğretmenlik veya gezici başöğretmenlik bölgesi genişliğinde olması şarttır.’

Madde-40: Bu madde tatbikat alanları ve burada çalışacak öğretmen adaylarının tatbikatına yöneliktir. 41. Maddede bu konu daha açıklayıcı olmuştur.

Madde-41: Uygulama alanlarında görevli öğretmenlerin yetki ve mesuliyetleri hususları düzenlenmiştir:

‘Köy Enstitüsü öğretmenleri, kırkıncı maddede tespit edilen tatbikat alanında iş görürlerken tahkikat ve sicil verme işleri hariç olmak üzere 3238 sayılı kanuna göre gezici öğretmenlik ve gezici başöğretmenlik vazifesiyle salahiyyet ve mesuliyetini haizdirler. Bu öğretmenlerin enstitüdeki asli vazifeleri göz önünde tutularak tatbikat bölgesi köylerinde her yıl ne gibi işleri görebilecekleri enstitü

³³² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.213.

*öğretmenler kurulunca tespit edilir ve planlaştırılır, İlgililer bu planlara göre çalışırlar.*³³³

Madde-42: zamanında yapılmayan işler için valiliklerce buraya gönderilecek görevliler ve masraflarının Enstitülerce ödeneceği belirtilmiştir:

'Valiliklerin köy enstitülerine bağlı köylerinde yapılması gerekli işlerin eğitmen ve öğretmenler tarafından vaktinde yapılamayacağı anlaşılırsa gezici öğretmen ve gezici başöğretmen veya bölge ilköğretim müfettişlerinin teklifi üzerine köy enstitü idareleri, bu köylerde yapılacak işleri bitirmek üzere öğretmenlerin başkanlığında enstitü talebesinden gruplar gönderirler. Bu talebe ve öğretmenlerin zaruri yol masrafları ile köylerde kalacakları zamana ait yiyecek masrafları enstitü tahsisatından ödenir'

Madde-43: madde öğretmenler için açılacak kurslar ve masrafların devlet tarafından karşılanması hükmüne bağlanmıştır:

'Eğitmen ve öğretmenler için köy enstitüleri idarelerince icabında kurslar açılır. Eğitmen ve öğretmenlerin bu kurslara gelip gitme zaruri yol paraları ve kursta buldukları müddetçe yiyecek masrafları enstitü tahsisatından ödenir.'

i-Köy Enstitülerinde Görevli Olanların Tayin, Terfi, Ödül ve Cezalandırma Şekilleri.

Madde-44: Enstitülerde çalışacak stajyer öğretmenlerin durumu bu maddeye göre 1 ile 3 yıl arasında olup kurulacak bir kurul tarafından kontrol ve denetimlerinin yapılacağı hakkındadır:

'Köy Enstitüleri'nde öğretmenliğe yeni tayin edilmiş ve başka bir okulda öğretmenlik yapmamış olanların stajyerlik müddetleri bir yıldan üç yıla kadar devam eder. Bunların stajyerlikte muvaffak olup olmadıkları; enstitü müdür ve müdür muavinleri ile stajyerin okuttuğu dersle yakından ilgili iki enstitü öğretmeninden teşkil edilecek bir kurulun çoklukla verecekleri kararlarla tespit edilir ve mazbataları maarif müdürlüğü yoluyla Maarif Vekilliği'ne gönderilir. Stajyerin enstitüdeki işine son verilmesi veya öğretmenliğe geçirilmesi; Maarif Vekilliği'nce kararlaştırılır. Öğretmenliğe geçirilenlerin stajyerlikte buldukları müddet tekaütliklerinde fiili hizmet sayılır.'

Madde-45: Usta öğreticiler ise ilk olarak gündelik yevmiye ile çalıştırılacak olup iki yıla kadar çalışmalarına izin verilmiştir:

*'3803 sayılı kanunun on yedinci maddesine göre işe alınacak usta öğreticiler ilkin köy enstitüsü müdürlüklerince gündelikle tayin edilirler. Bunlar iki sene çalıştırılabilir. Başarısı görülenler ikinci yılsonunda vekillikçe daimi ücretliler kadrosuna getirilebilir.'*³³⁴

³³³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.213.

³³⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.213,214.

Madde-46: Maaş, ücret veya gündelikle vazife görenler bu maddede açıklanmıştır. Buna göre bunlar pazartesi cumartesi saat on üçe kadar çalışacaklardır:

'Köy Enstitüleri'nde maaş, ücret veya gündelikle vazife görenler, enstitü müdürlüğünce, Maarif Vekilliği'nin tespit ettiği esaslar ve programlar dairesinde kendilerine verilecek işlerde, her hafta pazartesi sabahından cumartesi saat on üçe kadar çalışırlar. Tatil gün ve saatlerinde her türlü tatbiklerin ve tetkiklerin yapıldığı zamanlarda lüzumuna göre hep beraber veya nöbetle iş görürler. Öğretmen, memur, usta öğretici ve müstahdemler, vazifeli oldukları günlerde köy enstitüsü idarelerince tabelaya konarak yedirilirler ve enstitü taşıtlarından faydalanırlar. Bunlar için hiçbir para alınmaz.'

Madde-47: bu madde çalışanlara evlerinin yanında yarım hektarı geçmeyecek şekilde arazi verilmesi ile ilgilidir.

'Köy Enstitüleri'nde vazife gören öğretmen, memur, usta öğretici ve müstahdemlerin oturdukları evlerin dolayında her ev için yarım hektarı geçmemek üzere arazi ayrılır. Bunlar, o araziye örnek olabilecek şekilde aileleri ile birlikte işlerler, aile ihtiyacını karşılayacak sayıda hayvan besleyebilirler. Elde edilen ürünlerden kendileri faydalanırlar. Bunun için hiçbir para alınmaz.'

Madde-48: Bu maddeye göre öğretmenlere iki ay tatil süresi verilmiştir:

*'Köy Enstitüsü öğretmenlerine Enstitü öğretmenler kurul kararıyla ve nöbetle müdürleri tarafından yılda iki ayı geçmemek üzere tatil izni verilir. Bu müddet aralıklı da olabilir.'*³³⁵

Enstitülerde görevli öğretmen ve diğer çalışanların ödüllendirilmesi konusunda dört kriter belirlenmiştir. Bunlar; 1-İşinde başarılı olma; 2-Köye hizmet edenler anıtına adı yazılmış olmak; 3-Köylerde yeni bir işletmeye adının verilmesi;

Ülkü eri sayılma kriterlerinin geniş ayrıntılarına 49 ve 50. Maddelerde yer verilmiştir. Ancak ülkü eri sayılma konusunda 49 ve 50. Maddelerde dikkat çeken hususlar bulunmaktadır.

Madde-49: Ülkü Eri Sayılma ödülü doğrudan Maarif Bakanlığınca tespit edilip işlemleri yine Bakanlık tarafından yapılmaktadır.

'Öğretim, eğitim, ziraat, sanat işlerinde aralıksız on yıl çalışan ve olağan üstü bir başarı gösterenler, "Ülkü Eri" sayılırlar ve Maarif Vekilliği'nce bu unvanı belirtecek ve ay yıldızı ihtiva edecek şekilde tespit olunan bir işareti taşırlar.'

Madde-50: Ödüllendirmenin kime yapılacağı kimler tarafından belirlenip Bakanlığa sunulacağı bu maddede belirtilmiştir.³³⁶

³³⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.214.

'Terfi ile ilgili işler, köy enstitüsü müdürleri ve Maarif Vekilliği müfettişlerinin teklifi üzerine veya doğrudan doğruya Maarif Vekilliği'nce tetkik edilerek sona erdirilir.'

Madde-51: okullarda görevli öğretmen ve diğer çalışanların cezalandırılması konusunda da dört kriter belirlenmiştir. Bunlar; 1-kusurlu olma; 2-Ücret kesilme; 3-Enstitülerdeki işlerden çıkarılmak; 4-Meslekten çıkarılma. Bu cezalarla ilgili maddede *'Disiplin cezasını gerektiren bir hareket aynı zamanda Türk Ceza Kanunu'nun hükümlerine göre bir suç teşkil etmekte ise umumi hükümler dairesinde ayrıca takibat yapılır'* denilerek alınan cezaların Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre de suç sayılacağı belirtilmiştir.³³⁷

Madde-52-: Maddede *'İşte kusurlu sayılmak cezası, gereken tetkikleri yapmak suretiyle enstitü müdürü tarafından verilir ve vekilliğe bildirilir.'* Denilerek Enstitü müdürlerinin cezai işlemlerdeki görevleri belirlenmiştir;

'Ücret veya maaş kesilmek cezası enstitü müdürünün raporuyla; diğer cezalar vekillik müfettişleriyle enstitü müdürünün veya Maarif müdürü ile enstitü müdürünün müşterek raporlarıyla tahkik ve tespit edilerek Maarif Vekilliği inzibat komisyonunca kararlaştırılır'

Madde ile cezanın kim tarafından tatbik edileceği kabul edilmiştir. Enstitü müdürlerinin kusurlu sayılmalarında ise onlara bu cezanın Bakanlık müfettişlerinin raporlarıyla ve Bakanlık İnzibat Komisyonunca karara bağlanacağı belirtilmiştir.

Madde-53: Öğretmen, memur, usta öğrenci ve hizmetlilerin hangi durumlarda istifa edilmiş sayılacakları bu maddede belirtilmiş olup, görevlerine atanıp sebepsiz yere 15 gün içinde işine başlamayanların, tatil izni sonunda mazeretleri olmadan işlerine gelmeyenlerin, sebepsiz olarak aralıksız bir hafta işine devam etmeyenlerin, bir ders yılı içinde sebepsiz olarak bir ay görevlerine gelmemiş olanların istifa etmiş sayılacakları belirtilmiştir.³³⁸

j- Bu Bölüm 54. Maddeyle başlamakta olup değişik zamanlarda ortaya çıkan durumlarla ilgili hükümleri ifade etmektedir.

Madde-54: Ceza alanlarla ilgili hangi mahkemelerin görevlendirildiği belirtilmiştir:

³³⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.214.

³³⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.214,215.

³³⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.214,215.

‘...eğitmen, öğretmen, usta öğretici, gezici öğretmen ve gezici başöğretmen, müfettiş, muhtar ve ihtiyar meclisi azaları ile bu vazifelerle ilgili işleri yapmaya memur edilenlerden birisine veya kurullarına karşı işlenecek ve Türk Ceza Kanunu’nun ikinci kitabının üçüncü babının dokuzuncu faslında ve dördüncü babının üçüncü faslında ve dokuzuncu babının ikinci ve yedinci faslında mevcut cezalarla ilgili görülecek suçlardan ağır ceza mahkemesinin vazifesi dışında kalanlar; Cumhuriyet Müddei Umumiliğinin iddianamesi ile doğrudan doğruya mahkemeye verilir.’

1609 Sayılı Kanun’a göre ihtiva eden cezai işlemler 55. Maddede belirtilmiştir:

‘1609 sayılı kanunun hükümlerine temas eden bir suç işleyen eğitmen ve öğretmenler, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenler o kanunun birinci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı memurlar hakkında yapılacak muameleye tabii tutulurlar.’

Madde-56: Enstitülerden mezun olanların köylerde sağlık işleri görevlerini yaparken yaşanacak ödenek ve malzeme sorunlarının Bakanlık bütçesinden karşılanacağını hükme bağlamıştır:

‘Köy Enstitüleri’nden ve eğitmen kurslarından mezun olanlara, köylerdeki sağlık vazifelerini yaptıkları esnada faydalanacakları acele sıhhi imdada mahsus malzemeyi havi birer sıhhat çantasını; sıhhat ve içtimai muavenet vekâleti, bütçesinden temin eder’.³³⁹

Madde-57: Enstitü yollarının önemli olduğu ve valiliklerce hemen yapılacağı belirtilmiştir:

‘Köy Enstitüleri’ni en yakın istasyon, iskele, kaza ve valilik merkezlerine bağlayan yol birinci derecede yollardan sayılarak ilgili vekillik veya valiliklerce en kısa zamanda yaptırılır. Bu enstitülere en yakın duraklar ve iskeleler en kısa bir zamanda ilgili vekillikçe yükletme ve boşaltmaya elverişli hale getirilir.’

Bursa Milletvekili Nevzat Ayas, ‘Efendim, bu maddede gözetilen maksat, bahis mevzuu olan yolların süratle yapılmasıdır’ deyince Eskişehir milletvekili İzzet Arukan ifade edilen ‘birinci derecede yol’ ifadesine böyle bir taksimatın olmamasından dolayı karşı çıkmıştır.

‘Malûmu âliniz yolun kilometresi elli bin liraya çıkıyor. Bu enstitüler yollardan, iskelelerden oldukça uzağa yapılırsa binaya yapılan masrafın birkaç mislini yola sarfetmek lâzım gelecektir. Bu, doğrudan doğruya bütçe mevzuudur. Yollar için istenilen birkaç yüz bin liraya belki de milyon liraya varacaktır. Böyle bir taahhüde idare-i hususiyeleriniz girişebiliyorsa o vakit kalsın.’ demıştır.³⁴⁰

Madde-58: Enstitü ile ilgili resmi evrakların nasıl getirilip götürüleceği bu maddede:

³³⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.215.

³⁴⁰ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 216.

'Köy Enstitüleri'nin ve köy okullarının her türlü muhabere evrakı diğer resmi teşkillerin evrakı gibi köy posta teşkilatı vasıtasıyla getirilip götürülür. Bu kurumlar resmi işlerinde köy ve jandarma telefonlarından parasız faydalanırlar.' şeklinde belirlenmiştir.

Madde-59: Köylerin Kanun'da yazılı diğer işlerin vaktinde ve gereken şekilde yapılıp yapılmadıklarının vali, kaymakam ve nahiye müdürlerince takip edileceği belirtilmiştir:

*'Bu kanunun on üç, on dört, on dokuz, yirmi, yirmi iki, yirmi üç, yirmi dört, yirmi beş ve yirmi sekizinci maddelerinde, 3803 sayılı kanunun on iki, on dört, on altıncı maddelerinde yazılı hizmetler; 422 sayılı Köy Kanunu'nun on ikinci maddesi ile mecburi sayılan işlerdendir.'*³⁴¹

Madde-60: Enstitülerin yılsonunda tatile girmeleri, tatil süreleri bu maddede açıklanmıştır. Buna göre tatil süresi iki ay olup, çalışanlar ücretlerini tam olarak alacaklardır. Öğretmenlerin izinlerini, başöğretmenler; gezici öğretmenlerle gezici başöğretmenlerinkini de bölge ilköğretim müfettişleri kontrol edecektir. Öğretmenlere gezici öğretmen veya gezici başöğretmenler, gezici öğretmenlerle gezici başöğretmenlere de bölge ilköğretim müfettişi tarafından bir hafta izin verilecektir. Okullara hayır hasenat yapan hayırseverlerin adlarının sürekli olarak anılması kararlaştırılmıştır:

Madde-61: okul binası yaptıran hayırseverlerin isimlerinin bu okullara verileceği belirtilmiştir:

*'Köy enstitüsü binalarından birini veya bir köy okulu binasını Maarif Vekilliği'nce verilecek planlara göre yaptıran veya bu okul ve enstitülere tarla, bağ, bahçe, fidanlık, değirmen gibi bir gayrimenkulü bağışlayan iyilikseverlerin veya hayır müesseselerinin adları bunlara daimi olarak anılmak üzere verilir.'*³⁴²

Madde-62: Köylerde aynı zamanda çeşitli işlerde faydalanmak üzere kurulacak kooperatiflerin şartları belirlenmiştir:

"Öğretmen, eğitimci, talebenin ve köy halkının ihtiyaçları göz önünde tutularak, ana statüsü Maarif Vekilliği'nce hazırlanan ve bu vekilliğin murakabesi altında işletilen birer (köy enstitüsü veya okulu istihlak veya istihsal kooperatifi) kurabilirler. Ortaklarına kazanç dağıtmayacak olan enstitü ve okul istihlak veya istihsal kooperatiflerinden hiçbir vergi, resim ve harç alınmaz. Bu kooperatifler kendi aralarında ana statüsü Maarif Vekilliği'nce kabul ve tasdik edilen ve bu vekilliğin murakabesi altında işletilen "kooperatifler birliği" kurabilirler"

³⁴¹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.215, 216.

³⁴² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.216, 217.

Madde-63: Başarısızlığı yüzünden atılan öğrencilerle ilgili olarak 3803 Sayılı Yasanın 4. Maddesinin uygulanacağı ifade edilmiştir:

*'Köy enstitülerine kabul edilen öğrencilerden başarısızlıkları yüzünden aynı sınıfta üst üste iki ders yılı kalanlar ile ayrı ayrı sınıflarda iki kez kalanlar enstitüden çıkarılır. Çıkarılanlar hakkına 3803 sayılı kanunun dördüncü maddesi hükmü tatbik olunur. Bunlardan köye faydalı sanatkâr olabilecekleri enstitü öğretmenler kurulunca kararlaştırılanlara yapabilecekleri işlere göre birer belge verilir.'*³⁴³

Madde-64: Enstitülere yapılacak yardımlar için kurulacak yardım sandıklarının nasıl olacağı ve nasıl kullanılacağı bu maddeye göre tespit edilmiştir:

'3803 sayılı kanunun on sekizinci maddesinde yazılı "Sağlık ve İçtimai Yardım Sandığı"nın alacakları, devlet emvaline mahsus hak ve rüçhanları haizdir. Bu sandığın gelirleri faiz ve kazançları hiçbir harç, vergi ve resme tabii değildir. Sandığın paraları; ilgili eğitmen, öğretmen ve müfettişler tarafından başkalarına temlik edilemez ve şahsi borçları içinde haciz olunamaz.'

Kanun'da yardımların sandıklara hangi durumlarda yapılacağı beş maddede belirlenmiştir. Bunlar; görev başında kazaya uğrayanların sakatlanmalarında veya ölmelerinde, ailelerin vefat ve hastalıklarında, çocuklarının dünyaya gelmesinde, hayvanlarının görev sırasında zayi olmalarında, evlerinin veya eşyasının tamamen yanması durumunda ve evliliklerinde.

Madde-65: Bu sandıklarda çalışacak görevliler ve memurların durumları ve ücretlendirilmeleri ile ilgili kararlar alınmıştır. Görevlilerin 3656 Sayılı Kanun'a göre terfi edecekleri belirtilmiştir:

'3803 sayılı kanunun on sekizinci maddesine göre kurulan köy öğretmenleri tekaüt, sağlık ve içtimai yardım sandıklarında çalıştırılacak müstahdemler, memurlar; 3656 sayılı kanunun hükümlerince yapılacak bir nizamnameye göre tekaüt edilirler. Bunların tekaüdiyeleri çalıştıkları sandıklardan ödenir.'

Madde-66: Yardım sandıklarının idaresi için bazı kurallar getirilerek, çalışan herkesin bu sandıkların doğal üyesi oldukları kabul edilmiştir. Sandık İdaresi 3803 sayılı kanunun 18. maddesine göre olacaktır:

'köy enstitüsünde çalışan öğretmen, usta öğretici ve memurlarla gezici öğretmen ve gezici başöğretmenler, bölge ilköğretim müfettişleri; 3803 sayılı kanunun on sekizinci maddesine göre kurulan "Köy Öğretmenleri Sağlık ve İçtimai Yardım Sanığı"nın azasıdır. Eğitmen, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenler okullarda ilgili işletmelerden elde ettikleri safi ürünlerin Maarif

³⁴³ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.217.

Vekilliği'nin takdiri ile yüzde ikisinden yüzde beşine kadar olanını her yıl bu sandığa yardım hissesi olarak vermekle mükelleftirler.'

Madde-67: Yardım sandıklarının kurulmasının nasıl bir kurul tarafından yapılacağı bu maddeye göre belirlenmiştir.

*'Bu kanunun 1. maddesinde yazılı okul ve kurslarla ilgili işlerin görülmesinde eğitimci, öğretmen, gezici öğretmen ve gezici başöğretmenlere yardım etmek ve vazifeleri iki yıl sürmek üzere her okul için üçer üyeli birer "Köy okulu yardım kurulu" teşkil edilebilir. Bu üyeler gezici öğretmen ve gezici başöğretmen ve bölge ilköğretim müfettişi tarafından köy halkının yirmi ile elli yaş arasında bulunanlarından seçilirler.'*³⁴⁴

Köy ihtiyar heyeti üyeleri, bölge köy okulu kurullarıyla yardım kurulları üyelerinden ve istekli olarak bu iş birliğine katılan halktan katıldıkları işlerde dört yıl üstün başarıyla çalıştıkları halde bölge gezici öğretmen veya gezici başöğretmen ve ilköğretim müfettişlerince belirlenenlerin valiliklerin köy öğretmen ve eğitimci disiplini kurulu kararıyla "Yardım Eri" olarak değerlendirilecekleri yine bu maddede kabul edilmiştir.

Madde-68: Yardım erlerinin köydeki bir tesise isimlerinin gerekli makamlarca verilmesi bu maddede hükme bağlanmıştır.

Madde-69: Enstitülere ve köy okullarına paralı veya parasız olarak ayrılan, mülk ve tescil edilen bütün gayrimenkullerin devir işlemleri ile bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenecek senetlerden her türlü vergi ve harç alınmayacağı hükme bağlanmıştır.

Madde-70-71. Bu maddeler kanunun yürürlük tarihi ile kanunun Bakanlar Kurulu tarafından yürütüleceği hakkındadır.

Dokuz bölüm ve bu bölümler içerisinde toplam 71 maddeyle TBMM Genel Kurulunda görüşülen '4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu' oy birliği ile 19.6.1942 tarihinde kabul edilmiştir.³⁴⁵ Oylamaya 252 milletvekili katılmıştır. Oylamaya katılmayanlar arasında 'Köy Enstitüleri Kanunu' oylamasında olduğu gibi Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü gibi isimler bulunmaktadır. Bu kanunun kabul edilmesi Türkiye'de özellikle taşra idaresinde başka bir sorunun çıkmasına neden olmuştur ki o da öğretmenlere verilen yetki ve görevlerinin bölgedeki ağalar ve ileri gelen aile ve kişilerin rahatsız olmasıdır. Maarif Bakanı

³⁴⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.217,218.

³⁴⁵ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.218.

Hasan Ali Yücel Kanun'un kabul edilmesine yönelik yaptığı teşekkür konuşmasında, bundan sonra köy çocuklarını hak ettikleri şekilde okutmaya daha çok gayret edeceklerini söylemiştir.³⁴⁶ Özellikle Muğla Milletvekili İzzettin Çalışlar, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak sesini en fazla yükseltenlerdendir. Çünkü bulunduğu ilde ileri gelen bir ailedendir. Emin Sazak, 1944 yılında Eskişehir'de bir kahvede 'Çifteler Köy Enstitüsü' Müdürü olan Rauf İnan'a "Bu itlere toprak verilecekmiş, versinler. Bakalım verebilecekler mi? Ben onlara hayvan, çift çubuk, tohumluk vermedikten sonra topraklar ne olacak?" şeklinde tepkisini iletmiştir.³⁴⁷ Türkiye'de bu Kanun ile öğretmenlere verilen yetki, sorumluluk ile Enstitülerin çalışma düzenleri ve halkın eğitilmesi konusu yeni bir tartışmaya neden olmuştur. Devletin en ücra yerlerinde bile gücünü hissettirerek yerel ağa ve paşaların etkilerinin kırılmaya başladığı anlaşılmaktadır.

4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanun'u 1940'lı yılların Türkiye'sinde önce siyasette, daha sonrada uygulama sahasındaki durumuyla halk arasında ve basın-yayın organlarında değişik tepkiler çekmiştir. Konuyla ilgili siyasetçi olmayan ancak konuya siyasi yaklaşan kişiler ve çevreler de olmuştur. Bu eleştirilere bakıldığında eğitim ve öğretimle ilgili sorunların çözümünde yenilikçi ve yapıcı bir yaklaşımdan ziyade siyasi ve ideolojik olduğu görülmektedir.

İlköğretim Genel Müdürü ve Köy Enstitülerinin fikir babalarından birisi olan İsmail Hakkı Tonguç, 'Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası'nı değerlendirmiştir. Köylerde hayatları boyunca çalışacak enstitü mezunu öğretmenlerin görevlerini, yetkilerini, köy okulları ile enstitülerin fonksiyonunu, köyde eğitimi gerçekleştirmek işine katılacak bütün ilgililerin vazifelerini belirlediğini ifade etmiştir. O'nun bu ifadelerinden Köy Enstitülerinin halk ve siyasetçiler nazarında önemi ve Türkiye'de eğitim seferberliği ve köy toplumunun sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sorunlarının çözümü için ne ifade ettiği sonraki yıllarda anlaşılacaktır:

'...Hasan Ali Yücel'in Maarif Vekilliği zamanında başarılan en önemli işlerin başında 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun Büyük Millet Meclisi'nden çıkmasıdır. Bu kanun, köylerde hayatları boyunca çalışacak enstitü mezunu öğretmenlerin görevlerini, yetkilerini, köy okulları ile enstitülerin

³⁴⁶ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s.218.

³⁴⁷ Yalçın Kaya, **Köy Enstitüleri**, C.2, Tıglat Matbaacılık, İstanbul 2001, s. 183.

*fonksiyonunu, köyde eğitimi gerçekleştirmek işine katılacak bütün ilgililerin vazifelerini saptamaktadır. Bu kanun sayesinde memlekette, eşine pedagoji tarihinde rastlanmayan bir ilköğretim seferberliği yapılmıştır. Onun mana ve değerini gelecek nesiller daha iyi anlayacaklardır.*³⁴⁸

TBMM' de 'Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası'nı savunan siyasetçiler için ortak paydanın özellikle tarım ve teknik bilgi ve alışkanlıkları kazandırma amacıyla bu yasanın belirleyici olmasıdır. Tonguç'un, yasanın 30. Maddesi ile ilgili açıklamasında '*motor ve makineyi köy okulunun ilk oyuncağı yapmaktan başlayarak, enstitülerde teknik eğitimi kökleştirmek gerektiği*' sözleri bu amacı ifade etmekteydi. Enstitülerin yanında bir tatbikat alanlarının olması ve burada halk ile öğretmenlerin birlikte çalışmaları bu savı destekler niteliktedir.

Böylece gerek '3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kuruluş Kanunu' ve gerekse '4274 Sayılı Köy Okulları ve Teşkilatları Kanunları'nın kabul edilmesiyle Enstitülerde gerekli alt yapı ve donanımlar büyük oranda bitirilmiştir. Uygulanacak ders ve müfredat programlarına bakıldığında beş yıllık süresi içerisinde, %50 kültür dersleri, %25 tarım, %25 sanat ve teknik dersleri okutulacaktır. Genel kültür ve öğretmenlik bilgisi dersleri içerisinde Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Matematik, Fizik, Kimya, Tabiat ve Okul Sağlık Bilgisi, Yabancı Dil, El Yazısı, Resim-İş, Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar, Müzik, Askerlik, Ev İdaresi ve Çocuk Bakımı, Öğretmenlik Bilgisi, Zirai İşletme Ekonomisi Kooperatif yer alırken tarım ders ve etkinlikleri içerisinde Tarla Ziraati, Bahçe Ziraati, Sanayi Bitkileri Ziraati ve Ziraat Sanatları, Zootekni, Kümes Hayvancılığı, Arıcılık ve İpekböcekçiliği, balıkçılık ve su ürünleri bulunuyordu. Tarım dersi ve etkinliklerinin enstitünün bulunduğu bölgenin özelliğine göre düzenlenmesi planlanmıştır. Köyde ilköğretim sorununun çözümüne yeni bir güç ve hız imkânını da getiren 4274 Sayılı Kanun ile Köy Enstitülerinde eğitim hem teori hem de uygulama alanında sağlam zeminlere oturtulmuştur. Bu yasayla 16 yaşına kadar olan çocuklara ilkokulda okuma zorunluğu getirilerek, köylü çocuklarının ilköğretim dışı kalma olasılığı azaltılmak istenmiştir. Köyde öğretmen yetiştirilmesi sorunun çözüm yoluna girmesinden sonra okul binası yapımı sorunun çözülmesi gerekiyordu. Yücel'in yasayla ilgili genelgesi Valileri harekete geçirmiştir. Bu konuda başarısız olan Valiler teşhir edileceklerdir. Köydeki 18-50 yaş arasındaki her yurttaş köy ve bölge okullarının yapılmasında,

³⁴⁸Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, s. 498.

onarılmasında, su getirilmesinde en az yirmi gün çalışacaklardı. Bu kampanya kent okullarının yapımı devlet bütçesinden karşılanırken köy okullarının yapılmasının ve bakımının köylüye yüklenmesi eleştiri konusu olsa da kısa sürede 5500 okul yapılmasını sağlamıştır.³⁴⁹ Özellikle küçük nüfuslu köylerin gelirinin düşük olması sayının artmasında bir sınır oluşturmuştur.

Bu Kanun ile kurulan yeni tip okulların dersliği, işliği, ahır, uygulama bahçesi, öğretmen geçim toprağı, öğretmen evi ve okulu binasının nasıl kurulup işletileceği de bu yasaya bağlı olarak hazırlanan yönetmelikle belirlenmiştir. Uygulama sırasında Köy Enstitüsü öğretmenlerine bir buçuk milyon dönümlük toprak verilmiş, 150.000 büyük ve küçükbaş hayvan ve 2.000.000 parça araç ve gereç verilmiştir.³⁵⁰ Mecburi ilköğretimi köylere çabuk olarak yaygınlaştırmak için 1942'den başlayarak Köy Enstitülerine her yıl (1000) eğitimci aday ile (3000) öğrenci alınması ve bu suretle sekiz yılda 8000 eğitimci ile 24000 köy öğretmeni eğitilmesi de planlanmıştır. 4247 sayılı yasanın onuncu maddesinde köye gönderilecek öğretmenin görevleri de daha ayrıntılı belirlenmiştir. Görevlerinin bir bölümü okuldaki eğitimle ilişkilidir. İkinci bölümü ise okul dışında köye ve köylülere ilişkin kalkınmacı görevleridir. Bunlar arasında köylülerin kooperatifler kurmasına yardımcı olmak, köyde dokumacılığı vb. üretim alanlarını geliştirmek, marangozluk, demircilik vb. sanatları öğretmektir. Yasanın Meclis'te müzakeresi sırasında öğretmene yüklenen bu ikinci tür görevler eleştiri konusu olmuştur. Hasan Ali Yücel ise direnerek, yasanın esas özünün bu görevler olduğunu söylemiştir. On birinci madde de ise köy öğretmeni her türlü iş için yetkilendirilerek, hakları belirlenmiştir. Öğretmenin kararlarının köylülerce uygulanması istenerek, öğretmenin köy genelinde sorumlulukları ve otoritesi güçlendirilmiştir. Dönemin gazetelerinde Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu kültür ışığının tüm yurda daha planlı bir şekilde yayıldığı yönünde değerlendirilmiştir.³⁵¹

h- Köy Okulları ve Enstitülerine British Council İlgisi

Köy Enstitülerinin kuruluş ve teşkilat kanunları hazırlanırken yerli ve yabancı birçok uzman, kurum ve kuruluşlardan faydalanılmıştır. İngiltere, ABD, Fransa,

³⁴⁹ Sakaoğlu, a.g.e., s.244.

³⁵⁰ Sakaoğlu, a.g.e., s.244.

³⁵¹ "Kültür Işığını Bütün Yurda Yayılamak için Mecburi İlk Tahsil işi Ana Plana Bağlandı", **Cumhuriyet**, 23.04.1942, s. 3 ve 6.

Almanya, İtalya ve Japonya gibi eğitim ve kültürel çalışmalarla dünya egemenliklerini devam ettirme çabası içerisinde olan ülkelerde uygulanan sistemler incelenmiştir. Balkanlar, Akdeniz ve İskandinav bölgelerinde rakiplerinin kültürel çalışmalarını gören İngiltere bu alanda kendisine alan açmak için uzun zamandır çalışmalar yapmaktaydı. İngiltere, bu çalışmalarda hedef olarak belirlediği bölge ve ülkelerin eğitim sistemleriyle yakından ilgilenmiştir. İngiltere diğer devletlerin silah ve güç baskısıyla kurmak istediği sistemlerin aksine kültürel diplomasiyle uluslararası ilişkilere yeni bir yaklaşım getirerek İngiliz propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi için “*Information Service ve External Services of the British Broadcasting Corporation*” adıyla British Council, Kasım 1934’te Lord Tyrell tarafından kurulmuştur. British Council’in her ne kadar amacı kültürel diplomasi kurmak olsa da başka ülkelerde yürütülecek olan kültürel propagandayla öncelikle ulusal prestijin artırılması ve uluslararası anlamda insani gelişmişlik seviyesini yükseltmek ve ayrıca Britanya kültürünü dünyaya tanıtmak, İngiliz dilinin kullanım alanını genişletmek hedeflenmiştir. İngilizce çalışmalarının yürütülmesi ve desteklenmesi, yabancı okul ve üniversitelerde İngilizcenin öğretilmesi, yabancı toplumların desteklenmeleri, Britanya kültürünü öğrenmek isteyenlere gerekli imkânların sağlanması gibi yöntemlerle belirlenen hedeflere ulaşmak düşünülmüştür. Öte yandan, dünya genelinde geleneksel İngiliz yaşam tarzı ve alışkanlıklarını benimseyen insanların ve yeni nesillerin İngiltere ile bağlarını bu yönde devam ettirmelerinin British Council’in kültürel faaliyetleri ile mümkün olacağı düşünülmüştür.

İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden, Doğu Akdeniz ve Balkanların arz ettiği stratejik önem dolayısıyla özellikle bu bölgedeki tarafsız devletlerin (Portekiz, Türkiye, Yugoslavya, Romanya ve Polonya) yoğun olarak odaklanması gereken ülkeler grubunu oluşturduğuna vurgu yapmıştır.³⁵² British Council’in ilk şubesi Mısır’da açılmış olup Türkiye’deki şubesini 1940’ta açmıştır. Türk ve İngiliz toplumları arasında kültürel diyalogun sağlanması ve iki toplumun yakınlaşması için çaba göstermiştir. British Council ile İngiltere’nin dışişleri bakanlığı arasında hiyerarşik bir ilişkinin olup olmadığı ve faaliyette olduğu ülkelerde İngiliz

³⁵² Resul Babaoğlu, “*British Council, Köy Enstitüleri ve Savaş Ortamında Kültürel Diplomasi Yollarını Aramak*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 34, Sayı 1, Temmuz 2019, s.25,26,27.

konsolosluklarını kullanmaları dikkat çekmektedir. Çünkü bu açıdan bakıldığında amacının kültürel ilişkileri geliştirmekten ziyade siyasi ve ticari amaçlar güttüğünü düşündürmektedir. British Council'ın Türkiye'de yürüttüğü faaliyetlere bakıldığında ne kadar etkili oldukları görülmektedir.

Türkiye'de okur-yazar oranının son derece düşük ve kırsal nüfusun genel nüfusa oranının son derece yüksek olduğu yıllarda faaliyet gösteren Halkevleri ve Köy Enstitülerinin British Council yöneticilerinin dikkatini çekmiş olması önemlidir.³⁵³ Köy Enstitülerini yakın takibe almış olan British Council'ın Türkiye bürosu hem bu deneyimi anlamak hem de Türkiye ile iş birliği yollarını aramak için yoğun bir mesai sarf etmiştir. Bu doğrultuda halkın tamamını kapsayacak, dil ve kültür ortaklığı oluşturmaya yönelik bir eğitim hamlesi gerçekleştirmek isteyen yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde ortam müsait görünmekteydi. Batılılaşma ve modernleşme yolunda yapılan çalışmaların topluma benimsetilmesinde Enstitüler önemli bir destek olmuştur. Ancak Türkiye nüfusunun çoğu köylerde yaşamakta ve köye öğretmen yetiştirip gönderme meselesi oldukça zor bir konu durumundaydı. Köy Enstitüleriyle zihinsel ve sosyolojik olarak köylerde bir kalkınma projesi hamlesi gerçekleştirilmek istenmesi de dikkat çekici bulunmuştur. Okul ile toplum arasında organik bir bağ kurulmaya çalışılması dikkatlerini çeken diğer bir konu olmuştur.³⁵⁴

British Council'ın Türkiye'deki yetkilileri mevcut eğitim ortamının değerlendirilmesi için başvurdukları resmi istatistiklerdeki bilgileri Londra'daki genel merkeze bildirmişlerdir. Köylerde öğretmenlik yapacak olanların Türkiye'deki büyük kentlerdeki okullarda eğitilmesinin başlı başına bir zaaf teşkil ettiğini düşünen İngiliz yetkililer bu eğitimin ancak şehir hayatına uygun olduğunu iddia etmişlerdir. Buna karşılık, aynı raporda yer alan bilgilere göre; köy öğretmenlerinin öğretmenlik yapacakları köy şartlarında eğitilerek bu bölgelerde görev yapacak eğitim personelinin asgari tarım bilgisine ve yeteneğine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca, mesleki ve kültürel bilgileri köye yararlı olmalı, bunun yanı sıra, köy şartlarında kendilerine yararlı olacak bir zanaat dalında uzmanlaşmaları da sağlanmalıdır. Köy Enstitüleri Kanunu'nun hazırlanmasında British Council'ın bu raporları etkili

³⁵³ Anıl Çeçen, Halkevleri: **Atatürk'ün Kültür Kurumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara 1990 s.84.

³⁵⁴ Talip Apaydın, **Köy Enstitüleri Yılları**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2014, s.60. Mehmet Başaran, **Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974 s. 11.

olmuştur. Ancak o dönemin siyasetçilerinin tartışmalarına bakıldığında bu raporlardan bahsedilmemesi ilginçtir. Enstitülere alınacak öğrencilerin sağlıklı ve yetenekli gençlerden seçilmesine dikkat edilmiş olması ve köy ilköğretimini tamamlamış olmaların bu okullara alınması bu raporda önem verilen konulardan olmuştur. Enstitülerden mezun olacakların köylerde 20 yıl süreyle çalışma zorunluluğu, öğretmenlerin köylerde tüm pratik işleri öğretmen yükümlülüklerinin olduğu, kendilerine tahsis edilecek olan arazilerde tarım yapma imkânına sahip oldukları ve sınırlı bir nüfusa malik olan köylere ise eğitimcilerin gönderileceklerine yer verilerek her 10 eğitimci köyün bir grubu oluşturacağı gibi ayrıntılar üzerinde durmuşlardır.³⁵⁵

British Council, Türkiye temsilcisi Mr. Brander, Ankara Radyosunda yayınlanan bir programa katılarak Köy Enstitüleri üzerine değerlendirmelerde bulunmuştur. Köy Enstitüleri fikrinin arkasında yatan cesaret ve zekâyı anlatmaya ayıran Brander, son zamanlarda kapılarını Batı geleneklerine açan Türkiye’de özellikle uzmanlık alanları ve iktisadi sınıflar için eğitim sistemlerinin modernize edilmesinin mantıklı görülebileceğini, ancak daha az gelişmiş kitleleri oluşturan köylülerin unutulmasının affedilemez bir hata olacağını söylemiştir. İngiltere’nin taşra eğitimi ile Köy Enstitüleri deneyimini karşılaştıran Brander, İngiltere’de sanayi ve iletişim ağlarının gelişmesiyle eğitimin yaygınlaşma imkânı bulunduğunu, buna karşılık Türkiye’de sanayideki gelişmelerin taşırayı kalkındıramadığını ifade etmiştir. Öte yandan, İngiltere’de ve Türkiye’de halkın eğitilmesine şehirlerden başlanmasına karşın Türkiye’de nüfusun büyük bir kısmının köylerde olmasının ortaya farklı bir tablo çıkardığını söylemiştir. Her iki ülkenin eğitim hedefleri ve felsefesinin aynı olmasına rağmen Türkiye’deki eğitimin başarısının kitaplarla ya da ekipmanlarla değil, eğitim hayatına kendini adanmış eğitimcilerle mümkün olacağını iddia etmiştir.³⁵⁶

Köy Enstitülerinde uygulanan müfredat programı son derece özgün nitelikler taşıdığından bu durum British Council yetkililerinin dikkatini çekmiştir. Zira sağlam bir köy hayatı için kültürel, sosyal ve ekonomik olarak köylerin, birçok imkân olduğundan göç alan ve köy hayatını tehdit eden şehirler karşısında geri kalmasının

³⁵⁵ Babaoğlu, **a.g.m.**, s.24.

³⁵⁶ Babaoğlu, **a.g.m.** s. 33,34,35.

önlenmesi doğrultusunda, İngiltere'nin köy yaşamında öteden beri geleneksel ve coğrafi bir topluluk olarak öne çıkan küçük kasabaların etrafında toplanmış küçük köylerin kalkınmasını hedefleyen “*Köy Kolejleri Projesi*” burada önemli bir girişimdir.³⁵⁷ Ancak dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Türk halkının Almanya hayranı olduğunu, İngilizlere sempatik bakmadığını söyleyerek British Council temsilcilerinin işlerinin zor olduğunu ancak ilerki yıllarda Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilmesinde faydalı olabileceğini ifade etmiştir.³⁵⁸

Enstitülerde oldukça rahat bir disiplin anlayışının hüküm sürdüğüne değinilen yazışmalarda pratikte neredeyse sınıf ya da kesin bir öğretim programının olmadığına altı çizilerek, her ders için planlanan saat sayısının ve bazı sınıf çalışmalarının daha esnek olması gerektiği yorumu yapılmıştır. Çünkü bazı sınıflarda istisnai olarak katı bir şekilde ders planına bağlılık gösterilmesinin, bu enstitülerin sağlamaya çalıştığı atmosferle örtüşmediği düşünülmüştür. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nü gezen İngiliz yetkililerin, canlı bir anlatımla tasvir ettikleri eğitim ortamı zaman zaman eleştirel yorumlara konu olmuştur. Öğrencilerin yaşam alanı ile okul alanını ayıran bir farklılığın olmaması yetkililerin sakıncalı bulduğu bir durumdur. Prof. Du Val, Mrs. Henn Collins, Prof. Hamley ve Mr. Orton'dan oluşan heyetin yer aldığı Arifiye Köy Enstitüsü ziyareti de raporlaştırılmıştır. Rapora göre, öğrenciler sadece aletleri kullanmakla kalmıyor, aynı zamanda masa-sandalye, pencere çerçevesi ve kapılar, cıvata dişleri, menteşeler gibi eşyalar yapıyorlar, tank ve su depoları da inşa ediyorlardı. Anadolu köylerinin söz konusu tarihlerdeki durumu düşünüldüğünde, kuşku yok ki Köy Enstitülerinin başarılı sonuçlar doğurmaları konusundaki ümitler çok belirgin değildi. Bu ütopyanın ulaşılabilir hale getirilebilmesi için idealist eğitimcilere ihtiyaç vardı.³⁵⁹

Türkiye'de dönemin devlet adamlarının Köy Enstitülerini bir eğitim projesi olmaktan ziyade, kalkınmanın ve toplumsal aydınlanmanın bir unsuru gibi gördüklerini kavrayan İngilizler bu kurumları yakından takip etmişlerdir. Kültürel diplomasinin Türkiye'de Köy Enstitüleri aracılığıyla yürütülebileceği hususu British Council'ı harekete geçirmiştir. British Council Türkiye direktörü D. M. Brander

³⁵⁷ Dent, a.g.e., s. 5,6.

³⁵⁸ Hasan Âli Yücel, **İngiltere Mektupları**, TTK Ankara 1958, s. 149.

³⁵⁹ Babaoğlu, a.g.m. s. 37,38.

tarafından Londra ofisine yazılan bir yazıda Türkiye'deki Köy Enstitüleri ile İngiltere'de faaliyet gösteren 'Ulusal Genç Çiftçiler Kulüpleri Federasyonu (The National Federation of Young Farmers Clubs)' arasında iş birliği geliştirilmesi için bir teklif bile sunulmuştur. İngiltere'deki bu federasyon ile Köy Enstitüleri arasındaki iş birliği düşüncesi British Council'in Londra'daki yetkililerini de heyecanlandırmış olacak ki İngiliz Kültür Heyeti'nin Türkiye temsilcisi Michael Grant'a yollanan bir yazıda Brander'ın faaliyetlerinin bu iki kurum arasındaki iş birliğini sağlayacağına olan inancın yanı sıra, Köy Enstitülerinin bu iş birliği sayesinde gelişme olanağı bulacakları belirtilmiştir. Bunun yanında, British Council'in bilim dairesinin bir an önce tarım konusunda uzmanlaşmaya gitmesi gerektiğinin de altı çizilmiştir.³⁶⁰

British Council'in Türkiye raporları sayesinde Türkiye'nin Köy Enstitüleri deneyimini dikkatli bir şekilde inceleyen İngiltere gerek Avrupa'da ve gerekse Avusturalya ve Yeni Zellanda gibi yerlerde de benzer kurumların açılarak ortaya çıkacak tecrübelerin gezici çiftçi gençler vasıtasıyla her yere yaygınlaştırılmasının faydalı olacağı sonucuna varmıştır. Ancak bunun için alt yapı oluşturmada yaşanan tahsisat sıkıntılarının buna engel olduğu anlaşılmaktadır.

i- II. Milli Eğitim Şurasında Köy Okulları ve Enstitüleri Tartışmaları

I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9 Temmuz 1942 – 9 Mart 1943) Döneminde 15-21 Şubat 1943 tarihinde yapılan II. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Enstitüleri ve köy okullarında çalışan öğretmenler için bir 'Ahlaki Tedbirler Cemiyeti' kurulması teklifi üzerinde durulmuştur. Çünkü Köy Enstitülerinde okutulan derslerin programlarında ahlaki konuların eksik bırakıldığı yönünde eleştiriler yükselmeye başlamıştır. Okullarda Ahlâk eğitiminin geliştirilmesi, ana dil eğitiminin veriminin artırılması, tarih öğretiminin yöntemleriyle Türklük eğitiminin ilişkilendirilmesi üzerinde durulmuştur.³⁶¹ Şuranın açış konuşmasında Hasan Âli Yücel, ahlakı hangi kapsamda gördüğünü açıklarken, bizi geliştirmeyen ve ilerletmeyen fikir ve inançların bırakılması gerektiğini savunmuştur:

“Sımsıkı bağlandığımızı sandığımız fikirler, bize kendi istikametlerinde devamlı bir çalışmayı cebretmiyorsa o fikirler, müspet de olsa, bir tembellik yastığından başka bir şey değildirler. Şu hâlde milli hayatın gelişmesi idealine, günlük hayatımızda kendi kendimize tahakkuk ettireceğimiz birtakım faziletlerin

³⁶⁰ Babaoğlu, **a.g.m.** s. 38,39,40.

³⁶¹ Kirby, **a.g.e.** s.333.

*tatbikiyle gidebiliriz. Bunlar hangi faziletlerdir? Bunlar, hakikatini hemen hemen hiç kimsenin inkâr edemediği bedende temizlik ve sağlık, ruhta iyilik, doğruluk, vazife, mesuliyet, nefse güven ve hâkimiyet, nezaket, çalışkanlık, büyük fikirlere bağlılık duyguları ve meziyetleridir. Bunların hepsini çocuklarımıza daha iyi öğretelim ve daha iyi yaşatalım. Bunu yapabilmenin büyük yolu da bizzat bizim bunları daha iyi öğrenmemiz ve daha iyi yaşamamızdır.”*³⁶²

İsmail Hakkı Tonguç, ahlaki tedbirler cemiyeti kurulmasını teklif edenlere öğretmenin çalışma sahasında aşırı bir güç ve kudret sahibi olmadığını asıl öğretmeni yetiştiren hocaların ve yüksekokulların burada önemli roller oynadığını vurgulayarak bu konuda açıklama istemiştir.³⁶³ Sanat ve yapı usta okulları başmüfettişi Yusuf Ziya Etiman, köy halkının kendi ihtiyaçları için okullarda mesleki ve teknik eğitim uygulamalarına daha önem verilmesi gerektiğini, ortaokullarda ve kız ve erkek öğrencilere en az üç ay metodik ve devamlı bir surette pratik uygulamalar yapılmasının yararlı olacağını söylemiştir. Okul müzesi müdürü H. Raşit Öymen ise ortaokullara resim dersi yanında iş derslerinin de ilave verilmesini bu sayede ülkede iş ahlakının düzeleceğini iddia etmiştir. Dil ve Tarih-Coğrafya hocalarından Doç. Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu, komisyon raporlarında bazı eksikleri tespit ederek, teorik ve uygulama derslerinin birlikte verilmesi hakkında bütün okullarımızda her okul tipinin hususiyetleri ve öğrencilerin yaşları göz önünde tutularak el işi ile kafa işinin bilfiil birleştirilmesini teklif etmiştir. Bunun zaten köy enstitülerinde yapılmakta olduğunu, uygulamanın her yerde yaygınlaştırılması gerektiğini düşünmektedir. Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan ile İsmail Hakkı Tonguç arasında okullardaki tarih dersleri eğitiminin de nasıl olması gerektiği mütalaa edilmiştir. Tonguç, tarih derslerinin olaylar, kişiler, savaşlarla dolu olduğunu, hâlbuki sadece bunlardan en önemlilerinin asıl anlatılması gerektiği düşüncesindedir. Rauf İnan ise köy okullarında görevli tarih öğretmenlerinin köylerin tarihlerini araştırarak öğrencileri saha araştırmalarına teşvik etmeyi, gezerek, görerek tarihi yerlerin tarihlerinin öğretilmesi gerektiğini dile getirmiştir.³⁶⁴

Şura’da etik olarak birbirini tamamlayan üç ilke üzerinde durulmuştur:

³⁶² İkinci Maarif Şûrası (Çalışma Programları, Raporlar, Konuşmalar), s.5-16. Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1947, s.85.

³⁶³ İkinci Maarif Şûrası (Çalışma Programları, Raporlar, Konuşmalar), s. 82, 120.

³⁶⁴ İkinci Maarif Şûrası (Çalışma Programları, Raporlar, Konuşmalar), s. 120-138.

-Türk diline, kültürüne, esaslarına, genellikle Türklük amaçlarına bağlı bir Türk,

-Bütün medeni toplumlarca kabul edilen yüksek ahlak ilkelerini kabul etmiş bir insan eğitmek,

-Kendine ve başkalarına saygılı onur, şeref ve namus sahibi bir insan yetiştirmek.

Ayrıca Öğretmen Okullarında Türkçe ders saatlerinin fazlaştırılması, bu okullara alınacak öğrencilerin Türkçe sınavının zorlaştırılması, lise edebiyat programlarının yeniden gözden geçirilmesi önerilmiştir. Tarih eğitimi konusunda ise ilk ve ortaokul tarih müfredatı ve ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun hale getirilmesi, tarih sevgisini uyandıracak şekilde açık bir üslupla, bir hikâye oluşturacak şekilde olması tavsiye edilmiştir.³⁶⁵

D- Köy Enstitülerinin Gelişim Dönemi

TBMM'nin VII. Dönemi'nde (08.03.1943-14.06.1946) Köy Enstitüleri en parlak yıllarını yaşamıştır. Enstitüler tüm eksiklikleri tespit edilerek teşkilatlı bir yapıya kavuşmuştur. Ancak Enstitülere Meclis içerisinde yapılan eleştiriler önceki döneme göre artmıştır. Siyasetçiler bu eleştirilerini daha açık bir şekilde dile getirmişlerdir.

a- 1942-1946 Arası Dönemde Köy Enstitüleri

1942-1946 yılları Köy Enstitülerinin siyasette en çok tartışıldığı dönem olmuştur. Çünkü 1942 yılında '4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu' ile Köy Enstitüleri daha sağlam bir teşkilata kavuşturulmuştur. 1939-1942 arası dönemde II. Refik Saydam Hükümeti ile 9 Temmuz 1942 – 9 Mart 1943 arasında görev yapan I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti ve 9 Mart 1943 – 7 Ağustos 1946 arasında görev yapan II. Şükrü Saraçoğlu hükümetleri döneminde gerek ödenek ve gerekse diğer ihtiyaçların karşılanması hususunda gerekli çalışmalara özenle devam edilmiştir. Bunu 1943 yılı bütçe görüşmeleri sırasındaki tartışmalardan ve bütçede Enstitülere giderek daha fazla ödenek aktarılmasından görebiliyoruz. 1943 yılı bütçe görüşmeleri ile eğitime ayrılan pay 'Maarif Vekâleti bütçesi' 43 333 434 liradır. Köy

³⁶⁵ Reşat Özalp; Aydoğan Ataünel, **Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar: Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, MEB Yayınları, İstanbul, 1983, s.120.

Enstitüleri ile Köy okulları ve Öğretmenleri ücret ve masraflarına ayrılan pay ise 6 874 335 liradır. 1945 yılında Köy okulları ile Köy Enstitüleri ve köy öğretmenlerinin maaşlarına ayrılan pay giderek daha da artmış ve 9 912 819 lirayı bulmuştur. 1946 yılına gelindiğinde 16 230 245 lira olmuştur.³⁶⁶ Bu durum Enstitülere ne kadar önem verildiğinin göstergesidir. Nitekim TBMM bütçe görüşmelerinde Antalya Milletvekili Hikmet Turan Dağlıoğlu'nun, "*Maarif bütçesi Milli Müdafaa bütçesinden sonra en kabarık bir bütçedir. Bu bütçenin siklet merkezini Köy Enstitüleri ile teknik öğretim teşkil ediyor. Bunlar çok iyi*" ifadeleri dönemin siyasetçilerinin bu okullara verdiği önemi göstermektedir.³⁶⁷ 1944 yılı Maarif Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında Sinop Milletvekili Dr. Bahaeldin Kökdemir Enstitülerden 2219 ve öğretmen okullarından 875 olmak üzere toplam 2994 ilkokul öğretmenin Maarif Vekâleti emrine gireceklerini söylemiştir. İstanbul Milletvekili Galip Bahtiyar Göker, Köy Enstitüleri ile bir başarı sağlandığını söylemiş Antalya Milletvekili Hikmet Turan Dağlıoğlu da ona destek vermiştir.

Böylece 1943-1946 arası dönemde, Türkiye'nin yaşadığı ekonomik sorunlara rağmen, Köy Enstitülerinin maddi ve manevi engeller olmaksızın ayakta kalabilmesi ve amaçlarına ulaşması yönünde hiçbir sıkıntının olmadığı görülmektedir. Teşkilat yasaının çıkarılması ve sonraki birkaç yılda yapılan çalışmalarla daha da sağlam zeminlere oturtulmuştur. Bu dönemde enstitülerin uygulamaları ve personellerinin daha sıkı denetlenmesi ve ihtiyaçlarının zamanında tespit edilmesi için 24 Temmuz 1943'te '*Yüksek Köy Enstitüleri*'nin kurulması Enstitülerin çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Köy araştırmalarına kaynak oluşturmak için köy okullarını ilgilendiren konular üzerinde gerekli incelemeler yapmak ve bunları ilgililerin yararlanmaları için yaymak '*Yüksek Köy Enstitüleri*'nin görevleri arasında bulunmaktaydı. Ankara yakınlarında 'Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nde, eğitim süresi 3 yıl olan ilk '*Yüksek Köy Enstitüsü*' kurulmuştur. Ancak '*Yüksek Köy Enstitüleri*'nin bir yasa ile değil, kararname ile açılmasından dolayı eleştirildiği görülmektedir. Çünkü bu düzenleme Reşat Şemsettin Sırer'in Bakanlığı döneminde kurumun kapatılmasını kolaylaştırıcı bir rol oynamıştır. Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğrencilere; genel bilgi, pedagojik kültür, sanat kültürü, tarım kültürü, güzel sanatlar

³⁶⁶ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C.10, s. 268-277; TBMMZC., Dönem 7, Bir. 60, C. 17, s. 320; TBMMZC., Dönem 7, Bir. 17, C. 20, s. 348.

³⁶⁷ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 235-259.

kültürü, idare ve teftiş tekniği, köy araştırmaları tekniği gibi bilgi ve yetenekler kazandırılması gibi hedefler belirlenmiştir. Yüksek Köy Enstitüleri'nin yaptığı diğeri önemli bir çalışma ise Köy Enstitüleri Dergisinin yayınlanmasıdır. 3 ayda bir çıkacak olan bu dergi Ocak 1945'de yayına başlamış ve 5 sayı çıkartmıştır. 'Yüksek Köy Enstitüsü ve Köy Enstitüleri' hakkında çok önemli bilgiler verilmiştir. Enstitülere ait haberler, kitap eleştirileri, İngilizce-Türkçe çeviriler, edebiyat eserleri, yapılan konferanslar, çeşitli eğitim mesleklerinin tartışmaları gibi yazılar içermektedir.³⁶⁸

b- Tartışmalar

1943 Yılı bütçe görüşmeleri esnasında Köy Enstitüleri konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. Milletvekillerinin konuşmalarında çalışanların ödeneklerinin artırılması, öğretmen maaşları, eski öğretmenlerin terfileri, köy-öğretmen ilişkileri vb. konular en dikkat çekenleridir. Bina eksiklikleri, ders içerikleri ve kitapların eksikliği ile bu kitaplardaki ağır müfredat programları da gündeme gelmiştir. 26.05.1943 günü Erzincan Milletvekili Behçet Kemal Çağlar, bir enstitüden mezun olan bir genç öğretmenin bir köydeki okula atandığında burada yaşayacağı sorunları TBMM gündemine taşımıştır. İçine kapanık, muhkem imkânları olan bir köyde kimin kimi etkileyeceği, öğretmenlerin nasıl korunacağı, köylüye karşı yasaklarının neler olacağı, öğretmenlerin ne konuda üstünlüklerinin olacağını merak ettiğini söyleyen Çağlar, öğretmenin içinde büyüdüğü köy şartlarına kendini bırakması, köy muhtarının kızı ile evlendikten sonra köy hayatına müdahale ihtimalini önlemek üzere, onun azmi ve imanı ne ile desteklenecektir diye Mecliste vekillere sorular sormuştur. Behçet Kemal Çağlar, Enstitülerde öğretmenlerin 20 lira maaşla başladıklarını bunun artırılmasının enstitülerin düzgün çalışmasındaki önemine de vurgu yapmıştır.³⁶⁹ Köylerde enstitülerle asla bir şehir hayatının yaratılmaması gerektiğini söyleyen Antalya Milletvekili Hikmet Turan Dağlıoğlu, okullarda içtimai ve iktisadi bir disiplin yerine vatan ve cumhuriyet menfaatlerinin el ile tutulur bir şekilde kutsileştirilmesi gerektiğini, mekteplerde muşeret kurallarının da çok iyi

³⁶⁸ Kirby, a.g.e. s. 243.

³⁶⁹ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 235.

öğretilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁷⁰ İçel (Mersin) Milletvekili General Şefik Türsan ise konuşmasında enstitülerin ifa edecekleri görevlere atıfta bulunmuştur:

“Bir defa tam devreli mektepleri bitiren köy çocuklarından alınmıştır. Bunların hocaları ticaret ve sanayi mekteplerinden çıkmış veya inşaat okullarından, meslek mekteplerinden mezun insanlar olduğu gibi, yüksek üniversite tahsili görmüş zevat da buralarda hocalık etmektedir. Demek ki, bunlar kıymetli birer eleman olarak yetiştirileceklerdir. Tahsil müddeti de beş senedir ki burada okuyanlar lise tahsiline yakın bir tahsil göreceklerdir. Bunların en mühim vazifeleri köy öğretmenleri yetiştirmek olduğu gibi köylülerin işlerine yarayacak birçok meslek erbabını da yetiştirmektir.”³⁷¹

1943 Yılı bütçe görüşmelerde ortaokul eğitimi ve bunların sorunları üzerinde de tartışmalar olmuştur. Bu okullarla hiç ilgilenilmediği, önceliğin köy ilkokullarına verildiği eleştirileri yoğunluk kazanınca, Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, orta okullara öğretmen göndermemiz için Fakülte mezunu öğretmenlere daha çok ihtiyacın olduğunu, orta öğretim öğretmenliği sorununun yükseköğretim meselesinin haline bağlı olduğunu söylemiştir. Gazi Terbiye Enstitüsünden mezun olanlarla sorunu büyük ölçüde çözmeye çalıştıklarını, mezunların sayılarında artışa gidilmesi yanında önlemler alındığını ancak yeterli olmadığını söylemiştir.³⁷²

9 Temmuz 1943’de kabul edilen ‘4459 Sayılı Köy Ebeleri ve Sağlık Memurları Teşkilat Kanunu’ ile Köy Enstitülerinde kurulacak sağlık kollarında iki yılda sağlık memurları yetiştirme görevi de verilmiştir. İlk kez dört enstitüde sağlık kolu açılmış 1946-47 öğretim yılına kadar bunların sayıları yediye çıkarılmıştır.³⁷³ Böylece köyün ihtiyaç duyduğu sağlık çalışması ihtiyacı da halledilme yoluna girmiştir.

1944 Yılı Maarif Vekâleti bütçesinin görüşülmesi sırasında Eskişehir Milletvekili İzzet Ulvi Aykurt, bina eksikliği yüzünden öğleden evvel ve öğleden sonra eğitim yapılması mecburiyeti, ikincisi sınıflarda talebe adedinin çok olması, bazen 50 - 60 öğrenciye bir öğretmenin ders vermek mecburiyetinde bulunması, bazı kitaplarda Türkçe olmayan lügatlerin fazla bulunması, belki biraz da ağır olması, mekteplerde öğretmen sıkıntısı, vekil öğretmenler, bazı müfredat programlarında ders sahasının geniş tutulması ve çok ders verilmesi, eski alışkanlık gereği olarak

³⁷⁰ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 238.

³⁷¹ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 240.

³⁷² TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 69,70.

³⁷³ Gedikoğlu, a.g.e., s.107.

lügatli ders konularındaki sıkıntıları gündeme getirmiştir.³⁷⁴ Bu konuşmadan anlaşıldığına göre enstitülerin teşkilat yasasının çıkarılması ile bazı sorunlar hemen halledilememiştir.³⁷⁵ Ders kitapları ve ağır müfredat eleştirilerine cevaben Sinop Milletvekili Bahaeldin Kökdemir, mevcut uygulamaları savunmuştur:

“Gaye, birçok kitapların yazularım çocukların dimağına sokmak demektir. Bu kitapların da öyle az biraz şeyler olmadığını hepimiz biliyoruz Orta mektep ders kitaplarının hacmi beni ürkütmekten hali kalmamıştır. Bunun için de program denen sert birtakım ölçüler tasavvur edilir. Bu ölçüler senelere göre ayarlanmıştır. Bu ölçülere göre hesaplanmış şeyler talebeye belletilmeye çalışılır. Hakikî hayat bilgisi, hayat disiplini- ki kitaplardaki şevlerden hayli farklıdır- buna önem verilmez...”³⁷⁶

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, milletvekillerinin eğitim-öğretim durumu ve enstitüler ile ilgili yaptığı konuşmaların ardından söz alarak, son yüzyıldır ülkede eğitim ve öğretimin ihmal edildiğini, yirmi yıldır verilen mücadelelerle ancak bir seviyeye gelindiğini söylemiştir. Eğitim konusunda doğudan üstün fakat batıdan da aşağı seviyelerde olduğumuzu İngiliz eğitim sisteminden örnekler vererek anlatmıştır.³⁷⁷

17 Mart 1944’de Bakanlar Kurulu Cumhurbaşkanı İnönü’nün başkanlığında mevcut sorunları görüşmek üzere toplanarak, okul ve öğretmenlerin olduğu yerlerde öğrenci devamsızlığını kaldırmak, öğretmensiz sınıf ve okul bırakmamak, yeni okul yapımını hızlandırmak için planlı çalışmak, köy enstitülerinden mezun olanları köylere yerleştirmek için zamanında okulları ve bu okullara ayrılacak arazileri sağlamak, ilköğretimde teftişin etkinliğini artırmak konusunda kararlar almışlardır.³⁷⁸ Aynı yıl bütçe müzakerelerinde İlköğretim programı on yılda 2,5 milyon öğrenciyi (7-12 yaş arasındaki çocuk miktarı) öğretecek hale getirmeyi amaçlıyor. Halen 1 milyon kadar okutuluyor. Her yıl 3000 öğretmen yetiştirilecek. On yılda 30000 öğretmen her sınıfta 50 kişi hesabıyla 1,5 milyonluk ek kapasite yaratarak 2,5 milyon hedefi gerçekleştirilecek diye açıklanmıştır.³⁷⁹

1945 Yılında Maarif Vekâletinin bütçesinin görüşülmesi esnasında Köy Enstitüleriyle ilgili çokça konuşmalar olmuştur. Bu konuşmalarda Enstitülerin bina

³⁷⁴ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 28, C. 2, s. 240.

³⁷⁵ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s. 278,279.

³⁷⁶ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s. 268,269.

³⁷⁷ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s. 288,289.

³⁷⁸ Gedikoğlu, a.g.e. s.95.

³⁷⁹ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 1, s.293.

ve teçhizat eksikliklerine, öğretmenlerin sıkıntıları ve görevlerine değinilmiştir. Eskişehir Milletvekili İzzet Arıkan, 23.05.1945 günü TBMM’nde yaptığı konuşmasında köy okullarının inşaatı durumuna değinerek, bu inşaatların yapılırken fenni noktalara, binaların daimî ve esaslı olarak yapılması ehemmiyetine dikkat edilmediğini söylemiştir. Köylü halkın yirmi günlük çalışma yükümlülüklerinin de külfet getirdiğini iddia etmiştir. Adana ve Seyhan depremlerinde 40 okul binasının yıkıldığını, eğer sağlam yapılırsa, şehirlerden usta, kalfa getirilerek yapılmış olsalardı bunlarla karşılaşılmayacağını dile getirmiştir.³⁸⁰ Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, teknik ve fenni zorluklar içinde ayrıca insan gücü sıkıntılarının da olduğunu söyleyerek İzzet Arıkan’a cevap vermiştir:

‘Bir kısım binaların pencereleri üstüne konulmuş olan ağaçlar ufak bir sarsıntı olduğu vakit sağa -sola yuvarlanmış ve yıkmıştır. Sordum; niçin ağaç koydunuz? O sene: çimento yoktu dediler. Hakikaten çimento yoktu arkadaşlar. Çimento bulmak için, çivi bulmak için nice sıkıntılar çektik? Çivi yapamıyoruz. Endüstrimiz henüz o hale gelmemiştir, yaptığımız çimentolar memleketin ihtiyacına kifayet eder halde değildir. Her şeyimiz tamam olmuş, her isimiz mükemmel işleyen bir memlekette mesul adamlardan istenecek şeyleri bizden istemek belki mümkündür, amma istenilen şeyi yapmak, maalesef, o mümkün değildir. Onun için, bu binaların yapılışında, inşasında deprem bakımından yeniden alınmış tedbirler vardır ve bunları mıntakalar tebliğ ediyorum.’³⁸¹

İstanbul Milletvekili General Dr. Niyazi Gözcü, Köy Enstitülerinden mezun olanlar arasında köy sağlık koruyucusu ve köy ebelerinin de bulunduğunu, bunun teşekküre şayan bir durum olduğunu ancak devletin bu çalışanlara üvey evlat muamelesi yaptığını iddia etmiştir. Köy ve kasabaların sağlık ve ziraat ile ilgili şikâyet ve taleplerine cevap verilmesi gerektiğini istemiştir.³⁸² TBMM’nde köy enstitülerinin çeşitli ihtiyaçları ve şikâyetlerle ilgili yapılan tartışmaların yükselmesi üzerine söz alarak konuşan Maarif Vekili Hasan Ali Yücel, bürokratlarla beraber köy köy, şehir şehir gezerek bu konuları teftiş edip yerinde gözlem yaptıklarını ancak burada konuşulan iddiaların çoğunun asılsız olduğunu söylemiştir:

‘Geçen sene Millî Savunma Bakanlığından aldığımız Cip otomobilleriyle 1 200 köyü bizzat İlköğretim Umum Müdürü gitmiş, gezmiş, görmüştür. Ben şahsen öyle köyler ve öyle köylülere rastgeldim ki, baştan biz bunu nasıl yapacağız diye tazallüm ederlerken yaptıkları binanın üstüne âdi kiremit değil, frenk kiremidi koymak için para toplamış, uğraşmış, bulmuş ve koymuşlardır. Köylümüze bu

³⁸⁰ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 60, C. 17, s. 310.

³⁸¹ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s. 313,314.

³⁸² TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s. 300,301.

dâva, her dâvamız gibi insanca anlatılınca, insan oldukları için pek güzel anlıyor ve seve seve yapıyorlar.’ Demiştir.³⁸³

Zonguldak Milletvekili Ali Rıza İncealemdaroğlu da Köy okullarının inşasında ağaç, çivi, kum, kireç gibi malzemelerde köylü halkın hiçbir fedakârlıktan kaçınmadığını söylemiştir. Köy insanının bu eğitim yuvalarının yapımı için duvardaki çivisini söküp getirdiğini, köyün yanında yetişen köylüye ait çam ağaçlarını getirerek verdiklerini belirtmiştir.³⁸⁴

İkinci Dünya Savaşı yıllarının memleketimizde eğitim alanında birtakım hamleler yapmak, ileri adımlar atmak için müstesna bir devir olduğunu söyleyen Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer, eğitim-öğretim meselelerinde gelinen noktadan memnunluğunu dile getirmiştir;

‘Köy maarifini köyde on sene sonra okuryazar olmayan adam ve çocuk bırakmayacak şekilde halletmek yoluna girmişizdir. Teknik öğretim rayına konmuştur. Yükseköğretimin ikinci merkezinin kurulması işi tamamlanmak üzeredir. Övünülecek bir yayın faaliyetinin içindeyiz. Bu neticenin husulünde emekleri olanlardan hoşnuduz’³⁸⁵

Köy Enstitüleri ile ilgili sorunların tartışılmasının 1945 yılı sonuna kadar devam ederek sürdüğü Meclisteki konuşmalardan anlaşılmaktadır. Örneğin Yozgat Milletvekili Mahmut Allıoğlu, Enstitü binalarındaki kusurlardan, eksikliklerden bahsederek yapılış tarzlarındaki hatalardan bahsetmiştir. Binaların yapım işinin köylüye angarya olduğunu, binaların yapımı ve senelik ihtiyaçlarında köylüye salma salınmasında muhtar, ihtiyar heyeti ve halk arasında mütessir ihtilaflar çıktığını iddia etmiştir. Enstitülerden mezun olan öğrencilerin öğretmen olarak atandıkları yerlerde ‘Başöğretmen’ olarak hemen göreve başladıkları bunun da kendilerini yetiştiren öğretmenler arasında onları üstün duruma getirmesinin anlaşılmadığını söyleyerek buna dikkat edilmesini hükümetten istemiştir.³⁸⁶ Bursa Milletvekili Naci Tınaz, ilkokullarda şahit olduğu ilerlemeyi ortaokul, lise ve yüksekokullarda göremediğini, bunlarda gerek bilgide ve gerekse öğrencilere verilen yüksek duygularda eksiklikler olduğunu belirtmiş, hükümetten genel durumla ilgili araştırma yapmasını istemiştir.³⁸⁷ Köy okulları ve Enstitüleri hakkında Türk köylüsünün çaba, gayret ve

³⁸³ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 61, C.10, s. 312,313.

³⁸⁴ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 16, C.20, s. 302.

³⁸⁵ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 60, C.17, s. 296.

³⁸⁶ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 60, C. 17, s. 303.

³⁸⁷ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 16, C. 20, s. 295.

fedakârlıklarının göz ardı edilemeyeceğini dile getiren Siirt Milletvekili Behçet Türkay özellikle doğu illerinde okul azlığından dolayı Köy Enstitülerine yeterince öğrenci gönderilemediğini böylece ülkenin doğu illerinde eğitim seferberliği alanında hala eksikliklerin olduğunu Meclis kürsüsünden dile getirmiştir.³⁸⁸ Köy okulları konusunda bazı kimselerce basında menfi yönde açıklama yapanları eleştiren Tunceli Milletvekili Hasan Üçöz bu kişilerin yeniliğe karşı noksan düşünceler ürettiğini ancak köylünün bu okullarda çalışmaktan memnun olduklarını ve bu okulları bir nimet olarak gördüklerini söylemiştir.³⁸⁹

1945 Yılı sonlarına kadar Enstitülerle ilgili ve eğitim-öğretim alanında yapılan tüm çalışmalara ve siyasi tartışmalara bakıldığında hükümet ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye menfi yönde yapılan eleştirilerin asgari düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Meclis konuşmalarında İsmet İnönü için aziz şef, büyük şef, milli şef gibi taltif edici ifadeler kullanılmıştır. Hükümet ve Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel için de yine yüceltici, takdir edici ifadelere yer verildiği görülmektedir.

c- III. Milli Eğitim Şurası'nda Köy Enstitüleri Tartışmaları

Üçüncü Milli Eğitim Şurası, Türkiye'de çok partili siyasal yaşama geçilmesinden sonra yapılan ilk şûradır. Recep Peker Hükümeti döneminde yapılan şura ilk defa Teknik ve Mesleki Öğretime yönelik kararların alınmasını sağlamıştır. III. Millî Eğitim Şurası 2-10 Aralık 1946 tarihinde Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde toplanmıştır. Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sirer, Cumhuriyet Döneminin 22. Milli Eğitim Bakanı olup, çok partili siyasal yaşama geçişten sonraki ilk kabinede görev almıştır. Sirer'in Bakanlık görevi 8 Haziran 1948 tarihine kadar sürmüştür. Eğitimci olması nedeniyle eğitimin temel sıkıntılarının çözümü konusunda tecrübeli biriydi. Ancak çok partili hayata geçişle eğitim faaliyetlerinin sürekli eleştirilmesi ve muhalefetin ciddi şekilde olmasından dolayı faaliyetlerine dikkat etmiştir Bazı faaliyetler dönemin siyasi havasına uygun şekilde gevşeterek daha esnek davranmıştır. Önceki bakanların birçok faaliyetini de sürdürmüştür. İşlerin hükümet ve parti programına uygun olmasına da dikkat etmiştir.

³⁸⁸ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 16, C. 20, s. 306,307.

³⁸⁹ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 16, C. 20, s. 300,301.

Reşat Şemsettin Sirer'in ilk icraatı III. Milli Eğitim Şûrası'nda konuşulan okul-aile birliklerini oluşturarak kurumsal altyapısının Bakanlığın tüm okullarında başlatılmasını sağlamak olmuştur. Sirer, yardımcı ders kitaplarının da okutulmasını sağlamıştır. Kanun'a göre öğretmenlere verilmiş arazilere ilişkin sıkıntılar Sirer tarafından çözülmeye çalışılmıştır. Çünkü bu sorunlar devletle köylüyü, dolayısıyla öğretmen ile köy halkını karşı karşıya getirmiştir. Bu sorunların çözümü için 28 Kasım 1946 tarihinde Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi'nde ilgili tarafları ve Milli Eğitim Bakanlığı bürokratlarını bir araya toplamıştır. Çözüm şekillerinin yanında öncelikli olarak köylü ile yaşanan sıkıntıları çözümlenerek ilköğretim binası yapımını bir düzene sokmuştur. Ardından bu düzenlemeleri 24. 05. 1948 Tarihli '5210 Sayılı Kanun'la tatbik etmeye başlamıştır. Bu Kanun'la 3803, 4274 ve 4459 sayılı Kanun'ların okullar, öğretmen evleri, sağlık memurları ve ebeleri binalarının yapılması ile ilgili hükümler değiştirmiştir. '5210 Sayılı Kanun'la Enstitülerden mezun olanların tayin edilecekleri okulların binaları ve öğretmen evlerinin Milli Eğitim ve Bayındırlık Bakanlıklarının hazırlayacakları bir plana göre inşası kararlaştırılmıştır. Bu okullara devlet ve özel idarelerin ödeneklerinden pay ayrılmasını sağlamıştır. Böylece eleştirilere konu olan köy halkının ekonomik katkısı problemi çözülmüştür. Fakat bu okulların yapımında çalışma yükümlüğü erkekler için devam ettirilmiştir.

Ekonomik sorumlulukların köylüden kaldırılması onların rahatlamasını sağlamıştır. Ancak mali imkânlarının yetersiz olması ve öncelikli sıra uygulaması olduğu için okul yapımı biraz yavaşlamıştır. Ayrıca '4247 Sayılı Köy Öğretim Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Yasası'nın 28. maddesi ile tayin edilen öğretmen ve ailesinin geçimini sağlamak üzere arazi satın alınması hükmünü (28. madde) kaldırmıştır. Bu değişiklik 10. 09. 1947 Tarihli ve 5129 Sayılı Kanun'un 10. Maddesi ile yapılmıştır. Bununla köy ile devleti karşı karşıya getiren bir sıkıntı çözülmüş oldu. Öğretmenlerin ücretlerinin zamanında ödenememesi sorununu da çözmüştür. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin geçimlerini sağlamak üzere ayrılan arazilerin alınması sorunu, '5117 Sayılı Kanun' ile çözülmüştür.³⁹⁰ 04. 09. 1947 Tarihli ve '5129 Sayılı Kanun' öğretmen ve sağlık memurlarının geçimlerini düzenlemek üzere

³⁹⁰ Erdoğan Başar, **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920 – 1960)**, MEB Yayınları, İstanbul 2004, s. 379,387,388.

3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanun'lara Ek Kanunu'nun icraaya konulmasıyla öğretmenlerle sağlık memurlarının aylıkları 100 liraya yükseltildi. Ayrıca üç yılda bir bunlara 10 lira zam yapılması hükmü getirilmiştir. '5129 Sayılı Kanun' ile yapılan bir diğer düzenleme de köy ilkokullarının uygulama bahçeleri ile ilgiliydi. Köy okulunun yakınında bir uygulama bahçesinin olması ve bu bahçenin şartlara ve öğretmen- öğrenci sayısına göre iki dekardan az on dekardan fazla olmaması öngörülmüştür. Sirer'in Bakanlığı zamanında Enstitü öğretmenlerinin çalışmaları ile '5210 Sayılı Kanun'la daha önceki ilgili kanunlardaki birçok hükümleri değiştirerek okul çalışması, bahçe ve bina yapımı ile ilgili yükümlülükleri kaldırmıştır. 1946 – 1947 eğitim yılından itibaren öğretime başlayan *Eğitim Enstitüleri*'nin açılması önemli bir gelişme olmuştur. Köy Enstitülerine talebi düşürdüğü için 1943 – 1944 eğitim yılında açılan 'Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü' kapatılmıştır.

Üçüncü Milli Eğitim Şûrası'nın gündem maddeleri içerisinde "Eğitim Enstitüleri"nin açılması önemli bir gelişme olarak sayılabilir. Böylece öğretmenlerin bir enstitü tarafından eğitilmeleri sağlanmış olacaktı. Hasan Ali Yücel döneminde ilköğretimde yapılan eğitim seferberliği bunun ortaokullara da yaygınlaştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu darboğaza bir çözüm olarak Reşat Şemsettin Sirer ve Reşat Tardu, Eğitim Enstitülerinin kurulmasını önermişlerdir.³⁹¹ Bazı ilkokullar ortaokul ile birleştirilerek 8 yıla çıkarılacaktı. Bu okullardaki sınıflarda tek hoca ders verecekti. Ortaokullarda değişik derslerin o alanın uzmanlaşmış öğretmenlerince verilmesi Millî Eğitim Bakanlığını çok sayıda öğretmen bulma sorunuyla karşı karşıya bırakıyordu. Bu yeni çözümde ise Bakanlığın ortaöğretimi daha az sayıda öğretmenle çevirmesi olanağı yaratılacağı için ortaöğretimi yaygınlaştırma olanağı bulunacaktı. Köylülerin ilkokullarını nasıl yaptıysa, kasabalılarında ilkokullarına seve seve 3 sınıf daha ekleyeceği ve böylece ortaokulların kısa sürede yaygınlaştırılacağı varsayıyordu. Bu sistemi yaygınlaştırmak için senede 1000 öğretmenin devreye sokulması gerektiği düşünülüyordu. Bu öğretmenler de Eğitim Enstitülerinde yetiştirilecekti. Eğitim Enstitülerine lise ve öğretmen okulu mezunları alınacak ve 2 yıl öğretmenlik sanatı okutularak toplu dersler öğretmeni yetiştirilecekti.

³⁹¹ **Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporlar, Konuşmalar)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara 1946, s. 5-6, 134,135.

Eğitim Enstitüleri'nin oluşturulması ile 'Gazi Ortaöğretmen Okulu' ve 'Gazi Terbiye Enstitüsü', 'Gazi Eğitim Enstitüsü', 'Necati Bey Terbiye Enstitüsü' ve 'Orta Öğretmen Okulu', 'Balıkesir Eğitim Enstitüsü' adlarını alarak değişiklik yapılmıştır. 'İstanbul Eğitim Enstitüsü' ve 'İzmir Kız Eğitim Enstitüsü' de açılarak faaliyete başlamıştır. Daha sonra 1947 – 1948 eğitim yılında Adana, 1958 – 1959 öğretim yılında Bursa, 1959 – 1960 eğitim yılına İzmir Buca Eğitim Enstitüleri açıldı.³⁹² Ancak bu çalışmalar öğretmen yetiştiren Fen ve Edebiyat Fakülteleri mezunlarının öğretmenliğe girme oranlarında düşüş yarattığı için, kısa sürede tepki doğurmaya başlamıştır.³⁹³ III. Şûranın bir diğer önemli gündemi de teknik ve mesleki eğitim konusudur. Türkiye'de Şemsettin Sirer ile birlikte birçok mesleki ve teknik okullar ve 'Eğitim Enstitüleri' açıldığı için III. Eğitim Şurasında daha çok bu okullarla ilgili konular konuşulmuştur. Ancak eğitim hayatına halen devam eden Köy Enstitüleri ile ilgili fazla bir tartışma olmamıştır. Mevzuat Komisyonu raporunun okunmasından sonra köy enstitülerinin eğitim faaliyetleri ve dersleri ile ilgili cümleler okunurken 'Ankara Erkek Sanat Enstitüsü' öğretmeni Süleyman Kazmaz, Enstitüler hakkında basında tartışmalar meydana geldiğini kendisinin de iki konu hakkında şüpheleri olduğunu söyleyerek bir kişinin aynı anda hem kültür hem de ziraat öğretmeni olacak olmasını anlayamadığını ifade etmiştir. Ancak 'İzmir Köy Enstitüsü' öğretmeni Safa Güner, konuyla ilgili olarak Süleyman Kazmaz'ın tam bir fikir sahibi olmadığını, köy öğretmenlerinin ilkökul öğretmeni gibi görev yaptıklarını, öğretmenin köy ile iş birliği yapmasının normal olduğunu söyleyip Enstitüleri savunmuştur.³⁹⁴

Bu tartışma ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer, Kız Tekniköğretim Müdürü Nurettin Boyman, Ankara Birinci Erkek Sanat Enstitüsü Öğretmeni Şükrü Tolay, İlköğretim Genel Müdürü Y. Kazım Köni, Gazi Eğitim Enstitüsü Müdürü Hamdi Akverdi, Bakanlık Müfettişi İrfan Alıncıoğlu, Teknik Büro Mühendisi Sıtkı Lalık, Sivas Öğretmen Okulu Müdürü Ahmet Önertürk, Teknik Öğretmen Okulu Müdürü Nihat Saydam, Bakanlık Müfettişi Yusuf Ziya Etiman, Talim ve Terbiye Kurulu üyesi İ. Hakkı Tonguç, İstanbul Eğitim Enstitüsü Müdürü Reşat Tardu, Yüksek Ziraat Enstitüsü Müdürü İsfendiyar Kadaster ve Akpınar Köy

³⁹² Başar, a.g.e., s. 396. Tayip Duman, **Türkiye'de Orta öğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişim)**, MEB Yayınları, İstanbul 1991, s. 57.

³⁹³ Tekeli, "Milli Eğitimden Bir Hasan Ali Yücel Geçti", s. 55.

³⁹⁴ **Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, s. 117-120.

Enstitüsü Müdürü Enver Kartekin, sırayla söz alarak Köy Enstitülerini ve bu okullarda verilen teorik ve uygulamalı dersleri tartışmışlardır. Köy Enstitülerinin özellikle mesleki uygulamaları ve buldukları yerin her türlü eğitim, sağlık, tarım gibi ihtiyaçlarına yüksek derecelerde katkı sağladıklarını savunmuşlardır.³⁹⁵

Üçüncü Milli Eğitim Şurası'nda köydeki halkın eğitim meselesi ile ilgili olarak Okul-aile birliği komisyon raporunda, Köy Enstitülerinde okul yapımları, yardım kurulları ve himaye heyetleri gibi işlerde faydalı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Köylerde kız çocuklarının okullaştırılmaları için tavsiyelerde bulunulmuştur. Okullarda okuyan öğrencilerin buralardan aldıkları eğitimlerle buldukları yerlerin ihtiyaçlarına faydalı olabilmelerinin teşvik edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ankara 3. Ortaokul Müdürü Himmet Akın, köy okullarında okuyanların özel durumlarının dikkate alınması gerektiğini, şehir ve kasabalarda okuyanların ise tatillerde yine köylere giderek tatillerini boş işlerle uğraşarak geçirdiklerini, bunun da oradaki köy çocuklarına kötü örnek olduklarını, bunu önlemek için okul aile birliklerinin faal bir duruma getirilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁹⁶

³⁹⁵ TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 2010, s. 232-278.

³⁹⁶ A.g.e., s. 258.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1946-1960 ARASINDA KÖY ENSTİTÜLERİNDE DEĞİŞİM

A- Köy Okulları ve Enstitüleri Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları Türkiye açısından da önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Savaşın bitimiyle birlikte ülkeler arasında eğitimden dış politika ve ekonomiye kadar birçok konuda etkileşimler meydana gelmiştir. Türkiye savaşa girmedği halde savaşın sonuçlarından olumsuz etkilenmiştir. Birçok iç ve dış siyasi dengelerde değişimler yaşanmasına neden olmuştur. TBMM'nin VIII ve XIX Dönemlerinde (05-08-1946 / 24-03-1950; 22-05-1950 / 12-03-1954) Köy Okulları ve Enstitüleri üzerinde önemli düzenlemeler yapılmıştır.

a- Köy Enstitülerinde Duraklama Dönemi: Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilatında Yapılan Değişiklikler

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz sonuçları, Türkiye'yi Truman Doktrini çerçevesinde ABD'nin askeri ve siyasi yardımına ihtiyaç duyar hale getirmiştir. Doktrin Sovyetler Birliği karşısında Türkiye'nin siyasi garantisi olmuştur. Amerika'nın politik ve askeri yaklaşımlarının tesiriyle Türkiye'nin iç siyasi yapısında önemli değişimler olmuştur. Ülkede dışa açılma eğilimleri artmıştır. Bu durum yeni bir politikanın uygulanmasında değişikliklere neden olmuştur.³⁹⁷ 1946'dan sonra Türkiye'de çok partili siyasal dönemin başlaması, Demokrat partinin güçlenerek daha etkili bir muhalefete başlaması, gibi gelişmeler CHP' nin giderek güç kaybetmesine ortam hazırlamıştır. Dünyada oluşan yeni konjonktürle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar, halkın CHP yönetimine karşı tavır almalarına neden olmuştur. 1945 yılıyla birlikte başlayan İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler azami düzeye çıkmıştır. Yaşanan toplumsal hareketlilikte liberal eğilimli 'Vatan Gazetesi' ile sosyalist eğilimli 'Tan Gazetesi'nin CHP karşıtı yayınları da etkili olmuştur. Ayrıca Muhafız hareketinin gelişmesinde 3780 Sayılı Milli Korunma Kanunu (1940), 4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu (1942), '4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' (1945) gibi ekonomik sıkıntılarla çıkarılan kanunlar etkili olmuştur. Milli Korunma Kanunu ile ürüne el koyma, zorla çalıştırma gibi savaş

³⁹⁷ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1918–1980)*, Ankara 1988, s. 517,518.

koşullarında üretimin devamlılığını sağlama ve temel besin gıdalarının temininde sıkıntı çekmeme düşünceleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Fakat uygulamada yapılan yanlışlıklar, zararlı sonuçlara ve karaborsacılığın artmasına yol açmıştır. Varlık Vergisi Kanunu ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun deyişiyle “*ihtilal kokan bir kanun*” olmuştur.³⁹⁸ Bu dönemde Muhalefet-iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında önemli olaylardan bir diğeri ise ‘*Tan Gazetesi*’ matbaasının 4 Aralık 1945’te basılmasıdır.

Bu süreçte İsmet İnönü'nün ülke yönetimindeki siyasi tutumlarında bazı değişimler başlamıştır. O'nun bu politika değişikliği Köy Enstitülerinde de bir değişime neden olmuştur. 07 Ağustos 1946’da başlayan Recep Peker Hükümeti'nin Programında ‘*Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin tam bir ulusal duygu içinde yetiştirilmelerine dikkat edilecektir*’ denilerek Enstitülerle ilgili politik tartışmalarda yeni bir aşamaya gelinmiştir.³⁹⁹ Enstitülerle ilgili sorun ve sıkıntılara daha milli düşüncelerle yaklaşılacağı anlaşılmaktadır. Zira TBMM’de 24 Aralık 1946’daki görüşmelerde bazı CHP milletvekillerinin okullarda din derslerinin tekrar başlaması lehinde konuşmuş, hatta CHP Kurultayında din derslerinin okutulması gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁰⁰

Enstitülerin genel olarak kuruldukları alanların başlangıç aşamasına göre genişlediği dikkat çekmektedir. 1946 yılına gelindiğinde her Enstitünün 1.000-5.000 dönüm arasında değişen arazisi bulunuyordu. Bunlar genellikle el değmemiş, çok verimli olmayan topraklardı. Bu topraklar üzerinde eğitim ve üretim yapıp ekonomik kaynak yaratılıyordu. Akçadağ’daki Enstitü Müdürü Şerif Tekben’in yaptığı hesaplara göre, 1940-1946 arasında devlet bütçesinden ayrılan 1.624.828 lira iken Enstitünün ürettiklerinin değeri 2.803.000 lira olmuştur. 1937-1946 arasında öğretmen, usta öğretici ve öğrencilerin emeğiyle Köy Enstitülerinde 723 bina yapılmıştır. Tonguç’un verdiği sayılara göre 1946-1947 eğitim yılı başında Köy Enstitülerinden toplam 5542 öğretmen, 8756 eğitimci, 521 sağlık memuru yetişmiştir. Enstitü mezunu öğretmen ve eğitimci sayısı 1946-1947 eğitim yılı

³⁹⁸ **Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü devirlerine ait seçme fıkralar**, Vakıf Matbaası, İstanbul 1966, s. 518, 554.

³⁹⁹ Giorgetti, Batır, **a.g.m.**, s. 34.

⁴⁰⁰ “*Din Derslerine Dair CHP Grup Kararı*”, **Ulus**, 20.2.1948, s. 1 ve 4.

başında 14.298'e yükselmişti.⁴⁰¹ 1946-1947 eğitim yılındaki öğretmenlerin %72'si Köy Enstitüleri içinde yetiştirilmiştir.

b- Tartışmalar

4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nda bazı değişikliklerin yapılmasında tartışmalar yoğunlaşmıştır. Bu tartışmalarda Kanun'un en çok değişmesi istenilen maddesi 25. Maddedir;

“Köy halkından olan veyahut altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunanlardan on sekiz yaşını bitirmiş ve elli yaşını geçmeyen her vatandaşı, köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yolları ile bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına münhasır işler tamamlanuncaya kadar yılda en çok yirmi gün çalışmaya mecbur tutulurlar.”

şeklinde olan 25. Madde, Ankara milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın teklifi sonucu büyük tartışmalarla değiştirilerek;

‘Köy halkından olan veyahut altı aydan beri köyde yerleşmiş bulunanlardan on sekiz yaşını bitirmiş ve elli yaşını geçmeyen her erkek vatandaşı, köy ve bölge okulları binalarının kurulmasına, bu binalara su temin edilmesine, okul yolları ile bahçelerinin yapılmasına ve bunların onarılmasına ve 23. maddede yazılı diğer tesislerin vücuda getirilmesine münhasır işler tamamlanuncaya kadar yılda en çok yirmi gün çalışmaya mecbur tutulur’

şeklini almıştır.⁴⁰² Burada ‘her vatandaşı’ tabiri yerine ‘her erkek’ tabirinin getirilerek kadınların çalışma yükümlülüğünden kurtulması sağlanmış oldu.

İsmet İnönü'nün politik değişiklikleri içerisinde en dikkat çekenini değişik kesimlere karşı daha ılımlı tavırlarıyla ön plana çıkan Recep Peker'e hükümeti kurma görevi vermesi olmuştur. 5 Ağustos 1946' da VIII dönemine girmiş olan TBMM'de 7 Ağustos'ta da Recep Peker Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programında Köy Enstitülerinin ‘millileştirileceği’ sözlerinin yer alması, Köy Enstitülerinin dönüştürüleceğinin veya kapatılacağıının ilk işaretleri olarak görülmüştür.⁴⁰³ Enstitülerdeki birçok etkinlik yavaş yavaş kaldırılmaya başlanmış, birçok kitap yakılmış, yasaklanmıştır. Öğrenci sayıları da önemli ölçüde azaltılmıştır.⁴⁰⁴ Bu gelişmeleri enstitü yöneticileri ile öğretmenlerin görevden alınıp, başka yerlere

⁴⁰¹ Tonguç; **age**, s.497.

⁴⁰² TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 4, s. 155,156.

⁴⁰³ Aydoğan, **a.g.e.** s. 233.

⁴⁰⁴ Özgen, **a.g.e.** s. 231.

atanmaları takip etmiştir.⁴⁰⁵ İsmail Hakkı Tonguç, '*Fani insanların hepsi göçüp gidecek, ortada yalnız, milletin ortak malı olan eser kalacaktır*' diyerek yapılan değişiklikleri eleştirmiştir.⁴⁰⁶ Başbakan Recep Peker, Demokrat Parti'nin giderek artan siyasi baskılarına dayanamayarak sağlık sorunlarını öne sürüp istifa etmek zorunda kalmıştır. 10 Eylül 1947 günü yapılan güven oylaması ile Hasan Saka yeni Hükümeti kurmuş ancak o da muhalefete gereğinden fazla ödün vermekle suçlanmıştır.⁴⁰⁷ Hasan Saka'nın TBMM'de hükümet programıyla ilgili konuşurken, inkılapçı CHP iktidarında bundan böyle demokrasinin güçleneceğini ifade etmesi belki bir taviz olarak algılanmış olabilir.⁴⁰⁸

Hasan Saka Hükümeti'yle birlikte Enstitülerle ilgili ihtiyaç ve eksiklerin görüşülmesine devam edilmiştir. 1947 bütçe görüşmelerinde öğretmen yeterlilikleri, ziraat dersleri ve öğretmenleriyle ilgili eksiklikler, enstitülere has ders kitaplarının hâla olmayışı, kültür dersi öğretmenlerinin istenilen sayıda gönderilmemesi gibi sorunlar birçok milletvekili tarafından ifade edilmiştir. Bu konuyla ilgili Maraş Milletvekili Emin Soysal, Rize Milletvekili Fahri Kurtuluş ve Ankara Milletvekili Gen. Naci Tınaz arasında sözlü tartışmalar yaşanmıştır.⁴⁰⁹ Enstitülerde yine kız-erkek münasebetleri, maneviyat durumu, öğretmen-öğrenci ilişkileri, gezici başöğretmenliğin faydaları, enstitülerin medreselere dönüştürülme dedikoduları, sanat ve ziraat dersleri için harcanan paraların miktarı gibi konular Emin Soysal tarafından dile getirilmiştir.⁴¹⁰ Ayrıca bazı şehirlerde enstitülerde görev yapan öğretmenlerin hiç maaş alamadıkları ve ya zamanında kendilerine ödeme yapılamadığı, bundan dolayı da öğretmenlerin perişan oldukları dönemin Maarif Vekili Reşat Şemsettin Sirer tarafından ifade edilmiştir.⁴¹¹ Bakan Sirer maaş alamayan öğretmenlerin durumunu İl Özel İdarelerini devre dışı bırakarak çözmeye çalıştıklarını söylemiştir. Maraş Milletvekili Emin Soysal 29 Ağustos 1947 günü Meclis'te yaptığı konuşmasında, enstitülerin büyük masraflarla kurulup ayakta

⁴⁰⁵ Aysal, **a.g.m.**, s. 279.

⁴⁰⁶ Tonguç, **Canlandırılacak Köy**, s. 498.

⁴⁰⁷ Giorgetti; Batır, **a.g.m.**, s. 36.

⁴⁰⁸ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 85, C. 6, s. 672.

⁴⁰⁹ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 78, C. 6, s. 544,545,546.

⁴¹⁰ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 78, C. 6, s. 537. Emin Soysal'ın Öğretmenlerin durumu ve Enstitülerdeki eksiklikler hakkında 22.08.1947 tarihinde TBMM Başkanlığına Milli Eğitim Bakanı için Sözlü Soru Önergesi Hakkında, **BCA**, 030.01/53.316.2

⁴¹¹ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 78, C. 6, s. 537.

durmaya çalışıldığını anlattıktan sonra, öğretmen maaşlarının İl Özel İdarelerince ödenmesi usulünden vazgeçilerek maaşların genel bütçeye dâhil edilip ödenmesinin çok uygun olacağını söyleyip Maarif Bakanına bunun için teşekkür etmiştir.⁴¹² TBMM’de düşüncelerini ve yapılmasını istediği yenilik ve değişiklikleri açıkça ifade eden Maraş Milletvekili Emin Sazak, Köy Enstitülerinin günlük sıkıntı ve masraflar ile emeklere rağmen iyileştirilmeye muhtaç tarafları bulunmasının acelecilikten ileri geldiğini söylemiştir. Enstitülerin bu dönemde milliyet prensibi, demokrasi prensibi, sosyal karakter prensibi, deney fikri gibi konularda güncellemelere ihtiyacın olduğunu belirtmiştir.⁴¹³

Siyasi tartışmalara bakıldığında İsmet İnönü’nün politik değişikliklere gitmesinin en çok Enstitülere zarar verdiği görülmektedir. Liberal-sol çevrelere göre Enstitüler üzerinde 1946 sonrasında yapılan değişikliklerle sadece Enstitülere darbe vurulmamış, aynı zamanda cumhuriyetin ortak bir ulus- devlet ve ulusal kültür oluşturma politikaları da zarar görmüştür. Köy Enstitüleri değişiklikleri ile sosyalizme geçişe engel olduğu iddia edilmiştir. Ulusal kültür hedefleriyle yola çıkılarak, Köy Enstitülerinin palazlanan burjuvaziye bir ölçüde işgücü yetiştiren kurumlar haline dönüşmesine yönelik eleştiriler ise liberal-sol ile milliyetçi aydınlar arasında dile getirilen ortak bir eleştiri olmuştur.⁴¹⁴

18.06.1947 Tarihinde Köy Enstitüleri Kanunu’na ek kanun çıkartılarak daha köklü değişikliklere gidilmiştir.⁴¹⁵ 5117 sayılı bu ek kanunda şunlar ifade edilmiştir;

Enstitülerden mezun olan öğretmenlerden;

A-) 17.4.1940 Tarihli ve 3803 Sayılı Kanun ile 19.6.1942 Tarih ve 4274 Sayılı Kanun’lar gereğince işlenmesi için okul arazisi tahsis edilememiş olanlara;

B-) Enstitülerden mezun olanların tayin edilip hizmete başladıkları tarihten başlayarak altı ay süreyle, ‘üretim ücreti’ adı ile aylıkları ile birlikte 25 lira verileceği kabul edilmiştir. 1942 yılı mezunlarına verilecek üretim tazminatı bu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ayın başından itibaren verilecektir. Birinci

⁴¹² TBMMZC., Dönem 8, Bir. 78, C. 6, s. 543.

⁴¹³ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 22, C. 3, s. 449,450.

⁴¹⁴ Özgen, a.g.e. s. 229,230.

⁴¹⁵ Resmî Gazete, Sayı 6642 Tarih 26.06.1947. Kabul Tarihi 18.06.1947.

maddede yazılı üretim tazminatı 1947 yılı bütçe kanununa bağlı olarak hazırlanan ‘A’ cetvelinin 546. bölümünün 5. maddesinden ödenecektir.⁴¹⁶

Kanun’un 1948 yılı sonuna kadar yürürlükte kalacağı ayrıca bu kanunu Maliye ve Milli Eğitim Bakanlarının yürütecekleri belirtilmiştir. Bu değişiklikle Enstitülere arazi ayrılmama durumundan ve sadece 1942 mezunlarından bahsedilmiş olması artık Enstitülere bu şekilde devam edilmeyeceğinin belki de bir işaretiydi. 1948 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmeleri sırasında TBMM’ de söz alarak konuşan Balıkesir Milletvekili Esat Altan’ın konuşmaları yapılacak değişikliklerin önüne geçememiştir:

“Köy Enstitülerinde eğitim ile öğretim, fikir ile iş birbirini tamamlayan iki unsur olarak çalışmaların sıklet merkezini teşkil etmektedir. Bugün 16 bine yakın çocuk bu enstitülerin derslerinde, işliklerinde, tatbikat bahçelerinde neşe ile çalışmaktadırlar.”⁴¹⁷

1947 Yılında Köy Enstitüsünden mezun öğretmenlerle Köy Sağlık memurlarının geçimlerini sağlamak üzere ‘3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanun’lara ek olarak 6703 Sayılı, 5129 Numaralı ve 04.09.1947 tarihli ek Kanun hazırlanmıştır. Kanun 13 geçici maddeden oluşmuştur.⁴¹⁸

Bu Ek Kanun’un 1. maddesine göre Köy Enstitüsünden mezun olan öğretmenlerin Millî Eğitim Bakanlığınca, Sağlık memurları Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca ayda (100) lira ücretle tâyin olunacakları belirtilmiştir. 2. Madde ile Geçici 1. madde gereğince tasfiye edilememiş veya Devlet ve köy tarafından okula tahsis olunmuş topraklar bu kanunun 4. maddesi hükümlerine göre köy tüzel kişiliğine bırakılmıştır.3. Madde de Köy okullarının ve Sağlık memurlarının donatımı için Millî Eğitim ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları bütçelerinden verilen ödeneklerle satın alınan tarım demirbaşları içinden Köy Enstitülerine lüzumlu olanlarının Millî Eğitim Bakanlığı tarafından ayrılacağı. Geri kalanları satılmak üzere Mal müdürlüklerine devrolunacağı. Tohumlukların ise öğretmenlere bırakılacağı kararlaştırılmıştır. Burada Bolu Milletvekili İhsan Yalçın söz alarak öğretmenlerin lüzumlu olan alet ve edevatları kendilerinin satın almalarını zorunlu

⁴¹⁶ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 75, C. 6, s. 450,451.

⁴¹⁷ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 26, C. 8, s. 587-589.

⁴¹⁸ Resmî Gazete 10 Eylül 1947 tarih ve 6703 Sayılı Kanun, Kanun No: 5129, Kabul tarihi 04.09.1947

kılan bu maddeye karşı çıkmıştır.⁴¹⁹ Bu madde ile bu Kanun'un yayımı tarihinde kıdem süreleri 3 yılı bulmuş Enstitü mezunu köy öğretmenleriyle Sağlık memurlarından başarıları usulüne göre onanmış olanlara 110 lira ücret verileceği 4. Maddede belirtilmiştir. 5. Madde: 'Bu kanunun 1. ve geçici 4. maddelerine göre öğretmenlerin artan ücret farkları ise 9. maddeye göre öğretmenlere verilecek ödenekler ve çocuk zamları 1947 senesi Bütçe Kanunu'na bağlı hazırlanan 'A' cetvelinin Millî Eğitim Bakanlığı kısmındaki '546. (3238, 3704, 3803, 4274, 4357, 4459 Sayılı Kanun'lar hükmünce ödenecek köy okulları ile enstitüleri ve köy eğitimcileri ücret ve giderleri) bölümünün 5. (Köy öğretmenleri harcırahları, donatım ve çalışma araçları karşılıkları ve tazminatlar) ve 531. [4178 ve 4598 Sayılı Kanunlar gereğince yapılacak zamlar ve yardımlar] bölümünün 5. maddelerinden ödeneceği karara bağlanmıştır. Ayrıca öğretmenlere ödenecek ödenek ve çocuk zamlarının ilgili kanunlardaki karşılıkları gösterilmiştir.⁴²⁰

6. Madde: Bu madde Enstitülerde öğretmen ve öğrenciler için bir uygulama bahçesi ve bu bahçenin tahsis ve tanzimi hakkında olup, 'Uygulama bahçesi için lüzumlu torağın tahsis yolu ile sağlanamayacağı valilikçe anlaşıldığı takdirde bu topağın bir kısmı veya tamamının satın alınacağı veya kamulaştırılacağı belirtilmiştir. Uygulama bahçesinin satın alınmasına veya kamulaştırılmasına valiliklerin karar verecekleri; satın alma ve kamulaştırma işlerinde Köy Kanunu'nun 44. maddesinin uygulanacağı söylenmiştir. Satın alınacak veya kamulaştırılacak uygulama bahçesinin yerini ve miktarını tayin ederken İhtiyar kuruluna gezici başöğretmen, varsa tarım öğretmeni ve bölge İlköğretim müfettişinin de katılacağı, eğer bu hususta verilecek Kararın çoklukla verilmesi durumunda; İlçelerde kaymakamın, merkez İlçelerinde valiliğin onaylamasıyla yürürlüğe gireceği belirtilmiştir. Arazisi kamulaştırılan kimsenin itiraz mercii merkez ilçelerinde, il, ilçelerde ilçe idare kurulları olacağı, idare kurullarının bu konu hakkındaki kararlarına itiraz olmayacağı kararlaştırılmıştır.

7. Madde: Okula tahsis olunan Devlet topraklarının. Maliye ve Tarım Bakanlıkları muvafakati alınarak uygulama bahçesi sağlamak üzere değiştirilebileceği 7. Madde ile olmuştur. 8. Madde: Köy Enstitüsü mezunu

⁴¹⁹ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 643.

⁴²⁰ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 643.

öğretmenlerle Sağlık memurları için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından tüzelkişiliği olan “Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Emeklilik Sandığı ve Köy öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı” kurulması ise 8. Madde ile sağlanmıştır. Burada emekli sandığının gelirleri ve görevleri ilk kez açıklanmıştır.⁴²¹

9. Madde ile Köy Enstitüsü mezunu öğretmen ve sağlık memurlarının 788 sayılı Memurin Kanununun 84.maddesi ve 4598 sayılı kanunla Devlet memurlarına tanınmış olan bütün Haklardan istifade edecekleri, ancak bunlara her çocuk için 5 lira verileceği ifade edilmiştir. 10. Madde de 3803 sayılı kanunun 7, 11, 12, 13 ve 18. maddeleriyle 1274 sayılı kanunun 28 ve 66. maddeleri ve 4459 sayılı kanunun 2. maddesinin 3 ve 4. fıkraları ve 5117 sayılı kanun kaldırılmış ve 4274 Sayılı Kanun’un 39 uncu maddesinin 2. fıkrasının son cümlesi ve aynı kanunun 59 uncu maddesinden 28 ve 12. ibareler çıkarılmıştır. 4274 sayılı kanunun 10 uncu maddesinin 1 numaralı bendinde yazılı ‘3803 Sayılı Kanun’un 11 inci, 3238 Sayılı Kanun’un 5 inci maddelerine’ ibaresi kaldırılmış, yerine ‘3238 Sayılı Kanun’un 5. Maddesine’ İbaresine konulmuştur. Yine aynı Kanun’un 64. maddesinin 1 inci fıkrası başında bulunan ‘3803 Sayılı Kanun’un 18 inci maddesinde yazılı’ ibaresi kaldırılmış olup onun yerine ‘Enstitü mezunu öğretmen ve sağlık memurları için kurulan’ ibaresi konulmuştur. Aynı kanunun 65 inci maddesinin 1. fıkrası başında bulunan (3803 sayılı kanunun 38 inci maddesine göre kurulan köy öğretmenleri) ibaresi çıkarılmış, yerine (Köy Enstitüsü mezunu öğretmen ve sağlık memurları için kurulan) ibaresi konulmuştur. Madde 11: Enstitü mezunu öğretmen ve sağlık memurlarına 4178 ve 4599 sayılı kanunlara göre ödenen fevkalade zam ve aynı yardımların verilmeyeceği 11. Madde ile düzenlenmiştir.⁴²²

Kanun’un görüşülmesi vesilesi ile ilk söz alan kişi Erzurum Milletvekili Vehbi Kocagüney olmuştur. Enstitü mezunlarının geçimlerini sağlamak üzere onlara maaş bağlanması için hazırlanan bu tasarıyı faydalı bulduğunu söyleyen Kocagüney köylerde okullar yapılması için oluşturulan ‘Köy Birlikleri’ hakkında mahzurlu bazı tarafları Millî Eğitim Bakanına söylediğini fakat bir şey yapılmadığını hatırlatmıştır.

⁴²¹ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 641.

⁴²² Resmî Gazete, 10 Eylül 1947 tarih ve 6703 Sayılı Kanun, Kanun No: 5129, Kabul tarihi 04.09.1947

⁴²³ Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ise ona cevaben yaptığı konuşmada bu hususun gündeme tekrar getirilmesinde kendisine bir kez daha teşekkür ederek gerekenlerin mesuliyet çerçevesinde yapılacağını söylemiştir.⁴²⁴ Ek Kanun üzerinde görüşmelerden sonra söz alan Rize Milletvekili Dr. Salim Ali Dilemre sağlık sorunları olan öğretmenlerin sağlık sorunları ile emekli edilmelerine ve ihtiyaç çok iken genç yaşta emekliliğin teşvik edilmesine, ayrıca askeriyeden emekli olanların bu kurumlarda öğretmen olarak tekrar istihdam edilecekleri söylentilerine karşı çıkmıştır.⁴²⁵ Salim Ali Dilemre'ye Maraş Milletvekili Bilal Kamil İdil ve Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu da destek olmuştur. Milli Eğitim Komisyon sözcüsü ve Urfa Milletvekili Suut Kemal Yetkin de aynı yönde Dilemre ve İdil' e destek olmuştur.⁴²⁶

1947 Tarihinden başlanarak 7 enstitüde açılan “Sağlık Kolu” önce Hasanoğlan ve Kızılçullu’da toplanması Enstitülerde yapılan önemli değişikliklerinden bir diğeri olmuştur. 1951’de bu okullar da kapatılmıştır. 18 Haziran 1948’ de Hasan Saka yeniden başbakan olacaktır. Bu hükümette 104 milletvekilinin güven oylamasına katılmaması ve kurulan bu kısa süreli hükümetlere verilen kabul oylarının da giderek düşüyor olması dikkat çekicidir. Nihayetinde 16.01.1949’ da II. Hasan Saka Hükümeti de istifa etmiştir. 16.01.1949-22.05.1950 arasında ise Sivas Millet Vekili Şemsettin Günaltay Başbakanlık yapmıştır.

1948 Yılında Köy Enstitüleri ile ilgili birçok kanunda değişikliğe gidildiği Meclis konuşmalarından anlaşılmaktadır. Ayrıca dikkat çeken başka bir husus da Köy okulları ile Enstitüleri ve köy öğretmenleri giderlerinde ilk yıllara göre yapılan artışın dondurularak, 1948 yılı bütçesinde 13.771.750 liraya inmesidir.⁴²⁷ 21.5.1948’de ‘3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanun’ların okulu, öğretmenevi, sağlık memurları ve ebelerinin evlerinin inşa ettirilmesiyle İlgili Maddeler ile ‘5012 Sayılı Kanun’un kaldırılması hakkında kanunlar kabul edilmiştir. Değiştirilen tüm bu kanunların görüşülmesi sırasında TBMM’de yoğun siyasi tartışmalar olmuştur. Bu değişikliklerden ilkinde köylünün çalışma zorunlulukları meselesi olmuştur:

⁴²³ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 639.

⁴²⁴ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 645.

⁴²⁵ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 20, C. 20, s. 126.

⁴²⁶ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 81, C. 6, s. 123, TBMMZC., Dönem 8, Bir. 20, C.8, s. 121.

⁴²⁷ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 26, C.8, s. 578, 591, 624.

'Her yıl Devlet ve Özel İdareler bütçelerinden ayrılacak ödeneklerden programa göre yapılması gereken işler göz önünde tutularak her vilâyete düşecek hisse nakit veya ayın sağlanacak yardımlarla' ve 'kanunun 5. ve 6. maddeleri ve Köy Kanunu gereğince köylü yurttaşlarının çalışma mükellefiyetleri'

Maddeye göre okul, öğretmenevi, sağlık memurları ve ebeleri evlerinin yapımında Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin tayin edilecekleri okulların binalarıyla öğretmen evleri ve köy sağlık memurlarıyla ebelerin hizmet görecekları merkezlerde bunlar için yapılacak evler Millî Eğitim ve Bayındırlık Bakanlıkları tarafından tespit edilecek plânlara göre valilikler tarafından yapılacaktır. Bu değişiklikte TBMM'de Tunceli Milletvekili Necmeddin Sahir Sılan, Muğla Milletvekili Nuri Özsan, Tokat Milletvekili Komisyon Başkanı Refik Ahmet Sevengil gibi bazı milletvekilleri "vilayet" kelimesinin "il" olarak değiştirilmesini isteyerek Kanunun 5 ve 6. Maddelerinde bazı kelimelerin değiştirilmesine yönelik söz alarak konuşmuşlardır. 'Köylü yurttaşların çalışma mükellefiyetler' ibaresi kullanılarak maddenin değiştirilmesi kabul edilmiştir.⁴²⁸

Enstitü mezunu öğretmenlere, sağlık çalışanlarına ve ebelerine ayrılacak evlerin ve enstitülerinin inşaatında kullanılacak tomruklardan orman içinde ve bitişiğinde bulunan ilçelerin ihtiyacının nereden ve nasıl sağlanacağı ve bunun hangi bakanlıkça yapılacağı ile ilgili olarak '3116 Numaralı Orman Kanunu'nun 19 maddesine ve bunun dışında kalan il ve ilçelerin ihtiyacı da '4274 Sayılı Kanun'un 24. maddesinin son bendine göre Maarif ve Ziraat Bakanlıklarının kararlaştıracakları esaslar içinde Devlet Orman İşletmelerinin nakliyata uygun istif yerlerinden sağlanacağı belirtilerek kaynak oluşturulmuştur. Maraş Milletvekili Emin Soysal ve Denizli Milletvekili Hulusi Oral'ın ortak önermeleri bu kaynağın oluşmasında etkili olmuş ve önerge kabul edilmiştir:

'Her yıl yaptırılacak köy okullarıyla enstitü mezunu öğretmenlere, köy sağlık memurlarına ve köy ebelerine tahsis edilecek evlerin ve Köy Enstitülerinin lüzumlu kereste tomrukları Milli Eğitim ve Tarım Bakanlıklarınca kararlaştırılacak esaslar dairesinde, Devlet Orman İşletmelerince, nakliyata elverişli istif yerlerinden bedelsiz olarak verilir.'

Kabul edilen kanun maddesinde tüm bu işler için temin edilecek malzemelerin Millî Eğitim Bakanlığınca '2490 Sayılı Kanun'un hükümleri içinde toptan satın alınıp illere dağıtacağı konusu da belirtilmiştir. Ayrıca yapılmış, onarılmış veya yapılacak

⁴²⁸ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 61,62, C. 11, s. 435-440.

olan okulların bundan sonraki bakım ve onarımlarının ‘İl Özel İdareleri’ ne ait olduğu Afyonkarahisar Milletvekili Ahmed Veziroğlu’nun dördüncü maddenin değiştirilmesi hakkında verdiği öneriden sonra kabul edilmiştir.⁴²⁹

4274 Sayılı Kanun’un ise değiştirilmesi istenilen önemli maddesi beşinci madde olmuştur. Buna göre okul binası, öğretmen, sağlıkçı ve ebe evlerinin yaptırılmasında yaşları 18–50 arasında olan erkekler İçişleri ve Çalışma Bakanlıklarının izni alınarak Maarif Bakanlığınca hazırlanacak ve Bakanlar Kurulunca onaylanacak esaslara göre bu inşaatta çalıştırılacaklardır. Çalışma mecburiyeti olan köylünün başlıca üretim faaliyeti zamanlarının haricinde ve yılda (30) günü geçmemek üzere düzenlenmiştir. Okula ilave edilecek dersane, yemekhane, çamaşırhane, ahır ve depo gibi yapılarla ilgili yollar ve suyuolları yapılması ve bunların tamirleri de çalışma zorunlulukları kapsamında değerlendirilmiştir. Komisyon ‘ahır’ kelimesinin maddeden çıkartılmasını teklif etmiş ve bu kelime maddeden çıkartılmıştır. Ayrıca maddedeki gün meselesi de tartışma konusu olmuştur. Bu konuda iki önerge verilmiştir. Kütahya Milletvekili Ahmet Tahtakılıç ve Muğla Milletvekili Necati Erdem, 15 güne indirilmesi önergesi okunmuş ancak reddedilmiştir. Daha sonra ise, Maraş milletvekilleri Ali Rıza Çuhadar ve Abdullah Yayıoğlu’nun ‘20 güne’ indirilmesi önergesi okunmuş ve kabul edilmiştir. Kanunun değişen 5 ve 6. maddesiyle çalışmakla yükümlü olanlar için bazı açıklamalar da getirilmiştir.⁴³⁰ Burdur Milletvekili Ahmet Çınar’ın 8. maddeye çalışma yükümlülükleri için “*Bu elemanların teknik faaliyeti ve okulların inşaatı Bayındırlık müdürlüğünce denetlenir.*” Şeklindeki teklifi maddeye ilave edilerek kabul edilmiştir.

1948 Yılı Bütçe Kanunu’na bağlı ‘A’ cetvelinin 560. bölümüne 100 000 lira ve 606. bölümünün 3. maddesi için ise 6 milyon lira ek ödenek verilmesi hakkında geçici maddelerde Kanun’a eklenmiştir.⁴³¹

Ayrıca ‘5012 Sayılı Kanun’ ve ‘3803,4274 Sayılı Kanun’ların bazı maddeleri kaldırılmıştır. ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun 16. Maddesi ile ‘4274 Sayılı

⁴²⁹ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 61,62, C. 11, s. 440-458.

⁴³⁰ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 61,62, C. 11, s. 458-465.

⁴³¹ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 61,62, C. 11, s. 465-473.

Kanun'un 22, 23, 25, 26, 38, 41, 42. madde hükümleri ve '5012 Sayılı Kanun' kaldırılmıştır.

1. Sınıf köy ebeleri, sağlık memurlarına merkezleri olan köylerde '3803 Sayılı Kanun'un 16. maddesi uyarınca öğretmenler için yaptırılacak evler gibi yaptırılmasını öngören '4459 Sayılı Kanun'un 2. maddesindeki fıkra da çıkarılmıştır.

3803 Sayılı Kanun'un 16. maddesine göre 'okulun' sözleri yerine 'Köy okullarının' sözleri '4274 Sayılı Kanun'un 20. maddesinin birinci fıkrasında değiştirilmiştir. Ayrıca '4274 Sayılı Kanun'un 21. maddesindeki 'Yirmi iki, yirmi üçüncü' kelimeleri ile 59. maddesinin birinci fıkrasındaki 'Yirmi iki, yirmi üç, yirmi beş ve on altıncı' kelimeleri ve 39. maddesinin son fıkrası çıkarılmıştır.

Tunceli Milletvekili Necmeddin Sahir Sılan '3803 Sayılı Yasa'nın 10. maddenin yerine 4274 Sayılı Kanun'un 20. maddesinin konulması şeklindeki önerisi ile 10. Madde değişmiştir:

'Köy okullarının sıra, masa, yazı tahtası, harita, tebeşir, soba, odun, kömür, lâmba, petrol, süpürge gibi daimî ihtiyaçlarını temin etmek üzere köy bütçelerine köyün gelir kaynaklarıyla uygun olarak tahsisat konur. Okulun bu ihtiyaçları bütçenin tanziminden bir ay evvel köy muhtar ve ihtiyar heyetine eğitim ve öğretmenler yazı ile bildirirler. Köy geliri müsait olduğu halde bu tahsisatı bütçelerine koymayan muhtar ve İhtiyar heyeti üyeleri hakkında köyün bağlı bulunduğu il ve ilçe idare heyetleri kararıyla Köy Kanununun 27. maddesinde yazılı ceza tatbik olunur. Hükmolunan para cezasını vermeyenlerden bu para Tahsili emval Kanununa göre tahsil edilir. İdare Heyetlerinin bu husustaki kararları kesin olup bunlar aleyhine hiçbir mercie başvurulamaz.'

Bu maddeye göre alınan olunan paralar ve ihtiyar heyeti kararıyla okulun 1.fıkra yazılı ihtiyaçları temin olunacağı da belirtilmiştir.⁴³²

1948 yılı bütçe görüşmelerinde değiştirilen bir başka madde de 4274 Sayılı Kanun'un 21. Maddesi olmuştur. Burada aslında 19 ve 20. Maddeye aslında ilave yapılmıştır;

'19. ve 20. maddelerde yazılı işlerin karşılığı olan tahsisatı zamanında bütçelerine koymayan köyler için bu tahsisat, bütçeleri tasdiğe salâhiyetli idare âmirleri tavafından doğrudan doğruya konur.' 'Köy Enstitüsü İdareleri, enstitünün kesimine giren bütün köyleri tespit ve tetkik ederek bu köylerin her biri hakkında gereken bilgileri toplarlar. Köylerin durumlarına ve ihtiyaçlarına göre enstitüden mezun olacak eğitim ve öğretmenlerin gönderilecekleri köylerle bu köylerden 2. maddeye göre teşkil dileycek bölgeler hakkındaki tekliflerini Millî

⁴³² TBMMZC., Dönem 8, Bir. 62, C. 11, s. 473,474.

Eğitim müdürlüklerine bildirirler. Bu teklifler valiliğin mütalaasıyla beraber tasdik edilmek üzere Milli Eğitim Bakanlığına gönderilir.’

şekliyle son halini alan 4274 Sayılı Kanun’un 39. Maddesi bu şekilde değişikliğe uğramıştır. (Madde 39)

4274 Sayılı Kanun’un değişen 59. maddesi ile Köyün zaruri işleriyle bu Kanun’da belirtilen diğer işlerin zamanında ve gerektiği şekilde yapılıp yapılmadıklarını vali, kaymakam ve bucakların müdürlerinin görevlerine dâhil edilmiştir.⁴³³

21.5.1948 Tarihinde Köy Okulları ve Enstitüleri ile ilgili olarak değiştirilen son kanun 4459 Sayılı Kanun’dur. Bu kanunun 2. Maddesi ile ücretleri 5129 Sayılı Kanun’a göre düzenlenen birinci sınıf köy sağlık çalışanlarının özlük hakları 3803 ve 4274 Sayılı Kanun’lar kapsamına alınarak Enstitü mezunu öğretmenlerle aynı duruma getirilmiştir. Çünkü Enstitülerden mezun olarak çalışan sağlık memurları da bulunmaktadır.⁴³⁴

Komisyon sözcüsü Hasan Ilgaz’ın “5012 Sayılı Kanun” yerine “5012 ve 5082 Sayılı Kanunlar” şeklinde düzeltmesini istediği Kanun, 24.5.1948 tarihinde 4 ret oyuna karşılık 238 oyla kabul edilmiştir. Ayrıca 3803 Sayılı Kanun’un 16. maddesiyle 4274 Sayılı Kanun’un 22, 23, 25, 26, 38, 41, 42. maddeleri ve ‘5012 Sayılı Kanun iptal edilmiştir. 1948 yılı yapılan bu değişiklikler ile en göze çarpan durum aslında Köy okulları ile enstitüleri ve köy öğretmenleri giderlerinin azaltılarak 10 108 052 liraya çekilmiş olmasıdır.⁴³⁵ Bu çarpıcı durum da aslında Enstitülerin çok yakın bir zamanda kapatılacağına işareti gibidir. Ayrıca Köy Enstitüleri ile ilgili 1948 yılında yapılan değişikliklere bakıldığında enstitülerin duraklama dönemine girdiği ve beklenen sonuçların alınmadığı görülmektedir. Türk siyasetinde

⁴³³ ‘Bu kanunun 13, 14, 19, 20 ve 29. maddeleriyle, 3803 sayılı Kanununun 14. maddesinde yazılı hizmetler; 422 sayılı Köy Kanununun 12. maddesiyle mecburi sayılan işlerdendir. Köyün mecburi işleriyle bu kanunda yazılı diğer işlerin vaktinde ve gereken şekilde yapılıp yapılmadıklarını vali, kaymakam ve bucak müdürleri takip ve murakabe ederler.’

⁴³⁴ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 62, C. 11, s. 474. ‘Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurları, 5129 sayılı Kanunun, birinci maddesi gereğince, köy öğretmenleri gibi aylık alırlar. Ancak bunların aylıklarının artırılması için, öğretmenlerde olduğu gibi ders yılı hizmet yılı olarak sayılır. Köy Enstitüleri’nden mezun olan köy sağlık memurları, askerlikleri halinde, köy enstitülerinden mezun öğretmenler gibi 3803 sayılı Kanunun, 9. maddesi hükmüne tabidirler. Birinci sınıf köy ebeleri ve köy sağlık memurları 3803 ve 4274 sayılı Kanunlarla köy öğretmenlerine temin edilen her türlü haklardan da faydalanırlar. İkinci sınıf köy ebeleri, birinci sınıf köy ebeleriyle sağlık memurlarının bu haklarından faydalanamazlar’

⁴³⁵ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 62, C. 11, s. 474-488 ve **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 52, C. 16, s. 680.

enstitülerle ilgili olarak yeni planlara veya iyileştirmelere ihtiyaç olduğu hatta radikal dönüşüm sinyallerinin verildiği söylenebilir. Köy Enstitülerinin diğer köy okullarıyla birleştirilmesi ve ‘Bölge İlköğretim Okulları’nın açılması tartışmaları bu programda ilk kez gündeme gelmiştir.

Bahsedilen Kanun değişiklikleriyle yapılan düzenlemelerin bir sonuç vermeyeceği veya bunların uzun ömürlü fayda getirmeyeceği tartışmaları siyasette olduğu kadar Türk basınında da tartışılmıştır. Basında konuyu en çarpıcı değerlendirenlerden birisi Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu olmuştur. 1947-1949 arasında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanlığı, İktisat ve İhtimaiyat Enstitüsü Müdürlüğü ile Gazetecilik Enstitüsü Müdürlüğü yapan ve çeşitli gazete ve dergilerde Türk Kültürü ve Dili üzerine yazıları yayınlanan Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, 20 Aralık 1948 Pazartesi Günü Cumhuriyet Gazetesinde “*Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar*” adıyla bir yazı yazmıştır. Cavid Orhan adında bir eğitimcinin makalesinden yola çıkarak Enstitüleri geldiği noktada ele alan bu yazısında Köy Enstitülerinin gidişatının ve tüm ilköğretim müesseselerinin 1947-1948’li yıllardaki durumunun siyasiler ve eğitimciler ile basın yayın organlarınca halka bir fikir hareketiyle anlatılamadığını ifade ederek, eğitim işlerine basın yayın organlarının kayıtsız kalmasını birkaç noktada dile getirmiştir. Köy enstitülerindeki öğretmenlerin aşırı bir kemiyet siyasetine kurban gittiklerini, öğrencilerin ise dersleri tam olarak anlamadan, bitirmeden sınıf geçtiklerini ve hatta mezun olduklarını, 1948’de müfettiş raporlarına göre birçok öğretmenin yeniden üçer aylık kurslara çağrıldığını söylemiştir. Enstitülerdeki yaratıcılık ve yapıcılık kudretinin söndüğünü, öğretim ve terbiye metotlarını tam olarak alamayan öğrencilerle bu işe devam edilemeyeceğinin anlaşılması ile kapatma yoluna doğru gidildiğini ifade etmiştir. Ancak Enstitülerdeki kusurların idare edenlerden kaynaklandığını, çıkan dedikodulara gereğinden fazla önem verildiğini de yazmıştır. Bazı Enstitülerde teorik derslerin tamamen ihmal edilirken bazılarında da öğrencilerin köyün sorunlarına çözüm getiremediğini hâlbuki bu düzeltmelerin yapılmasıyla Enstitülerin kurtarılacaklarını ifade etmiştir.⁴³⁶ Fındıkoğlu kuruluşunun yıl dönümü münasebetiyle 17 Nisan 1949 Pazar

⁴³⁶ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “*Köy Enstitülerinin Dayandığı Esaslar*”, **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1948 Pazartesi, s. 1 ve 3.

Günü Cumhuriyet Gazetesinde “*Köy Enstitüleri Bayram Gününde*” isimli yazısında ise köy enstitülerinin geldiği noktadaki durumunu tekrar gündeme getirerek II. Meşrutiyet’ten beri köy-şehirli üzerine yapılan eğitim seferberliği çalışmalarının kısa sürede söndüğünü dile getirmiştir. Köy Enstitülerini gün gün takip edip olumsuzlukları ve sıkıntıları ortadan kaldıracak siyasi bir güçten yoksun olduğunu ifade etmiştir.⁴³⁷

Köy Enstitülerinde yaşanan sıkıntılı süreç 1949 yılında da devam etmiştir. 1949’da II. Hasan Saka Hükümetinin istifasıyla hükümeti kurma görevi alan Şemsettin Günaltay Hükümetinde (16 Ocak 1949 – 22 Mayıs 1950) Millî Eğitim Bakanı Hasan Tahsin Banguoğlu idi. Hükümet çalışma planında din bilgisi eğitimi üzerinde durulmuştur. Bir yandan Türk inkılaplarının ana ilkelerinin titizlikle uygulanacağı vurgulanmış, diğer yandan din öğretiminin seçmeli olması kuralına sadık kalarak, çocuklara din bilgisi verme haklarını kullanmaları için halka gereken imkânların sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Bunun laiklik ilkesinden taviz verme anlamına gelmediği ayrıca belirtilmiştir.⁴³⁸ ‘3083, 4274, 4459 ve 5129 Sayılı Kanun’lardaki değişikliklerle Köy Okulları Enstitüleri kurumlarında yine önemli değişikliklere gidilmiştir.

TBMM’nin VIII. Dönemi (05-08-1946 / 24-03-1950) içerisinde *Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu ve Köy Enstitüleri Kanunu*’nda ilk düzenleme 14.3.1949 tarihinde yapılmıştır. ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun 9. Maddesindeki değişikliğe göre; Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin eylemli askerlik hizmetleri esnasında kayıtlarının silinmemesi ile ilgili ‘3803 Sayılı Yasa’nın 9. Maddesinin değiştirilmesine yönelik ‘1076 Sayılı 14.03.1949 tarihli ve 5352 Kanun’ numaralı ek Kanun hazırlanmıştır. Resmî gazetede 18.03.1949 tarihinde ‘7159 Sayı’ ile yayınlanan bu ek kanun 3 maddeden oluşmuştur. Askerlik görevinde olan öğretmenlerin ücretlerinin asteğmenlik ücretinin üçte birine çekilmesi de kararlaştırılmıştır.⁴³⁹ ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun değiştirilen 9. Maddesi ile bundan böyle askerlik görevini ifa eden Enstitü öğretmenleri görevden

⁴³⁷ Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Köy Enstitüleri Bayram Gününde”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1949 Pazar, s. 1 ve2.

⁴³⁸ Giorgetti; Batır, *a.g.m.*, s. 39.

⁴³⁹ **TBMMZC.**, Dönem 8, Bir. 55, C. 17, s. 12,13.

ayrılmış sayılmayacaklardır.⁴⁴⁰ Enstitülerden mezun öğretmenlerle sağlık memurlarının geçimlerini sağlamak üzere çıkarılan ‘4274 ve 4459 Sayılı Kanun’larda değişiklik yapılması için 1949 yılı sonuna kadar çalışmalar devam etmiştir.

3803, 4274 ve 4459 Sayılı Kanun’lara Ek 5129 Sayılı Kanun’da Niğde Milletvekili Hüseyin Ulusoy’un önerisi ile, Enstitü mezunu öğretmenlerle sağlık memurlarının geçimlerini sağlayıcı değişiklikler yapılmıştır. Köy Enstitülerinin öğretmen kısmını bitirenler Millî Eğitim, sağlık memuru kısmını bitirenler de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları tarafından stajyer öğretmen ve stajyer sağlık memuru olarak 105 lira aylık ücretle ihtiyaç görülen köylere tayin edilecektir. Bunların ücretleri her ay peşin olarak ödenip, stajyerlik süresi üç yıl olacaktır. Başarı gösteremeyenler için bu süre uzatılabilecektir. Ancak bu süre kanunun yayımı tarihinden itibaren 6 yılı geçemeyecektir. Stajyer öğretmen ve sağlık memurluğu sırasında meslekteki başarısının tam ve genel gidişinin iyi olduğu usulüne göre saptananlar öğretmenliğe ve sağlık memurluğuna geçirileceklerdir. Bunlara ‘3656 Sayılı Kanun’ gereğince öğretim derecelerine göre aylığı da verilecektir. Stajyer öğretmenlerle stajyer sağlık memurlarına görevlerini yerine getmeleri için yol masrafları da ayrıca ödenecektir.

Stajyer öğretmenlerle stajyer sağlık memurlarının 788 Sayılı Memurin Kanunu’nun 84. maddesi ve 4598 Sayılı Kanun’la devlet memurlarına tanınan bütün haklardan faydalanacakları ise 9. Maddeyle yeniden düzenlenmiş oldu. 110 lira ücret almakta olan öğretmenlerle köy sağlık memurlarına aylıklı kadrolara geçirilinceye kadar bu ücretlerin her ay 115 lira olarak peşin ödenmesine devam olunacağı ilave madde ile değiştirilmiştir. Bu kanunun birinci maddesi ile geçici maddesinin 1 Ocak 1950 ve ikinci maddesinin de 1 Mart 1950 tarihlerinde yürürlüğe gireceği yine belirtilmiştir.⁴⁴¹

Şemsettin Günaltay’ın Başbakanlığında 1949’ da ırkçılık, irtica ve komünistlik ile ilgili suçları kapsayan kanunların değiştirilerek verilecek cezaların arttırılmasına yönelik bir çalışma başlatılmıştır. Her iki konunun da bir suç unsuru sayılması gerektiği ancak komünistliğin irticadan daha tehlikeli olduğu

⁴⁴⁰ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 45, C. 16, s. 250.

⁴⁴¹ TBMMZC., Dönem 8, C. 22, Bir. 22, s. 478-484 ile s. 485,486.

vurgulanmıştır. Başbakan Şemsettin Günaltay, TBMM’ de komünistlik ve irticaya karşı alınacak önlemleri anlatırken tutuklu bulunan ve olaylara müdahil olmakla suçlanan birçok şeyhin başka hapisanelere taşınacaklarını duyurmuştur.⁴⁴²

Ancak Köy Enstitülerinin yaşadığı olumsuzluklara rağmen 1949’larda hala CHP iktidarının Köy Enstitülerini canlandırmaya çalışarak kuruluş yıllarındaki durumunun devam ettirildiği izlenimini vermeye çalıştığı da gözlerden ve dikkatlerden kaçmamaktadır. Hasanoğlan Köy Enstitüsünün kuruluş yıl dönümü için yapılan törene siyasetçilerden yoğun bir katılım olmuştur. Törene Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu, Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sırer, CHP Genel Sekreteri Fikret Sılay ile onun yardımcısı Cevat Dursunoğlu, CHP Parti Meclisi Grup Sözcüsü Faik Ahmet Barutçu ve Bakanlıkların üst düzey yöneticileri katılmıştır. Törende Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, Köy Enstitülerinin faydalarını uzun bir şekilde anlatmıştır.⁴⁴³

c- IV. Milli Eğitim Şurası’nda Köy Okulları ve Enstitüleri Tartışmaları

Dördüncü Milli Eğitim Şûrası, 22- 31 Ağustos 1949’da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde yapılmıştır. 10 gün süren şuraya toplam 271 üye katılmıştır. Şûraya Milli Eğitim Bakanı Dr. Tahsin Banguoğlu başkanlık yapmıştır.⁴⁴⁴ 1948-1949 eğitim yılından başlanarak uygulanmaya konulan ilkokul müfredatı ile yeni ortaokul programının incelenmesi, lise ders içeriklerinin dört yıllık teşkilat yapısına göre belirlenmesi, Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren ‘Eğitim Enstitüleri’ ve ‘Yüksek Öğretmen Okulu’ teşkilatının ihtiyaçlara göre belirlenmesi, eğitim ve öğretimde demokratik esasların gözden geçirilmesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Şûranın açılışını yapan dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay, demokratik eğitimin lüzumunu belirterek çocukların demokratik yaşam ve eğitim kurumlarında verilen anlayışla alıştırılması gerektiğini ifade etmiştir:

“...İçine girdiğimiz ve muvaffakiyetle neticelendirmek azminde olduğumuz sağlam demokrasinin, beklediğimiz feyizli sonucu verebilmesi, gençlerimiz bu sahada da tevhiz edilmelerine mütevakkıf görünmektedir... Çocuklarımızı hakiki demokrasiye inanmış olarak yetiştirmek, bu memleketin müstakbel

⁴⁴² “Türk Vatanında Komünistliğe Yer Yoktur”, **Cumhuriyet**, 22 Nisan 1949 Cuma, s. 1 ve 5.

⁴⁴³ Hasanoğlan Köy Enstitüsünün Yıl Dönümü, **Cumhuriyet** 24 Nisan Pazar 1949, s. 1 ve 8.

⁴⁴⁴ **Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, s.9,11,24,31.

*mukadderatıyla çok ilgilidir. Yüksek heyetinizin bu hususu da inceleyeceğini umuyorum ...*⁴⁴⁵

Şura'nın açılış konuşmasını yapan Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, okulların öğretim yöntemlerinin ve öğretim sisteminin öğretmenlerce yapılmasının önemini belirtmiştir.⁴⁴⁶

Dördüncü Milli Eğitim Şurası'nda görüşülen konulardan çok Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun eğitim anlayışı ve çalışmaları ön plana çıkmıştır. Onun görüşleri hükümetin eğitim çalışmalarına yön vermiştir. Milli Eğitim Bakanı Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu eğitimin tüm nimetlerinden Türk Halkının hepsinin eşitçe yararlandırılmasına vurgu yapmıştır.⁴⁴⁷ Eğitimin Türk toplumunun kalkınmasının temel şartı olduğunu sürekli ifade etmiştir. Yabancı eğitim modellerinin direk olarak alınarak uygulanmasını reddetmiştir. Ayrıca insanlara kendi toplumunun şartlarını ve ihtiyaçları göz önüne alınarak eğitim ve öğretim verilmesini desteklemiştir. Mevcut eğitim sisteminin memur yetiştiren bir yapıdan kurtarılmasını, kişisel teşebbüs ve icada yönelik bir birey yetiştirilmesinin önemini göz önünde tutmuştur. Tahsin Banguoğlu eğitim sorunlarının çözümünde kişisel tutumdan ziyade uzmanların görüşlerine önem verilerek çözülmesinin uygun olacağını düşünmüştür. Banguoğlu döneminde öğretmen kadrolarının dağılımı yapılmıştır. Şehir merkezlerinde yığılan öğretmenlerin bir kısmını ihtiyaç bölgelerine dağıtmıştır. 15 Şubat 1949 tarihinde yayınlanan genelge ile din dersleri öğrenci velisinin iznine bağlanmıştır. O'nun döneminde ilkokul sayılarında önemli bir artış olmuştur. Öğretmenlerinin sayılarının azaltılıp yerlerine kadrolu ve uzman öğretmenler yerleştirme faaliyetleri hızla devam etmiştir. Ayrıca köy ilkokulların yapımında bir duraksama olmamıştır. Banguoğlu döneminde orta öğretim, mesleki ve teknik öğretimin geliştirilmesi, liselerin 4 yıla çıkarılmasına ilişkin hazırlıklar da yapılmıştır. Hasan Ali Yücel'den sonra mesleki ve teknik eğitime en çok bütçe

⁴⁴⁵ **A.g.e.**, s. 4,5,6,7.

⁴⁴⁶ **a.g.e.**, s. 8 – 27.

⁴⁴⁷ Cumhuriyet Döneminin 23. Milli Eğitim Bakanı olup, Reşat Şemsettin Sirenden sonra bakanlığa getirilmiştir. Tahsin Banguoğlu, bu görevinden öncede CHP tarafından Din Derslerinin düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar yapmak için kurulan komisyona da raportörlük yapmıştır. Onun bakanlığı 1 yıl 11 ay ve 13 gün sürmüştür. Aynı zamanda Banguoğlu CHP'nin iktidardaki son Milli Eğitim Bakanı olmuştur. Tahsin Banguoğlu CHP içinde de bazı siyasi görevlerde bulunmuştur. Bunlar arasında 1945 yılında CHP Genel İdare Kurulu üyeliği, bir süre Halk Evlerinin yayını olan Ülkü Dergisinin çıkarılması, 1946 yıllarına Halk Evleri Bürosu Şefliği gösterilebilir. İngilizce, Fransızca ve Almancayı iyi derecede bilen Banguoğlu'nun bilimsel içerikli bazı eserleri de bulunmaktadır. **Büyük Larousse: Sözlük ve Ansiklopedisi**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986, cilt 3, s. 1293.

ayırarak bakan olmuştur. Banguoğlu Döneminde yine Orta Sanat Okullarının bir kısmının fiziki kapasiteleri genişletilerek Sanat Enstitüleri haline getirilmiştir.⁴⁴⁸

Tahsin Banguoğlu'nun öğretmen eğitimi ve problemleri ile ilgili çalışmaları da olmuştur. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin maaşlarının Ek Kanun ve düzenlemelerle artırılması, Enstitülere öğrenci kabul şartları kapsamı genişletilmiştir Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere staj dönemi ve asli göreve geçmelerinden sonra verilen ücretlerde artışlar yapılmıştır. Bu da o dönemde hem Köy Enstitülerinin daha cazip olmasını hem de şehir ve köy öğretmenleri arasındaki farkın azaltılmasını sağlamıştır. Ayrıca Köy Enstitülerine kayıt olup sonradan ayrılan veya başarısız olup atılan öğrencilerin ödemekle yükümlü oldukları tazminatlar da kaldırılmıştır. Bütün bunlar öğretmenin görevini yapmasına yönelik önemli çalışmalar olmuştur.⁴⁴⁹

Şura'da 'Eğitim Enstitüleri' ve 'Yüksek Öğretmen Okulu' teşkilatlanması ve staj çalışmalarının düzenlenmesine ilişkin teklifler ile öğretmen adaylarının daha iyi eğitilmelerini sağlamak için 'Eğitim Enstitüleri'nde eğitimin ikişer yıl süreli Fen ve Edebiyat Şubeleri olarak ikiye ayrılması, bu bölümlere alınacak öğrencilerin resim-iş, beden eğitimi, müzik ve ev işi derslerinden birisini ek olarak almalarını, Eğitim Enstitülerinde yabancı dil bölümlerinin 3 yıla çıkarılmasını, bu enstitülerde beden eğitimi ve resim derslerinin ayrı ayrı branşlar halinde düzenlenmesi konuları tartışılmıştır. 'Gazi Eğitim Enstitüsü' Öğretmeni Fuat Gündüzalp, öğretmen ve öğrencileriyle temas etmelerini için enstitülerin bünyesinden ayrılmaz bir şekilde onları birer uygulama okulu ile teçhizatlandırmanın öğretmen eğitimine katkı sağlayacağını dile getirmiştir.

Şura'da ilköğretim konusunda 1948'de çıkartılan ilköğretim programının dışına çıkılarak yeniden köklü değişikliklere gitmenin gerekli olmadığı fikri benimsenmiştir. 1948 İlkokul veya ilköğretim Programı IV. Milli Eğitim Şurası'nın gündem maddeleri içerisinde en çok tartışılan bir program olmuştur.⁴⁵⁰ Ancak bu programın başarıyla uygulanmasını için öğretmen yetiştiren okulların programlarında

⁴⁴⁸ Başar, a.g.e., s. 406, 407, 410, 420, 421, 424.

⁴⁴⁹ Başar, a.g.e. s 424.

⁴⁵⁰ 21 üyeden oluşan ve başkanlığını Edirne Öğretmen Okulu Müdürü Fevzi Selen'in yaptığı komisyon 1948 yılında uygulanmaya başlanan ve önemli sayılabilecek ilköğretim programını inceleyerek, uygun gördüğü değişiklikleri rapor halinde genel kurula sunmuştur. **İlkokul Programı**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948, s. 2.

da gerekli değişikliklerin yapılması, yakın yurt araştırmaları yapabilecek öğretmen eğitimi, ilkokul 2. sınıflarda ayrı ayrı verilen tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi derslerinin tek ders halinde ve çocuk psikolojisine göre yapılması benimsenmiştir. Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının öğretmenlerinin aynı eğitim ortamından yararlanmaları amacıyla birleştirilmesi teklifinin yapılması ise Köy Enstitülerinin dah o dönemde dönüştürülmeye çalışıldığının bir göstergesi olmuştur.⁴⁵¹ Köy Enstitülerinde radikal değişiklikler yapılması önemli bir adım olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin 4-5 bölgeye ayrılarak her bölgenin ihtiyacına göre büyük merkezlerde bölge öğretmen okullarının açılması gerektiği belirtilerek, bu okullara gelecek öğrencilerin düzeyleri, okullarda görev alacak öğretmen ve yöneticilerin özellikleri, ders saatleri, bölge öğretmen okullarının müfredatları ayrıntılarıyla tespit edilmiştir.⁴⁵²

Dördüncü Milli Eğitim şurası'nda, 1948'de hazırlanan ilkokul müfredatına 'iş prensibi' adı altında bir bölüm ilave edilmesi milletvekilleri arasında tartışmalara neden olmuştur.⁴⁵³ Bakanlık müfettişi İrfan Alicioğlu köy okullarında öğrencileri yetiştirmenin şehirlere göre daha zor olduğu gerekçesiyle köy okullarındaki ders programını eleştirmiştir:

“şehir okullarında ikmale kalan öğrencilere köy mekteplerinde ikmale kalan çocukların sayılarını ölçünüz. Köy mekteplerinde ikmale kalanlar daha çoktur. Bunun sebebi nedir? Gayet aşikâr. Çünkü öğretmen çocukları yetiştirmek için fizik imkânı bulamıyor. Yani zaman bulamıyor, nerede kaldı psikolojik imkân, nerede kaldı pedagojik imkânlar? şu halde bu çocuğun ikmale kalmasının sebebi ne öğretmenin tembelliğidir ne öğrencinin kifayetsizliği veya zekâ azlığıdır. Teşkilatın bu şekilde bugünkü durumda olduğundandır. Yani bir öğretmenin beş sınıfla meşgul olmak zorunda olmasındandır.”⁴⁵⁴

CHP iktidarının son eğitim şurası olan IV. Milli Eğitim şurası'nın sonuçlarının eğitim sistemimize getirdiği yenilikler açısından çok önemli sonuçları olmuştur. Liselerin eğitim süresinin dörde yıla yükseltilmesi ve ortaokul programının şura Komisyonu tarafında kabul edilen değişiklikler doğrultusunda hazırlanması, Köy Enstitülerinin ve Öğretmen Okullarının müfredat programlarının 1952-1953

⁴⁵¹ Dördüncü Milli Eğitim şurası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar), s. 215 – 246. F. Dilek Gözütok; “Türkiye'de Program Geliştirme Çalışmaları”, Milli Eğitim Dergisi, sayı 160, 2003 s, 7.

⁴⁵² A.g.e., s. 216.; 1948 İlkokul Programı, s. 2.

⁴⁵³ A.g.e., s. 244,245.

⁴⁵⁴ A.g.e., s. 260-262.

eğitim yılında uygulamaya konması, Köy Enstitülerinin eğitim süresinin 5 ten 6 yıla çıkarılması tavsiyelerinde bulunulmuştur. Köy-şehir okullarıyla ilgili olarak ‘Yatılı Bölge Okulları’nın köy Enstitülerinin devamı olarak devam etmesi öngörülmüştür. Ancak bu durum 1960’tan sonraya bırakılmıştır. Anadolu Öğretmen Liselerinin temelleri yine IV. Şura’da atılmıştır. İlköğretim Komisyonu’nda kabul edilen “yakın yurt” ve “yakın zaman” ilkesi ise bir öngörü olarak kalmıştır.⁴⁵⁵

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası kararları Türk eğitim sistemini sonraki yıllarda da etkilemiştir. 1960’ta ‘*Modern Matematik Programı*’ uygulaması başlamıştır. 1955’te matematik ve fen derslerinin İngilizce olarak verecek liseler “kolej” adını almıştır. Daha sonra bunlara ‘Anadolu Liseleri’ ismi verilmiştir. Şura’da kabul edilen diğer bir konu da 1964–1965 eğitim yılında Ankara’da açılan “*Fen Liseleri*” olmuştur. Başarılı öğrencileri seçerek bilim adamı olarak eğitilmelerini sağlamak için açılmıştır. 1974–1975 eğitim yılında öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının “lise” haline gelmesi yine IV. Milli Eğitim Şûrası’nın kararları arasındadır.⁴⁵⁶ Bu gelişmelere bakıldığında eğitimle ilgili alınan en ciddi kararların CHP iktidarının son zamanlarında olduğu görülmektedir. Ancak bu kararların uygulaması Demokrat Parti ve sonrası dönemlere kalmıştır.

Dördüncü Milli Eğitim Şûrası’nın öngördüğü kararlardan bir diğeri de ‘Eğitim Enstitüleri’nin Fen ve Edebiyat olarak ikiye ayrılmasıdır. Şura kararı olan bir başka gelişme de ‘Eğitim Enstitüleri’nin üç yıla çıkarılması ve ‘Yüksek Öğretmen Okulları’nın teşkilatlarının yenilenmesidir. ‘Yüksek Öğretmen Okulları’yla ‘Eğitim Enstitüleri’nin stajlarında kullanışlılığın artırılması, 1959’da Ankara’da da yeni bir Yüksek Öğretmen Okulu’nun açılması, 1949’da “*Toplu Dersler Bölümü*” nün kaldırılması öngörülen diğer konular olmuştur. Ayrıca okullarda demokratik eğitimin gelişmesi için “Çok Amaçlı Okullar” açılmıştır.⁴⁵⁷

Dördüncü Millî Eğitim Şûrası kararları Türkiye’nin eğitim geleceğine temel oluşturmuştur. Ezbercilik yerine “*Ünite*” sistemine geçilmiş, 1968’den itibaren klasik

⁴⁵⁵ Cavit Binbaşıoğlu, *Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri*, İzmir 1993, s. 60,61, 302, 310.

⁴⁵⁶ Sait Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923 – 1960)*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 94.

⁴⁵⁷ Tayyip Duman, *Türkiye’de Ortaöğretime Öğretmen Yetiştirme (Tarihi Gelişme)*, İstanbul 1991, s. 73,74.

sınav sisteminin yerine kolej ve üniversiteye giriş sınavlarında “test” sistemine geçilmiştir. 1950’nin sonunda ‘Çok Programlı Liseler’ iptal edilmiştir. 1950’de “Millî Eğitim Danışma Kurulu” kurulmuştur. Ayrıca illerde de ‘İl Danışma Kurulları’ kurulmuştur. “Mesleki Teknik Öğretim Dergisi”, “Yeni Öğretim Dergisi”, “Fikirler”, “İlköğretim” dergileri gibi süreli yayınlar yayımlanmaya başlamıştır.⁴⁵⁸ Bu Şura, CHP iktidarında yapılan son Millî Eğitim Şura’sı olmuştur. Ayrıca sadece Köy Enstitülerine köklü dönüşümler getirmekle kalmayıp, eğitimin her kademesinde uzun vadede uygulanacak yenilikler getirmiştir.

d- Köy Enstitülerinde Değişim: Köy Enstitüleri Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler

14 Mayıs 1950 Genel seçimlerinin yapıldıktan sonra Demokrat Parti’nin iktidara gelmesine kadar kamu kurum ve kuruluşlarının bütçelerinin tahsislerinde önemli azalmalar meydana gelmiştir. Bu durumdan Enstitülerde etkilenmiştir. 1950 bütçesinde köy öğretmenleri giderleri için ayrılan ödeneğin 10 108 052 liradan 9.772.365 liraya inmesi bu okullar için devam eden olumsuzluklardan biri olmuştur.⁴⁵⁹ 1951 ve 1952 bütçelerinde Köy Enstitüleri bütçesinde düşüş devam etmiş, 1951 yılı bütçesinde 9 040 000 liraya, 1952 yılında ise 8 070 000 liraya düşmüştür.⁴⁶⁰ Zira Köy Enstitüleri giderleri için bütçeden ayrılan miktarın giderek düşmesine ve Enstitülere verilen önemin daha iyi anlaşılması hakkında Gümüşhane Milletvekili Vasfi Mahir Kocatürk’ün sözleri çok manidardır. Kocatürk konuşmasında bu okullara boş yere masraf yapıldığını savunmuştur:

‘...Fakat hiçbir zaman tamamıyla iyi olmamıştır. İktisadi bakımdan iyi olmamıştır, sosyal bakımdan iyi olmamıştır, pedagojik bakımdan iyi olmamıştır, politik bakımdan iyi olmamıştır, bütçe bakımından evveliyetle iyi olmamıştır. En korkuncu bütçe bakımındır’⁴⁶¹

e- Tartışmalar

1950 Yılında ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nda yapılan ilk değişiklik 3. Maddesine bir fıkra eklenmesi ile olmuştur. 1950 yılının henüz başlarında yapılan bu değişiklik ile ailesi köyde oturan fakat beş sınıfı da şehir, kasaba ve bucaklardaki

⁴⁵⁸ Ziya Karamuk, **50. Yılında Millî Eğitimimiz**, İstanbul 1973, s. 133,134.

⁴⁵⁹ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 62, C. 24, s. 320,321.

⁴⁶⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 51, C. 5, s. 806.

⁴⁶¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 49, C. 13, s. 967.

okullarda okuyup bitiren köy çocuklarının Enstitülere alınması değişikliğine gidilmiştir. Köy Enstitülerine alınacak öğrencileri belirleyen 3803 sayılı yasanın üçüncü maddesine bir fıkra eklenmesi için TBMM’nde teklifler sunulmuştur. Nüfusu iki bini aşmayan kasaba, bucak ve belediye teşkilâtı olan yerlerde ilkokulu bitirmiş çocukların Enstitülere alınmasını düzenleyen ‘3803 Sayılı Yasa’nın 3. Maddesi değiştirilerek köy okullarında bir süre okuyup şehre giden ama köy çocuğu olan talebelerin de enstitülere alınması istenmiştir. Bu değişikliği en çok isteyen Balıkesir Milletvekili Eminittin Çeliköz olmuştur. Çeliköz, nüfusu iki bini geçen yerlerdeki okullardan veya köy çocuğu olup da ilkokulu bir kasaba veya şehirde bitirmiş olan çocukların da alınabilmesini istemiştir;

“...nüfusu 2 binden fazla olan kasaba veya bir şehirde okuyup bitirmiştir. Kendisi köylüdür, mektebi bitirdikten sonra da yine köyüne dönmüştür, başka mektepte de okuyamıyor, kabiliyetli, istidatlı, canlı bir çocuktur. Böyle olduğu halde surf ilkokulun son sınıfını nüfusu iki binden fazla olan bir şehir veya bir kasabada okuduğu için bunu köy enstitülerine alamayacağız, mademki bu teklif ileri bir hamledir, bunu nazara almak ve bunu da temin etmek lâzımdır. Acaba kanunun bir yerine bu şekilde, köy çocuğu olup da ilkokulu bir kasaba veya şehirde bitirmiş olan çocukların da alınabileceğine dair bir işaret koyamaz mıyız” .? ⁴⁶²

Bu ek maddenin kabulü tartışmalarında Maraş Milletvekili Emin Soysal, Manisa Milletvekili Ali Rıza Altunkal, Kocaeli Milletvekili Cenap Aksu, Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu, Bolu Milletvekili İhsan Yalçın da Eminittin Çeliköz’ün düşüncelerini desteklemişlerdir. ⁴⁶³ Ancak Denizli Milletvekili Hulusi Oral bu değişikliğe karşı çıkmıştır. Ailesi köyde oturuyor diyerek aslında köy ile alakası olmayan birçok çocuğun Enstitülere girişine neden olacağı, bunun da Enstitülerin yapısının temelinden bozulabileceğini düşünmektedir. ⁴⁶⁴ Fakat Maraş Milletvekili Emin Soysal onun bu düşüncesine karşı çıkmıştır. Sivas Milletvekili Şakir Uma ise 4. ve 5. Sınıfları olmadığı için kaza veya şehir merkezlerine giderek ikmal yolu ile ilkokulu tamamlayanların durumu ne olacaktır? Diyerek o da bu değişikliğin boşuna olduğunu, zaten tatbikatta bu çocukların Enstitülere alındığını savunmuştur. ⁴⁶⁵ Uzun tartışmaların ardından yapılan değişiklikle Köy Enstitülerine köy ve bucaklarla, belediye teşkilâtı bulunan kasaba, köy ve bucakların, merkez nüfusu iki binden aşağı

⁴⁶² TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 24, s. 430.

⁴⁶³ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 24, s.432, 433,434.

⁴⁶⁴ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 24, s. 431.

⁴⁶⁵ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 24, s. 435.

olan ilçe merkezlerinin 5 sınıflı ilkokullarını tamamlayan ve bu yerlerde kayıtlı olan çocuklarla, ailesi köyde oturmakla beraber tam teşkilatlı okulu olmadığından eğitimini kasaba okullarında devam ettiren çocuklardan sağlıklı olanların alınması kabul edilmiştir.⁴⁶⁶ Bu değişiklik ilerde Enstitülere alınan öğrenci sayılarında düşmelere neden olabilecek ciddi bir tasfiye örneği durumundadır. Ayrıca 19.06 1942 Tarih ve '4274 Sayılı 'Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilât Kanunu'na bir madde eklenerek Enstitüler ile ilişki kesilenlerin tazminat ödeme sorunu çözülmüştür.⁴⁶⁷

1950 Yılı 'Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun birçok maddesinin değişikliğe uğradığı yıl olmakla birlikte Enstitülerle ilgili suçlama ve iddiaların doruk noktasına çıktığı ve kurumların yozlaştırıldığı bir yıl olmuştur. Komünizm tartışmaları ve bu kurumlarda komünist yapılanmalar hakkındaki iddialar siyasetçiler arasında ve basın yayın organlarında tartışma konusu olmuştur. Milli Eğitim Bakanları Tahsin Banguoğlu bakanlığının ilk günlerinde kendisini bu tartışmaların içinde bulmuşlardır. Ancak Banguoğlu'nun genel olarak enstitülerde komünizm propagandalarının eskisi kadar ciddi boyutlarının olmayacağı yönündedir. 6 Ocak 1950 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde Adana Köy Enstitüsünde bir grup öğretmenin Türk bayrağındaki ay ve yıldızın çıkarılarak yerine orak ve çekiç sembollerini yerleştirmeleri üzerinde durulmuştur. Bu tür öğretmenlerin sayılarının ve etkilerinin eskisi kadar olmadığı ifade edilmiştir. Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili Abidin Potoğlu ile CKMP Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz konuyla ilgili söz alarak Milli Eğitim Bakanı'ndan açıklama istemişlerdir. Ayrıca ders kitaplarının her yıl değişmesi ve tek parti iktidarı zihniyetinde basılmasının bu tür olaylara cesaret verdiğini dile getirmişlerdir.

CHP Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüreğir ise Köy Enstitülerindeki komünist olayların sebebinin öğrenciler değil öğretmenler olduğunu dile getirerek, Bakanlığın bu konuya duyarlı ve uyanık olması gerektiğini dile getirmiştir. Milletvekillerinin eleştiri ve sorularına açıklama yapan Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu ise olaylardan haberinin olduğunu, önlemler almaya çalıştıklarını ve bu

⁴⁶⁶ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 44, C. 24, s. 444.

⁴⁶⁷ '30 Eylül 1949 tarihine kadar 4274 sayılı Kanununun 63. maddesine göre köy enstitüleriyle ilişkileri kesilen öğrenciler ve kefilleri hakkında 3803 sayılı Kanununun 4. maddesi hükmü uygulanmaz. Bu gibiler hakkında hükme bağlanmış tazminat alacakları affolunur. Ancak tahsil edilmiş olan mebalığ geri verilmez' TBMMZC., Dönem 8, Bir. 72, C. 25, s. 1011.

olayların eskisi kadar etkili olamayacağını söyleyerek, bazı öğretmenlerin din derslerini verme konusunda zorluk çıkardıkları için başka yerlere tayin edildiklerini dile getirmiştir. Artık ders kitaplarına hiçbir parti ideolojisinin yer verilmeyeceğini söylemiştir.⁴⁶⁸ Bakan Tahsin Banguoğlu daha sonra TBMM'deki bir konuşmasında okulların komünizm yuvası oldukları iddialarına kurban edilmeyeceğini söylemiştir.⁴⁶⁹

Ancak Milletvekillerinin de ifade ettiği gibi birçok şehirde bazı öğretmenlerin gerek okullarında gerekse çalıştıkları ilçe veya köylerde halka komünist ve sosyalist fikirler benimsetme çabaları içinde oldukları görülmektedir. Örneğin Aksaray'ın Çardak Köyünde Nisan 1950'de öğretmen olarak çalışan Mahmut Makal Aksaray Halkevinde gençlere yaptığı komünizm içerikli bir konuşmasından dolayı tutuklanmıştır. 'Bizim Köy' Kitabının yazarı Mahmut Makal, Niğde Valisi İbrahim Tevfik Kutlar'ın Cumhuriyet gazetesine verdiği demece göre yazdığı bu kitaptan dolayı değil köyde ve halkevinde yaptığı bir konuşmasından dolayı tutuklanmıştır. Niğde Valisinin deyişine göre köylülere yaptığı bir konuşmasında, zenginlerin çocuklarını okutup, fakirlerin çocuklarını okutamadığını, iki üç sene sonra yeni bir devletin kurulacağını ve o zaman zengin, fakir olmadan herkesin eşit bir şekilde okuyabileceğini söylemiştir. Böylece bu sözlerinde komünizmi övdüğü için 29.03.1950 pazar günü tutuklanmıştır.⁴⁷⁰ Ancak Mahmut Makal ile 13 Nisan 1950'de yapılan bir söyleşide kendisinin komünistlikle suçlandığından dolayı çok üzgün olduğunu ifade etmiştir:

“Moskoflara hizmet eder tarzda ithamlar karşısında büyük bir üzüntü duymaktayım. Kökü köye ve anavatana dayanan bir ailenin çocuğuyum. Beş sene Köy Enstitüsünde okudum, bütün varlığımla köy idealine ve milliyetime bağlıyım. Bu davanın hizmetkârı olmak büyük bir fazilet sayılmak lazım gelirken milliyetime değil Moskoflara hizmet eder tarzda isnad ve ithamlar karşısında büyük bir üzüntü duyuyorum.” demiştir.⁴⁷¹

17 Nisan 1950' de Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Feridun Öner' e hayat hikâyesini anlatan Mahmut Makal, fikirleri yüzünden aldığı cezadan dolayı köy hayatını bilmeyenleri suçlamıştır:

⁴⁶⁸ “Köy Enstitülerindeki Solculuk Cereyanları”, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1950, s. 7.

⁴⁶⁹ “Okullarımız Komünizm Propagandasından Masundur”, **Cumhuriyet**, 8 Ocak 1950, s. 2.

⁴⁷⁰ “Bizim Köy Müellifinin Tevkifi”, **Cumhuriyet**, 11 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

⁴⁷¹ “Bizim Köy Müellifi ile Bir Konuşma”, **Cumhuriyet**, 13 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

“Balı bilmeyen köylü çocuğu olur muymuş, çorapsız gezen köylü var mıymış, köyde bit bulunur muymuş ve köylü oturup da bitik yer miymiş? Bu softalar, bu yobazlar bu satırlardan gocunacaklarına gitsinler de köy ve köylüleri görsünler. Sırası gelince avaz avaz bağıryorlar.”⁴⁷²

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden ve Celal Bayar'ın da Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ankara'ya gelen Mahmut Makal, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile de görüşmüştür. Bayar onunla aynı şeyleri düşünmediğini yine köy üzerinden örnek vererek anlatmaya çalışmıştır;

“Ben de köy çocuğuyum yalnız bizim köy ile sizin köy arasında bazı farklılıklar var. Bizim köyde halk memleket meseleleri üzerinde düşünebilecek uyanıklıktadır. Neşriyatla daha fazla ilgilenirler, köy kahvehanelerinde tarih kitapları okunur. Gazete, mecmua, kitap köye fazla girmiştir. Bunun da sebebi bizim köyün İstanbul'a biraz daha yakın olmasıdır. Bizim köyde okuyanların nispeti fazladır. Bir zamanlar büyük merkezlerde mektep yok iken bizim köyde idadi bile vardı.”⁴⁷³

Enstitülerle ilgili eleştirilere ve suçlamalara yönelik tartışmalar daha sonraki yıllarda artarak devam etmiştir. Bu iddialar enstitülerin başlangıçta belirlenen amaçlarından uzaklaşmasına ve Demokrat Parti iktidarında CHP iktidarına yönelik yapılan eleştirilerin en büyük kaynağı durumuna gelmesine ortam hazırlamıştır.

f- CHP İktidarı'nın Zayıflaması ve Demokrat Parti'nin İktidar Olması

İkinci Dünya Savaşı'nın müttefikler lehine sonuçlanacağı anlaşılınca Avrupa kıtası uluslararası güç merkezi olmaktan uzaklaşmış, Amerika ve Sovyetler Birliği kıtasal büyüklükte ülkeler olarak ön plana çıkmıştır. Yenidünya düzeninin, paylaşım alanları ve nüfuz sahalarının saptanması amacıyla çeşitli konferanslar yapılmıştır. Özellikle Almanların Stalingrad yenilgisi sonrasında İngiltere, Sovyet Rusya, ABD arasında konferanslar yapılmıştır. Türkiye'nin çok yakından takip ettiği bu konferanslar Casablanca (14 Ocak 1943), Adana (30 Ocak-1 Şubat 1943), Quebec (11-24 Ağustos 1943), Moskova (19 Ekim 1943), Birinci Kahire (5-6 Kasım 1943), Tahran (23-24 Kasım 1943), İkinci Kahire (4-8 Aralık 1943) konferanslarıydı. Yeni düzenin inşasına ekonomik olarak 1944 yılında toplanan Bretton Woods konferansında alınan kararlarla başlanmıştır. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'nın kurulması ile savaşın bitmesine yakın bir zamanda toplanan Yalta Konferansı'nda (4-11 Şubat 1945) Roosevelt-Stalin-Churchill üçlüsü Türkiye'yi de

⁴⁷² “Feridun Öner, *Bizim Köy Müellifi Hayatını Anlatıyor*”, **Cumhuriyet**, 17 Nisan 1950 Pazartesi, s. 1 ve 4.

⁴⁷³ “C. Başkanın Dün Mahmut Makal'ı Kabul Etti” **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1950 Cuma, s. 1 ve 2.

yakından ilgilendiren kararlar almışlardır. Dünya paylaşımı konusu Birleşmiş Milletlerin kurulması kararının alındığı San Fransisko Konferansı'ndan (Mayıs-Haziran 1945) itibaren ortaya çıkmış, Potsdam Konferansı'nda ise (Temmuz-Ağustos 1945) netleşmiştir.⁴⁷⁴ 1945-47 arasında ise güvensiz bir ortam oluşmuş, ABD ve Sovyetler Birliği arasında uzun bir süre devam edecek olan gergin bir ortam ortaya çıkmıştır. Amerikalı iş adamı Bernard Boruch tarafından 17 Nisan 1947 tarihinde Güney Carolina Meclisi'nde ilk kez ifade edilen 'Soğuk Savaş' terimiyle yeni sürecin temelleri atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları, Türkiye'nin yalnızca iç politik gelişmelerinde değil, dış politika seçimlerinde de önemli kırılmalara yol açtı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Avrupalı devletler, finansal kalkınmaya devletin öncülük etmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Bunun için 'Devletçilik' politikasını kalkınmanın çok önemli bir ayağı olarak kabul etmişlerdir. Ancak Adolf Hitler liderliğindeki Almanya'sının yenilmesiyle Batılı devletlerle iş birliği yapan Sovyetler Birliği Stalin ile komşularını tehdit etmeye başlamıştır. Türkiye tehditler karşısında ABD ile askeri yardım ve iş birliği ilişkisine yönelmiştir. Türkiye Truman Doktrini çerçevesinde siyasi ve askeri olarak Amerikan destek ve yardımlarına açık hale gelmiştir.⁴⁷⁵ Ayrıca Marshall Planı kapsamında alınan yardımlar da ABD-Türkiye ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Marshall Yardımının etkileri en çok tarım sektöründe görülmüştür. Türkiye bu tarihten sonra ekonomik kalkınma için dış borçlanmaya ağırlık vermiştir. Ancak bu dönemde döviz mevduatında yetersiz ve dış ticaret fazlası olan Türkiye'nin yardım almasının yanlış olduğunu düşünen siyasetçiler olmuş ancak buna engel olamamışlardır.⁴⁷⁶ Ancak Marshall yardımları, 1950 yılı için geçici bir iyileşme sağlamıştır. Türkiye'nin ABD ve batı yanlısı politikası ve oradan gelecek siyasal desteği sürdürmek isteği, batıya rağmen batılılaşma yönünde kurulan devletin uluslararası alanda tarafsız ve bağımsız olma durumundan uzaklaştığı anlamına geliyordu.

Dünyada bu süreçte olan gelişmeler, Türkiye'nin iç politikasında birçok gelişmeye kaynaklık etmiştir. Türk siyasal yaşamını, eğitim, sağlık vb. durumunu

⁴⁷⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 450-465.; Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Kitabevi, İstanbul 2007, s. 193.

⁴⁷⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 517, 518.

⁴⁷⁶ Korkut, Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002**, İmge Yayınları, Ankara 2003, s. 28.

yeniden şekillendirecek olaylar yaşanmıştır. Öteden beri CHP iktidarına karşı gelişen Muhalif hareketin giderek arttığı görülmektedir. 27 Ekim 1945'te bir iş adamı olan Nuri Demirağ'ın kurduğu 'Milli Kalkınma Partisi' ile Türkiye'de yeniden çok partili siyasal bir dönem başlamıştır. '3780 sayılı Milli Korunma Kanunu' (1940), '4305 Sayılı Varlık Vergisi Kanunu' 16 (1942), '4753 Sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' (1945) gibi ekonomik sıkıntılarla çıkarılan kanunlar da etkili olmuştur. 'Milli Korunma Kanunu' ile ürüne el koyma, zorla çalıştırma gibi savaş koşullarında üretimin devamlılığını sağlama ve temel besin gıdalarının temininde sıkıntı çekmeme düşünceleri hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Fakat uygulamada yapılan yanlışlıklar zararlı sonuçlara ve karaborsacılığın artmasına yol açmıştır. Varlık Vergisi Kanunu ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun deyişiyle "ihtilal kokan bir kanun" olmuştur.⁴⁷⁷ Bu dönemde muhalefet-iktidar ilişkilerinin anlaşılmasında önemli olaylardan bir diğeri ise 'Tan Gazetesi' matbaasının 4 Aralık 1945'te basılmasıdır.

06.11.1945 Tarihinde kabul edilen 'Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu' nu TBMM' de görüşülürken CHP içerisinde o zamana kadar kendisini çok açık bir şekilde belli etmeyen bazı muhalif unsurlar bu kanunun 17. Maddesi görüşülürken daha bariz bir şekilde varlık göstermiştir.⁴⁷⁸ 17. Maddeye itiraz eden Celal Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes 'dörtlü Takrir' adıyla Meclise bir önerge vermişlerdir. 7 Haziran'da verilen bu önerge, 12 Haziran günü CHP Meclis grubunda reddedilmiştir. Bu olay üzerine adı geçen kişiler tarafından Demokrat Parti kurulmuştur (7 Ocak 1946). Başlangıçta yeni parti CHP'nin bir uzantısı gibi algılanmış olup, yöneticilerin en büyük korkusu partinin bir muvazaa partisi (Danışıklılık Partisi) zannedilmesi olmuştur. Partinin kuruluş döneminde içine düştüğü karışık durumu, kurucularından Celal Bayar; "*Bütün topraklar bize çevrilmiş. Sağa dönsen faşist derler, sola dönsen komünist. Ortada kalsam Halk Partisinden niçin ayrıldınız, diyorlar*" şeklinde açıklamıştır.⁴⁷⁹ Ancak Celal Bayar'ın hemen

⁴⁷⁷ **Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü devirlerine ait seçme fıkralar**, s. 518, 554.

⁴⁷⁸ Madde 17: Topraksız olan kiracılar veya tarım işçileri tarafından işlenmekte olan arazi, o bölgede 39. madde gereğince dağıtmaya tabii tutulan miktarın kendi seçtiği yerde üç katı sahibine bırakılmak şartıyla yukarıda yazılı çiftçi ve işçilere verilmek üzere kamulaştırılabilir. Sahibine bırakılacak olan arazi 50 dönümden aşağı olamaz. **Resmî Gazete** Sayı 6032 Tarih 15 Haziran 1945

⁴⁷⁹ **Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü devirlerine ait seçme fıkralar**, s. 660, 686.

hemen tüm devlet törenlerine Adnan Menderes ile birlikte katılmış olması aralarındaki siyasi iş birliğinin ne derece güçlü olduğunu göstermiştir.⁴⁸⁰

Demokrat Parti'nin giderek hızlı bir şekilde muhalefete başlaması CHP' nin giderek güç kaybetmesine yol açmıştır. Dünyada oluşan yeni konjonktürle birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar halkın CHP yönetimine karşı tavır almalarına neden olmuştur. İsmet İnönü ve CHP iktidarına karşı yapılan eleştiriler azami düzeye çıkmıştır. Toplumsal hareketlilikte dikkat çekici artışlar olmaya başlamıştır. Liberal eğilimli 'Vatan Gazetesi' ile sosyalist eğilimli 'Tan Gazetesi' yayınları ile bu hareketliliklerde etkili olmuştur. Bu siyasi ve ekonomik durumlar içerisinde 14 Mayıs 1950'de seçimlere gidilerek ekonomik sorunlara siyasi çözümler arama yolu tercih edilmiştir.

14 Mayıs 1950'de Türkiye'de Genel Seçimler yapılmıştır. Seçim sonucunda Demokrat Parti %55,2 Cumhuriyet Halk Partisi %39,6, Millet Partisi %4,6, oranında oy almıştır. Demokrat Parti 415 Milletvekilliği çıkararak 27 yıl süren CHP iktidarına son vermiştir. Böylece I. Menderes Hükümeti kurulmuştur (22.05.1950-09.03.1951). 22 Mayıs 1950' Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise İsmet İnönü yerine Celal Bayar Cumhurbaşkanı olmuştur. Böylece İsmet İnönü'nün 1960'lara kadar ülke yönetimindeki etkisi giderek kaybolmaya başlamıştır.

Demokrat Parti iktidara gelir gelmez kendisine ekonomi, dış politika ve eğitimde yeni hedefler belirleyerek yeni bir dönemi başlatmıştır. Öncelikle ekonomik alanda bazı programlar hazırlanmıştır. Avrupa'da devletçilik uygulamaları tartışılıp uygulama sahasına konulurken Demokrat Parti bunun aksini savunan bir tutum sergilemiştir. Sanayiye olan yatırımı azaltarak, tarım sektörünü geliştirmeye yönelik icraatlar gerçekleştirmek istemiş, sanayii özel sektöre bırakılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle kamuya ait sanayi kuruluşlarının özel sektöre satışı için kanuni düzenlemeler yapılmıştır. Ancak tarımı desteklemek için Demokrat Parti'nin bazı faaliyetleri (Toprak Mahsulleri Ofisi'nin çok yüksek fiyatlarla buğday alması vs. gibi) hazinenin zarar etmesine ve enflasyonunun artmasına sebep olmuştur.⁴⁸¹

⁴⁸⁰ Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 36, Gömlek: 88, Belge No: 88001; Bkz. Ek-18, s. 374.

⁴⁸¹ Tunay Karakök, "Menderes Döneminde Türkiye'de Eğitim", *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, C. I Sayı II Ağustos 2011, s. 89,90,97.

Birinci Adnan Menderes Hükümeti'nde (22 Mayıs 1950 – 9 Mart 1951) eğitim alanında 'milli ve manevi değerlerin' ön plana alındığı görülmektedir. Parti programında Milli ve manevi değerlerin olmadığı bir ülkenin geleceğinin olamayacağı ifade ileri sürülmüştür. Demokrat Parti din eğitiminin etkinlik kazanmasında etkili bir parti haline gelmiştir.⁴⁸² Demokrat Parti Programının 12. Maddesinde Parti, ilk ve orta eğitimde din dersleri konulması, üniversitelerde ilahiyat fakültelerinin kurulması öngörülmüştür. Fakat din derslerini alacak öğrencilerin yaşları reşit oluncaya kadar ailesinin iradesine tabi olması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁸³

Genel olarak bakıldığında, Adnan Menderes'in Başbakanlığında Demokrat Parti iktidarında ilköğretim herkesin sahip olması gereken ortak bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkların kazandırıldığı önemli bir kademe olarak kabul edilmiştir. Eğitim, insanların karşılaştıkları sorunların çözümünde, toplum değerlerine uyum sağlamada ve temel becerilerle donatmada ana hedef olmalıdır.

g- Tartışmalar

Demokrat Parti Hükümeti'nin ilk Milli Eğitim Bakanı olan Avni Başman, milli eğitim teşkilatı için yeni bir kanun hazırlığı içinde olduklarını belirterek, Köy Enstitülerinin yeniden iyileştirilip, yapılanmasının planlandığını açıklamıştır.⁴⁸⁴ Kuruluşundan itibaren eğitimde din ve ahlak konularını ön plana çıkaran Demokrat Parti, CHP iktidarını en çok bu alanlarda eleştirmiştir. Nitekim Demokrat Parti'nin 1949 yılında toplanan II. Büyük Kurultayında okullardaki din eğitimi ve laiklik hakkında partinin düşüncesini ortaya koymuştur. Türkiye'de dini eğitim ve din adamı yetiştirme konusunda esaslı bir program hazırlanacağı belirtilmiştir:

*'Partimiz... Laikliğin din aleyhtarlığı şeklindeki yanlış tefsirini reddeder; din hürriyetini diğer hürriyetler gibi insanlığın mukaddes haklarından tanır. Gerek dini tedrisat meselesi ve gerekse din adamını yetiştirecek müesseseler kurulması hususunda mütehasıslar tarafından esaslı bir program hazırlanması zaruridir. Üniversite içinde yer alacak İlahiyat Fakültesi ve ilmi mahiyette mümasil müesseseler, Milli Eğitim Bakanlığının bu kabil müesseseler gibi muhtar olmalıdırlar'*⁴⁸⁵

⁴⁸²Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859 – 1952)**, İstanbul 1952, s. 666, 667.

⁴⁸³ Selçuk Kantarcıoğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programında Kültür**, Ankara 1998, s. 44.

⁴⁸⁴ "Maarif Teşkilatı için yeni bir Kanun Hazırlanacak", **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1950 Pazartesi, s. 1 ve 3.

⁴⁸⁵ Yusuf Ekinci, **Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim (1920-2007)**, Ankara, 2007, s.65.

Ayrıca Demokrat Parti İktidara gelince kendisinden önce yapılanları ‘*Millete mal olanlar ve olmayanlar*’ şeklinde ikiye ayırmışlardır.⁴⁸⁶ Milliyetçi- muhafazakâr kesim Köy Enstitülerinde çalışan bazı kimselerin dogmatik, materyalist ve dar görüşlü fikirleriyle eğitim-öğretime zarar verdiklerini bu yönüyle bunların çok eleştirdikleri gerici diye niteledikleri çevrelerden daha gerici davrandıklarını ileri sürmüşlerdir. Demokrat Parti eğitim politikasına daha hızlı yön verip değişimleri parti programı çerçevesinde hemen gerçekleştirmek için din-ahlak konularını daha fazla ön plana getirmiştir. 8 Mayıs 1950’de Hükümet Programını Meclis’te okuyan Başbakan Adnan Menderes, ekonomik olarak ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlaki olarak sarsılmaz esaslara dayanmayan, manevi kıymetlere yer vermeyen bir toplumun bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü durumlara sürükleneceğini söylemiştir:

*“Maddi bakımdan ne kadar ilerlemiş olursa olsun, milli ve ahlaki sarsılmaz esaslara dayanmayan, ruhunda manevi kıymetlere yer vermeyen bir cemiyetin, bugünkü karışık dünya şartları içinde kötü akıbetlere sürükleneceği tabidir... Yıllardan beri sarıh bir istikametten ve rasyonel bir plandan mahrum olduğu için mütemadi değişikliklere, sarsıntılara uğrayan maarifimizin, milletçe katlanılan büyük fedakârlıklarla mütenasip bir verimlilik arz etmediği açık bir hakikattir.”*⁴⁸⁷

1950 Yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Van Milletvekili İbrahim Arvas ve Diyarbakır Milletvekili Osman Ocak (Osman Nuri Nakiboğlu), din eğitimi konusuna vurgu yapmıştır.⁴⁸⁸ Başbakanlığının ilk günlerinde Adnan Menderes, din ve vicdan serbestliğinin gereklerine uyulacağını ve din dersleri ile din adamı yetiştirecek yüksek kurumların acilen açılacağını söylemiştir.⁴⁸⁹ Birçok siyasetçi laikliği tartışmaya açarak din, ahlak, din eğitimi, Arapça Ezan, İmam-Hatipler gibi konuları daha çok dillendirirken TBMM içinde Köy Enstitüleri daha az konuşulmuşur. Yine de Demokrat Parti iktidarının ilk yılında Köy Enstitülerinde değişim ve tasfiye sürecinin daha da hızlandığı dönem olmuştur. Enstitülerden kızlar alınarak “Kız Köy Enstitüsü” ne çevirilen ‘Kızılçullu Köy Enstitüsü’nde bir araya getirilmiştir. Daha sonra Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsü ‘Kız Köy Enstitüsü’ne çevrilmiştir.⁴⁹⁰ Demokrat Parti’nin Milli Eğitim Bakanı Avni

⁴⁸⁶ Turan, a.g.e., s.19.

⁴⁸⁷ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 3, C. I, s. 29.

⁴⁸⁸ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 49, C. 24, s. 814-826.

⁴⁸⁹ Turan, a.g.e., s. 139.

⁴⁹⁰ Aydın, a.g.e., s. 112,113.

Başman, Köy Enstitülerinin artık sadece köy öğretmeni yetiştiren meslek okulları olacağını belirterek bir köylü çocuğunun hem öğretmen hem nalbant ve hem de hastabakıcı veya müzisyen olarak yetiştirilmesinin ideal bir iş olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹¹

Komünizme karşı geniş ölçüde mücadele edileceğini belirten Tevfik İleri ise Demokrat Parti iktidarının ikinci Milli Eğitim Bakanı olarak öğretmen eğitimi meselesiyle işe başlamıştır.⁴⁹² Böylece 23 Ekim 1950'de İstanbul'da "Yüksek Öğretmen Okulu" ve "Eğitim Enstitüleri" öğretmen yetiştirmek için tekrar açıldı.⁴⁹³ Nitekim Demokrat Partinin tüzüğündeki 40. Maddesinde öğretmenlerin kendilerini geliştirerek mesleklerinin doruğuna kadar çıkmaları gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁹⁴ Bu gelişme ve çabalar Köy Enstitülerinin öğretmen yetiştirmede yetersiz kaldığının ve ayrıca köye öğretmen yetiştiren okulların enstitü seviyesine yükseltilmesi anlamına gelmektedir. Yine köy ve şehir ayırımı gözetilmeden eğitim verecek olması da eğitimde birlik ve tek okul sisteminin yeniden canlandırılması demek oluyordu. "Yüksek Muallim Mektepleri"nin kapatılmasıyla öğretmen eğitiminin sekteye uğraması ve öğretmen yetiştirmek için açılan kurumların da istenilen başarıyı getiremeden siyasi konulara malzeme yapılması eğitimde büyük bir kayıp olarak değerlendiriliyordu. Zaten Bakan Tevfik İleri göreve başlar başlamaz bu okulları tekrar açacağını söylemişti. Demokrat Parti iktidarıyla birlikte aslında öğretmenlik eğitiminin daha akademik boyutlarda ele alınmaya başlanması önemli bir gelişme olmuştur. Dönemin basın yayın organları yükseköğrenim yapan herkesin öğretmen olabilmesini eleştirerek öğretmen okulunun yeniden açılmasıyla yerinde bir karar verildiği yorumlarını yapmışlardır.⁴⁹⁵

09.03.1951-17.05.1954 Tarihleri arasında görev yapan II. Menderes Hükümeti döneminde eğitim çalışmalarında yapısal düzenleme ve planlama açısından önemli değişikliklerin yapıldığı görülmektedir. İlkokul, ortaokul, yüksekokul ve teknik öğretim sınıflarının tek bir eğitim politikasına göre idare

⁴⁹¹ "Maarif Teşkilatı için yeni bir Kanun Hazırlanacak", **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1950 Pazartesi, s. 1 ve 3.

⁴⁹² "Komünizme Karşı Geniş Ölçüde Mücadele Açılıyor", **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1950 Cumartesi, s.1 ve 2.

⁴⁹³ "Yüksek Öğretmen Okulu Dün Törenle Açıldı", **Cumhuriyet**, 23 Ekim 1950 Pazar, s. 1 ve 4.

⁴⁹⁴ Salih Özkan, **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yayınları, Ankara 2008, s. 155.

⁴⁹⁵ "Muallim Davası", **Cumhuriyet**, 25 Ekim 1950 Salı, s. 1 ve 5.

edileceğinden söz edilmektedir. II. Menderes Hükümeti'nin eğitim planlamasında köy ve şehir okulları aynı eşitlikte ele alınmıştır. Köy okulları ve Köy Enstitüleriyle ilgili olarak daha açık ifadelere yer verilmiştir. Köy okulları yapımında Doğu illeri ile geri kalmış diğer illerin ihtiyaçlarının ön planda tutulması ve köy halkını yükümlülükten kurtaran hükümlerin getirilmesi üzerinde durulmuştur.⁴⁹⁶

h- Eğitimde Amerikan Etkileri ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Raporları

İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında, Müttefik Kuvvetler Amerika Birleşik Devletleri ile taraf olarak yer aldıkları uluslararası konferanslarda ortak hareket etseler de Amerika'nın uzun vadeli çıkarları hep ön plana çıkmıştır. Montrö Anlaşmasından beri Amerika Türk boğazlarının stratejik öneminden dolayı Karadenizde de etkili olabilmek için Türkiye ile arasını sıcak tutmaya önem vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan yenedünya düzeninde Batı ve özellikle Amerikan etkisi kendisini açıktan açığa hissettirmiştir.⁴⁹⁷ 1947'de Amerika'da kabul edilen 'Ulusal Güvenlik Kanunu (National Security Act)' ve bu yasaya dayanarak kurulan 'Ulusal Güvenlik Konseyi (National Security Council)' hem Birleşik Devletler toprakları hem de bu topraklar dışındaki bölgelerde gözetilecek savunma esaslarını belirleyen yeni bir güvenlik konsepti belirlemiştir.

Askeri, siyasi, ekonomik vb. alanlarda yürütülen bu yeni güvenlik stratejisinin bir ayağını da Amerikan hayat tarzını tüm dünyada günlük yaşamın içine sokmak ve oluşturulacak Amerika imajını ulusal çıkarlar doğrultusunda kullanmak oluşturuyordu. Bunun yapılabilmesi ise her türlü yazılı, görsel ve işitsel kitle iletişim aracının hatta eğitim araçlarının yaygınlaştırılmasına bağlanmıştır. 1948 yılında kabul edilen Smith-Mundt yasasıyla Birleşik Devletlerin dünya üzerindeki tanıtımının Amerikan ulusal çıkarları çerçevesinde desteklenmesi öngörülmüştür. 1945' te Türkçe yayın servisi kapatılan 'Amerika'nın Sesi Radyosu' nun Türkçe yayın bölümü ise Smith-Mundt yasasıyla tekrar başlamıştır. 1951 yılında Uluslararası Eğitim Enstitüsü (Institute of International Education) kurulmuştur. Böylece her türlü Amerikan etki, kontrol ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi

⁴⁹⁶ Ekinci, **a.g.e.**, s. 158.

⁴⁹⁷ İhsan Ömer Atagenç, "Nuri Gökhan Toprak, Türk Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Anlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C. 12 Sayı 24, 2019, s. 92.

için Amerika elinden geleni yapmıştır.⁴⁹⁸ Demokrat Parti iktidarı döneminde Milli Eğitim Bakanlığı'nın yabancı ülkelerle ve uluslararası kuruluşlarla bütün temaslarını düzenlemek, sonuçlandırmak, yabancı ülkelere temin edilen her türlü burs ve değişim programlarının tek elden yönetilmesini sağlamak amacıyla '*Kültürel Dış Münasebetler*' adı altında çalışan büroanın yine Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak '*Dış Münasebetler Müdürlüğü*'ne çevrilmesine karar verilmiştir.

1946 Sonrasında Türkiye'ye gelen ve 'Misyoner Barış Gönüllüleri' adı verilen kişilerle kültürel diplomasi atağında Amerika ile önemli bir safhaya girilmiştir. 1948 yılından itibaren kamuoyunda adı sıkça duyulan ve '*Türk Dostu*' olarak görülen Senatör J. William Fulbright faaliyetleriyle Türkiye'de yakından takip edilmiştir. "*Türkler fevkalade bir halk*" sözlerini içeren '*Türkiye'de Demokrasi*' isimli makalesini Kongrede okumasıyla Türk basını tarafından ilgiyle izlenmiştir. Yine "*Türkler Ortadoğu'nun en istikrarlı milletidir ve büyük ümitler vaat etmektedirler, Türkiye'de hakiki bir demokrasi vardır*" sözleri takdirle karşılanmıştır.⁴⁹⁹ Senatör Fulbright'ın çabasıyla başlatılan '*Eğitim Alanında Uluslararası Değişim Programı*'nın 1949 yılında resmileşmesi ABD propaganda sisteminin çok mühim bir parçasını meydana getirmiştir.

ABD ile Türkiye arasında yapılan Fulbright anlaşması incelendiğinde, anlaşmanın aslında bir kredi anlaşması olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü Türkiye ve ABD hükümetleri arasında Kahire'de 27 Şubat 1946 tarihinde imzalanan 10 milyon dolarlık kredi anlaşmasının 3. maddesi bu anlaşmanın hukuki dayanağını oluşturmaktadır.⁵⁰⁰ 27 Şubat 1946'da Kahire'de ilk görüşmelerinin yapıldığı, 27 Aralık 1949'da da Ankara'da Türk hükümetince onaylanan anlaşma 18.03.1950'de resmen uygulanmaya başlanmıştır. Anlaşma sonrasında Türk tarafını temsilen söz alan Dışişleri Bakanlığı Genel Kâtabi Büyükelçi Faik Zihni Akdur, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında günden güne artan dostluk münasebetlerini imzalanmış olan kültür anlaşmasının kuvvetlendireceğini söylemiştir. ABD tarafını temsilen bir konuşma yapan Amerikan Büyükelçisi Wadsworth ise Türklerin ve

⁴⁹⁸Türkkaya Ataöv, **Amerika-NATO ve Türkiye**, İleri Yayınları, İstanbul 2006, s. 230,231,232.

⁴⁹⁹"*Türkiye'de Hakiki Demokrasi Vardır*", **Milliyet**, 7 Ekim 1952, s. 7.

⁵⁰⁰**T.C. Resmî Gazete**. 10 Mayıs 1946 Sayı 6303 Kabul Tarihi: 08.05.1946 No: 4882 s. 10545,10546.

Amerikalıların iş birliği yapmaları ve birbirlerini anlamalarının bugün her zamankinden daha önemli olduğunu ve Türkiye ile Amerika arasındaki dostluğun hiçbir zaman oğünkü kadar esaslı olmadığını söylemiştir.⁵⁰¹

Anlaşmanın görünürdeki amacı Türk öğrencilerin Amerika'ya ve Amerikalı öğrencilerin de Türkiye'ye gelmeleri hedeflenmiştir. Beyrut'ta bulunan 'Amerikan Üniversitesi'ne bağlı olarak çalışan Komisyonun asıl amacı ise öğretmenler, öğrenciler ve üniversite görevlilerinin Amerika'da eğitim görmelerinin sağlanmasıdır.⁵⁰² Anlaşmaya göre eğitim faaliyetleri ve öğrenci değişim programı için kurulacak Fulbright komisyonun (Birleşik Devletler Eğitim Komisyonu) para kaynağının Türk Hükümetinin Amerika'ya olan borcundan tahsil edileceği belirtilmiştir (Madde 1). Amerikanın Büyükelçisi tarafından seçilecek 4 komisyon üyesinden en az ikisi Amerikan Dış İşlerinde görevli memurlardan seçilmek zorundadır. Komisyon tarafından yapılacak bütün harcamalar ABD Dışişleri Bakanı'nın kabul edeceği senelik bütçeye göre olacaktır (Madde 3). Komisyon üyelerinin dördünün Türk vatandaşı ve dördünün de ABD vatandaşı olmak üzere sekiz üyeden oluşacağı belirtilmiştir. Türkiye'deki ABD diplomatik heyetinin başı olan Amerikan büyükelçisinin Komisyonun fahri başkanı olacağı ve komisyonda herhangi bir oylama işleminde oyların eşit oluşması durumunda Amerikan Büyükelçisinin vereceği kararın belirleyici olacağı dikkat çekmektedir (madde 5).⁵⁰³ Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri Dış İşleri Bakanı uygun gördüğü takdirde Komisyonun her konudaki kararlarını gözden geçirme yetkisine sahiptir (10. Madde). 14 maddeden oluşan bu anlaşmaya yapılan eleştiriler en çok 5. Madde üzerinde olmuştur. Eğitim sisteminin ABD'ye teslim edilmesine yönelik olarak hazırlandığı değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu maddeye göre Türk eğitim sisteminde ABD'ye ayrıcalıklar verilmiş, bağımsız eğitim politikaları sekteye uğratılmıştır.

1945-1950 arasında Sovyetler Birliği'nden gelen tehditler sonucunda, Türkiye Amerikan yardım ve desteğine ihtiyaç duyar hale gelmiştir. ABD'nin *Truman Doktrini* ve *Marshal Yardımları*'nı Türkiye üzerinde uygulayıp, Rusya'ya karşı bölgede önemli müttefik devlet elde etmek için bunu bir fırsat olarak

⁵⁰¹ "Türkiye ile Amerika Kültür Anlaşması Dün İmzalandı" **Vatan**, 28 Aralık 1949, s. 1 ve 3.

⁵⁰² M. Şükrü Koç, **Eğitimde Emperyalizm ve Yabancılaşma**, Güven yayınları, Ankara 1970, s. 154.

⁵⁰³ Cumhurbaşkanlığından Hükümete gelen tezkere için bkz. **TBMMZC.**, Dönem 7, Bir. 44, C. 25, s. 5, 220. **Resmî Gazete** 18.03.1950- Sayı 7460 s. 18116-18117.

değerlendirmiştir. Amerika, uzun vadede Türkiye’yi bölgede Rusya’a karşı bir denge unsuru yapmaya çalışmak için Türkiye’nin eğitim-kültür politikalarını kullanmak istemiş olabilir. *Fulbright Programı Anlaşması* ile daha ileri düzeylere çıkan Türk-Amerikan ilişkileri iç siyasette bazı dengeleri değiştirmiştir.

Milliyetçi çevreler bu anlaşma ile özellikle eğitim-öğretim işleriyle fikir hayatımızın Amerika’ya teslim edildiğini iddia etmişlerdir.⁵⁰⁴ Bu eleştirilerde Köy okullarının daha da çoğaltılacağı yerde önemsizleştirilerek kapatılmasına zemin hazırlandığı dile getirilmiştir. Basit bir eğitim anlaşması gibi görünen ve üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmamış bu anlaşmayla Türkiye hükümetlerinin denetimi dışında eğitimin karar alma süreçlerinde Amerikan hükümeti tarafından izlenen bir üst yapının bundan sonra hüküm süreceğinin kabul edildiği anlaşılmaktadır. Zira Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde oluşturulan “Eğitimi Geliştirme Komisyonu”nun üçte ikisi Amerikalı ve Fulbright bağlantılı personelden oluşmuştur. Yine anlaşma metninde, komisyonun Türk üyelerinin görevleri, yetkileri ve kime karşı sorumlu olduklarına dair tek kelimenin bulunmaması dikkat çekicidir. Değişim programının masraflarının Türkiye’nin ABD’ye olan borcunun karşılığı olarak tahsil edileceğinin belirtilmesi ise Türkiye’nin bu anlaşmadan maddi olarak kazançlı çıkmayacağını da göstermektedir. Bu anlaşma, uzun vadede ABD çıkarlarını gözetten bir takım gizli oluşumları Türk eğitim sistemi içerisine sokarak, ABD yanlısı politikaların uygulanmasını sağlamaya çalışmıştır. İsmet İnönü, bu anlaşmadan rahatsız olduğunu belirtmiştir. Daha bağımsız politikalar için görevlendirdiği teknik uzmanların işlerinin iğfal edilmeye çalışıldığını ifade ederek, “*Bir görev veriyorum, sonucu bana gelmeden, Washington’un haberi oluyor. Sonucu memurlardan önce sefirden öğreniyorum*” demiştir.⁵⁰⁵

Fulbright Anlaşması ile önemli bir ivme kazanan Türk Amerikan ilişkilerini daha da uzun vadede kalıcı hale getiren gelişme hiç şüphesiz ki Türkiye’nin

⁵⁰⁴ Fulbright Komisyonu Amerikan Kongresi tarafından 1946’dan hemen sonra 2. Dünya Savaşı bitiminde, eğitimsel ve kültürel değişim yoluyla ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirmek için Senatör J. William Fulbright tarafından oluşturulmuştur. 1949 yılında Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanan anlaşmanın ardından, TBMM’den 1950 yılında çıkarılan 5596 Sayılı Yasa çerçevesinde Türkiye’de de faaliyete başlamıştır. Komisyonun bütçesi Türk ve Amerikan hükümetlerince ortaklaşa karşılanacaktır. <https://tr.usembassy.gov/tr/education-culture-tr/fulbright-program-tr/> Erişim tarihi 05.01.2019

⁵⁰⁵ Ufuk Coşkun, “*Millî Eğitimi Esir Alan Anlaşma: Fulbright*”, **Yörünge Dergisi**, Aralık 2017. <https://www.yorungedergi.com/2017/12/milli-egitimi-esir-alan-anlasma-fulbright/>

NATO'ya girmesi olmuştur. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya barışının sağlanacağı beklenirken tekrardan ülkeler arasında bloklaşma yarışına gidilmesi, Türkiye'yi de tedirgin etmiştir. Türkiye, Sovyet Rusya tehlikesi karşısında doğal olarak yüzünü ABD'ye daha güçlü bir şekilde çevirmiştir. Türkiye'nin amacı ABD'ye yaklaşarak Batılı devletlerin oluşturduğu uluslararası kuruluşlara girmek olmuştur. Amerika, 1949'dan itibaren tekrar Avrupa ve dünya devletlerinin işine karışmama siyasetinden ayrılırken, dünya siyasetinde uzun bir süre var olmanın da temellerini atmaya başlamıştır. ABD öncülüğünde Batı ülkelerinin 1949'da kurdukları Kuzey Atlantik Paktı'na üye olmak için Türkiye çeşitli yollar aramaya başlamıştır. Aslında Türkiye Amerika ile bir ittifakın içinde olmak için Hasan Saka Hükümeti döneminde Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın çabalarıyla bir girişimde bulunmuş ancak ABD Dışişleri Bakanı Marshal'ın '*Biz zaten size yardım ediyoruz buna gerek yok*' cevabından dolayı sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine Türkiye NATO'nun Akdeniz bölge ülkeleri ile bir pakt kurmasının barışa çok büyük katkı sağlayacağı fikrini ortaya atarak NATO'ya girme çalışmalarına devam etmiştir.

Demokrat Parti iktidara gelince Adnan Menderes, Türkiye'nin halk egemenliği ve demokrasiye dayalı bir devlet olmasından dolayı NATO üyesi ülkelerin Türkiye'yi ittifak içine almaları gerektiğini söylemiştir. Nitekim Kore Savaşı'nın çıkması, ABD ve müttefiklerini Çin ve Sovyet Rusya'ya karşı yeniden denge arayışına itmiştir. Böylece hem Avrupa ülkeleri ve hem de Amerika dış politikalarını Türkiye lehinde değiştirerek, Türkiye'den Koreye asker göndermesini istemişlerdir. Kore'de Türkiye'nin askeri başarıları her kesin dikkatini çekmiş nihayetinde Türkiye Yunanistan ile birlikte 18 Şubat 1952'de NATO'ya alınmıştır. Böylece Türkiye tekrar yalnızlık politikasından kurtularak yönünü batıya dönmüştür. Türkiye'nin NATO'ya girişi Türk Amerikan ilişkilerinde çok uzun süre devam edecek bir birlikteliği de beraberinde getirmiştir.⁵⁰⁶

ABD kökenli çeşitli dernek ve vakıflar da ekonomik güçleri oranında Türkiye'deki eğitim çalışmalarına destekte bulunmuştur. Bunların içinde en önemlilerinden biri kuşkusuz Rockefeller Vakfı'dır. Bir hayır kurumu olarak ortaya

⁵⁰⁶ Abbas Balcı, "*Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye'nin Nato'ya Giriş Denemeleri ve Türkiye'nin Nato'ya Girişi 1945-1960*", Siirt Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 13, 2019, s. 255-261.

çıkan Rockefeller Vakfı soğuk savaşın başlangıç yıllarında dünyanın pek çok yerinde temsilcilikler açmış, yardımlarda bulunmuştur. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra diğerleri gibi Rockefeller'lerin ve kurdukları vakfın etkinliği de Türkiye'de artmaya başlamıştır.⁵⁰⁷ 1954'ten itibaren ise Türkiye'deki çalışmalarını yoğunlaştıran 'Ford Vakfı' ABD'den gelen uzmanların istekleri doğrultusunda ilerleyen yıllarda 'Deneme Okulları' adında kurumların açılması ve Türk-Amerikan eğitim ilişkilerinin daha sıkı boyutlara gelmesini sağlamıştır.⁵⁰⁸ Böylece Türk eğitim sistemine ABD etkisi atarak devam etmiştir.

Demokrat Parti İktidarı'nda, tek parti rejiminde oluşturulan ve yerleştirilen Türk milli eğitim ideolojisinin yeniden üretilmesi ve süreklilik kazanması dönemi olmuştur. Eğitimde belirgin ve sürekliliği olan bir sistem kurulmaya çalışılmıştır. Bunun için gelenekçi eğitim sistemiyle Batılı eğitim sistemi ortak paydada buluşturulmaya çalışılmıştır. Daha önceki dönemlerde olduğu gibi Türk ve yabancı eğitim uzmanlarının araştırmaları ve tespitleri incelenerek özgün bir program ortaya konulmaya çalışılmıştır. II. Menderes Hükümeti'nin eğitim planlamasında köy ve şehir okulları ile yükseköğrenimin tüm basamaklarında yapılacak düzenlemeleri ülke genelinde uygulayabilmek için yerli ve yabancı birçok eğitim uzmanının hazırladığı raporlar ve görüşler değerlendirilmiştir. Nitekim Amerika ile Türkiye arasındaki bu yakınlaşmalarla halk eğitimi üzerine ön plana çıkmış olan birçok ABD'li uzmanın görüşlerine başvurularak eğitim politikaları yeniden belirlenmeye çalışılmıştır. 1950-1960 arasında ABD'den 43 ve Fransa'dan da 1 tane olmak üzere 44 yabancı uzman Türkiye'ye gelmiştir.⁵⁰⁹ DP iktidarında ilk önce 1951 yılında ABD'li Watson Dickerman'ın raporlarına başvurmuştur. Daha sonra ise sırayla Kate Wofford, John Ruffi, Roben J. Maaske, Lester Beals, Ellsworth Topkins, M. Costat ve Elizabeth S. Gorrive' in raporları incelenmiştir.

Watson Dickerman'ın raporu üç bölümden oluşmuş olup birinci bölüm halk eğitimi ile ilgilidir. Dickerman, Türk eğitiminin eski ve köklü bir geçmişe sahip olduğunu ifade etmiştir. Halk hikâyeleri ve türküleri, orta oyunu, karagöz, köy odası, kahve ve camilerin halk eğitimi çalışmalarına birer örnek olduğunu, halk eğitiminin

⁵⁰⁷ Mehmet Emin Değer, **Oltadaki Balık Türkiye: Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 523,524,525.

⁵⁰⁸ M. Ş. Koç, **a.g.e.**, s. 151.

⁵⁰⁹ Şahin, **a.g.e.**, s. 74,75,76,77.

Türkiye'nin büyük zorluklar karşısında verdiği mücadelede önemli bir rol oynadığını belirtmiştir. Dickerman, Türkiye'nin halk eğitimi için yapması gereken işleri şöyle sıralamıştır: Dikkatli bir planlama, devlet yardımı, bölgesel teşebbüsün teşviki ve iş birliği. İkinci bölüm halk eğitiminde görevli öğretmenleri karşılaştığı sorunlar ve bunların nasıl halledileceği üzerinde olmuştur. Raporda eğitimcilere yönelik önerilere de yer verilmiştir. Türkiye nüfusunun %80'i köylerde olduğundan onların eğitiminin önemi üzerinde öncelikli olarak durulması gerektiğini belirtmiştir. Dickerman'a göre, zaman sıkıntısı ve eleman azlığı, taşıt ve para azlığı, halk eğitiminin özel bir planının ve teşkilatının bulunmaması, merkezi ve yerel iş birliği ve iş bölümünün olmayışı, yetişkinlerle çalışma tekniklerinin bilinmemesi, yerel teşebbüs azlığı, halk eğitimi verenlere engel olan başlıca zorluklardır. VI. Milli Eğitim Şurası'nda bu rapor üzerinde detaylı bir şekilde durulmuştur. Üçüncü bölüm halk eğitimcilerinin karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik önerilerden oluşmuştur. Dickerman, Türkiye'de halk eğitiminin birden fazla bakanlı tarafından yürütüldüğünü, bu bakanlıklar arasında iş birliğine gidilmesi gerektiğini söylemiştir. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde halk eğitimi faaliyetlerini yürütecek bir teşkilatlanmaya gidilmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur. Dickerman'ın Türkiye'de verdiği halk eğitimi seminerleri ve çalışmaları yeni bir aşama oluşturmuştur.⁵¹⁰

ABD'de 'Florida Üniversitesi Eğitim Koleji İlkokul Bölümü' Başkanı Kate Wofford'un Türkiye'ye gelerek hazırladığı "Türkiye'de Köy İlkokulları" hakkındaki raporu İlkokul Programı'nın geliştirilmesi ve eksik kalan yanlarının belirlenmesi için değerlendirilmiştir. 5 Ekim 1951 tarihinde çalışmalarına başlayan Wofford, 1 Şubat 1952 tarihine kadar İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Erzurum, Trabzon, Diyarbakır ve Kırklareli'ndeki öğretmen okulları ve Köy Enstitülerinde incelemelerde bulunmuş, 800 öğretmen, müfettiş, milli eğitim müdürü, Köy Enstitüsü ve öğretmen okulu müdürünün katıldığı birçok toplantı yapmıştır. 38 köy okulunu ziyaret edip, 22 tane konferans vermiş, köy öğretmeni, müfettiş, Köy Enstitüsü ve öğretmen okulu öğretmenlerine anketler uygulayarak, gittiği köylerde muhtarlarla görüşüp çalışmalarını tamamlamıştır. Köy okullarındaki sıkıntının müfredat programından kaynaklandığını, ilkokul müfredat programlarının genelinin şehir okulları için

⁵¹⁰ Watson, a.g.e., s. 6-10, 46.

hazırlanmış olduğunu söylemiştir. Kız çocukların okula devamlılıklarının sağlanıp, eğitim süresinin zamanla sekiz yıla çıkarılmasını öneren Wofford, köy okullarında sınıfların iki büyük grup halinde geliştirilip buna uygun bir ilköğretim programının hazırlanmasını tavsiye etmiştir. Bütün Öğretmen Okulları ve Köy Enstitülerindeki programların gözden geçirilmesini, uygulama okullarının kurulmasını, Gazi Eğitim Enstitüsü ve İstanbul Eğitim Enstitüsünde uygulama öğretmenleri yetiştirmek için derslerin konulmasını önermiştir. Köy Enstitüleri mezunlarının Öğretmen Okulu mezunları kadar eğitim almalarını maaş, terfi, bakımından da onlarla eşit hale getirilmelerini belirtmiştir.⁵¹¹

John Rufi, Türkiye’de ortaokullarda tatbik edilen programın amaç, başarı ve sorunlarını incelemek için Ekim 1951’de Türkiye’ye gelmiştir. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü ile İstanbul Çapa Eğitim Enstitüsü’nde dersler vererek eğitim problemlerinin tespitine çalışmıştır. 92 sayfa ve iki bölümden oluşan raporunu Haziran 1952’de “Türkiye’de Orta Öğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler” adıyla Millî Eğitim Bakanlığı’na sunmuştur.⁵¹²

Robben J. Maaske, 1953 yılının ocak, şubat ve mart aylarında Ankara, Konya, Bolu, Adana, İzmir, Balıkesir, İstanbul ve Eskişehir’de “Öğretmen Yetiştirme” ve “İş Başında Yetiştirme” konularında konuşmalar yapmış, seminerler ve konferanslar vermiştir. Topladıkları bilgilerle üç tane makale hazırlamıştır. Toplam 63 okul ziyaret eden Maaske, incelemelerini “Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor” adıyla hazırlayıp Bakanlığa sunmuştur. V. Milli Eğitim Şurası’na da katılan Maaske’nin raporunda öğretmen ve eğitimleriyle ilgili tavsiyelere yer verilmiştir. Bu tavsiyelere göre; Öğretmen okullarına öğrenci kabul edilirken bilgiye değil bir öğretilerde bulunması gereken vasıflara da bakılmalıdır. Öğretmenler Yüksekokul mezunları arasından belirlenmelidir. Öğretmen okulları mesleğin sevdinilmesi için lazım olan çalışmaları yapmalıdırlar. Öğretmenlere verilecek meslek, genel kültür ve özel meslek derslerinin dengeli dağılımı yapılmalıdır. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimlerle gelişmeleri sağlanmalıdır.

⁵¹¹ Wofford, a.g.e., s.84-88. Ayrıca Bkz. Yüksel Marım; Rıza Sam, “1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol Haritası”, *Kaygı Dergisi*, Sayı 30, 2018, s. 14.

⁵¹² Rufi, a.g.e., s. 2,3,4,5.

Öğretmenlerin maddi durumlarının iyileştirilmesi lazımdır.⁵¹³ Maaske'nin raporunda eğitim sorunlarına öğretmen eğitimi ve öğretmen sorunlarından başlanması dikkat çekmektedir. O'na göre öğretmenlik Türkiye'de de henüz takdir kazanmış bir meslek değildir. O'na göre öğretmen eğitim programları, kültür dersleri, genel meslek dersleri ve özel meslek derslerinden ibaret olmak üzere dengeli bir şekilde yapılmalıdır. Maaske'nin raporunda Köy Enstitüleriyle ilgili en dikkat çeken tavsiye Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesidir.⁵¹⁴ Demokrat Parti iktidarının ilk yılında Köy enstitülerinin aksayan yönlerinin iyileştirilerek devam etmesinden yana olan çalışmalardan vaz geçilerek öğretmen okullarıyla birleştirilmesine karar verilmesinde bu rapor son derece dikkate alınmıştır.

ABD 'Trinity College' okulundaki profesörlerden biri olan Lester Beals, rehberlik çalışma programının geliştirilmesine yardımcı olması amacıyla Türkiye'ye getirilmiştir. Ekim 1952'den Ağustos 1953'e kadar Millî Eğitim Bakanlığı'nda müşavir olarak çalıştırılmıştır. "*Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor*" ismiyle bir rapor hazırlamıştır. Raporunda okullardaki başarısızlık oranının yüksekliği, sınıfta kalan öğrenci sayılarının yüksekliği ve yetersiz rehberlik etkinlikleri üzerinde durmuştur. Beals ilkökul öğretmenlerini daha başarılı bulmuştur.⁵¹⁵

1952 Yılında ortaokul ve liselerde araştırma yapmak üzere Türkiye'ye gelen Ellsworth Tomkins, 5-14 Şubat 1953 tarihleri arasında düzenlenen V. Milli Eğitim Şurası'na da katılmıştır. İncelemelerinden elde ettiği sonuçları "*Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş*" isimli raporunda kaleme almıştır. Tompkins, ilkokullara devam eden öğrenci sayısına göre ortaöğretime devam oranının çok düşük olduğunu tespit etmiştir. Orta Okul müfredat programının yeniden yapılmasını tavsiye etmiştir. Öğretmenlerin eğitim olarak yetersiz olmalarını Türkiye'deki okulların çeşitlilik göstermesine bağlamıştır. Birçok üniversite mezununun öğretim yöntemlerini yeteri kadar öğrenmeden öğretmen olarak göreve başladıklarını ifade etmiştir. Karma eğitim konusunda halkın bilinçlendirilerek kız çocuklarında okullaşma oranının artırılması gerektiğini söylemiştir.⁵¹⁶ Köy Enstitüleri için ayrı bir

⁵¹³ Marım, Sam, **a.g.m.**, s. 17.

⁵¹⁴ Maaske, **a.g.e.**, s. 27.

⁵¹⁵ Lester Beals, **Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, Ankara, 1956, s. 1-9.

⁵¹⁶ Ellsworth Tomkins, **Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş**, MEB Yayınları, Ankara, 1956, s. 10,11,12 ve 69.

başlık bulunmamakla birlikte bu kurumları tüm köy okulları içinde değerlendirdiği görülmektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Orta Doğu Merkezi' Uzmanı olarak 1955'te Türkiye'ye gelen M. Costat, "*Türkiye'de Meslek Okulları Hakkındaki Rapor*" isimli bir çalışma hazırlamıştır. O'nun bu raporu, VI. Milli Eğitim Şurasında da tartışılmıştır. Üç bölümden oluşan raporunun ilk bölümünü 1. ve 2. sınıf erkek sanat okullarının yapısı ve işleyişine ayırmış ve konu hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. II. Bölümde, bu okulların genel özelliklerine yönelik eleştirilerini belirten Costat, raporunun son bölümünde elde ettiği eksiklikler ve öngörülerini sunmuştur. O'na göre ayrıca teorik ve atölye ders öğretmenlerinin sayısı oldukça az durumdadır.⁵¹⁷

Bir ev ekonomisi uzmanı olan Elizabeth S. Gorvine ise 1955'de Türkiye'ye gelmiştir. Kız teknik öğretiminin bütün kademeleriyle ilgili incelemelerde bulunmuştur. VI. Maarif Şurası'na da katılmıştır. Gözlem ve önerilerini "*Kız Teknik Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi Raporu*" adıyla Bakanlığa sunmuştur. Rapor incelendiğinde, köy programları ve kız teknik öğretmen okuluna önem verdiği, öğretmen eğitimi ile insanın ezberleme yeteneğinden öte, sorunları çözümlenme ve bilgiyi uygulama yeteneğine önem vermesi gerektiği üzerinde durmuştur. Bir eğitim programının amaçlarını gerçekleştirmesinin öğretmenler ve metotlara bağlı olduğunu söylemesi önemli bir konudur. Öğretmenlerin, 'Kız Teknik Öğretmen Okulu' uygulamasının bir parçası olarak, "*Bölge Köy Öğretmeni Yetiştirme Merkezlerinde*" mesleğe hazırlanmalarını önermiştir. Ayrıca O'na göre köy okulları eğitim programları köy kızlarının eğitim seviyesini yükseltme görevini üstlenmelidir. 'Kız Teknik Öğretmen Okulu' ve 'Kız Enstitüsü Programları' bir arada değerlendirilmelidir. Kız Teknik Öğretmen Okulu'nun programları, öğretmen yetiştirme işine daha geniş anlam verebilmek için yeniden organize edilmelidir.⁵¹⁸

Demokrat Parti'nin eğitim vizyonuna yön veren bu uzmanların raporlarına genel olarak bakıldığında birçok eksiklik ve yanlışlık olduğu tespit edilmiştir. Raporlarda eğitim sisteminin eksikliklerine işaret edilmiştir. Bu eğitim uzmanları, okul, öğretim, öğretmen ve donanım konusunda yeterli kaliteye ulaşamadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin beklentilerinin dikkate alınmayışı ve sınıfların kalabalık

⁵¹⁷ Costat, **a.g.e.**, s. 16-22.

⁵¹⁸ Marım; Sam, **a.g.m.**, s. 26, 27.

oluşu eleştirilmiştir. Okullarda düşük başarı, ilkokuldan sonra ortaokula, ortaokuldan sonra da lise ve dengi bir okula, bu okullardan sonra da yükseköğretime doğru gidildikçe devam eden öğrenci sayısındaki düşüş ortaya konulmuştur. Eğitimde yapılabilecek iyileştirmelerin gelişi güzel değil kendi sahasında ele alınmasını öngörmüşlerdir. Öğretmen Okulu çalışanlarının, öğretmenliğe uygun olmayanlarının elenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Köy Enstitülerinin ücra yerlerde kurulmuş olmaları raporlarda önemli bir eksiklik olarak belirtilmektedir. Ayrıca, öğretmen okullarıyla Köy Enstitülerinin karma eğitim veren öğretmen okulları haline getirilmesi de tavsiye edilmiştir. Ancak bu uzmanların görüşlerinin önceden belirlenmiş gibi olduğu Türk eğitimcilerin tecrübelerinden istifade etmemiş olmaları ve öğrencilere Osmanlı ve Türk Tarihi'nin okutulmasının gereğine inanmadıklarını göstermiş olmaları en dikkat çeken olumsuzlukları olmuştur.

i- Tartışmalar

Çeşitli ülkelerden Türkiye'ye gelen eğitim uzmanlarının raporlarına bakıldığında Demokrat Parti iktidarında eğitim politikaları yeniden belirlenirken Köy Enstitüleriyle ilgili olan görüş ve tavsiyelerin dikkate alındığı görülmektedir. ABD'li uzmanların Köy Enstitüleriyle ilgili raporları ciddi bir şekilde dikkate alındığı görülmektedir. Böylece Enstitülerde, öğrenim süresi 5 yıl iken 1952'den itibaren İlk Öğretmen Okullarında eğitim süresi altı yıla çıkarılmıştır. '5117 ve 5129 Sayılı Kanunlarla Enstitülerde çalışan öğretmenlerin kurumlarla manevi bağları kesilmiş, Enstitülerin başlangıçta belirlenen hedeflerden uzaklaşıp ulusal bir ortak kültür yaratma çabaları başarısız olmuştur. Enstitülere verilen tarım araç gereçleri geri alınarak, buradaki öğretmenler 100 lira ücret ile çalışan birer memur durumuna getirilmişlerdir.⁵¹⁹ '5129 Sayılı Yasa' ile Köy Enstitülerinde mesleki ve teknik tarım eğitiminin gerekliliği ve anlamının ortadan kaldırılmış olduğu öne sürülmüştür. 1946 sonrasında yapılan değişiklikler ile başlayan Enstitülerdeki değişim ve tasfiye süreci bu yasa ile doruk noktasına ulaşmıştır.⁵²⁰ 1951 Yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri sırasında, Ahmet Başibüyük (Çorum), Nurettin Ertürk (Sivas), Zeki Erataman (Tekirdağ) gibi Demokrat Parti Milletvekilleri tarafından Enstitülere '*İsraf yuvası, Köylünün malına zorla el koyan kurum, köylüye asker dipçığı altında zulüm*'

⁵¹⁹ Başaran, **a.g.m.**, s. 127.

⁵²⁰ Kirby, **a.g.e.** s. 482.

gibi eleştirilerde bulunmuşlardır.⁵²¹ Fehmi Çobanoğlu (DP Kırşehir), Mükerrer Sarol (DP Edirne), Ömer Bilen (DP Nevşehir) ise laiklik tartışmasını başlatarak, ilahiyat Fakültelerinin ivedilikle açılmalarını istemişlerdir.⁵²² Demokrat Parti döneminin milliyetçi söylemleriyle dikkat çeken Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, 25 Şubat 1951'de TBMM'deki konuşmasında Köy Enstitülerini köylü-şehirli ayrımı getirdiği için eleştirmiştir:

“Köy enstitüleri, maddi ve manevi bütün hüviyetiyle öğretmen okullarına mutlak surette kalbedip önümüzdeki ders yılına gireceğiz... Bu memlekette köylü ve şehirli ikiliğini mutlaka kapatacağız. Maddi ve manevi duvarlarıyla, talebelerin giyimleriyle, ruhlarıyla maddi ve manevi memlekete büyük hizmetler yapmış ve evlatlar yetiştirmiş öğretmen okulu hâline getireceğiz... Hülasa bu enstitü davasını bu sene içinde halledip memleketin ihtiyacına uygun şekle getireceğiz.”⁵²³

1951'de Meclis içerisinde Köy Enstitüleri 'komünistlik' suçlamasından dolayı hedef alınmıştır. 1951 yılı Kasım ayında Mecliste görüşülmesi gündeme alınan Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinin değiştirilmesi sırasında konu ele alınmıştır. Bazı vekillerin Türkiye'deki komünist faaliyetlere ilişkin soru önergelerinin ele alındığı Meclis gizli görüşme toplantısında Enstitülere ilişkin suçlamalara değinilmiştir. 19.11.1951 tarihinde TBMM'de yapılan gizli oturumda Hükümet adına konuşan eski Askeri Yargıç Şevki Mutlugil söz alarak, İsmail Hakkı Tonguç'un solcu kişilerle ilişkilerinden bahsetmiştir.

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi hocaları ile Hasanoğlan Köy Enstitüsü ilişkisine, sol eğilimli eserlerin Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla eğitim sahasına sokulmasına değinmiştir. Sol görüşlü hocaların Enstitülerde istihdam edilmesine, Hasanoğlan Köy Enstitüsünün havadan çekilmiş bir fotoğrafında müzik salonunun orak biçiminde yapılmış olduğunu söylemiştir.⁵²⁴ Mecliste yapılan bu konuşmalar sonrasında Köy Enstitülerine karşı muhalif düşünceler daha sert bir şekilde ortaya konmuştur. Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülerek, ortadan kaldırılması fikri iyice güç kazanmıştır.⁵²⁵ Aynı gün Enstitülerin durumuyla ilgili olarak söz alan Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Malatya Akçadağ Köy Enstitüsüne giderek öğrencilere bir konuşma yaptığından bahsetmiştir. Burada öğrencilere

⁵²¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 51, C. 7, s. 763, 767,780.

⁵²² TBMMZC., Dönem 9, Bir. 51, C. 7, s. 767-774.

⁵²³ Cahide Aksoy İleri, **Babam Tevfik İleri I**, Ankara, 1997, s.155.

⁵²⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 51, C. 7, s.31,32,33.

⁵²⁵ Çakmak, **a.g.m.**, s. 245, 222-250.

hitaben, Enstitülerle Türk'ü ikiye bölmek istediklerini, bu mukaddes çatı altında toplanan sol görüşlü kişilere düşmanlık aşılandığını, bunu da ancak bir 'Moskof'un yapabileceğini söylediğini anlatmıştır. Bakan İleri, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'u görevden uzaklaştırmanın kendilerine nasip olduğunu söyleyerek Tonguç'u ağır sözlerle eleştirmiştir.⁵²⁶ 19.11.1951 tarihinde TBMM'de yapılan gizli oturumda Malatya, Kars, Ankara Hasanoğlan başta olmak üzere birçok yerde açılan köy enstitülerindeki olumsuzluklar ve sıkıntılar ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Komünist yayınların Milli Eğitim kanalıyla bu okullarda okutulması, kız öğrencilere yapılan yanlış muameleler, kız-erkek karma eğitim görüşülen sıkıntılı konular içerisindedir.

Gizli oturumda Reşat Şemsettin Sirer, Başbakan Adnan Menderes'e hitaben iktidara geldiklerinde Enstitüleri bu anlatılan şekliyle bulup bulmadıklarını sormuştur. Başbakan Adnan Menderes Tevfik İleri'nin Bakan olunca Enstitülerde fena işlerin yapıldığını kendisine anlattığını söyleyerek, Bakanın almakta olduğu önlemlerden haberdar olduğunu söylemiştir. Doğu illerine yaptığı bir ziyaretinde Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'dan konuyu daha derli toplu dinlediğini ancak Tevfik İlerin Meclise bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verdiğini ve alınacak önlemler hakkında kendisini desteklediğini dile getirmiştir. Başbakan Adnan Menderes, Reşat Şemsettin Sirer'in enstitülerle ilgili birçok anısının olduğunu ve bunları Meclis'te paylaşması gerektiğini de sözlerine ekledikten sonra Reşat Şemsettin Sirer söz alarak 1943-44'lerde Menderes'in enstitülerle ilgili anlattıklarını subjektif bulduğunu söylemiştir. Kendisinin Milli Eğitim Bakanı olmasından sonra gerekli tedbir ve önlemleri aldığını ancak Menderes'in bunları görmeyerek kendi arkadaşlarını dinlemeyi tercih ettiğini iddia etmiştir. Uzun bir açıklama yapan Şemsettin Sirer, bir eğitimci olarak daha İlköğretim Genel Müdürüken Enstitülerdeki kötü gidişatı gördüğünü, İsmail Hakkı Tonguç'un tüm iyi niyet sahibi herkesi kandırdığını, Bakan olduktan sonra konunun üzerine daha sağlıklı gittiğini söylemiştir. Demokrat Partiden de birçok kişiden yardım aldığını anlatan Sirer'in konuşmaları CHP grubunca alkışlarla protesto edilmiştir.

⁵²⁶ TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), s 427.

Başbakan Adnan Menderes tekrar söz alarak, konuşmasında gerçekleri söylediği için Reşat Şemsettin Sırer'e teşekkür ederek, konuyla ilgili yalan-yanlış ve ideolojik söylentilere kulak asmadan köy ve ilköğretim meselelerinin sorunlarının memleketin en önemli sorunu olduğunu, ihtiyatlı davranılması gerektiğini dile getirmiştir. Adnan Menderes şimdi üzerinde durulması gereken asıl meselenin Reşat Şemsettin Sırer'in Bakan olunca aldığı tedbirler ile kötü halde bulunan 400 Bakanlık çalışanının uzaklaştırılmalarının sorunları çözmeyeceğini, bu kişilerin burada kadro bularak kötü işlere sebebiyet vermelerine CHP iktidarınca nasıl göz yumulmuş olmasının sorgulanması gerektiğini ileri sürmüştür. Manisa Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik de gizli oturumda söz alarak enstitülerle ilgili isimlerinin geçtiği noktalara cevap vererek bazı tedbirlerin alınmasında geç kalındığını savunmuşlardır. Oturumda söz alan Tefvik İleri, Reşat Şemsettin Sırer'in anlattıklarına katıldığını ancak kendi partisinden daha çok destek alması gerektiğini fakat buna parti içinden engel olduğunu savunmuştur. Bakan İleri bir çok köy enstitüsünde komünist yayın ve propagandalar, kızların fuhuşa zorlanmaları, dinsizlik lehine yapılan uygulamalar, öğrencilerin gündüz tarlada çalıştırılıp geceleri de pavyonlara götürülmeleri vb. hususlardaki izlenimlerinden uzun uzun bahsetmiştir.⁵²⁷ TBMM' de gizli oturumda yapılan bu konuşmalar ile 1952 yılında Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç'ın Enstitüler ve Hasan Ali Yücel hakkında cevaplaması için verdiği soru önergesine Milli Eğitim Bakanı Tefvik İleri'nin verdiği cevaplar Köy Enstitülerinin aynı zamanda kapatılış gerekçelerini oluşturmuştur.⁵²⁸

12.12.1951 Yılıının sonlarına doğru tüm olanlara rağmen Enstitülerle ilgili kanunlardaki değişikliklere devam edilmiştir. Demokrat Parti önceleri enstitüleri ağır bir şekilde eleştirirken bu kurumları yıkmadan dönüştürme yöntemini benimsemiş yoluna gitmiştir. Enstitü mezunu öğretmenlerin 20 yıl olan zorunlu çalışma süresinin 7,5 yıla çekilmesi ve diğer Öğretmen Okullarında çalışan öğretmenlerle özlük haklarının eşitlenmesi düzenlemesi için yine TBMM'de tartışmalar yaşanmıştır. Kanun tasarısı üzerindeki görüşmeler esnasında söz alan Demokrat Parti Ordu Milletvekili Rafet Aksoy insan hürriyetini ayaklar altına alan bir uygulama olduğunu

⁵²⁷ TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), 432-447.

⁵²⁸ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 51, C. 7, s.441-443.

iddia ederek karşı çıkmıştır.⁵²⁹ Demokrat Parti İzmir Milletvekili Avni Başman da öğretmenlerle ve Enstitülere tahsis edilen arazilerle ilgili birçok adaletsizliklerin olduğunu, önce bunların halledilmesi gerektiğini öne sürerek bu değişikliğe karşı çıkmıştır.⁵³⁰

Demokrat Parti Giresun Milletvekili Doğan Köymen ise Enstitülerden mezun olan öğretmenlerin köy çocuklarına okuma yazma öğretmekten öte bir şey yapmadıklarını, tahsil ve tecrübelerinin çok zayıf olduklarını söyleyerek bu kanun değişikliğine karşı çıkmıştır. Köymen, Öğretmen okullarının köy ve köylüye daha faydalı işler yapmakta olduğunu Enstitülerle öğretmen okullarının aynı çatı altında birleştirilmesi gerektiğini belirterek ileride Demokrat Parti iktidarında Enstitülerin öğretmen okullarına dönüştürülmeleri ve yavaş yavaş tasfiye edilmeleri sürecinde önemli bir tartışmayı başlatmıştır.⁵³¹ Komisyon Başkanı Reşat Şemsettin Sirer tüm bu konuşmalardan sonra kanun teklifinde eksikliklerin olduğunu ancak Enstitülerin artık eski çalışma düzeninde olmadıklarını, zaten öğretmen okulları mezunları ile durumlarının eşitlenmeye çalışarak 1947'deki duruma asla dönülmeyeceğini ve teklifin yerinde olduğunu belirten uzun bir konuşma yapmıştır.⁵³² Olaya bambaşka bir çerçeveden bakan Demokrat Parti Zonguldak Milletvekili Rıfat Sivişoğlu ise Enstitü mezunu öğretmenlerin zorunlu çalışma sürelerinin fazla olması gerektiği kanaatindeydi. Enstitü mezunu öğretmenler ile öğretmen okulundan mezun olanların ders, liyakat ve ehliyet bakımından birbirinden çok farklı olduğunu, Köy Enstitülerinde okuyanların bambaşka şartlarla ve çok daha fazla masraflarla okutturulduklarından dolayı mecburi hizmetlerinin de fazla olması gerektiğini savunmuştur.⁵³³

Demokrat Parti Siirt Milletvekili Mehmet Daim Sualp ise hiç kimsenin değinmediği bir noktaya işaret etmiştir. 789 Sayılı Maarif Teşkilatı Kanununun 8. Maddesinde öğretmen okullarından mezun olanların tahsil sürelerinin bir buçuk misli zorunlu görev ile Bakanlığın göstereceği yerde çalışmalarının zaten belirtildiğine dikkat çekerek önce burada bir düzenleme yapılması gerektiğini söylemiştir. Sualp

⁵²⁹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s. 138.

⁵³⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s. 140.

⁵³¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s. 136.

⁵³² TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s. 140.

⁵³³ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s.136.

bu düzenlemelerde Maarif Teşkilatı Kanununun bağlayıcı maddelerinden dolayı daha kapsayıcı olduğu düşüncesindedir.⁵³⁴ 5. Maddenin değişmesine karşı çıkan siyasilere Demokrat Parti Gümüşhane Millet Vekili Ahmet Kemal Varınca, köylerin kültür durumunun çok geri olduğunu, birçok köyle hoca bulamadıklarını, mevcut hocalara beş, on sene sonra mesleklerinden ayrılma seçeneği verilirse tüm okulların boş kalacağını söylemiştir.⁵³⁵ Görüldüğü gibi Köy Enstitülerinin personel çalışma ve özlük hakları öğretmen okullarında çalışanlar ile aynı seviyeye getirilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıca siyasetçilerin konuşmalarından anlaşıldığına göre Enstitüleri öğretmen okullarıyla eşitleme çabaları tasfiye çabalarının sonucu gibi görünmektedir.

05.02.1952 Tarihinde '30803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'nun 5. Maddesinin değiştirilmesi ile Enstitü mezunlarının eğitimlerinin bir buçuk katı bir süre Bakanlığın göstereceği yerlerde zorunlu olarak çalışmaları yükümlülüğü getirilmiştir.⁵³⁶ 1952 yılında Yapılan bir başka değişiklik '4274 Sayılı Kanun'un 13. Maddesi değiştirilerek, aynı Kanunun 15. Maddesinin 2. fıkrasının yürürlükten Kaldırılmıştır. Demokrat Parti Çanakkale Milletvekili Ömer Mart'ın önerisiyle 13. madde değiştirilip olup çocukların zorunlu öğretim zaman aralığını yeniden belirlemiştir. Her köyün muhtarı gezici başöğretmenle birlikte bu maddeye göre köydeki çocukların tespitini yapmakla görevli kılınmışlardır.⁵³⁷

1952 Yılı'nın Kasım Ayında Köy Enstitüleriyle ilgili komünistlik suçlaması Demokrat Parti Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller'in vermiş olduğu soru önergesiyle tekrar Meclis gündemine alınmıştır. Komünist faaliyetlere yönelik Meclis'te yapılan gizli toplantıda Bakan Tefik İleri, Köy Enstitülerine yönelik çok sert ifadelerde bulunmuştur. Ancak bazı enstitüler için yapılan komünistlik

⁵³⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s.139,140.

⁵³⁵ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 16, C. 11, s.137,138.

⁵³⁶ Kanun Maddesi; '... Tahsillerini bitirerek öğretmen tayin edilenler Millî Eğitim Bakanlığı'nın göstereceği yerlerde tahsil müddetinin bir buçuk misli müddetle çalışmaya mecburdurlar. Öğrenci iken okumakta bulunduğu köy enstitüsünden veya öğretmen olduktan sonra meslekten ayrılanlardan alınacak tazminat miktarının tayini ve bu tazminata ait kovuşturma 789 sayılı Kanunun 8. maddesi hükümlerine göre yapılır. Bu masrafı ve tazminatı rızalarıyla vermeyenler devlet müesseselerine memur olarak tayin edilemezler.' TBMMZC., Dönem 9, Bir. 67, C. 15, s. 17-18. **Resmî Gazete**, 07.05.1952-NO-8053.

⁵³⁷ 'Her yıl Eylül sonuna kadar altı yaşını bitirmiş olanlar 14 yaşını tamamladıkları öğretim yılının sonuna kadar ilkokula devama mecburdurlar. 14 yaşını doldurmuş olup da ilkokulu bitirmemiş, bulunanlar, 16 yaşını tamamladıkları öğretim yılı sonuna kadar ilkokula devam edebilirler.' TBMMZC., Dönem 9, Bir. 81,85, C. 16, s. 115-116, 229,230.

iddialarının bütün enstitüler için geçerli olmadığını da ifade etmiştir.⁵³⁸ Bu eleştirilere karşı Demokrat Parti içerisinde Köy Enstitülerini savunan milletvekilleri de olmuştur. Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık, Köy Enstitülerinin şehir çocuğunun köye gitmemesinin ve köyü önemsememesinin bir sonucu olarak kurulduğunu söylemiştir. Enstitüleri köy ve köy çocuğuna verdiği katkılar bakımından savunmuştur.⁵³⁹

1952 Yılı'nın ortalarında Köy Enstitülerinin geleceği ile ilgili Demokrat Parti'nin alacağı tavırlar netleşmeye başlamıştır. Yoğun eleştiriler üzerine 05.07.1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy Enstitülerinin köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için TBMM'ne kanun teklifi verilmiştir.⁵⁴⁰ Ancak Köy Enstitüleri tartışmaları Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'nin düşünceleri ve çalışmaları doğrultusunda gelişme göstermiştir. 12 Ağustos 1952'de dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, 'Ulus' gazetesine bir mülakat vermiştir. Bu mülakatta Bakan İleri Türkiye'nin o dönemki eğitim durumu hakkında bilgi verirken Köy Enstitülerine de uzunca bir şekilde değinmiştir. Ayrıca Tefik İleri, 14 Eylül 1952 günü yine "Ulus" gazetesinde 'Bunu da mı Yapacaklardı' başlığıyla yayınlanan başka bir mülakat daha vermiştir. 26.12.1952 tarihinde Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç Bakan İleri'nin bu mülakatlarından yola çıkarak Köy okulları ve Köy Enstitülerinin gelinen noktadaki en son durumuyla ilgili TBMM'de bir soru önergesi vermiştir.⁵⁴¹ Ömer Faruk Sanaç önergesinde, bu sene köy enstitülerine Bakanlığın kesin emri ile çok az öğrenci alındığını söyleyip, ilköğretmenlerine kötü bir rejime alet oldukları suçlamasında bulunulup bulunulmadığını sormuştur.⁵⁴²

Ömer Faruk Sanaç'ın bu soruları üzerine Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri, 26.12.1952 günü şu uzun cevabi konuşma yapmıştır. Demokrat Parti iktidarında Köy Enstitüleri hakkında nasıl bir düşünce içinde olduğunu yansıtan bu cevabi

⁵³⁸ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 4, C. 17, s. 158,159.

⁵³⁹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 49, C. 13, s. 968,970,971.

⁵⁴⁰ T.C. Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü 5.VII. 1952 Tetkik Müdürlüğü Sayı: 71/2277. 6/1912. Bkz. Ek-4 s. 349.

⁵⁴¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 12, C. 18, s. 36 ve TBMMZC., Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 437-444. Soru Önergesi için Bkz. Ek-2 s. 343.

⁵⁴² TBMMZC., Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 437.

konuşmada, Enstitülerin kapatılma gerekçelerinin ipuçları da verilmeye çalışılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu konuşmasında şu hususlar ön plana çıkmaktadır. Köy enstitülerine solcu eğilimlere sahip bazı kişilerin yerleştirildiği ve bunların solculuk faaliyetlerinin örneklerle açıklanması. Tanıdık bir komünist ile karısının bu okullardan birisine öğretmen olarak alınıp beyinlerinin yıkanmaları ve şikâyet konusu edildiğinde durumun zaman aşımına uğratılmasıyla örtbas edilmesi. Serbest okuma saatlerinde, öğrencilere, “*Sovyetizm*”, “*Demokrasi ve Sosyalizm*”, “*sosyal mücadelelerin tarihi*” gibi eserlerin konferans adı altında dinlettirilmesi. Enstitülerde çıkan olayının köylü gençler tarafından TBMM'ye bildirilerek şikâyet edilmesi. Bu hadiseler Bakan İleri tarafından Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü öğrencilerinin şikâyetlerinde belirttikleri iddialar delil olarak gösterilmiştir.⁵⁴³

Bakan Tevfik İleri, Enstitülerde verilen konferanslarda, Karl Marks'ın hayatı, eserleri ve mezhebi hakkında konuşmalar yapıldığını iddia etmiştir. Ahlak ve değerlerimize aykırı her türlü hareketlerin mazur görüldüğünü söyleyen Bakan İleri, kız öğrencilerden bıçaklarla tecavüze uğrayanların bulunduğunu gösteren delillerin olduğunu öne sürmüştür. Enstitü yayınları arasında bulunan “Köy Enstitüleri Dergisi”nde Rusya’da Komünist Partinin Manifestosunun yayınlanarak öğrencilere zorla okutulduğu iddialarına da değinen Tevfik İleri'nin konuşması incelendiğinde bu dergide “Aç harmanı, Cinsi sapıklıklar, Rusya'da Komünizm ve Sosyalizm ile Zengin ve Fakir Meselesi” başlıkları ile yazılar kaleme alındığını söylemesi, bunun da gençleri zehirlediğini ifade etmesi yine öne çıkan hususlar olmuştur. Ancak Köy Enstitüleri Dergisinde iddia edilen hususlarla ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Milliyetçi gençlerin komünizme karşı mücadelesinden dolayı İrkçı-Turancı suçlamalar ile işkencelere maruz bırakıldıklarını söylemesi Türkiye’de kominizle mücadele çalışmalarının daha o dönemlerden başladığının göstergesi olmuştur.⁵⁴⁴

⁵⁴³ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 437-444. Bkz. Ek-3- s. 344-348.

⁵⁴⁴ ‘...Köle olarak yaşayan köylüyü kurtarmak bize kalmıştır. Biz bu memleketi kurtarmak için aşağı tabakayı teşkil ederek bağırarak iş çıkaramayız. Bunun için yapacağımız iş Hükümeti devirerek yerine geçmek, şehrin apartman sahibi ile köyde nemli zeminde toprak dam altında yaşayanın hakkını eşit etmektir. Bunun yerine getirilmesi için yegâne çare komünistliğin ilân edilmesidir.’ İfadeleri de delil olarak yine sunmuştur. Rusya’da eğitim konulu bir kitapta ‘Yaratmak istedikleri yeni insanlığa enternasyonalizme karşı büyük bir aşk fakat gerisine karşı kin, hınç besleyen yepyeni bir nesil yetiştirmek... Bu gençlik... Kendi Rusya'sına geleceğin örnek memleketi diye bakar.’ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 441-444.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin yukardaki konuşmasında dikkat çeken başka bir konu da köylerde meslek ve sanat ustaları yetiştirme konusunda artık Enstitülerin bu görevlerinden uzaklaşmış olmalarıdır. Bakan ilerinin konuşmasında ilkokullar için öğretmen eğitimi veren kurumların görevlerini yapmakta devam edeceklerini söylemiştir. Demokrat Parti döneminde Zaten Enstitü öğrenim süresinin altı yıla çıkarılması ve müfredat programlarının yeniden düzenlenerek tüm okullarda 1952-1953 Eğitim-öğretim yılından itibaren uygulanacağına karar verilmesi Enstitülerin hiç kapatılmadan devam edeceklerini göstermektedir. Ancak bir taraftan Enstitülerin olumsuz yönlerinden bahsedilmesi öte yandan Tevfik İleri'nin konuşmasında öğretmen yetiştirmede görevine devam edeceğinin belirtilmesi 1952'lerde Demokrat Parti iktidarının henüz açık bir fikirde olmadığını göstermektedir. Ancak Milli Eğitim Bakanının konuşmasında Köy Enstitülerinin Öğretmen Okullarıyla birleştirileceğine yönelik taslak planın Meclise sunulduğunu söylediğini de görüyoruz. Bu durum enstitülerin kapatılmayacağına yönelik ifadelere ters düşmektedir. Enstitülerin buldukları yerlerin tabii ve ekonomik şartlarına daha uygun hale getirileceğini, bunun için Trabzon-Beşikdüzü Köy Enstitüsünün öncelikle Kız Köy Enstitüsü haline getirildiğini ve Kız Enstitülerinin sayısının iki katına çıkarıldığını söylemesi de Demokrat Parti iktidarının henüz başlarında bu Enstitülerin kapatılmadan dönüştürüleceğine işaret etmektedir. DP'nin müfredat programlarında değişim, öğrenci sayılarının artırılmasına hız verilmesi gibi dönüşümlerle bu Enstitülerden yetişecek öğretmenler ile kırsal kesim halkın eğitilmesine önem verdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu durum CHP'de Enstitülerde solcu-liberal eğitim anlayışının böylece yok olacağı ve kontrolün tamamen muhafazakâr kesimlerin eline geçeceği endişesi yaratmıştır.

Elazığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç, Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu uzun cevabından tatmin olarak, 26.12.1952 günü TBMM' de yaptığı konuşmasında Demokrat Parti'nin devlet eliyle Doğu illerinde okullar açmasının iki iktidar arasındaki zihniyet farkını gösterdiğini, jandarma dipçiği altında, âdeta yarışarcasına vatandaşın tenceresini ve yatağını, da satmak suretiyle bu okullara yardım ettirildiğini, zorunlu ilköğretim eğitiminde CHP döneminde ancak çocukların yarısının okula gidebildiğini dile getirmiştir. Sanaç ayrıca CHP iktidarı zamanında ve bilhassa 7 sene 7 ay Milli Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Âli Yücel döneminde

komünist hareketlerin bu irfan okullarına sistematik bir şekilde sokulması yolunda gayret sarf edildiğini, CHP iktidarında komünistlikle tanınmış ve hatta mahkûm olmuş kimselerin Millî Eğitim Bakanlığında himaye gördükleri ve milliyetçi gençlerin faaliyeti gayrimeşru bir ihtilâl şeklinde gösterilerek 30 gence tabutluklarda işkence yaptırıldığını, Sabahattin Âli ve arkadaşları ile bunlara eziyet edip himaye edenlerin asla unutulmayacağını söylemiştir. Solcu faaliyetlerin kahramanlarının hâlâ aramızda ve halinden memnun bir şekilde gezdiklerini iddia eden Sanaç, Reşat Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığına kadar milliyetçi gençlerin eziyet görmeye devam ettiklerini, bunları yapanlara “Moskova İlim Akademisi” tarafından teşekkürname gönderildiğini sözlerine eklemiştir:

‘Türk milletinin ana nizamına karşı solcu cereyanlarını yerleştirmek yolunda vaki tecavüzünün mevcut olup olmadığının katî şekilde tahakkuk ve tespitinde bu memleketin tarihî şeref ve mukadderatı bakımından fayda bulunmaktadır.’⁵⁴⁵

Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç' a verdiği bu uzun cevabi konuşma aslında Köy Enstitülerinin kapatılma gerekçelerine zemin oluşturmuştur. Ancak bazı basın yayın organlarında Demokrat Parti iktidarında özellikle ilköğretim konusunda yapılan düzenlemelerin faydaları üzerinde yazılar yazılması iktidara destek olunması bakımından önemlidir. Köy Enstitülerinin kaynak ve zaman bakımından bir israf olduğu eleştirilerinin yapılması Tevfik İleri'yi daha da cesaretlendirmiştir.⁵⁴⁶

j- Köy Enstitülerinin Kapatılma-Dönüştürülme Gerekçeleri

Demokrat Parti iktidarının ilk günlerinde şehir ve köy ayırımı yapmaksızın tüm ülkeyi kapsayacak bir eğitim plan ve programının yapılacağına dair hazırlıklar vardı. Ancak mevcut durumda yürürlükte olan Köy Okulları ve Enstitülerinin bu hazırlıklar içinde nereye konacağı tartışmaları dönemin Millî Eğitim Bakanları tarafından 1951'den itibaren gündeme getirilmeye başlamıştır. Bakan Tevfik İleri'nin yukarıda bahse konu olan iddiaları haricinde 1946'lardan itibaren Köy Enstitülerine yoğun eleştiriler yapılmıştır. Reşat Şemsettin Sirer, Köy Enstitülerinin iktidara henüz gelmiş olan Demokrat Parti tarafından öğretmen okullarına dönüştürüleceği haberlerinin çıkması üzerine 07.03.1951 yılında ‘Ulus’ gazetesine bir demeç vermiştir. Burada Enstitülerin dört seneden beri köye öğretmen götürülmesinden

⁵⁴⁵ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 444,445.

⁵⁴⁶ Mümtaz Faik Fenik, **Zafer Gazetesi**, 26.04.1953, s. 1 ve 4. Bkz. Ek-5, s. 357-358.

başka bir işe yaramadığını, 1946-1947 eğitim-öğretim yılından itibaren tüm fonksiyonlarını kaybettiğini söyleyerek 1950'ye gelindiğinde Enstitülerin zaten sadece adının kaldığını iddia etmiştir. Hatta Enstitülerin normal öğretmen okuluna dönüştürülerek isminin değiştirilmesinin ilerde Demokrat Partiye zarar vereceğini ima etmiştir.⁵⁴⁷

05.07.1952 Tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy Enstitülerinin asıl amacı olan köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için TBMM'ne kanun teklifi verilmiştir. Bu teklife Milli Eğitim Komisyonlarının raporları da eklenmiştir. 11 madde ile Enstitülerin 1940-1952 arası dönemdeki faaliyetleri ve başarısızlıkları anlatılmıştır.⁵⁴⁸ Bu Kanun teklifi, V. Milli Eğitim Şurası'nda görüşülüp incelenmiştir.

Konunun siyasetçiler arasında tartışılmasının dışında V. Milli Eğitim Şurasında konunun görüşülmesi için hem Enstitüler hem de tüm eğitim sistemiyle ilgili neler yapılabileceği hususlarında çalışmalar yapılmıştır. Köy Okulları ve Enstitülerine yapılan eleştiriler de dikkate alınarak tüm yurdu kapsayacak bir ilköğretim kanununun yapılması düşünüldü. Bu kanun henüz taslak olarak hazırlanıp V. Milli Eğitim Şurasında görüşülmesi için Millî Eğitim Bakanlığına bir komisyon tarafından teslim edildi. İşte bu komisyonun raporunda Köy Enstitülerinden neden vaz geçileceği ve etraflıca bir eğitim planına neden ihtiyaç olduğu açıklanmıştır.⁵⁴⁹ Buna göre;

a-‘4274 Sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu’ ile köy okullarının diğer okullardan ve bilhassa şehir okullarından ayrı bir şekilde mütalaa edilerek, şehir, kasaba ve köy olarak bütünüyle içine alamaması,

b-Köylüye çalışma yükümlülüğü getirilerek, okul ihtiyaçlarının köylünün üzerine bırakılmıştır. Bunun engellenmesi için 1948'de İl Özel İdare bütçeleri arttırılmış ama sorun çözülememiştir. Yine de daimî ihtiyaçların mükellefiyeti köylüde kalmıştır.

⁵⁴⁷ Reşat Şemsettin Sirer, ‘Köy Enstitülerine Dair’, *Ulus*, 07.03.1951, s. 2.

⁵⁴⁸ K. Öztürk; *a.g.e.*, s. 4591-4597.

⁵⁴⁹ **İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s. 24,25,26,27.

c-19.02.1947 tarih ve 5012 ile 21.06.1947 tarih ve 5082 Sayılı Kanunlarla kadın vatandaşlar üzerinden kaldırılan okul inşaatlarında çalışma yükümlülükleri 5210 Sayılı Yasa ile erkeler üzerinde bırakılmıştır.

d-11.08.1951 Tarih ve 5828 Sayılı Kanun değiştirilip 5210 Sayılı Kanun ile köylünün üzerindeki angaryalar kaldırılmıştır. Bu angaryaların giderlerinin İl Özel İdarelerince karşılanması sağlanmıştır. Ancak bu da yeterli olmamıştır.

e- Enstitü öğrencileri okullarında iyi planlanmamış bir program ile ziraat, sanat, genel meslek derslerini kavrayamayıp, mezun olup bir köye atandıklarında kendilerine verilen arazileri iyi bir şekilde tam olarak işleyemeyip verimli kullanamamışlardır. Bu arazilerde çalışmak öğretmenler için bir ayak bağı olmuş okulda derslere gereken ilgi ve alakayı verememişlerdir. Ayrıca bu araziler için zaman zaman köy halkı ile münakaşa yaşamışlardır. Öğretmenlere verilen araziler onların geçimlerini sağlamada yetersiz kalmıştır. 10.09.1947 tarih ve 5129 Sayılı Yasa ile öğretmenlere arazi verme işi iptal edilip maaşlarına 100 lira zam yapılmıştır. Ayrıca 29.12.1949 tarih ve 5479 Sayılı Kanun ile öğretmenlerin tamamı aylığa geçirilmiştir. Böylece Köy Enstitüleri ile ucuz öğretmen yetiştirip köye gönderme düşüncesi başarısız olmuştur.

f-öğretmenler kifayetli birer eğitici olamamışlardır.

g-3803 Sayılı Yasa ile Enstitülere sadece köylerden öğrenci alınmış, bunların da mezun olunca yine köyde kalmaları mecbur tutulmuştur.

h- Köy okullarında çalışan öğretmenler ile Köy Enstitülerinde çalışan öğretmenler aynı yerde çalışmalarına rağmen aynı haklardan yararlanamayıp iki ayrı öğretmen tipi ve modelinin ortaya çıkmasına neden olunmuştur.

1. Tüm bu nedenlerden dolayı asgari kifayette kültürlü ve iş terbiyesine ve yeterliliğine sahip mesleki formasyonu olan öğretmen yetiştirme ihtiyacı doğmuştur.

i- İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi meselesi tamamen devletin sağlayacağı ucuz ve parasız olacağı bir kurum haline getirilmek istenmiştir.⁵⁵⁰

⁵⁵⁰ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, s. 13-18.

Köy Enstitülerinin dönüştürülmesi konusuna bütüncül bir bakış açısıyla bakıldığı görülmektedir. Öğretmen eğitiminin ve köy halkı eğitiminin ihtiyaçlarına bu tarz ve şekilde cevap verilemeyeceğinin dönemin iktidarınca farkedilip, kötüye gidişin durdurularak sorunlara acil çözümler arandığı değerlendirilebilir. Sadece siyasi gerekçelerle Köy Enstitülerinin ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Çünkü siyasetçi olmayan birden fazla uzman tarafından konun incelenerek bu şekilde bir rapor haline getirilmiştir. Köy Enstitüleri ile köy okullarının birleştirilmesi gerektiği konusunda 1948 yılı ilkokul programının hazırlanmasında tartışmaların olması ve hatta Köy Enstitüleri ile ‘İlköğretmen Okulları’ öğretmenlerinin aynı alandan yetişmesi amacıyla birleştirilmesi teklif edilmesi Köy Enstitülerinde köklü değişikliklere gidilmesi yönünde atılan adımların daha CHP iktidarının son zamanlarında atılması konuya siyasi olarak yaklaşılmadığının başka bir göstergesidir. Köy Enstitülerinin dönüştürülmesi veya kapatılmasını kimlerin istediğine yönelik Türkiye’de uzun zamandır devam eden tartışmalarda bahsedilen bu gelişmelerin dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.⁵⁵¹

k- Demokrat Parti İktidarında V. Millî Eğitim Şûrası

Beşinci Millî Eğitim Şûrası, 5-14 Şubat 1953’te Gazi Eğitim Enstitüsü’nde yapılmıştır. Millî Eğitim Bakanı Tefik İleri başkanlığında yapılan Şûra Türkiye’nin yeni bir döneme girdiği bir zamanda yapılmıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk şûrasıdır. V. Millî Eğitim Şûrasının gündemi köy halkı eğitimi, Köy Enstitüleri ve öğretmen eğitimi konularıyla ilgili olmuştur. ‘İlköğretim Kanunu Tasarısı’, ilköğretimin düzenlenmesi, İlkokullara öğretmen gönderilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri, yeni öğretim müfredatı ve meslekte olgunlaşma konuları görüşülmüştür. İlkokul müfredatının yeniden gözden geçirilmesi, Yeni İlkokul Yönetmeliği Tasarısının incelenmesi, Okul Öncesi Eğitim ve Öğretimin incelenmesi ve Ana Okulları İçin Hazırlanmış Olan Program ve Yönetmeliğin incelenmesi, İlkokullarda Sağlık konularında alınması gereken tedbirler üzerinde tartışmalar olmuştur. Maddi ve manevi olarak çocuğu koruyucu mevzuatın incelenmesi ve gerek görülürse bunun yeniden hazırlanacak olan “Çocukları Koruma Kanunu’na dayanak olacak şekilde rapor hazırlanması öngörülmüştür. İlkokul Öğretmenleriyle alakalı

⁵⁵¹ Dördüncü Millî Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar), s. 215- 246.

konular ve İlköğretim meselelerinde Şura üyelerinin tekliflerinin İncelenmesi gibi konular konuşulmuştur. Bunların her biriyle ilgili komisyonlar kurulması tavsiye edilmiştir. Komisyon raporları doğrultusunda da hükümete tavsiyelerde bulunulması kararlaştırılmıştır. Köy okulları ile ilgili olarak ilkokul müfredatının daha verimli olmasının sağlanmasına yönelik 24 maddelik tavsiyelerde bulunulmuştur. Köy okullarında eğitimin öğretmen ve sınıf sayısına göre yapılmasına yönelik planlar hazırlanmıştır.

Köy okullarında tatbikat bahçesi ve buna benzer tesislerin kurulması teklif edilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü Öğretmeni Faik Reşit Unat öğretmen uygulamalarının sonuçlarına bakmadan bu tür tesislerin kurulmasını yanlış bularak eleştirmiş ve karşı çıkmıştır:

'Evvela öğretmen arkadaşlarımızı aydınlatıcı bir kılavuz programını ihtiva edecek müfredat üzerinde çalışmalara dair kitapların örneklerine, vasıtaların tespitine, bibliyografya hülasa muhtelif çalışmalara ve hiç olmazsa bir sene denenmesine ve bundan sonra kati karara varılmasına ihtiyaç duyuyor.'

Beşinci Milli Eğitim Şurası'nda Şûra üyeleri genelde ilkokul sınavlarıyla ilgili maddelere itiraz ederek değişiklik yapılmasını istemişlerdir. Yapılan oylamada rapor kabul edilmiş ve şura kararı haline getirilmiştir. 1953'ten itibaren oluşturulmaya çalışılan ilköğretim gelişim planına uygun olarak tasarlanan 'İlkokullar Yönetmeliği Tasarısı' da tatbik edilememiştir.⁵⁵²

İlkokullara Öğretmen gönderilmesi, Öğretmen Okulları ile Köy Enstitüleri, 'Yeni Öğretim Programı ve Meslekte Olgunlaşma' konularının incelenmesi Komisyon Raporunun görüşülmesi sırasında alınması gerekli tedbirler üzerinde durulmuştur. Öğretmen okullarıyla Köy Enstitülerinin yeni öğretim programı taslağı ile ilköğretim öğretmenlerinin meslekte olgunlaşmaları için tedbirler alınması istenmiştir. Seminer ve toplu çalışmaların öğretmen ve diğer görevlilerin sınıf ve atölyelerdeki çalışmalarına yardımcı olabilecek seviyede olması istenmiştir. Film ve diğer yayın organları aracılığıyla öğretmene yardımcı araçların sağlanması, öğretmen yetiştiren kurumların deneme dersleri yapması, konferans toplantı ve seminerlerle çevredeki öğretmenlerin yetişmelerine yardım edici birer pedagoji merkezi olması öngörülmüştür. Öğretmen yetiştiren kurumlarda uygulama okulları kurulması ve

⁵⁵² Beşinci Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar), s 506,507.

haftalık çalışma saatlerinin düzenlenmesinde öğretmenler kurulunun daha yetkili kılınması istenmiştir.

Şura'da Köy Enstitüleri programlarının ve işleyişinin üzerinde de tartışmalar olmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmeni Dr. Halil Fikret Kanat, Amerikan usulü eğitimin altyapı olmadan uygulanmaya çalışıldığını, öğretmen okullarında bazı derslerin iptal edildiğini, bu tür uygulamaların doğru olamayacağını söyleyerek kendi milli kimliğimize sahip çıkmamız gerektiğini ifade etmiştir. Ancak Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, ilmi gerekçelerle bu değişikliklerin yapıldığını belirtmiştir:

*'İkincisi; taklitçiliğin bu memlekete neler getirmiş olduğunu biliyoruz. Binaenaleyh taklitten nefret ediyoruz. Üçüncüsü; bu program üzerinde konuşalım, oradaki tatbik şeklini münakaşa edelim. Fakat bunu Amerikalılar istedi de onun için istiyorlar diye kimseyi itham etmeye hakkımız yoktur. İlmin milliyeti olmaz... Sonra, bir nokta üzerinde teessürümü arz etmek isterim. Dostumuz Amerika'dan kültür vadisinde çok yardımlar gördük. Senelerden beri memleketimizde ele alınmamış bir özel eğitim davası vardı. Onun temelini atarken bu dostlarımızdan istifade ettik...' ifadesiyle bakanlığın çalışmalarını savunmuştur.*⁵⁵³

Beşinci Milli Eğitim Şûrası Bakan Tevfik İleri'nin konuşması ile tartışmalara çok fazla müdahale etmesi ile dikkat çekmiştir. Köy Enstitülerinin kaldırılarak 'İlköğretmen Okulları'na dönüştürülmesinin düşünülmesi ve müfredat programlarında değişikliğe gidilmesi gibi uygulamalar Demokrat Partinin siyasi bir hesaplaşma mantığı ile hareket ettiğini düşündürmektedir. İlköğretimin sıkıntıları hakkında V. Eğitim Şûrası'nın aldığı tavsiye niteliğindeki kararlara karşın bu sorunlar daha da çoğalmıştır. 1960'lara kadar okuma-yazma seviyesi ve öğrenci sayısındaki artışa rağmen okul öncesi eğitimde istenilen düzeye gelinememiştir. Öğretmen sayısının istenilen düzeye ulaşmaması ve öğretmenin özellikli olarak eğitilememesi, kadınların eğitimden yararlanma oranının erkeklere kıyasla hala geride olması eğitimin başlıca sıkıntıları olmaya devam etmiştir.⁵⁵⁴

B- Köy Enstitülerinin Dönüştürülmesi Sonrası Dönem

Demokrat Parti iktidarında 1953'ten itibaren ilköğretim kurumları eğitim programlarının tüm ülkede şehir-köy ayrımı yapmadan uygulanması

⁵⁵³ M.E.B. Beşinci Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar), s. 607.

⁵⁵⁴ Koçer, Hasan Ali, Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler, Düşünceler, Ankara 1975, s. 50, 51, 52.

kararlaştırılmıştır. Tüm köy okullarının da tek bir programda birleştirilmesi düşünülmüştür. TBMM'nin X. Döneminde (14-05-1954 / 11-09-1957) Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanun'larında çok önemli düzenlemeler yapılarak Enstitüler ilköğretmen okullarına dönüştürülmüştür.

a- Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanun'larında Yapılan Değişiklikler

1954'te Yapılan seçimlerin ardından hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından İstanbul Milletvekili Adnan Menderes'e verilmiştir. TBMM'de 26 Mayıs 1954'te yapılan güven oylamasında 520 milletvekilinin 491'i evet, 27'si hayır oyu kullanmıştır. 17 milletvekili oylamaya gelmemiştir. Böylece Demokrat Partinin III. Menderes Hükümeti görevine başlamıştır. Adnan Menderes'in III. Hükümeti (17 Mayıs 1954 – 9 Aralık 1955) Programında, eğitim konusuna daha yüzeysel olarak değinilmiştir. Gençlerin manevi değerleri kazanabilmesi için eğitimin öneminden söz edilmiştir. IV. Menderes Hükümeti ise TBMM'nin 10. Döneminde 09.12.1955-25.11.1957 tarihleri arasında görev yapmıştır.⁵⁵⁵ IV ve V. Menderes Hükümetleri (25 Kasım 1957 – 27 Mayıs 1960) Programlarında daha önceki programlar esas alınarak uygulanmıştır. TBMM'nin bu X. Döneminde Adnan Menderes'in Başbakanlığında Köy Okulları ve Köy Enstitülerine yönelik tartışmalar daha çok Enstitülerin kapatılma süreciyle ilgili olmuştur.

1950'den itibaren Demokrat Parti iktidarıyla yaşanan muhafazakâr yönetim değişikliğinin siyasal-eğitim alanına ne denli yansıdığı Enstitülerle ilgili yapılan yasal değişiklik ve düzenlemelerde görülebilmektedir. Zira Demokrat Parti kurulduğu yıllardan itibaren CHP'yi en çok eğitim ve ekonomik alanında eleştirmiştir. Köy Okulları ve Enstitüleri ile yapılacak değişiklik ve düzenlemelerle CHP'nin ülke yönetiminde eğitim, kültür ve kırsal kesim üzerinde yaratmaya çalıştığı etkiler silinmeye çalışılmıştır. 1950-1953 arasındaki dönemde Köy Okulları ve Enstitüleri ile ilgili '3083 ve 4274 sayılı Yasalar'da birçok maddenin değiştirilmesiyle işe başlanmıştır. Enstitülerde öğretim süresi 5'e İlk Öğretmen Okullarında ise 6 yıla çıkarılmıştır. '5117 ve 5129 Sayılı Kanunlar'la da köylerdeki öğretmenlerin enstitülerle bağları kesilmeye çalışılmıştır. Böylece kapanışa doğru

⁵⁵⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukümetleri-134271> Erişim Tarihi 09.01.2019.

gidişte Enstitüler anlamsızlaştırılmaya çalışılırken, ödeneklerinde de dikkate değer bir azalış olmuştur. Köy Enstitüsünden mezun olan öğretmenlerin diğer kurumlardan mezun olan öğretmenler gibi aynı özlük haklardan nasıl faydalanacakları hakkında bir süre tedirginlikler yaşansa da bu konuda gerekli düzenlemeler yapıp eşitlemeye gidilmiştir.⁵⁵⁶

b- Tartışmalar

05.07.1952 Tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy Enstitülerinin asıl amacı olan köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle ‘İlköğretmen Okullarıyla’ birleştirilmesi için TBMM’ne kanun teklifi verilmiştir. 29.01.1953 Tarihinde de Millî Eğitim Bakanlığı Komisyonu hazırladığı raporunu TBMM’ye sunmuştur.⁵⁵⁷ 1953 yılında da yeni bir ilkokul yönetmeliği hazırlığı içerisinde girilmiştir. 1954’ e gelindiğinde yoğun siyasi tartışmalar içerisinde Enstitülerin kapatılma süreci başlatılmıştır. 16.12.1953 tarihinde TBMM’de görüşmeler başlamıştır. Demokrat Parti Rize Milletvekili Ahmet Morgil’in Enstitüleri gelinen noktada özetlemesinden sonra söz alan Milli Eğitim Bakanı ve Erzurum Milletvekili Rıfka Salim Burçak, epey bir zamandır Türkiye’de ilköğretim alanında bir ikilik olduğunu ileri sürerek çıkarılacak kanunun gerekçelerini anlatmıştır. 27.1.1954 tarihinde 6234 Sayılı İlköğretmen Okulları ile Köy Enstitülerinin Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun’ ile ‘Köy Enstitüleri’ ve ‘İlköğretmen Okulları’ birleştirilip “*İlköğretmen Okulları*” adını almıştır (Madde-1). 4 Şubat 1954 tarihi itibari ile her iki okul mezunları hukuki hakları bakımından birleşmiştir.⁵⁵⁸

Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkındaki Kanun’ ile çok ciddi değişiklikler ve düzenlemeler yapılmıştır.

Kanun’un 2. maddesi ile İlköğretmen okullarının eğitim süresi ilkokul mezunları için 6, ortaokul mezunları için 3 yıl olmuştur. 3. Madde ile İlköğretmen okullarına girecek öğrencilerin sınav ile belirlenip, bu okullara her yıl alınacak öğrencilerin %75’nin köy ilkokulları mezunlarından olması şartı getirilmiştir. Siirt

⁵⁵⁶ BCA, 030.01 / Yer no: 90.567. 6; Bkz. Ek-13, s. 369-370.

⁵⁵⁷ K. Öztürk, a.g.e., s. 4597,4598.

⁵⁵⁸ 27.01.1954 tarih ve Kanun no: 6234; **Resmî Gazete**. 04.02.1954 tarih ve Sayı 8625. Millî Eğitim Bakanlığının Bazı okullara gönderdiği 22 Mart 1954 gün ve 322 Sayılı Yazısı için Bkz. BCA, 030.01/ 90.567.6

Milletvekili Mehmet Daim Sualp'in önerisi ile öğrencilerin %75'i ortaokulu bulunmayan yerlerden alınması usulü kararlaştırılmıştır. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de buna destek vermiştir.

Kanun'un 1.,2.,3. maddesiyle ilgili olarak CHP Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu, köylerin önemli bir kısmında tek öğretmen olduğunu, iki kurumda çalışan öğretmenlerin hem eğitim hem de çalışma şartları ve öğrencilerin durumları açısından eşit olmadıklarını vurgulayarak bu kurumların öğretmen okulları adı altında birleştirilmeleri için köy okullarında belli bir süre hazırlayıcı eğitim verilmesi gerektiğini söylemiştir.⁵⁵⁹ Ortaokulu bulunmayan nahiye ve kasabalardaki çocukların öğretmen okullarına girme imkânına sahip olup olmadıkları noktasında da Demokrat Parti Siirt Milletvekili Mehmet Daim Sualp, Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu, Milli Eğitim Bakanı Erzurum Milletvekilleri Rıfki Salim Burçak ve Sabri Erduman endişelerini bildirmişlerdir.⁵⁶⁰ Ancak Bingöl Milletvekili Ferudun Fikri Düşünsel, bu endişelerin yersiz olduğunu Demokrat Parti iktidarının bu kurumları birleştirmesiyle asıl köylü-şehirli ayrımının ortadan kalkacağını ve her yerde her kese eşit eğitim verileceğini söylemiştir.⁵⁶¹ 3. maddeyle öğretmen okullarına alınacak öğrencilerin % 75'inin köylü çocuklardan alınacak olmasını Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu desteklemiştir. Gerek Köy Enstitüleri gerekse Öğretmen Okullarının amacının köylü çocukların eğitiminde kaliteyi arttırmak hedeflendiği için bu maddeyi yerinde bulmuştur. Ayrıca Eyüpoğlu'na göre bu yeni düzenlemede 3. Maddenin kabulüyle köylü çocukların bu okullara girme imkânları daha da artmış olacaktır.⁵⁶²

Demokrat Parti Manisa Milletvekili Sudi Mıhçıoğlu, köylerde okumuş çocuklarla şehirlerde eğitim almış çocuklar arasında çok fark bulunduğunu, köylü çocukların kifayetsiz olduklarını bu yüzden de köylü çocukların yapılacak sınavı kazanamayacağından dolayı öğretmen okullarına daha çok nispette köylü çocukların alınmasının imkânsız olduğunu dile getirmiştir. Mıhçıoğlu'na göre bu 3. Madde Demokrat Partinin hükümet programına da tezat teşkil etmektedir.⁵⁶³ 4. Maddede, İlköğretmen okullarına giren öğrencilerden ilk yıl içinde okulun öğretmenler kurulu

⁵⁵⁹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 262.

⁵⁶⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 266.

⁵⁶¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.268.

⁵⁶² TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.265.

⁵⁶³ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.268.

tarafından, öğretmen olamayacaklarına karar verilenlerin ise okul ile ilişkileri kesilecektir. Bunlar hakkında tazminat kovuşturması olmayacaktır.⁵⁶⁴

TBMM’de yoğun tartışmalara sebep olan 5. madde, Mezun olan ve bir yükseköğrenim kurumuna devam edecek öğrencilerin mecburi hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığınca erteleneceği düzenlemesini getirmiştir.⁵⁶⁵ 5. maddenin bu şekilde düzenlenmesi teklifi layiha raporlarına göre Demokrat Parti Kars Milletvekili Tezer Taşkiran tarafından verilmiş ve yine onun tarafından da desteklenmiştir.⁵⁶⁶ Öğretmen yetiştiren yükseköğrenim kurumlarına devam edeceklerin zorunlu hizmetleri Milli Eğitim Komisyonunda 4.5. veya 5 yıl olarak teklif edilmişken hükümetin teklifi bunun iki katı bir süreyi içermiştir. İlköğretmen okulunu bitirenlerin zorunlu hizmetlerinin yarısını yapıncaya kadar köy okullarında görevlendirilmeleri ve bu sürenin sonunda yüksek öğrenime devam edenlerin geri kalan mecburi hizmetlerinin kaldırılacağı ile ilgili Milli Eğitim Bakanı ve Erzurum Milletvekili Rıfkı Salim Burça,k köylerde 24 718, şehirlerde 11 000 öğretmenin olduğunu bu iki rakamın göz önüne alınarak 2,5 veya 4 sene sonra, yani mecburi hizmetinin yarısını köyde geçirmek mükellefiyeti kabul edildiği takdirde bunun uygulanmasının maddeten zor olduğunu dile getirmiştir.⁵⁶⁷

İstanbul Milletvekili Hadi Hüsman ise 5. Maddeyle bu okullardan mezun olacakların eğer bir yükseköğretim kurumlarına devam etmeleri durumunda mecburi hizmet sürelerinin yarı yarıya azalacağına karşı çıkmıştır. O’na göre bidayette (başlangıçta) bu çocukların okullara olan taahhütlerini küçük yaşta vermiş oluyorlar. Yükseköğrenim alacaklarının garantisi yoktur. Hüsman Mecburi hizmetten kurtulmak için daha başlangıçta bu çocukları zorunlu olarak yükseköğrenim görmeye zorlayarak taahhüt altına almış olmuyor muyuz? diye sormuştur.⁵⁶⁸ Demokrat Parti Rize Milletvekili Ahmet Morgil, şehirlere yerleşmiş olan öğretmenlerin köylerde kendilerine bir muhit yaparak uzun müddet şehirlerde kalmak imkânını bulduklarını, buna mukabil köy öğretmenlerinin uzun müddet kısır olan köy muhitinde kalmak suretiyle körleştiklerini bundan dolayı 5. madde ile ilkokul öğretmenlerinin köyde

⁵⁶⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 261-269.

⁵⁶⁵ Kanun Maddesi; ‘İlk öğretmen okulu mezunları, mecburi hizmetlerini tamamlayıncaya kadar köy okullarında çalıştırılırlar. Bunlardan öğretmen yetiştiren yükseköğrenim müesseselerine devam edecek olanların mecburi hizmetleri Milli Eğitim Vekâletince tecil olunur.’

⁵⁶⁶ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 34, C. 27, s.370; TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.269.

⁵⁶⁷ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.276.

⁵⁶⁸ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 34, C. 27, s.270.

mecburi hizmetlerinin muayyen ve âdil esaslara göre şekil ve müddetlere bağlanmasının çok yerinde olacağını söylemiştir.⁵⁶⁹ Ancak Ahmet Morgil yükseköğretime devam edecek olan öğrencilerin yapılacak olgunluk sınavlarında başarılı olsalar bile çok az kısmının bir üniversiteye gidebileceğini dolayısıyla mecburi hizmetin tamamını yine tamamlamak durumunda kalacağını dile getirmiştir. Ahmet Morgil'in tespitine göre öğrencilerin mecburi hizmetin yarısından kurtulmaları bu şekilde mümkün görünmemektedir.⁵⁷⁰

Köy Enstitülerinin Türk milli eğitimi ve özellikle köy halkı eğitimindeki yeri ve önemi konusunda fikirlerini siyasiler arasında tartışmaktan imtina etmeyen Demokrat Parti Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç hükümetin teklifinin kabulünden yana fikir beyan etmiştir. Anayasanın 87. Maddesi ile eğitimin ilk kademesinin zorunlu yapılmasına karşılık her yerde halkın okullu olmadığını her köye ilk ve ortaokul yapılamadığını, öğretmenlerin ise yine de köye gitmekten yana olmadıklarını dile getirmiştir. Bir yükseköğretim kurumuna gidilmesi üzerine öğretmen adaylarının mecburi hizmetin yarısından muaf tutulmalarını olumlu karşılamaktadır. Bazı noktalarda Ahmet Morgil ile aynı düşünse de teklife aykırı hareket etmemiştir. Çünkü şehirlerdeki okullarda münhal kadro bulunmadıkça veya yeni okullar açılmadıkça muayyen sırada bulunmayan öğretmenlerin köye gelmesi zaten mümkün görünmemektedir.⁵⁷¹ 5.madde değişikliğini savunan Sanaç 27.01.1954 günü yaptığı konuşmada önemli bir konuya da aslında işaret etmektedir. Sanaç'a göre eğer mecburi hizmet süresinde indirimle gidildiğinde öğretmen olacak kişilere bir yükseköğretimde başka alanlara kayma fırsatının verileceğini bununda öğretmen bekleyen okullara darbe vuracağını düşünmektedir. Sadece doğu Anadolu Bölgesinde 19000 okula ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde bunun bu noktada vahim sonuçları olabilir.⁵⁷²

CHP Hükümetleri tarafından yapılan ilkokullar ile Demokrat Parti iktidarı tarafından yaptırılan ilkokulların sayısına, köylerimizin ilkokula kavuşması için bir program hazırlanıp hazırlanmadığına, Köy Enstitülerinin durumlarına ve 1952-1953 yıllarında Enstitülere az sayıda öğrenci alındığı yolundaki iddiaların doğru olup

⁵⁶⁹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 271.

⁵⁷⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 34, C. 27, s.374.

⁵⁷¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.271,272.

⁵⁷² TBMMZC., Dönem 9, Bir. 34, C. 27, s.375.

olmadığına yönelik TBMM’de sözlü soru önergesi veren Sanaç’ın ifadelerinde çelişkiler olduğu görülmektedir. Ancak konuya çok yönlü bir bakış açısı getirmesi ve bu değişikliğin eksi ve artılarının uzun vadede sonuçlarını öngörmesi bakımından önemlidir. 5. Madde değişikliğinde Milli Eğitim Komisyonu ile Hükümetin teklifleri arasında çelişki olduğunu anlatmak için söz alan Komisyon Başkanı ve Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçıoğlu ilkököl öğretmenlerinin yüksek öğrenim görmesi ve yükselmesinin çok önemli olduğunu, ancak 9 sene genç bir öğretmeni köyde tutmuş olmakla hayatının çalışmaya en müsait olduğu yıllarını şehirlerde yetiştirmek imkânından mahrum bırakacaklarını söylemiştir. Fakat diğer taraftan da onları yükseköğrenime zorlanarak yetiştirilmek istenmeleri ile mecburi hizmet için onları köyde tutmak arasında önemli bir çelişki bulunduğunu dile getirmiştir.⁵⁷³ Tarakçıoğlu ayrıca öğretmenlerin sadece öğretmenlik için değil eğitimin başka alanlarında da yükseköğrenim görenek daha faydalı olacaklarını da düşünmektedir.⁵⁷⁴

Demokrat Parti Kastamonu Milletvekili Ziya Termen ise zaten kabul edilen hükümetin bu teklifini öğretmenler için ağır bir müeyyide olarak değerlendirmiştir.⁵⁷⁵ Termen hükümetin değil Milli Eğitim Komisyonunun yarı yarıya olan teklifini desteklemiştir.⁵⁷⁶ Demokrat Parti Seyhan Milletvekili Cezmi Türk Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesi ile yapılan şeylerin sadece köy halkı eğitimi ile ilgili olmadığını, bunun Demokrat Parti iktidarının köycülük, şehirlilik, eğitim, tarım gibi alanlardaki politikalarını yansıttığını iddia etmiştir.⁵⁷⁷ 6. Madde ile Enstitülerdeki yardım sandıklarının ismi “Köy Eğitimcileri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı”na çevrilmiştir.⁵⁷⁸

Madde-7: Enstitülerde öğretmenlerin haftalık ders saati ve maaşlarını belirleyen 4274 Sayılı Kanun’un 46. maddesinin 1. bendi değiştirilmiştir:

‘İlk öğretmen okullarının öğretmenleri, haftada 17 saat ders okutmaya ve bunlarla ilgili uygulamaları yapmaya mecburdurlar. Bu öğretmenlere 1702 sayılı Kanunun 3. maddesinin (b) bendinde yazılı ücretle 7 saat daha ders verilebilir. İlk öğretmen okullarının öğretmenleri, mesai saatleri içinde okulda

⁵⁷³ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.272.

⁵⁷⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 34, C. 27, s.375.

⁵⁷⁵ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.270.

⁵⁷⁶ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.276.

⁵⁷⁷ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.273.

⁵⁷⁸ Kanun maddesi; 5129 sayılı Kanunun 8. maddesi ile kurulmuş olan “Köy öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı”nın adı “Köy Eğitimcileri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı”na çevrilmiştir. Bu sandığın idaresi, işleyiş tarzı, yapılacak yardımların şekilleri ve her türlü işleri ile ilgili hususlar bir tüzükle belirtilir.

kalarak, kendilerine verilen eğitim ve öğretim işlerini görmek, ders dışı faaliyetlere katılmak ve ayrıca nöbet vazifelerini yapmakla mükelleftirler.’

Ahmet Morgil, Öğretmenleri mesai saatleri dışında veya dersi bittiğinde okulda tutmanın pratikte mümkün olmayacağını, bunun onlarda yaratacağı olumsuzlukların eğitim ve görevleri açısından olumlu sonuçlarının olmayacağını bu yüzden bu maddenin son paragrafındaki ifadelerin değiştirilmesini istemişti. Ancak Morgül’ün son paragrafa ilgili bu önerisi reddedilmiştir.⁵⁷⁹

Madde-8: Millî Eğitim Bakanlığının kadroları, kuruluş ve görevleri hakkındaki ‘2287 Sayılı Kanun’da değişiklik yapılmasına dair ‘4926 Sayılı Kanun’a bağlı 1 ve 2 sayılı cetvellerde gösterilen kadrolardan ilgili cetvelde yazılı kadroların kaldırılıp yerine 1 ve 2 numaralı cetvellerde gösterilen kadroların getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁸⁰

Madde-9: 1953 ‘Muvazene-i Umumiye Kanunu’ndaki ‘K’ cetvele dâhil Köy Enstitüsü mezunu başöğretmenlerine ait ek görev kadroları buradan çıkarılarak ‘İlkokul başöğretmeni’ unvanıyla ‘3’ numaralı cetveldeki kadrolar ‘5166 Sayılı Kanun’a bağlı ‘2’ sayılı cetveldeki kadrolara bu maddeyle ilave edilmiştir.

Madde-10 ile stajyer öğretmenler ile sağlık memurları kadroları hakkındaki cetveller düzenlenmiştir.⁵⁸¹

Demokrat Parti Bolu Milletvekili Zuhuri Danışman’ ın İlköğretmen okullarının idari ve eğitim işlerinin İlköğretim Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasına alınması teklifi 11. maddeye şeklini vermiştir. 12.Madde ile ‘Köy Enstitüsü’ adının belirtilen kanunun maddelerinde ‘ilköğretmen’ olarak değiştirilmesi kabul edilmiştir.⁵⁸²

⁵⁷⁹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.277.

⁵⁸⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 269-277.

⁵⁸¹ Kanun maddesi; 1953 yılı Muvazene-i Umumi-i ye Kanununa bağlı (K) işaretili cetvele dâhil ücretli stajyer köy öğretmenleri ile stajyer sağlık memurları kadroları 26; XII. 1949 tarihli ve 5479 sayılı Kanuna eklenmiştir. Bu stajyerler hakkında çeşitli kanunların (K) cetvelinde bulunanlar hakkındaki hükümlerinin uygulanmasına devam olunur.

⁵⁸² 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile 5352 ve 5541 sayılı kanunlar ve 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu’nun 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 62 ve 63. maddeleri ve 10. maddelerinin (a) bendinin 1, 2, 3 ve 6. fıkraları ve 5210 sayılı Kanunun 12. maddesi, 6076 sayılı 1953 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu’nun 11. maddesiyle 4644 sayılı Kanunun 12. maddesi kaldırılmış ve 3704, 4274, 5129, 5210 sayılı kanunlarda geçen “Köy enstitüleri” tabiri “İlk öğretmen okulu” olarak değiştirilmiştir. 4926 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvelin (lise, öğretmen okulu ve ortaokullar öğretmen ve memurları) başlığı ile (2) sayılı cetvelin

Köy Enstitüleri mezunu öğretmenlerin bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten sonra, ilköğretmen okullarından mezun öğretmenler hakkındaki hükümlere bağlı olacakları ancak bunlardan maaşa bağlanmamış olanlar hakkında '5479 Sayılı Kanun' hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir. Mezun öğretmenlerden aylığa geçmemiş olanların askerlik hizmetlerini yaparlarken kayıtlarının silinmeyeceği ve almakta oldukları ücretin üçte birinin verileceği ifade edilmiştir. "Köy Eğitimci ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı" üyeliklerinin kadroya geçene kadar devam edeceği kabul edilmiştir. Köy Enstitülerinde hala çalışanlardan Millî Eğitim Bakanlığınca kabul edilen öğretmen okulları, ziraat okulları, sanat okulları ve enstitüleri mezunu olanların öğretmen okullarında istihdamlarına devam edileceği ile ilgili kanunda 4 nolu cetvelde ücret ve sayısı yazılı olan ek görev kadrolarının ise 1953 Mali yılı Bütçe Kanunu'na bağlı 'L' cetvele ekleneceği gibi hususlar geçici maddelerle kabul edilmiştir.⁵⁸³

TBMM'de birçok milletvekilinin Köy Enstitüleri ve İlk Öğretmen Okullarının Birleştirilmesi (27.1.1954 tarih ve 6234 Sayılı Kanun) hakkındaki kanun ile birçok problemin ortadan kalkacağı değerlendirilmesini yaptıkları görülmüştür. Kurumların birleştirilmelerinin eğitimde iki başlılığı kaldıracağı ve ivme kazandıracağı savunulmuştur. Demokrat Parti Erzurum Milletvekili ve Millî Eğitim Bakanı Rıfık Salim Burçak öğretmen okullarında çalışan öğretmenler ile Köy Enstitülerinde çalışan öğretmenleri özlük hakları, çalışma şartları, tayin, terfi, tecziye usulleri ve eğitime katkıları açısından değerlendirerek bu iki kurumun birleştirilmesini şu sözlerle faydalı bulmuştur;

"...Şimdi, müşterek bir hizmetin ifasında vazifeli olan bu öğretmenler arasında, enstitü mezunu ile öğretmen okulu mezunu arasında, kanunlarla ihdas edilmiş büyük farklar mevcuttur. Bu iki menşeden, bu iki kaynaktan gelen öğretmenler arasında, tâyinleri, terfileri, tecziye usulleri, çalışma tarzları, mecburi hizmetleri bakımından büyük farklar vardır. Enstitü mezunu öğretmenler 105 lira ücretle tâyin edilmektedirler ve 3 sene ile 6 sene arasında staj görmektedirler. Öğretmen okulu mezunları 20 lira ile başlar ve 1 sene ile 3 sene arasında staj görürler. Tecziyeleri bakımından enstitü mezunu olan öğretmenler 4274 sayılı Kanuna tâbidir; öğretmen okulu mezunları ise 4357 sayılı Kanuna tabidirler. Böyle olunca her iki çeşit öğretmenlerin, yani enstitü mezunu öğretmenlerle öğretmen okulu mezunu öğretmenlerin disiplin kurulları ayrı,

(lise, öğretmen okulu ve ortaokullar idarecileri) başlığından (öğretmen okulu) tabirleri çıkarılmıştır' **TBMMZC.**, Dönem 9, Bir. 31-34, C. 27, s. 279, 370-379.

⁵⁸³ **TBMMZC.**, Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 277,278.

ceza hükümleri ayırır. Çalışma yerleri bakımından da aralarında çok farklar vardır.”⁵⁸⁴

Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger, şehirlerde yetişmiş münevver öğretmenlerin köylere gitmekte tereddüt ettikleri ve gidince de köy şartlarına alışamadıklarından dolayı kırsal kesim eğitiminde epey sıkıntı yaşandığını dile getirerek Köy Enstitüleri ile buna çözüm getirilmeye çalışıldığını ancak bu kurumlardaki eğitim süresi dolayısıyla kısmen başarılı olduğunu, öğretmen okulları ile bu sorunun da ortadan kalkacağını düşündüğünü söyleyip Hükümetin bu değişikliğine destek vermiştir.⁵⁸⁵ Ancak Erzurum Milletvekili Sabri Erduman, Bahadır Dülger’ e karşı çıkararak köylü-şehirli ayrımının bu değişiklik ile ortadan kalkmasının mümkün olmadığını çünkü köyde okuyup yine köyde bir ömür çalışacak öğretmenlerle bunun olamayacağını iddia etmiştir.⁵⁸⁶ Demokrat Parti Gümüşhane Milletvekili Ahmet Kemal Varınca iki kurumun birleştirilmesini destekleyerek, bununla eğitimde sadece isim birliğinin yapılmadığını ayrı ayrı uygulamalara da son verilmiş olduğunu vurgulamıştır.⁵⁸⁷

Köy Enstitüleriyle ilköğretmen okullarının birleştirilmesinden sonra Enstitü mezunu eski öğretmenler ile bu kurumun öğretmen okulu adını aldıktan sonra mezun olanların maaş, derece ve terfileri arasındaki adaletsizliklerinin devam ettiği şikayetleri ve gazete haberleri üzerine 6234 sayılı Kanuna ek Kanun çıkarılmıştır.⁵⁸⁸ 28.01.1955’te TBMM oturumunda Demokrat Parti Trabzon Milletvekili Halit Ağanoğlu, Köy Enstitülerinden 1942-1952 tarihleri arasında ne kadar öğretmen mezun olduğunu sorarak, bu mezunların almakta buldukları aylık ücret ve maaşları dereceleriyle, iş bu müesseselerden, öğretmen okulu ismini aldıktan sonra mezun olanların ücret dereceleri arasında bir fark görüldüğünü dile getirmiştir. Bunun ilk mezunların aleyhinde olduğunu ve mağduriyetlerinin giderilmesi için bir ek Kanun hazırlanmasının düşünülüp düşünülmediğini sormuştur.⁵⁸⁹ Ağrı Milletvekili ve Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı, 1942 - 1952 tarihleri arasında Köy Enstitülerinden

⁵⁸⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.160.

⁵⁸⁵ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s. 266.

⁵⁸⁶ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.266, 267.

⁵⁸⁷ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 31, C. 27, s.261.

⁵⁸⁸ Konuyla ilgili olarak iki kurumdan mezun olan öğretmenlerin özlük hakları bakımından büyük adaletsizliklere maruz bırakıldıkları, köy enstitülerinin yeni mezunlarının 20 lira maaşla göreve başladıkları eski mezunlarının ise 100 lira ile başladıkları iddia edilmiştir. “*Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri*”, *Milliyet*, 22.05.1954, s. 2.

⁵⁸⁹ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 33, C. 4, s.201.

mezun olanların sayısının 1393' nün kız, 15903' nün erkek olmak üzere toplamda 17296 olduğunu söyleyerek Enstitü mezunları ile öğretmen okulu mezunlarının maaş, derece gibi farklarının izalesi ve ilk mezunların mağduriyetinin bertaraf edilmesi için bir kanun hazırlanması için çalışmalar olduğunu anlatmıştır.⁵⁹⁰ Köy Enstitülerinin Öğretmen okullarına dönüştükten sonra Enstitü mezunları ile öğretmen okulları mezunları arasındaki bu maaş ve derece farklarının '6234 Sayılı Kanun'a ek geçici kanun maddesi ile düzeltilmeye çalışılmasına rağmen bazı sıkıntılar devam etmiştir.

6234 Sayılı Kanun'a 1956 yılında geçici ek kanun çıkartılması kararlaştırılarak karşılaşılan aksaklıkların giderilmesi planlanmıştır. TBMM' inde söz alarak konuşan Demokrat Parti Bursa Milletvekili Mehmet Özbey, bu Ek Kanun'a neden ihtiyaç duyulduğunu anlatmıştır.⁵⁹¹ O'nun bu konuşmasında öne çıkan gerekçeli hususlar şunlar olmuştur;

a- Binlerce öğretmen yıllardır beklediği hakka kavuşmanın hazzı ve huzuru içinde aşk ve şevk ile vazifesini daha iyi yapacak, meslekî vazifesine de daha kuvvetle bağlanacaklardır,

b- Eski zihniyetin ucuz öğretmen dâvasına bir son vermiş, kırılan Türk öğretmeninin şeref ve izzeti nefsi de kurtarılmış olacaktır,

c- 1940- da çıkarılan 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile köy öğretmenlerine köyde arazi ve işlikler verilecek, buna ilâveten her ay da maaş olarak eline yalnız ve yalnız 20 lira ücret verilecek, yani bu yirmi lira asıl maaş değil ücrettir. 6 sene sonra bu ücret otuz liraya, 15 yıl sonra da 40 liraya çıkarılarak ve bu suretle çalıştırılarak yirmi sene mecburi hizmet yapacaklardır. Bu haksızlık ve adaletsizlik dünyanın hiçbir yerinde mevcut değildir. Çiftçi ve sanatkâr öğretmen yetiştirmek gayesiyle yapılan bu kanunla güya köylerimiz hiç maarif, ziraat, sıhhat ve sanat bakımından kalkındırılacak ve hem de köylü çocukları daha iyi yetiştirilecek, hakikatte ise bunların ikisi de olamamıştır.

⁵⁹⁰ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 33, C. 4, s.201,202.

⁵⁹¹ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 21, C. 15, s. 288,289,290,291.

d- Toprağı dar olan birçok yerlerde öğretmene toprak verilememesi, verilen yerlerde de öğretmen toprağı işlemekten asıl işlenmeye muhtaç Türk çocuğunun dimağını işlemekte ihmal ederek asıl öğretmenlik vazifesini ihmal etmeleri,

e- Arazi verilemeyen köy öğretmenlerine yirmi lira yerine 100 lira ücret verilmesi, öğretmenlikleri başarı ile geçene de altı seneye kadar stajyerlikleri sonunda yirmi lira asli maaşa geçirilmeleri, bu suretle muallim mektebi mezunu öğretmenlerle köy enstitüsü mezunu öğretmenler arasında bir ikilik yaratılmış, âdeta üvey ve öz evlât şeklinde meslek içindeki huzursuzluğun bugüne kadar devam edip gelmesi,

f- Aynı şartlarda aynı görevi yapan ve fakat ayrı ayrı iki kaynaktan gelmiş bulunan öğretmenler arasındaki bu ayrılış ve ikiliğin ne kadar büyük bir haksızlık amili olması,

CHP Tunceli Milletvekili Fethi Ülkü ve Demokrat Parti Kocaeli Milletvekili Cemal Tüzün, Mehmet özbey'i destekler bir konuşma yapmışlardır. Ancak burada Fethi Ülkü'nün her türlü iyileştirici önlemlere rağmen eğitim ve okul ihtiyaçlarının bitmediğine yönelik konuşup, öğretmenlerin manevi durumlarını ilgilendirir şekilde imalı cümleler sarf ettiğini iddia eden Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç söz alarak Anayasanın 87. Maddesinin uygulanmasını istemiştir:

“İlköğretim, esasen Anayasamızın 87’nci maddesinde mecburi kılınmıştır. Bugün- maddi imkânlar, bu hükmün filhal yerine getirilmesine engel olmaktadır. Filhakika, arz ettiğim gibi, öğretmen ihtiyacı, bu köylerde filhal mektep yapılsa bile karşılanamayacaktır. Ancak şunu ifade edeyim ki, öğretmen yetiştirmek mevzuunda öğretmen okullarını 40’a çıkarmak suretiyle Hükümet bu mevzuu kısmen halletmiş bulunmaktadır.”⁵⁹²

Tunceli Milletvekili Fethi Ülkü gerek Mehmet Özbey gerek Ömer Faruk Sanaç gibi kendisini öğretmenler ve okullar hakkında imalı cümlelerle, politik konuşmakla suçlayan siyasetçilere cevaben, 26 Aralık 1956 günü ikinci bir konuşma yapmıştır. Köy Enstitülerine ve oradan mezun olanlara atfedilen ithamlar sebebiyle hakikaten üzüntü içinde olduğunu, bugün köyde vatandaşın ve Türk evlâdının yetiştirilmesine ve Türk milletinin istikbalinin yükselmesini temin etmeye çalışan insanlara ‘komünist’ demenin haksız bir itham olduğunu dile getirmiştir. Bir memleketin irfanını hazırlamak için ilk önce köyden başlanıldığını, bu dâvanın önderliğinin de

⁵⁹² TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s. 291.

halk eğitimi ile olacağını anlatmıştır. Maalesef bizde halk eğitiminin olmadığını, kaç seneden beri bu kanunu getireceğim diyen Hükümetin hâlâ bunu yapmadığını söylemiştir. İlköğretim Kanunu da kaç seneden beri köye eğitim getireceğim deyip getirmediğini, eğer politika yapmak isteseydi tasarıdaki bu cümleye işaret etmiş olacağını ifade etmiştir.⁵⁹³

İlköğretmen okulları mezunları ile sağlık çalışanları arasındaki maaş ve derece farklılıkları tartışmasına Trabzon Milletvekili Mustafa Reşit Tarakçı da katılmıştır. Fikirlerini ek kanuna müspet yönde ifade eden Tarakçı ilköğretmenleri arasındaki maaş dengesizliğinin halledilmesi gerektiğini ifade etmiştir:

“İşte bu milletin çocuğunu yetiştirecek olan ilköğretmenlerin maaşlarını birleştirmek ve maaşlarında bir muvâzenet tesis etmek meselesi mevzuu önümüzdedir. Üzerinde durduğumuz mesele budur. Şimdi mesele böyle olunca tabiiyle ilköğretmenleri arasındaki maaş farkının bertaraf edilmesi icap eder. Bu mantıklı ve zaruri bir neticedir. Biz artık enstitü mezunu, muallim mektebi mezunu ayrılığı diye bir şeyi tanımıyoruz. ... Kaldı, sağlık memurları işi. Arkadaşlar buna kâfi derecede cevap verdiler. Aynı tahsil derecesine sahip, aynı şehirde yetişmiş, aynı muhitin havasını teneffüs etmiş ve hayata atılmış bu çocuklar elbette ki mağdur durumdadırlar. Mebdeci maaşları tespit edilmemiştir, az maaş alıyorlar. Bu şekilde kabul etmenizi ve intibaklarını teklif edildiği tarzda tasvip buyurmanızı rica edeceğim”⁵⁹⁴

Samsun Milletvekili ve eski Milli Eğitim Bakanı (Maarif Vekili) Tefvîk İleri, ek geçici maddenin çıkarılma ihtiyacı hakkında Hükümetin çalışmalarını destekleyerek mezunlar arasındaki eksikliklere ve bunun nelere sebebiyet verdiğine değinmiştir:

“...mezun olan çocuklarda hakikaten birtakım eksiklikler ve kıyafetsizlikler görüldü. Bunun neticesindedir ki, zaman zaman ve hattâ her sene eski mezunlar yeniden bu muallim mekteplerinde toplanarak kurslara tâbi tutuldular. Bu kursların neticesini öğrenmek istediğimiz zaman gördük, cidden ıstırap duyulacak kadar eksiklik ve kıyafetsizlikler vardı. Ama Maarif Vekâleti çok haklı olarak eskinin bu eksikliklerini ıslaha ve izaleye gayret etti. Bu mekteplerden çıkanlar, hele ilk çıkanlar bu gördüğünüz binaları sırtlarında taş ve tuğla taşımak suretiyle yaptılar, hayvan beslediler, tarlada ziraat yaptılar. Ve bu arada, tedris devresi içinde muallim olmak için lazım gelen bilgileri almaya çalıştılar.”⁵⁹⁵

6234 Sayılı Kanun’a daha sonra iki geçici madde eklenerek, Köy Enstitülerinden mezun olup ilköğretim öğretmenliği veya sağlık memurluğu

⁵⁹³ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.293.

⁵⁹⁴ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s. 296,297.

⁵⁹⁵ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.297.

kadrolarında yerleşmiş olanlarla bunlardan yükseköğrenim yaparak Millî Eğitim Bakanlığı hizmetinde görev almış ve alacak olanlar ile halen yedek subaylık yapanların özlük haklarındaki düzeltmeler ve eşitlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte ilkökul öğretmenliği veya sağlık memurluğu kadrolarında istihdam edilmekte olanlarla bunlardan yükseköğrenim yaparak milli eğitim hizmetinde görev almış ve alacak olanların bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihe kadar maaşla çalışacakları vurgulanmıştır. Stajyer veya asıl olarak Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlığında bunlardan yedek subay onların Yedek Subay Okulunda ve yedek subaylıkta geçirdikleri hizmet sürelerinin her üç senesi için, halen almakta buldukları maaşa bakılmaksızın, *3656 Sayılı Kanun*'un 3. maddesine göre alabilecekleri 20 lira maaş üzerine birer derece eklenmesiyle maaşları '4598 Sayılı Kanun'un 4. maddesi hükümleri içinde arttırılmıştır. Bu uyumdan artan sürelerin yükseldikleri maaş derecesinde yükseleceği kabul edilmiştir. Bu hükümlere göre yapılacak yükseltmelere esas tutulacak hizmet süresinin hesabında başarısız geçtiği kabul edilen yani gerekli hizmet süresini tamamlamayanların tespit edilmiş olan sürelerine bakılmayacağı belirtilmiştir. Ancak *5479 Sayılı Kanun*'un yürürlüğe girdiği tarihe kadar hizmet süreleri içindeki başarısız sürelerin bu maddeden ayrı tutulacağı da kabul edilmiştir. Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte 105 lira ücretle stajyer köy öğretmeni veya sağlık memuru kadrolarında istihdam edilenlerin '3656 Sayılı Kanun'un 3. maddesi gereğince stajyer olarak 20 lira maaşa bağlanmışlardır. İptal edilen *5479 Sayılı Kanun*' uyarınca 3- 6 yıllık staj müddeti içerisinde başarıları tespit edilerek asaletleri tasdik olunanlara bu madde hükümlerinin uygulanacağı, başarısızlığı tespit edilenlerin ise görevlerine son verilmesi kanunlaşmıştır.⁵⁹⁶

Bu geçici maddelerin görüşülmesinde TBMM' de milletvekilleri arasında yoğun tartışmalar yapılması *6234 Sayılı Kanun*'un ilgili maddelerinin aslında açıklığa kavuşturulmadan kabul edildiğini göstermektedir. Demokrat Parti İzmir Milletvekili Pertev Arat geçici 1. maddede stajyer olarak çalışan köy öğretmenleri ile sağlık memurlarının özlük durumu hakkında itiraz ederek, hazırlanan metinde ikinci fıkranın yalnız stajla ilgili olmadığını, stajın devam edeceği manasını taşıdığını belirterek, bu fıkranın başarısız geçen süreleri de istihdaf ettiğini dile getirmiştir.

⁵⁹⁶ **TBMMZC.**, Dönem 10, Bir. 30, C. 16, s.216 Ayrıca Bkz. **TBMMZC.**, Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s. 297.

Başarısız geçen sürelerin bitip bitmediğini hesap etmenin uygulamada mümkün olmadığını söylemiştir. Demokrat Parti Bursa Milletvekili Müfit Erkuyumcu ise öğretmen ve sağlık memurlarının staj durumları ve başarılı sayılıp sayılabilmelerinin teftiş zorluğu ve kadro kifayetsizliği nedeniyle mümkün olmadığını ifade ederek Pertev Arat'ı desteklemiştir.⁵⁹⁷ Demokrat Parti Rize Milletvekili Ahmet Morgil, stajyerlik müddetinin 2 yıl olduğunu 2 yılsonunda muvaffak olmadığı tespit edilenlerin meslekten atılacağını söyleyerek Arat ve Erkuyumcu'ya karşı çıkmışlardır.⁵⁹⁸ Bursa Milletvekili Tevfik İleri ise *6234 Sayılı Kanun*' ile öğretmen okullarından ve Enstitülerden mezun olanlar arasında hemen hemen tüm farklılıkların ortadan kaldırıldığını her konuda bir denge oluşturulduğunu ifade etmiştir. Ancak iki yıl staj yapma ve bu sürede stajını bitirenlerin başarılı sayılıp sayılmamalarının tespitinde dikkat edilmesi başarısız olanların intibaklarının yapılmaması gerektiğini söylemiştir.⁵⁹⁹

Geçici 1.maddede stajyer köy öğretmeni veya sağlık memuru kadrolarında istihdam edilmekte olanların '3656 Sayılı Kanun'un 3. Maddesine göre stajyer olarak 20 lira maaşa bağlanmaları değişikliğine Demokrat Parti Balıkesir Milletvekili Halil İmre'nin karşı çıkmıştır. Halil İmre, sağlık çalışanları ile köy okulu öğretmenlerinin aynı maddeye tabii olmalarına, sağlık memurlarının öğretmenlerle aynı maaşı almalarına itiraz etmiştir. Ayrıca bu ek kanun ile öğretmenler arasındaki adaletsizliği gidermeye çalışırken yeni adaletsizlikler oluştuğunu bunun sağlık çalışanlarına da sirayet ederek emsal teşkil edeceğini iddia etmiştir.⁶⁰⁰ Demokrat Parti Çankırı Milletvekili Kenan Çığman, Gümüşhane Milletvekili Zeki Başağa, Tekirdağ Milletvekili Zeki Erataman ve Kocaeli Milletvekili Saadettin Yalım sağlık memurlarının kasaba ve köylerde ne gibi zorluklarla çalıştıklarını dile getirerek bu ayrıma ve dolayısıyla Halil İmre'ye karşı çıkmışlardır.⁶⁰¹ Ancak Zeki Başağa staj süresini tamamlayan ancak teftiş sonucu başarısız sayılan çalışanların

⁵⁹⁷ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.299.

⁵⁹⁸ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.298.

⁵⁹⁹ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.297- TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 16, s.116.

⁶⁰⁰ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 21, C. 15s. 291,292.

⁶⁰¹ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15s.294,295.

başarısızlıklarının politik nedenlere dayandırıldığına şahit olduğunu iddia ederek bu sayede başarılı sonuçlara varılamayacağına dikkat çekmiştir.⁶⁰²

Demokrat Parti Erzincan Milletvekili Veysel Varol, kendisinin de bir zamanlar teftiş göreviyle bir çok yerde bulunduğunu, teftiş konusunda bazı zorluk ve sıkıntıların olduğunu, bazı köy okulları ve burada çalışan öğretmen ve sağlık çalışanlarının müfettiş eksikliği ve ödenek yetersizliğinden dolayı teftiş edilemediğini dile getirmiştir.⁶⁰³ DP Rize Milletvekili ve Maarif Encümeni üyesi Ahmet Morgil, Halil İmre gibi bu ek kanunda belirtilen hususlara karşı çıkanlara hitaben konuşarak enstitü mezunu öğretmenlerle sağlık memurlarının aynı şartlarda köylerde göreve başlamalarından dolayı aynı haklara tahi olmaları gerektiğini söylemiştir:

“Bunlar daima bütün köy enstitüsü mezunu öğretmenlerle beraber mütalâa edilir. Köy enstitülerinin kuruluşuna ait 3803 sayılı Kanunda hu müessesenin kuruluşu gayesi, köyü kültür, ziraat, sanat ve sıhhat bakımından kalkındırmak olarak tespit edilmiş olduğuna göre bu müessesenin bünyesi içinde sağlık memurunu da yetiştirmeye mecburiyet hâsıl olmuştur. Bu müesseseden mezun olan öğretmenler ve sağlık memurları ilk defa 1942 yılında mezun olmuş ve vazifelerine köyde başlamıştır. Sağlık memurları da emsali öğretmenler gibi 20 lira ücretle vazifeye başlamıştır. Onların tâbi olduğu şartlara tamamiyle tâbi olmuş ve bu yolda vazife görmüşlerdir...”⁶⁰⁴

Geçici 2. madde ile ise bu Kanun’un yürürlüğe girdiği tarihten sonra mesleğe girecek Köy Enstitüsü mezunları hakkında da bu Kanun hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir.

c- Köy Enstitülerinin Dönüştürülmesine Yönelik İç ve Dış Tepkiler

TBMM’de böylece yoğun ve bazen de sert tartışmalarla *6234 Sayılı Kanun*’ ile ‘Köy Enstitüleri’ okulları ‘İlköğretmen Okulu’ ismiyle dönüştürülmüştür. Bu durum kimilerine göre bir kapatılış kimilerine göre de bir dönüştürme işlemidir. TBMM’de Demokrat Parti çoğunluğu dolayısı ile Enstitülerin dönüştürülmesi kanununa sert eleştiriler olmamıştır. Ancak dönemin birçok basın yayın kuruluşlarında eleştiriler yapılmıştır. 9-10 Şubat 1952’ de Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman ‘*Bir Baltalama Teşebbüsü*’ ve ‘*Bir Meclis Anketine İhtiyaç Var*’ isimli

⁶⁰² TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.117.

⁶⁰³ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s. 300.

⁶⁰⁴ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 21, C. 15, s.292,293.

yazıları ile Enstitülerden vazgeçilmemesi gerektiği yönünde fikir beyan etmiştir.⁶⁰⁵ 26 Nisan 1953'te 'Zafer' Gazetesinde Mümtaz Faik Fenik, '*İlköğretim Seferberliği Hızla Yürüyor*' adlı makalesinde CHP iktidarlarıyla Demokrat Parti iktidarlarını eğitim alanında kıyaslayarak, CHP'nin eğitimde köylüye zorla iş yaptırdığını ve halktan uzaklaştığını iddia etmiştir. 1940'lı yıllarda yapılan çoğu okul binalarının yıkık dökük ve terk edilmiş olduğunu ama Demokrat Parti iktidarıyla eğitimde büyük bir ıslah çalışmaları yapıldığını ifade etmiştir.⁶⁰⁶

Enstitüleri basın yayın içerisinde en çok savunan gazete olan 'Cumhuriyet Gazetesinde' 1 Şubat 1954 günü Bedri Rahmi Eyüboğlu tarafından uzun bir yazı kaleme alınmıştır. 6234 Sayılı Yasa'nın tam da yürürlüğe girdiği o gün yazılan yazıda, festen şapkaya geçiş ve Arap harflerinden Latin harflerine geçiş gibi önemli ama başlangıçta halkın kolay kolay kabul etmediği yenilikler zamanla nasıl kabullenildiği ifade edilerek Enstitülerle ilgili değişiklik ve dönüştürme çalışmasının da zamanla kabullenilmesi gerektiğine gönderme yapılmıştır. Ancak Enstitülerin 14 yıl eğitime ve Türk milletine yaptığı katkılardan övgüyle bahsedilmiştir:

*'Köy enstitüleri milletçe öğüneceğimiz, çok güzel, çok büyük bir makine idi. Üstüne üstelik dışarıdan gelme, gümrükten geçmiş değildi. Yerli malı idi. Bu düzeni kuran bizim maarif ordumuzun çeşitli kademelerinde savaşmış tecrübeli öğretmenlerdi. Hey Allahım! Ben bu makinenin kuruluşuna, işleyişine şahid oldum. Ne güzel kuruluyor, ne güzel işliyordu. Köy enstitüleri, köylümüze mümkün olduğu kadar çabuk okuma yazma öğretmek, köyümüzü bir an evvel kalkındırmak gibi kutsal bir amaçla kurulmuşlardı. Büyük şehirlerde öğretmen okullarında okuyan gençler köye gittikleri zaman küsüyor, bun alıyor, babacan bir maarifçimizin deyişi ile: Panikliyordular...'*⁶⁰⁷

18 Nisan 1954 günü ise Köy Enstitülerinin kurucusu ve en önemli savunucusu Hasan Ali Yücel tarafından 'Cumhuriyet' Gazetesinde '*Dün Bir Bayram Günü İdi*' isimli uzun bir makale yazılmıştır. Yücel, siyasete nasıl girdiğini, nasıl bakan olduğunu ve ilköğretim meselesi için nasıl canla başla mücadele edip çalıştığını anlatarak bu kurumların dönüştürülme -kapatılmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve Köy Enstitülerine emeği geçen herkese teşekkür etmiştir.⁶⁰⁸

⁶⁰⁵ Ahmet Emin Yalman, "*Bir Baltalama Teşebbüsü*", **Vatan**, 9 Şubat 1952; '*Bir Meclis Anketine İhtiyaç Var*' **Vatan**, 10 Şubat 1952, s.1.

⁶⁰⁶ Mümtaz Faik Fenik, "*İlköğretim Seferberliği Hızla Yürüyor*" **Zafer**, 26 Nisan 1953, s.1.

⁶⁰⁷ Bedri Rahmi Eyüboğlu, "*Köy Enstitülerine Selam*", **Cumhuriyet**, 1 Şubat 1954, s.1.

⁶⁰⁸ Hasan Ali Yücel, "*Dün Bir Bayram Günü İdi*" **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1954; Bkz.K. Öztürk, **a.g.e.**, s. 4669-4681. Bkz. Ek-6, s. 359-362.

Köy Enstitülerinin dönüştürülmesine dünyadan tepkiler çok geç dönemlerde gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nin olumsuz etkileri içerisinde köyden kentlere göç ve artan sanayileşme, Köy Enstitüleri modelinin yaygınlaşmasını bir süre ertelemiştir. Ancak artan nüfus ve buna bağlı olarak üretim toplumundan tüketici bir toplum hayatının özellikle şehirlerde ciddi boyutlara ulaşması, kırsal kesimin üretimdeki önemini bir kez daha gündeme taşımıştır. Özellikle Avrupa, ABD ve uzak doğu ülkelerinde nüfus artışı ve aşırı sanayileşmeye bağlı olarak, insanların doğal gıda ihtiyaçlarının karşılanmasında ziraat yöntemlerine büyük sermayelerin aktarılması sonucunu doğurmuştur. Hindistan'dan Afrika'ya ve Çin'den Latin Amerika ülkelerine kadar sayısız bölge ve ülkede uygulamalı tarım eğitimleri başlatılmıştır. Bazı ülkelerde enstitülere benzer uygulama yöntemlerine "Atatürk Modeli" ismi bile verilmiştir.⁶⁰⁹ 2 Ocak 1965'te "*Şumullü, Çok Yönlü, Planlı Kalkınması Araştırmaları*" adıyla Türkiye ile İsrail arasında Köy Enstitüleri modeline benzer bir proje yapılmıştır.⁶¹⁰

1965'te ABD'nin San Francisco şehrinde yapılan sanayi kongresi'ne katılan Dr. Nejat Eczacıbaşı'na, Birleşmiş Milletlerde görevli Hoffmann; "*Böylesine önemli ve bütün gelişmekte olan milletlere örnek olan Köy Enstitüleri sisteminin nasıl olup da terk edildiğini*" diye sormuştur. Nejat Eczacıbaşı, bu konuda bir takım sıkıntılı süreçten geçildiğini söylemiştir. Hoffman, sözlerine devam ederek, "*Böyle şey olmaz, olumlu düşünülmüş bir düzende daima kusur görülebilir. Kusur düzeltilir, sistem kökünden yok edilmez*" demiştir.⁶¹¹

1980'li yıllarda UNESCO' nun bir toplantısında, kalkınmakta olan ulusal kültürler konusu ele alınmış ve bu anlayışın yıllar önce Köy Enstitüleri ile Türkiye'de uygulandığı belirtilmiştir. Eski SHP Genel Başkanı Erdal İnönü, UNESCO Genel Merkezi Başkanı yardımcısı olduğu yıllarda burada Köy Enstitüleri ile ilgili bir rapor görmüştür. UNESCO Genel Müdürü olan Huxley bu raorda,

⁶⁰⁹ Ali Dağlar, "Akl-ı Kemal", **Hürriyet**, 19.05.2013, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akl-i-kemal-23319034>

⁶¹⁰ Bekir Semerci, **Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1989, s. 398.

⁶¹¹ M. Rauf İnan, **Bir Ömrün Öyküsü: Köy Enstitüleri ve Sonrası**, C.II, Öğretmen Yayınları, Ankara 1988, s. 450.

“Türkiye’de Köy Enstitüleri adı verilen eğitim sistemi bütün gelişmekte olan ülkelere örnek olabilecektir” cümlesine rastlamıştır.⁶¹²

d- Demokrat Parti İktidarı’nda VI. Millî Eğitim Şûrası

Altıncı Milli Eğitim Şûrası, 18 Mart 1957’de IV. Menderes Hükümeti döneminde Milli Eğitim Bakanı olan Ahmet Özel başkanlığında Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü’nde yapılmıştır. Şura’da, genel olarak mesleki ve teknik eğitim ile halk eğitimi konuları üzerinde durulmuştur.⁶¹³ O günün siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel koşulları içerisinde görüşülmesi gereken konular gündeme alınmıştır. Gerek IV. Menderes Hükümeti ve gerekse V. Menderes Hükümeti’nin eğitim politikalarının belirlenmesinde Altıncı Eğitim Şurası kararları etkili olmuştur. Köy Enstitüleri sonrasında ülkenin tamamını kapsayacak şekilde bir eğitim planı hazırlanması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Millî Eğitim Bakanı Ahmet Özel’in konuşmasında da bu hususlar ön plana çıkmıştır.⁶¹⁴

1953 yılında tüm ülkenin ilköğretim okullarını bir çatı altında toplamak için hazırlıklarına başlanan İlköğretim Kanunu Tasarısı 1957 yılında VI. Eğitim Şurası öncesinde yeniden TBMM’nin gündemine gelmişti. Demokrat Parti Burdur Milletvekili Mehmet Özbey, 18.01.1957 tarihinde Meclis’te yaptığı konuşmada bu kanunun ne zaman yürürlüğe girip ülkedeki eğitim eksikliklerini nasıl gidereceğini sormuştur. Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleşmesi sayesinde öğretmenlerin yıllardır beklediği hakka kavuşmanın hazzı ve huzuru içinde aşk ve şevk ile vazifelerini daha iyi yapacaklarını, eski zihniyetin ucuz öğretmen dâvasına bir son verileceği düşüncesi içerisinde olan ve köy eğitimine çok önem veren siyasetçilerden olan Özbey, Köy Enstitüleri ile öğretmen okullarının birleştirilmesi sayesinde iki kurum arasındaki dengesizliklerin giderildiğini, öğretmenlere gerçek itibarlarının böylece iade edildiğini şimdi bu kanun ile eğitim sorunlarına tüm Anadolu’da çözüm getirileceğini savunmuştur.⁶¹⁵ İlköğretim Kanununun uygulanması için en az 800 milyon liraya ihtiyaç olduğunu, bunların zamana yayılarak

⁶¹² Pakize Türkoğlu, **Tonguç ve Enstitüleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2000, s. 601-602.

⁶¹³ **Altıncı Millî Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar)**, Maarif Bakanlığı Yayınları, Ankara 1957.

⁶¹⁴ **A.g.e.**, s. 5-9.

⁶¹⁵ **TBMMZC.**, Dönem 10, Bir. 21, C. 15 s. 288,89.

halledilebileceğini söyleyerek Hükümete bazı tekliflerde bulunmuştur. Birinci teklifi ortaokullardan her sene mezun yüzlerce gencin toplanılarak içlerinden yetenekli olanlarının kısa kurslardan geçirerek kendilerine psikoloji ve eğitim pedagojisi formasyonu verilerek öğretmen bekleyen köyler gönderilmesi, ikinci teklifi meslektan ayrılan öğretmenlerin geri çağrılmaları ve üçüncü teklifi ise yedek subay olarak askeri okullarda okuyan öğrencilerin bir dönem köy okullarında öğretmenlik yapmalarını sağlamak olmuştur.⁶¹⁶

VI. Eğitim Şurası'nda alınan kararlar neticesinde V. Adnan menderes Hükümeti 2.8.1958 tarihinde "Köy Kursları Yönetmeliği"ni yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmelikte, köylerde sanatsal ve sosyo-kültürel açıdan köylerin kalkınmasını sağlamak üzere daha önce faaliyete geçirilmiş bulunan "Gezici Köy Kursları Yönetmeliği"nin günün koşullarına göre yeniden gözden geçirilerek 1958-1959 eğitim-öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmasına karar verilmiştir.

e- V. Menderes Hükümeti Dönemi'nde İlköğretim Okulları Çalışmaları

TBMM XI. Dönemi'ne (01-11-1957 / 22-05-1960) girerken, 1957 Genel Seçimlerinde tekrar seçimi kazanan Demokrat Partide hükümeti kurma görevi Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Adnan Menderese verilmiştir. 610 üyeli TBMM'de 4 Aralık 1957'de yapılan güven oylamasına katılan 536 milletvekilinin 403'ü kabul, 133'ü ret oyu vermiştir. V. Menderes Hükümeti 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesine kadar iş başında kalmıştır. TBMM'nin dört yıllık bu XI. döneminde eğitim konusunda düzenlemeler yapılmaya devam etmiştir. Milli Eğitim politikalarındaki değişiklik ve düzenlemelerde siyasetçiler arasındaki tartışmalar devam etmiştir. 1953 yılından beri hazırlıkları sürdürülen 'İlköğretim Kanun Tasarısı' çalışmalarına 1957 yılında da devam edilmiştir. 'Köy Öğretmenleri ve Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı'nın 'İlkokul Öğretmenleri Sağlık, İçtimai ve Yardımlaşma Sandığı' ile birleştirilmesi gündeme getirilen bir başka konu olmuştur. Köy okullarına da şehir okulları gibi tahsisat verilmesi ve bazı milletvekilleri tarafından yeni bir ilköğretim kanun tasarısı teklifi bu dönemde görüşülen konular olmuştur.

f- Tartışmalar

⁶¹⁶ TBMMZC., Dönem 10, Bir. 27, C. 16, s. 111,112.

TBMM'nin XI. Dönemi'nde köy okulları ve öğrencileri ile öğretmen ihtiyaçlarının yoğun tartışmalara neden olduğu görülmektedir. 31.01.1958 günü CHP Sivas Milletvekili Ahmet Yılmaz, Köy okullarının ihtiyaçlarının karşılanması yolunda köy okullarına da şehir okulları gibi tahsisat verilmesinin Millî Eğitim Bakanlığınca düşünülüp düşünülmediği konusunda Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcıya bir soru sormuştur. Bakan Yardımcı cevaben bu konunun İlköğretim Kanunu çerçevesi içerisinde düşünüldüğünü, okulların tamamının ihtiyaçlarının bu Kanun kapsamında halledileceğini söylemiştir. Tekrar kürsüye gelerek Bakan Yardımcının cevabının olumlu olduğunu belirtmiştir;

“Köylerimizde çocuklar J ellerinde bir parça tezekle okula devam ederler. Okulun sobası bozuk, kapısı kırık, duvarı j yıkık ve çatısı çöküktür. Oturacak sıra tali- i taşı yoktur, belki öğretmeni de yoktur. Köy j çocukları evlerinden getirdikleri bir çul veya hasır parçası üzerinde otururlar. Hakikaten bu vaziyet çok acıdır. Köy okullarımızın da şehir okulları gibi tahsisata kavuşması gerekmektedir. Sayın Bakanımızın burada işaret buyurdıkları gibi hakikaten bu usulün kabul edilmesi ve bu suretle köy okullarının şehir okulları gibi, eşit muameleye tâbi tutulması bizi ve bütün köylü vatandaşlarımızı memnun edecektir.” Şeklinde memnuniyetsizliğini ifade etmiştir.⁶¹⁷

Bunun üzerine Ahmet Yılmaz'a tekrar cevap vermek zorunda kalan Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı iktidara geldikten beri ülke genelinde okul inşaatlarıyla uğraştıklarını dile getirerek Ahmet Yılmaz'ın kendi dönemlerinde köy okullarına ayrılan bütçeden haberdar olup olmadığını sormuştur. İlköğretim Kanunu ile tüm hususlarda sıkıntılara çözüm bulunacağını ümit edildiğini, Türk köylüsünün durumunun çok iyi bilindiğini sözlerine eklemiştir. Ahmet Yılmaz ise *‘Dün yapılandan bugün daha fazla bir hamle ile daha ileri gitmeyi temenni ederiz. Bu bizim hakkımızdır’* diyerek 5166, 5828 ve 5210 Sayılı Yasa'ya göre tüm eğitim ve sağlık hizmetlerinin devlet eliyle yapılacağını belirtildiğini ifade ederek, Bakan Yardımcı'nın CHP-DP iktidarını kıyaslamasını eleştirmiştir.⁶¹⁸

1959 Yılı ortalarında CHP Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu ve 3 arkadaşının aralarında hazırladıkları alternatif bir ‘İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nu TBMM’ ye sunulduktan sonra görüşülmesi için Dâhiliye, Adliye ve Maarif Bütçe

⁶¹⁷ TBMMZC., Dönem 11, Bir. 32, C. 1, s. 605.

⁶¹⁸ TBMMZC., Dönem 11, Bir. 32, C. 1, s. 605.

Encümenlerine havale edilmiş ancak TBMM genel kurulunda görüşülmesine gerek görülmemekle bir sonuç çıkmamıştır.⁶¹⁹

20.11.1959 Tarihinde TBMM’de “Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı”nın “İlkokul öğretmenleri Sağlık ve İhtimai Yardım Sandığı” ile birleştirilmesi hakkında Kanunun görüşülmesi esnasında siyasetçiler arasında tartışmalar olmuştur. Yasa 6 maddeden oluşmuştur. *5129 Sayılı Kanun*’un 8. maddesiyle kurulmuş olup, *6234 Sayılı Kanun*’un 6. maddesiyle kaldırılan “Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sosyal Yardım Sandığı” “İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve İhtimai Yardım Sandığı” na devredilmiştir. Öğretmenlerin, köy öğretmeni vasfı devam ettiği için sandıkta kalmalarının sağlanması amaçlanmıştır (Madde 1-2). Öğretmenlerin sandık üyeliği zorunlu tutulurken sağlık memurlarının ise tercihlerine bırakılmıştır (Madde 3). *5129 Sayılı Kanun*’un 8. ve *6234 Sayılı Kanun*’un 6. ve geçici 3. maddeleri kaldırılmıştır (Madde 4).⁶²⁰ Yasanın görüşülmesinde Bütçe Encümeni adına söz alarak konuşan İzmir Milletvekili Behzat Bilgin Kanun’un değiştirilmesinde hiçbir haklı gerekçe olmadığını söyleyerek burada alınan karara katılmadığını belirtmiştir. Zonguldak Milletvekili Mustafa Saraç sağlık memurların altı ay içerisinde isterlerse sandıktan ayrılacaklarını ancak öğretmenlerin sandıkta kalmalarının mecburi tutulmasının son derece yanlış olacağını söyleyerek 3. Maddenin 2. Fıkrasına karşı çıkmıştır. Maraş Milletvekili Emin Soysal da Saraç’ a destek vermiştir. Tekrar söz alan İzmir Milletvekili Behzat Bilgin sağlık memurları sayısının 290 olduğunu bu sandığın öğretmenler için lüzumlu olduğunu söylemiştir.⁶²¹

1959 Yılında Köy Enstitülerinin lüzumlu veya lüzumsuz olduğu tekrar tartışma konusu olmuştur. Özellikle İsmet İnönü’nün bazı gazetelerde yayınlanan demeçlerinde Köy Enstitülerini tekrar gündeme getirmeye çalışması ilginçtir. Bu durum İnönü’nün iktidara tekrar gelmek için işe Enstitülerden başladığını göstermektedir.⁶²² Köy Enstitüsü mezunu bazı öğretmenlerin bu konuda yayınladıkları yazılar nedeniyle Millî Eğitim Bakanlığı merkez teşkilatına alınmaları

⁶¹⁹ TBMMZC., Dönem 11, Bir.24, C.11, s.205.

⁶²⁰ TBMMZC., Dönem 11, Bir. 4, C.1, s. 117,118,119.

⁶²¹ TBMMZC., Dönem 11, Bir.4, C.1, s. 118.

⁶²² “İnönü, Ümitler Artıyor dedi”, **Milliyet**, 15.08. 1959, s.1.

üzerine tartışmalar yeniden başlamıştır. Köy Enstitüleri hakkında yayın yapan birçok dergi kapatılmış veya haklarında tahkikat yapılmıştır.⁶²³

İstanbul Üniversitesi'nde yapılan bir toplantıda Hasan Ali Yücel ve öğretim Üyeleri arasında bu tartışmalar değerlendirilmiştir. Enstitülerin kurucusu Hasan Ali Yücel Köy Enstitüleri meselesinin zaman zaman ortaya çıkmasının memleketin önemli bir sıkıntısının hala askıda olduğunu gösterdiğini söyleyerek okulsuz ve öğretmensiz kalmış 2,5 milyon Türk çocuğunun okula kavuşturulmasının asıl mesele olduğunu belirtmiştir. Bir ilköğretim kanun tasarısını altı yıldır beklediklerini ve bu sorunun çözümü için altı yıl önce harekete geçilmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. O günün şartlarında 150 mevcutlu ve beş sınıflı bir okulun bir öğretmenle eğitime devam etmesinin hala bir sorun olmaktan çıkmadığını iddia etmiştir. Hasan Ali Yücel değerlendirmelerine devam ederken Enstitüler yerine açılan okullarının içler acısı bir durumda olduğunu, 60-70 karyola koyarak yatılı yatılı bir öğretmen okulu yaparak meselenin çözümünün yüz yıl ertelendiğini savunmuştur. Toplantıya katılanlardan İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi Cahit Tanyol, CHP iktidarının köye farklı bir açıdan baktığını köyü ekonomik ve politik bir mesele olarak düşünmediğini, ancak bu dönemlerde meseleye ideolojik bakmanın bir yarar sağlamayacağını belirterek Hasan Ali Yücel'e destek vermiştir. Ancak Prof.Dr. Mümtaz Turhan, Köy Enstitülerinin hiçbir zaman kuruluş amaçlarını tahakkuk ettiremediğini söyleyerek, Türkiye'nin kalkınmasının sadece bu kurumlara yüklendiğini ifade etmiştir. CHP tarafından bu kurumların etrafında bir masal sihri yaratılmaya çalışıldığını, ulaşamayacağı amaçlara yükseltilmeye çalışıldığını ve bundan dolayı da muvaffak olamayacağını belli olduğunu iddia ederek Enstitüler üzerinden CHP'yi eleştirmiştir. Toplantıya katılanlardan biri olan Öğretmen Nurettin Ergin, Enstitülerin öğretmen okullarına dönüştürülme nedeninin yeterli ve kabiliyetli, yükseköğrenim görmüş öğretmenlerin olmamasına bağlamıştır. Özellikle Reşat Şemsettin Sırer'in bu durumu gördüğünü 30-35 kadar eğitimli öğretmenleri bu okullara gönderdiğini ancak bunun yetersiz olduğunu ve köylülerce Enstitü öğretmenlerinin sevilmediklerini iddia etmiştir.⁶²⁴

⁶²³ "Sekizinci Öğretmen de nakledildi", **Milliyet**, 27.08.1959, s. 5.

⁶²⁴ Ekrem Altınkaynak, "Köy Enstitüleri", **Milliyet**, 20.08.1959, s. 3.

Köy Enstitülerinin kapatılması ile ilgili olarak CHP’li siyasetçilerin ve özellikle İsmet İnönü’nün tavırlarının değişerek yeniden Enstitülerin tartışmaya açılmasında bu toplantı önemli olmuştur. Kurumları böylece halkın gözünde canlı tutulmaya çalıştıkları dikkat çekmektedir. İsmet İnönü 1960’lı yıllarda Köy Enstitüleri hakkında gazetelere daha çok mülakat vermiştir. Bu demeçlerinde Köy Enstitüleri üzerinde yeniden tartışmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁶²⁵

⁶²⁵ “İnönü, Köy Enstitülerinin Kurulmasına Taraftar”, **Milliyet**, 13.12.1961, s. 1 ve 4. Bkz. Ek-10, s. 371.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ SONRASI DÖNEM ve KÖY ENSTİTÜLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

A- Demokrat Parti İktidarı Sonrası Gelişmeler

1960 Yılına doğru Türkiye’de siyasi tartışma ve ayrışmaların belirgin bir şekilde artmasına paralel olarak eğitim konusundaki çalışmaların tamamlanamadığı görülmektedir. Özellikle Köy Enstitüleri ile Öğretmen Okullarının birleştirilmesi sonrasında tüm ülke genelinde daha kapsayıcı bir eğitim için düşünülen *İlköğretim Kanunu*’nun çıkarılmayışı eleştirilere sebep olmuştur.

a- Demokrat Parti İktidarının Sona Ermesi ve Yeni Siyasi Süreç

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesiyle Türkiye’de yeni bir siyasi dönem başlamıştır. Bu dönemde Türk siyasi hayatında birçok siyasi gelişme birbiri arkasına yaşanmıştır. TBMM’nin XVII ile XXVI. Dönemleri (MM I-V. Dönemleri, Cumhuriyet Senatosu, Birleşik Toplantı, Kapalı Toplantılar, Milli Birlik Komitesi, Temsilciler Meclisi, Kurucu Meclis, Milli Güvenlik Konseyi ve Danışma Meclisleri) Türk siyasi hayatına yön vermiştir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesiyle Demokrat Parti iktidarı sona ermiştir. MBK (Milli Birlik Komitesi) Başkanı Cemal Gürsel, Komitece Başbakan olarak yetkilendirildiğini, herhangi bir siyasi parti üyeliği bulunmayanlardan bir hükümet kurduğunu söylemiştir. Böylece Türkiye’de 30.05.1960-05.01.1961 tarihleri arasında I. Gürsel Hükümeti dönemi başlamış oldu. Meclis’te Hükümete güven oylaması yapılmamıştır. Ancak kısa bir süre sonra demokratik gelişmelere uygun yeni bir hükümetin kurulabilmesi için Gürsel istifa etmiştir. 05.01.1961-20.11.1961 arasında Cemal Gürsel MBK üyesi olmayanlardan oluşan yeni bir hükümet kurmuştur. Güven oylamasına yine gidilmemiştir. Hükümet, 1961’de yapılan genel seçimlere kadar görevde kalmıştır. Bu uzun süreçte öğretmen okullarıyla birlikte orta ve yükseköğrenim kademelerinde yasal düzenlemeler ve siyasi tartışmalar yine yoğun olarak yaşanmıştır.

1961’de Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel tarafından Hükümeti kurma görevi, Malatya Milletvekili İsmet İnönü’ye verilmiştir. İnönü, CHP-Adalet Partisi arasında

bir koalisyonla hükümeti kurmuştur. 450 vekilden oluşan TBMM'de 2 Aralık 1961'de yapılan güven oylamasında kullanılan 351 oyun 269'u evet, 4'ü hayır ve 78'i de çekimser çıkmıştır. 1 milletvekili oylamaya katılmamıştır. İnönü, "Af Yasası" tartışmalarının hükümeti iş yapamaz hale getirdiği sebebiyle istifa etmiştir. Türkiye'de yeni bir siyasi sürecin başlamasıyla beraber Demokrat Parti iktidarında sesi çıkmayan bazı çevreler Enstitüleri tekrar gündemlerine almışlardır. Adeta 1960 sonrası dönemde önceki on yıllık dönem sorgulanmaya başlanmıştır. Enstitüler '*Elden Giden Tılsım*' ve '*Köy Kalkınması*' şeklinde yeniden değerlendirilmeye başlamıştır.⁶²⁶ Demokrat Parti iktidarının sona ermesiyle birlikte Anadolu'da çalışan birçok öğretmenin İsmet İnönü'ye mektup göndererek bu kurumların tekrar açılmasını istemişlerdir.⁶²⁷ *Milli Türk Talebe Birliği*'nde köy kalkınmasıyla ilgili toplantılar yapılmış ancak hâla Enstitülerin ideolojik tartışmalara kaynaklık ettiği görülmüştür.⁶²⁸ Ayrıca *Köy Enstitüleri Haftası* kutlamaları yapılmaya başlamıştır. Birçok dernek ve vakıf ile özellikle "öğretmenler birliği" tarafından Enstitülerin yeniden açılması istenirken imamların aynı zamanda İmam-Hatip Okulu mezunlarının hem imam hem de öğretmenlik yapmaları teklif edilmiştir.⁶²⁹ Bazı CHP Milletvekillerince köyler için '*Köy Kalkınma Enstitüsü*' kurulması istenmiştir.⁶³⁰

b- Köy Halkı Eğitimi ve Köye Öğretmen Gönderme Çalışmaları

Demokrat Parti İktidarı'nın sona ermesi sürecinde birbiri arkasına kurulan hükümetlerin hepsinde de eğitim politikaları belirleme çalışmalarına devam edilmiştir. 6234 Sayılı Yasa' ile Köy Enstitüleri ve İlköğretmen Okulları'nın birleştirilmesinden sonra kırsal kesim eğitiminde önemli dönüşümler yaşanmaya devam edilmiştir. 1956 yılında ilk, orta, lise ve yüksekokulların durumunun gözden geçirilmesi için teknik çalışmalar ve planlar hazırlanmıştır. Bu çalışmalarda eğitimin genel durumu değerlendirildikten sonra 1946-1956 arasında ticaret, bankacılık, sigortacılık ve nakliye gibi faaliyetlere eleman yetiştirmek için açılan kurslar

⁶²⁶ Ahmet Emin Yalman, "*Elden Giden Tılsım*", *Milliyet*, 22.05.1963, s. 2.; Kadri Kaplan, "*Köy Enstitüleri ve Köy Kalkınması*", *Milliyet*, 17.04.1967, s. 2.

⁶²⁷ "*Köylü Çocukları Okulsuz Kalmamalı*", *Milliyet*, 14.12.1961, s. 1 ve 5.

⁶²⁸ "*Köy Kalkınması Açıkoturumunda Gürültü Çıktı*", *Milliyet*, 03.10.1965, s. 3.; "*Köy Enstitüleri ile İlgili Açıkoturumda Hadiseler Çıktı*", *Milliyet*, 24.12.1961, s. 5.

⁶²⁹ "*Senato ve Şurada Dün Köy Enstitüleri Tartışıldı*", *Milliyet*, 07.02.1962, s.1.

⁶³⁰ "*CHP Milletvekilleri Köy Kalkınma Enstitüsü Kurulmasını İstiyorlar*", *Milliyet*, 26.10.1962, s. 7.

değerlendirilmiştir.⁶³¹ 1957 yılında Milli Eğitim müfettişlerinin çeşitli zamanlarda yaptıkları teftişlere göre milletler arası bir eğitim konferansı yapılarak teftiş raporlarına göre tespit edilen sorunlar görüşülmüştür.⁶³²

30.5.1960-4.1.1961 Tarihleri arasında görev yapan I. Cemal Gürsel Hükümeti döneminde Türk milli eğitiminin ilkelerini yeniden belirleyerek eğitim sistemini düzenleyecek yeni bir programın hazırlanması ile sıkıntıların halledilmesine yarayacak önlemlerin geliştirilmesi amacıyla on bir üyeden oluşan “*Eğitim Milli Komisyonu*” kurulmuştur. Millî Eğitim Bakanı Bedrettin Tuncel’in başkanlığında kurulan Komisyonun çalışmaları sonucunda birçok tavsiye kararı alınmıştır. Bunlar; 1. ilköğretim kanunu tasarısının yürürlüğe konması, 2. Gündüz ve yatılı bölge okullarının kurulması, 3. Dörtlü, üçlü ve ikili eğitime son verilmesi. 1961’de Hükümet, eğitim reformu çalışmaları doğrultusunda ilköğretimde sekiz yıllık eğitim yoluyla zorunlu öğretim süresinin uzatılarak bütün yurda yayılmasını benimsemiştir. 1. Cemal Gürsel Kabinesince hazırlanmaya başlanan 1961 Anayasası 27.5.1951’de kabul edildikten sonra Anayasa gereğince Türk milliyetçiliğinin okullarda verilmesi benimsenmiştir. Eğitimde devletin yanısıra kamu tüzel kişileri ve ailenin de sorumlu tutulacağı ilk kez anayasada belirtilmesi dikkat çekmektedir.⁶³³

1961’de Millî Eğitim Bakanlığı “Öğretmen Yetiştirme Komitesi” tarafından bir rapor hazırlanarak ülkenin bundan sonraki on yıllık eğitim planına ışık tutacak konular belirlenmiştir. VII. Milli Eğitim Şurası’na da ışık tutacak olan bu rapor “222 Sayılı İlköğretmen Okulları Kanunu”nun gerekçelerini de sıralamıştır. Ülkenin eğitim seferberliğine el konulduğu hükümet tarafından ifade edilmiştir. Bu seferberliğin 222 Sayılı Kanunu’nun bir sonucu olduğuna vurgu yapılması dikkat çekmektedir.⁶³⁴ Hâlbuki İlköğretim Okulları Kanunu hazırlığı 1953 yılında Demokrat Parti iktidarı zamanında başlamıştır. Öğretmen okulları ile devam eden köy halkı eğitimi ve köye öğretmen gönderilmesi çalışmalarına 5.1.1961 tarihinde 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’ nun çıkarılması ile bir sonraki aşamaya geçilmiştir.⁶³⁵

⁶³¹ Teknik Öğretim Çalışmaları (Özet): 1946-1956, Maarif Basımevi, Ankara 1956, s. 7-13.

⁶³² XIX. Milletlerarası Eğitim Konferansı, s. Önsöz

⁶³³ Millî Eğitim Bakanları döneminde 1960 yılında Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon Raporu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960, s. 18,19,20.

⁶³⁴ Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve On Yıllık Plan: Millî Eğitim Bakanlığı VII. Millî Eğitim Şurası Dokümanları, s. 43,44.

⁶³⁵ T.C. Resmî Gazete Sayı 10705, Kanun No 222, Tarih 12/1/1961.

Çünkü bu kanun TBMM'deki tartışmalardan anlaşıldığına göre 1953 yılından itibaren hazırlıkları süren ve mali yetersizlikler yüzünden uygulamaya uzunca bir süre geçemeyen bir kanun olmuştur. 1953 yılında Demokrat Parti iktidarında hazırlanan *İlköğretim Kanun Tasarısı* incelendiğinde köy ve şehir eğitiminin genel durumunun ayrıntılı olarak incelenip ele alındığı anlaşılmaktadır. Kanun tasarısında Köy Enstitülerinden neden vaz geçilmek zorunda kalındığı gerekçeleriyle maddeler halinde belirtilmiştir.⁶³⁶

5.1.1961'de kabul edilen “222 Sayılı İlköğretim Kanunu” Türkiye’de sadece ‘İlköğretim’ alanında çıkarılan ilk yasa olması bakımından önemlidir. İlköğretim hakkında bütün sorunlar etraflıca incelenmiş ve zorunlu ilköğretimin 1970 yılına kadar bütün ülkede uygulanması için bir plân hazırlanmıştır. 1961'de Millî Eğitim Bakanlığı “Öğretmen Yetiştirme Komitesi” tarafından hazırlanan rapor “Koordinasyon Grubu”nun teklifi üzerine Bakanlıkça onanıp kararlarının uygulanması için ilgili birimlere gönderilmiştir. 115 sayfa olan rapor VII. Millî Eğitim Şûrası’na da sunulmuştur. 1953-1961 yılları arasında taslak olarak hazırlanan “222 Sayılı Kanun Tasarısı” Şûra’nın ardından Bakanlıkta oluşturulan komisyonlarca ele alınarak, Talim ve Terbiye Kurulu’nun incelemesine sunulmuş, Talim ve Terbiye Kurulu’nca incelenerek, 1962-1963 Öğretim Yılı başında uygulamaya konulması planlanmıştır. Kanuna esas teşkil etmek ve içeriğindeki konuları belirlemek için “İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Millî Eğitim Müdürleri ve İlköğretim Müdürleri Yönetmeliği, İlköğretim Müfettişleri Yönetmeliği, Beslenme Eğitimi Yönetmeliği, İlköğretim Kurumları Sağlık İşleri Yönetmeliği, Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yönetmeliği, İlkokul Öğretmenleri Tayin, Nakil ve Becayış Yönetmeliği, Yetiştirici ve Tamamlayıcı Sınıf ve Kurslar Yönetmeliği, Ana Okulları ve Ana Sınıfları Yönetmeliği, Ders Araç ve Gereçleri Yönetmeliği, Bölge Okulları Yönetmeliği” isimleri adı altında 13 adet yönetmelik düzenlenmiştir. “222 Sayılı Kanun” bu yönetmelikler üzerinden kaleme alınmıştır.⁶³⁷

B- 222 Sayılı İlköğretim Kanunu ve VII. Millî Eğitim Şûrası

⁶³⁶ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dökümanları, No: 16, s. 9-14, 24-44.

⁶³⁷ VII. Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 160-170.

Demokrat Parti İktidarı'nda 1953 yılından itibaren Köy Enstitüleri ve diğer köy okullarının eğitim-öğretim konusundaki eksiklikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Tüm ülke genelinde köy-şehir ayrımı yapmadan eğitim verecek okulların açılması çalışmaları başlatılmıştır. Ancak 1957'ler kadar bu çalışmalar bitirilememiştir. Bu çalışmalara ivme kazandırmak için VII. Milli Eğitim Şurası'nın yapılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte uzun vadede sorunlara çözüm getirmesi için bir ilköğretim kanunu hazırlanması çalışmalarına da hız verilmiştir.

a- 222 Sayılı İlköğretim Kanunu'nun İncelenmesi ve Tartışmalar

222 Sayılı İlköğretim Kanunu' Köy Enstitülerinin dönüştürülüp Köy Okulları ile birleştirilmesiyle ortaya çıkan aksaklıkları ortadan kaldırmak için hazırlanmıştır. '*222 Sayılı Kanun*' ile özellikle köy okulları ve öğretmenleri için bazı temel hedefler belirlenmiştir. Bu hedefleri sekiz ana başlık halinde incelemek mümkündür.

A- 8 yıl kesintisiz eğitim verilen ilköğretim okullarının iki kademeli şeklinde ikiye ayrılması ve şartlar ve koşullara göre de bu durumdaki öğrencilerin farklı binalarda eğitim almaları, Ortaöğretim kurumlarının ilköğretim kurumlarından sonra 4 yıllık eğitim veren kurumlar olması,

B-12 yıllık mecburi eğitimin başlangıç tarihinin Bakanlar Kurulu tarafından tespiti,

C-Değişikliklerin ilköğretim kurumlarının 5, 6, 7 ve 8 inci sınıflarındaki çocukları etkilememesi, zorunlu ilköğretimin 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsamaması,

D- 6 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda sürenin başlaması, 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği senenin eğitim yılı sonunda bitmesi,

E- 1 ve 2. kademinin son ders yılında devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı için tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılması,

F- 1 kademe sonrasında hangi programların açık öğretimle ilişkilendirileceği ve mecburi eğitim kapsamına alınacağı Bakanlar Kurulu tarafından tespiti,

G-Çıraklık için lazım olan 14 yaş şartının 10'a indirilmesi. İl özel idarelerince Ortaöğretim kurumlarının arsa temini, yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının giderilmesi,

H- Yükseköğrenime girişte merkezi sınav uygulamasının devam etmesiyle beraber giriş puanının hesaplanmasında yeni bir katsayı düzenlemesinin yapılması.⁶³⁸

222 Sayılı Kanun'un ilk beş maddesinde eğitimin daha modern ve çağın gereklerine hizmet edecek şekilde ve insanın gelişim evreleri dikkate alınarak onu daha da ön plana çıkaracak şekilde genel düzenlenmeler yapıldığı dikkat çekmektedir. Bu kanunun birçok maddesinin şartlara göre yeniden düzenlenerek daha sonraki tarihlere kadar uygulanageldiği görülmektedir. Kanun'un 1. maddesinde İlköğretimin kadın erkek her Türkün milli amaçlarına uygun olarak bedeni, zihni ve ahlaki gelişmelerine ve eğitimlerine hizmet eden temel eğitim olduğu açıklanmıştır. Kanun'un bu maddesi ile "Temel Eğitim" terimi ilk kez kullanılmıştır.

Bu Yasa'ya göre ilköğretim her yurttaşın görmesi gereken bir eğitimidir. 2. Maddesinde ilköğretimin ilköğrenim okullarında verileceği, eğitim çağında bulunan kız ve erkek çocuklar için zorunlu olarak Devlet okullarında parasız olacağı belirtilmiştir. 3. maddesinde zorunlu ilköğretim çağının 6-13 yaş aralığındaki çocukları içerdiği, bu çağın çocuğun 5 yaşını bitirdiği yılın eylül ayı sonunda başlayıp 13 yaşını bitirip 14 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biteceği karara bağlanmıştır. Yasa, bu eğitimin 5 yılının ilkokulda, üç yılının da tamamlayıcı kurs ve sınıflarda alınması zorunluluğunu getirmiştir. Kanun ilköğretimi "*Temel Eğitim*" olarak tanımlamıştır. Yasanın getirdiği bu zorunlu eğitimin ilkokul bölümü uygulanmış, ama 3 yıllık bölümü bölge okulları dışında uygulanamamıştır. Daha sonra Türk eğitim sistemini tüm halde içinde ele alan '*14 Haziran 1973 Tarih ve 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu*'nda 8 yıllık mecburi eğitim yasallaşmış ve

⁶³⁸ **İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, No: 16**, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s.29-44. TBMM, 5/1/1961 Tarihli ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi. Ankara 2021. ([Http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0358.pdf](http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0358.pdf))

1981-1982’de deneme halinde başlamışsa da 1960’lı yıllarda olduğu gibi bazı okullar dışında uygulanma imkânı bulamamıştır.⁶³⁹

Yasa’nın 3. Maddesi ilköğretim döneminin 7-15 yaş aralığında süreceğini belirtmekte, böylece ilköğretim dönemi en az 8 yıllık bir sorunlu eğitimi kapsamıştır. 4. Maddesinde, kız ve erkek çocukların ilköğrenimlerini resmi veya özel ilköğretim kurumlarında almakla yükümlü olduğu; 5. maddesinde ise zorunlu eğitim çağında olup da ülke dışında olan, oturduğu yerde okulu olmayan veya sağlık durumu dolayısıyla ilköğretim okuluna devam edemeyenlerde özel olarak eğitim görenler, sınav ve yaşlarına göre devam edecekleri ilköğretim okulu sınıflarına veya mezuniyet sınavlarına alınacakları belirtilmiştir.

222 Sayılı *İlköğretim ve Eğitim Kanunu* 9 bölüm, 91 madde, 4 ek madde ve 11 geçici maddeden oluşmuştur. Birinci bölüm Milli Eğitimin teşkilat yapısı hakkındadır. 6. Maddede İlköğretim kurumlarının tanımı yapılmıştır. 7. Maddede İlköğretimin 1. maddede belirtilen hedefleri gerçekleştirmek için kurulmuş 4 yıllık ve zorunlu ilkokul ile 4 yıllık mecburi ortaokuldan oluşan bir eğitim ve öğretim kurumu olduğu belirtilmiştir. 8. Maddede 5 yıllık eğitim süresinin ülkenin şartları göz önüne alındığında mümkün olmadığından ileride buna imkân verecek şartlar oluştuğunda bu sürenin arttırılabileceği belirtilmiştir.⁶⁴⁰

9. Madde ile ilköğretim okullarının ilkokul ve ortaokul olarak müstakil okullar hâlinde inşasının esas olduğu belirtilmiştir. 10. Maddede bir köy halkı, iş ve üretim hayatının gereği olarak veya olağanüstü sebeplerle yayla, otlak ve bağ gibi yerlere taşındığında köy okulunun da köy halkı ile birlikte göçecek şekilde düzenlenmiş olması gerektiği belirtilmiştir. Burada kırsal kesimde yaşam koşulları eğitim süreleri için dikkate alınmıştır.

11. Madde ile tamamlayıcı sınıflar ve kurslar, zorunlu ilköğretim çağında buldukları halde, eğitimlerini akranları ile birlikte zamanında almamış olan çocuklara kestirme yoldan ilköğretim vermek ve ayrıca yetişmelerine gerekli görülen

⁶³⁹Cumhur Güngör, Cennet Güloğlu Demir, “5/1/ 1961 Tarih ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine Yönelik Basında Yer Alan Görüşlerin İncelenmesi”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, s.1426.

⁶⁴⁰ *İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları*, No: 16, s. 30.

çocukları ilköğretim okuluna hazırlamak veya ilköğretim okulunu bitirip henüz zorunlu eğitim çağında bulunan ve üst dereceli eğitim kurumlarına devam edemeyecek olanların seviyelerini yükseltmek ve kendilerine iş yaşamında yararlı olacak bilgi ve kabiliyetleri vermek için belediyeler, özel idareler ve Devlet tarafından açılabilmesi belirtilmiştir. 12. Madde zorunlu eğitim çağında oldukları halde bedenlen, ruhen ve sosyal olarak engelli olan çocukların özel eğitim almalarının sağlanmasını içermiştir. 13. Madde Okul öncesi eğitimde zorunlu eğitim çağına gelmemiş olan çocukların eğitileceği ifade edilmiştir.

Kanun'un II. Bölümü, illerde ilköğretim kurumlarındaki görevlilerin çalışma şartları, özlük hakları vs. durumları hakkındadır. Buna göre;14. Madde ile İlkokul ve ortaokulların beraber veya müstakil olmalarına, büyüklüğüne, anasınıfları ve özel eğitim sınıflarının olmalarına göre de ilköğretim kurumlarındaki çalışanlar belirtilmiştir.

Kanun'un IV. Bölümünde, okulöncesi eğitim kurumları ile ilköğretim okullarının açılma, kapanma ve eğitime ara verme şekilleri açıklanmıştır.

15-16. Maddeler, Nüfusları bakımından okul açılması gereken 16848 köyde okula ve öğretmene ihtiyaç bulunduğu, 1080576 öğrencinin daha okula gitmesi ihtiyacı olduğu için birçok yerde çifte eğitim yapılmasına rağmen sınıflardaki kalabalığın önüne geçilemediği bu yüzden yüksek mezunlarının öğretmen olarak istihdam edilmeleri, eğer ihtiyaçlar yine de karşılanamazsa ortaokul mezunlarının da ücretli öğretmen olarak alınabileceklerini düzenlemiştir. 17-18. Maddeler ücretli öğretmenlere ancak altı ay maaş verilebileceği ancak ihtiyaç olduğu için yıl sonuna kadar bunların maaşlı olarak istihdam edilmelerine olanak sağlanacağı belirtilmiştir. 19-20-21. Maddeler ile Başöğretmen unvanı alan öğretmenlerin başka okullarda 'müdür' ünvanıyla çalışabilecekleri, ancak birden dörde kadar öğretmenli okulların idarecileri için 'Başöğretmenlik' ünvanının muhafaza edileceği bundan dolayı ilkokul müdürlüğünün başöğretmenlikten sonra bir terfi kademesi sayılacağı belirtilerek, ilkokul müdürlüklerine tecrübeli başöğretmenlerin getirilmesinin sağlanmaya çalışıldığı açıklanmıştır.⁶⁴¹ 22. Madde, ilkokul idareciliğine o okulun en tecrübeli öğretmenin seçilmesini düzenlemiştir. 23-26. Maddeler ilçelerde milli

⁶⁴¹ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, No: 16, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1953, s. 32.

eğitim memurluğu ğörevinin başöğretmenlerin üzerinden alınıp onlara ‘İlçe İlköğretim Müdürlüğu’ ünvanının verilmesinin uygun olduğu hakkındadır.

27. Madde, ihtiyaç halinde ilkokul öğretmenlerinin müfettişliğe terfi ettirilebilecekleri düzenlemesini getirmiştir. 28. Madde ile 1702, 4274 ve 4357 Sayılı Yasalarla öğretmenlerin terfi ve tecziyelerinin ayrı ayrı hükümlere bağlandığının bunun tek bir yasayla birleştirilmesiyle buna ihtiyaç kalmadığı belirtilmiştir. 29-31. Maddeler okulların temizliği ve hijyeninin sağlık uzmanlarınca kontrol edilmelerini düzenlemiştir. 32. Madde, okul idarecilerinin müfettişlerle ne gibi hususlara göre teftiş edilecekleri konusunda bir yönetmelik hazırlanmasının doğru olacağı belirtilmiştir. 33-34. Maddeler, köy, bucak, ilçe ve illerdeki ilköğretim kurullarının veli ve halk ile iş birliği içinde çalışmaları gerektiği kabul edilerek ilköğretim işinin böylece daha başarılı olacağı belirtilmiştir. 35-42. Madde okul çalışmaları ve öğretim zamanlamasının her yerin coğrafi ve sosyokültürel ve ekonomik şartlarına göre düzenlenmesinin uygun olacağı belirtilmiştir.⁶⁴²43. madde ile ilköğretim okullarının yaz tatilinin sınavların sona ermesinden yeni eğitim yılının başına kadar süreceği belirtilmiştir. 44. Maddede, ise öğretmenlerin kanunlar veya Cumhurbaşkanlığı kararnameleriyle kendilerine verilen ğörevler haricinde, meslek dışı herhangi bir ğörevle yükümlü tutulamayacakları hakkında düzenlenmiştir.

V. Bölümde, okullara kayıt-kabul işleri düzenlenmiştir (45,46. Maddeler). Okullarda, derslerin başlamasından bir hafta önceki tarihten, son sınıf sınavlarının bittiği ğüne kadar geçecek sürenin ‘Bir eğitim yılı’ olarak kabul edildiği 47. Madde ile ifade edilmiştir. Her yıl derslerin başlamasından en az 15 ğün önce, muhtarların okul müdürüyle iş birliği yaparak köylerdeki zorunlu eğitim çağında bulunan çocukların tespitinin yapılması 48. Madde ile uygun görülmüştür. 49. Madde ile kimlik belgeleri bulunmayan veya henüz nüfusa kayıt yaptırmamış olan çocukların yaşları, çocuklar görülmek suretiyle, ihtiyar heyetince tayin ve tespit edilerek zorunlu eğitim çağında olanların çizelgesine yazılacakları belirtilmiştir. Öğretmene düşen öğrenci sayısının 40 tan fazla olmayacağı 50. Maddede belirtilmiştir. Her senenin Eylül ayının üçüncü haftasının "İlköğretim haftası" olması, Millî Eğitim

⁶⁴² İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim şurası Dokümanları, No: 16, s. 35,36.

Bakanlığınca hazırlanacak programa göre hafta içinde çeşitli yollarla ilköğretimin öneminin belirtileceği konusu 51. Madde ile hükme bağlanmıştır.

VI. Bölüm, öğrencilerin okullara devam durumlarını düzenlemiştir. 52. maddede her öğrenci velisinin çocuğunun zorunlu ilköğretime devamını sağlamakla ve özrü nedeniyle okula gidemeyen çocuğun durumunu en geç 3 gün içinde okul idaresine bildirmeye mecburi olacakları belirtilmiştir. 53. Madde ile, ilköğretime ayrılan ödeneklerin sarf edildikten sonra artan kısmın diğer yıllara devrinin yapılması konusu düzenlenmiştir.⁶⁴³ Madde 54'te 55. maddenin 2. fıkrasında belirtilen zorlayıcı sebepler haricinde çocuğun ailesi yanında kalmasını gerektiren durumlarda öğrencilere bir yıl içinde 15 günü geçmemek üzere okul idarelerince izin verileceği belirtilmiştir. 56-58. Maddeler ile öğrencilerin bilgi, görgü ve tecrübelerinin artırılması için tatil zamanlarının kamp, kurs ve mesleki faaliyetlerle geçirilmesinin teşvik edilmesi hususu düzenlenmiştir. 59. Madde İlköğretim çağında olup da zorunlu ilköğretim okullarına gidemeyenlerin hiçbir resmi ve özel iş yerinde veya her ne surette olursa olsun çalışmayı gerektiren başka yerlerde ücretli veya ücretsiz çalıştırılmayacakları belirtilerek cezai uygulamaya gidileceği ifade edilmiştir.

VII. Bölüm, okulların arsa ve arazi işlerinin nasıl tahsis edileceği hakkındaki düzenlemeyi kapsamaktadır. Şehir ve köy okullarına gelir sağlayacak arazi ve uygulama bahçeleri için gerekli topraklar, il ve ilçelerde bölge ilköğretim müfettişlerinin veya ilçe eğitim müdürünün başkanlığında tarım, tapu, maliye birimlerinden görevlendirilecekler ile köy muhtarından oluşacak bir komisyonca seçileceği hakkındaki usuller 60. Madde ile tespit edilmiştir. Okulların sağlık, eğitim ve ulaşım olarak elverişli bir yerde olmasının dikkate alınması, meyhane, kahvehane, kıraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi halka açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlerin, okul binalarından kapıdan kapıya en az 100 metre uzaklıkta bulunmasının zorunlu olması şartı getirilmiştir. Turizm yörelerindeki okulların tatil dönemlerinde yukarıda belirtilen işyerleri ile okullar arasında 100 metre mesafe şartının aranmayacağı, bununla ilgili esasların İçişleri, Milli Eğitim, Sağlık, Kültür ve Turizm Bakanlıklarının hazırlayacakları yönetmelikle belirleneceği konusundaki düzenlemeler 61. Madde ile yapılmıştır. İlköğretim okuluna verilmek için

⁶⁴³ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, No: 16, s. 38.

komisyonca seçilen arazinin, miktar ve yerini gösteren birer tutanak düzenlenerek valilikler yolu ile Maliye Bakanlığının veya diğer idarelerin yetkililerine gönderilmesi, bu makamların onayı ile bu arazilerin parasız olarak okullara verilmesi ile okula gelir sağlamak amacıyla seçilen toprakların 50 dekardan fazla olmaması 62. Madde ile düzenlenmiştir. Madde 63'te 62. maddeye göre, okul için gerekli topraklar tahsis yoluyla temin olunamadığı takdirde, gerçek veya tüzel kişilere ait araziden bunun için uygun yerler sahiplerinin rızaları ile, satın alınacağı belirtilerek, mal sahiplerinin muvafakatlerinin alınmaması halinde, bu yerlerin kamulaştırılmaları ve satın alma veya kamulaştırmanın şehir ve kasaba okulları için özel idareye ait olduğu belirtilmiştir. 64. Maddede her köy okulunun yanında 2 dekardan az ve 10 dekardan çok olmamak şartıyla bir uygulama bahçesi bulundurulması gerektiği ifade edilmiştir.

65. Madde ile okullar için tahsis, satın alma veya kamulaştırma yoluyla sağlanan topraklarla bu topraklar üzerinde yapılacak bina veya tesisler, buldukları yerlere göre köy veya özel idareler adına tapuya tescil edilmeleri düzenlemesi yapılmıştır. 66. Madde ile 4274 ve 5129 Sayılı Kanun'larla şimdiki köy okullarına verilmiş olan Devlete veya köye ait topraklarla bu Kanun'a göre temin edilecek toprakların köy ihtiyar heyetinin kararı ve illerde valinin, ilçelerde kaymakamın oluru ile köy ihtiyar heyetince imece usulüyle işletileceği veya kiraya verileceği, elde edilecek gelirin okulun ihtiyaçlarına harcanmak üzere, köy bütçelerine gelir olarak yazılacağı, paralı veya parasız olarak ilköğretim hizmetlerine tahsis, temlik ve tescil edilen bütün taşınmazların devir ve intikal işlemleriyle bu işlemlerle ilgili olarak düzenlenecek işlemlerden hiçbir vergi ve harç alınmayacağı düzenlenmiştir. 67. Madde, köy okulları bitişiğinde olan öğretmen lojmanları ile bağımsız öğretmen lojmanlarının yanındaki arsanın kullanımı hakkındadır. 69. Madde ile çocuğunu okula göndermeyenlere gerekli cezaların verilmesi ve konunun takibi için mahalli kurullara yetki verildiği belirtilmiştir.⁶⁴⁴

VIII. Bölüm, ilköğretim okullarının yapım ve techizatlandırılmaları hakkındadır. Köy okulları ile öğretmen evlerinin şehir ve kasabalarda inşa edilecek ilköğretim binalarının her türlü ihtiyaçları için köy veya kasaba içindeki araziden

⁶⁴⁴ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, No: 16, s. 39.

şahsi haklar saklı kalmak üzere, temin edilecek yapı malzemelerinden hiçbir vergi alınmayacağı bu bölümde açıklanmıştır (70. Maddede). İlköğretim kurumları için yaptırılacak bina ve tesislerle öğretmen lojmanları ve tamir işlerinde gerekli tuğlayı yapmak, kireç yakmak ve söndürmek, taş çıkarmak, iskele kurmak, kaldırımları işgal etmek gibi hususlarda girişilen işler serbest ve hiçbir vergiye tabi olmaksızın yapılacaktır (71. Maddede). İlköğretim kurumlarının ve öğretmen lojmanlarının yapımında kullanılacak her türlü yapı malzemesinden, Devlet İktisadi Teşekküllerinde yapılan, Bayındırlık Bakanlığı veya valiliklerin isteği üzerine ve bedeli karşılığında, diğer ihtiyaçlara tercihen verilecektir (72. Madde). İlköğretim kurumlarının yapımında kullanılacak çeşitli gereçler Milli Eğitim ve Bayındırlık idarelerince sevk ve tesellüm şartıyla Devlete ve İktisadi Devlet Teşekküllerine ait araçlarla tercihli olarak ve indirmeleri tarife ile nakil olunup, limanlarda yükleme ve tahliye işleri de tercihli olarak yapılacaktır (madde 73). Tarifelerde yapılacak indirme, her yıl Milli Eğitim ve ilgili bakanlıklarca ortaklaşa tespit olunup ayrıca, illerin emrinde bulunan teşekküllere ait çeşitli nakil araçlarından gereğine göre faydalanılacaktır. Millî Eğitim Bakanlığı teknik öğretim kurumlarından okul ve öğretmen evlerinin tamiri, ev eşyası ve eğitim araçlarının temininde faydalanılacaktır (Madde 74). Okul yapımında yardım ve hizmetleri değerlendirme ve inşaatın ucuza mal edilmesi konusu 75. Madde ile düzenlenmiştir.

XIX. Bölüm, ilköğretim kurumların gelir, giderleri ve planlama işleri hakkındadır. 76.maddenin 'a' bendi gereğince Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinde açılacak özel bölüm ile diğer senelere geçici taahhütler ve masraflar karşılığı olarak ilk 10 sene (1961-1971) Devlet gelirlerinin %3' ünden ve sonraki yıllarda ise %2' sinden az olmamak üzere, ödenek ayrılması belirtilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı gerekli takdirde bu ödeneklerden bir kısmını 84. maddede yazılı esaslar dâhilinde doğrudan doğruya kullanıp illere gönderebilecektir. (Madde 77). 76. maddenin (a, b, c, e, f, g, h, i, j) fıkralarında gösterilen gelirler veya ödenekler 77. maddedeki hükümler yerine getirilmek üzere giderlere ayrılmıştır. 78. Maddeye göre ilköğretim müdürlükleri, ilköğretim okulları, il halk eğitimi başkanlıkları ile ilçe halk eğitim merkez müdürlüklerinde görevli genel ve yardımcı hizmetler sınıfı personelin ve bu kurumlar için gerekli bölge doktorları, sağlık memuru, hemşire, yapı işlerinde çalışan teknik elemanların ücretleri ve her türlü özlük giderleri genel bütçeden ödencektir.

222 Sayılı Kanun'un 79. Maddesinde, Millî Eğitim Bakanlığı bu kanuna bağlı 10 yıllık plana göre tamamlanması gereken bütün köy, kasaba ve şehir ilköğretim okulları yapımı hakkında her yıl bütçe kanununa 3'er yıllık ayrıntılı bir plan ekleyecektir. Bu planda her yıl illerde yapılması gereken köy, kasaba ve şehir ilköğretim okullarının sayıları, yerleri, tipleri, sınıf sayıları ile tahmini masrafları gösterilecektir. Bakanlığın gerekli olan tedbirleri zamanında almakla yükümlü olduğu 80. Maddede belirtilmiştir.

76. ve 77. Maddelerde, ilköğretime tahsis edilen ödeneklerin 78. maddede gösterilen işlerden başka hiçbir yere harcanamayacağı, ilköğretimin bina ve tesislerinden, bu kurumların esas hizmetlerini aksatmamak ve Millî Eğitim Bakanlığının oluru alınmak üzere, halk eğitimi hizmetlerinde ve diğer milli Eğitim hizmetlerinde faydalanmak üzere serbest bırakılmıştır (Madde 81). Ödeneklerin köy ihtiyar heyetinin yapacağı bir plana göre 78. maddenin 'b' fıkrasında yazılı işlere ve özel olarak öğrencilere yapılacak yardımlara harcanacağı, paraların bankada açtırılacak bir hesapta tutulup köy ihtiyar heyetince uygun görülecek 2 imza ile çekilebileceği 82. madde ile ifade edilmiştir. İlköğretimin bütün gelirlerinin ve 78. maddede belirtilen giderlerinin "personel masrafları hariç" her türlü vergiden ve dışarıdan ithal edilecek ders alet ve gereçleri gümrük vergisinden muaf olacağı 83. maddede hükme bağlanmıştır. Harcama yetkililerinin iller de 3 yıllık planlarına uygun olarak 76. ve 81. maddelerde belirtilen gelirlerin asgarisini geçmemek üzere gelecek yıllar için hazırlıklara girişmeye ve geçici yüklenmeler yapmaya yetkili olacakları 84. maddede ile öngörülmüştür. Köylerde bu Kanunla ilgili çeşitli hizmetlerin "Köy Kanunu" ile zorunlu sayılan işlerden sayılacağı 85. maddede düzenlenmiştir. 86. Madde ile zorunlu ilköğretime kayıt olacak çocuklarla, bu kurumlara devam eden ve kurumlardan mezun olacaklarına verilecek ve bu kurumlarda kullanılacak her çeşit belgelerle, bunların örnekleri damga vergisine tabi olmayacaktır.

Okul binalarının tamamının konut olarak kullanılmayacağı, şehir ve kasabalardaki konutlara ait kira bedellerinin il daimî komisyonlarınca kararlaştırılacağı 87. Maddede; Okul binaları, öğretmenleri ve diğer tesislerin yapım ve onarımında bölge özelliklerine dikkat edilmesi konusunun Bakanlıkça düzenlendiği 88. maddede belirtilmiştir. 89. Madde ile 23 Eylül 1329 tarihli Tedrisat-

1 İptidaiye Kanunu Muvakkati, Maarif Teşkilatına dair olan '789 sayılı Kanun'un 5. maddesi ve aynı Kanun'un 13. maddesini değiştiren '5522 Sayılı Kanun'un 1. maddesi, '1702 Sayılı Kanun'un 8. maddesi, '1778 Sayılı Kanun'un, '3407 Sayılı Kanun ile bu Kanun'un 3. maddesinin 1 inci fıkrasını değiştiren '7135 Sayılı Kanun', '4274 Sayılı Kanun'un 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 24, 27, 30, 59, 60, 67, 68, 69. maddeleri, '5129, 5210, 5828, 5955 ve 5956 Sayılı Kanun'larla diğer kanunların bu Kanu'na aykırı maddeleri kaldırılmıştır.

222 sayılı Kanun'da geçen 'ilköğretim müdürü' tabiri 'İlçe Eğitim Müdürü', öğretmeneyi deyimini ek 1. Madde ile 'Öğretmen Lojmanı' olarak değiştirilmiştir. Bu Kanun'un VII. Bölümünde yer alan "okulların arsa ve arazi işleri", VIII. bölümünde yer alan "ilköğretim okulu yapımı ve donatım işleri", XIX. bölümünde yer alan "İlköğretimin gelir, giderleri ve planlama" başlıkları altındaki maddeler, ilköğretimler için de uygulanacağı Ek 2. madde ile ifade edilmiştir. Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren açıktan ve nakil ile yeniden geçici öğretmen ataması yapılmayacağı Ek 3. ile düzenlenmiştir. Bu Kanun'un 76. maddesinin birinci fıkrasının 'b' bendine göre elde edilen gelirler, il özel idarelerince, ortaöğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanması için de kullanılması sağlanmıştır (Ek Madde 4). Köy okulları, arsalar-araziler, geçici öğretmenler, kurslar, mali yükümlülükler gibi konularda 222 Sayılı Kanun'a 11 geçici madde eklenmiştir. Bu Kanun'un mali hükümlerinin 1 Mart 1961 tarihinde, tayinle ilgili işleri 28 Şubat 1961 tarihinde, diğer hükümleri 1 Ocak 1961 tarihinde yürürlüğe girmesi 90 madde ile kabul edilmiştir.⁶⁴⁵

222 sayılı İlköğretim Kanunu'nun 1961'den sonra yapılan ilköğretimle ilgili çalışmaların yönlendiriciliğini yaptığı görülmektedir. Kanun ve yönetmeliklere de esas olmuştur. VIII. İsmet İnönü Hükümeti (20.11.1961-25.7.1962) döneminde 1961 yılında 1948 ilkokul müfredatları yeniden incelenmiştir. 14 Nisan 1962'de ilkokullar programına son şekli verilmiş ve 5 yıl süre ile bazı okullarda denenmesi ve geliştirilmesi şartıyla uygulamaya konulmuştur.⁶⁴⁶

b- VII. Millî Eğitim Şûrası

⁶⁴⁵ İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları, No: 16, s. 40-44.

⁶⁴⁶ Kalaycı, a.g.e., s 76.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrasında eğitimde yoğunlaşan sorunlara çözüm bulmak amacıyla 5-15 Şubat 1962 tarihinde VII. Millî Eğitim Şûrası yapılmıştır. Türkiye’de 2.185 şehir ve kasaba ilkokulu ile 66 19.862 köy okulu bulunmakta olup, 15.477 köyde okul ve öğretmen eksikliği bulunuyordu. 2.388 şehir-kasaba ve 17.702 köyde toplam 4.137.144 çocuk eğitim görmekteydi. Bunlardan 956.174’ü şehir ve kasabalarda, 1.583.753’ü de köylerde olmak üzere toplam 2.548.927 öğrenci okumakta olup, bir buçuk milyondan fazla çocuk, öğretimden yoksundu.⁶⁴⁷ 5-15 Şubat 1962’tarihindeki VII. Şûra’da, ülke genelinde eğitim ve öğretimin yaygınlaştırılması öngörülmüştür. ‘222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun belirlediği biçimde ilköğretimin ve ortaöğretimin düzenlenmesi, yaş ve beceri seviyelerinin her eğitim- öğretim basamağında dikkate alınması, çevrenin ekonomik özelliklerinin de göz önünde bulundurulması benimsenmiştir. Ortaokullarda, zorunlu derslerin yanına seçmeli derslerin de verilmesi, ortaokul sonrasında okul yönetimlerinin velilere yöneltme tavsiyesinde bulunması istenmiştir. Ortaokula dayalı çok amaçlı lise programlarının hazırlanması tavsiye edilmiştir. Lise ve dengi okulları bitirenlerin, tek elden yönetilecek, çeşitli olgunluk sınavlarına alınmaları benimsenmiştir. Kız teknik öğretiminin, çevrenin yaşama koşullarını geliştirici yönde ve sanat zevki verecek tarzda belirlenmesi istenmiştir. Erkek teknik öğretiminin amacının, ülkenin teknik alandaki insan gücü ihtiyacını karşılayacak şekilde olması benimsenmiştir. Eğitim Enstitüleri’nin tüm bölümlerinin 3 yıla çıkarılması öngörülmüştür.⁶⁴⁸

C- Köy Enstitülerine Yönelik Milliyetçi-Muhafazakâr Eleştiriler

İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz koşullar içerisinde açılan Köy Enstitüleri, başlangıçta genel olarak her kesim tarafından desteklenmiştir. Ancak TBMM içerisinde daha başlangıçta bir huzursuzluk olduğu göze çarpmaktadır. Enstitülerde, din ve ahlak eğitimi, terbiye, edep, adap ve milli menfaatler, köylünün yapması gereken iş ve görevler, angaryalar, ödenek, araç gereç vb. konularda çok geçmeden eleştirel sesler yükselmeye başlamıştır. Bunlar Köy Enstitülerine yapılacak tüm eleştirilerin önemli kaynakları olmuştur. Ancak 1944 sonrasında Türkiye’nin iç siyasetindeki ayrışmaların artmasıyla ortaya çıkan Türkçü-Turancı

⁶⁴⁷ VII. Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 160-170

⁶⁴⁸ Yedinci Millî Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Konular ve Kararlar), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Ankara 1962, 215,216-332-374.

kesim ile liberal-sol çevreler arasındaki tartışmalar Köy Enstitülerine yapılan eleştirilerin başka boyutlara kaymasına neden olmuştur.

a- Milliyetçi-muhafazakâr Bakış Açıları

Mustafa Kemal Paşa, 27 Ekim 1922’de öğretmenlere yönelik bir konuşmasında, kırsal kesimin çağın en modern eğitim-öğretim yöntemleriyle eğitilmesi gerektiğini bunun için esaslı bir program üzerinde çalışmaların yapılması gerektiğini söylemiştir. Askeri zaferlerin halkımıza eğitim ve diğer alanlarda çok iyi bir zemin hazırladığını, asıl zaferin ise eğitim yoluyla kazanılacağını ifade etmiştir.⁶⁴⁹ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ise Cumhuriyet Halk Partisi’nin V. Büyük Kurultayı’nın açılışında, ülke nüfusunun çoğunun yaşadığı köylerde halkın gerek eğitim gerekse geçimi konusunda durumunun iyileştirilmesini hedefleyeceklerini dile getirerek, bu hususta elde edilecek sonuçlara çok önem verdiklerini söylemiştir.⁶⁵⁰ İki lider Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni asıl kalkındırmanın eğitimden geçtiğini bilerek işe köy eğitimiyle başlamışlardır. Ancak CHP’nin tek parti iktidarının birçok uygulama ve programına karşı eleştiriler Atatürk’ün ölümü ile başlamıştır. Bazı dış politik gelişmelerle birlikte Türkiye’nin SSCB’den uzaklaşması, Almanların II. Dünya Savaşı’nda başarılı gidişatları ve ABD’nin tavırları iç siyaseti de etkilemeye başlamıştır. Atatürk’ün ölümüyle birlikte eğitim, kültür, siyasi, ekonomik alanda tam bağımsız ulus devlet anlayışıyla bağdaşmayan bir yol izlenerek, ülkenin Amerika ve Avrupalı Devletlerin etkisine açık hale getirildiği tartışılmaya başlamıştır.⁶⁵¹ 1 Nisan 1939’da ABD ile ilk ekonomik imtiyaz anlaşmasının yapılması bir taraftan ülkeyi Atlantik ötesine yakınlaştırırken diğer yandan da yavaş yavaş Rusya’dan uzaklaşılması anlamına gelmekteydi. II. Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz koşullar ile buna bağlı olarak SSCB’nin Türkiye’den toprak istemesi iç siyasette CHP iktidarı ve İsmet İnönü’nün politik manevralar yapmasına neden olmuştur. İsmet İnönü ve CHP’ye eleştiriler her geçen gün artmıştır. SSCB’ den uzaklaşma ve ABD yönlü izlenen dış siyaset neticesinde İnönü, politika değişikliklerine gitmek zorunda kalmıştır.

⁶⁴⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, 1997, s.48,49.

⁶⁵⁰ Birinci Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939), s.7.

⁶⁵¹ Bahtiyar Aydın, “Köy Enstitülerini İnönü Neden Kapatma Kararı Almıştı?” <https://turkiye.net/yazarlar/bahtiyar-aydin/koy-enstitulerini-inonu-neden-kapatmisti-1/>

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz koşullarında açılan Köy Enstitüleri başlangıçta genel olarak her kesim tarafından desteklenmiştir. Ancak TBMM içerisinde daha başlangıçta bazı konularda huzursuzluklar olduğu göze çarpmaktadır. Köy Enstitülerine yönelik muhalif çevrelerin başlangıçta sadece 3803 Sayılı Kanun'un değişik maddeleriyle ilgili eleştir getirmeleri dikkat çekicidir. Yani ilk günlerde Enstitülere ideolojik ve siyasi zeminde henüz bir karşı çıkma olmamıştır. Ancak TBMM içerisinde muhafazakârlıklarıyla ön plana çıkmış olan siyasetçiler Enstitülerde, din ve ahlak eğitimini, terbiye, edep, adap ve milli menfaatler, köylünün yapması gereken iş ve işlevler, angaryalar, çalışanların ücret ve özlük durumları, seçilen arazilerin yerleri, ödenekler gibi konularda ciddi eleştiriler yapmışlardır. Enstitülerle ilgili milliyetçi yaklaşımların ipuçları daha başlangıçtan itibaren verilmiştir. Millî Mücadele'nin önemli asker ve siyasetçilerinden biri olan Kazım Karabekir Paşa, köyde yaşayan insanların ruhuna daha iyi hitap edecek olan “*hayat mektebi*” ya da “*hayat kaynağı*” gibi daha anlaşılır ve çocuklar üzerinde de etki edecek bir isimden yana görüş belirterek eleştiride bulunmuştur. Ancak daha sonraki yıllarda Enstitülerdeki din ve ahlak eğitimini bahane ederek eleştirilerini daha menfi boyuta taşımıştır.⁶⁵² Köy kavramının idari bir birim olarak ülkenin her yerinde özellikle doğu illerinde aynı şekil ve özellikte olmadığı için doğu kökenli milletvekilleri kuruluşunun ilk yılında Enstitü Kanunu'nun ilgili maddelerine karşı çıkmışlardır. Örneğin Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey, ‘*30803 Sayılı Kanun*’un 3. maddesinde Enstitülere tam devreli köy ilkokullarını bitirmiş, sağlıklı ve yetenekli çocukların alınması ve Enstitü öğrenim süresinin en az beş yıl olması ile öğretmen olamayacağı sonucuna varılan öğrencilerin alınmasına karşı çıkmıştır. Ona göre ülke genelinde pek çok yerin şehir yâda kasaba olarak nitelendirilmesine karşın, özellikle doğu bölgelerde bu yerler köy görüntüsü vermektedir. Bu bölgelerdeki öğrencilerin, Kanun’un bu şekilde yasalaştığı takdirde, Kanun’dan faydalanamayacaklarını iddia etmiştir.⁶⁵³ Kanun tasarısının köy öğretmenlerinin görev ve sorumluluklarını belirten 10. Maddesi görüşülürken Maraş Milletvekili Emin Sazak, maddenin öğretmenlere çok fazla haklar vermesinden dolayı kaldırılması gerektiğini öne sürmüştür:

⁶⁵² TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C.10, s. 71-74.

⁶⁵³ “*Köy Enstitüleri Kanunu*”, Kanun No: 3803, **Düştur**, 3. Tertip, XXI, Ankara Devlet Matbaası, Ankara, 1940, s.693.

“Bu madde muallimlere o kadar salahiyet veriyor ki, hâkim, hekim, ne bileyim mürşit, peygamber hepsi. Yani bunlar köyün ziraatını temin edecek, askeri işlerde akıl verecek, hülâsa her şey yapacak... Köye gidecek muallim ben köyde muhtarım diyecek, o zamanda köyün kalkınması yerine herkes dağa kaçacak... Kanun çok güzeldir, fakat bu maddesi yanlıştır... Öğretmen hangi bir işi yapacak? İctimai işe bakacak, su işine bakacak, şu işe bakacak, bu işe bakacak, fakat mektepte ne vakit çalışacak?”⁶⁵⁴

Maraş Milletvekili Emin Sazak tarafından yapılan eleştirilerin asıl önemi, çok partili sisteme doğru gidilirken yaşanan siyasi tartışmalar içerisinde Köy Enstitüleri sistemine getirilecek olan eleştirilerin de kaynaklarını göstermiş olmasıdır. Meclis’te 25. madde ile ilgili görüşmelerde söz alan İstanbul Milletvekili Atıf Bayındır, köylü halka getirilen yükümlülüklerin işkence ve angarya olduğunu ve maddenin anayasaya aykırı olduğunu ifade etmiştir. Anayasanın 72. maddesiyle angaryanın kaldırıldığını söylemiştir. 25. maddede yer alan kadınların çalıştırılmasıyla ilgili olarak en ciddi eleştiri Kars Milletvekili Kahraman Arıklı’dan gelmiştir. TBMM’nin 6. Döneminde Kars Milletvekilliği yapmış olan Kahraman Arıklı, kadınlara böyle bir yükümlülüğün getirilmesini doğru bulmayarak, kadınların erkeklerle beraber gidip bir arada çalışacağına nasıl olacağını sormuştur. Böyle bir durumda ortaya çıkacak olan manzaranın çok gülünç olacağını ifade etmiştir.⁶⁵⁵ 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanun’un oylamasında 429 milletvekilinin 252’si oturuma katılmış, 177’si de katılmamıştır. Oylamaya katılmayanların sayısının çokluğu olması dikkat çekmektedir. Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Kazım Karabekir, Fuat Köprülü, Kazım Özalp, Sinan Tekelioğlu gibi ileride muhalif gelişmelerde ön planda olacak olan muhafazakâr siyasetçilerin bulunması dikkat çekmiştir. Fakat bunun yanında Kanun tasarısına karşı çıkan Maraş Milletvekili Emin Sazak, Tarım Bakanı Cavit Oral, Bilecik Milletvekili Kasım Gülek gibi büyük toprak sahibi milletvekillerinin son oylamada olumlu oy kullanmış olmaları ilginçtir. Oylamaya katılmayarak Kanun’a muhalif olanlar ileride bu kurumları şiddetli bir şekilde eleştirecektir.

CHP içerisinde kendisini yurtsever olarak tanımlayan bazı siyasetçiler Köy Enstitülerini hristiyan batı kültürünün Türk milletine dayattığı bir anlayışın temsilcileri olarak değerlendirmişlerdir. Bu siyasetçiler Enstitülere İngiliz sömürge

⁶⁵⁴ TBMMZC., Dönem 6, Bir.68, C.26, s. 62-71.

⁶⁵⁵ “Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu”, Kanun No: 4274, **Düster**, 3. Tertip, XXIII, Ankara Devlet Matbaası, Ankara, 1942, s. 92-108.

geleneğinin devamı olarak bakıp, halkından kopuk, elit bir kesim yaratma çabası olarak görmüşlerdir.⁶⁵⁶ CHP'nin liberal kesimi Köy Enstitülerini Türk köylüsüne özgü bir kurum olarak ulusal birliği oluşturacak kurumlar olarak görmüşlerdir. Onlara göre Enstitüler modernleşmeci ulusallaşma projesinin alternatifidir. Türk toplumunun eğitildikçe “ulus” halini alması, toprağın ise işlendikçe “yurt” halini alması fikrinin Köy Enstitüleri ile gerçekleşeceğini savunmuşlardır.⁶⁵⁷

Köy Enstitüleri çocukları karma olarak devlet adına okutmak, mezun olduktan sonra ise tekrar onları kendi köylerinde çalıştırma sistemine göre açılmıştır. Projenin mimarı ve en ısrarlı savunucusu İsmail Hakkı Tonguç, hiçbir kuvvetin köylüyü istismar etmesine izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁵⁸ Türkiye’de Köy Enstitüleri ile ilgili ilk akademik çalışmayı yapan ve İsmail Hakkı Tonguç ile de görüşme yapmış olan Fay Kirby ‘Köy Enstitüleri’ni Türk halkının çağdaş bir toplum durumuna getirilmesinde önemli bir basamak olarak değerlendirmiştir. II. Mahmut’tan beri başlamış olan çalışmalardan elde edilen tecrübelerden sonra bulunmuş olan bir yöntem olduğunu iddia etmiştir.⁶⁵⁹

Köy Enstitülerinin mimarları köy çocuklarının çağdaş-modern eğitim esasları ile eğiteceklerini hedeflemişlerdir. CHP içerisinde büyük toprak zengini olarak siyaset yapan bazı kişiler daha ilk günlerde enstitülere karşı çıkmışlardır. Kişisel ve siyasi kaygı kaynaklı bu eleştirilerin temelinde köylünün aydınlanıp, uyanması korkusu bulunmaktaydı. Bundan ilk önce kendilerinin büyük zarar göreceklerini düşünmüşlerdir. Bu okullarda çalışacak öğretmenlerin kırsal kesimde ağa, bey, eşraf, ve din adamlarının kurdukları yerel toplumsal düzeni altüst edeceklerini düşünmüşlerdir. Bu okullar gerçekten de İsmet İnönü’nün deyimiyle ‘*batakçı toprak ağaları*’nın çıkarlarına dokunmuştur. Yani arı kovanına çomak sokulmuştur. Bilinçlenen köylünün daha iyi yaşam koşulları isteyecekleri ve haklarını arayacakları düşünüldükçe eğitilmemeleri istenmekteydi. Kırsal kesimin eğitilerek bilinçlendirilmesi aslında toplumsal yapıya o dönemin şartlarında dokunulduğunu göstermektedir. Dönemin toprak mülkiyeti sistemi, üretim ve bölüşüm mekanizması sistemi, zihniyet farklılıkları nedeniyle Enstitülere yerel eşraf ve ileri gelenlerinden

⁶⁵⁶ Altunya, a.g.e. s. 54

⁶⁵⁷ Ateş, a.g.e. s. 182

⁶⁵⁸ **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s.525

⁶⁵⁹ Kirby, **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, s. 20,21.

itirazlar yükselmeye başlamıştır. Ancak yine dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarında kırsal kesimin mevcut sorunlarının sadece Enstitülerle çözülemeyeceği de malumdur.

Köy Enstitülerinde 1940-1942 arası dönemde gerek Meclis içerisinde ve gerekse kırsal kesimlerde oluşan tepki ve eleştirilerin çok açık ve sert bir şekilde yapılmadığı görülmektedir. Fakat sisteme yönelik açık ve olumsuz tepkiler bizzat dile getirilmese de toplumun bazı kesimleri ve onların temsilcilerinin rahatsızlıkları dolaylı yollardan ortaya konulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitişine doğru dünya siyasi dengelerinin değişmesiyle birlikte Türkiye'de de iç siyasi değişiklikler milliyetçi-muhafazakâr kesime zarar vermeye başlamış, milliyetçi-muhafazakâr kesimin kurumlara yönelik eleştirileri daha sert ve açık hale gelmeye başlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Köy Enstitüleri teşkilatlı bir yapıda eğitim faaliyetlerine devam ederken, konjonktürel dış politik sorunların iç siyasete yansımaları sonucunda eleştirilerin boyutları da değişmiştir. Milliyetçi-muhafazakâr kesim içerisinde birçok eleştirilerin kaynağın ortaya çıkmaya başlamıştır. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla uluslararası politik koşulların değişmesi birçok noktada iç politikaya ilişkin kararların ve uygulamaların da temel belirleyicisi olmuştur. 1942'den sonra liberal-sol kesimin dışlanması yanında bu sefer de hem CHP içinde hem de CHP dışında milliyetçilik ilkesinin sembolü olan muhafazakâr Türk milliyetçilerinin Amerikan tesirindeki bazı çevrelerce hedef alınmaya başlandığı dikkat çekmektedir.

Siyasal iktidar cumhuriyetin resmî ideolojisini halk üzerinde canlı tutup dış politikada da etkin bir şekilde olayları takip ederken, Milliyetçi-muhafazakâr eğilimler iç siyasetin manevralarında ve uluslararası konjonktüre bağlı olarak etkinliğini arttırmıştır. Gelişmeler Türk siyasetine milliyetçilik-muhafazakâr yönde etki etmeye başlamıştır. 1941 yılının haziranında Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasından sonra basında bütün Türk halklarının kültürel ve siyasal birliğini sağlanması için Turancı nitelikte yayınlar yapılmaya başlamıştır. Almanya'yla kurulan ilişkiler ve Almanya'nın galibiyetlerinden sonra Türkçü-Turancı hareket 1943 yılının sonlarına kadar hükümetten destek bile görmüştür. Türk kamuoyunda açık bir şekilde Alman hayranlığı başlamıştır. Almanyanın Sovyetler Birliği'ni

yenmesiyle Türklerin çoğunlukta yaşadığı Sovyet topraklarının Türkiye yönetimine bırakılabileceği konuşulmuş, Türkçü çevrelerin yıllardır kurduğu ‘*Büyük Turan*’ hayalinin gerçekleşebileceği düşünülmüştür.⁶⁶⁰ Türkiye’nin Sovyetler Birliği’ne karşı Almanya yanında yer almasını amaçlayan bir propaganda başlamış, Türk siyasetinde bu durum olumlu karşılanmış ve destek bulmuştur. Hatta 1942’den itibaren CHP içerisinde başını Şükrü Saraçoğlu’nun çektiği bir Turancı grup oluşmaya başlamıştır.⁶⁶¹

Almanya’yla ilişkilerin durduğu 1944’te Türkçü-Turancı hareketin beklenmedik bir şekilde tasfiye edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bazı çevrelere göre II. Dünya Savaşı Başlangıcında Almanya’nın savaşı kazanacağı düşünülerek ilköğretimde eğitimci sistemine geçilmiştir. Rusların kazanacağı anlaşılınca da Köy Enstitüleri modelinin benimsendiği iddia edilmiştir.⁶⁶² Böylece Türkçü-Turancı çevrelere yönelik bir tasfiye süreci başlatılmıştır. Alman yanlısı milliyetçi yayınlar teker teker kapatılmıştır. Sabahattin Ali-Nihal Atsız davasından sonra gelişen gözaltı ve tutuklamalarla birlikte bu durum tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Hüseyin Nihal Atsız’ın, sahibi ve müdürü olduğu ‘*Orhun Dergisi*’nin 1 Mart 1944 tarihli 15. sayısında yayımlanan “*Başvekil Saraçoğlu Şükrü’ye Açık Mektup*” başlıklı yazısında, Şükrü Saraçoğlu’nun 5 Ağustos 1942’de Meclis’te yaptığı konuşmadaki “*Biz Türküz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve lâakal o kadar bir vicdan ve kültür meselesidir.*” sözleri hatırlatılarak bu sözlerin Türkçü çevrelerde büyük bir heyecan yarattığını, fakat bu konuşmanın üzerinden bir buçuk yıl geçmiş olmasına karşın Türkçülüğün sözde kaldığını ve uygulamaya geçirilmediğini söylemiştir. Nihal Atsız, Saraçoğlu’ndan hesap sormuştur. Solculuğun kayırıldığını, devletin ve CHP’nin solculara karşı sessiz kaldığını ifade eden Atsız, lise ve üniversitelerde devletin parasıyla okuyan solcu ve komünist gençlerin çoğalmasından, bu gençlerin Türkiye’nin geleceği açısından tehlike oluşturduğundan bahsetmiştir.⁶⁶³

⁶⁶⁰ Niyazi Berkes, **Unutulan Yıllar**, Yayına Hazırlayan Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 236.

⁶⁶¹ A.g.e. gös.yer.

⁶⁶² İsmet Bozdağ, “*Köy Enstitülerine Değil, Kuruluş Biçimlerine Karşıyım*”, **Milliyet**, 13.06.1980, s. 5.

⁶⁶³ Nihal Atsız, “*Başbakan Saraçoğlu Şükrü’ye Açık Mektup*”, **Orhun Dergisi**, 1 Nisan 1944, sayı 15, s.1 ve 4.

Derginin 16. sayısında da Nihal Atsız, şikâyetlerine devam ederek komünist-solcu olarak nitelediği bazı kişilerin özellikle Milli Eğitim Bakanlığı'nda kadrolaştığını iddia ederek Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav, Sadrettin Celal Antel ve Ahmet Cevat gibi bazı isimleri vatan haini ilan etmiştir. Bakan Hasan Ali Yücel'in bu isimleri tasfiye etmesi ve kendisinin de istifa etmesi gerektiğini yazmıştır. Bunun üzerine Nihal Atsız'ın İstanbul'daki öğretmenlik görevine son verilmiş, dergisi de kapatılmıştır. Sabahattin Ali, Hasan Ali Yücel ve F. Rıfki Atay'ın teşvikleriyle, kendisine 'vatan haini' dediği için Atsız'a hakaret davası açmıştır. Bu davada 'Ulus' gazetesi hukuk müşaviri Sabahattin Ali'nin avukatlığını kabul etmiştir.⁶⁶⁴

Böylece '*Türkçülük-Turancılık Davası*'yla bambaşka bir anlam kazanan sıkıntılı bir döneme girilmiştir.⁶⁶⁵ İki taraf arasındaki bu kişisel sorun basın-yayın organlarının deyimiyle '*İrkçilik-Turancılık*' davasına dönüşmüştür. Atsız ve Sabahattin Ali arasında eskiden beri devam eden Türkçü-Bolşeviklik husumeti şiddetli bir şekilde tekrar belirlemiştir.⁶⁶⁶ Her ne kadar basın yayın yoluyla dava hakkında hiçbir yayın yapılmaması gazetelere bildirilse de 27 Nisan 1944'te 'Vakit' Gazetesince ilk haber yapılmıştır.⁶⁶⁷ 30 Nisan tarihli '*Tanın Gazetesinde*' Falih Rıfki Atay'ın 29 Nisan'da 'Ulus' gazetesinde yayımlanan '*Sağ-Sol Cereyanları*' adlı başyazısı ile basın-yayın kuruluşları olayları yakından takip etmeye başlamıştır.⁶⁶⁸ Hükümet ve basın-yayın kuruluşları ile ülkede bir komünistlik-Turancılık çatışmasının yapılmasının istenmediği dikkat çekmektedir. Davanın 2. ve 3. duruşmaları olaylı geçmiştir.

3 Mayıs 1944'te ise Tophane Askerî hapisanesinde Nihal Atsız, Zeki Velidi Togan, Nejdet Sançar ve Reha Oğuz Türkkan'ın başını çektiği 10 mahkûmun davasını Yargıtay bozmuştur. Hem bu kişilere destek vermek hem de bu olaylara dikkat çekip yapılan gösterileri anmak amacıyla gösteriler yapılmıştır. 3 Mayıs günü milliyetçi kesim arasında '*Türkçülük Günü*' olarak ilan edilerek kutlanmaya

⁶⁶⁴ İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri: Toplantılar, Mitingler, Nümayişler, Cemiyetler, Basın*, Tokar Yayınları, İstanbul 1968, s. 116.

⁶⁶⁵ Öztekin, *a.g.m.* s. 214,215.

⁶⁶⁶ Günay Göksu Özdoğan, *Turan'dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul. 2002, s. 97,98.

⁶⁶⁷ "*Sabahaddin Ali-Nihal Atsız Davasına Dün Ankara'da Başlandı*" **Vakit**, 27 Nisan 1944, s.4.

⁶⁶⁸ "*Sağ-Sol Cereyanları*" **Tanın**, 30 Nisan 1944. s. 2 ve 4.

başlanmıştır.⁶⁶⁹ 3. Duruşmada gençler arasında çıkan olaylar F. Rıfki Atay tarafından Ulus Gazetesinde ‘*Nizam Düşmanlığı Yaptırmayız*’ başlığıyla değerlendirilmiştir.⁶⁷⁰ Hamit Şevket İnce 7 Mayıs 1944 tarihinde Atsız’ın avukatlığından ayrıldığını açıklamıştır. ‘Ulus’ gazetesine yazdığı mektupta bu kararının gerekçesini anlatan İnce, bazı dostlarının kendisini uyarması üzerine müvekkili Atsız’ın geçmişte yazdığı ‘*Dalkavuklar Gecesi*’ adıyla kısa romanı okuduğunu ve burada Atatürk’le alay edildiğini, aşağılandığını gördüğünü söylemiştir.⁶⁷¹ Oysa davanın başladığı ilk günlerde Hamit Şevket İnce, “*Ben eski Ocaklı bir Türküm. Nihal Atsız’ın yazılarını kendi yazım, davasını kendi davam biliyorum*” diye demeçler vermiştir.⁶⁷² Avukat İnce’nin birkaç gün içinde Nihal Atsız ile ilgili söylem değiştirmesi ve davadan çekilmesi ilginçtir. Avukatın Atsız ve diğer milliyetçi çevrelere yönelik başlatılacak operasyondan haberdar olduğu ve bu nedenle korktuğu için davadan çekildiği yönünde düşünen çevreler de olmuştur.⁶⁷³ Gazetelerde davanın 2. ve 3. duruşmalarında çıkan olaylarla ilgili ‘Ulus’ gazetesinde Falih Rıfki Atay’ın yazılarını aynen yayınlamaları ve olayları önemsiz ve değersiz göstermeye çalışmaları dikkat çekmektedir.

Akşam gazetesi başyazarı Necmettin Sadak’ın 9 Mayıs tarihli yazısında “*Sağ, sol nedir bilmeyen Türk milleti, sağı solu yeni icat ettiğini sanan bu yaramaz çokluk çocuğun kulağını çeker*” demesi, Vakit başyazarı Asım Us’un 9 Mayıs’taki yazısında “*Kemalizm nizamına bütün kalpleri ile bağlı olduklarında şüphe olmayan bir kısım gençler*” şeklindeki cümleleri, Tanin gazetesinden Hüseyin Cahit Yalçın da 9 Mayıs 1944 tarihli yazısında “*Bugün bir Türk gencinin faşizm taraftarı olabilmesini düşündükçe tüylerimin ürperdiğini hissedirim*” diyerek olayları ört bas etmeye çalışmaları olayları önemsizleştirmeye yönelik olarak görülmüştür.⁶⁷⁴ Zira Falih Rıfki, bir CHP Milletvekili ve ‘Ulus’ gazetesi de devletin resmî ideolojisinin sözcüsü

⁶⁶⁹ Selim Yıldız, “*Türk Milliyetçilerinin Gözünden Köy Enstitülerine Genel Bir Bakış*”, <http://Yenidusunce.Com.Tr/Gundem/Y1107-turk-milliyetcilerinin-gozunden-koy-enstitulerine-genel-bakis.html>, Erişim Tarihi, 01.07.2019

⁶⁷⁰ Falih Rıfki Atay, “*Nizam Düşmanlığı Yaptırmayız*”, **Ulus Gazetesi**, 7 Mayıs 1944. s. 1 ve 2.

⁶⁷¹ Falih Rıfki Atay, “*Niçin Üzerinde Duruyoruz*”, **Ulus**, 8 Mayıs 1944, s. 1 ve 3.; “*Hamit Şevket İnce Nihal Atsız’ın Avukatlığından İstifa Etti*”, **Ulus**, 9 Mayıs 1944 s. 3.

⁶⁷² Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara 1974, s. 248.

⁶⁷³ Öztekin, aynı yer.

⁶⁷⁴ Necmettin Sadak, “*On ikiye beş kala*”, **Akşam**, 9 Mayıs 1944, s. 1.; Asım Us, “*Vatanseverlik Maskesi Altında Sağ ve Sol İfratçılık*”, **Vakit**, 9 Mayıs 1944, s.1.; Hüseyin Cahit Yalçın, “*Gençliğe Mal Edilmek İstenen Bir Hareket Hakkında*”, **Tanin**, 9 Mayıs 1944, s. 1.

ve savunucusu durumundadır. Nitekim Falih Rıfki Atay, *Ulus*' gazetesinde 9 Mayıs tarihli ve "*İrkçılık ve Turancılık*" isimli makalesinde ırkçılığın Türkiye'yi içinden dağıtıp tahrip etmek isteyen bir sorun olduğunu, ırkçılık ve turancılığın Anayasa prensiplerinin zıttı olup ırkçı ve turancı olanların Cumhuriyet Halk Partisinden olamayacağını iddia etmiştir.

Turancılar, milli birliğin ve Türkiye emniyetinin tehlikesi olarak görülmüştür.⁶⁷⁵ Aynı günlerde hem dava süreciyle ilgili hem de yaşanan eylem ve olaylarla ilgili çeşitli gazetelerde Falih Rıfki Atay'ın görüşlerine paralel yazılar yazılmıştır.⁶⁷⁶ Sabahattin Ali-Nihal Atsız arasındaki davanın son duruşması 9 Mayıs 1944'te yapılmıştır. İftira atmadan suçlu bulunan Nihal Atsız 4 ay hapis ve 66 lira para cezasına mahkûm edilmiş, ancak bu ceza ertelenmiştir. Bu süreçte 1944 Nihal Atsız-Sabahattin Ali davası Köy Enstitülerine en açıktan eleştirinin başlamasına neden olmuştur. Suçlama ve eleştiriler Davanın sanıkları olarak da bilinen Hüseyin Nihal Atsız, Sabahattin Ali arasında geçen dava süreci 9 Mayıs 1944'ten itibaren Necdet Sançar, Osman Yüksel Serdengeçti, Fethi Tevetoğlu, Tekin Erer ve İlhan Darendelioğlu'nun da karıştığı yine bir Turancı-Komünist tartışması ve mahkeme süreciyle devam etmiştir.

Milliyetçi-muhafazakâr çevreler ile liberal-sol eğilimli çevreler arasında 1944'ten sonra başlayan çatışma ortamı Köy Enstitülerinin muhafazakâr çevrelere hedef alınmasına ve sonraki dönemlere kadar süre gelecek olan tartışmaların güçlenmesine yol açmıştır. 9 Mayıs 1944'te bitmiş olan davadan sonra Nihal Atsız, Ankara'dan İstanbul'a dönmeye hazırlandığı gün Ankara'da kaldığı otelde tutuklanmıştır. Atsız'ın tutuklanmasını diğer tutuklamalar da takip etmiştir. 3 Mayıs gösterilerinin savunucusu olarak görülen ve milliyetçi çevrelerden bazı kişilerin evleri aranmış, tutuklamalar yapılmıştır. Tutuklananlar arasında Nejdet Sançar, Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkan, Hasan Ferit Cansever, Nurullah Barıman, Orhan Şaik Gökyay'ın, Hamza Sadi Özbek gibi isimler yer almaktadır. Bu süreçte ulusal gazeteler '*İrkçılık-Turancılık*' davasının kahramanlarını suçlama yönünde yayın yapmaya devam etmişlerdir. *Vakit* gazetesinin başyazarı Asım Us' un 10 Mayıs

⁶⁷⁵ Falih Rıfki Atay, "*İrkçılık ve Turancılık*", *Ulus*, 9 Mayıs 1944, s. 1 ve 3.

⁶⁷⁶ "*Ulus'un Makalesi*", *Tan*, 9 Mayıs 1944, s.1; "*İrkçılık Masalı*", *Tanin*, 9 Mayıs 1944, s.1.; "*İrkçılık ve Turancılık*", *Vakit*, 9 Mayıs 1944, s. 1; "*İrkçılık ve Turancılık*", *Akşam*, 9 Mayıs 1944, s.2.; "*Milli Birlik Düşmanı: İrkçi ve Turancı*", *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1944, s. 1,3,5.

tarihli yazısı ‘İrkçılık-Turancılık’ konusunu işlemiştir. Tıpkı Panislamizm gibi Pantürkizm’in ve Turancılığın Osmanlı İmparatorluğu’yla birlikte bittiğini söyleyen Asım Us, Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Türkçülük anlayışıyla Turancılığın aynı anlamda olmadığını ifade etmiştir.⁶⁷⁷ ‘Tan’ gazetesi başyazarı Zekeriya Sertel de ‘İrkçılık-Turancılık’ konusuna değindiği 10 Mayıs tarihli makalesinde Falih Rıfki Atay gibi son dönemde gündeme gelen ‘İrkçı-Turancı’ hareketi, Romanya’daki ‘Gardist’ harekete benzetmiştir.⁶⁷⁸ ‘Ulus’ gazetesinden Falih Rıfki Atay, 13 Mayıs tarihli yazısında Turancı harekete müsamaha gösterdiklerini kabul etmiştir.⁶⁷⁹

16 Mayıs tarihli makalesinde son olaylara değinen *Akşam* gazetesi başyazarı Necmettin Sadak, bu yüzyılda ırkçılığın faydasız olduğunu, ırkçılığın demokrasinin düşmanı olduğunu yazmıştır.⁶⁸⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, konuyla ilgili bir makalesinde o günün Türkiye’inde Türklük esasına dayanan bir milliyetçiliğın olmadığını açıklamak için Cumhuriyet döneminde Türkçülüğün vatanseverlikten ve ülkesinin refahı ve mutluluğu için çalışmaktan başka bir anlama gelmediğini, Türkçülüğün Osmanlı dönemine ait bir düşünce olduğunu ifade etmiştir.⁶⁸¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramındaki konuşmasında bu konuya da genişçe yer vermiştir. Türkiye’de ‘İrkçılık ve Turancılık’ gibi ideolojilere yer olmadığını açıklamıştır. İnönü, ırkçılığın düşmanı olduklarını, Turancıların Türk milletini komşularıyla düşman bir duruma getirmeye çalıştıklarını iddia etmiştir. İnönü’nün konuşmasında, ‘*Milli Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde tek dostumuz Sovyetlerdi*’ demesi olaylara bakış açısı ve Türk siyasetindeki hâkim ideolojiyi göstermesi bakımından önemlidir.⁶⁸² İsmet İnönü’nün tarihi konuşması tüm gazetelerde birkaç gün geniş bir yankı yaratarak yayınlanmıştır. Yaşanacak olaylar ve davaların gidişatında kamuoyunun yönlendirilmesinde ve sanıkların daha mahkeme önüne çıkmadan neredeyse kesin suçlu sayılmasında İnönü’nün sözleri çok önemli bir etki yaratmıştır.

⁶⁷⁷ Asım Us, “*Türkçülük Fikrinin Tarihi Tekâmülünde Kargaşalık*”, **Vakit**, 10 Mayıs 1944, s.1.

⁶⁷⁸ M. Zekeriya Sertel, “*Türk Gençliğine Yakın Tarihten Bir İbret Levhası*”, **Tan**, 10 Mayıs 1944, s. 1.

⁶⁷⁹ Falih Rıfki Atay, “*Biz Tek Bir Cepheyiz*”, **Ulus**, 13 Mayıs 1944, s. 1.

⁶⁸⁰ Necmettin Sadak, “*Bu Asırda Millet ve Milliyet Seciyesi Halis Kan Yarış Atı Evsafına Benzemez*”, **Akşam**, 16 Mayıs 1944, s. 1.

⁶⁸¹ Hüseyin Cahit Yalçın, “*Bizde Türkçülük*”, **Tanin**, 18 Mayıs 1944, s. 1.

⁶⁸² “*Milli Şefin Nutku Yüklü Bulutları Dağıttı*”, **Vakit**, 21 Mayıs 1944, s. 4.; “*Ulus’un Makalesi*”, **Tan**, 21 Mayıs 1944, s. 1.

Irkçılık-Turancılık davasında tutuklamalar devam ederken, ulusal basın konuyla ilgili kesin hüküm içeren suçlayıcı yayınlarına devam etmiştir. Özellikle ‘*Tan gazetesi*’ konuya günlerce geniş yer ayırmıştır. Gazetede 21 Mayıs’tan itibaren ‘*Kendi Ağızlarından İç Yüzleri*’ başlıklı bir yazı dizisi yayımlanmaya başlamıştır. Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkkkan ve Zeki Velidi’nin milliyetçiliklerini ortaya koymayı amaçlayan bu yazı dizisinde söz konusu şahısların kendi yazılarından alıntılar aktarılmıştır. Ayrıca bunların Türkiye merkezli bir Turan devleti kurmak için gerçekleştirmeyi planladıkları programları da yayımlanmıştır.⁶⁸³

Hüseyin Cahit Yalçın Türkiye’deki milliyetçilik hareketinde ve son olaylarda Nazi Almanya’sının parmağı olduğunu iddia ederek olayı dış kaynaklı bir boyuta taşımıştır.⁶⁸⁴ ‘*Irkçı-Turancı Davası*’ sonucunda Zeki Velidî Togan, Hasan Ferit Cansever, Hüseyin Nihal Atsız, Alparslan Türkeş, Nejdet Sançar, Fethi Tevetoğlu, Orhan Şaik Gökyay, Reha Oğuz Türkan (10), Hüseyin Namık Orkun, Sait Bilgiç, M. Zeki Özgür, İsmet Tümtürk, Hikmet Tanyu, Hamza Sâdi Özbek, Muzaffer Eriş, Cebbar Şenel, Nurullah Barıman, Cihat Savaşfer, Fazıl Hisarcıklı, O. Yusuf Kadıgil, Fehiman Altan, Cemal Oğuz Öcal, Saim Bayrak olmak üzere 23 kişi ‘memleket aleyhine bu gizli cemiyetleri kendi amaçlarına göre tevcih etmek isteyen yabancı oluşumlarla fesat ve ihanet içinde olmak, hükümeti devirmek için çalışmak, hükümetin Büyük Millet Meclisi’nin manevi şahsiyetlerini tahkir, milli menfaatlere muhalif hareket etmek amacıyla devletin Teşkilatı Esasiye Kanun’u ile ifade edilen vasıflarına karşı milli hissiyatı sarsmaya zayıflatmaya matuf propaganda yapmak’ suçlamaları ile mahkemeye verilmiştir.⁶⁸⁵ Bazı gazeteler bu tutuklamaların Hasan Ali Yücel, Ankara Valisi Nevzat Tandoğan ve Ulus gazetesi başyazarı Falih Rıfkı Atay’ın çabalarıyla gerçekleştiğini savunmuşlardır.⁶⁸⁶ Bu davalar milliyetçi kesim tarafından Amerikan etkisi altında Sovyetler Birliğine şirin görünme arzu ve çabasının bir sonucu olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸⁷

⁶⁸³ “*Nihal Adsız Kimdir?*”, **Tan**, 21 Mayıs 1944, s. 1.; “*Adsız’ın Kim Olduğunu Reha Oğuz Anlatıyor*”, **Tan**, 22 Mayıs 1944, s. 3.; “*Reha Oğuz Türkkkan İçin Ne Diyorlar?*”, **Tan**, 23 Mayıs 1944, s. 1,3,5.

⁶⁸⁴ Yalçın, Hüseyin Cahit, “*Irkçılık ve Turancılık Tahriklerinde Nazilerin Rolü Var mıdır?*”, **Tanin**, 22 Mayıs 1944, s. 1.

⁶⁸⁵ Özdoğan, **a.g.e.**, s. 111.

⁶⁸⁶ “*Irkçıların Muhakemesi*”, **Akşam**, 3 Şubat 1945, s. 5.; “*Irkçıların Duruşması*”, **Tanin**, 3 Şubat 1945, s. 1.

⁶⁸⁷ Özdoğan, **a.g.e.**, s.231.

Türkiye’de liberal-sol kesim ile Milliyetçi-muhafazakâr çevre arasında ‘*İrkçılık-Turancılık Davası*’ ile devam eden çekişme süreci 1947’lerden itibaren Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip ve Peyami Safa gibi milliyetçi yazarların Köy Enstitüleri üzerinde yoğunlaştırmaya çalışmaları ile devam etmiştir. Enstitüler üzerindeki tartışmalar hem siyasette hem de siyaset dışında bambaşka bir boyut kazanmıştır. Enstitüleri ve Hasan Ali Yücel’i komünistlik iddialarıyla ağır bir şekilde eleştirip, Köy Enstitüleri ile komünizmi bir arada değerlendiren bu kişiler bazı liberal-sol kesim tarafından aşırı Amerikan severler olarak değerlendirilmişlerdir.⁶⁸⁸ Ancak Haşan Ali Yücel’in, DP İstanbul İl Başkanı Avukat Kenan Öner aleyhine açtığı ve sonradan siyasal bir nitelik kazanan hakaret davası olarak bilinen ‘*Yücel-Öner Davası*’ (Şubat 1947) ve 1944 ‘*İrkçılık-Turancılık Davası*’ Köy Enstitülerinin kapatılması-dönüştürülmesi sürecinde hem siyasi hem de milliyetçi-muhafazakârların şahsi rövanşları olarak değerlendirilmiştir.⁶⁸⁹ Türk-Alman ilişkilerinin II. Dünya Savaşı’nın başında iyi gitmesi ve Türkiye’deki muhafazakârlığın desteklenmesi ancak Almanların savaşta yenilgiler almasıyla bu muhafazakârların tasfiye sürecinin başlaması hatta aleyhlerinde ‘İrkçılık-Turancılık’ suçlamalarının yapılması süreci birlikte incelendiğinde, Türkiye’nin gerek dış politikasında gerekse iç siyasi gelişmelerinde bağımsız hareket edemediği, kırılğan ve edilgen bir yapıda olduğu sonucuna varılabilir.

Gerek ‘*Nihal Atsız-Sabahattin Ali Davası*’ ve gerekse ‘*İrkçılık-Turancılık Davası*’ ile ‘*Yücel-Öner Davaları*’ milliyetçiler tarafından CHP ve sol-liberal kesimin ABD baskısı altında SSCB’ye göz kırpması olarak görülmüştür. Hükümetin resmî ideolojisini halka benimsetip dinamik tutma çabası içerisinde bazı iç siyasi gelişmelere engel olamayıp sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Siyasal iktidar bazı manevralarla liberal-sol eğilimli çevreler ise basın-yayın vb. yöntemlerle Türkiye’de milliyetçi, muhafazakâr kesimi şiddetli bir şekilde tasfiye etmeye çalışırken, milliyetçiler onları resmî ideolojinin bazı kurum ve kuruluşları üzerinden gözden düşürmeye, itibarsızlaştırmaya çalışmışlardır. Burada muhafazakâr çevrelerin eleştirilerinin odak noktası Köy Enstitüleri olmuştur. Milliyetçilerin eleştirilerinin

⁶⁸⁸ Ertuğrul Meşe, **Komünizmle Mücadele Dernekleri**, İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 13-20.

⁶⁸⁹ Ertuğrul Meşe, “*Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı*”, **Asya Studies- Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, Asya’dan Avrupa’ya Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, 2017, s. 92, 83-95.

kişisel, ideolojik ve siyasal bazı kaynakları da bulunmaktadır. Atatürk döneminde ideolojik ve siyasal açıdan kendilerini ön plana atamamış olan bu kesim Enstitüleri, Cumhuriyetin değerleri ve anlayışıyla da özdeşleştirememişlerdir. Siyasi, ideolojik, dini bir gelecek kaygısı ile de hareket ettikleri de iddia edilmiştir. Türkçü-muhafazakâr kesim Köy Enstitülerini “sol”, “komünizm” imgesi bağlamında algılayarak en sert şekilde eleştirmişlerdir. Bazı liberal-sol eğilimli çevreler ise Enstitüleri “*Rus emrinde hareket eden*” ve nihayetinde “Rus emperyalizminin değirmenine su taşıyan”, “satılmışlar”, “ajanlar”, “yardakçılar”, “gafil hizmetkârlar” ve “kandırılmışlar” olarak eleştirmişlerdir.⁶⁹⁰

Milliyetçilerin önde gelen fikir adamlarından Hüseyin Nihal Atsız, komünizm ve Köy Enstitüleri arasında bağ kurmaya çalışmıştır. Köy Enstitülerine sızmış olan Kürt milliyetçilerini de eleştirmiştir. Atsız, milliyetçilik anlayışına yönelik faşist söylemlerinin sol kesimin bir uydurması olarak görmüştür.⁶⁹¹ Hüseyin Nihal Atsız’ın kardeşi Nejdet Sançar ise ‘Hasanoğlan Köy Enstitüsü’nün Türkiye’yi Sovyet Sosyalist Şûralar Birliği’nin bir cumhuriyeti yapmayı düşünen kadroyu eğitmek için kurulduğunu iddia etmiştir. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde yayımlanan ‘*Köy Enstitüleri Dergisi*’nden Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali’nin etkilendiğini söylemiştir. Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali’nin zengin-fakir insanlar arasındaki uçurumun kaynakları hakkındaki yazılanlarını buna kanıt olarak göstermiştir.⁶⁹² Milli Eğitim Bakanlığı Başmüfettişlerinden Fethi İsfendiyaroğlu, 6 Ocak 1947 tarihinde Pulur Köy Enstitüsünde denetlemede bulunarak bir rapor yazmıştır. Raorda, enstitüdeki kitap ve dergileri incelediğini, bu dergilerin yüzde sekseninin devlet rejimine, milli menfaatlerimize ve milli duygularımıza zararlı yayınlar olduklarını ifade etmiştir.⁶⁹³ Köy enstitülerinde komünizm propagandası yapıldığını, ahlak karmaşası ve kültür yozlaşması olduğunu düşünen Osman Turan’ın Köy Enstitüleri

⁶⁹⁰ Taşkın, a.g.e., s.631.

⁶⁹¹ Yıldız Akpolat, **Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi**, Erzurum, 2008, s. 51.

⁶⁹² Darendeliöğü, a.g.e., s. 244. Nejdet Sançar, **İnönü ile Hesaplaşma**, Ankara, 1973, s. 127,128.

⁶⁹³ Köy Enstitüleri Dergisinin bazı sayılarında öğrencileri devlete ve rejime karşı isyana teşvik eden ve değişik ideolojik düşünceleri onlara empoze etmeye çalışan bazı yazılar bulunmaktadır. Ayrıca Tanrıyı, peygamberlerini, Kuran-ı kerimi ve bazı dini uygulamaları eleştiren yazılara da rastlanmıştır. **Köy Enstitüleri Dergisi**, Sayı II, 1945, s. 304-313. Fethi Tevetoğlu, **Türkiye’de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler**, Ayyıldız Matbaası Ankara 1967, 590,591.

hakkındaki ifadeleri esasında tüm Türk milliyetçilerinin genel görüşünü yansıtmaktadır.⁶⁹⁴

Köy Enstitülerini kuruldukları ilk yıllarda sosyalist eğitim kurumları olmalarını isteyenler de olmuştur. Bir taraftan bu okullar liberal-sol kesim tarafından sahiplenirken, diğer taraftan Alman ekolü (Nazizm-Faşizm) içinde bu kurumları dönüştürüp kendi siyasi hedeflerine malzeme yapmak isteyenler olmuştur. Ancak Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nda 1943'ten itibaren yenilmesiyle Türkiye'deki bu uzantıları da etkinliklerini yitirmiştir. II. Dünya Savaşı'nı Almanların kazanacağına inanan ve dünyayı bundan böyle Alman ekolünün şekillendireceğini düşünen Halil Fikret Kanat ve Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü ve daha sonra Maraş Milletvekilliği de yapacak olan Emin Soysal, bu kişilerin başında gelmektedir.⁶⁹⁵ Soysal'ın Köy Enstitülerine yönelik eleştirilerinin daha çok kişisel olduğu söylenebilir. Çünkü Soysal'ın TBMM'deki konuşmalarına bakıldığında genel bir eleştiride bulunmadığı, Enstitülerin birçok yönünü savunduğu dikkat çekmektedir. Zaten Emin Soysal eski bir Enstitü müdürüdür. Soysal, 24.12.1946 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşmalarda Hasanoğlan Köy Enstitüsünde öğrencilere sosyalizm ve sosyal meseleler tarihi adlı kitapların dağıtıldığını, maddi ve manevi kıymetler ve büyüklerin kötülendiğini, aile kurumunun yıkılmak istendiğini iddia etmiştir.⁶⁹⁶

O dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in politikalarını '*Millet Dergisi*'de eleştirmiştir. Burada Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde 112 tane Rusça eserin Türkçeye çevrildiği dile getirilmiştir. 1946 yılına kadar Shakespeare'e ait eserler dâhil olmak üzere 32 tane İngiliz klasiği ve 50 Rus klasiğinin çevirisi yapılmıştır. 1946 tarihli Millî Eğitim yayın kataloğu ile 1939 tarihli Rus bibliyografyası arasında büyük benzerlik olduğu iddia edilmiştir.⁶⁹⁷ 1949'lu yıllarda muhafazakâr çevrelerce Sovyet Rusya'nın Türkiye'de bir sınıf ihtilali yaratmak için eğitim aracılığı ile bir sınıf şuuru uyandırma çalışması içinde

⁶⁹⁴ Osman Turan, *Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları*, İstanbul, 1970, s. 141.

⁶⁹⁵ Meşe, *a.g.m.*, 83-95.

⁶⁹⁶ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 22, C. 3, s. 449, 450,451.

⁶⁹⁷ Salhadin Gök, "*Tek Parti İktidarı Döneminde Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği*" *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 2009, Sayı,41, s. 364.

olduğu, bu amaçla Türkiye’de Köy Enstitülerine gereken önemin verildiği düşünülmüştür.⁶⁹⁸

Muhafazakâr siyasetçilerin Köy Enstitüleri hakkındaki menfi eleştirilerinin ana noktası Enstitülerin kurulması değil, bu okulların komünizm propagandası için zemin bulma yerleri hâline gelmiş olmasıydı. İsmet İnönü’nün milliyetçilere karşı davranışları da ayrıca onları rahatsız etmiştir. Onlara göre, Köy Enstitüleri suçsuz Türk çocuklarını kötü emellere alet etmemek düşüncesiyle, memleketi seven düşüncelere istinat edilerek açılmıştır. Ama bu hevesler kötü düşünceli insanlara terk edilmiştir. Köy Enstitüleri faydalı olmaktan çıkarak, birer fesat kaynakları haline gelmiştir. Hasanoğlan, Arifiye, Kızılçullu, Düziçi, Gölköy, Pazarören, Ortaklar, Çifteler gibi yerlerde açılan Enstitülerde eğitilen Türk çocukları komünist düşüncelerin Türkiye’deki temsilcilerinin eline geçmiştir.⁶⁹⁹ Diğer yandan o günlerde Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç hakkındaki düşünceleri de menfi boyutlardadır. Nitekim Hasan Ali Yücel’in bunlara karşı sessiz kaldığı iddiaları, Nazım Hikmet’e bile hapisanede tercümelet yaptırması suçlamaları, bu komünistlerden bazılarını tekrar öğretmen olarak kadroya ataması onlara cesaret vermiştir. İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç’un da bir resim öğretmeni olarak Köy Enstitülerinin başına getirilmesi doğru olmamıştır.⁷⁰⁰ En büyük komünist faaliyetin Hasanoğlan Köy Enstitüsünde gerçekleştiği, buradaki derslere Sabahattin Ali, Pertev Boratav, Sabahattin Eyuboğlu, Behice Boran, Mediha ve Niyazi Berkes’ Beylerin zaman zaman katıldıklarını, Enstitülerde kurulan kitaplıklarda ise dinsiz, ruhsuz eserlerin (Yurt ve Dünya, Adımlar, Ant, Pınar, Gün, Ses) okunduğunu iddia etmişlerdir.⁷⁰¹

Milliyetçi siyasetçilerin olumsuz Köy Enstitüleri algısını besleyen ana kaynaklardan diğerleri ise 1942’lerden itibaren yaşanan ekonomik sıkıntılar, çok partili hayata geçiş için yapılan hamleler ve kurulan partilerin tutumları olmuştur. 1942 yılında konan ‘Varlık Vergisi’ ve savaş sonunda ‘Toprak Reformu’ gibi CHP iktidarının ekonomik uygulamaları, iktidara karşı bir güvensizlik ortamının

⁶⁹⁸ Kemal Pilavoğlu, **Komünizme Hücum**, Güneş Matbaası, Ankara 1949, s.50,51.

⁶⁹⁹ **Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu-İç Yüzleri (Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını) Dergisi**, s. 184.

⁷⁰⁰ **Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu-İç Yüzleri (Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını) Dergisi**, a.g.e. aynı yer.

⁷⁰¹ Akyol, s. 215.

doğmasına yol açmıştır. Varlıklı zengin kesime göre, yönetim ile ilgili sorunların çözümlenmesinde en önemli etken çok partili siyasal yaşama geçiş olmalıydı. CHP içindeki muhaliflerden oluşan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Haziran 1945 tarihinde, mevcut iktidar sorununu dile getiren “Dörtlü Takrir” verilmiştir.⁷⁰² Bu dörtlü daha sonra Demokrat Partinin kurucuları olmuşlardır. 1947’de Demokrat Partililer, cumhurbaşkanı görevi ile parti genel başkanı görevini bir kişide değil farklı kişilerde olması gerektiğini ve Anayasaya aykırı gördükleri bütün yasaların iptalini istemişlerdir. Bu talepler; “*Hürriyet Misakı*” adı altında toplanmıştır.⁷⁰³ Bu gelişmeler karşısında İnönü, güçlü bir muhalefet çözümüne boyun eğmek zorunda kalmış ve 12 Temmuz 1947’de yayınladığı Cumhurbaşkanlığı bildirisini ile devlet başkanı olarak muhalefete ve iktidara eşit davranması gerektiğini ilan etmiştir.⁷⁰⁴ Böylece çok partili siyasal yaşamın önü açılarak, 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerle de CHP’nin 27 yıllık iktidar dönemi sona ermiştir.⁷⁰⁵

Çok partili döneme geçiş sürecinde Türkiye’de başlayan Türkçü-muhafazakâr ve liberal-sol kesim arasındaki siyasi çatışmalar yeni koşulları da beraberinde getirmiştir. 1 Kasım 1944’te yaptığı konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Değişen koşullara uyum sağlamak için tek partili sistemde değişiklikler yapma hazırlığında olduğunu ifade etmiştir. 19 Mayıs 1945 Gençlik ve Spor Bayramı töreninde yaptığı konuşmada ise İnönü, savaş bittiğine göre artık demokrasi yolunda önemli adımlar atma gereğinden söz etmiştir. 17 Haziran 1945’te altı milletvekili için yapılan ara seçimlerde, iktidardaki tek parti olan CHP aday göstermemiştir.⁷⁰⁶ Bundan sonra eğitim, kültür, ekonomik ve siyasal alanda katı bir devletçi-sol eğilimden liberalleşmeye doğru gelişmeler birbirini izlemeye başlamıştır. Bu süreçte Köy Enstitüleri için başlangıçta belirlenen hedeflerden de sapmalar olacağı ortaya çıkmıştır. Çünkü bu kuruma ilişkin muhalefet çevrelerinde eleştiriler giderek artmıştır. Bu eleştiriler hem muhafazakâr kesimde hem de liberal-sol kesimde yaşanmıştır.

⁷⁰² Uran, **a.g.e.**, s. 359-362.

⁷⁰³ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 24-28.

⁷⁰⁴ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, c.II, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968, s. 455,456,457.

⁷⁰⁵ Ertan, **a.g.e.**, s. 273.

⁷⁰⁶ Tekin Erer, Türkiye’de **Parti Kavgaaları**, C.1, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963, s. 74,75.

Böylece politik-siyasi değişimler, muhafazakâr-Türkçüler ile liberal solcular arasındaki tartışmaları beslemiştir. Amerikan etkisi de giderek etkisini hissettirmeye başlamıştır. 1945 sonrası dönemde çok partili döneme girerken ‘Truman ve Marshall’ yardım planları (1947) çerçevesinde Türkiye’ye gelen Amerikan heyetlerinin, mevcut ekonomi politikasını eleştirmişlerdir. Özel girişimcilere yeterince müsaade edilmediği, iç ve dış ticarete serbest ticaret şartlarının yaratılmadığı, kamu kesiminin ekonomiye egemen olduğu şeklindeki eleştiriler, daha liberal bir partinin muhalefet oluşturması bağlamında etkili olmuştur.⁷⁰⁷ Önce 18 Temmuz 1945’te Milli Kalkınma Partisi, 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti, 1946 yılında ise, Türkiye Sosyalist Partisi ve Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi kurulmuştur.⁷⁰⁸ CHP, Demokrat Partinin kitle desteği alma girişimini engellemek için ilk olarak Haziran 1946’da tek dereceli seçim sistemini kabul etmiştir.⁷⁰⁹ Hükümete gazete kapatma yetkisini veren ‘Basın Kanunu’ndaki hükmü kaldırmış,⁷¹⁰ üniversitelere özerklik tanınmış⁷¹¹ ve Demokrat Partinin güçlenmesini önlemek amacıyla ani erken seçim kararı almıştır.⁷¹²

Türkiye milliyetçi-muhafazakâr kesiminin CHP’nin eğitim politikaları ve dolayısıyla Köy Enstitüleri üzerindeki eleştirilerinin kaynaklarından bir diğeri ‘*Fulbright Programı Anlaşması*’ olmuştur. 27 Aralık 1949 Türkiye’de onaylanmış bu anlaşma aslında bir ticaret anlaşmasıdır Fulbright, ABD Kongresi tarafından 1946’da eğitim ve kültürel değişimle ülkeler arasında ortak bir anlayış geliştirmek için Senatör J. William Fulbright tarafından oluşturulmuştur. Bu sayede Amerika’nın Rusya’nın genişleme politikası karşısında ayakta kalabileceğini düşünmüştür. 27 Şubat 1946’ da Kahire’de planlanan anlaşma, 27 Aralık 1949’da Ankara’da onaylanmıştır. Anlaşmayı ABD adına George Wadsworth, Türkiye Hükümeti adına da Faik Zihni Akdur imzalamıştır.

TBMM’de 18.03. 1950 yılında kabul edilen *5596 Sayılı Yasa* çerçevesinde Türkiye’de resmen uygulamaya başlayarak faaliyetlerine devam etmektedir.

⁷⁰⁷ Mahmut Goloğlu, **T.C. Tarihi IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013, s. 259-266.

⁷⁰⁸ Tunaya, **a.g.e.**, s. 638-710.

⁷⁰⁹ Uran, **a.g.e.**, s. 362,363,364.

⁷¹⁰ Alpay Kabacalı, **Türk Basımında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994, s. 170-186.

⁷¹¹ Goloğlu, **a.g.e.**, s. 55-60.

⁷¹² Uran, **a.g.e.**, s. 362,363,364,365.

Komisyunun bütçesi Türk ve Amerikan hükümetlerince ortaklaşa karşılanmaktadır. Hem muhafazakâr hem de liberal çevrelerce Eğitim sisteminin ABD'ye teslim edilmesine yönelik olarak değerlendirilen '*Fulbright Programı Anlaşması*' 14 maddeden oluşmakta olup anlaşmanın en çok 5. Maddesi eleştirilmiştir. Çünkü 5. Madde ortak kurulacak komisyonun dördünün Türk vatandaşı ve dördünün de ABD vatandaşı olmasını ön görerek, Türkiye'de anlaşmayı takip edecek ABD diplomatik heyetinin başının (Amerikan büyükelçisi) komisyonun fahri başkanı olacağını ve komisyonda oyların eşit oluşması durumunda kesin oyu misyon şefi (Amerikan Büyükelçisi) olarak onun vereceğini belirtmektedir.⁷¹³ Bu maddeye göre Türk eğitim sisteminde ABD'ye imtiyazlar verilerek bağımsız eğitim politikalarımızın oluşması engellenmiştir. Milliyetçilerin eleştirilerine göre '*Fulbright*' ile 1946 sonrasında ABD'den ülkemize 'Misyoner Barış Gönüllüleri' gelerek Türkiye'de emperyalist bir sendrom yaşanmasına yol açmıştır. Köy okullarının ve öğretmen yetiştirme politikaları bundan böyle sekteye uğramaya başlamıştır.⁷¹⁴

Milliyetçilere göre '*Fulbright Anlaşması*' ve sonraki süreç Türkiye'nin eğitimini ABD'ye teslim eden bir süreci başlatmıştır. 1946 sonrasında Köy okullarının daha da çoğaltılacağı yerde önemsizleştirilerek kapatılmasına zemin hazırlamıştır. Aslında ekonomik bir anlaşma olmasına rağmen anlaşmanın 5. Maddesindeki bu hüküm dolayısı ile Fulbright eğitim-öğretim işleriyle ilişkilendirilip fikir hayatımızın Amerika'ya teslim edilmesine neden olmuştur. Amerikan yaklaşmasını sağlayarak Köy Enstitülerinin işlevsiz hale getirilmesinde etkili olmuştur. Çünkü '*Fulbright Komisyonu*' eğitim-öğretim işleriyle ilgili olarak hükümetin eğitim-öğretim programlarına müdahale etmeye başlamıştır. Böylece 29.04.1947 Sayılı bir genelge ile Enstitülerde serbest okuma saatlerinin denetim altına alınması ve öğrencilerin durumuna uygun ve okunmasında sakınca olmayan kitaplar, dergiler, broşürler ve gazeteler okumalarının serbest bırakılması değişikliği yapılmıştır. Bu değişiklikle Sovyet etkisiyle hazırlanan kitap, dergi vs. haricinde öğrencilerin batı kültürünü yansıtan kitaplar okumalarının önü açılmış oldu. Kız öğrencilerin bir "ev kadını" ve "köy annesi" olarak yetiştirilmesinin istenmesi durumu ise Enstitülerin kapatılması için atılan önemli bir adım olarak hem sağ hem

⁷¹³ **Resmî Gazete** 18.03.1950- Sayı: 7460.

⁷¹⁴ Hasan Basri Bilgin, 'An ve Zaman' 24 TV Kanalında 11.02.2018 tarihli Program.

de sol kesim tarafından ortak bir kanaat olarak kabul edilmiştir.⁷¹⁵ Gerek ekonomik ve gerekse eğitim, sağlık vb. alanlarda Amerikan etkisiyle siyasette ve toplumun birçok kesimlerinde değişikliklere gidilmiştir. ABD, ‘Truman Doktrini’yle yardıma devam ederken, karşılığında Türkiye’de serbest seçimlere dayanan demokrasi düzeninin yerleştirilmesini ve “5 yıllık kalkınma planları” ve “Köy Enstitüleri” gibi Sovyetlere benzer uygulamaların kaldırılmasını ‘fulbright’ a paralel olarak talep etmiştir.

Amerika’ya ve doğal olarak Truman’a göre Komünizm tehlikesinin çaresi İslam’dır. Türkiye’nin Komünizme kaymaması için ‘Siyasal İslam’ şiddetle desteklenmelidir. 5 Ağustos 1946’da İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel’ in yerine Millî Eğitim Bakanlığı’na Reşat Şemsettin Sirer’i atamıştır. Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer Bakanlığa gelir gelmez İmam Hatip ve Kur’an kurslarını açmıştır. Reşat Şemsettin Sirer’in, “*Tonguç babayı def ederken hiçbir mukavemetle karşılaşmadım.*” diyerek övünmesi ve Millî Eğitim Bakanı olduğu günlerde Tonguç’a ağır eleştirilerde bulunması dönemin hâkim siyasi yapısının Enstitülerle ilgili tutumunu göstermesi bakımından önemlidir.⁷¹⁶

Çok partili siyasi hayatın başlamasından en çok etkilenen kurum Köy Enstitüleri olmuştur. Her fırsatta sistemi savunan İsmet İnönü, ‘Ulus’ Gazetesinde yer alan konuşmasında, Türk milletine iki eser bırakmış olacağını bunlardan birinin köy okulları, diğerinin de müteaddit partiler olduğunu söylemesine rağmen adı geçen iki eserden biri diğerinin sonunu hazırlamıştır.⁷¹⁷ Köy Enstitülerine bu dönemde yapılan eleştiriler 1945 ‘*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*’ üzerinden yapılmıştır. Bu yasa devrimci-sol bürokrasi ile şehirli zengin tüccar sınıfının demokrasi kavramını ve aydınlanmayı köye götürme düşüncesinin eseri gibi görünse de alt kesimden daha güçlü gelen tepki ile uygulanamamıştır. Burada süreci Demokrat Parti’yi kuran kişiler çok güzel kullanmışlardır. Enstitülere komünist yuvaları suçlamaları hızlı bir şekilde artmıştır. Ancak Hasan Ali Yücel, Enstitüleri savunmaya her zaman devam etmiştir.

⁷¹⁵ Kirby, a.g.e., s.475,476,477.

⁷¹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 19.11.1951, s.35,36.

⁷¹⁷ Türkoğlu, a.g.e., s.529.

21 Temmuz 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker kabinesiyle Köy Enstitüleri uygulamasında geriye dönüşler başlamıştır. Recep Peker'in, hükümet programında (7 Ağustos 1946- 10 Eylül 1947) "*Köy Enstitülerinden çıkan gençlerin kendilerinden beklenen hizmeti başaracak surette bilgi ve tam bir milli duygu içinde yetiştirilmelerine dikkat edilecektir*" sözlerine değinmesi, Köy Enstitüleri sisteminde yaşanacak olan değişimlerin sinyallerini vermekteydi. Peker'in sözleri o sırada Enstitülerin o döneme kadar mili olup olmadıkları tartışmasını da başlatmıştır. Recep Peker Hükümeti'nde Reşat Şemsettin Sirer'in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde (1946-1947, 1947-1948) Enstitülerle ilgili çıkan yıkıcı söylenti ve dedikodular araştırılarak radikal önlemler alınmaya başlanmıştır. 400'den fazla Bakanlık ve enstitü çalışanının işine son verilmiştir. Komünizm etkisi güden yayınlara soruşturmalar açılmıştır.

1947 Yılı ağustos ayında Maraş Milletvekili Emin Soysal, Bakan Şemsettin Sirer'e Köy Enstitüleri hakkında bazı sorular sormuştur. Soysal, Hasanoğlu Köy Enstitüsünde 'Bela' adındaki bir Yahudi kızın İngilizce dersi öğretmenliği yapıp yapmadığını, dört-beş sene önce birkaç okulda Rusça dersi okutulduğu ve bu dersleri öğretmek üzere öğretmenler tayin edilip edilmediğini, daha sonra Rusça dersinin okutulmasından vazgeçildiği iddiasının doğru olup olmadığını ve 'Markopaşa' isimli dergide Köy Enstitülerinin medreselere çevrileceği iddiasına neden cevap verilmediğini sormuştur. Millî Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, bu sorulara tek tek cevap vermiştir. Köy Enstitülerine yönelik yeni düzenlemelerin hayata geçirileceği, öğretmene artık gittiği köyde arazi verilmeyeceği, devlet memurları gibi öğretmenlerin aylıklarını alacakları, enstitülerde yeni bir müfredat programlarının hazırlandığıyla ilgili çalışmalardan bahsetmiştir.⁷¹⁸ Böylece Enstitülerin amacından uzaklaşmasıyla normal köy okullarına dönüşmesi süreci başlamış oluyordu. Zaten 1949 yılında Millî Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu'nun başkanlığında toplanan IV. Millî Eğitim Şurasında, bütün öğretmenlerin aynı eğitimi almaları amacıyla, köylere öğretmen yetiştiren Köy Enstitüleri ile 'İlköğretmen Okulları'nın birleştirilmesi teklifine Şûra'da çok olumlu yaklaşılmıştır.⁷¹⁹ 'Din eğitimi ve laiklik' konusu bundan sonra Türkiye'de daha çok gündeme gelmeye başlamıştır. Millet Partisi ve

⁷¹⁸Türkoğlu, a.g.e, s.537; Marko Paşa, 1946 ile 1950 arasında yayımlanan, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in çıkardığı haftalık mizah gazetesidir.

⁷¹⁹ **Dördüncü Maarif Şûrası (22-31 Ağustos 1949)**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.244

Demokrat Partinin dini söylemleri çokça kullanmaları, Cumhuriyet Halk Partisi'ni de etkisi altına almıştır.

CHP bu konuda kendisini savunmak zorunda kalarak; “*Muhalefettekiler bizim dinsiz” olduğumuzu söylüyorlar. Hatta bize din düşmanı” diyorlar. Bu suçlamalardan kendimizi kurtarmalıyız. Bizim en az onlar kadar dine saygılı olduğumuzu göstermeliyiz*’ açıklamasını yapmıştır.⁷²⁰ Reşat Şemsettin Sirer’in Millî Eğitim Bakanlığıyla birlikte Enstitüler gerek müfredat gerekse yapı olarak klasik öğretmen okullarına dönüşmeye başlamıştır. Köy Enstitülerini açan CHP’nin çeşitli baskılarla bu kurumların yıkılış sürecini de başlatmış olması, Türkiye’de liberal-sol kesim ve CHP açısından talihsizlik olmuştur. Milliyetçi-muhafazakâr kesim bu sayede CHP içerisinde oluşan tartışmaları çok iyi kullanmıştır.

1943-1947 Arasında Enstitülerin eğitim programlarındaki değişimlere bakıldığında çok önemli değişimlerin yapıldığı dikkat çeker. 1943 müfredatında ders ile iş, teori ile pratik iç içe iken, 1947’de ayrı ayrıdır. 1943 programında ekonomik prensip ve bölgesel duruma uygunluk varken, 1947’de bu şartlara uyulmamıştır; 1943 programında erkek ve kız öğrencilerin ortak ve ayrı olarak öğrenmeleri gereken sanatlar açıkça belirtilmiş iken, 1947 programında buna dikkat edilmemiştir. 1943 programında iş ve sanat eğitimi hem araç hem de amaç olarak benimsenmişken, 1947 programında sadece bir araç olarak kabul edilmiştir. 1947 yılından itibaren komünist yuvaları suçlamalarıyla Köy Enstitüleri gerilemeye başlarken, dönemin siyasi gelişmelerinden destek alarak, ‘*din eğitimi*’ konusu gittikçe güç kazanmıştır.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 yılında toplanan 7. Kurultayında, okullarda yeniden din dersleri konulması, imam-hatip yetiştirecek kurslar açılması, bir ilahiyat fakültesi kurulması gibi görüşler dile getirilmiştir.⁷²¹ Laiklik ve din tartışmalarında Enstitüler daha da zarar görmüştür. Eğitim-öğretimde din eğitimine ve ibadete daha geniş bir alan bırakılmıştır, fakat bunun devlet kurumlarına geniş ölçüde bir etkisi olmayacaktır. Bazı liberal-sol eğilimli çevreler o dönem değişikliklerinde din eğitiminin aceleyle serbest bırakıldığı görüşündedirler. Modern okullar ve modern eğitimin en uzak yerlere etki edip etmediğine bakılmadan ve laiklik emin bir noktaya

⁷²⁰ Altan Öymen, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s.276.

⁷²¹ Hikmet Bila, **CHP (1919–1999)**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999, s.126.

götürülmeden dini konular serbest bırakılmıştır.⁷²² Eğitim kursları 1947 yılında tamamen kapatılmıştır. 1942 yılında açılan ve Köy Enstitülerine öğretmen yetiştirmeyi amaç edinen ‘Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’ 1948 yılında kapatılmıştır. Enstitülerin beyni ve kalbi olan ‘Yüksek Köy Enstitüsü’ mezunları daha çok pasif görevlere getirilirken, bazıları askere yedek subay yerine çavuş olarak alınmış, burada öğrenim gören 1-2. sınıf öğrencileri Gazi Eğitim Enstitüsü, Yüksek Ziraat Enstitüsü, Erkek Teknik ve Kız Teknik Yüksek Öğretmen Okullarına gönderilmiştir.⁷²³ Enstitü mezunu öğretmenlerin, görev aldıkları yerlerde kendilerine yeterli duruma gelmelerini sağlama düşüncesi ve bu düşünce etrafında öğretmenlere verilen göstermelik 20 liralık maaş, yeni dönemdeki klasik öğretmen yetiştirme anlayışı sonucu yüz liraya çıkarılmış, 1949 yılında da asli maaşa bağlanmışlardır. Ayrıca Enstitü öğretmenlerine toprak ve üretim araçlarının verilmesi uygulamasından vazgeçilmiştir. Böylece bu kurum ve mezunlarının, klasik öğretmen okullarına dönüşümü hızlanmıştır. 1947- 1948 Arasında Recep Peker Hükümetinde Reşat Şemsettin Sirer’in Millî Eğitim Bakanlığında sol-liberal kesim eğitim kurumlarından tasfiye edilmeye veya buradaki etkileri azaltılmaya alınmıştır. Gerek Köy Enstitüleri ve gerekse Türk siyasetine yön vermeye çalışan sol-liberal oluşumlar dönüştürülmeye zorlanmıştır.

Reşat Şemsettin Sirer, Recep Peker Hükümeti’nin sona ermesinden sonra kurulan 1.Hasan Saka Hükümeti’nde de Millî Eğitim Bakanlığı görevini sürdürmüştür. Fay Kirby’e göre Reşat Şemsettin Sirer, politikaya Kazım Özalp’in damadı olarak ‘ülke çocuğu kategorisinden’ girmiştir. Fy Kirby’a göre Bakan Sirer CHP’ye sızan ‘Anadolucu’ diye tabir edilen gruptandır. Bunlar CHP’ye açıktan muhalefet edememiş ama bir şekilde partiye girerek Türk siyasetinin sağ zemine kayması yolunda istediklerini gerçekleştirmeye çalışmışlardır.⁷²⁴ İsmet İnönü’nün 1946’dan sonra dünya konjonktüründeki değişikliklerden dolayı Türkiye’de politika değişikliğine gitmesi bu grup için muazzam bir fırsat olmuştur. İsmet İnönü daha ılımlı bir politika izleyerek Atatürk döneminde uzaklaştırılan kimseler ile daha ılımlı görüşleriyle ön plana çıkan kişilerle uzlaşmak için onları CHP’ye çağırmıştır.

⁷²² Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, 1967, s. 235,236.

⁷²³ Türkoğlu, **a.g.e.**, s 554.

⁷²⁴ Kirby, **a.g.e.**, s.333,343.

Böylece iktidar gücünü kaybetmeye başlayan CHP'yi halkın gözünde daha değerli bir duruma getirmeye çalışarak politikalarını devam ettirmeye çalışmıştır.

Reşat Şemsettin Sirer, Bakanlığa getirildiğinde Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes gibi siyasete yön vermeye çalışan akademisyenleri Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinden uzaklaştırmaya çalışarak işe başlamıştır. 1947 Şubat'ında DTCF'nin üç hocası tekrar kamuoyunda gündeme gelmişlerdir. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Sirer ve CHP'nin sağcı kanadı gençlik kışkırtmalarıyla üç hoca üzerindeki ikinci denemeyi başlatmışlardır. 5 Mart 1947'de DTCF'nin halka açık konferanslar serisinde Pertev Naili Boratav'ın yapacağı bir konuşma operasyonu başlatmada fırsat olmuştur. Örgütlenen gençler eğer komünizmi savunan bir konuşma yaparsa darp ederek konuşmacıyı susturacaklarını ilan ederek konferans salonunu doldurmuşlardır. Buna rağmen Boratav konuşmak istemiştir. Rektör Şevket Aziz Kansu, Boratav'ı ikna ederek konuşmasını iptal ettirmiştir. Bu sonuç saldırıyı düzenleyenleri tam olarak ikna etmemiştir. 6 Mart 1947'de örgütlenen 1000 kadar milliyetçi DTCF'yi basarak Rektöre bütün solcu hocaların üniversiteden kovulması konusundaki taleplerini iletmışlerdir. DTCF'den Ulus Semtine doğru "*kahrolsun komünizm*" sloganlarıyla yürüyüşe geçmişlerdir. Mediha Berkes'in sahibi olduğu "*24 Saat*" gazetesiyle, Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in çıkardığı "*Marko Paşa*" dergisini yırtarak çığnemişlerdir. Bu olaylar sırasında üç hocanın yansıra, içinde Nusret Hızır, İrfan Şahinbaş, Güzin Dino gibi isimlerin bulunduğu 10 öğretim üyesi bu olayı protesto etmişlerdir.

6 Mart 1947'de Ankara Üniversitesi Senatosu toplanıp bu olayları incelemek üzere bir komisyon kurmuştur. İçişleri Bakanının Meclisteki konuşması sonrasında Senato, komisyonun incelemesinin sonuçlanmasını beklemeden, 7 Mart'ta Üniversiteler Kanunu'nun 49 maddesi uyarınca ilk soruşturmanın açılması kararını oy birliğiyle almıştır. Senato 11 Mart'ta haklarında soruşturma başlatılacak öğretim üyelerinin Pertev N. Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes olduğunu açıklamıştır. Bu kararlar Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer'in senato üzerindeki baskısını bir ölçüde azaltmıştır. Kurulan komisyonda 165 tanığı dinleyen Faruk Erem ve Baha Kantar'ın hazırladıkları fezleke suç delili bulunamadığı sonucuna varmıştır. Bu karara rağmen Bakanlık geri adım atmayarak, baskısını disiplin işlemi yapılması üzerinde yoğunlaştırmıştır. 1 Temmuz 1947'da Senato'ca disiplin kovuşturması

yapması için bir alt kurul kurdurtmuştur. Aynı gün Pertev Naili Boratav'ın derslerinin bir süre için iptali kararlaştırılmıştır. Disiplin kovuşturması ve üç öğretim üyesinin savunmalarının alınması zorunluluğu ve senatonun içindeki farklı görüşler dolayısıyla karar alınması gecikmiştir. Senatoda 26 Aralık 1947'de, TBMM'nin Milli Eğitim Encümeninde 20-22 Aralık'ta yapılan konuşmaların da etkisiyle Enver Ziya Karal, Necmettin Halil Onan ve Benno Landsberger'in disiplin soruşturması sonuçlandırılıncaya kadar, "üç öğretim üyesinin derslerden ve öğrencilerle temastan alıkonulması" önerisi kabul edilmiştir. 27 Aralık 1947'de CHP milletvekillerinin kışkırttığı gençlik grupları DTCF'yi basarak Rektöre zorla bir istifa mektubu imzalatırmışlardır. Rektörü linçten kurtarmak için polis silah kullanmak durumunda kalmıştır. Kalabalık daha sonra "*Türkiye Gençler Birliğini*" basmışlardır.

10 Ocak 1947'de Senato bu üç öğretim üyesi hakkında, 4936 Sayılı Kanun'un 49'uncu maddesinin 'D' fıkrasındaki "Üniversite öğretim mesleğinden çıkarma cezasının" uygulanmasına oy birliğiyle karar vermiştir. 13 Ocak'ta Şevket Aziz Kansu rektörlükten istifa etse de istifası Senato'da kabul edilmemiştir.⁷²⁵ Üç öğretim üyesi hem 4936 Sayılı Yasa çerçevesinde kurulmuş olan Üniversitelerarası Kurula, hem de Danıştay'a başvurmuşlardır. Danıştay II. Dairesi 30 Ocak 1948'de "yabancı ideolojileri yayarak Türk gençliğini zehirlemek suçlarının sanıklar tarafından işlendiğini gösterir ve son soruşturmanın açılmasına yeter kanıt bulunmadığını" oy çokluğuyla saptayarak, sanıklar hakkında 'kovuşturmaya yer olmadığı' kararı vermiştir. Üniversitelerarası Kurul üyeleri üzerinde baskı kurmak için kurul Milli Eğitim Bakanı Sırrı Karer tarafından Ankara'ya çağrılarak Başbakan Hasan Saka'nın huzuruna çıkarılıp istenen kararın verilmemesi halinde 4936 Sayılı Kanun'a göre üniversiteye verilen özerkliğin kaldırılabilceği ima edilmiştir. Komisyon üyesi Sıddık Sami Onar, bu durumu kendi onuruyla bağdaştıramayarak sert bir çıkış yapmıştır. Kurul incelemesi sonucu üç öğretim üyesi hakkında Senatonun verdiği meslekten çıkarma kararını 22 Şubat 1948'de kaldırmıştır.⁷²⁶ CHP'nin sağ kanadının ikinci saldırı denemesi de böylece boşa çıkmıştır.

⁷²⁵ Mete Çetık, **Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF'nin Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Mart.1998, s.26.

⁷²⁶ Gökhan Atılğan, **Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, Yordam Kitap, İstanbul,2007, s.103,104.

Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer, üç öğretim üyesini uzaklaştırmakta ısrarlı tutumundan vazgeçmemiştir. Yeni bir girişim daha başlatmıştır. Üniversitelerarası kurulun kararından bir gün sonra Fakülte yönetim kurulunda, disiplini temin maksadıyla, Boratav, Boran ve Berkes'in derslerinin tatil edilmesine karar verilmiştir. 10 Mart'ta da Bakan Sırer Danıştay kararına itiraz ederek Danıştay üyelerini tek tek ziyaret etmiştir. Danıştay küçük bir oy farkıyla yargılamanın yapılmasına karar vermiştir. Ama yapılmasına karar verilen yargılama komünistlik üzerinden değil, görevi kötüye kullanma üzerinden yürütülmüştür. Yargıda sonuç almakta zorlanan yönetim bu öğretim üyelerini yurt dışına gitmeye teşvik ederek pasaport vermekte güçlük çıkarılmayacağı yönünde hareket etmiştir. Sonunda Tahsin Banguoğlu'nun Bakanlığı döneminde bulunan bir yöntem ile Ankara Üniversitesi Kuruluş Kanunu'nda bir değişiklik yapılarak Boratav, Boran ve Berkes'in kadroları kaldırarak üniversite dışında bırakılmışlardır.

1948'in sonlarına doğru şahitlerin ifadeleri veya ileri sürdükleri iddialarla bu hocaların davasında değişik bir süreç yaşanmıştır. Bu kişilere yakınlığıyla bilinen kişilerin ifadelerine başvurulmuştur. 8 Aralık 1948 Çarşamba günü Cumhuriyet Gazetesinde "*Sol Temayüllü Profesörler Davasında Dün ki Safha*" adlı yazıya göre, 4. Asliye Hukuk Mahkemesinde görülen davaya şahit olarak çağırılan Suut Kemal Yetkin çarpıcı açıklamalar yapmıştır. Pertev Naili Boratav ile aynı enstitüde oldukları için sık sık bir araya geldiklerini ancak Behice Boran ve Niyazi Berkes ile aynı enstitüde olmadığı için onların eylem ve söylemlerinde pek etkili olmadığını, Behice Boran ve Niyazi Berkes'in "*Yurt ve Dünya Mecmuasında*" birlikte çalıştıkları için birbirleriyle sık sık temas ettiklerini ve bu temasın bir fikir birliğinden doğduğunu söylemiştir. Kendisinin onlardan daha önce adı geçen fakülteye geldiğini ve bu kişilerin öğrencileri ayırıştırmaya çalıştıklarına şahit olduğunu anlatmıştır. "*Yurt ve Dünya, Adımlar, And Mecmuaları*" ile "*Tan Gazetesinde*" Marksizm ve Sovyet hayranlıklarını dile getiren yazılar yazarak Fakültede huzursuzluk çıkardıklarını ancak Fakülteden ayrılınca bu huzursuzlukların ortadan kaybolduğunu söylemiştir. Bu hocaların Alman ordusunun II. Dünya Savaşı'nda yenilmeye başlamalarıyla Marksizm fikirlerini yaymada daha aktif hale gelerek faaliyetlerini

arttırarak çalıştıklarını iddia etmiştir. Behice Boran Suut Kemal Yetkin'in bir şahit gibi değil davacı gibi davrandığını ve yalan söylediğini ifade etmiştir.⁷²⁷

Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes vb. kişilerin görüş, düşünce ve fikirlerinden ilham alan çeşitli sol eğilimli gösteri, protesto ve mitingler Milliyetçi-Muhafazakâr çevreleri daha da kışkırtmıştır. Bu eylemlerin çoğu hakkında komünizm propagandası yaptıkları suçlamasıyla çeşitli davalar açılarak yıllarca sürmüştür. Örneğin 14 Aralık 1948 Çarşamba günü 5. Asliye Hukuk Mahkemesinde devam eden Yüksek Ziraat Enstitüsündeki solcu öğrencilerin davasında Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi öğrencisi İrfan Günay şahit olarak dinlenmiştir. Günay sanıkların Komünizm propagandasını gizli ve sinsî yollardan yaptıklarını, gruplar halinde dolaşarak gizli toplantılar yaptıklarını anlatmıştır. Kendisinin bu gruplardan birine solcu gibi görünerek katıldığını bunu milliyetçi grupların isteği üzerine yaptığını, amacının bu solcu grupların neler yapmaya çalıştıklarını, kimlerle irtibatlı olduklarını takip etmek olduğunu söylemiştir. Günay solcu öğrencilerin birçok yerde “*Kürenin üzerine Komünizm damgasını vuracağız*” sloganını attıklarına şahit olduğunu ifade etmiştir.⁷²⁸ Türkiye’deki solcu-komünist nitelikteki olayların bazı dış kaynaklardan beslenerek cesaret aldıkları da olmuştur. Cumhuriyet Gazetesinin 20 Aralık 1948 Pazartesi günü “*Türk Komünist Partisi Adına Çekilen Telgraf*” başlıklı bir yazıda Bulgar Komünist Partisinin Kongresinde Türk Komünistlerinin faaliyette olduğunu bildiren bir telgraf okunduğunu, Hükümetin baskısına rağmen Türk Komünistlerin bundan da destek alarak faaliyetlerine devam ettikleri belirtilmiştir. Bulgar Komünist Partisinden Sovyetler Birliği’ne gönderilen bu telgrafta Türk basını ve Hükümeti mürteci olarak nitelendirilmiştir. Bu telgrafın okunmasında Türkiye’deki komünistlerden övgüyle söz edilirken, Bulgar Meclisinde de alkışlarla karşılandığı yazılmıştır.⁷²⁹

Pertev Naili Boratav, Behice Boran ve Niyazi Berkes davası değerlendirildiğinde 1946-1950 arasındaki dönemde Marksist-sosyalist ideolojilerini Köy Enstitüleri üzerinden yaymaya veya benimsetmeye çalışan çevrelerin İsmet İnönü’nün 1946 yılından itibaren politik değişikliklere gitmesiyle amaçlarına

⁷²⁷ “*Sol Temayüllü Profesörler Davasında Dün ki Safha*”, **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1948 Çarşamba, s. 1 ve 3.

⁷²⁸ “*Solcu Talebelerin Dünkü Duruşması*”, **Cumhuriyet**, 15 Aralık Çarşamba 1948, s.4.

⁷²⁹ “*Türk Komünist Partisi Adına Çekilen Telgraf*”, **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1948 Pazartesi, s. 1 ve 3.

ulaşmak için bazı fakülteleri ve bazı basın yayın organlarını kendilerine alan açmak için kullandıkları söylenebilir. İç politikada bunca olay yaşanırken Reşat Şemsettin Sırer bir taraftan da Köy Enstitülerini tasfiye etmekle meşgul olmuştur. İç siyasi mücadelede yine olan Köy Enstitülerine olmuştur. Çünkü Köy Enstitüleri bundan sonra her zeminde savunucularının prangaları durumuna düşmüştür.⁷³⁰ Böylece Reşat Şemsettin Sırer'in Bakanlıktaki tüm icraatı Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinin felsefe/sosyoloji Bölümünde temizlik yapmaya ya da Köy Enstitüleri Projesini kendi felsefesinden uzaklaştırmaya yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de Reşat Şemsettin Sırer'in Bakanlığı dönemiyle birlikte okullarda din eğitimi çalışmaları ve istekleri daha belirgin bir şekilde Türk siyasetinin gündemine gelmeye başlamıştır. Bu konuda en büyük tartışma iyice güçlenen Demokrat Parti içinde yaşanmıştır. Köy Enstitüleri eleştirilerinin temel kaynaklarından biri dini ve ahlaki eğitim konusu olmuştur. Demokrat Partinin 1949 yılında toplanan II. Büyük Kurultayında Türkiye'de okullardaki din eğitiminin gerekliliği ve partinin laikliğe karşı olmadığı üzerinde durulmuştur.⁷³¹

Demokrat Parti iktidara gelince kendisinden önce yapılanları '*Millete mal olanlar ve olmayanlar*' şeklinde ikiye ayırmıştır.⁷³² 1950 yılıyla birlikte başlayan Demokrat Parti iktidarları döneminde, Türkiye'de Milliyetçi kesim ile Enstitüleri savunan liberal-sol kesim arasında fikri ve düşünsel eleştiriler ve tartışmalar devam etmiştir. Enstitülere komünist yuvaları suçlamaları hem siyasette hem de siyaset dışındaki çevrelerde daha da artmıştır. Milliyetçi- muhafazakâr kesim Köy Enstitülerinde çalışan bazı kimselerin dogmatik, materyalist ve dar görüşlü fikirleriyle eğitim-öğretime zarar verdiklerini bu yönüyle bunların çok eleştirdikleri gerici diye niteledikleri çevrelerden daha gerici davrandıklarını ileri sürmüşlerdir.⁷³³ Bunu yaparken daha halkçı, bilimsel ve mantıklı gerekçelerden beslenme yöntemini takip etmişlerdir. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında eğitim politikasına daha hızlı yön verip değişimleri parti programı çerçevesinde hemen gerçekleştirmek için TBMM'de dini konuların daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. 8 Mayıs 1950'de Hükümet Programını Mecliste okuyan Başbakan Adnan Menderes, maddi olarak ne

⁷³⁰ Hasan Ali Yücel, **Bir Hakikat**, Cumhuriyet Yayınları, 14 Ocak 1957, s. 56.

⁷³¹ Ekinci, **a.g.e.**, s.65.

⁷³² Turan, **a.g.e.**, s.19.

⁷³³ Karpat, **a.g.e.**, s. 458.

kadar ilerlemiş olunursa olsun, milli ve ahlaki esaslara dayanmayan, manevi değerlere yer vermeyen bir toplumun, kötü akıbetlere sürükleneceğinin doğal olduğunu söylemiştir.⁷³⁴ Millî Eğitim Bakanlığı bütçe görüşmelerinde Van Milletvekili İbrahim Arvas din eğitimi konusuna vurgu yaparak, din eğitiminin komünizme karşı en iyi silah olduğunu iddia etmiştir. Diyarbakır Milletvekili Osman Ocak (Osman Nuri Nakiboğlu) ise ortaokul ve liselerde tesirli bir din eğitiminin gerekli olduğunu bunun o yaşlarda verilmesinin çocuğun karakterine büyük etkisinin olacağını iddia etmiştir.⁷³⁵

1951 Yılı Millî Eğitim Bakanlığı Bütçe Görüşmeleri sırasında, Demokrat Parti Milletvekillerinden Ahmet Başbüyük (Çorum), Nurettin Ertürk (Sivas), Zeki Erataman (Tekirdağ) gibi Milletvekilleri tarafından Enstitülere '*İsraf yuvası, Köylünün malına zorla el koyan kurum, köylüye asker dipçiği altında zulüm*' gibi eleştirilerde bulunmuşlardır.⁷³⁶ Fehmi Çobanoğlu (Kırşehir), Mükerrer Sarol (Edirne), Ömer Bilen (Nevşehir) ise laiklik tartışmasını başlatarak, ilahiyat Fakültelerinin ivedilikle açılmalarını istemişlerdir.⁷³⁷ Demokrat Parti döneminin milliyetçi siyasetiyle ön plana çıkan Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, 25 Şubat 1951'de TBMM'de yaptığı konuşmasında Köy Enstitülerini köylü-şehirli ayrımı yapmasından dolayı eleştirerek mutlaka kapatılmaları gerektiğini söylemiştir.⁷³⁸

Meclis içerisinde Köy Enstitülerine yönelik komünistlik suçlamasının doruk noktasına ulaşması 1951 tarihinde Mecliste Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinin değiştirilmesi için yapılan toplantıda olmuştur.⁷³⁹ Bu görüşmede bazı vekillerin Türkiye'deki komünist faaliyetlere ilişkin hükümete vermiş olduğu soru önergesi Meclis gizli oturumunda ele alınmıştır. 19.11.1951 tarihinde TBMM'de yapılan gizli oturumda Hükümet adına Askeri Yargıç Şevki Mutlugil söz alarak, İsmail Hakkı Tonguç'un solcu kişilerle münasebetine, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi hocaları ile Hasanoğlan Köy Enstitüsü ilişkisine, sol eserlerin Millî Eğitim yolu ile eğitime sokulmasına, solcu hocaların istihdam edilmesine değinilmiştir. Ayrıca Hasanoğlan Köy Enstitüsünün havadan çekilmiş bir fotoğrafında müzik

⁷³⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir.3, C.1, s. 29.

⁷³⁵ TBMMZC., Dönem 8, Bir.49, C.24, s. 814-826.

⁷³⁶ TBMMZC., Dönem 9, Bir.51, C.7, s. 763-780.

⁷³⁷ TBMMZC., Dönem 9, Bir.51, C.7, s. 767-774.

⁷³⁸ İleri, a.g.e., 155.

⁷³⁹ T.C. Resmî Gazete, 11.12.1951 Tarih ve 7979 Sayılı Kanun, s. 2385,2386.

salonunun orak biçiminde görülmesi Demokrat Parti iktidarının ağır eleştirilerde bulunduğu bir diğer konu olmuştur.⁷⁴⁰ Meclisteki bu açıklamalar sonrasında Köy Enstitüleri sistemine karşı muhalif görüşler daha sert bir şekilde dile getirilmiştir.⁷⁴¹ Aynı gün Enstitülerin durumuyla ilgili olarak konuşan Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Malatya Akçadağ Köy Enstitüsüne giderek öğrencilere bir konuşma yaptığından bahsetmiştir. Burada öğrencilere hitaben, Enstitülerle Türk'ü ikiye bölmek istediklerini, bu mukaddes çatı altında toplanan sol dimağlara düşmanlık aşılandığını, bunu da ancak bir 'Moskof'un yapabileceğini söylediğini anlatmıştır. Bakan İleri İsmail Hakkı Tonguç'u uzaklaştırmanın kendilerine nasip olduğunu söyleyerek Tonguç'u ağır sözlerle eleştirmiştir.⁷⁴²

19.11.1951 Tarihinde TBMM'de yapılan gizli oturumda Malatya, Kars, Ankara Hasanoğlan başta olmak üzere birçok yerde açılan Köy Enstitülerindeki olumsuzluklar ve sıkıntılar ayrıntılı olarak dile getirilmiştir. Komünist yayınların Milli Eğitim kanalı ve eliyle bu okullarda okutulması, kız öğrencilere yapılan yanlış muameleler, kız-erkek karma eğitim görüşülmüştür. Gizli oturumda Reşat Şemsettin Sirer Adnan Menderes'e hitaben iktidara geldiklerinde Enstitüleri bu anlatılan şekliyle bulup bulmadıklarını sormuştur. Başbakan Adnan Menderes Tevfik İleri'nin Bakan olunca Enstitülerde fena işlerin yapıldığını kendisine anlattığını söyleyerek Bakanın alacağı ve almakta olduğu önlemlerden haberdar olduğunu söylemiştir. Doğu illerine yaptığı bir ziyaretinde Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan'dan konuyu daha derli toplu dinlediğini ancak Tevfik İlerin Meclise bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verdiğini ve alınacak önlemler hakkında kendisini desteklediğini dile getirmiştir.

Başbakan Adnan Menderes R. Şemsettin Sirer'in Enstitülerle ilgili birçok anısının olduğunu ve bunları Mecliste paylaşması gerektiğini de sözlerine ekledikten sonra Reşat Şemsettin Sirer söz alarak 1943-44'lerde Menderesin Enstitülerle ilgili anlattıklarını sübjektif bulduğunu söylemiştir. Kendisinin Milli Eğitim Bakanı olmasından sonra gerekli tedbir ve önlemleri aldığını ancak Menderes'in bunları görmeyerek kendi arkadaşlarını dinlemeyi tercih ettiğini iddia etmiştir. Uzun bir

⁷⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 19.11.1951, s.31,33.

⁷⁴¹ Çakmak, a.g.m., s. 245.

⁷⁴² TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), s 427.

açıklama yapan Şemsettin Sirer bir eğitimci olarak daha İlköğretim Genel Müdürüyken Enstitülerdeki fena gidişatı gördüğünü, İ. Hakkı Tonguç'un tüm iyi niyetli herkesi kandırdığını, Bakan olduktan sonra konunun üzerine daha yetkili gittiğini söylemiştir. Demokrat Partiden de birçok kişiden yardım aldığını anlatan Sirer'in konuşmaları CHP grubunca alkışlarla protesto edilmiştir. Başbakan Adnan Menderes, tekrar söz alarak, konuşmasında gerçekleri söylediği için R. Şemsettin Sirer'e teşekkür ederek, konuyla ilgili yalan-yanlış ve ideolojik söylentilere kulak asmadan köy ve ilköğretim meselelerinin sorunlarının memleketin en önemli sorunu olduğunu, ihtiyatlı davranılması gerektiğini dile getirmiştir. Adnan Menderes şimdi üzerinde durulması gereken asıl meselenin R. Şemsettin Sirer'in Bakan olunca aldığı tedbirler ile fena halde bulunan 400 Bakanlık çalışanının uzaklaştırılmalarının sorunları çözmeyeceğini, bu kişilerin burada kadro bularak fena işlere sebebiyet vermelerine CHP iktidarınca nasıl göz yumulmuş olmasının sorgulanması gerektiğini anlatmıştır.

Manisa Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kütahya Milletvekili Hakkı Gedik de gizli oturumda söz alarak enstitülerle ilgili isimlerinin geçtiği noktalara cevap vererek bazı tedbirlerin alınmasında geç kalındığını savunmuşlardır. Oturumda söz alan Tefik İleri R. Şemsettin Sirer'in anlattıklarına katıldığını ancak kendi partisinden daha çok destek alması gerektiğini fakat buna parti içinden engel olduğunu savunmuştur. Bakan İleri birçok köy enstitüsünde komünist yayın ve propagandalar, kızların fuhuşa zorlanmaları, dinsizlik lehine yapılan uygulamalar, öğrencilerin gündüz tarlada çalıştırılıp geceleri de pavyonlara götürülmeleri vb. hususlardaki izlenimlerinden uzun uzun bahsetmiştir.⁷⁴³

TBMM' de gizli oturumda yapılan bu konuşmalar ile 1952 yılında Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç'ın Enstitüler ve H. Ali Yücel hakkında cevaplama için verdiği soru önergesine Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'nin verdiği cevaplar Köy Enstitülerinin aynı zamanda kapatılış gerekçelerini oluşturmuştur. 1952 Kasım ayında Enstitülere yönelik komünistlik ithamları Abdürrahman Boyacıgiller'in vermiş olduğu soru önergesiyle tekrar Meclis gündemine alınmıştır. Mecliste yapılan gizli oturumda Köy Enstitülerine yönelik çok sert ifadelerde bulunan Milli Eğitim

⁷⁴³ TBMM Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954), s.432-447.

Bakanı Tevfik İleri özellikle Enstitüler için birçok yerde ortaya atılan komünistlik suçlamalarının olduğunu örneklerle ileri sürmüştür:

“1-Yurdun muhtelif bölgelerinde ve hususiyle Ege ve Güney Marmara bölgesinde köy enstitüsü mezunlarını hedef tutan komünistlik isnatları bir vakıadır. Ancak bütün köy enstitülerinin birer komünist yuvası haline getirildiklerine dair olan iddiaların gerçek durumla ilgisi yoktur. Köy Enstitülerinde büyük titizlikle seçip iş başına getirdiğimiz idare ve talim elemanlarımızın gösterdikleri uyanıklık müesseselerin bu türlü cereyanlara karşı kapalı kalmasını imkân altına almış bulunmaktadır. Köy enstitüsü mezunlarının çalışmaları yakından ve büyük dikkatle takip edilmekte, teftişler, kurslar ve mesleki toplantılarla fikri inkişaflarına çalışılmaktadır. 2- Köy enstitüsü mezunlarından öğretmenliğe intisap edenlerin sayısı 16677”dir. Bunlar arasında komünistlikle takibata uğrayanlardan biri meslekten ihraç edilmiş, beşinin vazifesine son verilmiş, dokuzu da bakanlık emrine alınmıştır. 1950 yılı ortalarından bugüne kadar komünistlikten takibata uğrayan yirmi altı ilkokul öğretmeninden yirmi beşi köy enstitüsü mezunu, biri öğretmen okulu mezunudur. Bunlardan beşi beraat etmiştir... 4- Köy enstitülerinden mezun öğretmenleri tenzih edici bir faaliyete mahal görülmemektedir.”⁷⁴⁴

Ancak bu eleştirilere karşı Demokrat Parti içerisinde Köy Enstitülerini savunan milletvekilleri de olmuştur. Seyhan Milletvekili Remzi Oğuz Arık Enstitüleri savunmuştur. Arık Köy Enstitülerinin öncelikle şehirde okuyup köyde görev yapmak istemeyen kişiler yüzünden kurulduklarını, köy çocuğunun eğitim yoluyla ancak kendisini kurtarabileceğini ifade etmiştir. Enstitüleri köy ve köy çocuğuna verdiği katkılar bakımından savunmuştur.⁷⁴⁵

Muhafazakâr-milliyetçi kesimin Köy Enstitüleri eleştirileri Enstitüler kapandıktan sonra da devam etmiştir. Köy Enstitüleri eleştirilerinin bu süreçteki kaynaklarından birisi Köy Enstitülerinde aile kutsallığının değersiz, saçma olarak görüldüğü düşüncesidir. Enstitülerde Rus eğitim sisteminin övüldüğü, kapitalist ve burjuva düşmanlığının aşılandığını düşünen muhafazakâr kesim ‘Düziçi Köy Enstitüsünde’ Türk bayrağında bulunan ay ve yıldızın yerine üzerine orak ile çekiç çizilerek kirletilip toprağa gömüldüğünü iddia etmişlerdir.⁷⁴⁶ ‘Milli Yol Dergisi’⁷⁴⁷ nde A. Okçuoğlu’nun kaleme aldığı “Köy Enstitüleri Gericiliği” adıyla yayınlanan

⁷⁴⁴ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 4, C. 17, s. 158,159.

⁷⁴⁵ TBMMZC., Dönem 9, Birl. 49, C.13, s. 968-971.

⁷⁴⁶ **Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu-İç Yüzleri (Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını) Dergisi**, s. 185,186,187.

⁷⁴⁷ Milliyetçi bir dergi olan Milli Yol Dergisi Ocak 1962- Aralık 1962 arasında İstanbul'da haftalık olarak toplam 48 sayı olarak yayınlanmıştır.

kısa yazıda Köy Enstitüleri kızıl fesat yuvaları olarak eleştirilmiş, medeni dünyanın gerçeklerinden uzak kurumlar olduklarını iddia etmiştir.⁷⁴⁸

Türk milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Osman Yüksel Serdengeçti, Köy Enstitülerinde okutulan kitaplar ve oynanan tiyatro oyunları ile çocukların kandırıldıklarını öne sürmüştür.⁷⁴⁹ Peyami Safa da 'Köy Enstitülerinin komünist yuvaları olduğunu bilmeyen şuurlu bir Türk aydını yoktur' diyerek bu eleştirilere katılmıştır.⁷⁵⁰ Eşref Edip ise Köy Enstitülerini fesat yuvaları olarak nitelemek suretiyle bütün Türk halkının milli kimliğinden, karakterinden, dini vasıflarından uzaklaştırıldığını, yalancılığın, sahtekârlığın, Köy Enstitülerinin karargâhı olduğunu iddia etmiştir. Komünist Partisi üyelerinin Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde faaliyete bulunduğunu savunmuştur.⁷⁵¹ Türkiye'deki antikomünizmin örgütlenişinde büyük katkıların olduğunu öne süren Fethi Tevetoğlu da eleştirilere katılmıştır.⁷⁵²

Türkiye'de Köy Enstitülerine eleştirel bakışın kaynaklarından bir diğeri Enstitülerin 'Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na aykırı olduğu iddiasıdır. Köy Enstitülerinin Tevhid-i Tedrisat Kanununun birleştirici tek tip insan yetiştirme prensibiyle uyuşmadığı öne sürülmüştür. Bu iddianın sahipleri Tevhid-i Tedrisat Kanununda "*Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye, bir memlekette iki türlü insan yetiştirir*" denildiğini savunmuşlardır. Enstitülerle Cumhuriyetin değerlerinin içselleştirilip, laik, çağdaş ve milliyetçi terbiyeyle yetişmiş tek kalıp bir "insan" tipi hedeflendiği ancak köy enstitülerinde komünizme heves edilerek bunlardan uzaklaşıldığı yönünde de eleştiriler olmuştur. Bu kanaatte olanlardan Necip Fazıl Kısakürek Köy Enstitülerini Anadolu çocuğunu kendi özünden ayırdığı için eleştirmiştir. Enstitüleri milliyetsiz, maddeci ve komünist ideolojinin kurulması için bir çatı görevi gördüğünü ileri sürmüştür. Köy Enstitülerini ülkeye sokulmuş bir Truva atı olarak gören N. Fazıl Kısakürek Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'u devleti kandırdıkları ve bazı gizli fikirlerini tesis etmek için Enstitüleri açtıklarını iddia etmiştir.

⁷⁴⁸ A. Okçuoğlu, "Köy Enstitüleri Gericiliği" *MilliYol*, 13 Nisan 1962, Sayı:12. S. 4. *Milli Yol*, 2 Şubat 1962, Sayı:2. s. 7.

⁷⁴⁹ Osman Yüksel Serdengeçti, *Mabetsiz Şehir*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2005, s.57.

⁷⁵⁰ Peyami Safa, *Sosyalizm, Marksizm, Komünizm*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1979, s.184.

⁷⁵¹ Eşref Edip, *Kara Kitap*, yayına Hazırlayan Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, s.65-70.

⁷⁵² Meşe, *a.g.m.*, s. 90, 83,84.

Necip Fazıl Kısakürek, Hasanoğlan Köy Enstitüsü hakkında ağır eleştiriler öne sürmüştür. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'ne, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin belli başlı mezunlarının getirilerek, kurumların zehir dağıtım üssü haline getirildiğini iddia etmiştir. Kısakürek, Enstitü çalışanlarını ise Türk anavatanını, Anadolu iffetini kirletmeye ve tarihî İslâv intikamını almaya memur 'Moskof ajanları' olarak nitelemiştir. 5 Ağustos 1946'da TBMM Başkanı olan ve dönemin ileri gelen siyasetçilerinden Kazım Karabekir'in Hasanoğlan Köy Enstitüsünü görmeye gittiğini ve orada gördüğü sıkıntıları belgeleriyle İsmet İnönü'ye gösterdiğini, İnönü'nün de derhal İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Ali Yücel'i çağırarak '*Beni aldattınız*' diyerek onları azarlayıp daha sonra da görevden uzaklaştırdığını iddia etmiştir. Reşat Şemsettin Sirer'in Milli Eğitim Bakanı olmasıyla Köy Enstitülerinde birçok komünist teşkilatlanmaların tespit edildiğini ve gerekli önlemlerin alınmasıyla 1950'lere kadar geldiğini söyleyen Kısakürek Köy Enstitülerini asıl CHP içindeki komünistlerin yıktığını savunmuştur.⁷⁵³ Kısakürek ve dönemin milliyetçilerinin Enstitüleri resmî ideolojinin işlevsel birer mekanizması olarak değerlendirdikleri görölmektedir.

b- Köy Enstitülerine Yönelik Başlıca Eleştiriler

Kuruluşundan ilköğretmen okullarına dönüşümüne kadar Enstitülere yapılan eleştirilerin temelinde farklı ideolojik bakış açıları yatmaktadır. Enstitülerin Cumhuriyet Halk Partisi iktidarında kurulup Demokrat Parti iktidarı zamanında dönüştürölmesi tartışmaların iki temel siyasi boyutunu oluşturmuştur. Bu bağlamda Enstitülerin yapısı, işleyişi, dersleri, öğretmenleri, öğrencileri, ideolojisi gibi konularda eleştiriler yoğunlaşmıştır. CHP ve Demokrat Parti iktidarlarının siyasi ve ideolojik yaklaşımlarının etkisi kendilerinden sonra kurulacak iktidarları da etkilemiştir. Köy Enstitüleri Türkiye'de siyasal iktidarlar tarafından olumlu veya olumsuz yanlarıyla sürekli siyasi malzeme yapılmıştır. Böylece Köy Enstitüleri tartışmaları Türkiye'de siyasal partiler tarafından sürekli canlı tutularak iktidara gelmenin en önemli malzelerinden biri olmuştur. Köy Enstitülerine yapılan ilk eleştiriler Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde 15 -21 Şubat 1943'te yapılan '*II. Milli Eğitim Şurası*'nda ilk kez gündeme gelmiştir. TBMM tartışmalarında ise CHP Kırşehir Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu ilk eleştiride bulunan siyasetçi

⁷⁵³ Kısakürek, *Makalelerim 3*, s.50-57. Bkz. Kısakürek, *Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, s.93.

olmuştur. Köy Enstitüsü sisteminin başlangıçta gerçekçi olduğunu ancak amacından saptırıldığını, bu okullarda meslek eğitiminin yanlış olduğunu savunmuştur. Baltacıoğlu, Enstitülerde hiçbir zaman meslek eğitiminin yapılamadığını iddia etmiştir. Burada yetişen çocukların köydeki normal ustalardan bile geri olduğunu öne sürmüştür.⁷⁵⁴

1950’de başlayan Demokrat Parti iktidarları döneminde, Türkiye’de Milliyetçi kesim ile Enstitüleri savunan liberal-sol kesim arasındaki tartışmalar geniş boyutlara sürüklenerek devam etmiştir. Demokrat Parti iktidarında Köy Enstitülerine yönelik en ciddi suçlamalar Kasım 1951’de Meclis gündemine gelen Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddelerinin değiştirilmesi görüşmelerinde yapılmıştır. Bu suçlamalar Zonguldak Milletvekili Abdürrahman Boyacıgiller’in TBMM’de vermiş olduğu bir soru önergesine ile tekrar siyasetin gündemine gelmiştir.⁷⁵⁵ 1952’den sonra Enstitülerin ödeneklerinin azaltılması, mezun öğretmenlerin atama alanlarında kısıtlamalara gidilmesi, öğrenim süresinin değişmesi, mezun öğretmenlerle ilgili yapılan düzenlemeler siyasi tartışmaların ana konularını oluşturmuştur. Köy Enstitüleri eleştirileri aile kutsallığının değersiz görülmesi, komünist öğrencileri yetiştiren yuvalar oldukları yönünde uzun süre devam etmiştir. Yapılan eleştirilerin politik olduğu kadar, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları da olmuştur.

Enstitülere yalnızca köyde oturan çocukların alındığı, mezunların yine köylerde çalıştırılarak köylü-şehirli ayırımına gidildiği bunun da halkçılık ilkesine ve anlayışına ters düştüğü eleştirisi yapılmıştır. TBMM’de söz alarak konuşan İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa’nın okullarda öğretmen olarak çalışacak öğretmenlerin köylerde yaşamış çocuklardan seçilmesi gerektiğini ileri sürmesi buna örnek olarak gösterilebilir.⁷⁵⁶ Manisa Milletvekili Kazım Nami Duru ise İstanbul Milletvekili İbrahim Alaeddin Gövsa’nın eğitimde köy-şehirli tartışmasına cevaben şehir okullarında da köy okullarında da aynı milli kültürün verildiğini öne sürerek bu iddiaya karşı çıkmıştır;

“Kültürü irfan, ilim, teknik manasında alırsanız o zaman değişir, fakat millî kültür hiçbir zaman ayrı değildir, şehir mektebinde de köy mektebinde de aynıdır, öylece gidecektir. Millî vicdana taallük eden şeyler köy

⁷⁵⁴ TBMMZC., Dönem 8, Bir. 21, C. 3, s. 389-396.

⁷⁵⁵ TBMMZC., Dönem 9, Bir. 4, C.17, s. 158,159.

⁷⁵⁶ TBMMZC., Dönem 6. Bir. 41, C. 1, s.83.

müesseselerinde dahi aynı süratle ilerleyecektir. Çünkü kültüre taallük eden dersler ilk mektepte ne ise coğrafya, tarih, yurt bilgisi gibi dersler ki bunlar kültür dersleridir- köy mekteplerinde de aynı olacaktır. Yalnız teknik değişecektir. Onun için bunlar memlekette ayrı bir vicdan yaratacaktır, iki türlü millî vicdan olacaktır endişesi varid değildir.”

ilk okullardaki derslerin kişilerin kültür hayatlarına daha fazla etki ettiğini bunun şehirde de köyde de aynı etkiyi yarattığını belirtmiştir.⁷⁵⁷ Millî Mücadele’de Doğu Cephesinde önemli başarıları bulunan İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, ‘3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’na bu eleştirilere en çok katılan siyasilere biri olmuştur. Bu okulların Kanun’da belirtilen ve tartışılan görevlerine dikkat çekerek eleştirilerini sıralayan Karabekir, Yasa ile ilgili TBMM’deki bir konuşmasında, burada okuyacak öğrencilerin köylerde milli bir vicdan uyandıracaklarına ve köylü ile şehirli insan arasındaki medeniyet farkını azaltacağına dikkat çekmiştir. Ancak Enstitülere ysadecce köyde yaşayan çocukların alınmasının ülkede şehirli-köylü ayırımı yaratacağını öne sürmüştür. Köylerde eğitim öğretimin ‘Kanun-ı Esasi’de de zaten teminat altına alındığı için ayrı bir kurum oluşturmanın gereksiz olduğunu söylemiştir. Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ da 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun faydalı olmayacağını öne sürmüştür. Kazım Karabekir’in ve Osman Şevki Uludağ’ın eleştirilerine cevap veren Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel konuya köy-şehir ekseninde bakmanın çok yanlış olduğunu ifade etmiştir;

‘Şehirde otursun, köyde otursun, ülkümüz birdir. Bu ülkünün duyuluş tarzı birdir. Belki seviye, tahsil, muhit insanların telâkkilerini değiştirebilir. Fakat bu telâkkilerin esası, belkemiğini teşkil eden şey değişmez. Onun için enstitüleri köy civarında tesis ediyoruz. Onlara şehri hiç göstermiyeceğiz, zannını nereden çıkardılar?’ demiştir.⁷⁵⁸

4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitülerinin Teşkilatlandırılması Kanunu görüşmeleri sırasında Diyarbakır Milletvekili Zeki Mesud Alsan, köylü çocukların yine köyden ayrılmadan eğitim görüp kendi köylerini kalkındırabileceklerini savunmuştur.⁷⁵⁹

Siyasal açıdan eleştirilere bakıldığında, köylere yepyeni bir okul modelinin girmesi ile kırsal kesimde mevcut düzenin değişeceğinden korkulması, idari açıdan ise bazı yöneticilerin görevlerini kötüye kullanabilecekleri endişesi hâkimdir. Eğitimde bu yeni anlayışın sürdürülmesinin zor olabileceği, öğrencilere ve halka

⁷⁵⁷ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.84

⁷⁵⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 41, C. 10, s.86

⁷⁵⁹ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 68, C. 26, s. 52.

getirilen angaryanın da eleştiri konusu olarak siyasetçileri tedirgin ettiği dikkat çekmektedir.

Enstitülerde sosyalist-komünist ideolojiyi yansıtan bir eğitim-öğretim anlayışının hâkim olduğu iddi edilmiştir. Okullarda tarım ve fen uygulamalarının komünist rejimi anımsattığı buna kanıt olarak gösterilmiştir. Bu eğitim şeklinin milliyetçilikle bağdaşmadığı ileri sürülmüştür. Enstitülerin yönetim kadrosunun solcu olarak bilinen kişilerden oluşturulduğu iddia edilmiştir. Maraş Milletvekili Emin Soysal, Hasanoğlan Köy Enstitüsünde bir grup öğrencinin koro kurarak Nazım Hikmet'in şiirlerini okudukları, Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsünde ise Max Weber'in sosyalizmle ilgili kitabının okutulduğunu ileri sürmesi bu eleştirileri gündeme taşımıştır.⁷⁶⁰ Muhafazakâr çevrelerde Enstitülerin Türk köylüsünün dinini, mukaddesatını, ailesini, milliyetini yıkmak için çalıştığı iddia edilmiştir. Kuruluş yıllarında bu tür iddiaları en çok İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir Paşa dile getirmiştir.⁷⁶¹

Köy Enstitülerine solcu-komünist ideoloji ekseninde yapılan eleştirileri 26.12.1952 tarihinde Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç'ın TBMM'deki konuşmalarında da görmek mümkündür. Köy Enstitülerinin gelinen noktadaki en son durumuyla ilgili TBMM'de yaptığı konuşmada Köy enstitülerine solcu eğilimlere sahip bazı kişilerin yerleştirildiğini ileri sürmüştür. Karı-koca halinde bu okullardan birinde öğretmen olarak çalışan iki öğretmenin öğrencilerin çocukların beyinlerini yıkadığı ve bunun da şikâyet edilmesinden sonra olayın örtbas edildiğini savunmuştur. Enstitülerde okuma zamanlarında, öğrencilere, "Sovyetizm", "Demokrasi ve Sosyalizm", "sosyal mücadelelerin tarihi" gibi yayımların konferans adı altında dinletirildiğini iddia etmiştir. Rusya' da eğitim konulu bir kitapta geçen 'Yaratmak istedikleri yeni insanlığa enternasyonalizme karşı büyük bir aşk fakat gerisine karşı kin, hınç besleyen yepyeni bir nesil yetiştirmek... Bu gençlik... Kendi Rusya'sına geleceğin örnek memleketi diye bakar.' şeklindeki ifadelerin Enstitülerde verilen konferanslarda sıkça dile getirildiğini ileri sürmüştür. Ahlaki değerlerimize aykırı her çeşit hareketlerin görmezden gelindiğini ve bunun özendirildiğini ayrıca kız öğrencilerden tecavüze uğrayanlarının bile bulunduğunu iddia etmiştir.

⁷⁶⁰ TBMMZC., Dönem.8, Bir. 21, C. 3, s. 389-396.

⁷⁶¹ Semerci, a.g.e., s. 199-203.

Rusya’da Komünist Partinin Manifestosunun öğrencilere zorla okutulduğunu ileri süren Bakan İleri, milliyetçi gençlerin komünizme karşı harekete geçtiklerinden dolayı ‘İrkçı-Turancı’ suçlamaları ile işkencelere maruz bırakıldıklarını iddia etmiştir. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İlerinin dile getirdiği bu iddialar aynı zamanda Köy Enstitülerine yönelik Demokrat Parti iktidarının görüşlerinin oluşmasında çok etkili olmuştur. Enstitülerde Rusya Komünist Parti Manifestosunun okunduğuna dair resmi yayınlarda bir belgeye rastlanılmamıştır. Ancak Köy Enstitüleri Dergisinde, devlet, rejim, tanrı, yaratılış, dini inaçlar, peygamberler gibi konularda eleştirel yazılara rastlanmıştır.⁷⁶²

Enstitülerle ilgili ‘komünist yuvaları’ eleştirileri siyasetçiler arasında uzun süre devam etmiştir. Burdur Milletvekili Mehmet Özbey ve Elâzığ Milletvekili Ömer Faruk Sanaç’ın TBMM’ de 26 Aralık 1956 günü bu konuda imalı konuşmalar yapmaları üzerine Tunceli Milletvekili Fethi Ülkü, Köy Enstitülerine ve oradan mezun olanlara atfedilen ithamlar sebebiyle hakikaten üzüntü içinde olduğunu, bugün köyde vatandaşının ve Türk evlâdının yetiştirilmesine ve Türk milletinin geleceğinin aydınlatılmasını temin etmeye çalışan insanlara ‘komünist’ demenin haksız bir itham olduğunu dile getirmiştir. Bir memleketin irfanını hazırlamak için ilk önce köyden başlanıldığını, bu dâvanın önderliğinin de halk eğitimi ile olacağını söyleyerek Enstitüleri savunmuştur.⁷⁶³ Çifteler ve Hasanoğlan Enstitüleri’nden bir grup öğrencinin bir kısım arkadaşlarının komünist grupları kurarak aşırı sol yayınları okuduklarını söyleyerek öğretmenlerce hediye edilen kitapların bile bu yönde olduğunu belirtmeleri Enstitülerle ilgili iddiaları desteklese de bu tür uygulamaları diğer Enstitülere genellemek doğru değildir. Peyami Safa, o dönemde Nazım Hikmet’in şiirlerinin ezberletildiğini ve marksist içerikli kitapların okutulduğunu iddia etmiştir.⁷⁶⁴

Pazarören Köy Enstitüsü mezunlarından Doğan Özmen ve arkadaşları Mehmet Bostancı ve Şakir Arslan ile yapılan mülakatta kendilerine komünizm veya marksist içerikli kitapları okutmak isteyen öğretmenlerin olduğunu söylemişlerdir.

⁷⁶² **Köy Enstitüleri Dergisi**, Sayı II, Ankara 1945, s. 304-313.

⁷⁶³ **TBMMZC.**, Dönem 10, Bir. 21, C.15, s.293

⁷⁶⁴ Sümeyra Bilecik, “*Eğitime Siyasi ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Okulları*”, **Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Mütefekkir Dergisi**, c.III. Sayı VI, Aralık 2016, s. 334.

Ancak her Enstitüde bu düşüncede öğretmenlerin olabileceği gibi muhafazakâr-milliyetçi düşünceye sahip öğretmenlerin de sayıca hiç az olmadıklarını ifade etmişlerdir. Enstitülerin siyasal yapı ve ideoloji olarak, Atatürk milliyetçiliğine bağlı olarak değişen dünya düzeninde dünya ülkeleri ile uyum içinde öğrenci yetiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Milli değerlere sahip bir eğitim öğretim sistemi içinde olduklarını da söylemişlerdir. Yapılan mülakatta Enstitülerin tamamen siyasal yapılar olduğu şeklinde bir sonuca ulaşılmamıştır.⁷⁶⁵

“Bu okulların bu konuyla hiç ilişkisi yoktu. Biz cumartesi-pazar günleri izinle çıkardık köyün içine. Bize komünist veya Amerikancı olun diye bir baskı olmamıştır. Ancak bir öğretmenime bana bir kitap önermesini söyledim bir gün, o da bana dünya klasiklerinden bir kitap önerdi. Kütüphaneden gidip aldım. Kitabı okurken içinde kiliseden, papazdan bahsedildiğini görünce ‘bu adam herhalde beni komünist edecek’ dedim kitabı bıraktım hemen. Bir hafta sonra da bu kitabı anlatmamı istemişti benden. Hemen kitabı kütüphaneye teslim ettim. Devlet te kendi önlemini alıyordu. Bunlara müsaade etmiyordu zaten.”

Ancak Doğan Özmen’in konuşmasının devamında bazı enstitülerde çeşitli siyasi ve ideolojik slogan veya söylemlerin oluştuğunun ifade edilmesi buralarda görev yapan öğretmenlerin münferit hareketleri olarak değerlendirilip bunun tüm Enstitülere genellenmesi mümkün değildir.

Demokrat Parti İktidarı Dönemi’nde Enstitülerdeki komünizm suçlamalarının yakından takip edildiğini söyleyen Doğan Özmen, Mehmet Bostancı ve Şakir Arslan derslerden, müfredat programı ve öğretmenlerden örnekler vermiştir;

“Komünizmi def etmek için toplantılar yapılırdı. Mesela bir yüksek rütbeli subay gelirdi, Okulun salonunda toplanırdık, bize derlerdi ki; sizi parayla filan başka şeylerle kandırırlar, bir duvara yazı filan yazdırırlar, sizin peşinize takılırlar, istedikleri ideolojiyi kabul ettirirler, hatta şöyle bir şey oldu, bizim ‘Duvar Gazetesi’ vardı. O zaman Kore’ye asker gönderilmiş, Ahmet diye bir arkadaşım vardı. O ‘Duvar Gazetesi’nde ‘Elin yabanında bizim ne işimiz var?’ falan filan diye bir yazı yazdı. Vay efendim sen bunu nasıl yazarsın diye çocuğun burnundan getirdiler. Savcılık, şu bu filan uğraştılar. Şimdi bu Bahadın köyünden de 5-6- öğrenci vardı okulda, bunlardan hepsi 1. Sınıfı geçmiş, sonra sınıfta kalmış, duvara ‘Yaşasın komünizm, kahrolsun tc’ diye bir şey yazmış, altına da o öğrencilerin isimlerini yazmış, çocuksu bir şey. Öbür arkadaşları sınıfı geçti, bu da kaldı ya onun için yapmış. Onları kötülemek, tepki olsun diye yazmış. Neyse sonra Cumhuriyet savcısı geldi iş resmiyete döküldü, Savcı; ‘herkes çantasıyla beraber şöyle dizilecek’ dedi. O çocuğa ‘seni kim teşvik etti? Seni kim yönlendirdi? Bize göstereceksin’ diye sordu. Hep dizildik, benim babam eğitmendi, o zamanlar, Koroğlu, Karagöz filan diye gazeteler vardı, II. Dünya Harbi olduğu için Rusya ve Amerika’nın bayrağı filan, kitapları, gazeteleri gelirdi. Ben onları almıştım. ‘Herkes gelip yol

⁷⁶⁵ Bkz. Ek-1 ‘Sözel Tarih Çalışması’, s. 331-334.

*kenarına dizilsin' dediklerinde, ben onları yırttum. Oğlanı teşvik eden yok ama birisini göstermek zorunda kaldı. Kimi tanıyorsa onu göstermek durumunda kaldı. Hiç günahı olmayan, pırlanta gibi bir arkadaşımızı gösterdi. Çocuğun hayatı söndü ve attılar okuldan. Hapis de yattı. Öyle bir durum oldu. Soru: bu aynı zamanda DP iktidarı zamanında olan bir şeydi. Onların komimizle mücadeledeki tavırlarını da gösteriyor demi? Mutlaka tabi ki. Veysel Arseven diye çok kültürlü bir müzik öğretmenimiz vardı. Bu Yugoslavya'dan gelmişti. Yugoslavya o zaman komünizmi kabul etmişti. Hanımı da okulda müzik öğretmeni idi. Veysel Bey kısa boylu birisiydi. Hanımı da ondan 20-30 cm daha boyluydu. Nöbette olduğu zaman, gece saat 23-24'lerde yatakhaneleri kontrol ederdi. Kendisi çok yetenekli biriydi. Müzik ehliydi. Şimdi bile ansiklopedilerde şeyi (ismine) bulabilirsiniz. Onlardan komünist diye huylanırlardı. Bedrettin Algan diye bir müdürümüz vardı. Bu çok kötü bir olay aşında, bu müdür hükümete hoş görünmek için bir cebinde DP'nin gazetesi, öbür cebinde Halk Partisinin gazetesi ile Kayseri'de gezer derlerdi onun için. Bu Veysel Arseven'in karısı eli kışında gezen bir hanımefendi idi. 900-1000 tane öğrencinin huzurunda müdür bu hanımı tokatladi. Komünist olmuş olduğu için bunu yaptı. Bedrettin Algan daha sonra Ortaöğretim Genel Müdürü oldu tabi. İktidar yanlısı birisiydi. Bu hanımı dövünce hepimiz ondan nefret ettik. O yaşta bir çocuk olmamıza rağmen nefret ettik. Başka biri de olsa öğrencinin huzurunda bu olamamalı demi."*⁷⁶⁶

Köy Enstitülerinde komünizm ideolojisinin benimsendiği idiaları özellikle kırsal kesimde geleneksel güç ilişkileri bakımından bir tehdit olarak algılanmasına sebep olmuştur. Böylece Türkiye'de dini muhafazakârlık ve ırkçılığın Köy Enstitüleri üzerinden başlatmış olduğu düşüncesi etrafında muhalif çevreler oluşmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da modernleşmeye karşı oluşan itirazlar antikomünizm üzerinden yürütülmeye çalışılmıştır.

Okuldaki uygulamaların ve okul binalarının yapımında köylü halkın kullanılması, yatılı haldeki okullarda uygulanan karma öğretimin Türk aile ve gelenek anlayışına uymadığı iddia edilmiştir. Bu konuda İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir ile Eskişehir Milletvekili Emin Sazak menfi olarak en çok eleştiri getiren siyasetçiler olmuştur. Şehirlerdeki okulların parasız olarak devlet tarafından yapıldığını ancak köy okullarının köylüye yaptırıldığını iddia etmişlerdir.⁷⁶⁷ Bu eleştiriler 1946'lardan sonra daha artmıştır. Bu durum Enstitülerin giderek amacından ayrıldığı veya yozlaşarak ideolojik hesaplara alet edildiği izlenimini vermektedir.

Köy Enstitülerinde karma eğitim yapılması, okuma kitaplarının çeşitleri ve içeriği, öğrencilerin kısıtlı imkânlarla yetinerek zarar gördükleri ileri sürülmüştür.

⁷⁶⁶ Bkz. Ek-1 'Sözel Tarih Çalışması', s. 333,334.

⁷⁶⁷ TBMMZC., Dönem 7, Bir. 60, C. 17, s. 312,313,314.

Çalışmalarından dolayı güçsüz ve zayıf düşen bu çocukların pek çoğunun hastalandığı iddiaları öne sürülmüştür. 4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu'nun görüşülmesi sırasında bu konuyla ilgili olarak konuşan Muğla Milletvekili İzzettin Çalışlar, Kars Milletvekili Kahraman Arıklı, Eskişehir Milletvekili İzzet Arukan, Nevzat Ayas, Tokat Milletvekili Nazım Poray eleştirilerde bulunarak, bunun engellenmesini istemişlerdir.⁷⁶⁸ Pazarören Köy Enstitüsü mezunlarından Doğan Özmen, Mehmet Bostancı ve Şakir Arslan ile yapılan mülakatta konuyla ilgili çarpıcı hususlar ortaya çıkmıştır. Pazarören Köy Enstitüsünde yemekhanenin bile kız erkek ayrımının gözetilerek tesis edildiğini, bazı öğretmenlerin gerçekten bilinçli olarak sosyalist ideoloji içerikli kitapları öğrencilere vererek onlardan raporlar istediklerini söylemişlerdir. Bazı kız öğrencilerin karma eğitimi istemedikleri için aileleri tarafından okuldan çıkarıldıklarını, komünizm denetimlerinin yoğun bir şekilde yapılarak sık sık okula bürokratların ve askeriyeden kişilerin geldiklerini ve öğrencileri bazı konularda uyardıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin çalıştırılmaları ve güçsüz düşmeleriyle ilgili olarak ise o zamanki iktisadi koşullarda bazı sıkıntılar görülmüş olabilir. Nitekim Doğan Özmen'in anlatımına göre öğrencilerin bilmedikleri bir coğrafyada tarımdan, hayvancılığa ağır işlerde çalıştırılmaları, okul çevresinde nöbet tutmaları, yemeklerde yeteri kadar yiyecek ve ekmeğin verilmemesi gibi konuların olması dikkat çekmektedir.

Okul, uygulama alanının yapımı ve çocuklarını okula getirmeyenlere getirilen yaptırımların ağır olduğu iddialarında bulunulmuştur. Özellikle ulaşılması zor bölgelerin tek tip okul binası projesinin uygulanmasının yapım giderlerini daha da arttırmasının anayasanın eşitlik ilkesine de aykırılık oluşturduğu yönünde eleştiriler getirilmiştir. Köyde ilkökul eğitiminin geliştirilmesinde Köy Enstitüleri merkezli yaklaşıma ilişkin en çok eleştirilen konularından biri köylerde okul binalarının yapılması işinin köylüye zorunlu bir görev olarak verilmesi olmuştur. Oysa kentlerdeki ilkökul binalarının yapımı işi burada yaşayanlara yüklenilmemiştir. Köydeki bu atılıma karşı olanlar hep bu hususu ileri sürmüşlerdir. Bu konuda İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, Eskişehir Milletvekili Emin Sazak ve Siirt Milletvekili Behçet Türkay en çok konuşan siyasetçiler olmuştur. Hatta Behçet Türkay doğu illerinde Enstitüler yerine yatılı bölge okullarının açılmasını teklif

⁷⁶⁸ TBMMZC., Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 93.; TBMMZC., Dönem 6, Bir. 70, C. 26, s. 111.

etmiştir. Ancak Maarif Bakanı Hasan Ali Yücel, kamu kurumlarında çalışmanın toplumda en yüksek değer olarak benimsendiği Türk toplumunda çalışmayla yaratılan ürünlerin aynı zamanda sömürülmez haklar doğurduğunu, haklarına sahip çıkan insanların özgür bir tartışma ortamında yönetime katılmasının sağlandığını söyleyerek ülke genelinde yapılan okulların ne şekilde yapıldığı ve masraflarının neler olduğunu anlatarak eleştirilere karşı çıkmıştır.⁷⁶⁹

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, karşı çıkılsa da ‘4274 Sayılı Köy Okulları ve Enstitülerini Teşkilatlandırma Kanunu’nun değişik maddelerinde Enstitülerde yapım-onarım işleri ve ihtiyaç duyulması durumunda her türlü ağır işlerin köy halkı tarafından yaptırılması hakkında zorunluluklar bulunmaktadır. Bu maddeye itirazlar Muğla Milletvekili İzzettin Çalışlar⁷⁷⁰, Kars Milletvekili Kahraman Arıklı,⁷⁷¹ Eskişehir Milletvekili İzzet Arukan, Seyhan Milletvekili Sinan Tekelioğlu,⁷⁷² Ankara Milletvekili Ekrem Ergun, ile Tokat Milletvekili Nazım Poray, Erzurum Milletvekili Nakiye Elgün’den gelmiştir. Bu siyasetçiler TBMM’ de yaptıkları konuşmalarla yapılan düzenlemenin köy insanına angarya getireceğini bunun da insan hakları ve demokratik yönetim sistemine aykırı olduğunu dile getirmişlerdir. Muvakkat Encümen Reisi Salah Yargı, eleştirilerden sonra maddede ‘kadın-erkek’ tabiri yerine ‘vatandaş’ tabirinin kullanıldığını ve 26. Maddede de yine bu hususlar dikkate alınarak düzenleme yapıldığını açıklamıştır.⁷⁷³ Bursa Milletvekili Nevzat Ayas, kadınlara ağır işlerin yaptırılmayacağını, kanunda belirtilen yirmi günlük zorunlu çalışma süresinin de her yıl tekerrür etmeyeceğini belirtmesine rağmen ister kadın olsun ister erkek olsun Enstitülerle ilgili işlerin yapımında mecburi hizmete tabi hale getirilmişlerdir.

İki yıl sonra köylünün angarya olarak gördüğü bu işlerin yapımı tekrar gündeme geldiğinde Hasan Ali Yücel, yine 4274 Sayılı Kanun’un ilgili maddelerini savunmuştur. Hasan Ali Yücel 1944 Yılı bütçe müzakerelerinde bu eşitsizliği giderecek bir kanunun hazırlandığı söylemiştir.⁷⁷⁴ Ancak Hasan Ali Yücel’in savunmasında eşitliği köylüden bu mükellefiyeti kaldırarak değil, şehirliye bu

⁷⁶⁹ Mümtaz Soysal, ‘17 Nisan’, **Milliyet**, 17.04.1974, s. 2.

⁷⁷⁰ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s.92.

⁷⁷¹ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 69, C. 26, s. 93.

⁷⁷² **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 70, C. 26, s. 106; **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 71, C. 26, s. 145.

⁷⁷³ **TBMMZC.**, Dönem 6, Bir. 74, C. 26, s. 55.

⁷⁷⁴ **TBMMZC.**, Dönem 7, Bir. 61, C. 10, s.293.

konuda sorumluk vererek sağlayacaklarını söylemesi ilginç bir savunma olmuştur. Tüm masrafın bütçeye yüklenmesi gözününe alındığında bunun ilköğretim seferberliğini önemli ölçüde sekteye uğratacağı açıkça anlaşılmaktadır. Şehirde yaşayan insanlara ne gibi sorumluluklar getirileceği ise Bakan Yücel tarafından açıklanmamıştır.

Enstitülerde yapılan üretici eğitimin Sovyet Rusya Eğitim sisteminin bir benzeri olduğu iddiaları ise pek taraftar bulmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ülkede yarattığı ekonomik ve sosyokültürel zorlukların henüz giderilmeden bu tür okulların açılarak halkın daha da güçsüzleştirildiği savunulmuştur. Ülkenin o dönem şartlarında her yerde daha fazla öğretmene ihtiyacı varken genel kültür derslerinin verildiği bir öğretmen okulunun zamanın şartlarına göre lüks olduğu düşünülmekteydi. Ayrıca ekonomik sıkıntı içindeyken devletin önemli bir bütçesinin oralara ayrılması, köy halkının öğretmenlere tarla vermek zorunda olmasının köyü sıkıntıya soktuğu düşüncesi eleştirilerin odak noktası olmuştur. Köyde farklı işlerin de görülmesinden dolayı her çocuğun okula gitmesinin yanlış olacağı düşüncesiyle Enstitülere her çocuğun alınmaması eleştirilmiştir.

Köylünün eğitilmesinin, köylüyü idare etmede ilerde güçlük yaratacağını düşünen siyasetçiler olmuştur. Eskişehir Milletvekili olup kendisi de Eskişehir'de nüfuzlu biri olan Emin Sazak'ın Enstitülerle ilgili hemen hemen her konuda fikir belirtmesi, aslında karşı iken Enstitüleri savunur gibi görünmesi burada dikkat çekmektedir. Emin Sazak, 1944 yılında Eskişehir'de bir kahvede Çifteler Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan'a "*Bu itlere toprak verilecekmiş, versinler. Bakalım verebilecekler mi? Ben onlara hayvan, çift çubuk, tohumluk vermedikten sonra topraklar ne olacak?*" diyerek tepkide bulunmuştur.⁷⁷⁵ Muğla Millet Vekili İzzettin Çalışlar da Emin Sazak'ı destekleyenlerdedir. Ancak bu konuda Van'da 258 köyü olan Kinyas Kartal'a göre, Köy Enstitüleri komünist yuvaları olmamakla birlikte köy ağalarının devlet üzerindeki gücünü ortadan kaldırmaya çalışan akıllı düşünülmüş kurumlardı. En aydın kesim ile toprak ağaları bu durumdan şikâyetçiydi. Kartal bu kurumlar vasıtasıyla halkın bilinçlenip CHP iktidarına cephe alacağı endişesinin

⁷⁷⁵ Kaya, a.g.e., s. 183.

hâkim olmaya başladığını ve bundan dolayı zaten kapatılmaları için bir düşüncenin oluştuğunu iddia etmiştir. Köylülerin ağalar ile devlet arasına başka güçlerin girebileceğini fark ederek zamanla uyandıklarını söylemiştir. Kartal, Demokrat Parti ile anlaştıklarını ve onlara destek verdiklerini iddia etmiştir.⁷⁷⁶

Köy Enstitüleri Dergisi ve kütüphanede bulunan yabancı dillerden çevrilmiş kitaplar zararlı eser olarak nitelendirilmiştir. Pazarören Köy Enstitüsü mezunu olan Doğan Özmen, bir gün öğretmeninden okumak için bir kitap istediğini söyleyerek öğretmenin kendisine verdiği kitapta Hristiyanlıkla ilgili birçok kavram ve cümleleri görünce korkup kitabı geri iade ettiğini anlatmıştır. Ancak Özmen'in anlattığı bu durumu tüm Enstitülere genellemek gerekir.

Enstitülerde din düşmanlığının işlendiği, din derslerinin verilmediği iddiası İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir tarafından muhtelif zamanlarda yapılmıştır. 1950 sonrasında Muhafazakâr kesim içerisinde bazı yazar ve fikir adamları Enstitülerde din karşıtlığı olduğu ve din derslerinin Enstitü programında yer almadığını iddia etmiştir. Eğer Enstitülerde din derslerine yer verilseydi kapatılmayacaklarını savunanlar bile çıkmıştır.⁷⁷⁷ Bu tür kurumlar başka ülkelerde de denenmiştir. Ancak her ülke ve bölgedeki Enstitüler çevre şartlarına göre farklılıklar oluşturmuştur. Enstitülerin Türkiye'ye has bir uygulama olmasının her kesim tarafından kabul edilmesi bu tür eleştirilerin çoğunu boşa çıkarmaktadır. Pazarören Köy Enstitüsü mezunu Doğan Özmen ve Mehmet Bostancı en iyi orucu bu okulda tuttıklarını söyleyerek, kimsenin ibadetlerine karışılmadığını ifade etmişlerdir. Doğan Özmen öğretmenlerinden Abdullah Bağışın dindar bir kişi olarak Pazarören Köy Enstitüsünde çalışan dindar öğretmenlere bir örnek olduğunu söylemiştir.

Türkiye'de 1940'lı yıllarda örgün eğitim kurumlarının hiçbirinde din derslerinin olmaması bu derslerin yasaklanmış olduğu iddialarını haklı çıkarmadığı gibi yapılan iddiaların münferit boyutta kalmasını sağlamıştır. Köy Enstitülerinde din karşıtlığı iddialarının başka bir sebebi de o dönemde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Zühtü Uray'ın yazdığı "*Tanrı*" isimli kitaptır. Bu kitapta tanrı inancının tarihsel gelişimi anlatılmıştır. Bu kitabı okuyup beğenen Çifteler Köy Enstitüsü

⁷⁷⁶ Tekeli, a, g, m., s.70.

⁷⁷⁷ Osman Akandere, "*Nihal Yıldız, Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı*", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII / 35, Güz 2017, s. 289.

mezunlarından İhsan Güvenç'in "*Köy Enstitüleri Dergisi*"nde bu kitabı tanıtıcı bir yazı yazması başta Fethi Tevetoğlu olmak üzere birçok kişi tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca Köy Enstitülerindeki din karşıtlığıyla ilgili olarak o dönemde başta Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından "*İmama Karşı Öğretmen*" sloganıyla hareket edilmesi yine eleştirilen bir konu olmuştur.⁷⁷⁸

Enstitü öğrencilerinin ve köy halkının emeklerinin kullanıldığı ileri sürülerek, köylü kentli ayırımının yapıldığı savunulmuştur. Sol-liberal kesim çocukların bakımsız bırakıldıkları, mezun olunca az bir ücret ve toprakla uzunca yıllar köylerde kalmaya zorlandıklarını iddia etmişlerdir. Bütün işlerin şehirlerdeki okullarda devletce yapılmasının aksine Enstitülerde öğrencilerin öğretmenlerin emeği vardı. Şehirdeki öğrencilerin tek sorumluluğu kültür dersleri öğrenmek ve öğretmenlerin tek sorumlulukları bu dersleri öğretmek iken Enstitülerde bunların yanında üretim yapmak ve öğretmenlerinin bunları yönlendirmek sorumlulukları da bulunuyordu. Mezun olunca köylere giden öğretmenlerin sorumluluğu ise çok daha ağır iken şehir okullarında çalışan öğretmenler çok daha iyi şartlarda yaşıyorlardı. Enstitüleri ağır şekilde eleştiren ilk sol görüşlü yazarlardan biri olan Kemal Tahir, "*Bozkırdaki Çekirdek*" adlı eserinde köy çocuklarının az ile yetinmelerinden yararlanılarak ağır işlerde çalıştırılmalarını ve köylere mahkûm edilmelerini eleştirmiştir. O'na göre yetiştirilecek öğretmenler, Nazi Almanya'sındaki gibi tek partili rejimi ve milli şefliği ayakta tutmaya çalışmıştır.⁷⁷⁹

Köy Enstitüleriyle kırsal kesimin bilinçlendirilmesi, ekonomik, sosyokültürel ve eğitim seviyesinin yükseltilerek daha cumhuriyetçi, daha inkılapçı olmalarının devlet eliyle sağlanması hedeflenirken kırsal kesimin pasif tutulduğu bununda Enstitülerin başarısız olmasına neden olduğu ileri sürülmüştür. Bu eleştiriler hem sol-liberal hem de muhafazakâr kesim tarafından yapılmıştır. Köylü ve devlet kurumlarında resmi olarak görev yapan kişilerin hemen hemen her dönemde ve her hükümette örgütlenemedikleri için hiçbir politikaya sahip çıkamadıkları düşünüldüğünde bu gibi eleştiriler anlaşılabilir. Pazarören Köy Enstitüsü

⁷⁷⁸ Bilecik, **a.g.m.**, s. 335.

⁷⁷⁹ Mahmut Makal ise kaleme aldığı bir yazısında Kemal Tahir'in nasıl böyle yazılar yazdığını açıklamaktadır. Kepritepe Köy Enstitüsü'nde görev yapan öğretmen Tahir Alangu'nun bir kız öğrencisine yan gözle bakması nedeniyle müdür tarafından okuldan yollanmıştır. Kemal Tahir'in de Bozkırdaki Çekirdek romanını işte bu okuldan atılan Tahir Alangu'nun anlattıklarıyla yazdığını belirtmektedir. Akandere, Yıldız, **a.g.m.**, s. 292.

mezunlarından Doğan Özmen ve Mehmet Bostancı, bu konuda yaşadıkları bir anıyı şöyle anlatmışlardır;

*'1950'li yıllarda Memurlara, çay şekeri veya bazı ihtiyaç malzemeleri verilirdi. Bir gün Ankara'da Hacı Bayramda adamın biri çıkıyor meydana, "Tanrı uludur tanrı uludur, memurlar da Saraçoğlu'nun kuludur, haydi namaza, haydi namaza, haydi peynire, haydi şekere" diye tepki göstermiştir. Bu o dönemde yaşanmış gerçek bir olaydır. Vahim bir durumdur. Aslında başbakanın korkulduğunun göstergesidir. Nimetin Allaktan değil de Şükri Saraçoğlu'ndan geldiğine dair sözlerdir.'*⁷⁸⁰

Köy Enstitüleri öğretmenlerinin cumhuriyetçi ve halkçı olamayan devrimci kimliklerinin Enstitülere zarar verdiği iddia edilmiştir. Sabahattin Eyüboğlu, konuyla ilgili olarak o dönemin eğitimci, yazar ve siyasetçilerinin çoğunu eleştirerek, Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde batıyı ve batılılaşmayı içselleştirememiş olduklarını, Atatürk ve İnönü'yü anlayamadıklarını, sadece ideolojik düşünüp Enstitülerin siyasallaşmasına zemin hazırladıklarını iddia etmiştir.⁷⁸¹ Öğretmenlerin halkın ruhunu kavramayan, ideolojik davranışları ile çağdaşlık adına halkın maneviyatıyla alay etmeleri, kız-erkek öğrencilerin ilişkileri gibi pek çok konu yüzünden eleştirilmişlerdir. Bazı muhafazakâr çevreler Türk kültürünün, örfünün, hayatın her kademesini etkileyen Türke özgü üretim anlayışının, sosyal ve ahlaki değerlerinin yok sayıldığını iddia ederek, öğretmenlerin burada Türk köylüsünün sakin bir direnciyle karşılaştıklarını bunun da Enstitülerin başarısız olmalarını desteklediğini savunmuşlardır. Onlara göre bu anlayışa sahip olan çevreler bu eleştirilere karşı kendilerini Atatürkçü olmakla savunmuşlardır.

Ancak 1960, 1970'li yıllarda Enstitüleri savunan çevreler açıkça Türk inkılâplarını "burjuva devrimi", Mustafa Kemal'i de "burjuva devrimcisi" olarak nitelendirmişlerdir. Kendisini aydın sayan bu kişiler değişen dünyaya şartlarına kapalı, fikrî alanda ilkel bir köy devrimcisi olmaktan kurtulamamışlardır. Onlara göre Enstitüleri savunanlar sanayileşmeyi ve şehirlerin yoğun göç alacağını göremeyip, sosyo-kültürel ve ekonomik değişimi ve gelişmeleri idrak edememişlerdir. Köylerden toplanan zeki çocukların yine köye dönüp köyü kalkındırmaya çalışmaları, üniversiteye gidememeleri, uzun süren zorunlu hizmetlerini köy öğretmenleri olarak yapmak zorunda olmaları onların bilimsel, idarî

⁷⁸⁰ Bkz. Ek-1 'Sözlü Tarih Çalışması', s. 340.

⁷⁸¹ Eyüboğlu, a.g.e., s. 43.

ve ekonomik varlıklarını geliştirmelerinin önünde engel olmuştur. Köy Enstitüsünden mezun öğretmenlerin bir bölümü ideolojik olarak Cumhuriyeti ve inkılâpları Atatürk'ün çizdiği çizginin daha ilerisinde sosyalist bir anlayışla yorumlayarak bir saplantı içine girmişlerdir. Nitekim politize olmuş halde olan bazı sol hareketlerin içinde yer almış olmaları bu durumu doğrulamaktadır. Ayrıca devletin bir öğretmeni olmak yerine aşırı sol görüşlü derneklerin kamudaki çalışanları durumuna düşmüşlerdir. 1968 kuşağı olarak bilinen hareketlerin kurucuları olmuşlardır.

1946'dan sonra çok partili hayata geçilirken Köy Enstitülerinin mimarı ve fikir babası olan Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç' a eğitim, kültür, ideolojik ve siyasi konularda yapılan eleştiriler. Türkiye'de Enstitülere birçok konuda karşı olanlar Yücel'i Devlet Konservatuarı, Köy Enstitüleri, dili sadeleştirme hareketi ve dünya edebiyatının Türkçe 'ye çevrilmesi girişimleriyle yeni bir Türk kültürü teşekkül ettirmek, milli kültürü ihmal etmek, Grek-Latin kökenli bir kültür zemini oluşturmak konularında şiddetle eleştirmişlerdir. Onlara göre böylece yetişen nesillerin Türk kültüründen kopması kolaylaşmıştır.⁷⁸² Hasan Ali Yücel ve çevresinde gelişmiş olan hümanist hareketi sol hareketin gizlenmiş bir biçimi olarak yorumlamışlardır. Bu nedenle Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç hedef olarak seçilmişlerdir.

Köy Enstitüleriyle ilgili eleştiriler enstitülerin siyasi, eğitim, ideolojik, sosyolojik ve ekonomik boyutları ortaya konularak yapılmıştır. Köy Enstitüleri hakkında olumlu eleştiriler de olmuştur. Başarıları, ilericilikleri ve yaşatılıydı şu anki eğitim sistemi ile ilgili yaşanan sorunlara çare olacağı bunlardan bazılarıdır. Ulusal kültür hedefleriyle yola çıkılarak, Köy Enstitülerinin palazlanan burjuvaziye bir ölçüde işgücü yetiştiren kurumlar haline dönüşmesine yönelik eleştiriler ise liberal-sol ve milliyetçi-muhafazakâr aydınlar tarafından dile getirilen ortak bir eleştiri olmuştur.⁷⁸³ Köy Enstitülerinin sol görüşe daha yakın olduğu ileri sürülse de neredeyse sağ görüşlülerin yaptığı eleştiriler kadar sol-liberal kesimlerden de eleştirilerde yapılmıştır. Ancak sağ-muhafazakâr çevrelerin eleştirilerinin nicelik ve

⁷⁸² Mustafa Çıkar, **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997, s.124,125.

⁷⁸³ Özgen, **a.g.e.** s. 229,230,231.

nitelik bakımından yüksek olduğu sol çevrelerin eleştirilerinin seviyesinin kısmen sınırlı olduğu söylenebilir.

Köy Enstitüleri içinde yetişmiş ve hemen hemen her eleştiriye o dönemde inceleyen Sabahattin Eyüboğlu, önemli değerlendirmeler yapmıştır. Enstitülere karşı çıkanları ya da Enstitüleri efsaneleştirerek yüceltenleri Enstitülerin getirdiği yeni eğitim/öğretim yaklaşımı içinde değerlendirmiştir. Onun tespitlerinde öne çıkan bazı hususlar şu şekildedir;

a- Enstitülerin önemli ilkelerden birisi, öğretimle eğitimin ayrılmazlığıydı. Buna göre okul insanı bir bütün olarak ele alınacak, ahlakını bilgisinden, kafasını gönlünden ayrı düşünmeyecek, ders öğütün, öğüt dersin içine girecek, daha doğrusu biri ötekinin ta kendisi olacaktır. Köylü halk ilk kez böyle bir sistemle karşılaşınca bunu hemen içselleştirip kabul edememiştir.

b-Bilginin hayat savaşı içinde kazandırılması için öğretim ve eğitimin iş ile birleştirilmesi hayat ve kültür bir arada kazandırılmış olacaktı. Öğretmenler sadece ders içine hapsedilmemiş olacaktı. Kırsal halk burada öğretmene destek olmayı angarya ve faydasız olarak algılamış olabilir.

c-Her türlü eğitim ve öğretim işine, çevrenin en kötü şartları içinde başlanması işin ve masrafın artmasına verimin gecikmesine neden olmuştur. Ama öğrencinin gideceği yeri yadırgayarak, her çeşit zorluğu yenmeye çalışması paha biçilmez bir gücü onlara ve köylüye kazandırmış olacaktı.

d-Büyük değerlerin büyük çoğunluktan, niteliğin nicelikten çıkacağı fikri ile Okulun amacı seçkin bir azınlık yaratmak değil, içinden seçkin azınlığın kendiliğinden çıkacağı aydın bir çoğunluk yetiştirmek olacaktı. Bu fikri de kırsal kesime anlatıp benimsetmek her yerde mümkün olmamıştır.

e- İlkokul öğretmenini bir inkılâp öncüsü olarak köye yerleştirerek imam kadar köy hayatına etkisi olan bir kuvvet olarak yaşamasını sağlama düşüncesi öğretmenin imama tercih edildiği ve bununda manevi değerlerin etkisinin kırsalda hafifletileceği korkusunun doğmasına neden olmuştur.⁷⁸⁴

Türk basınında ve siyasetçileri arasında Köy Enstitüleri tartışmaları eğitim sorunlarının artmasına paralel olarak derinleşerek iki noktada devam etmiştir. Bu

⁷⁸⁴ Eyüboğlu, **a.g.e.**, s. 35-53.

kurumların Sovyet Rusya'daki uygulamaların taklidi olduğu, köy çocuklarını zorunlu olarak köyden kopardığı bu yönüyle demokratik olmadığı, yalnız köy çocuklarını aldığı için köylü-kentli ikiliği yarattığı, ulusal duygu yetersizliklerine yol açtığı muhafazakâr eleştiriler yapılagelmiştir. Sol kesimde ise alt yapı devrimlerinin yapılmadan üst yapı kurumlarında yapılan değişikliklerle kurumların amacına ulaşamadığı tartışmaları basına yansımıştır. Ayrıca öğretmene toprak ve ev vermenin onu sömürücü sınıflara kattığı bununda enstitülerin köylüyü sömürmek için bir araç haline getirdiği dile getirilmiştir.⁷⁸⁵ Ayrıca Enstitü tartışmaları ideolojik zeminde daha çok kendisine zemin bulmuştur.

Bu çerçevede sol liberal kesim Enstitü tartışmalarının temelinde Atatürk Türkiye'sinin değerlerine bağlı olanlarla bu düzenin yerine teokratik devleti koymaya çalışanların kavgası olarak görmeye çalışmıştır.⁷⁸⁶ Kimilerine göre eğitim sorunları daha da artmış kimilerine göre de bu kurumlar devam etseydi eğitim sorunlarının çoğu çözülmüş olurdu.⁷⁸⁷ Bazı siyasetçiler Köy Enstitülerinin çağını kapattıkları için kapandıklarını ileri sürerken bazı Türk basınında bu kurumların 'köy ve köylü' daha da ön plana çıkarmaya devam ettiği yönünde savunmalar yapılmaya devam edilmiştir.⁷⁸⁸ Hem siyasette hem de basında Köy Enstitüleri tartışmaları bu kurumların kuruluş yıl dönümlerinde bir nostalji özelemine dönüşerek tartışılmaya devam etmiştir.⁷⁸⁹ Ayrıca Enstitülerde uygulanan uygulamalı eğitimlerin spor oyunları, sanatsal faaliyetler ve kütüphane hizmetleri şeklinde gündeme getirerek belediye hizmetleri içerisinde uygulanmaya çalışan yerel siyasetçiler de olmuştur.⁷⁹⁰

Köy Enstitüleriyle ilgili yaklaşım ve fikirlerin eğitim uygulamalarının sosyal ve siyasal değişimlerden sürekli etkilendiğini göstermektedir. Hâlbuki eğitimin uzak hedeflerinde devletin eğitim politikasını şekillendirmede amacı ihtiyaç duyulan donanımlara sahip iyi insan iyi vatandaş yetiştirmek vardır. Siyasette sürekli olarak devlete ideolojik hâkimiyet yükleme çalışmaları birçok alanda olduğu gibi eğitim hedeflerinin de sürekli değişmesine yol açmaktadır. Türkiye'de Halkevleri, Köy

⁷⁸⁵ Işıl Özkan, 'Düşünenlerin Düşünceleri', **Milliyet**, 17.04.1978, s.2.

⁷⁸⁶ Cavit Orhan Tütengil, "Köy Enstitüsü Olayının Toplumsal Yanları", **Milliyet**, 17.04.1968, s. 2.

⁷⁸⁷ İlhami Soysal, "Kuruluşunun 47. Yıl Dönümünde Köy Enstitüleri", **Milliyet**, 16.04.1987, s. 10.

⁷⁸⁸ Abbas Güçlü, "Köy Enstitüleri", **Milliyet**, 06.01.2006, s. 24.

⁷⁸⁹ "Köy Enstitüsü Nostaljisi", **Milliyet**, 17.04.2000, s. 27.

⁷⁹⁰ Zehra Güngör, "Modern Köy Enstitüleri", **Milliyet**, 22.04.1997, s. 8.

Enstitüleri, Kur'an Kursları, İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri siyasi yaklaşımların etkilediği eğitim kurumları olarak maalesef siyasi kaygılarla ve rejim aleyhtarlığının göstergesi olarak görülmüştür. Hal böyleyken iktidara gelen her siyasi parti kendi ideolojisini hâkim kılmak uğruna eğitim sistemi ve kurumları üzerinde reformcu yaklaşımlarla var olan düzeni daha da karmaşık hale getirmişlerdir. Görüldüğü gibi yeni bir eğitim modeli olarak değişikliğin hedefe ulaşip ulaşmadığı araştırılmadan ve sonuçları gözlenmeden siyasi düşünceler doğrultusunda davranılması olumsuz tepkilere yol açmıştır. İdeolojik amaçlarla yapılan pek çok eğitim yatırımından verim alınamamıştır. Türk eğitim tarihinde Köy Enstitülerinin 14 yıllık eğitim faaliyetinde 1952-1953 eğitim yılı sonuna dek 1398'i kadın, 15943'ü erkek olmak üzere toplam 17341 öğretmen mezun etme hedefini gerçekleştirdiği ve 6234 Sayı ve 27.1.1954 Tarihli Kanun'la 'İlköğretmen Okulları'na dönüştürüldükten sonra bile köy eğitiminde önemli bir kurum olmaya devam etmiştir.⁷⁹¹

D- İsmet İnönü, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un Yol Ayrımına Gelmeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi dengelerin etkisi ile İsmet İnönü'nün politik değişikliklere gitmesi Enstitülere zarar vermekle kalmamış Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç ile ayrışmalarına zemin oluşturmuştur. Köy Enstitüleri üzerinde yapılan siyasi tartışmalar 1946 sonrasında daha da yoğunlaşmıştır.

a- İsmet İnönü'ye Eleştiriler ve İnönü-Yücel Ayrışması

Köy Enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi konusunda İsmet İnönü'ye dikkat çekici eleştiriler olmuştur. Köy Enstitülerini önce kurdurduğu, sonrada yıkılmasına engel olmadığı yönünde eleştirilmiştir.⁷⁹² Bazı liberal-sol çevreler II. Dünya Savaşı sonrası oluşan siyasi dengelerin etkisi ile İsmet İnönü'nün politik değişikliklere gitmesinin en çok Enstitülere zarar verdiğini ileri sürmüşlerdir. Enstitüler üzerinde 1946 sonrasında yapılan değişiklikler aynı zamanda yeni bir

⁷⁹¹ Köy Enstitüleri: Ali Efe Anlatıyor' Karabük Üniversitesi Edebiyat Fak Sosyoloji Topluluğunun hazırladığı Program, Erişim Tarihi 01.01. 2019. Ayrıca Bkz. Ali Efe, **Köy Enstitüleri**, Tay Dergisi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 90,91.

⁷⁹² Örneğin Bülent Ecevit CHP Genel Sekreteri iken 1970'te Enstitüleri kuranların ve karşı çıkanların CHP'li olduklarını söylemiştir. '*Eleştirmeli*', **Milliyet**, 19.04.1970, s. 1 ve 11. Bülent Ecevit, o gün Türk köylüsünün bu kurumları hazmedecek seviyede olmadığını belirtmiştir. **Milliyet**, 18.04.1967, s. 7. Bkz. Ek- 11, s. 368.

ulusal kültür oluşturma politikalarını da sekteye uğratmıştır. Köy Enstitülerinin sekteye uğraması sosyalizme geçişi de ortadan kaldırmıştır. Ancak Enstitülere her zaman sahip çıkan İsmail Hakkı Tonguç, bu eleştirilere ‘*Siz ne Köy Enstitülerini biliyorsunuz ne de İnönü ’yü*’ diyerek karşı çıkmıştır.⁷⁹³

Siyasi açıdan durum incelendiğinde Köy Enstitüleri tek parti iktidarının bir eğitim modeli olarak tesis edilmiş ve aynı partinin iktidarda kaldığı süre kadar geçerli olmuştur. Toplumun tamamında geniş tabanlı bir sosyal destek bulamayıp CHP iktidarının zayıflamasıyla sekteye uğramıştır. CHP parti ideolojisinin kırsal kesimlerde yeni kadrolarla devam ettirebilmesinde Enstitülerden beklentiler çok yüksek düzeyde olmuştur. Ancak bunun sağlanmasında köylüye ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Belli bir süre sonrasında bu durum hoşnutsuzluklara yol açmıştır. 1942 yılında konan ‘*Varlık Vergisi*’ ve savaş sonunda ‘*Toprak Reformu*’ ile 1945 ‘*Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu*’ gibi uygulamalar ile birlikte CHP iktidarına karşı bir güvensizlik ortamı doğmuştur. Dolayısıyla bizzat hizmet götürüldüğü söylenen köylüden destek alınamamıştır.

Köylünün tam olarak desteğinin alınamaması çok partili rejime geçilirken etkisini açık bir şekilde göstermiştir. Tek partili bir siyasi ortamda kurulan kurumların olumlu şekilde devam edememesinin en önemli nedeni olarak bu durum gösterilebilir. Çok partili hayata geçilmesiyle Enstitülerin kurulduğu dönemde iktidar olan ve kurulmasında aktif rol oynayan CHP’nin daha ilk seçimlerde iktidardan düşmesi köyden destek alamadığını göstermiştir.

Ancak Köy Enstitülerinin CHP İktidarı’nda kurulması ve yine CHP döneminde sekteye uğrayarak kapatılmasına engel olunamaması her kesim tarafından tartışılan bir paradigma olmuştur. Bu konuda Fay Krby ilginç tespitlerde bulunmuştur. O’na göre birçok sağ-muhafazakâr siyasetçi açıktan CHP’ye muhalif olmadıkları için gizlice CHP’ye sızmışlardır. Mahmut Şevket Esenal’ın Genel Sekreterliğinde CHP’ye sağ kesimden güçlü bir sızma girişimi olmuştur. O’na göre “*Anadolucular*” adı verilen bu kişiler ‘*Irkı -Turancı*’ hareketten bazı özellikleriyle ayrıldığı için gizli kalmışlar ve fark edilememişlerdir. Bunlar birleşik bir siyasi harekete de dönüşmemişlerdir. CHP’ye karşı cephe almaktan çok içine sızmayı

⁷⁹³ Eyüboğlu, a.g.e., s. 96.

yeğlemişlerdir. Kirby'a göre Türkiye'de 'Anadoluculuk' Anadolu köylerinin eşraf ve toprak ağalarının çıkarlarının beslediği bir görüştür. 'Anadolucular' farklı muhafazakârlıklarıyla ön plana çıkmışlardır. Hâlbuki Türkiye'de Anadoluculuğun ilk izleri II. Meşrutiyet Dönemi'nde görülmektedir. "Sırat-ı Müstakim" dergisinden ayrılarak 1913'ten itibaren 'İslam Mecmuası'nda çalışmaya başlayan Musa Kâzım, Mehmet Şemseddin Günaltay ve Halim Sabit gibi birçok yazar İslamcı-Türkçü söylemleriyle ön plana çıkarak çok daha değişik bir Türkçü-muhafazakâr ideolojinin temelini atmışlardır. Bu hareket 'büyük Türkçülüğe karşı küçük Türkçülük veya Türkiyecilik' şeklindeki fikirleriyle ön plana çıkan "Türk Ocağı" içinde 1917'den sonra daha da dikkat çekmeye başlamışlardır.⁷⁹⁴

1923'ten sonra Anadolucuların savunduğu Anadolu "İslamcı-Türkçü" köycülüğü Halide Edip ve M. Fuat Köprülü'nün farklı bakış açılarıyla değişik bir boyut kazanmıştır. Giderek bu hareketin milliyetçilik temelinde siyasi bir zemine oturduğu görülmektedir. 1925'te bu hareketin ilk resmi yayın organı "Anadolu Mecmuası" olmuştur.⁷⁹⁵ Ancak 1932'den sonra islami, Türkçü, sosyalist vb. düşüncelerle ön plana çıkan birçok dergi yayın hayatına başlayınca Türkiye'de 'Anadoluculuk' akımı çok daha kapsamlı bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Köycülük ve köy halkı üzerinde oluşturulmak istenen siyasi-ideolojik yapılanmalar adeta birbirleri içerisine nüfuz etmeye çalışmışlardır. Nitekim Fay Kirby, liberal kesime göre köycülüğü köylünün aydınlanmasını isteyen bir köycülük olarak algılamış olabilir. Kirby, muhafazakâr-islami doğruğdaki 'Anadolucular' ın köycülüğünü köyün aydınlanmasını tehlike olarak gören hareket olarak görmüştür. Ancak bu hareketlerin tamamı incelendiğinde köy halkının gelişmeme gibi bir eğilimde olmadıkları dikkat çekmektedir. Kirby'a göre Maraş Milletvekili Emin Soysal'ın Köy Enstitüleri hakkındaki yaklaşımı 'Anadolucu' çizgide olmuştur. Ancak Anadolucuğun "teritoryal toprak milliyetçiliği" kurgusu üzerinde ortaya çıkması Kirby'ın fikirleriyle örtüşmemektedir. Ayrıca Yeni Türk Devletinin 'ulus-devlet' oluşumunda kırsal kesimin kendi içerisinde bir kader birliği yaparak toprağa

⁷⁹⁴ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s 716.

⁷⁹⁵ Fuat Hacısalihioğlu, "Anadolucu Tarih Yazımı" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. VIII, Sayı 40, 2015, s. 255

dayalı bir ulusçuluktan yana tavır alması dikkat çekmiştir.⁷⁹⁶ 1938 sonrası oluşan siyasi zeminde kendilerini “*Anadolucular*” olarak nitelendiren bu kesimin giderek ‘*Turancılık*’ fikri doğrultusunda ilerleme kaydetmeleri onları Kirby’ın nitelemesine az da olsa yaklaştırmıştır.

1945 sonrasında CHP içinde bazı kesimin Hasn Ali Yücel ve ekibinin uygulamalarının hedef almaya başlamaları bu kesimin “*Turancı*” *Anadolucular* olma ihtimalini arttırmaktadır. Bu dönemde Hasan Ali Yücel’in “*Hümanist Anadolu*” yaklaşımı ile milliyetçi çevrelerin “*Turancı Anadoluçuluk*” yaklaşımları her alanda derinlemesine çatışmıştır. Ancak CHP’nin merkez ve taşra teşkilatları içerisinde başlangıçtan beri var olan düşünsel farklılıklar “*Turancı Anadoluçular*” ın giderek güçlenmesini sağlamıştır.

İsmet İnönü’nün çok partili bir rejim arayışına girmesinden önce, CHP’nin taşra teşkilatı yerel ileri gelen ailelerinin kontrolü altında bulunmaktaydı. CHP içerisinde siyaset yapan ve partiyi liberal-sol çizgide kontrolde tutmaya çalışan politikacılar ise Halkevleri içinden yetişiyordu. Bu liberal-sol kanat parti kadrolarının ülkede tanınmış yazar, hukukçu, eğitmen, asker veya doktor gibi profesyonellerden oluşmasını sağlıyordu. Hasan Ali Yücel, bu yapılanma içerisinde eğitim, kültür ve sanat alanında düşündüğü atılımları, İnönü’nün de desteğiyle önemli dirençlerle karşılaşmadan uygulamaya koyabilmiştir. Ancak savaş sonrasında Türkiye çok partili bir rejim arayışına girince CHP yeni dönem için bir strateji arayışına girmiştir. Bu arayış değişik bakımlardan baskı altına alınmıştır. Bunlardan biri 1945 yılında Sovyetler Birliği’nin talepleri sonrasında, Türkiye’nin Cumhuriyetin başlangıcından beri olan komünizm karşıtlığının çok güçlenmesidir. Diğerleri ise Demokrat Partinin yürüttüğü etkili kampanyalardır. Demokrat Parti halkın savaşta çektiği sıkıntıları kolayca hükümet aleyhine kanalize edebilmiştir.

Demokrat Parti’nin Türkiye’ye bir demokrasi programı önermekten çok anti bürokratik bir kampanya yürüterek halk üzerinde çok etkili olması CHP içinde popülizme ödün verilmesi yönünde bir baskı yaratmıştır. CHP bu baskı ve eleştiriler içerisinde kadrolarını yenileyerek geçmişin eleştirilerinden kurtulmak yolunu seçmiştir. Bu da CHP içine muhafazakâr ‘*Anadolucu*’ların sızmasını kolaylaştırmak

⁷⁹⁶ Mithat Atabay, **Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, C. IV, İstanbul 2002 s.527.

için bir fırsat doğurmuştur. İçlerinde Nihat Erim, Tahsin Banguoğlu, İsmail Rüştü Aksal, Vedat Dicleli, Hıfzı Oğuz Bekata, Reşat Şemsettin Sirer'in de bulunduğu 35 kişi partiye 'taze kan' adı altında alınmıştır. Bunlar 1945 seçimlerinde de Meclise girmişlerdir. 1946 sonrasında da kabine içinde bile yer almışlardır. 'Anadolucu' sızmanın etkileri 1946 sonrasında açıkça ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kadro Demokrat Partinin eleştirilerinin yarattığı havayı 'Anadolucu' uygulamaları gerçekleştirmek için bir gerekçe olarak kullanmıştır. Reşat Şemsettin Sirer zamanında Köy Enstitüleri sisteminde önemli değişikliklere gidilmesi, Tahsin Banguoğlu zamanında ilkokullara din derslerinin konulması hep bu gerekçelere dayandırılmıştır. CHP'ye yeni bir görünüm vermek için partiye alınan bu kişiler yeni bir vizyon geliştirmekten çok muhalefetin söylemlerini CHP'ye taşımışlardır.⁷⁹⁷

Bu ortam içinde Köy Enstitülerinin bir hedef haline getirilmesi kolay olmuştur. Bu gelişmeleri yakından takip eden Hasan Ali Yücel, İnönü'nün Cumhurbaşkanı olarak Köy Enstitülerini açıkça desteklemeyeceğini görerek buna engel olmaya çalışmıştır. Köy Enstitüleri mezunlarının, askerliklerini yaparken uğradıkları olumsuz davranışlarla karşı karşıya kalmaları üzerine bu tutumun önlenmesi için İnönü'ye başvurduğunu ancak İnönü'nün bununla ilgilenmediğini dile getirmiştir. İnönü bu başvuru sonrasında O'na Genel Kurmay Başkanı Salih Omutag'a başvurmasını önermiştir. Hasan Ali Yücel'in İnönü' ile ilkez ayrışması böyle başlamıştır.

Köy Enstitüleri için "Türk Milletine bırakacağım iki eserden biridir" diyen Milli Şef, çok partili rejim içinde Milli Şefliği zayıflayınca, gücünün bittiğini fark ederek Köy Enstitülerinden vaz geçtiği söylenebilir. Yeni siyasi ortam ve CHP'nin yeni yapısı İnönü'yü zor duruma düşürmüştür. Ama İnönü, bu yenik düşüşün açıkça sergilenmesine olanak vermemiştir. İnönü Köy Enstitülerinin açıkça yanında durmayarak, Köy Enstitüleri içinde etkili olmamış olan 'Anadolucuları' ve 'Turancıları' Köy Enstitülerinin ebedi düşmanı haline getirmiştir. Bu gruplar Hasan Ali Yücel'i de açıkça hedef almaya başlamışlardır. Köy Enstitülerine İnönü'nün neden sahip çıkmadığını sorgulayanlara İsmail Hakkı Tonguç'un "Siz ne Köy

⁷⁹⁷ Metin Çınar, **Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluocular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.2007, s. 87.

Enstitülerini biliyorsunuz ne İnönü'yu” şeklindeki cevabı ise ancak 1957’lerden sonra yani Demokrat Parti iktidarının zayıflamaya başlamasıyla anlaşılacaktır. Çünkü İnönü o tarihten sonra tekrar Köy Enstitüleri üzerinden 1946 öncesi siyasetine dönmeye çalışacaktır. İsmet İnönü Köy Enstitülerine CHP iktidarında hep sahip çıkıldığını Enstitülerin asıl Demokrat Parti iktidarı döneminde zarar gördüğünü ileri sürmüştür.⁷⁹⁸

Hasan Ali Yücel’in İsmet İnönü ile yollarının ayrılmasında ve Hasan Ali Yücel’in Bakanlıktan istifaya karar vermesi sürecinde 1945 sonrası siyasi süreç etkili olmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945’de yaptığı konuşmasında savaş bittiğine göre demokrasiye geçilebileceğini açıklaması bir dönüm noktası olmuştur. Yücel ve Falih Rıfkı Atay, İsmet İnönü’yle görüşerek demokrasiye geçiş eğilimini geciktirmesini ve Köy Enstitüleri çalışmalarına hız vermesini önermişlerdir.⁷⁹⁹ Çok partili hayata geçildikten kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1946’da TBMM için seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Hasan Ali Yücel, seçim öncesinde iki ay İzmir’de kalarak seçim kampanyasına katılmıştır. O’nu Demokrat Parti’nin bu kampanya sırasında yaptığı propaganda çok ümitsizliğe düşürmüştür. Seçim kampanyası sırasında, demokratik bir propagandanın yapılmadığını, yer yer gericiliğin tahrik edildiğini, Atatürk’ün eserlerine saldırıldığını düşünmüştür. Bu saldırılar içinde kendisinin nasıl bir hedef haline getirildiğini de görmüştür. Bu durum karşısında Bakanlıktan hatta siyasetten çekilmeye karar vermiştir.⁸⁰⁰ Seçim sonrasında Recep Peker Hükümeti daha kurulmadan 5 Ağustos 1946’da Bakanlıktan istifa etmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı 7 yıl 7 ay sürmüştür.

İsmet İnönü’yle Hasan Ali Yücel’in iletişiminin kopmasında Hasan Ali Yücel’e ‘*Ulus*’ gazetesinde yazı yazmasına son verilmesi daha etkili olmuştur. Yücel’in Kızı Canan Eronat’a göre, Yücel ‘*Ulus*’ gazetesinde yazılar yazarken, bir tarihten sonra yazılarının yayınlanmamaya başlaması üzerine yazı işleri müdürü Münir Berik’e bunun nedenini sorduğunda bu talimatı İnönü’nün verdiğini öğrenmiştir. Bunun üzerine Yücel 21 Kasım 1950’de düşüncelerini açıkça

⁷⁹⁸ ‘*İnönü Köy Enstitülerine Yazık Oldu*’, *Milliyet* 30.01.1970 s. 1 ve 11.

⁷⁹⁹ Çıkar, **a, g, e**, s.119.

⁸⁰⁰ Çıkar, **a, g, e**, s.120.

söylemeyeceği bir kuruluştaki daha fazla üye olarak kalamayacağını söyleyerek istifa etmiştir.⁸⁰¹

İsmet İnönü 30 Mart 1970 günü bazı gazetelere Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç hakkında önemli demeçler vermiştir. Yücel ve Tonguç'un yanlış fikirlerinden ötürü değil, aleyhlerinde sürekli yapılan iftiralarından kendilerini ve Köy Enstitülerini kurtarmak için görevlerinden ayrıldıklarını söylemiştir.⁸⁰² Yerlerine gelenlerin onların eserlerine aynı azim ve inançla devam etmek şartıyla getirildiklerini, CHP iktidarı zamanında Köy Enstitülerine dokunulmadığını, Enstitülerin 1950'den sonra kapandığını ileri sürmüştür. Bu açıklaması ile İsmet İnönü önemli saydığı bir yanlışlığı sağlığında düzeltmeyi bir görev saydığını belirtmiştir.⁸⁰³ İsmet İnönü genel olarak 1946'dan sonra partideki gücünün zayıfladığını, enstitülere sahip çıkamadığını ima etmiştir. Ancak İnönü'nün yıllar sonra böyle bir çıkış yapması ilginç bir durum olmuştur. İnönü'nün 1946'da iktidara yeniden gelmek için sağ kanat ile bir anlaşmaya girdiği ancak bunun yanlış bir tutum olduğunu anlayınca bir süre eski siyasetine dönemediği söylenebilir. O'nun tekrar partisini toparlayamamasında yaşanan iç ve dış siyasi ve ekonomik olaylar etkili olmuştur. İnönü siyasette tekrar güçlü olabilmek için Demokrat Parti iktidarının zayıflamasını beklemekten başka çare bulamamıştır. Nitekim bu fırsatı ancak 1957 sonrasında yakalayacaktır. Demokrat Parti iktidarının zayıflaması ile birlikte İsmet İnönü'nün Köy Enstitülerini yeniden gündeme taşınması bu kanıyı desteklemektedir.

b- İsmet İnönü'ye Eleştiriler ve İnönü-Tonguç Ayrışması

İsmet İnönü ile İsmail Hakkı Tonguç arasında 1939-1946 arasında çok yakın bir ilişki vardı. Tonguç Çankaya Köşküne sık sık gidip İnönü ile istişarelerde bulunurdu. Ancak İsmail Hakkı Tonguç'un oğlu Engin Tonguç bu ilişkinin İnönü'nün babasını daha çok çalıştırma amacından kaynaklandığını iddia etmiştir. Babası Tonguç'un daha sonraki yıllarda yaşadıklarının bunun kanıtı olduğunu ifade etmiştir.⁸⁰⁴ İsmail Hakkı Tonguç ve İsmet İnönü'nün Köy Enstitüleri uygulamasının ancak bir toprak reformu ile yürütülebilirse başarılı olacağını, yoksa bunun hiçbir işe

⁸⁰¹ Çıkar, a.g.e., s.131,132.

⁸⁰² 'İnönü Köy Enstitülerine Yazık Oldu', *Milliyet* 30.01.1970 s. 1 ve 11. Bkz. Ek-16, s. 372.

⁸⁰³ Engin Tonguç, "Sayın İnönü'nün Bir Mektubu Üzerine: Köy Enstitülerinin Yıkılışındaki Gerçek", *Devrim*, 15 Şubat 1970, s. 4.

⁸⁰⁴ Engin Tonguç, *Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç*, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 276.

yaramayacağını savunduklarını iddia etmiştir.⁸⁰⁵ 1946'dan sonra İsmet İnönü'nün politik değişimleriyle birlikte CHP içerisindeki sağ kanadın daha da güçlendiğini ve artık önceki CHP ve İnönü'den eser kalmadığını ileri süren Engin Tonguç, Reşat Şemsettin Sırer'in Bakanlığa getirilmesi ile İnönü'nün babası Tonguçtan uzaklaştığını iddia etmiştir.⁸⁰⁶

İsmail Hakkı Tonguç, 24 Eylül 1946 tarihinde İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden alınıp Talim ve Terbiye Kurulu Üyeliğine atanmıştır. Bu makama atanması ilk etapta rütbesinde bir düşüş olarak algılanmamıştır. Ancak Tonguç, 26 Mart 1949'da Atatürk Lisesi'ne resim öğretmeni olarak atanmıştır. İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sırer tarafından Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü Ruhbilim Öğretmeni Yunus Kazım Köni getirilmiştir. Ancak İsmail Hakkı Tonguç, 1946'da İnönü'nün politikasındaki yön değişikliği ve kendisinin görevden alınmasını nasıl gerektirdiği konusunda önemli açıklamalarda bulunmuştur. 1946 seçimlerinden sonra kurulan Recep Peker Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı olan Reşat Şemsettin Sırer ile iş birliği yapmayacağı yönünde Başbakan'ın TBMM'deki bir konuşmasından sonra görevinden ayrılmak istemiştir. İstifasını Bakandan rica ettiğini söyleyen Tonguç, Bakan'ın bunu kabul edemeyeceğini söylediğini ifade etmiştir. Ancak Bakan Reşat Şemsettin Sırer'in kendisini 'Talim Terbiye Dairesi'nde görevlendireceğini, Köy Enstitüleriyle ilgili değişikliklere gidileceğini buna üzülmemesi ve ses çıkarmaması gerektiğini söylediğini açıklamıştır. Konuyla ilgili olarak Tonguç düşüncelerini yeni yazdığı kitabında (İlköğretim Kavramı) dile getirince Bakan Sırer'in buna sinirlenerek "*seni çoluk çocuğunla birlikte yok edeceğim, belini kıracağım*" diye bağırma başladığını söylemiştir.

İsmail Hakkı Tonguç, daha sonra Milli Eğitim Bakanı olan Tahsin Banguoğlu'nun da Reşat Şemsettin Sırer'in düşünceleri doğrultusunda bakanlık yaptığını ileri sürmüştür.⁸⁰⁷ İsmail Hakkı Tonguç, kendisinin bu şekilde görevden uzaklaştırılmasını tıpkı Hasan Ali Yücel gibi İnönü'nün siyasi manevralarına bağlamıştır. Enstitülerin dönüştürülmesi ile Tonguç'un bu süreçte yaşadıkları

⁸⁰⁵ Tonguç, a.g.e. s. 284.

⁸⁰⁶ Tonguç, a.g.e. s. 292,293.

⁸⁰⁷ Engin Tonguç, "*Sayın İnönü'nün Bir Mektubu Üzerine: Köy Enstitülerinin Yıkılışındaki Gerçek*", **Devrim**, 15 Şubat 1970, s. 4.

hakkında 1970’li yıllarda basın yayın kuruluşlarının yayınlarının daha cürekâr davranmaları dikkate değer bulunmaktadır. Gerek Hasan Ali Yücel ve gerekse İsmail Hakkı Tonguç hakkında aile bireyleri tarafından daha sonraları yapılan açıklamaların ise neden kendileri tarafından yapılmadığı siyasi tartışmalara konu olmak istememeleriyle açıklanabilir. İsmail Hakkı Tonguç ve İsmet İnönü 1950-1960 yılları arasında birbirlerini hiçbir zaman eleştirmemişler ancak Tonguç İnönü’nün özellikle 27 Mayıs Askeri Müdahalesi sonrası tutumundan memnun olduğunu ifade etmiştir.⁸⁰⁸

SONUÇ

Türkiye’de XIX yüzyıl başlarına kadar kırsal bölgelerde yaşayan insanların eğitim sistemi Sibyan Mektepleri ve Medrese eğitiminden ibaretti. Batılılaşmanın etkisiyle modern çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek eğitim sistemine yönelik çalışmalar XIX yüzyılın ortalarında daha da önem kazanmaya başlamıştır. Türkiye’de kırsal kesimin uygulamalı tarım alanındaki eğitimi ve köye öğretmen götürme çalışmaları ise yine XIX yüzyılın başlarında önem kazanmıştır. 1824’te Darülmüalliminlerle başlayan bu çalışmalar Meşrutiyet döneminde ivme kazanmıştır. II. Abdülhamid’in her köye bir öğretmen gönderilmesi projesi ise kalkınmanın köylerden başlanarak gerçekleştirilmeye çalışıldığını göstermiştir.

Erken Cumhuriyet döneminde ‘Heyet-i İlmiye Toplantıları’3 Mart 1924 ‘Tevhidi-i Tedrisat Kanunu, 13 Mart 1924 tarihli “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu’, 1924 yılında Amerikalı eğitimci Dewey’in raporu doğrultusunda 1926 yılında “Talim ve Terbiye Dairesi” ve “Gazi Eğitim Enstitüsü”nün açılması, 1925’te Alman eğitimci Georg Kershensteiner’in yardımcısı Alfred Kuchne, 1927’de Belçikalı eğitimci Omer Buyse ve 1933 yılında Edvin Walter Kemerrer’in Türkiye’nin eğitim durumu hakkındaki raporları gibi gelişmeler 1930 sonrası eğitim planlamalarına çok önemli katkıları olmuştur. Hıfzısrâhman Raşit Öymen, Fuat

⁸⁰⁸ Tonguç, a.g.e. s. 343-345.

Baymur, Hasan Ali Yücel, Ali Haydar Taner, İsmail Hakkı Tonguç ve Reşat Şemsettin Sirer'in yurt dışındaki eğitim faaliyetleri ve eğitim kurumlarını inceleyerek Türkiye'ye ve Türk'e özgü bir eğitim modeli oluşturma çabaları Mustafa Necati Bey ve Reşit Galip gibi Milli Eğitim Bakanlarının projelerine ve dolayısıyla 1935 sonrası eğitim sisteminin hazırlanmasına büyük faydası olmuştur. Bu çalışmalar doğrultusunda açılan 1935 tarihli '*Eğitmen Kursları*' ve 1937 tarihli '*Köy Öğretmen Okulları*' daha ileri köy eğitim ve öğretmen yetiştirilmesi çalışmalarının öncüleri olmuştur. 17-29 Temmuz 1939 tarihleri arasında toplanan '*I. Millî Eğitim Şûrası*'nda, köylere öğretmen sağlamak için "*Eğitmen Yetiştirme ve Köy Enstitüleri*" projesi ilk kez gündeme gelmiştir. Bu projenin fikri temelleri İsmail Hakkı Tonguç tarafından atılmıştır. Köy Enstitülerinin temeli olan '*Köy Öğretmen Okulları*'nın ilk örnekleri 1937'de İzmir Kızılçullu, Eskişehir- Mahmutiye'ye ek olarak 1938 yılında Edirne-Karaağaç (Kepirtepe), 1939 yılında Kastamonu-Gölköy' okulları açılmıştır.

Köy Enstitüleri, Refik Saydam Hükümeti döneminde (3 Nisan 1939 – 8 Temmuz 1942) 17 Nisan 1940 tarihinde '*3803 Sayılı Kanun*' ile açılmıştır. *3803 Sayılı Kanun*'un TBMM'deki görüşmelerinde başlangıçta yoğun tartışmalar olmadığı görülmüştür. Ancak İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Emin Soysal, İstanbul Milletvekili Kazım Karabekir, Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ, Afyonkarahisar Milletvekili Berç Türker, Hatay Milletvekili Hamdi Selçuk, Mardin Milletvekili Kazım Sevüktekin, Giresun Milletvekili Fikret Atlı gibi birçok siyasetçi, bu okulların Kanun'da belirtilen görevlerine karşı çıkmıştır. TBMM'de 17 Nisan 1940 günü yapılan oylamaya çok sayıda vekilin katılmaması dikkat çekicidir. Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan, Kazım Karabekir, Fuat Köprülü, Kazım Özalp, Sinan Tekelioğlu gibi ileride muhalif gelişmelerde ön planda olacak olan muhafazakâr siyasetçilerin oylamaya katılmamaları dikkat çekmiştir. Köy Enstitüleri Kanunu'na itiraz eden milletvekillerinin çoğunun muhafazakâr Anadolu kökenli oldukları, memleketlerinde birçoğunun toprak ağası veya nüfuzlu aileler oldukları görülmektedir. Özellikle Bingöl Milletvekili Feridun Fikri Bey ve Kars Milletvekili Kahraman Arıklı gibi Doğu Anadolu kökenli siyasetçiler Türkiye'de doğu ile batı arasında yerleşme, köy ve köycülük konularında farklılıklar olduğunu Enstitülerin bu haliyle ayrımcılığa neden olabileceğini dile getirmişlerdir.

1943'ten itibaren Enstitülerde verilen derslerin içerikleri ve öğretmen özellikleriyle ilgili eleştiriler artmıştır. I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti (9 Temmuz 1942 – 9 Mart 1943) döneminde '*II. Millî Eğitim Şûrası*' nda (15-21 Şubat 1943) eleştiriler daha açık bir şekilde dile getirilmiştir. Enstitülerin çalışma ve programlarını daha sağlam zemine oturtturarak, eleştirileri en asgari seviyeye indirmek için 19.6.1942 Tarih ve '4274 Sayılı '*Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilatlandırma Kanunu*' kabul edilmiştir. Muğla Millet Vekili İzzettin Çalışlar, Maraş Milletvekili Emin Sazak, Eskişehir Milletvekili Emin Soysal ile Tarım Bakanı Cavit Oral, Bilecik Milletvekili Kasım Gülek gibi birçok siyasetçinin veya yerelde nüfuzlu olmalarından dolayı Enstitülerle köy halkının bilinçlenmesi sonucu ayrıcalıklarını kaybetme korkusu ile itiraz ettikleri anlaşılmıştır. Bu okullar gerçekten de İsmet İnönü'nün deyimiyle '*batakçı toprak ağaları*' nın çıkarlarına dokunmuştur. Yani arı kovanına çomak sokulmuştur. Bilinçlenen köylünün daha iyi yaşam koşulları isteyecekleri ve haklarını arayacakları düşünülerek eğitilmeleri istenmemekteydi. Kırsal kesimin eğitilerek bilinçlendirilmesi aslında toplumsal yapıya o dönemin şartlarında dokunulduğunu göstermektedir. Dönemin toprak mülkiyeti sistemi, üretim ve bölüşüm mekanizması sistemi, zihniyet farklılıkları nedeniyle Enstitülere yerel eşraf ve ileri gelenlerinden itirazlar yükselmeye başlamıştır. Ancak yine dönemin sosyo-kültürel ve ekonomik şartlarında kırsal kesimin mevcut sorunlarının sadece Enstitülerle çözülemeyeceği de bilinmelidir. Türkiye'de kırsal kesimin eğitim yoluyla modernleşmesine karşı ortaya çıkan tartışmalar siyasi-ideolojik yaklaşımların temellerinin atılmasına da zemin hazırlamıştır.

1942-1946 Arası süreç, Enstitüler hakkında en çok tartışmaların yaşandığı dönem olmuştur. Bu tartışmalar 1942 Tarih ve '4274 Sayılı *Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunu*' üzerinde yoğunlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin siyasi ve askeri yaklaşımının etkisiyle Demokrat partinin güçlenerek muhalefete başlaması, CHP'nin giderek güç kaybetmesine yol açmıştır. Bu süreçte İsmet İnönü iç siyasette muhaliflerine karşı ılımlı bir çizgi takip etmeye başlamıştır. İsmet İnönü'nün politika değişikliğinin Köy Enstitülerinde de bir değişime neden olduğu görülmektedir. 5 Ağustos 1946' da 8. Dönemine giren TBMM' de 7 Ağustos'ta da Recep Peker kabinesi kurularak, Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç görevden alınmıştır. *III. Millî Eğitim Şûrası*' sonrasında

“Eğitim Enstitüleri” açılarak, öğretmenlerin bir enstitü tarafından eğitilmelerine başlanmıştır. ‘Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’ 1947’de talep azlığı nedeniyle kapatılmıştır. 10 Eylül 1947’de kurulan Hasan Saka Hükümeti döneminde 1947-1948 arasında Enstitülerle ilgili radikal değişikliklere gidilmiştir. 1949 Yılı Köy Enstitülerinin en sıkıntılı yılı olmuştur. Zira CHP iktidarı giderek daha da zayıflamış, 16.01.1949-22.05.1950 arasında Sivas Millet Vekili Şemsettin Günaltay Başbakanlık yapmıştır. Bu dönemde ‘3083, 4274, 4459 ve 5129 Sayılı Kanun’lardaki değişikliklerle Köy Okulları ve Enstitüleri kurumlarında yine önemli değişikliklere gidilmiştir.

IV. Milli Eğitim Şurası’nda yaşanan tartışmalar ve alınan kararlar hem Köy Enstitülerinin hem de CHP ve İsmet İnönü politikalarındaki köklü değişiklikleri göstermesi bakımından önemli olmuştur. ‘1948 İlkokul veya ilköğretim Programı’ ‘IV. Milli Eğitim Şurası’nın gündem maddeleri içerisinde en çok tartışılan konu olmuştur. Köy Enstitüleri’yle ‘İlköğretmen Okulları’ öğretmenlerinin aynı kaynaktan yetişmesi amacıyla birleştirilmesi teklif edilmiştir. İlkokul programlarıyla ilgili olarak 1948 yılında alınan kararlar uyarınca ve IV. Milli Eğitim Şurası’nda benimsenen prensipler doğrultusunda Köy Enstitülerinin ve Öğretmen Okullarının öğretim programlarının 1952–1953 yılında Demokrat Parti döneminde uygulamaya konulması dikkat çekmektedir.

Demokrat Parti iktidarında I. Adnan Menderes Hükümeti’nin (22 Mayıs 1950 – 9 Mart 1951) eğitim alanındaki programına bakıldığında milli ve manevi değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Demokrat Parti iktidarının ilk yılında Köy Enstitülerinde değişim ve tasfiye sürecinin daha da hızlandığı dönem olmuştur. Tevfik İleri Demokrat Parti iktidarının ikinci Milli Eğitim Bakanı olarak öğretmen eğitimi meselesine çok önem vermiştir. 23 Ekim 1950’de İstanbul’da “Yüksek Öğretmen Okulu” ve “Eğitim Enstitüleri” öğretmen yetiştirmek için tekrar açılmıştır. Enstitülerle ilgili yaşanan siyasi tartışmalar bu süreçte azami düzeye çıkmış olup, Bakan Tevfik İleri’nin Enstitülerle ilgili düşünceleri bu kurumların da dönüştürülme gerekçelerini oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’de de Amerikan etkisi kendisini hissettirmiştir. 1949 Fulbright Anlaşması, 1951 yılında Uluslararası Eğitim Enstitüsü (Institute of International Education)’nün çalışmaları ve ayrıca ‘Rockefeller Vakfı’ ve ‘Ford Vakfı’nın çalışmaları Türk-Amerikan

yakınlaşmasını hızlandırmıştır. 18 Şubat 1952’de Türkiye’nin Nato’ya üye olması Türk Amerikan ilişkilerinin uzun bir süre kalıcılığını sağlamıştır. Demokrat Parti iktidarında, Türk ve yabancı eğitim uzmanlarının araştırmaları ve tespitleri incelenerek özgün bir program ortaya konulmaya çalışılmıştır. Amerika ve Avrupa ülkelerinden birçok eğitim uzmanı Türkiye’ye gelerek eğitim çalışmaları hakkında raporlar hazırlamıştır. Yabancı uzmanların Köy Enstitüleri ve diğer köy okulları ile ilgili raporlarının ciddi bir şekilde Hükümet tarafından dikkate alındığı görülmektedir.

Kasım 1951’de Meclis gündemine gelen Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142. maddelerinin değiştirilmesi görüşmelerinde Enstitülerdeki ideolojik ve siyasi suçlamalar gündeme gelmiş ve Meclis gizli oturumunda ele alınmıştır. Başbakan Adnan Menderes TBMM’deki konuşmasında, konuyla ilgili yalan-yanlış ve ideolojik söylentilere kulak asmadan köy ve ilköğretim meselelerinin sorunlarının memleketin en önemli sorunu olduğunu, ihtiyatlı davranılması gerektiğini dile getirmiştir. 1952’lerin sonlarına doğru Köy Enstitülerinin geleceği ile ilgili Demokrat Partinin alacağı tavırların daha da belirginleştiği anlaşılmıştır. Ancak yine de 1952’lerde Demokrat Parti iktidarının henüz açık bir fikirde olmadığı sonucuna varılmıştır. V. Milli Eğitim Şurası’nda Enstitüler ve ilköğretim konusunda nelerin yapılacağı konuşulmuştur. Köy Okulları ve Enstitülerine yapılan eleştiriler de dikkate alınarak tüm yurdu kapsayacak bir İlköğretim Kanunu’nun yapılması düşünülmüştür. Milli Eğitim Komisyon raporunda, Köy Enstitülerinden neden vaz geçileceği ve etraflıca bir eğitim planına neden ihtiyaç olduğu ilk kez açıklanmıştır. 05.07.1952 Tarihinde Başbakan Adnan Menderes imzasıyla Köy Enstitülerinin asıl amacı olan köy halkı eğitimi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi görevlerini yerine getiremediği gerekçesiyle ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi için TBMM’ne kanun teklifi verilmiştir. Köy Enstitüleri, *6234 Sayı ve 27.1.1954 Tarihli Kanun*’la İlköğretmen Okulları’na dönüştürülmüştür. 1953 yılında tüm ülke genelinde uygulanabilecek bir ilköğretim Kanunu çalışmaları başlatılmış ancak ekonomik, siyasi vb. nedenlerle sonuçlandırılmamıştır.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesiyle birlikte Türkiye’de yeni bir siyasi döneme girilmiştir. 30.5.1960-4.1.1961 Tarihleri arasında görev yapan I. Cemal Gürsel Hükümeti döneminde Bedrettin Tuncel’in Millî Eğitim Bakanlığı’nda “*Eğitim*

Milli Komisyonu” kurularak ilköğretimin ana meseleleri tahlil edilmiştir. 5.1.1961 Tarihinde ‘222 Sayılı “*İlköğretim ve Eğitim Kanunu*” nun çıkarılması ile eğitim çalışmalarına devam edilip daha önemli bir aşamaya geçilmiştir. Çünkü ‘*İlköğretim Kanunu*’ Türkiye’de ilköğretim için ayrı olarak çıkarılan ilk yasa olmuştur. Bununla Köy Enstitülerine benzer kurumların bundan sonra bir ihtiyaç olmadığı söylenebilir.

Köy Enstitüleri ile ilgili olumlu eleştiriler genel olarak, Enstitülerin başarıları, ilericilikleri ve eğitimle ilgili yaşanan sorunlara çözüm getirebileceği etrafında toplanmıştır. Olumsuz eleştiriler ise, komünizm, dini-ahlaki eğitimde yetersizlikler, kaynakların verimli kullanılmadığı, öğretmen yetersizlikleri vb. alanlarda toplanmaktadır. Türkiye’de milliyetçi-muhafazakâr çevrelerin eleştirilerinin nicelik ve nitelik bakımından yüksek olduğu sol-liberal çevrelerin eleştirilerinin seviyesinin kısmen sınırlı olduğu görülmektedir. Köy Enstitüleri eleştirilerinin ana sebebinin Kızılçullu ve Çiftelerde uygulanan eğitim felsefesi anlayışının farklı ideolojik düşüncelere dayanmış olmasıdır. Köy Enstitüleri eleştirilerine kaynaklık eden ikinci husus, 1944’ten sonra TBMM’de yapılan siyasi tartışmaların Meclis dışına çıkarak yaygınlaşmasıdır. II. Dünya Savaşı’nın sonlarına doğru dış politik gelişmelerin iç siyasete yansısıyla, Enstitülerle ilgili milliyetçi-muhafazakâr kesim içerisinde Köy Enstitülerinin hedef alındığı görülmüştür. Eleştirilerin üçüncü kaynağını ise 1944 sonrasında gelişen muhafazakâr-milliyetçi bakış açıları oluşturmuştur. Muhafazakâr kesim ile liberal-sol çevrelerin çekişme süreci 1947’lerden itibaren Necip Fazıl Kısakürek, Eşref Edip, Peyami Safa ve Osman Turan gibi milliyetçilerin Köy Enstitüleri üzerinde yoğunlaştırmaya çalışmaları ile devam ederek hem siyasette hem de siyaset dışında bambaşka bir boyut kazanmıştır. Irkçılık-Turancılık Davası, Yücel-Öner Davası, bazı üniversite ve fakültelerdeki akademisyenlerin siyasi ve ideolojik çalışmalarını Köy Enstitüleri üzerinden yapmaları, Köy Enstitüleri eleştirilerine kaynaklık ederek, ideolojik kutuplaşmaya temel oluşturduğu ve tartışmaların ileriki zamanlara kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye’de köy-kent projelerinin hükümetlerin uzun süre iktidarlarını devam ettirmek için kullandıkları önemli bir yöntem olmuştur. Çünkü nüfusun önemli bir kısmı uzun bir süre kırsal kesimlerde ikamet etmiştir. II. Dünya Savaşı’nın bitimiyle birlikte gelişmiş ülkeler sanayileşmeye daha da önem vererek tarım ve hayvancılığının gelişmesinin sanayileşmeye bağlı olduğunu düşünmüşlerdir. Ayrıca

tarımsal alanlarda birim alandan en çok verimin kırsal kesim nüfusunun azaltılması ve toprakların bölünmeden bütünleştirilmesine bağlı olduğunu düşünerek köy projelerinden şehir projelerine dönmüşlerdir. 1949' yılından itibaren Türkiye'de köyden şehirlere göç hareketinin başlaması ve 1950'lerden itibaren artan sanayileşme ile köylüyü köyde tutma amacını taşıyan bu projenin toplumsal geçerliliğini kaybettiği görülmüştür. Çünkü Köy Enstitüleri Projesi hazırlanırken, köylünün her dönemde statik olacağı var sayımı ile hareket edilmiştir. Türkiye'de hükümetler gelişmiş ülkelerdeki değişimi göremeyerek, hala köycülük projelerine ağırlık vermişlerdir. Köylere yatırım yapılmakla nüfusun köylerde tutulacağı ve hayvancılığın gelişeceği zannedilmiştir. 'Köy-Kent ve Tarım-Kent' projeleri uzun süre Türk siyasetini meşgul etmiştir. Dünyadaki 'köy-kent' projelerindeki değişikliklerle birlikte artan hızlı sanayileşme Türkiye'de 1946-1950 arasında birçok alanda etkisini göstermiştir. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle birlikte, sanayileşme, köyden kente göç hareketi ile köylerin boşalması Köy Enstitülerini olumsuz etkilemiştir. Zira Demokrat Parti iktidarında Köy Enstitülerinin İlköğretmen okullarına dönüştürülmelerinin en temel nedeni, bu sistemle yetiştirilen öğretmenlerin çok küçük bir kısmının yüksek Köy Enstitüsüne giderek idareci olabilecek olması, bunun dışında başka bir devlet memuru kadrosuna geçmeden 20 yıl köylerde öğretmenlik yapacak olmalarıdır. Bu durum yetenekli öğrencilerin önünü kesip, daha fazla eğitim alarak daha yüksek devlet görevlerine gelmelerini engellemiştir. Enstitülerle köy halkını eğitim yoluyla kalkındırarak öğretmen yetiştirilememiş, buradan mezun olanlar yine köylere hapsolmuşlardır. Ayrıca Demokrat Partili Siyasetçilere göre Enstitüler, değişik ideolojileri savunan devlet adamı, bürokrat ve edebiyatçılar tarafından kullanılarak, kendi düşünce yapılarının meşrulaştırılmasında kullanılmıştır. 1953-1957 arasında yapılan ilköğretim çalışmalarının tamamlanamaması ve 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile yaşanan siyasi istikrarsızlıklar eğitim çalışmalarını olumsuz etkilemiştir. 1961'de hazırlanan '222 Sayılı yeni İlköğretim Kanunu' ise Türkiye'nin ilköğretim alanında uzun süre uygulanacak yeni sistemini belirlemiştir. Böylece Köy Enstitüsü ve köye öğretmen götürme tartışmaları sona ermiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler ve Kütüphaneler

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşiv ve Kütüphanesi

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Kütüphanesi

Milli Kütüphane Arşiv ve Kütüphanesi

Türk Tarih Kurumu Arşiv ve Kütüphanesi

Resmi Yayınlar

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, Devlet Matbaası, İstanbul, 1931

C.H.P. IV. Büyük Kurultayı Görüşmeler Tutulgası, Ulus Basımevi, Ankara, 1935

Düstur, 3. Tertip, C. V, Ankara Devlet Matbaası, Ankara, 1924

Düstur, 3. Tertip, C. XXI, Ankara Devlet Matbaası, Ankara, 1940

Düstur, 3. Tertip, C. XXIII, Ankara Devlet Matbaası, Ankara, 1942

Meclis-i Mebusan Zabıtları

Resmî Gazete

TBMM Meclis Zabıtları

Kitaplar

Akpolat, Yıldız; **Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi**, Erzurum, 2008.

Aksoy, Cahide İleri; **Babam Tevfik İleri: I**, Ankara, 1997.

Akyol, Hüseyin; **Türkiye’de Sol Örgütler**, Ankara, 2010.

Akyüz, Yahya; **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan 1982’ye**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1982.

_____; **Atatürk ve 1921 Eğitim Kongresi: Cumhuriyet Döneminde Eğitim**, Devlet Kitapları, İstanbul 1983.

_____; **Başlangıçtan 2001’e Türk Eğitim Tarihi**, Genişletilmiş sekizinci basım, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım Limited Şirketi Yayınları, 2001.

_____; **Türk Eğitim Tarihi**, Alfa Kitabevi, İstanbul 2001.

Altıncı Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar), Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara 1957

Altunya, Niyazi; **Köy Enstitüsü Sistemi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2010.

Apaydın, Talip; **Köy Enstitüsü Yılları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1983.

Apaydın, Talip, Aydoğan, Mehmet, Altunya, Niyazi, **Dünyaya Örnek Bir Eğitim Uygulaması Köy Enstitüleri**, Tües Yayınları, İstanbul, 2000.

Arayıcı, Ali; **Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri**, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999.

Arman, Hürrem; **Piramidin Tabanı**, İş Matbaacılık, C.1, Ankara, 1969.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1918–1980)**, Ankara 1988.

Arslan, Zühtü, **Türk Parlamento Tarihi: TBMM XI. Dönem (1957-1960)**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 156, C. III, TBMM Basımevi, Ankara 2013.

Asım Us'un Hatıra Notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü devirlerine ait seçme fıkralar; Vakıf Matbaası İstanbul 1966.

Atabay, Mithat; **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, C. IV, İstanbul 2002

Ataöv, Türkkaya; **Amerika-NATO ve Türkiye**, İleri Yayınları, İstanbul 2006.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I; Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2006

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II; Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1997.

Atılğan, Gökhan; **Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007.

Aydemir, Şevket Süreyya, **İkinci Adam, II**. C.ilt, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1968.

Aydın, Baha Mutlu; **Köy Enstitüleri ve Toplum Kalkınması**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.

Aydoğan, Mustafa; **Köy Enstitüleri: Amaçlar İlkeler Uygulamalar**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Barutçu, Faik Ahmet; **Siyasi Hatıralar 1939-1954**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977.

Başar, Ahmet Hamdi; **Atatürk'le Üç Ay**, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını No:155, Ankara, 1981.

Başar, Erdoğan; **Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920 – 1960)**, MEB Yayınları, İstanbul, 2004,

Başaran, Mehmet; **Köy Enstitüleri: Özgürleşme Eylemi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

Başaran, Mehmet; **Tonguç Yolu, Köy Enstitüleri: Devrimci Eğitim**, Varlık Yayınları, İstanbul, 1974.

Batır, Betül; **Geleneksel Eğitimden Çağdaş Eğitime Türkiye'de İlköğretim (1908-1924)**, Elif Kitapevi, İstanbul 2010.

Bayram, Cezmi; **Köy Enstitüleri: Bir MasalınTahlili**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2020

Beals, Lester; **Rehberliğin Lüzumu Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, 1956.

Berkes, Niyazi; **Unutulan Yıllar**, Yayına Hazırlayan Ruşen Sezer, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

Beşinci Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Esasları, Komisyon Raporları, Konuşmalar), Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara 1953

Bila, Hikmet; **CHP (1919–1999)**, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 1999.

Bila, Hikmet; **CHP Tarihi 1919-1979**, Doruk Matbaası, Ankara, 1979.

Binbaşoğlu, Cavit; **Türk Eğitim Tarihi: Başlangıçtan Günümüze**, Anı Yayıncılık, Ankara 2009.

1948 İlkokul Programı; Millî Eğitim Matbaası, İstanbul 1948.

Birinci Maarif Şûrası (17-29 Temmuz 1939): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar; Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara 1939.

Boratav, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002**, İmge Yayınları, Ankara 2003.

Boratav, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005**, İmge Yayınevi, Ankara, 2006.

Bütçe Görüşmelerinde ve Milli Eğitim Şuralarında Köy Enstitüleri (1935-1954);
Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, 2010.

Costet, M.; **Türkiye’de Meslek Okulları Hakkındaki Rapor**, MEB Yayınları, 1956.

Coşkun, Alev; **Hasan Âli Yücel Aydınlanma Devrimcisi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2013.

Çeçen, Anıl; Halkevleri: **Atatürk’ün Kültür Kurumu**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Çetik, Mete; **Üniversitede Cadı Kazanı: 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav’ın Müdafaası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

Çıkar, Mustafa; **Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1997.

Darendelioğlu, İlhan; **Türkiye’de Milliyetçilik Hareketleri: Toplantılar, Mitingler, Nümayişler, Cemiyetler, Basın**, Toker Yayınları, İstanbul 1968.

Dayar, Bülent; **Siyasal Bilime Giriş**, Ankara Üniversitesi SBF Yayını No: 251, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.

Değer, Mehmet Emin; **Oltadaki Balık Türkiye: Oltadaki Balık Türkiye: Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke**, İstanbul Otopsi Yayınları 2004.

Dent, H.C.; **Kasaba, Köy ve Kır Halkının Koleji**, Longsman Green And Co. LTD, London 1946.

Dickerman, Watson; **Türkiye’de Halk Eğitimi Hakkında Rapor 1951**, MEB yayınları, Ankara 1956.

Dirican, M. Rahmi; **Köy Enstitüleri Kanalıyla Toplum Kalkınması ve Köyde Sağlık**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar); Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1949

Edip, Eşref; **Kara Kitap**, Yayıma Hazırlayan Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul 2012

Ekinci, Yusuf; **Hükümet ve Siyasi Parti Programlarında Milli Eğitim (1920-2007)**, Ankara, 2007.

Erer, Tekin; **Türkiye’de Parti Kavgaları**, C. I-III, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul, 1963.

Eroğul, Cem; **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970.

Ertan, Temuçin Faik; **Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, (Kadri Unat, 12. Bölüm Atatürk Sonrası Türkiye), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2011.

Eyüpoğlu, Sabahattin; **Köy Enstitüleri Üzerine**, Yenigün Yayıncılık, İstanbul 1979.

İrkçılık-Turancılık, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Maarif Matbaası, Ankara 1944.

Gazalçı, Mustafa; **Köy Enstitülerinin Meclis Süreci: (Kuruluş, Gelişme, Karalama, Kapanış ve Sonrası)**, Bilgi Yayınevi, 2019.

Gedikoğlu, Şevket; **Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri**, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1971.

_____; **Kemalist Eğitim İlkeleri Uygulamalar**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978.

Giritlioğlu, Fahir; **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisinin Mevkii**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1965.

Goloğlu, Mahmut, **Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Kalite Matbaası, Ankara 1974.

_____; **T.C. Tarihi IV 1946-1950 Demokrasiye Geçiş**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

Hacıbrahimoğlu, Işıl Çakan; **Cumhuriyet ve Hümanizma Algısı**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

İlköğretim Kanun Tasarısı: Millî Eğitim Bakanlığı V. Milli Eğitim Şurası Dökümanları; No: 16, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1953.

İkinci Maarif Şûrası (15-21 Şubat 1943): Çalışma Programı, Raporlar, Konuşmalar; Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara 1943.

İnan, M. Rauf; **Bir Ömrün Öyküsü 2, Köy Enstitüleri ve Sonrası**, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1988.

Kabacalı, Alpay; **Türk Basımında Demokrasi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1994.

Kanat, H. Fikret; **Milliyet İdeali ve Topyekûn Milli Terbiye**, Ankara, 1942.

Kantarcıoğlu, Selçuk; **Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür**, Kültür Bakanlığı Yayınları:730, Ankara 1998.

Kaplan, Mehmet; **Atatürk Devri Fikir Hayatı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, C.I, Ankara 1981

Karpat, Kemal; **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul, 2010.

Kaya, Yalçın; **Köy Enstitüleri**, Tıglat Matbaası, C.I, İstanbul 2001.

Kısakürek, Necip Fazıl; **Hesaplaşma**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2007.

Kısakürek, Necip Fazıl; **Türkiye’de Kominizma ve Köy Enstitüleri**, Doğan Güneş Yayınevi, İstanbul, 1963.

Kısakürek, Necip Fazıl; **Makalelerim 3**, Büyük Doğu Yayınları, Yayına Hazırlayan Suat Ak, II. Baskı, İstanbul, 1995.

Kısakürek, Necip Fazıl; **Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık**, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2007.

Kirby, Fay; **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, İmece Yayınları, 1961.

_____; **Türkiye’de Köy Enstitüleri**, Çeviren Niyazi Berkez, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010.

Koç, Nurgün; **Türk Kültür Tarihi İçerisinde Köy Enstitüleri**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Koçer, Hasan Ali; **Eğitim Sorunlarımız Üzerine İncelemeler, Düşünceler**, Ankara 1975.

Köklügiller, Ahmet; **Köy Enstitüleri: Nedir, Ne Değildir**, IQ Kültür-Sanat Yayıncılık, 2015.

Köy Enstitüleri ile İlgili Yönetmelik ve Resmi Yazılar; Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara 2005.

Köy Enstitüleri ile İlgili Yasalar; Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, C.I, Ankara 2000.

Köy Öğretmenleri İçin Öğretim Kılavuzu: İkinci Yıl; Ziraat ve Maarif Vekilliği Yayınları Devlet Basımevi, İstanbul, 1939.

Maarif Vekâleti: Köy Enstitüleri; Cilt 1-2, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2003.

Maaske, Roben J.; **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Hakkında Rapor,** MEB Yayınları 1955.

Makal, Mahmut; **Köy Entitüleri ve Ötesi,** Çağdaş Yayınları, İstanbul 1979.

Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyonun Raporu; Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1960.

Meşe, Ertuğrul; **Komünizmle Mücadele Dernekleri,** İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2017.

M. Şeyh Nafi; **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı,** Yayına Hazırlayan M. Ergün, T. Duman, S. Arıbaş, H. Dilaver, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 2002.

Müftüoğlu, Mustafa; **Çankaya’da Kâbus,** Yağmur Yayınları, İstanbul, 1944.

XIX. Milletlerarası Eğitim Konferansı, Çeviren: Mehmet Arslantürk, Maarif Basımevi, İstanbul, 1957.

Oğuzkan, Turhan; **Türkiye Cumhuriyeti’nde Halk Eğitimi,** Maarif Basımevi, Ankara, 1956.

Oran, Baskın; **Türk Dış Politikası,** cilt 1, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.

Öğretmen Yetiştirme Komitesi Raporu ve On Yıllık Plan: Millî Eğitim Bakanlığı VII. Millî Eğitim Şûrası Dokümanları; Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961.

Öymen, Altan; **Değişim Yılları,** Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

- Özalp, Reşat ve Ataünal, Aydoğan; **Milli Eğitimde Kongreler ve Şuralar: Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi**, Devlet Kitapları, İstanbul 1983.
- Özdoğan, Günay Göksu; **Turan”dan “Bozkurt”a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Özgen, Bekir; **Çağdaş Eğitim ve Köy Enstitüleri**, Final Matbaacılık, İzmir, 2002.
- Özkan, Salih; **Türk Eğitim Tarihi**, Nobel Yayınları, Ankara 2008.
- Öztürk, Cemil; **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, TTK Ankara 1996.
- Öztürk, Cemil; **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, Marmara Ünşiversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.
- Öztürk, Kazım; **Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem 1950-1954, C. IV**, TBMM Vakfı Yayınları No: 23, TBMM Basımevi, Ankara 2000.
- Pamuk, Şevket; **Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2015.
- Pilavoğlu, Kemal; **Komünizme Hücum**, Güney Matbaası, Ankara 1949.
- Rufi, John; **Türkiye’de Orta Öğretim, Müşahedeler, Problemler ve Tavsiyeler**, MEB Yayınları, 1956.
- Safa, Peyami; **Sosyalizm, Marksizm, Komünizm**, Ötüken Yayınları İstanbul 1979.
- Sakaoğlu, Necdet; **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.
- Sançar, Nejdet; **İnönü ile Hesaplaşma**, Ankara, 1973.
- Sander, Oral; **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Kitabevi, İstanbul 2007.
- Semerci, Bekir; **Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri**, Afa Matbaacılık, İstanbul 1989.
- Serdengeçti, Osman Yüksel; **Mabetsiz Şehir: Serdengeçti 1**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
- Sinanoğlu, Suat; **Türk Hümanizmi**, TTK Ankara 1988.

Soysal, M. Emin; **Köy Enstitülerinin Tarihçesi ve Kızılçullu Köy Enstitüsü**, Bursa Yeni Basımevi, 1943.

Tanör, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004.

Teknik Öğretim Çalışmaları (Özet): 1946-1956; Maarif Basımevi, Ankara 1956.

Tokgöz, Erdinç; **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)**, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004.

Tomkins, Ellsworth; **Türkiye Cumhuriyeti Orta Dereceli Okullarda Organizasyon, İdare ve Teftiş**, MEB Yayınları, 1956.

Tonguç, İsmail Hakkı; **Canlandırılacak Köy**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1947.

_____ ; **Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy**, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara, 1998.

_____ ; **İlköğretim Kavramı**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1946.

Tunaya, Tarık Zafer; **Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)**, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1952.

Turan, Osman; **Türkiye'de Siyasi Buhranın Kaynakları**, İstanbul, 1970.

Turan, Şerafettin; **Türk Devrim Tarihi**, Bilgi yayınları, Ankara, 1999.

Türen, Ahmet Özgür; **Köy Enstitüleri Dosyası: Türk Rönesansı**, Destek Yayınları, 2018.

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II; Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.

Türkoğlu, Pakize; **Tonguç ve Enstitüleri**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

Uran, Hilmi; **Meşrutiyet-Tek Parti-Çok Parti Hatıralarım 1908-1950**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.

Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (Çalışma Programı, Komisyon Raporları, Konuşmalar); Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1946

Ülken, Hilmi Ziya; **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014

Wofford, Kate V.; **Türkiye’de Köy İlkokulları Hakkında Rapor**, MEB Yayınları, 1952.

Yenal, Oktay; **Cumhuriyet’in İktisat Tarihi**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

Yetkin Çetin; **Türkiye’de Tek Parti Yönetimi**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1983.

Yedinci Milli Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962); Çalışma Esasları, Konular ve Kararlar, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1962

Yücel Hasan Ali; **Bir Hakikat**, Cumhuriyet Yayınları, 14 Ocak 1957.

_____ ; **Hürriyet gene Hürriyet II**, T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara,1998.

_____ ; **İngiltere Mektupları**, TTK Ankara 1958.

Makaleler

Ahmet Tevfik; “*Darümualliminler-Çiftlik Mektepleri*”, **Yeni Mektep Dergisi**, 1328 Kanun-1 sani, Sayı 9. S 261-263.

Akagündüz, Ümit; “*II. Meşrutiyyet Yıllarında Köylü Eğitimi Üzerine Düşünceler*”, **CTAD**, Sayı 31, Yıl 2020. S 49-78

Akandere, Osman, Yıldız, Nihal; “*Köy Enstitülerinin İdeolojik Yapısı*”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. XVII, Sayı 35, Güz 2017, S 275-316.

Akçay, Kenan; “*Köy Enstitülerinde Öğretmen Öğrenci İlişkileri Üzerine*”, **Eğitim Mücadelesi**, sayı 6, Nisan 1980, S 72-76.

Akgün, Seçil; Uluğtekin, Murat; “*Misak-ı Maarif*” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi**, Yıl II, Sayı.3, Ankara 1989. S 285-349.

Arslan, Nebahat; “*Türk Eğitim Sisteminde Köy Enstitülerine Bir Örnek: Kars Cilavuz Köy Enstitüsü*”, **History Studies International Journal Of History** 4-1, 2012. S 1-17.

Ata, Bahri; “*The Influence of an American Educator (John Dewey) On The Turkish Educational System*”, **The Turkish Year Book**, Sayı 31 Ocak 2000. S 119-131.

Atagenç, İhsan Ömer; Toprak, Nuri Gökhan; “*Türk Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Anlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C. 12 Sayı 24, 2019. S 91-117.

Atsız, Nihal; “*Başbakan Saraçoğlu Şükri’ye Açık Mektup*”, **Orhun Dergisi**, Sayı 15, 1 Nisan 1944. S 1-4.

Aydın, Ayhan; “*Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması ve Öğretmen Yetiştirme Sorunu*”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, Sayı:15, yaz 1998. S 275-286.

Aydın, Bahtiyar; “*Köy Enstitülerini İnönü Neden Kapatma Kararı Almıştı?*” <https://turkiye.net/yazarlar/bahtiyar-aydin/koy-enstitulerini-inonu-neden-kapatmisti-1/>

Aysal, Necdet; “*Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü **Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 35-36, Mayıs-Kasım 2005. S 267-282.

Aytaç, Kemal; “*Köy Enstitüleri ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Değerlendirmeleri*”, **Sosyoloji Konferansları** No: 55-I, 2017. S 351-367.

Babahan, Ali; “*Bir Sosyal Politika Projesi Olarak Köy Enstitüleri*”, **Alternatif Politika Dergisi**, C.1, Sayı 2, Eylül 2009. S 194-226.

Babaoğlu, Resul; “*British Council, Köy Enstitüleri ve Savaş Ortamında Kültürel Diplomasinin Yollarını Aramak*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, C. 34, Sayı 1, 2019. S 23-48

Bahadır, Ziyet; “*Köy Enstitüleri*”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, c. XXVI, Ankara 2002. S 283-285

Balcı, Abbas; “*Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye’nin Nato’ya Giriş Denemeleri ve Türkiye’nin Nato’ya Girişi 1945-1960*”, Siirt Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 13, 2019. S 251-257.

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, “Öğretmeni Köyde Yetiştirmek Yanlıştır”, **Yeni Adam**, 17 İlkteşrin 1935. S 1-94.

Baskan, Atanur; Aydın, Ayhan; Madden, Tuğba; “Türkiye’deki Öğretmen Yetiştirme Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.15, Sayı 1, 2006. S 35-42.

Başar, Hatice; “*Satı Bey ve Eğitimle İlgili Görüşleri*”, **Değerler Eğitimi Dergisi**, C.I, Sayı 2, 2013. S. 47-67.

Bilecik, Sümeyra; “Eğitime Siyasi ve İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Köy Enstitüleri ve İmam Hatip Okulları”, Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi **Mütefekkir Dergisi**, C.III. Sayı VI, Aralık 2016. S 329-347.

Binbaşıoğlu, Cavit; “*Hıfzırrahman Raşit Öymen için*”, **Eğitim Hareketleri Dergisi**, C, XXIII, No:286, Ankara,1980.

Coşkun, Ufuk; “*Milli Eğitimi Esir Alan Anlaşma: Fulbrght*”, **Yörünge Dergisi**, Aralık 2017.<https://www.yorungedergi.com/2017/12/milli-egitimi-esir-alan-anlasma-fulbright/>

Çakmak, Fevzi; “*Kuruluşundan Kapatılışına Kadar Türkiye Büyük Millet Meclisi İçerisinde Köy Enstitülerine Yönelik Muhalefet*” Dokuz Eylül Üniversitesi **Çağdaş Türkiye Tarihi araştırmaları Dergisi**, C. VI/15, Güz, 2007. S 221-250.

Dönmez, Cengiz; “*Atatürk ve Harf İnkılabı*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 27, Sayı 79, 2011. S. 37-70.

Duran, Alev; “*Meşrutiyet Dönemi Eğitimdeki Yenileşme Hareketleri ve Cumhuriyet Dönemine Biraktığı Miras*”, **Cappadocia Journal of History and Social Science**, Volüme 8, April 2017. S. 62-77.

Edhem Nejad; “*Dâru’l-Mualliminler-Ziraat-Askerler*”, **Sebilürreşad (Sırat-ı Müstakim)**, C.5, Sayı 122, 5 Ocak 1911. S 294-303.

Efendioğlu, Akın; Güner, Hasan Berkant; Arslantaş, Ömer; “*John Dewey’in Türk Maarifi Hakkında Raporu ve Türk Eğitim Sistemi*”, **I. Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi Bildirisi**, Balıkesir Üniversitesi Necati Bey Eğitim Fakültesi 13-15 Mayıs 2010. S. 52-59.

Ergün, Mustafa; “*Atatürk Döneminde Öğretmen Yetiştirme*”, **Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu**, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 2006. S 215-224.

Giorgetti, Filiz Meşeci; Batır, Betül; “*İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı Döneminde Eğitim Politikaları*”, İstanbul Üniversitesi **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi**, Sayı 13-14 yıl 2008. S 27-56.

Gök, Salhadin; “*Tek Parti İktidarı Döneminde Basın Muhalefeti: Millet Dergisi Örneği*” **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Erzurum, Sayı,41, 2009. S 351-384.

Gözütok, F. Dilek; “*Türkiye'de Program Geliştirme Çalışmaları*”, **Milli Eğitim Dergisi**, sayı 160, 2003. S 44-64.

Güncör, Cumhuriyet, Demir, Cennet Güloğlu; “*5/1/ 1961 Tarih ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifine Yönelik Basında Yer Alan Görüşlerin İncelenmesi*”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017. S 1425-1452.

Gürsel, Ömer; “*Cumhuriyetin İlk Yılların Bir Eğitim Modeli Köy Enstitüleri*”, **Birinci İnşaat Mühendisliği Eğitimi Sempozyumu**, Antalya, 2009.

Hacısalihioğlu, Fuat; “*Anadolucu Tarih Yazımı*” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. VIII, Sayı 40, 2015, s. 255. S. 253-266.

Kapluhan, Erol; “*Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri*”, **Marmara Coğrafya Dergisi**, Sayı 26, Temmuz 2012. S 172-194.

Karabağ, Gülin Karabağ; “*Köy Enstitülerinde Tarih Eğitimi*”, **Gazi Eğitim Dergisi**, sayı 5, yıl 2009. S 1515-1529.

Karagözoğlu, Galip; “*Atatürk'ün Eğitim Savaşı*”, **Atam Dergisi**, C. II, Sayı 4, T.T.K. Ankara 1985.

Karakök, Tunay; “*Menderes Döneminde Türkiye'de Eğitim*”, **Yükseköğretim ve Bilim Dergisi**, C. I Sayı II Ağustos 2011. S 89-97.

Kılı, Zeynep, Güven, Sema; “Milli Eğitim Şuralarında Alınan Kararların İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 10 Sayı, 53, Samsun yıl 2017. S 587-599.

Kılınç, Ali Çağatay; “Bir Kitap İncelemesi: Köy Enstitüleri: Bir Masalın Tahlili”, **Türk Yurdu Dergisi**, Sayı 403 Yıl 110, Mart 2021.

Marım, Yüksel, Sam, Rıza; “1950-1960 Arası Amerikalı Uzman Raporları Bağlamında Türk Eğitim Sistemine Çizilen Yol Haritası”, **Kaygı Dergisi**, Sayı 30 2018. S 11-30.

Meşe, Ertuğrul; “Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı”, **Asya Studies- Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, Asya’dan Avrupa’ya Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 1, 2017. S 83-95.

Öztekin, Hülya; “1944 Irkçılık-Turancılık Davası ve Basındaki Tartışmalar”, **Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi**, C.11 Sayı.1, 2018. S 212-236.

Richter, Klaus; “Post-War Agrarian Economic Policies (East Central Europe)”, **International Encyclopedia Of The First World War**, January 2017. S 1-11.

Şeren, Mehmet; “Köye Öğretmen Yetiştirme Yönüyle Köy Enstitüleri”, Gazi Üniversitesi, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, c.28, Sayı 1 2008. S 203-226.

Taşdemirci, Ersoy; “Hasan Ali Yücel’in Türk Milli Eğitimine Hizmetleri”, **100. Doğum Gününde Hasan Ali Yücel**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

Taşkın, Yüksel; “Anti-komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce**, C.4, Milliyetçilik, İstanbul İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Tekeli, İlhan; “Milli Eğitimden Bir Hasan Ali Yücel Geçti”, s. 60 https://www.academia.edu/30353435/M%C4%B0LL%C4%B0_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0MDEN_B%C4%B0R_HASAN_AL%C4%B0_Y%C3%9CCEL_GE%C3%87T%C4%B0. Erişim tarihi 30.11.2019

_____; “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C. III, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.

Türkmen, İsmet; “Rural Revitalization and the Village Institutes Experience in Turkey (1940-1954)”, **European Journal of Multidisciplinary Studies**, September-December Volume 2, Issue 6, 2017. S 17-22.

Uçar, Fuat; “Türk Siyasal Hayatında İktidarların Dil ve Sanat Politikalarına Bir Örnek: Milliyetçi Cephe Hükümetleri Dönemi”, **Asya’dan Avrupa’ya Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 2, 2017. S 17-25.

Uysal, Sayit; “Sınıf Öğretmeni Yetiştiren Yükseköğretim Kurumları ve Bu Kurumlarda Uygulamaya Konulan Sanat Eğitimi Ders Programları”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, c.11, No:1, Mart 2003. S 121-130.

Candan Ülkü; “Sanat Eğitimi, Sanat ve Köy Enstitüleri”, **Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, c-4, Sayı 20, 2008. S 37-45.

Üstüner, Mehmet; “Geçmişten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Öğretmen Yetiştirme ve Günümüz Sorunları”, **İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C.5, Sayı:7, Bahar 2004.

Yıldız, Selim; “Türk Milliyetçilerinin Gözünden Köy Enstitülerine Genel Bir Bakış”, <http://yenidusunce.com.tr/gundem/y1107->

[Turk Milliyetçilerinin Gözünden Köy Enstitülerine Genel Bakış.html](http://yenidusunce.com.tr/gundem/y1107-Turk-Milliyetcilerinin-Gozunden-Koy-Enstitulerine-Genel-Bakis.html), [Erişim Tarihi, 01.07.2019.](#)

Sürelî Yayınlar

A-Gazeteler

Akşam Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Denizli Gazetesi.

Devrim

Milliyet

Son Söz Gazetesi

Tan Gazetesi

Tanin Gazetesi

Ulus Gazetesi

Vakit

Vatan Gazetesi

Yeni Sabah Gazetesi

Zafer Gazetesi

B-Dergiler

Köy Enstitüleri ve Koç Federasyonu-İç Yüzleri (Komünizme ve Komünistlere Karşı Türk Basını)

Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi

Milli Yol Dergisi

Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Dergisi

Tezler

Akdoğan, Esra Mindivanlı; **Köy Enstitülerinde Eğitim Anlayışı ve Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi Öğretimi**, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2016.

Alp, Hayrünnisa; **Tevhid-i Tedrisat'tan Harf İnkılabına İlköğretim (1924-1928)**, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Ateş, Ahmet Emre; **1940-1946 Yılları Arasında Türkiye'de Köylü Eğitimi: Ulus-Devlet İnşasında Köy Enstitülerinin Yeri**" İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

Bahadır, Ziyet; **Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sivas, 1994.

Çakmak, Fevzi; **Bursa Yerelinde Cumhuriyet Halk Partisi (1946-1960)**, Uludağ Üniversitesi, Sosyal. Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Bursa, 2012.

Çınar, Metin; **Anadoluculuk Hareketinin Gelişimi ve Anadoluçular ile Cumhuriyet Halk Partisi Arasındaki İlişkiler (1943-1950)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Dinç, Sait; **Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923 – 1960)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.

Erkek, Mehmet Salih; **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Eğitim Sistemindeki Gelişmeler ve Ethem Nejat Bey**, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2009.

Esen, Serkan; **Köy Enstitüleri**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kilis 2013.

İlgaz, Deniz; **Köy Enstitüleri ve Kemalizm İdeolojisi**, Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ABD Doktora Tezi, İstanbul, 1995.

Kapluhan, Erol; **Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği Köy Enstitüleri**, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Şahin, Mustafa; **Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Uygulamalarında Yabancı Uzmanların Yeri (1923-1960)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, İzmir 1996.

Ansiklopedi ve Sözlükler

Büyük Larousse: Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Yayınları, İstanbul 1986.

İslam Ansiklopedisi; Köy Enstitüleri Maddesi, TDV Yayınları, C. XXVI, Ankara 2002.

İnternet Kaynakları

---<https://www.borsagundem.com/haber/bakan-ziya-selcuktan-samimi-aciklamalar/1357716>

--CHF.-Cumhuriyet Halk Fırkası 4. Büyük Kurultayı Parti Programı. 1935, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=SIYASI PARTI

YAYINLARI&pdemirbas=197000602. 20.06.2015' den alınmıştır. Erişim tar. 29.10.2018

--<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-cumhuriyeti-hukümetleri-134271>

Erişim Tarihi 09.01.2019

--<http://web.inonu.edu.tr/~efdergi/Ustuner.htm>.

--TBMM (2012). 5/1/1961 Tarihli ve 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi. (Http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0358.pdf)

--https://www.youtube.com/watch?v=PoSXcU_pL8- Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Topluluğunun hazırladığı 'Köy Enstitüleri: Ali Efe Anlatıyor' Programı, Erişim Tarihi 01.01. 2019

Ekler Listesi:

EK-1 Sözlü Tarih Çalışması

EK-2 Elâzığ Milletvekili Ö. Faruk Sanaç'ın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Hakkında Verdiği Soru Önergesi

EK-3 EK-3 Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin Elâzığ Milletvekili Ö. Faruk Sanaç'ın Soru Önergesine Verdiği Cevabi Konuşması

EK-4 Köy Enstitüleriyle İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi 6234 Sayılı Kanun

EK-5 'İlköğretim Seferberliği Hızla Yürüyor' Mümtaz Faik FENİK / Zafer Gazetesi: 26 Nisan 1953

EK-6 Dün Bir Bayram Günü İdi: Hasan Ali Yücel / Cumhuriyet- 18 Nisan 1954

EK-7 Irkçılık ve Turancılık: Akşam Gazetesi 9 Mayıs 1944

EK-8 DP Hükümeti Görüşünü Yarın Açıklayacak, Milliyet 10.01.1952

EK-9 İnönü "Ümitler Artıyor, Dedi": Milliyet, 15.08.1959

EK-10 İnönü, Köy Enstitülerinin Kurulmasına Taraftar: Milliyet 13.12.1961

EK-11Ecevit: "Devrimci Parti Kendini Eleştirmeli": Milliyet, 19.04.1970

EK-12 Köy Enstitüleri Diploma Örneği

EK-13 Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nün Van Muradiye Öğretmenlerinden Cemalettin Çelik'in Mektubunda Bahsettiği Konu Hakkında 22 Mart 1950 Tarihli Yazısı

EK- 14 Van-Muradiye Öğretmenlerinin Başbakan Adnan Menderese Yazdıkları Mektup

EK-15 Ek 14'in Devamı

EK- 16 İnönü Köy Enstitülerine Yazık Oldu, Milliyet 30.01.1970

EK-17 Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Konya Ereğlisi "İvris Köy Enstitüsü"nü ziyareti

EK-18 Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes bir devlet töreninde

EK- 19 Hasan Ali Yücel ve Abdülhak Hamid Dolmabahçe Sarayı'ndaki Dil kurultayına Gelirken

EK-20 Maarif Vekili Hasan Ali Yücel emekliye ayrılan öğretmenlerin çayında

EK-21 Özgeçmiş

EKLER:

Ek-1 Sözlü Tarih Çalışması

“KÖY ENSTİTÜLERİ’NİN YAŞAYAN ÇINARLARI”

16.11.2019 Tarihinde, Yozgat İli Sorgun İlçesi’nde ikamet eden 1954 Pazarören (Kayseri Pınarbaşı) Köy Enstitüsü mezunlarından Doğan Özmen, Şakir Arslan ve Mehmet Bostancı ile Köy Enstitüleri hakkında sözlü tarih çalışması yapılmıştır. Şakir Arslan ve Mehmet Bostancı, yaş ve hastalık durumundan dolayı çok fazla konuşamamış olup, yöneltilen sorulara verilecek cevaplar için Doğan Özmen’i temsilci olarak seçmişlerdir. Yöneltilen açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara müdahale edilmemiştir. Bu çalışmada, Köy Enstitülerine kayıt, verilen eğitim, etütler, öğretmen tutumları, günlük yaşantılar, çevrenin enstitülere bakış açısı ve etkileşimi konularında gerçek kişilerin hafızalarına yer etmiş olan yaşantılar ortaya konulmuştur.

1-ÇINARLARI TANIYALIM

- Adınız, soyadınız, doğum tarihiniz ve doğum yeriniz, Mezun olduğunuz Enstitü ve yeri hakkında bilgi verir misiniz?

-Çınarlar Anlatıyor:

Adım Doğan soyadım Özmen. 1935 Sorgun İlçesi Aşağıcumafakılı Köyü doğumluyum. Kayseri Pınarbaşı Pazarören Köy Enstitüsünden 1955 yılında mezun oldum. Adım Mehmet Bostancı 1934 Yozgat Sorgun Doğumluyum. 1955 Kayseri Pınarbaşı Pazarören Köy Enstitüsünden mezunum. Ben de Şakir Arslan. 1935 Yozgat Sorgun Doğumluyum. 1955 Kayseri Pınarbaşı Pazarören Köy Enstitüsünden mezunum.

2-PAZARÖREN’E GİTMEK ve ENSTİTÜ’YE KAYIT

-Okula nasıl başladınız?

-Çınarlar Anlatıyor:

Ben Doğan Özmen ve bu arkadaşlarım okula sınav ile girdik. Sorgun Yeşilyurt İlkokulunda okuyorken şimdiki Bahadın köyünden bir ekip gelip bize bazı sorular sorup, bilenleri alıp götürdüler. Köylerin birçoğunda okul yoktu. Ağabeyilerimizi yani bizden önceki kişileri Gedikhasanlı köyünde okudukları sırada alıp Pazarören’e götürdüler. O zamanlar imtihan yoktu, bu ilk gidenleri hemen öğretmen yaptılar. Askerliğini çavuş (subay) olarak yapanlar döndüklerinde eğitmen yapıldılar. Benim babam da eğitmendi. Askerliğini çavuş olarak yapmıştır. 1939 yılında 9 aylık bir kurstan sonra (Eğitmen kursu) Pazarören’de eğitmen olarak göreve başladı. Burada 3. Sınıfı bitirinceye kadar babam benim öğretmenimdi. 3. Sınıftan sonra 1948’de 3 sınıflı olan okullar 5’ e çevrildi. Benim sonraki öğretmenim Hamdi İçduygu idi. Sınavlara girdik, köy

enstitülerine kabul edilmek için mutlaka köy kökenli olmak gerekiyordu. Köy okullarından mezun olmak gerekiyordu. Buraya geldik, hatta soruları hiç unutmam. Şişman adam mı daha iyi yüzer zayıf adam mı? Niçin diye bir soru çıktı. Bir de Atatürk 23 Nisan'ı niye çocuklara armağan etti? Yani iki soruyu hatırlıyorum gerisini hatırlamıyorum. Sorgun genelinden 8, 9 kişi okula (Pazarören) gittik. Benim esas doğumum 1935,

-Kaç yaşındaydınız buradan ayrıldığınızda?

-Çınarlar Anlatıyor:

Şakir Arslan: 14 yaşındaydım. Doğan Özmen, hemen hemen aynı yaştaydık, oraya gittim fakat doğum tarihim resmi olarak 1940 idi. 40 olunca 9 yaşında olduğum görülüyordu. Beni önce almadılar. Tekrar buraya geldim. O günün ulaşım şartları nasıl da zordu. Bekleyeceksin, bekleyeceksin Yozgat' a bir kamyon bulacaksın, ondan sonra otobüs, taksi filan yok tabii, ondan sonra Yerköy' e gideceksin saat 23' e kadar bekleyeceksin. 23'te trene binip Kayseri'ye, oradan da bir kamyonu binip Pazarören'e gideceksin, böyleydi. Neyse bu arada yaşamın büyütülmesi için babam mahkemeye başvurdu. Hâkim, benim hangi amaçla yaşamı büyüttüreceğimi bildiği için durumu şahide sordu. O da valla hâkim bey, işte harman zamanıydı, oturuyorduk, bir çocuk geldi merhaba Şevket Efendi çocuğunuz oldu, gözünüz aydın falan filan dedi. Hâkim de günlerden Cuma mı idi? Deyince hep beraber güldüler. Yani beni 40'tan 37'ye indirdiler. Daha fazla olmuyormuş yani. 4 yaş filan düşünüyorduk, yükseltilmiyormuş. Öyle gittik. 6 yıl okuduk. Bize elbise verdiler. Tek tip kıyafetti.

-Neler vardı, bu elbiseler içerisinde?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Ceket, pantolon, şapka vs. önce hamama götürüldük, okulun hamamında yıkandıktan sonra elbiselerimizi giydik. Sınıflarımıza gittik. Aşağı yukarı 35-40 kişi falandık. Öğrenci sayısı 900-1000 civarındaydı. Bizim kütüphanemiz de vardı, sinemamız da. Çamaşırhanesi, yatakhane, yemekhanesi vardı. Yani gayet biz gittiğimizde oradaki ağabeylerimiz bizi yormadı. 1940 ve 42'lerde gidenler hep okulun inşaatlarında çalışmış, yemek yediğimiz yemekhane, yattığımız yatakhane hep onların emeğiyle meydana getirilmiş, çalışmışlar ustalar da vardı onlar taş, çimento taşımışlar filan. Yani hazırda konduk. Bütün enstitüler hemen hemen böyleymiş. Önce şunu söyleyeyim sana, okuyacak durumda olanları Gedikhasanlı'da devletin yatılı okulunda okuyanları alıp götürdüler. Kızları zorla alıp götürdüler. Babaları vermek istemediler. Hatta babalarının çoğu kızlarının saçlarını ustura ile kestirdiler. Kelmiş gibi hastaymış gibi görüntü vermeye çalıştılar. Bedensel özürler kabul edilmiyordu. Neyse hatta, bizim bir Akif amcamız vardı, kızını iki defa kaçırdı okuldan. Devlet aldı tekrar götürdü. Sonra babası peşini bıraktı. Yoksa öğretmen olacaktı. Hayatı deşecek, ömrü uzayacaktı.

-Halk bu okullara o dönemde nasıl bakıyordu?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: o zamanlar kominizim falan pek yoktu, bilmezdik. Aileler çocuğundan pek ayrılmak istemiyordu. Güvenmiyorlardı. Kızı okula verirsem erkeklerle şu olur bu olur falan filan o şekilde düşüncelerle vermek istemediler.

Karma eğitim vardı. Halk daha yeni yeni alışıyor bu buna. Kızların yatakhanesi ayrı erkeklerin ki ayrı idi.

-Yemek yerken kız-erkek birlikteler miydi?

-Çınarlar Anlatıyor: Şakir Arslan: Yok kızların ki ayrıldı.

-Etütler, ders çalışma odaları da ayrı mıydı?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Dershanelerde nasıl bir işe, burada da hep beraberdik. Hatta diyeyim ki, köyden 3-5 tane erkek gitti. Onlardan yalnız bir tanesi kaldı. Çünkü 1940 II. Dünya Savaşı'nın en cafcıflı zamanıydı. Oraya gidenler de 14-15 yaşlarında genç, hareketli, devletin verdiği yemeklerle doymuyorlardı. Köyden buraya gelince aç kalacaklarını düşündüler. 1949'da biz yemek haneye giderken daha çok ekme almak için acele ederdik. Çünkü ekmeği üçe bölerlerdi. Bir parçasını verirlerdi. Ekmeğin üçte birinden hangisi daha büyükse onu almak için çabalarlıkdık.

-Yakınlardaki köylerden destek olmuyorlar mıydı?

-Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostan: Yok, köylü de perişandı zaten. Devletin tertemiz okulu, yiyeceği var içeceği vardı. Savaş yılları olduğu için, kâğıt 50 kuruşlar vardı. Adı Kadir olan bir ağabeyimiz vardı. Babası da Halil Hoca'ydı. İmam idi. Babasından gelen mektubu güneşe tutar içinde para görünüyorsa mektubu açar, yoksa yırtıp atardı.

3-ENSTİTÜLERDE YAŞAM

-Okuduğunuz okulda eğitim-öğretim ve gündelik yaşam ile ilgili bilgi verir misiniz?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Sabah kalkınca, içtima oluyorduk. Yemekhanelere gidiyorduk. Ders başlamadan önce meydana top sahasında tüm öğrenciler müzik eşliğinde hareket ederler, milli oyunlar oynardık.

-Te tür oyunlar vardı?

-Çınarlar Anlatıyor:

Şakir Bostancı: Harmandalı, Sarızeybek. Milli oyunları biz orada öğrendik. Ondan sonra herkes sınıfına giderdi. Öğleyn tabi kampana vardı, kampana çaldı mı yemeğe giderdik. Kampana çaldı mı yatakhaneye giderdik. Öyleydi. Mehmet Bostancı: onun dışında mesela akşam yemekten önce mütalaa olurdu. Yemekten sonra ikinci mütalaa da bir öğretmen başımızda olarak, dünya klasiklerini alır, o saatte bir kişi okur herkes onu dinlerdi. Ondan sonra onun eleştirisini yapardık. Böyle de bir uygulama vardı.

-Hangi tür kitaplardı? İsimlerini hatırlıyor musunuz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Şimdi halk tv'de kitaplar tanıtılıyor ya? Onların hepsi yani. Yani şu an da bile ünlü kitaplar. Ünlü yazarların kitaplarını okurduk yani.

-Hangi dersler vardı, kitaplar bulunuyor muydu, devlet gönderiyor muydu?

-Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı, Şakir Arslan: İki kişiye birtakım kitaplar veriliyordu. Ben benden önce gelip sınıfta kalan bir arkadaşım, Mustafa İncesu arkadaşım, ortak okuduk. O okumuyordu kitaplar sadece bana kalır diye onunla ortak olmuştuk. Mustafa İncesu, o yıl da sınıfta kalınca okuldan ayrıldı. İki sene üst üste kalanları ayırıyorlardı. Arıcılık, demircilik, yapıcılık, tamam mı yani temel bilgi dersleri dışında, bu derslerde vardı. O dersleri okuduk, sahaya iner uygulamasını yapardık. Demir nasıl dövülür, uygulamada her ders için yapıyordu.

-Her türlü alet, edevat var mıydı?

- Çınarlar Anlatıyor: Evet evet tabi ki vardı.

4-PAZARÖREN KÖY ENSTİTÜSÜ VE KÖY İLİŞKİSİ

-Mezun olduğunuz Enstitü'nün çevreyle ilişkisi hakkında neler söylersiniz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Örnek davranışlarda bulunuluyordu. Aşağı yukarı 5-10 km ilerde bir çiftlik vardı. Okulun çiftliği, çevreye örnek olacaktı. Ben hiç unutmam, 15-16 yaşında çiftliğin sürüsünü, sığır sürüsünü, yazıda bilmediğim otlaklarda göttüm, çok korkardım. Her kes bir hafta nöbet tutardı. Orada bir çiftlikte ne yapılması lazım geliyorsa, okulun belli bir saatinde onu bizzat uygulardık. Öğrendiklerimizi tatbik ederdik. Hatta ben başarılı bir öğrenciydim, demircilikten 4 aldım ama bu kötü bir nottu. Mesela 49-50'de de sınıfta birinci olana, başarılı olan öğrenci başarılı oldukları için herkesin önünde ödüllendirilirdi. İki sene başarılı oldum. Bir söz vardı, "Hülyasız yürek, petROLSÜZ lambadır söner" işte, Türkçe'nin o dersinde ben 'lamba' nın 'a' sını şapkasız yazdığım için öğretmenim bana 4 vermişti. O kadar dikkat edilirdi.

-Enstitüler amacına ulaşmış mıdır? (Köyün Sosyokültürel ve Ekonomik Hayatını Değiştirmiş midir?)

- Çınarlar Anlatıyor:

Mutlaka amacına ulaşmıştır. Köyün ekonomik, sosyokültürel ve eğitim durumunu değiştirmiştir. Vatandaşın tarım, ekonomi, eğitim, gelenek görenek gibi alanlarda tabu olarak gördüğü şeyler, enstitülerdeki öğretmenler sayesinde yıkılmıştır. Köylü uyandırılmıştır.

-Köy Enstitüleriyle Toprak Reformu ve Sanayileşmenin sağlanamadığı görüşünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Devlet, enstitülerden mezun öğretmen adaylarına tarla, çift-çubuk malzemeleri veriyordu. Öğretmen tüm ekipmanlarıyla köye örnek olmuştur. Köylüyü kalkındırmada, modern yöntemler kullanmada bilinçlendirmiştir. Mesela bizim Arif Baş diye bir arkadaşımız vardı. Öldü kendisi burada Bahadın Kasabasındandı. Sarıhamzalı köyünde öğretmenlik yaptı. Bu köyde kendi tarlasını örnek bir tarla haline getirmişti. Kendisi muhacir olup, Bulgaristan'dan buraya gelmiştir. Bu arkadaşı köylüler hep örnek almışlardır. O zamana kadar köylümüz sonbaharda buğday ekmeyi bilmez ve de

doğru bulmazdı. Çünkü ağır kış şartlarında ayazdan öleceği düşünülürdü. Babam bunun mücadelesini verdi. Babam kendisi çiftçilik yapmayı, bunu başkasına yaptıyordu. Köylünün tarlaları 1'e 5 verirken bizimki 1'e 10 veriyordu. Sonra köylü uyandı. Bu da enstitüler vasıtasıyla köylünün modern yöntem ve ekipmanlarla değişip sanayileştiğini göstermektedir. Çift-çubuk işlerinde bayağı bir dönüşüm sağlanmıştır.

-Köy halkı devlet tarafından pasif bir halde tutuldu, köylü bu yüzden örgütlenemedi görüşü hakkında neler söylersiniz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Evet doğrudur. Köylü devlet ve sistem baskısından dolayı bu okullara sahip çıkamadı. Maalesef çıkamadı. Çıksa kapanmazdı.

-Devlet, köylünün uyanmasını isterken, onu neden pasif halde tutmak istesin ki? Burada bir çelişki yok mu sizce?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Bunu anlamak zaten mümkün değil. Bilmiyorum, burada her şey dönüp dolaşıp kişisel çıkarlara dayandırılmakta maalesef. Bunun siyasetle ilgisi yok, sadece kişisel çıkarlarla olmuştur. Memurlarla ilgili sana yine bir şey anlatayım. Memurlara, çay şekeri veya bazı ihtiyaç malzemeleri verilirdi. Bir gün Ankara'da Hacı Bayramda adamın biri çıkıyor meydana, "Tanrı uludur tanrı uludur, memurlar da Saraçoğlu'nun kuludur, haydi namaza, haydi namaza, haydi peynire, haydi şekere" diye tepki göstermiştir. Bu o dönemde yaşanmış gerçek bir olaydır. Vahim bir durumdur. Aslında başbakanın korkulduğunun göstergesidir. Nimetin nimetin Allaha değil de Şükrü Saraçoğlu'ndan geldiğine inanılmıştır.

5-ENSTİTÜLÜ ÖĞRETMENLER

- Enstitülerdeki öğrenci ve öğretmen tipi nasıldı?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Ben sana bir şey söyleyeyim, Egemen Bağış'ın babası bizim öğretmenimizdi. Allaha ve peygamberinden sonra en çok onu severdik. Böyle halkla kaynaşmış bir insandı, Abdullah Bağış. İki devre Siirt'te belediye başkanlığı yaptı.

-O'nun siyasi görüşü neydi.?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Hayır canım onun taraf olduğu bir görüş yoktu. Kendi görüşünü öğrenciye empoze eden bir şeyini görmedik. Devletçi biriydi. Veya görüşü olduğu halde bunu bize empoze edecek fırsat bulamamış ta olabilir bilmiyorum. Biz kendimizden bir yaş bile büyük olanlara veya bir üst sınıfta olanlara ağabey derdik. Onlar da bize köylüm derdi.

-Öğrencilik yıllarınızda Enstitülerin diğer eğitim kurumlarından farkı neydi?

- Çınarlar Anlatıyor:

Şakir Arslan: Eğitici kolları vardı. Bir sınıf bir hafta bu eğitici kollarda görev alırdı. Arıcılık, demircilik, mutfak kolu vs. bir hafta sonu cumartesi günleri bir yerde toplanıp, o bir haftalık çalışmanın muhasebesini yapardık. Öğretmenler de başımızda olurdu.

-Mezun olduktan sonra öğretmen olarak görev aldınız mı?

- Çınarlar Anlatıyor: Mehmet Bostancı: Evet mezun olunca hemen atandık.

-Kaç sene çalıştınız öğretmen olarak? Nereye atandınız?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: Birkaç il içinde Yozgat'ı istedik, tayinimiz de Yozgat'a çıktı. Sorgun' a yakın bir köyde görev yapmamız istendi. Akrabalarımız bunun için aracı oldu. Doğan Özmen: 1955'te buradaki Babalı köyüne verdiler. 1956'nın ortasına kadar burada çalıştım. Görev yaptığım okul kerpiçten bir bina idi. Burada çok yağmur yağıyordu. Okul uçmuştu. Beni buraya (Sorgun merkeze) aldılar. Tabi o Babalı'da çocukların getirdiği tezek, söğüt, kavak kırıntısı ile sobayı yakıyorduk. Çocuklar yakamıyorlar, biz yakıyorduk. 5 sınıf bir aradaydı.

-Okulda kaç öğrenci vardı?

-Çınarlar Anlatıyor:

Şakir Arslan: Herhalde 60-70 kişi vardı. Ondan sonra buraya (Sorgun) geldik, burada odacılar var sobalar yanıyor, sınıflar temizleniyordu. En iyisi ben buraya atanayım dedim. Yozgat'ta devlet hastanesi vardı, hastaneden sağlık raporu almamız gerekiyordu. 'Doktoru olan bir ilde görev yapması gerekir' diye rapora yazdırıp, buraya geldik.

6- ENSTİTÜDE SOSYAL FAALİYETLER

-Okulunuzda eğitim-öğretim haricinde hangi alanlarda faaliyet verilmekteydi?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Müzikle ilgili bütün enstrümanlar vardı. Ben müziğe meraklıydım.

-Siz hangi enstrümanı çalmayı öğrendiniz?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Ben orada mandolin çalıyordum. Ondan sonra buraya gelince, ork ve akordeonum oldu. Burada bizim orta okulda hep müzik derslerine girdim. Lise burada henüz yoktu. Bütün kültürel etkinliklerde, müziğin ihtiyaç olduğu her yerde ben ekibimle beraber bulunuyordum. Her yere gittim hatta Kayseri Tan Sinemasında ben flüt ile 'Üsküdar' ı çaldım seyirciye.

7- ENSTİTÜLERDE İDEOLOJİ ve SİYASET

-Köylülere faydalı oldunuz mu?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Köylüler gelip, bize bir şey sormazlardı. Köylüden tamamen kopuktu. Hatta izinle çıkardık köye. Köylere gidince gayet iyi davranırlardı bizlere. Onlar bize alışmışlar, burada neler yaptığımızı zaten biliyorlardı.

-Öğreniminiz boyunca okulunuzu herhangi bir siyasetçi veya üst düzey bir bürokrat ziyaret etti mi?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Evet etti. Refik Koraltan geldi. Adnan Menderes'in Meclis Başkanıydı. Öğretmenlerle toplantı yaptı. Sınıflara gelmedi. Bir defa geldi. Osman Kavuncu gelirdi. Kayseri Belediye Başkanı idi. Çok çalışkan, kambur birisiydi. Hatta bizim diplomalarımızı mezun olduğumuzda o verdi. Kayseri'yi Kayseri'ye dönüştüren Osman Kavuncuydu. Kayseri'de çekirdek kabuğundan geçemezsiniz. Bütün sokaklar şemşamer kabuğu ile doluyken, O bunu önlemişti.

-Genel olarak, Türkiye'de Köy Enstitüleri neden açılmıştır.?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: O zamanlarda okur-yazar oranı %10 falandı galiba, ziraatta, hayvancılıkta köylüye örnek olup, okur-yazarlığı yükseltmek için hazırlanmış bir okuldu. Hatta ilk mezunlar köye gittiğinde devlet onlara hazine arazisi veriyordu. Onlar orada çiftçilik yapıyor, güya köye örnek oluyordu. Böyle bir uygulama vardı. Tabi bunun faydaları da oldu. Amaç köylüyü kaldırmak, köylüyü belli bir seviyeye getirmek, bilinçlendirmek vs. O zamanda nüfusun %80'i köyde oturuyordu.

-Öğreniminiz boyunca size herhangi bir parti ideolojisi verilmeye çalışıldı mı?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Şunu söyleyeyim ki, komünizmi def etmek için toplantılar yapılırdı. Mesela bir yüksek rütbeli subay gelirdi, Okulun salonunda toplanırdık, bize derlerdi ki; sizi parayla filan başka şeylerle kandırırlar, bir duvara yazı filan yazdırırlar, sizin peşinize takılırlar, istedikleri ideolojiyi kabul ettirirler, buna inanmayın derlerdi. Bizim 'Duvar Gazetesi' diye gazetemiz vardı. O zaman Kore'ye asker gönderilmişti. Ahmet diye bir arkadaşım 'Duvar Gazetesi'nde "Elin yabanında bizim ne işimiz var?" diye bir yazı yazdı. Vay efendim sen bunu nasıl yazarsın diye çocuğun burnundan getirdiler. Savcılık çok uğraştı. Şimdi bu Bahadın köyünden de 5-6- öğrenci vardı okulda, bunlardan hepsi 1. Sınıfı geçmiş, sonra sınıfta kalmış, duvara "Yaşasın komünizm, kahrolsun .." diye bir şey yazmış, altına da o öğrencilerin isimlerini yazmışlardı.

- O çocuklar neyden etkilenmiş olabilir sizce?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Öbür arkadaşları sınıfı geçti, bu da kaldı ya onun için yapmış. Onları kötölemek, tepki olsun diye yazmış. Neyse sonra Cumhuriyet savcısı geldi iş resmiyete döküldü, Savcı; 'herkes çantasıyla beraber şöyle dizilecek' dedi. O çocuğa 'seni kim teşvik etti? seni kim yönlendirdi? Bize göstereceksin' diye sordu. Hep dizildik, benim babam eğitmendi, o zamanlar, Köroğlu, Karagöz filan diye gazeteler vardı, II. Dünya Harbi olduğu için Rusya ve Amerika'nın bayrağı filan, kitapları, gazeteleri gelirdi. Ben onları almıştım. 'Herkes gelip yol kenarına dizilsin' dediklerinde, ben onları yırttım. Oğlanı teşvik eden yoktu ama birisini göstermek zorunda kaldı. Kimi tanıyorsa onu göstermek durumunda kaldı. Hiç günahı olmayan, pırlanta gibi bir arkadaşımızı

gösterdi. Çocuğun hayatı söndü ve attılar okuldan. Hapis de yattı. Öyle bir durum oldu.

-*Bu aynı zamanda DP iktidarı zamanında olan bir şeydi. Onların komimizle mücadeledeki tavırlarını da gösteriyor demi?*

- *Çınarlar Anlatıyor:*

Doğan Özmen: Mutlaka tabi ki. Veysel Arseven diye çok kültürlü bir müzik öğretmenimiz vardı. Bu Yugoslavya'dan gelmişti. Yugoslavya o zaman komünizmi kabul etmişti. Hanımı da okulda müzik öğretmeni idi. Veysel bey kısa boylu birisiydi. Hanımı da ondan 20-30 cm daha boyluydu. Nöbette olduğu zaman, gece saat 23-24'lerde yatakhaneleri kontrol ederdi. Kendisi çok yetenekli biriydi. Müzik ehliydi. Şimdi bile ansiklopedilerde ismini bulabilirsiniz. Onlardan komünist diye huylanırlardı. Bedrettin Algan diye bir müdürümüz vardı. Bu çok kötü bir olay aslında, bu müdür hükümete hoş görünmek için bir cebinde DP'nin gazetesi, öbür cebinde Halk Partisinin gazetesi ile Kayseri'de gezer derlerdi, onun için. Bu Veysel Arseven'in karısı eli kışında gezen bir hanımefendi idi. 900-1000 tane öğrencinin huzurunda müdür bu hanımı tokatlardı. Komünist olmuş olduğu için bunu yaptı. Bedrettin Algan daha sonra Ortaöğretim Genel Müdürü oldu tabi. İktidar yanlısı birisiydi. Bu hanımı dövünce hepimiz ondan nefret ettik. O yaşta bir çocuk olmamıza rağmen nefret ettik. Başka biri de olsa öğrencinin huzurunda bu olamazdı.

-*Enstitüler köylü halkının sosyalist olmaları yönünde teşvik etmiş midir?*

- *Çınarlar Anlatıyor:*

Doğan Özmen: Bu okulların bu konuyla hiç ilişkisi yoktu. Biz cumartesi-pazar günleri izinle çıkardık köyün içine. Bize komünist veya Amerikancı olun diye bir baskı olmamıştır. Bir öğretmenime bana bir kitap önermesini söylediğimde, O da bana dünya klasiklerinden bir kitap önermişti. Kütüphaneden bu kitabı gidip aldım. Kitabı okurken içinde kiliseden, papazdan bahsedildiğini görünce 'bu adam herhalde beni komünist edecek' dedim kitabı bıraktım hemen. Bir hafta sonra da bu kitabı anlatmamı istemişti benden. Hemen kitabı kütüphaneye teslim ettim. Korktum.

-*Köy Enstitüleri devrimci kurumlar mıydı?*

- *Çınarlar Anlatıyor:*

Doğan Özmen: Tabi ki, çünkü köyü değiştiriyordu. Mesela bizim bir marşımız vardı şu şekilde;

Sürer eker biçeriz güvenimiz ötesine

Milletin her kazancı milletin kendisine

Toplandık baş çiftçi Atatürk'ün sesine

Toprakla savaş için ziraat cephesine

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,

Biz yurdun öz sahibi efendisi, kölüyüz.

Bu marşta konuyla ilgili her şey vardır.

-*Emin Sazak neye karşı çıkardı?*

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Emin Sazak, aslında feodal düzenin meclisteki en çok savunucusuydu.

-Enstitülerde sosyalist fikirler nasıl filizlenmiş olabilir? Burada H. Ali Yücel ve İ Hakkı Tonguç'un rolü olmuş mudur?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Öyle bir şey yok olamaz. Ancak H. Ali Yücel ve İ. Hakkı Tonguç Enstitüleri sosyalist olmaları yönünde etkilemiştir. Bu kişilerin bu şekilde köylüyü uyandırmaya çalışmaları bazı kişi ve çevrelerce engellenmiştir. Muvaffak olunca da Köy Enstitülerini kapattılar. 1954'te öğretmen okulları haline çevirdiler.

-O dönemde Rusya'dan bazı sosyalist yayınların getirilip Enstitülerde okutulduğu iddialarına neler söylersiniz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Onu ben bilmiyorum, hiç görmedim bu tür yayınları. Öğretmen için bu normal bir durumdu. Ama ben normal görmedim. Bizleri komünist yapacaklar diye korkuyorduk. Hâlbuki her kitapta bunlara rastlayabilirsiniz aslında. Bundan korkacak bir şey yok. Türkiye'den bahseden kitaplarda imandan camiden bahsetmesi nasıl normal ise Bulgaristan'dan bahseden bir kitapta da kiliseden papazdan tabi ki bahsedilebilir. Gayet doğal.

-Enstitülerde sosyalist fikirlerin Türkiye'de Turancı-muhafazakâr fikir hareketlerinin doğmasına etkisi olmuş mudur?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Bizim devrede Sadık Alp diye bir arkadaşımız vardı. Müzik ve resim alanında iyiydi. O klasik yazarların resimlerini yapar, sınıfa asardı. Bizimkiler ona bile karşı çıkardı. Mesela benim arkadaşım Yozgat'ta Türkiye Öğretmenler Sendikası başkanıydı. Sonra bu Türkiye Öğretmenler Birliği oldu. Bu arkadaş, o resimleri indirir ve kötülerdi. Böylece bu arkadaşımızın okuldan atılmasını sağladılar. Ancak Bu Sadık Alp daha sonra Yozgat'ın en hızlı sosyalisti oluverdi.

8-İSMET İNÖNÜ, İ. HAKKI TONGUÇ ve H. ALİ YÜCEL İLİŞKİSİ

-Peki İsmet İnönü Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç ile ilgili ne düşünüyordunuz sizce?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Baskılara boyun eğdi. İnönü'yü kandırdılar. O da belki politik bir manevra yapmak istedi. Yani ağalardan oy gelsin diye. Asıl çözülme Reşat Şemsettin Sırrer'in Milli Eğitim Bakanı olmasıyla başladı. İnönü böylece gücü azalan CHP'yi tekrar canlandırmak istedi. Ağalardan, nüfuzlu kişilerden destek görecekti böylece. Etrafında bulunanlar ona bu fikri empoze etmiş te olabilirler.

-Enstitülerde halkçı bir eğitim anlayışının verilmeye çalışılmasının olumlu-olumsuz katkıları neler olmuştur.?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Burada iş dönüp dolaşip o dönemdeki ağalık düzenine geliyor. Enstitüler belli kişilerin işine gelmiyordu. Başka ülkeler bu okullara hayranlıkla bakıyorlardı o dönemde. Kendileri böyle bir uygulamayı hayata geçiremediler. Aslında halkçılık tam olarak halka benimsetilemediği için bu okullar da başarısız olmuştur. Çünkü ağaların, nüfuzlu kişilerin önüne geçilemiyordu. Onun için halkçılıkla bu yapılmaya çalışıldı. Ancak başarısız olundu. Şimdilerde insanlar çocuklarını devlet eliyle okutmak için her çareye başvurmaktadır. O dönemlerde ise devlet bunu kendi eliyle yaparak, köylünün çocuğunu alıp okutmak istemiştir. Bu büyük bir çelişki oluşturdu. Mezun olanlar tam bir şeyler yapacakken kurumlar kapatıldı, iş işten geçti.

9-KÖY ENSTİTÜLERİNE YAZIK OLDU

-Enstitüleri kim neden kapattı?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Enstitülerdeki çözülme Şükrü Saraçoğlu'nun Başbakan'lığı döneminde, 1946'dan sonra başlamıştır. İsmet İnönü, tepkiler ve baskılardan sonra, artık bazı noktada gücü yetmediği için politika değiştirdi. Demokrat Parti de baskı yapınca o da bir şey yapamadı.

-Burada enstitüler, halkçı kurumlar olamayıp, halkı kapitalizme açtığı için kapatılmıştır deniliyor doğru mudur peki?

-Çınarlar Anlatıyor:

Hayır canım hiç alakası yok bunun. Olur mu öyle şey. O dönemde kapitalizmi kim bulmuş ki zaten benimsensin hemen.

-Tek Parti iktidarı sevilmediği için mi Enstitüler başarısız olmuştur?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Hayır aslında, Köy Enstitüleri amacına uygun çalıştırılmadı. Öyle olsaydı bugün Türkiye'nin çehresi daha bir değişik olurdu. Burada her şey etkili olmuştur.

-Köy Enstitülerinde ideolojik düşünceler sizce Cumhuriyetin ilkelerinin çiğnenmesine sebep olmuş mudur?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Olabilir, ama biz böyle bir ideolojik sıkıntı yaşamadık. Müdürümüz Bedrettin Alugan'ın huzurumuzda öğretmeni tokatlaması haricinde başka bir şey yaşamadık.

-Devrimler veya Atatürk'ün yaptığı yenilikler köylüye enstitüler aracılığı ile anlatılamadı mı acaba?

-Çınarlar Anlatıyor:

Şakir Arslan: Ben bu durumla ilgili bir not hazırlamıştım sana okuyayım. Bizim okulun, ana binanın üstünde şöyle yazardı; “Bozkırı baştan başa yeşille öreceğiz, tanrının geç kaldığı işi biz göreceğiz” Tamam mı işte enstitülerdeki komünist iddialar buradan kaynaklanmaktadır.

-Bu yazı sadece sizin okulda mı yazıyordu, diğer tüm okullarda da var mıydı peki?

-Çınarlar Anlatıyor: Şakir Arslan: Onu bilmiyorum.

-Bunu kim yazdırmış olabilir veya kimin fikridir?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Bilmiyorum. O gün ki bürokratlar veya yetkililerden çıkmış olabilir. Benim rahmetli torunumla bir gün Pazarören’e gittik. Tabi eski düzen kalmamıştı. Burada bir öğrenci öldüğü zaman, babasına bile haber verilmezmiş diye söylediler. Ama böyle bir şey olur mu hiç. Biz böyle bir şey görmedik. Bize hep daha sonraları enstitülerle ilgili ipe sapa gelmeyen şeyler anlattılar. Hatta Yusuf Ziya Bahadınlı diye Türkiye İşçi Partisi Milletvekili vardı. Bizim Pazarören Köy Enstitüsü’nün ilk mezunlarından. Bahadın Kasabasından yazar, şair biriydi. 2010 veya 2012’de bir tv ekibiyle buraya geldiler. Beni de alıp beraber köye gidip çekim yaptılar. Bu bizim bina kaderine terk edilmiş, bir Kayserili mühendis arkadaş, binayı koruma altına aldırdı. En son durumu bu.

-Enstitüleri günümüzde en çok savunan çevrelerin liberal-sol kesim olmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: Kültür düzeyi belli olanlar yani belli seviyede olanlar sahip çıkıyor. Ama düşük olanlar enstitüleri kabul edemedi. Bunun siyasetle alakası yok. Eğitim ve kültür durumuyla alakalı bir şey. Sağcılık-solculuk meselesi değil, okumuş kültürlü olmayla alakalıdır.

-Demokrat Parti’nin, Menderes ve Tevfik İleri’nin Enstitülere bakışı nasıldı?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Menderes’i bilmiyorum. Enstitülere ne demiş bilemem ama Bakan Tevfik İleri ve Menderes’in çevresinde Köy Enstitülerine karşı olanların tesirinde kaldıklarını düşünüyorum. Menderes kendi haline bırakılırdı karşı çıkmazdı herhalde. Kapatmazdı belki bu okulları. Nihayetinde bir politikacıydı.

10-ENSTİTÜLER ve GÜNÜMÜZ EĞİTİM SORUNLARI

-Köy Enstitüleri devam etseydi günümüz eğitim sorunlarının çözümüne katkısı neler olurdu?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Mutlaka faydaları olurdu. Tarım ve hayvancılık konularında olurdu. Şimdi bu bir haftalık ara tatil mesela yanlış olmuştur. Bunu neden yapıyorsun. Kaç gün oldu ki okullar açılalı. Dünya sıralamasında eğitimde sonlardayız. Enstitüler olsaydı bu olmazdı. Şimdiki eğitim uygulamalarını tasvip etmiyoruz.

-Köy enstitülerinde şimdide olsa güzel olurdu, dediğiniz bir uygulama var mı mesela?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: O zamanlarda teori ile uygulama peşi sıra aynı anda yapılıyordu. Şimdi her öğretim teorikten ibaret.

-Günümüzde Köy Enstitüleri sistemine ihtiyaç var mıdır? Taşınmalı eğitim buna engel midir? Öğrencileri tek bir öğretmene teslim etmek doğru mudur?

- Çınarlar Anlatıyor:

Mehmet Bostancı: Tekrar açılacaklarını hiç zannetmiyorum. Buna hiçbir siyasinin gücü yetmez. Çünkü öbür taraf çoğunlukta Türkiye’de. Köylünün kalkınmasını istemeyen güruh çoğunlukta maalesef. Keşke tekrar açılrsa diyorum.

-Köy Enstitüleri ne gibi birikim bırakmıştır? Bu mirastan yararlanabiliyor muyuz?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Buna katılıyorum. Çok önemli miraslar bıraktı tabii ki. O dönemin şartlarında bu değerlerden bahsetmek çok zordu. Ben hayatımda en çok orucu burada okurken tuttum. Komünizmi dine karşıymış gibi gösteriyorlar. Evde adam kadınının yanına gidecekmış, şapkasını da dışarı asacakmış, başkası da o şapkayı görünce içeriye girmeyecekmiş derlerdi. Böyle bir şey olabilir mi? Komünizmi bu gibi şeylerle eşdeğer tutuyorlardı. Dine karşı olunsaydı, oruç tutturmazlardı. Tutsan bile sana sahurda yemek vermezlerdi. Öğlen yenilen yemeğin aynısını sahurda iftarda da getirip verirlerdi. Oruçlarımı burada daha zevkle tuttum.

-Köy Enstitülerini en iyi anlatan kitaplar nelerdir?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Bizim mezunlardan Mahmut Makal, Ali Kemal Gözükara bizim gazetede (Sorgun Postası) en az yirmi yıl yazı yazdılar. Fakir Baykurt, buraya kadar gelmişti. Bir gün sabaha kadar konuşmuştuk. Bizim Durmuş Bozkır vardı Ortaokul Müdürü, beraber sabaha kadar oturduk. Mahmut Makal ile ayaküstü tanışıp konuştuk. Şaban Gözükara ağabeyimle de Ankara’da Kızılayda karşılaştık. Karikatürist gibi bir adamdı Mahmut Makal. Mahmut Makal’ın kitabının adı “Bizim Köy” idi. Köy çocuğu okula gittiği halde balı tanımazdı. Vay efendim neden tanımazmış? Diye söylenirdi. Şimdide balı görmemiş çocuklar bile var. Bu kitapta bu gibi durumlardan dolayı köylü kötülenmektedir diye adamı eleştirmişlerdi. İsmail Hakkı Tonguç bu işin mimarıdır. Necip Fazıl Kısakürek çok büyük bir şairdir. Kişiliğine bir şey demem. Hatta Kısakürek’in o dönemde sık sık Menderes’in örtülü ödeneğinden paralar aldığı iddia edilirdi. Fakat şairliği muazzamdı. Ama enstitüleri pek tasvip etmemiştir.

-Enstitüler gerek eğitimde gerekse siyasi hayatımızda neden unutulmaz bir iz bıraktı?

-Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Başarılı bir uygulama olduğu için, bazı kesimlerin işine gelmedi. Mesela Kinyas Kartal gibi doğuda yüz tane köyü olan bir ağa vardı. Her köye bir öğretmen verirsene, tabii bu öğretmenler feodal bey ve ağalara karşı

oldukları için bu ağaların da ekmeği ellerinden gitmiş oluyordu. Köylü bilinçlenince de ağalık kaldırılacaktı. Halk bunlara karşı gelecek ve bu ağaların da saltanatları yıkılacaktı. Mesela Emin Sazak (Eskişehir Milletvekili) bir ağa idi. Babası da ağa idi. Bir ara MHP'den milletvekili filan oldu, şimdi yaşıyor mu bilmiyorum ama.

-Enstitülere Bir eleştiri yapsaydınız bu eleştiri ne olurdu?

- Çınarlar Anlatıyor:

Doğan Özmen: Ben 10-12 yaşında bir çocuk iken hiç bilmediğim bir yerde bana çiftliğin sığırları teslim edilip, otlatmam istenmişti. Korkarak yaptık bu işi. Pazarören'de telle çevrili binamızda bir kömürlüğümüz vardı. Köylü odunlarımızı ve kömürlerimizi çalmasın diye nöbet tutardık. Bir günde 1-2-saat nöbet tutuyordum. Çok korkuyordum. Hala o korkuyu yaşıyorum mesela. Müdür teftiş ederken bizleri uyurken bile yakalamıştır.

-Mülakatı kabul ettiğiniz için çok teşekkür ederim sayın Doğan Özmen hocam, Mehmet Bostancı hocam, Şakir Arslan Hocam, Sağolun.

EK-2 Elâzığ Milletvekili Ö. Faruk Sanaç'ın Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri Hakkında Verdiği Soru Önergesi.

'Tevfik İleri millî eğitim işlerinden de bahsetmek cüretini göstermiş. Cüretini göstermiş diyoruz, çünkü bu konuda ona düşen iş, susmaktır. Zira Tevfik' İleri Bakan olduğu zaman bu memlekette yılda bin yüz ilkokul açılıyordu. O bu rakamı yılda 500 okula indirdi. 1-Mevzuubahis yazıda zikrolunduğu veçhile Halk Partisi İktidarı tarafından muntazaman her yıl bin yüz ilkokul açıldığı doğru mudur? Sabık iktidarın ilköğretim seferberliği ilânını müteakip, Türk Milleti için bir ıstırap mevzuu olarak asla, unutulmayacak bir metotla halk tarafından yaptırdığı ilkokul yekûnu kaçtır. Bu okulların ne kadarı yıkılmış ve kullanılmaz hale gelmiştir ve Türk Milletine maliyeti yekûn olarak kaç liradır? 2-İki yıldan beri Demokrat Parti Hükümeti tarafından bütçeden masraf suretiyle yaptırılan ilkokul sayısı kaçtır? Ve bu okullar hangi prensip ve esaslara göre ve nerelerde yapılmıştır?3-C. H. Partisi İktidarı tarafından yaptırılan köy enstitüsü binaları kaç milyon liraya mal olmuştur? Bu binaların hakiki değeri nedir?4- Köylerimizin topyekûn ilkokula kavuşması bakımından Bakanlıkça bir program hazırlanmış mıdır?1- C. H. P. İktidarı zamanında köy enstitülerinin kuruluşunda Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı ve Hakkı Tonguç'un idaresindeki devrede, milliyetperver Türk gençlerinin asil ruhlarına ve mukaddes Millî bünyemize asla müessir olunamayacağı muhakkak ve müspet bulunmakla beraber, muhtelif vesilelerle efkârı umumiyeye intikal etmiş olan solcu temayüllerin bu müesseselere yerleştirilmek istendiği hususunda bazı eşhasın gayret sarf ettiği yolunda vesikalara müstenit bir malûmat var mıdır?2- Köy enstitülerinin bugünkü durumları nedir? Bir statü değişikliği yapılacak mıdır? Ve bu sene az öğrenci alındığı yolundaki iddia doğru mudur?

Kaynak: TBMM, Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 437.

EK-3 Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri'nin Elâzığ Milletvekili Ö. Faruk Sanaç'ın Soru Önermesine Verdiği Cevabi Konuşması.

‘Vaktiyle köy enstitülerine solcu temayüllere sahip bazı eşhasın yerleştirildiği ve bunların bahis konusu istikamette birtakım faaliyetler sarf ettikleri, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık bir vakıadır. Hâdiseler arasında misal olarak, alınan birkaç tanesi şunlardır: 1-Tanınmış bir komünistin aynı illetle malul karısı, bu müesseselerden birisine öğretmen olarak alınmış, bazı öğrenciler bu yolda zehirlenmiş, işe mahallî emniyet teşkilâtı ve adliyesi el koymuş, fakat muamele zaman aşımına uğratarak intaç edilememiştir. Hâdisede adı geçen öğrenciler okuldan uzaklaştırılmamış, mezun edilmiş ve hatta Hasanoğlan'daki yüksek sınıflara da devam ettirilmiştir. Sabahaddin Âli, Hasanoğlan'a gidip gelebilmiş, öğrencilerle تنها yerlerde temaslarda bulunmasına da müsaade edilmiştir. Birçok vatanperver öğrencinin bu haller karşısındaki aksülamelleri de zamanın idarecileri tarafından şiddetle karşılanmış ve bastırılmıştır.2. Bu enstitülerde, serbest okuma saatlerinde, öğrencilere, solcu neşriyat incelettirilmiş, “Sovyetizm”, “Demokrasi ve Sosyalizm”, “sosyal mücadelelerin tarihi” gibi eserlerin hulâsaları, talebe konferansları adı altında gençlere dinletilmiştir. Bunlara ait vesikalar *mevcuttur*. İftiharla kaydedeyim ki bu hâdiseler karşısında da en büyük tepkiyi, yine, bu müesseselere devam eden teiniz Türk köylüsü gençler göstermiş ve Büyük Millet Meclisine kadar başvurmuşlardır.3. Şimdi de ilgili dosyalardan, şahitlerin ifadelerinden alman bazı satırları okuyorum. Bunlar Hasanoğlan Köy Enstitüsü yüksek kısım öğrencilerinin tespit edilmiş konuşmalarından parçalardır: “Bugün biz hâlâ bu rejimi "kabul edemiyorsak, bu o rejimin kötülüğünden değil, bizim kafamızın geriliğindedir. Bugünkü insanlık, belki bunu hâlâ kabul edemiyorsa, elli sene, yüz sene ve hatta iki yüz sene sonra da olsa bu ideale kavuşacaktır; (Asla sesleri) mademki, biz, insanların daima ilerlediğine kaniiz, binaenaleyh insanlar ilerledikçe, kötü itiyatları atacak, iyileri benimsemeye çalışacaktır. Öyle ise en son varılacak nokta da vatan, sınır kavgalarının atılarak aile ve mülkiyet diye bir şey tanınmadığı, bütün insanların kardeş olarak yaşamaya çalıştıkları bir merkezdir. Arkadaşlar, köle olarak yaşayan köylüyü kurtarmak bize kalmıştır. Biz bu memleketi kurtarmak için aşağı tabakayı teşkil ederek bağırarak iş çıkaramayız. Bunun için yapacağımız iş Hükümeti devirerek yerine geçmek, şehrin apartman sahibi ile köyde nemli zeminde Ve toprak dam altında yaşayanın hakkını eşit

etmektir. Bunun yerine getirilmesi için yegâne çare komünistliğin ilân edilmesidir. Yine aynı tahkikat sırasında; Aile kutsiyeti bir saçmadan başka bir şey değildir. Senin karın, betim karım diye tabiat bir şey ayırt etmemiştir. Bu, insan egoizmasının meydana çıkardığı bir şeydir. Bunları ortadan kaldıracak elemanlar biziz.” Şeklinde konuşmalar yapıldığı anlaşılmış ve tespit edilmiş bulunmaktadır.4. Bir öğrenciyi hazırlanmış “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde eğitim” mevzuunda bir konferansın metninden bazı parçalar: “Cumhuriyetten evvel bizde olduğu gibi, Çarlık zamanında Rusya’da da Millî Eğitim, diğer Avrupa memleketlerine nazaran çok geri idi. Halkın yüzde yetmiş üçü okuyup yazma bilmezdi. Okullar kiliseye bağlı idi. Çocuklara yalnız okuyup yazma ve hayatla hiçbir ilgisi olmayan din dersleri öğretilirdi, öğrencileri ortaokula hazırlayan ilkokullar ayrı ve paralı olduğundan fakir çocukları bu okullara, dolayısıyla ortaokullara gidemezlerdi.” şeklinde başlayan bir pasajla Çarlık Rusya’sı eğitimi anlatıldıktan sonra konferansa şöyle devam edilmiştir: “Çarlık Rusya’sında eşitsizlik alıp yürümüştü. Bin zorlukla okuyan gençlere büyük müşkülât çıkarılıyordu. Okul ücretlerini ödeyemediklerinden dolayı Moskova Üniversitesi’nden bir senede 525 genç kovulmuştu. Lenin’de bunlar arasında idi. 1917 İnkılâbından sonra Rusya’da eğitim ve öğretim sisteminde büyük değişiklikler olmuş ve şöyle bir şekil almıştı: Okul siyasetten ayrı değildir. Okul içinde her türlü siyasetle meşgul olunur. Kadın erkek her hakta eşit ve her yerde birbiri ile yardımlaşır. Bu okullarda şu gayeler takip edilir: Yaratmak istedikleri yeni insanlığa enternasyonalizme karşı büyük bir aşk fakat gerisine karşı kin, hınç besleyen yepyeni bir nesil yetiştirmek... Bu gençlik... Kendi Rusya’sına geleceğin örnek memleketi diye bakar. Bu konferansta yüksek kısımdan bir öğrenci tarafından hazırlanmış ve zamanın mesul idarecileri tarafından hiçbir tepki ile karşılanmamış, ancak yukarıda arz ettiğim gibi bu okulda okuyan asıl Türk gençleri durumu ortaya koymuşlardır.5. Bundan başka Karl Marks’ın hayatı, eserleri ve mezhebi hakkında konferanslar da verdirilmiştir. Bunlardan birinin metni de eldedir. Bütün bunlara ilmî ve meslekî faaliyetler namı altında geniş mikyasta yer verilirken öğretmenlik mesleğini hazırlayıcı umumi kültürü takviye ve tezyit edici çalışmalar ikinci, üçüncü plâna bırakılmıştır.6. Ahlâki gelenek ve göreneklerimize aykırı her türlü hareketler mazur görülüş ve hatta teşvik edilmiştir. Çirkin muamelelere hedef olan ve mukavemet gösteren kızlarımızdan bıçaklarla tecavüze uğrayanların bulunduğunu gösteren

vesikalar eldedir. O zamanki mesuller tarafından bu işlerin takip edilmemesinden sarfi nazar müsamaha ile karşılandıkları ve kendilerinin enstitülerdeki içki âlemlerine iştirak ettiklerini gösteren şahadetler ve belgeler mevcuttur. 7. Komünist Partisinin Manifest'inin teksir edilerek öğrencilere dağıtıldığı da tespit edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından o zaman neşredilmekte olan «Köy Enstitüleri Dergisinde» de bu melun mezhebi telkin edici ve çok açık yazılar vardır. Bunlar da vesika olarak elde mevcuttur. Köy Enstitüleri Dergisi adı altında neşredilmiş dergilerden bazı başlıkları da aşağıda arz ediyorum: 'Aç harmanı', 'Cinsi sapıklıklar', 'Rusya'da komünizm ve sosyalizm' ve 'zengin ve fakir meselesi' bu gibi başlıklar altında neşredilen yazılar dergideki yazıların yüzde seksenini teşkil etmektedir. Bu dergiler verilen emirlerle bir ders kitabı gibi köy enstitüleri öğrencilerine okutturulmuş ve ana fikirlerinin kavratırılmasına çalışılmıştır. Tahkikat evrakı arasından çıkardığım bu türlü vesikalar ve şahadetlerin daha birçok benzerleri ilgili dosyalarda mevcuttur. Bütün bunlar bu müesseselerde menfur bir politikanın nasıl geliştirilmek istendiğini ve himaye edildiğini itiraz kabul etmez bir şekilde gösterilmektedir. Bu mesele etraflı bir şekilde uzun bir zamandan beri incelenmekte ve tahkik edilmektedir. Devlet Şûrasına sunulan dosya, tahkikata ait bazı formalitelerin ikmali için iade edilmiş olduğundan üç kişilik bir müfettiş grubu tarafından bu muamelelerin tekemmül ettirilmesine ve tahkikatın ikmali işine devam olunmaktadır. Yakın zamanda bu iş adalete intikal edecek, bu suretle umumi efkâr da hâdiselerin seyrine muttali olacaktır. Hemen ilâve edeyim ki, soru sahibi Sayın Ömer Sanaç'ın da işaret ettiği gibi Milliyetperver Türk Gençliği bu türlü telkin ve tesirlere kuvvetle mukavemet etmiştir. Köy enstitülerinden mezun olan meslektaşların, mahdut istisnalar bir tarafa bırakılırsa her biri bu memleketin temiz ve asil evlâtları, memleketi felâkete sürükleyecek olan bu türlü faaliyetlere karşı ilk tepkiyi göstermiş insanlar olarak bugün binlerce köyde vazife başında bulunmaktadırlar. Şu ciheti de arz etmeden geçemeyeceğim. Milletın bel bağladığı irfan müesseselerinde bu korkunç hareketler cereyan ederken; birtakım milliyetçi gençler komünizme karşı harekete geçtiklerinden Irkçı- Turancı ithamı ile tabutluklarda işkencelere maruz bırakılmakta idiler. Köy enstitüleri, bütün millî eğitim müesseselerimiz gibi ve onlara paralel olarak inkişaf etmektedirler. Bunlar, alelumum ilkokullar için öğretmen yetiştiren müesseseler olarak vazifelerini yapmakta devam edeceklerdir. Köylerimizin muhtaç bulunduğu sanat erbabını yetiştirmek gibi munzam

bir vazifeyi de yapabileceği zannedilmiş olan bu müesseseler, böyle bir hedefi daha önceden terk etmiş, müstahsil ve sanatkâr öğretmen tipi, mucitlerinin hayali olmaktan ileri geçememiştir. Yukarıda da arz edildiği gibi köy enstitülerinin tahsil müddetleri şimdiden 6 yıla çıkarılmıştır. Bu yıl beşinci sınıflarda bulunan öğrenciler ders yılı sonunda mezun olmayarak başarı gösterenlerle altıncı sınıflar teşkil olunacaktır. Enstitülerin öğretim programları, yerli ve yabancı mütehassısların iştiraki ile, bir buçuk yıl süren bir çalışmadan sonra yeniden hazırlanmış, 1952 – 1953 ders yılı başından itibaren bütün öğretmen okullarında tatbikine girilmiştir. Bu programda namzetlerin kuvvetli bir meslekî formasyona muvazi olarak lüzumu kadar umumi kültüre sahip ve her şeyden evvel de, millî hisleri kuvvetli, ahlâkî karakteri tam birer öğretmen olmaları hususu göz önünde tutulmuştur. Bundan başka öğretmenleri köy muhitine ve köyün realitelerine intibak ettirecek tarım ve iş terbiyesine ve itinalı bir staj devresine de bilhassa yer verilmiştir. Diğer taraftan köy enstitülerinin öğretmen okullarıyla birleştirilmesini istihdaf eden kanun tasarısı Yüksek Meclisinize sunulmuştur. Bu tasarı, kanuniyet iktisap ettiği takdirde bütün öğretmen okulları, meslekî ve umumi bilgiler bakımından aynı kalite ve seviyede, fakat buldukları tabiiye iktisadi muhitin şartlarına uygun hususiyetler taşıyan müesseseler olarak ilkokul öğretmenlerine kaynak olacaklardır. İftiralara ve yalanlara rağmen, verdiğimiz ilk emre istinaden bu yıl Köy Enstitülerine 1500 öğrenci alınmış, Trabzon – Beşikdüzü Köy Enstitüsü Kız Köy Enstitüsü haline getirilerek buradaki erkek öğrenciler diğer enstitülere tevzi olunmuş ve böylece Kız Köy Enstitülerinin sayısı ikiye çıkarılmıştır. Köy Enstitülerinin öğrenci mevcutları normal hadlere indirildikten sonra, her yıl yuvarlak olarak 2000 öğrencinin yeniden kabulü mümkün olacaktır. Fakat bu müesseselere daha önceki yıllarda istiap hadlerinden çok fazla öğrenci alınmış, bu yüzden çocuklarımız tamamen gayrisihhî şartlar altında bırakıldıktan başka köylerde tek başına kalarak çalışacak olan bu gençlerin ferdî hususiyetleri de dikkate alınarak üzerlerinde gösterilmesi gereken itinanın sarfına- imkân bırakılmamıştır. Nitekim Ankara'nın yanı başındaki Hasanoğlan Köy Enstitüsünün mevcudu 900 ün üstüne çıkarılmış, bu da az görülerek bine iblâğı istenilmiştir. Biz, bu okulların mevcutlarını hakiki birer öğretmen okulu mevcudu haline getirmek yolundayız. Arz ettiğim veçhile Köy Enstitülerine bu yıl az öğrenci alındığı ve bunu belirten neşriyat yapıldıktan sonra adedin artırıldığı hakkında muhalif matbuatta yer alan haberler külliyyen, yalandır. Bu

yıl bu müesseselere 1500 öğrencinin alınması (500 değil) altı yıl sonra memlekete 1500 den az ilkokul öğretmeni verileceği manasına da gelmez; çünkü bu çocuklar 1955 – 1956 ders yılında dördüncü sınıfa geçeceklerdir; o yıl öğretmen okullarının dördüncü sınıfların ortaokul mezunlarından, bugünkünden daha çok sayıda öğrenci alınarak ilkokul öğretmenleri- sayısının plâna uygun bir şekilde artışı sağlanacaktır. Ayrıca yemden açılacak öğretmen okullarıyla, ilkokullara her yıl 3000–3500 öğretmen yetiştirilmesi de derpiş olunmaktadır. Bütün bu izahatımdan, anlaşılacağı üzere iktidarımız ilköğretim işini bütün ehemmiyet ve şümülü ile ele almış bir taraftan vaktiyle yapılan maddi, manevi hataların düzeltilmesine çalışırken diğer taraftan da bu işin sağlam temellere istinat ettirilerek yeniden, kurulması ve plânlaştırılması işinde bütün gücüyle ve hızla gayret sarf etmektedir. Bu hususta da her şeyden evvel fedakâr ilkokul öğretmenlerimizin feragatle yaptıkları ve yapacakları çalışmalara güvendiğimizi ve kendilerine müteşekkîr bulunduğumuzu bu kürsüden bir kere daha belirtmeyi vazife bilirim.

Kaynak: TBMM, Dönem 9, Bir. 22, C. 18, s. 437-444

EK-4 Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi (6234 Sayılı Kanun)

Uzun süren otoriter bir yönetimden sonra ortaya çıkan çok partili yönetimin getirdiği özgürlük ortamı sağ ve sol uç düşünceleri harekete geçirdi. Yıkıcı eylemler karşısında doğal olarak koruma önlemleri alındı.

Büyük Türk Devriminin gerçekleşmesi sırasında sağın disipline edilmesi için gerekli önlemler alınmıştı.

Otoriter yönetimde sol sorun olmamış, bu nedenle de herhangi bir önlem alma gereği duyulmamıştı.

Çok partili özgür yönetim süratle bu boşluğu doldurma çabasına koyuldu. Cezalar artırıldı, kurumlar olabildiğince aşırı sol düşünceden uzak tutulmaya çalışıldı. Köy Enstitülerinin kaldırılmasında gerekçe ve raporlarda kapalı geçen bu durum yasanın görüşülmesi sırasında açıkça söyleme getirildi.

Toplum yapımızda, ulusal oluşumda önemli ve etkili izler bırakan köy enstitülerinin kuruluş amacı bilinmeden bu kurumların kaldırılmamdaki isabeti ya da isabetsizliği gereğince anlamak olası değildir.

Bu nedenle köy enstitülerinin açılma gerekçesi bölümün sonuna konmuştur.

Nüfusun % 80'i köylü olan ve halkının % 80'i okuryazar olmayan bir toplumun eğitim sorununu süratle çözüme götürme çabasının ürünü köy enstitüleri, zamanla ıslaha muhtaç duruma geldi.

Öncelikle öğretmenler arasında köy ve şehir öğretmen ayrılığını kaldırıp kaynak ve hak birliğinin sağlanması kaçınılmazdı.

Köy enstitüleri ile ilköğretmen okullarının birleştirilmesine ilişkin düzenleme, yurdun o tarihteki eğitim düzeyine ve gereksinimlerine açıklık getirmekte, eğitim tarihimiz için belge niteliği taşımaktadır. Bu nedenle yasanın hazırlanması ve kesinleşmesi için düzenlenen gerekçe ve raporları ile görüşmeler olduğu gibi alınmıştır.

Köy enstitüleri ile ilk öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında kanun lâiyhası ve Millî Eğitim ve Bütçe komisyonları raporları

T.C. Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü 5.VII. 1952 Tetkik Müdürlüğü Sayı: 71/2277. 6/1912

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına Köy enstitüleri ile ilk öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkında Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 12. VI. 1952 tarihinde yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarisının gerekçe ve ilişkileriyle birlikte sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan A. Menderes

GEREKÇE (1)

İlköğretim mevzuunda öğretmen yetiştirme işi, üzerinde önemle durulması gereken ana meselelerimizden birini teşkil etmektedir. Yarınki nesle şekil verecek öğretmenlerimizi, millî gayelerin tahakkukuna hizmet edecek durumda bilgili, karakterli ve vazife alacakları muhitlerin özelliklerine intibak edebilecek vasıfta yetiştirmek zorundayız. İlkokul öğretmeni ihtiyacım karşılamak üzere kurulan ilk öğretmen okullarıyla eski köy öğretmen okulları memleket için faydalı hizmetler görmüşler ve ilköğretim dâvasında gelişmeler kaydetmişlerse de sonradan farklı görüş ve anlayışla açılan köy enstitüleriyle yeni tecrübelerle girişilmiş ve öğretmen okulları istikametindeki çalışmalar durdurulmuştur. Nüfusumuzun %80'inin yaşadığı köylerimizde vazife alacak öğretmenlerin köy muhitine intibakını sağlamak ve köylerimizi kısa bir zamanda öğretmene kavuşturmak gayesiyle 17. IV. 1940 tarihinde kabul edilen 3803 sayılı (Köy Enstitüleri Kanunu) ile kurulan köy enstitüleri, bir taraftan köye öğretmen yetiştirmekle beraber, bir yandan da köye yarayan diğer meslek erbabını yetiştirecekti. Köyü kültür, sanat, tarım, sağlık ve sosyal yönlerinden ele alarak kalkındırma ve öğretmenin, devlete yük olmaksızın, geçimini sağlamak fikri ile hareket olunarak müstahsil ve sanatkâr öğretmen yetiştirmek istenildi. Bu suretle ilköğretim az bir masrafla tahakkuk edecekti. Bunun için de köy enstitüsü mezunlarına geçim arazisi ve işlikler tahsis olundu. Tarım ve sanat alet ve vasıtaları dağıtıldı. Ayda 20 lira ücret verildi. Ve kendilerine 20 yıllık mecburî hizmet tahmil olundu.

Köy enstitüsü öğrencileri okulda iyi düzenlenmemiş bir müfredat programı ile tarım, sanat, genel ve meslek bilgilerini tam olarak alamadıkları gibi meslek hayatına girdikten sonra da geçimlerini sağlamak için kendilerine verilen araziye işletmek, işliklerde çalışmak mecburiyeti karşısında kaldıklarından asli vazifeleri olan öğretmenliği hakkıyla yapamadılar ve müstahsil hale de geçemediler. Müstahsil ve

sanatkâr, bu itibarla da Devlete fazla malî külfet yüklemeyen ucuza malolacak öğretmen yetiştirilmesi isteğinin tahakkuk etmediği görülünce köy enstitüsü mezunlarına tahsis olunan geçim arazisinden vazgeçilerek 5129 sayılı Kanunla ücretleri 100 liraya çıkarıldı ve 5479 sayılı Kanunla da aylığa geçirilmeleri kabul edildi.

3803 sayılı Kanunun meydana getirdiği bir mazhur da öğretmenler arasında yarattığı ikilik olmuştur. Bu anlayışa göre köy enstitülerine şehir ve kasabalardan öğrenci alınmadığı gibi, bu müesseselere köy ilkokulları mezunlarından alınan öğrenci, öğretmen olduktan sonra bütün hayatı boyunca köyde kalmaya mecbur tutulmuştur. Bu ise köylü ve şehirli ayrılığını telkin eder mahiyettedir. Diğer taraftan 4274 sayılı Kanunla da ilkokullar için ayrı kaynaklardan yetişen öğretmenler tâyin, terfi, tecziye, maaş, vazife, çalışma tarzı ve mecburi hizmet müddeti bakımından ayrı hükümlere tâbi tutulmuşlardır. Üstelik farklı hak ve vazifelere sahip, farklı hükümlere tâbi bu öğretmenler aynı okulda iş almaktadırlar.

Bugün bu iki tip öğretmeni hak ve vazifeleri bakımından birleştirmek, müşterek bir hizmetin ve gayenin vazifelileri olarak çalışan öğretmenler için menşe birliğini sağlamak, şehir, kasaba ve köylerde başarı ve hizmet ifa edebilecek kudret ve kabiliyette öğretmenler yetiştirmek zarureti karşısında bulunuyoruz.

Bakanlığımız bu mülâhazalarla ve bu önemli meselenin halli için şimdiye kadar edinilmiş tecrübelerden faydalanma yolunu tutmuş, bu konu üzerinde yaptığı anketlerin cevaplarını alarak tasnif etmiş, öğretmen yetiştiren müesseselerin bir kısım tecrübeli idareci ve öğretmenlerini geçen yaz büyük bir komisyon halinde toplamış ve bu komisyonun çalışmaları sonunda verdiği raporu da göz önünde bulundurarak bu kanun tasarısını hazırlamıştır.

Yukarda arzedilen sebeplerle bu kanun tasarısında derpiş olunan esaslar şunlardır: 1. Yukarda arzedilen sebepler dolayısıyla 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu tamamen, 4274 sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilât Kanununun da ilgili maddeleri yürürlükten kaldırılarak esas gayeleri öğretmen yetiştirmek olan köy enstitülerinin ilk öğretmen okullarıyla birleştirilmesi ve ilkokul öğretmenleri arasında yetiştirildikleri müesseselere göre ihdas edilen hak ve vazife ayrılıklarının giderilmesi ilk plânda göz önünde bulundurulmuştur.

Bununla beraber genel bilgi ve meslekî formasyon bakımından ana prensipleri müşterek olan ilk öğretmen okullarının buldukları bölgelerin tabî, ziraî ve ekonomik özelliklerini abettirmeleri program ve yönetmeliklerde göz önünde bulundurulacaktır.

İlkokul öğretmenlerini sadece öğretim teknisyeni olarak değil aynı zamanda içinde yaşadıkları muhiti iyi tanıyan, bu muhitin âdet, ihtiyaç ve isteklerini bilen ve böylece okuldaki vazifesini iyi bir şekilde yapmakla beraber cemiyet hayatına da faal şekilde katılan, umumî, kültürel, sağlık, tarım bilgilerine sahip, eli işe yatkın ve becerikli kimseler olarak temel eğitiminde vazife alacak surette yetiştirmek de bu suretle imkân dahilinde alınmış olacaktır.

2. Öğretmen okullarında umumî kültür ve meslekî formasyon bakımından birliği, öğretmen namzetlerinin daha olgun ve bilgili yetişmelerini sağlamak için tahsil süresi ilkokul üzerine en az altı yıl olarak tespit edilmiştir. İlkokul mezunlarından alınanlar altı yıllık, ortaokul mezunlarından alınanlar ise üç yıllık bir tahsile tâbi tutulacaklardır. Köy ilkokul mezunlarının bazı sebeplerle tam teşekküllü şehir ve kasaba ilkokulları mezunlarına nazaran eksikleri bulunabileceği düşünülerek köylerden alınacak öğrencilerin öğretmen okulu öğrenimini kolayca temin maksadıyla lüzum görülen öğretmen okullarında hazırlık sınıfı açılması uygun görülmüştür.

3. Nüfusumuzun % 80'inin köylerde meskûn bulunması, köy okulu mezunlarına ilk tahsilden sonra da öğrenime devam imkânlarının sağlanması ve köyü daha iyi tanıdıkları için bu muhite kolay intibak edebilecekleri göz önünde bulundurularak şehirlî ve köylü çocukları öğretmen okullarında birleştirirken köyden alınacak öğrenci nispetinin tespiti faydalı görülmüştür.

4. Öğretmen okullarına öğrencilerin seçimle alınmalarına rağmen okula devamları esnasında öğretmenlik vasıfları bakımından ilerde iyi bir öğretmen olamayacaklarına kanaat getirilenlerin beyhude masraf ihtiyarına ve zaman israfına meydan verilmemesi için ilk tahsil yılı içinde okulla ilgisinin kesilmesi ve bu suretle ellerinde olmayan sebepler dolayısıyla okuldan çıkarılacakların tazminat takibatından muaf tutulmaları derpiş edilmiştir.

5. İlk öğretmen okullarında yatılı olarak geçen öğrenim yılları, karşılığında mezunların tabîi tutulacakları mecburi hizmetin müddeti umumî hükümlere

bırakılmıştır. Köylerin öğretmene olan şiddetli ihtiyacı karşısında bu mecburi hizmetin köy okullarında ifasına lüzum görülmüştür. Ancak bu öğrencilerden özel istidat ve kabiliyeti görülenlerin yine meslek sahasında daha yukarı bir tahsile devam imkânlarını sağlamak maksadı ile de bu mecburi hizmetin tecili uygun bulunmuştur.

6.5128 sayılı Kanununun 8'inci maddesi ile (Köy Öğretmenleri ve Köy Sağlık Memurları Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı), 4357 sayılı Kanununun 1'inci maddesiyle de (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) adıyla iki sandık kurulmuş bulunmaktadır. Köy Enstitüsü mezunu öğretmenler bu sandıklardan birincisinin, diğer ilkokul öğretmenleri ise ikicisinin üyesidirler. Bundan sonra ilkokul öğretmenlerinin hepsinin 4357 sayılı Kanunla kurulan (İlkokul öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı'na üye olmaları derpiş edilmiştir. Ancak halen çalışmakta bulunan eğitimcilerin, eğitimliğin muvakkat bir teşkilât olması ve köy sağlık memurlarının da Sağlık Bakanlığına bağlı bulunmaları ve öğretmenlikle ilgileri bulunmaması dolayısıyla bu sandığa üye olmalarına imkân ve lüzum görülmediğinden (Köy öğretmenleri ve Sağlık memurları Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı'nın, (Köy eğitimcileri ve köy sağlık memurları Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) adıyla muhafaza edilmesine zaruret görülmüştür.

7. 4274 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununun 46'ncı maddesinin Kinci bendi köy enstitülerinde vazifeli öğretmen, memur ve hizmetlileri Pazartesi sabahından Cumartesi günü saat 13'e kadar çalışmakla ve tatil gün ve saatlerinde de her türlü tatbikat ve tetkiklerin yapıldığı zamanlarda hep birlikte, yahut nöbetle iş görmekle mükellef tutmaktadır. Buna karşılık benzeri müesseselerde çalışan öğretmenler müzakere saatleriyle birlikte 17-20 saat ders okutmakla mükelleftirler. Öğretmen okullarını mâkul, verimli ve tatbiki kabil bir çalışma düzenine kavuşturmak gayesiyle mecburi ders ve müzakere saatlerinin 17 ihtiyarî ve ücrete tabi ders saatlerinin de 7 olarak tespiti faydalı görülmüştür. Ancak bu meslek okullarında öğretmen adaylarına gerçek bir meslek havası içinde öğretmenlik heyecanının verilmesi, eğitim ve öğretim konularının tatbikatla muvazi olarak işlenmesi için öğretmen okulu öğretmenlerini ders dışı faaliyetlere ve müessesenin umumî hayatına katılmaları da lüzumlu görülmüştür.

8. Köy enstitülerinin ilköğretmen okullarıyla birleştirilmesi dolayısıyla Milli Eğitim Bakanlığı kuruluş kadrolarıyla merkez kuruluş ve görevleri hakkındaki 2287 sayılı

Kanunda değişiklik yapılmasına dair olan 4926 sayılı Kanuna bağlı bir ve iki sayılı cetvellerdeki maaş ve ücret kadrolarının tasarıya bağlı 1 ve 2 sayılı cetvelde kadrolarla değiştirilmesine zaruret hâsıl olmuştur.

Yeni kadro cetvellerinin hazırlanmasında bütçeye bir külfet tahmil edilmemesi bilhassa göz önünde bulundurulmuştur.

9. Köy enstitülerinde, bilhassa ilk yıllarda mezun olmuş bulunanların öğretmenlik için gerekli seviyeye eriştirilmeleri hususunda her türlü tedbirler bakanlıkça alınacaktır. Köy enstitüleri mezunları arasındaki hak ve vazife farklarını da kaldırmak üzere aylığa geçmiş ve bundan sonra geçecek olan enstitü mezunları hakkında da öğretmen okulu mezunları ile diğer Devlet memurlarının tabi oldukları hükümlerin tatbiki uygun bulunmuştur. Ancak henüz ücretle çalışmakta bulunan enstitü mezunları hakkında disiplin bakımından 4357 sayılı Kanunun hükümleri uygulanmakla beraber, bunların stajyerliklerinin kaldırılması aslî maaşla öğretmenliğe geçirilmeleri hususunda 5479 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması lüzumlu görülmüştür.

Halen ücretle çalışmakta bulunan ve daha bir müddet ücretle çalışacak olan öğretmenlerin durumu 4357 sayılı Kanunla kurulan (İlkokul Öğretmenleri Sağlık ve Sosyal Yardım Sandığı) nın şartlarına uymadığından bunlar diğer sandığın üyeliğini muhafaza edeceklerdir.

10. 3803 sayılı Kanunun 9'uncu maddesini değiştiren 5352 sayılı Kanuna göre köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin eylemli askerlik hizmetleri esasında kayıtları silinmemekte ve kendilerine 1076 sayılı Kanun gereğince asteğmenlik veya askerî memurluk tevcihine karar almakta oldukları ücretin üçte biri verilmektedir. Köy enstitüsü mezunu öğretmenlerden henüz aylığa geçmemiş olanların bu haklarının mahfuz tutulması için tasarıda geçici üçüncü maddeye yer verilmiştir.

11. 3803 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılırken aynı kanunla ilgili bulunan 4274 sayılı (Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu) nun da incelenmesine ve bu kanunun 3803 sayılı Kanunla tedahül halinde bulunan bir kısım maddelerinin yürürlükten kaldırılmasına lüzum hâsıl olmuştur:

a) İkinci maddesi, köy enstitüleri ilk öğretmen okullarıyla birleştirileceğinden hiçbir tefrika meydan verilmeden mezunlarının bakanlığın lüzum ve ihtiyaç gördüğü yerlere tayini gerektiğinden;

- b) Üçüncü maddesi, ikinci maddenin kaldırılması ve teftiş bölgelerinin teşkili yönetmelik ve diğer mevzuatla tespit edilmiş bulunması dolayısıyla;
- c) Dördüncü maddesi, enstitü müdürlüklerinin kendi kesimlerine giren eğitim, öğretmen ve ilköğretim müfettişlerine yardımda bulunmalarını âmir olarak beraber bu konuda tatbikatta müspet bir netice alınmadığı gibi bunun bir kanun mevzuu da olamayacağından;
- ç) 5 ve 6'ncı maddeleri; köy okullarının murakabe, teftiş ve idarelerinin millî eğitim memurlarıyla millî eğitim müdürlüklerine ait olduğunu tespit etmesinden bunun ise tabî ve diğer mevzuatla temin edilmiş olmasından;
- d) 11 ve 29'uncu maddeleri müphem olmakla beraber antidemokratik bir hüküm ifade ettiği ve köylülerle öğretmenlerin anlaşarak iş birliği yapmaları gereken hususlarda ihtilâflara yol açacağı için;
- e) 31, 32, 33, 34, 35, 36 ve 37'nci maddeleri, köy enstitüsü mezunu öğretmenlerin terfi ve tecziyelerine ait hükümleri taşımakta olup yeni tasarı ile bütün ilköğretim öğretmenlerinin 4357 sayılı Kanun hükümlerine göre terfi ve tecziyeleri temin edileceğinden;
- f) 39'uncu maddesi, mezunlar bakanlıkça görülen lüzum ve ihtiyaca göre, iller emrine tayin edildiklerinden ve bu maddenin şimdiye kadar muhtelif sebeplerle tatbik olunmamasından;
- g) 40'inci maddesi; ilk öğretmen okullarında birer uygulama okulu bulunacağından geniş bir uygulama bölgesinin ayrılmasına imkân ve lüzum görülmediğinden;
- h) 43'üncü maddesi; bakanlığın lüzum gördüğü takdirde kurslar açmasına bir engel bulunmadığı için bu hususta kanunî bir hükme lüzum ve zaruret olmadığından;
- i) 44'üncü maddesi; köy enstitüleri ilk öğretmen okullarıyla birleştirildiğinden bu müesseselerde çalışan öğretmenlerin de diğer benzeri okullarda vazifeli öğretmenlerin tâbi oldukları 1702 sayılı Kanun hükümlerine tabî tutulmaları gerektiğinden;
- j) 45'inci maddesi; usta öğreticilerin tayinlerine ait olup 3803 sayılı Kanun yürürlükten kaldırıldığı için bu maddeye lüzum kalmadığından durumlarının, kadro cetvelleriyle tespiti lazımgeldiğinden;
- k) 49, 50, 51, 52 ve 53 üncü maddeleri; köy enstitülerinde çalışan öğretmen ve vazifelilerin terfi ve tecziyelerine ait hükümleri taşımakta olup bu müesseseler ilk

öğretmen okullarıyla birleştirildiğinden öğretmen ve vazifelilerin bu konuda 1702 sayılı Kanun hükümlerine tâbi olacaklarından; 1) 63'üncü maddesi; öğretmen okullarıyla birleştirilen köy enstitülerindeki öğrencilerin de okullardan ayrıldıkları veya çıkarıldıkları takdirde bu konudaki umumi hükümlere göre işleme tabî tutulmaları icabettiğinden; m) 10'uncu maddesinin: (e) fıkrasının 1, 2, 3 ve 6'ncı bentleri okul inşaatında öğretmenleri fiilen çalışmalarına imkân ve lüzum görülmediği ve sanatkâr öğretmen yetiştirme fikrinden vazgeçildiği için yürürlükten kaldırılmıştır. Cetvel

5908 sayılı 1952 yılı Bütçe Kanununun 12'nci maddesine göre K cetvelinde gösterilip 5479 sayılı Kanuna eklenmesi gereken ücret kadroları Ücret Aded 105 9100 Köy enstitüsü mezunu stajyer köy sağlık memurları. (Kaynak: Öztürk, Kazım, Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem 1950-1954, c. IV, TBMM Vakfı Yayınları No: 23, TBMM Basımevi, Ankara 2000 s. 4590-4597)

**EK-5 ‘İlköğretim Seferberliği Hızla Yürüyor’ Mümtaz Faik FENİK / Zafer
Gazetesi: 26 Nisan 1953**

Nihat Erim'in yazılarına bakarsanız, yeni iktidar, ilkokul mevzuunda hiçbir iş yapmamıştır. 1950'ye kadar devam eden hız, ondan sonra yarıdan da aşağı düşürülmüştür. Yarın, kaybedilen zamanları kazanma kararı verilse bile geçen üç yıllık zamanı doldurmak imkânsızdır. Bu sözlerden ne anlarsınız? Onun anlatmak istediği, yeni iktidarın ilköğretim dâvasını umursamadığıdır. Türkiye Maarifini ihmal ettiği ve böylece istikbalin karanlıklara doğru gittiğidir. Ama hakikat bu mudur? Bilâkis yeni iktidar, ilköğretim davasını, vatandaşlara bir külfet olmaktan çıkarmış ve bunu, devlet olarak kendi üzerine almıştır. Köylüye zorla okul yaptırmak gibi tamamiyle anti-demokrat bir usulü kaldırmış ve bunu bir âmme hizmeti telakki etmiştir.

Anadolu'yu gezenler bilirler: eski iktidar zamanında köylüye angariye olarak yaptırılan okullardan çoğu metruktür. Bir kısmı kendi kendine yıkılmıştır. Bir kısmı da esaslı tamire muhtaçtır. Meselâ bugün Hatay'da, bu okullardan beşini yeniden yapmak lüzumu hâsıl olmuştur.

Bir okul binası ile öğretmeni ile öğrencisi ile öğretim sistemi ile bir bütündür. Eski iktidar zamanında, Şef, köylere mektep yapılınsın, köylü inşaatta çalışsın, köylü para versin! Diye emretmiş ve Şefin emri yerine gelsin diye göz boyama kabilinden orada burada zorla okul binaları inşa edilmiştir. Böylece öğrencisi, öğretmeni, bakımı öğretimi düşünülmeden yapılan okul binalarından bugün tamamiyle metruk bir halde bulunan yüzlercesinin ne vaziyette olduğu Millî Eğitim Vekâleti dosyalarında mevcuttur.

Gazeteler bunların resimlerini basmışlardır. Bu suretle, millî servet heba edilmiş, köylünün el emeği ve parası boş yere harcanmış ve üstelik köylü ile şehirli arasında bir fark gözetilerek demokrasi prensipleri ayaklar altına alınmıştır. İlkokul ve ilköğretim seferberliği bu mudur? Hangi fabrikatör, makinesi olmayan teknik elemanı olmayan, işçisi olmayan, ham maddesi olmayan bir fabrikayı kurmuş olmakla öğünebilir? Ve böyle bir fabrikanın sanayi hayatındaki rolü nedir?

Bugünkü Maarif sistemi, hem eskileri islâh etmek, hem yenileri yapmak, hem de büyük bir külfeti köylünün üzerinden kaldırmak gibi üç katlı ağır bir vazife almıştır. Ve bunu sistemli ve bilgili bir mesai ile başarmaktadır.

Eğer, yeni iktidarın işi ele aldığı tarihte 16 bin küsur olan ilkokul adedi, bugün 17 bin küsura çıkmışsa bu geçen müddet zarfında ancak bin küsur okul yapıldığını ifade etmez. Çünkü 16 bin küsur okul binasından yıkılmış olanların yüzlercesi yeniden inşa edilmiş ve binlercesi de esaslı surette tamir olunmuş, eksik kadroları tamamlanmış öğrencilerin okula devamları temin edilmiş, hülâsa Maarif sisteminde rasyonel ve netice alan bir sistem kurulmuştur.

Bütün bunları vesikalariyle, resimleriyle ortaya koyacak durumda olduğumuzu söyleyebiliriz. 1950 yılında ilkokullar için Özel İdarelerin koyduğu tahsisat 8 milyon 486 bin küsur liradır. Bugün bu miktar, 13 milyon 580 bin lirayı bulmuştur. Arada 5 milyonun üstünde bir fazlalık vardır.

Yalnız Hatay'da evvelce 50 bin lira olan tahsisat, 472 bin liraya çıkarılmıştır. Bu eskisine göre, beş mislinden fazla bir hızdır. Yeni iktidarın ilköğretimi ihmal ettiği bu mudur? 1949-50 yılında, maaşlı, ücretli öğretmenlerin miktarı 33 bin küsurdur. Bu sene bu miktar 37 bin küsuru bulmuştur. Öğrenci adedi 1 milyon 576 bin küsurden 1 milyon 710 bin küsura çıkmıştır. Demek ki, şimdi eskisine nazaran 200 binden fazla çocuğumuz ilkokullardan feyiz almaktadır.

Bütün bunlar, yeni iktidarın evvelce olduğu gibi rastgele ve Şef emrine tâbi usullere değil, belki sistemli ve bilgili bir surette hedefine doğru yürüdüğünü kemiyet yanında keyfiyete mühim bir mevki ayırdığını gösteren delillerdir. Bu mevzuda siyasî polemik yapmak isteyenler yanlış kapı çalmışlardır.

EK-6 ‘Dün Bir Bayram Günü İdi’Hasan Ali Yücel / Cumhuriyet- 18 Nisan 1954

17 Nisan, bir bayramın tarihidir. Unutulmuş, unutturulmuş, hatta hatıra geldikçe hafızalardan çıkarılmak istenmiş bir bayramın tarihi... Bir tarih ki, her yerden silinse bile Tarihin taş bağına hâkkolunmuştur. Bir tarih ki, ne kadar meçhul bırakılmak istenirse istensin istikbal onu bütün inceliklerle bilecektir. İşte o bayramın kısa tarihini yazmak istiyorum. Bu satırların yazarı, hikâyenin içinde ancak "eşhas-ı vak'a"da biridir. Onda ne ayrı bir kıymet ne özel bir ehemmiyet düşünülmediğine ne de bir zerre nefsanîyet bulunmadığına okurlarının güvenini rica ederim.

28 Aralık 1938 günü Başbakan Celâl Bayar beni makamına çağırtdı ve sağlık sebepleriyle çekilen rahmetli Saffet Arıkan'ın yerine "Kültür Bakanlığını teklif etti. Bütün kudretimle ve imkânımla çalışacağımı söyleyerek şahsıma gösterilmiş teveccühe teşekkür ve tekliflerini kabul ettim. Bu kibar davet, hayatımın dönüm köşelerinden biridir. Her zaman heyecanla hatırlarım. Ertesi gün "Maarif Vekilliğine" tayinim tezkeresini aldım ve biraz sonra da Cumhurbaşkanına takdim olunacağım haberi geldi. İnönü şimdi oturduğu köşkteki kütüphanesinde Başbakan hazır bulunduğu halde yeni ve (o zamanki bütün gazetelerin yazdıklarına göre) genç Maarif Vekilini lütfen kabul etti.

İnönü, maarif işlerinin ehemmiyetinden söz açtı. Bu işlerde muvaffakiyetle çalışacağım ümidinde olduğunu söyledi. İlköğretim meselesine önem verdiğini anlattı ve bilhassa Arıkan zamanında başlamış olan öğretmen yetiştirilmesine devam etmemi belirtti. Cumhuriyet Maarifi gibi büyük bir vazifeyi bana emanet ettikleri için şükranımı ifadeden sonra ilköğretime ve orduda çavuşluk, onbaşılık etmiş, uyanık köy elemanları olan öğretmenleri yetiştirmeye devam edeceğimi, fakat en az beş senelik bir ilk tahsilin sağlanmasına, bunu yapıcak liyakatte öğretmenlerin yetiştirilmesine ihtiyaç olduğunu, ancak bir sene çalışarak bunu programlayabileceğim! Söyledim. Ayrıldık.

Yanan Bakanlık binasına döndüğümde o zaman İlk Öğretim Umum Müdürlüğü vazifesini gören Hakkı Tonguç, odama geldi. Bulduğu vazifeden kendisini affetmemi, yerine arzu ettiğim bir arkadaşı getirmemi söyledi. Bu açık ve kesin müracaat karşısında beraber çalışmamıza herhangi bir engel olmadığını

anlatarak başlanmış işlere devam etmesini rica ettim. Yerinde kaldı., Yedi sene, yedi ay, yedi gün: bu vazifede çalıştı.

İlk işimiz, ilköğretime dair o zamana kadar yerli ve yabancı uzmanlar tarafından Bakanlığa verilmiş raporları toplamak, bu tozlu dosyaları buldurup çıkartmak ve muhtelif memleketlerde bu konuda neler yapıldığını gösteren dokümanları buldurup tercüme ettirmek oldu. Altı aylık geceli gündüzlü bir didinmeden sonra neticeye vardık ve bunu gerekçeli bir rapor haline getirdik. Basılmış olan raporlar ve etüdları Cumhurbaşkanı aldı, birer birer okudu. Her birini ayrı ayrı bir kere de benimle beraber inceledi. Almak istediğimiz, tedbirleri tutmak istediğimiz yolu, bütünü ile doğru buluyordu.

Kanun'u çıktıktan sonra tam altı yıl toplanamayan İlk Maarif Şûrası, 1939 yılı Temmuzunun 17'nci günü birinci toplantısını yaptı ve bu rapor oraya verildi. Yetkili zatlar, bunu incelediler ve Plân komisyonu şu neticelere vardı:

- 1) Nüfusu 400'den çok yerlerde 5 yıllık ilk öğretimin öğretmenler (eğitmenler değil!..) vasıtasile temini.
- 2) Nüfusu 400'den aşağı yerlerde en az üç yıllık öğretimin eğitimci vasıtasile temini.
- 3) Halen üç yıl öğretim veren okulların beşe çıkarılmalarının temini ve başkaları. Bu direktifler, Şûraca kabul edildi. Fakat nasıl gerçekleştirilecekti?

Güçlükler şunlardı:

- 1) Şehir öğretmen okullarından az mezun veriliyordu. Bunların pek azı ve çok fedakârı ancak köyde kalıyordu.
- 2) Şehir öğretmen okulları, köy çevresinde, köy hayatında rehber olacak elemanları yetiştirmek üzere kurulmamıştı.
- 3) Köyden bile gelse şehir yaşayışına dört sene alıştıktan sonra öğretmen adayları köy hayatına rahatça uyamıyorlardı. 4) Devletin bu işe verebileceği yüzlerce milyon liralık malî takati yoktu. Bu güçlükleri giderecek çareler şunlar olabilirdi: 1) Köy öğretmen yetiştirecek okullar, köy hayatını-medenî şartlar içinde, fakat en basit vasıtalarla devam ettirmeli. 2) Bu müesseselere, köyde ilköğretimini tamamlamış olan çocukları alıp gene köye mümkünse kendi köyüne öğretmen olarak vermeli.

3) Köye gidecek öğretmen yalnız okuma yazma öğreten bir insan olmakla kalmamalı. Köy hayatının icab ettirdiği işlerde rehber olacak bilgi ve maharetle donatılmalı.

4) Köy hayatı içinde yaşamasına yarıyacak vasıtalar sağlanmalı ve bu, en az masraflı bir surette temin edilmeli. İşte köy enstitüleri böyle bir düşünüşten doğdu.

Hazırlanan 24 maddelik kanun B.M. Meclisine sunuldu. O günkü müzakereye aid tutanakları tekrar gözden geçirdim. Salâh Yargı, Halil Mentеш gibi Hakkın rahmetine kavuşmuş olanlardan başka pek çok milletvekili söz almış, bu kanunu hararetle karşılamışlar. Maddelerde bazı sorular olmuş ve onlara cevaplar verilmiş. Bu arada rahmetli Kâzım Karabekir şu suali sormuş: "- Biz bu usulü müterakki memleketlerden veya herhangi bir yerden, tecrübe edilmiş bir yerden mi alıyoruz? Yoksa birçok işlerimizde olduğu gibi birçok zan ve tahminlerimiz üzerine onun iyi neticeler vereceğini düşünerek mi alıyoruz?"

Maarif Vekili şöyle cevap vermiş:

"- Bu kanunla bizim yaptığımız şey, bir kopya değildir. Fakat indî, uydurma bir şey de değildir. Bizim yaptığımız bu işi Bulgaristan'da başka mahiyette görürsünüz, Meksika'da başka şekilde bulursunuz. İlköğretim meselesini bundan bir asır evvel halletmiş memleketlerde de başka şekillerde tesadüf edersiniz. Biz hiçbir memleketin ilk tahsil meselesini hallederken aldığı tedbirleri aynen almadık. Hepsinin tarihini biliyoruz, cahil değiliz. Bunları, ancak kendi memleketimizin fi'lî hakikatine ve içtimaî realitesine uyarak yapmış bulunuyoruz. Bu, bizimdir, kimseden almadık. Başkaları bizden alsınlar." (Alkışlar) Nitekim de aldılar. Birleşmiş Milletler eğitim ve kültür teşkilâtı Güney Amerika devletlerine, köy enstitülerimizi örnek diye tavsiye etti.

Kanun, 278 mevcuddan 278'inin reyile kabul edildi. Yıllardan 1940, aylardan Nisan, günlerden 17 Çarşamba idi. Kanun'un kabul edildiği bugün "Köy Enstitüleri Bayramı" olarak alınmıştı. On dört yıl bu bayram, o müesseselerde kutlandı. Nasibi o kadarmış. Çünkü bu isim, artık tarihtir. Fakat Türkiye'de ilköğretimin bütün memleket evlâdlarına verilmesi hareketinde o müesseselerin ne türlü hizmetler ettiğini bilenler, bu tarihi her zaman millî bir bayram sayacaklardır. Bu uğurda hayatını hatta şerefini tehlikeye koyanlar- olmuştur. Bunu millet, takdir etmiştir; daha da edecektir. Bu inan ve bu umud olmasa yaşamak onlar için manasız olurdu.

Şimdi bu on dört yıl içinde Köy Enstitülerinden alınan neticeleri görelim. Memleketin yirmiden fazla bölgesinde köylü çocuklarımızın kendi emeğiyle kurulmuş, birer medenî şehir okuma, yatma, yemek yeme yerleriyle atölyeleri, sahneleri, spor sahaları, millî ve milletlerarası konularda heykelleri ve resimleri, anfileri; ağaçlıkları ve tarlaları, suları ve elektrikle köy hayatının icabları ihmal edilmeyerek yapılmış örnek duraklar ve ocaklar...

Köy enstitülerinden çıkan köylü çocuklarımızın memlekete nasıl canla başla hizmet ettiklerini göstermek için bir iki sayı vermek kâfidir. 1938-1939 ders yılında Türkiye ilkokullarında 813 532 öğrenci vardı. Bunun 500 bine yakını şehirlerde, ancak geri kalanı köylerde idi. Hâlbuki bugün şehirlerde 560 148, köylerde 1 221 740 öğrenci vardır. Bunu halen çalışmakta olan 16 290 Köy Enstitülü öğretmenimize borçluyuz. Bunu söylemekle geri kalan 17 000 öğretmenimizin hizmetlerini küçültmek istemediğim meydandadır. Fakat onlar da takdir ederler ki, Enstitülü arkadaşları olmasaydı bu yüksek başarıya daha yıllarca ermek, bizim için mümkün olamazdı.

Bu bayram gününde fanilere mukadder saadetlerin en büyüğünü duyarak bu uğurda yürekten çalışan ve çalışmış olan temiz, vatansever, milletine bağlı Türk çocuklarını minnetle, sevgiyle andım.

Irkcılık ve Turancılık: Akşam Gazetesi 9 Mayıs 1944

Hükümet görüşünü yarın açıklayacak

[Beş tane bakanlık] yaptığı konuşma hakkında hükümetin ne düşündüğüne dair Başbakanlıktan sözlü sorusu münasebetiyle söz alan Başbakan Adnan Menderes, hükümetin bu suale cevap vermek için tetkiklerde bulunduğunu söyleyerek, cevabın güderak oturumunda verileceğini bildirdi ve bu hususta Meclisten mühlet istedi. Başbakanın isteği kabul edildi.

Ankara Milletvekili Fuat Beyhum'un, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunda çalışan işçilere verilemeyen fazla mesai ücretleriyle miktarına, mülterakim ücretlerin defaten ödenmesinin mümkün olup olmadığına ve ne zaman ödeneceğine dair Çalışma ve İşletmeler Bakanlıklarından aldığı sorusuna Çalışma Bakanı ve İşletmeler Bakan vekili Nuri Özcan cevap vererek, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna bağlı işyerlerinde çalışan işçilere fazla mesai ücretinin ödenmediğine ancak İş Kanununun 37 neç maddesinin 3 nümara bendinde yarı yarıya kadar olan maaşların verildiğini, bunun sebebinin ise kanun maddesine göre, MİT Savanma Bakanlığına bağlı olan işyerlerinde fazla mesai ücreti ödenmemekte olduğunu

kulların cins, nevi ve miktarları ile kimlere verildiğinin bugün için bilinmesinin imkânını bulunduğunu bildirdi.

Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri de, köy enstitüleri mezunlarına tahsis edilen bu nevi maaşları, kanun maddelerine göre, tamamiyle tasfiye edilmiş olduğunu ifade etti.

Kıbrıs Tekelden çıkarılması

Kıbrıs Tekelden çıkarılması ve istihlak vergisine tabi tutulmasına dair kanun tasarruflarının müzakeresinde, tasarrufların tümü üzerinde konuşan, Gümrük ve Tekel Bakanı Sıtkı Yavaş, bu mevzuat ile ilgili olarak tenkidî cevapları olarak vermiş oldukları söyledi.

«İlk hande, istihlak vergisi mükim mertebe kaldırarak, bu mertebe teşebbüsün yarışıp yarışmayacağına gösterecek bir zemin hazırlayacağız ve bundan sonra mükim işletme olarak çalıştıracağız bütün teşebbüsleri tek tek ele alacağız, bu arada, her bir mükim örnekte, maliyet hesaplarını yapabilmek, kâr ve zarar hesaplarını elle tutulur şekilde görebilmek ve bu mertebe, bütün millet önünde tam mânâsıyla ve metelliline kadar muhtabalarını yapabilmek imkânlarını hazırlamak yoluna gideceğiz. Bu iş kilitli Tekelden çıkarmakla başlayacak.»

Mevzuat, verilen bir tasarrufların tamamı ile, tasarrufların tümü

İnönü, "Ümitler Artıyor, Dedi" Milliyet, 15.08.1959

İnönü, Köy Enstitülerinin Kurulmasına Taraftar

Öğretmenlerle konuşan Başbakan "Köy Enstitüsü prensip ve programına inanıyorum," dedi

ANKARA, 11/12.

BAŞKARAK İsmet İnönü, 11 Aralık'ta Ankara'da köy enstitülerinin kurulmasına ilişkin konuşmalar yaptı.

İnönü, 11 Aralık'ta Ankara'da Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun toplantısına katıldı. Toplantıda İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi.

İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi. İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi.

"Köy Enstitüsü prensip ve programına inanıyorum. Eğitimdeki bu büyük başarıya, köylere bu büyük başarıya başlıyoruz. İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi. İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi.

Köy Enstitüsü Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi. İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi.

İsmet İnönü, Köy Enstitüleri Kurulması İçin Kurulan Komisyonun raporunu dinledi.

© 2009 Doğan Gazetecilik A.Ş.

İnönü, Köy Enstitülerinin Kurulmasına Taraftar Milliyet 13.12.1961

19.04.1970, Milliyet, Sayfa 1

Ecevit : “Devrimci parti kendini eleştirmeli,,

■ CHP Genel Sekreteri Köy Enstitülerini kuranların da ve karşı çıkanların da CHP’li olduğunu söyledi.

ANKARA, ÖZEL

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit Köy Enstitülerinin kuruluşunun 30. yıldönümünü dolayısıyla düzenlenen törende dün bir konuşma yapmış ve Enstitüleri kuranların da ona karşı çıkanların da CHP’liler olduğunu söylemiştir.

Ecevit, çok uzun süren konuşmasında özetle şöyle demiştir:

«Köy Enstitülerine karşı çıkarılan Engellerin, Köy Enstitülerine karşı yer alan direnişin halktan

< III > ... 11, S. 4 de

Ecevit: “Devrimci Parti Kendini Eleştirmeli” Milliyet Gazetesi, 19.04.1970. s. 1 ve

Köy Enstitüsü Diploması

N° 753

Adı, Soyadı, Numarası:	Bilal Şafak 1375
Babasının adı:	Hasan
Doğduğu yer ve yıl	Uşak 1926
Enstitüye girdiği tarih:	27.5-1944
Öğrencinin sanatı:	
Mecburi hizmet müddeti:	Yirmi Yıl
Diploma derecesi:	İyi

Çifteler Köy Enstitüsü Öğretmenlik kolunu 1948 yılında bitiren yukarıda künyesi yazılı öğrenci bu diplomayı almağa hak kazanmıştır.

Millî Eğitim Bakanı Enstitü Müdürü Eğitim Saati

[Handwritten signature] *[Handwritten signature]* 3.192

Köy Enstitüleri Diploma Örneği

EK-13

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Millî Eğitim Bakanlığı
Özel Kalem Müdürlüğü

Sayı: 322

E/7

Anlaş: 22 Mart / 1950

Özet:

Başvekâlet Hususî Kalem
Müdürlüğüne

E/7

Van Muradiye öğretmenlerinden Cemalettin Çelik'in ilâştirerek geri sunduğum mektubunda bahsettiği husus incelenmiştir.

Köy enstitüleri ile öğretmen okullarının birleştirilmesine dair kanun tasarısı, 4 şubat 1954 tarihinde, Büyük Millet Meclisinde kabul edilmiş ve bu suretle her iki müessese mezunları hukukan birleşmiş bulunmaktadır.

Arzeder, saygılarımın kabulünü dilerim.

Zaklan masası y. üskak
Tasniplendi yazıldı
31.3.1955
Ek: 2
2639/4 2639

Hususî Kalem Müdürü
Nuri Kodamanoğlu

Nuri Kodamanoğlu

030	01			90	567	6
-----	----	--	--	----	-----	---

Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'nün Van Muradiye Öğretmenlerinden Cemalettin Çelik'in Mektubunda Bahsettiği Konu Hakkında 22 Mart 1950 Tarihli Yazısı, Kaynak: BCA, 030.01 / Yer no: 90.567. 6

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

27-1-1954

S. Rıfık Salim Bulut
Millî Eğitim Sekreteri

Sayın

Başkanımız Adnan Menderes'e.

Biz öğretmenler memleketin bu mahrumiyet bölgelerinde sırf memleketimizin bir parça daha kalkınması, medeni memleketlerin seviyesine ulaşması için bütün varlığımızla çalışmakta, cehalet ordusu ile savaşmakta ve geri zihniyetin bir an evvel yok edilmesi için mücadele etmekteyiz.

Memleket kalkınmasında, memleket kültürünün yükselmesinde öğretmenlerin ne kadar büyük bir payı olduğu malumdur. Bilhassa yıllandır ihmal edilmiş büyük Türk köylüsüne ilk medeniyet ışığını saçan, ona önderlik eden, yolunu aydınlatan ve her hususta ona yardımcı olan bizlerin ne büyük vazifelerle mücehhez olduğumuz aşikardır. Hele bunu bu bölgede düşünürsek:

Köyler bir toprak yığını. Bu durumu düzeltmek ve daha iyi ev yapmaga köylüyü teşvik etmek, insanları birer dilsiz, bunları işlemek ve dil öğretmek Cemiyetimize faydalı birer eleman haline getirmek yine bizlerin birer vatani vazifelerimizdir. Yıllandır yapılmış ihmali hiç olmazsa bir an evvel ba-

030	01			90	567	6
-----	----	--	--	----	-----	---

2

Van-Muradiye Öğretmenlerinin Başbakan Adnan Menderese Yazdıkları Mektup

Kaynak: BCA, 030.01 / Yer no: 90.567.6

Ek-14 Devamıdır.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Nicin biz köy Enstitüsü mezunları, öğretmen okulu mezunu arkadaşlarımızın istifade ettikleri haklardan faydalanmıyız? Yoksa biz öğretmen değiliz? Hemde köylerde çalışmakla: Belkide bu sorunun cevabı şu şekilde verilir: Onlar sahine çocuğu dur ve bir sene fazla okumuşlardır. Bizler köy çocuğu olmakla, bir sene az tahsil etmekle suç bizlendimidir? Eğer köy Enstitülerinin tahsil müddeti zamanında 6 sene olmuş olsa idi bizler ille 5 sene mi okuyacağız diyecektik? Hayır.

Şimdiki kanunlarla öğretmenler ondusu ikiye ayrılmışın: Köy Enstitüsü mezunu - Öğretmen Okulu mezunu. Siz büyüğümüzden dilagimiz, bu ayrılığın kaldırılması ve bizlerin maddi durumuzu düzenleyen kanunun bir anevvel Meclisten çıkması için çalışmanızı rica eder, bütün ümitlerimizin sizlerde olduğunu hatırlatır, hürmetle ellerinizden öperiz.

Muradiye ^{Köy} Öğretmenleri

Köy Ög. adına

Cemalettin Çelik.

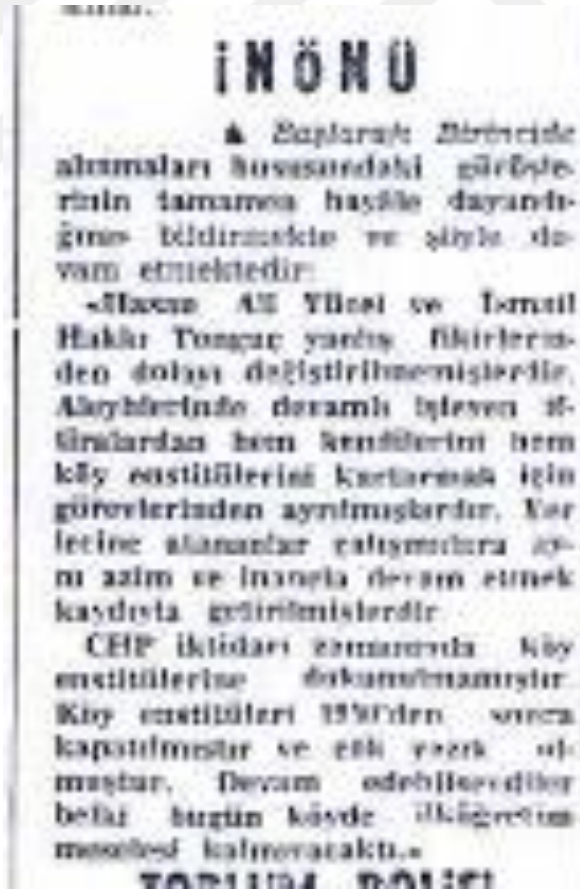
VAN

18-2954/531

030	01			90	567	6
-----	----	--	--	----	-----	---

4

Kaynak: BCA, 030.01 / Yer no: 90.567.6

İnönü Köy Enstitülerine Yazık Oldu, Milliyet 30.01.1970

EK-17

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Konya Ereğlisi "İvris Köy Enstitüsü"nü ziyareti
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 51, Gömlek: 106, Belge
No: 106001

EK-18

Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes bir devlet töreninde.
Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 36, Gömlek: 88, Belge
No: 88001

EK- 19

Hasan Ali Yücel ve Abdülhak Hamid Dolmabahçe Sarayı'ndaki Dil kurultayına gelirken. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 1, Gömlek: 37, Belge No: 3701

EK-20

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel emekliye ayrılan öğretmenlerin çayında. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi; Kutu: 23, Gömlek: 43, Belge No: 43001

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaokulu Çiçekli Köyünde okudum. Lise öğrenimimi Ankara Mamak Lisesinde yaptım. 1996 yılında girmiş olduğum üniversite sınavında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünü kazandım. 2000 Yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünden iyi derece ile mezun oldum. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Çağ Tarihi ABD’da Tezli Yüksek Lisans ve Eğitim Bilimleri Enstitüsünde Tezsiz Yüksek Lisans yaptım. Tezli Yüksek Lisans Çalışması Olarak, “1556 Tarihli Mufassal Tahrir Defterine Göre Bozok Sancağının Ekonomik ve Demografik Durumu” adıyla bir tez hazırladım. 1999 yılında Ankara Üniversitesinde memur olarak işe başladım. Fakülteadaki memuriyetimde kütüphane biriminde Osmanlıca tıpkıbasım eserlerin incelenmesi ve kataloglaması işlerinde görev yaptım. 2005 yılında Tarih öğretmeni olarak Yozgat’a atandım. Halen Sorgun İlçesinde Nene Hatun Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktayım. Evli ve iki çocuk babasıyım. İyi derecede İngilizce ve çok iyi derecede de Osmanlıca bilmekteyim.

Lütfi ARSLAN